
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
12
F
19

R. P. D. ANTONII
DE GVEVARA
EPISCOPI MONDINIENSIS, CAROLI V. IMPERATORIS QVONDAM CONCIONATORIS aulici, Confessarij & Historiographi,

EPISTOLÆ:

IN QVIBVS ALIQVAMMVLTA S. Scripturæ loca explicantur, antiquitates illustrantur, præcepta tam publicæ quam priuatæ rei administrandæ saluberrima traduntur, reprehenduntur vitia, & ad virtutem stimuli adduntur; quidquid denique fere in vita occurrit, graphice quasi depictum exhibetur.

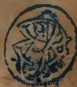
OB SVMMVM DICENDI LEPOREM, OB lectissimorum verborum elegantiam, admirabilem acutissimarum sententiarum vbertatem, & multiplicem variæ eruditionis copiam & ornatum, lectu non minus vtiles quam iucundæ.

Ex Hispanica Lingua in Latinam traductæ

A GASPARE ENS L.

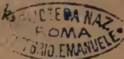

COLONIAE,
Apud Conradum Butgenium,
ANNO MDCXIV.
Sub signo Arboris.

GENEROSO, NOBILISSIMO, AC OMNI VIRTVTVM GENERE AC RERVM EXPERIENtia & scientia præstantißimo viro, ac D. D. Iosepho Geitzkoflero, à Getlenbach & Reiffeneck, &c.

S. P. D.

Nôsti, IOSEPHE NOBILISSIME, duabus potissimum rebus hominem à brutis animantibus discerni, Ratione scilicet, & Oratione: quarum illa recte intelligendi, hæc intellecta cum alijs communicandi

est instrumentum; vtrique, quum in hominibus per se rudes quodammodo sint atque inchoatæ, expoliendæ, variæ artes ac scientiæ quæsitę sunt; quibus qui præcelluerunt, ij quanto homo ceteris animãtibus præstat, tanto ceteris hominibus præstãtiores merito semper fuerunt existimati. Vt enim de illis scientijs nihil dicam, quibus animus velut alis quibusdam subnixus, & ad cœlestium rerum contemplationem se se eleuat, & suauissima rerum naturalium & à vulgi captu remotarum cognitione pascitur: magna certè semper laus fuit eorum, qui

qui ornate copioſeq́ue dicendi facultate inſtructi, linguis ſuis maiora fere quam alij manibus & armis confecerunt. Herculem illum non corporis modo viribus, verum eloquentia etiam tot tantaſque res geſſiſſe, Poetæ & hiſtorici teſtantur. Illis enim corpora reſiſtentium conſtringebat; hac animos audientium vinciebat: illis in inuitos, hac in volentes ſibi imperium vindicabat. Dies me citius deficiat quam exempla eorum, qui ſolius eloquentiæ armis inſtructi, omnibus triumphis maiorem adepti lauream eſſe dicuntur.

Quorſum hæc (dicat ali-
quis) quum alijs, tum præſer-
tim tibi, *Joſephe Nobiliſsime*,
ſatis ſuperque nota? Nempe
eò, vt munuſculum quod
iam ad te mitto, verbis, vt il-
le apud Terentium ſuo fieri
petit, ornem, tantoque tibi
commēdatius reddam; mo-
le quidem illud exiguum, ſed
rerum pondere nequaquam,
vt mihi videtur, contemnen-
dum. Epiſtolæ ſunt, fateor:
ſed Epiſtolæ eius viri, quem
præter ſummas, quæ homi-
ni diuinitus contingere poſ-
ſunt dotes, admirabilis elo-
quentia, cum incredibili cō-
iuncta parrheſia, iamdudum
ſupra

ſupra omnẽ euexit inuidiam, & immortalitatis pręmio donauit. Et per Deum immortalem, quid, quæſo, tam in priuata quã publica vita eſt, cuius non hic vel ſaluberrima præcepta tradita, vel clariſſima exempla propoſita legantur? Sed malo hæc legentium permittere iudicio, quam ſoli lucem velut mutuãdo, ineptus videri. Illud tantum addo, me poſtquam animaduerterim quum alia huius Auctoris, tum hunc etiam Epiſtolarum librum in varias linguas tranſlatum, non ſine fructu paſſim teri ac legi: eiuſdem in Latinũ ſermonem traducẽdi,
 homi-

homini in iſta palæſtra non, inexercitato negocium dediſſe, vt ita vnus omnium gentium, quarum communitas huius linguæ potiſſimum vſu continetur, commodis inſeruire poſſet.

Eum vero tuo potiſſimum nomini, *Joſephe Nobiliſsime*, inſcribere volui. Nobilitatem ſpecto? Quis Geitzkoflerorum nobiliſſimum in Tirolenſi Comitatu genus neſcit? E quo multi tam belli quam pacis artibus ſpectatiſſimi viri Carolo & Ferdinando fratribus, necnon Maximiliano II. Rudolpho II. & ei qui iam Imperij habenas moderatur,

deratur, Inuictissimo Cæsari Matthiæ fortem ac fidelem operam nauarunt, & adhuc nauant, quum de toto Imperio, tum de Serenissima domo Austriaca optime meriti, & magnos honores ab ijsdem cōsequuti. Vt maternũ tuum Gesvvindorum Interamnatium genus taceam, quod in Carinthia tam auctoritate & opibus quam rerum gestarum gloria meritissime celebratur, quique hodie etiam & Serenissimi Principis Archiducis Ferdinandi, &c. & Prouincialium Ordinum, in quorum numero & ipsi sunt, honori & emolumentis inserui-

re non ceſſant. Hæc quidem vt ſunt, ita magna alijs videantur. Equidem in te ego alia ac tibi magis propria admirari ſoleo: ingenium magnum & ad omnia aptum, iudicium rectum ac ſubactum, eruditionem non vulgarem, raram modeſtiam, animum denique omnibus iſta tua fortuna & ætate dignis virtutibus exornatum, quarum commendatione in Imperatorũ, Regum & Principum aulas iamdudum acceptus eſſes, niſi te ſumma pietas & Religioſus animus potius ad Regem Regum, & Dominum dominantium,

quam

quam ad huius mundi caducam traheret gloriam & magnificentiam. Sed non dubitandum quin tempus aliquãdo venturum ſit, quo tuæ præclaræ virtutes & inuictus in laboribus animus te aliquãdo etiam inuitum ad magna negotia Imperatoris, Regum & Principum pertracturus ſit. Plura hoc loco de te dicere ſuperſedeo, veritus ne in os laudare te videar: à qua tamen ſuſpicione quum mea natura, tum rei ipſius euidentia facile me vindicabit.

Quod ſupereſt, *Ioſephe Nobiliſsime*, etiam atque etiam rogo, vt propenſiſſimi hunc

animi

animi mei affectum bonam in partem accipias, & in clientum tuorum albo vel extrema ſaltim linea hærere me patiaris, vt qui ſum, atque æternum manebo

Tuæ Nobilitatis
obſeruantiſsimus,

Conradus Butgenius.

Coloniæ XII. Martij 1614.

Candi-

Candido Lectori
S. P.

Ecte Horatius:

Omne tulit punctũ, qui miſcuit vtile dulci.

Id ſi de vllo, certe de noſtro Auctore; ac ſi de vllo, certe de hoc Epiſtolarũ libro dici poteſt. Ad ipſum Auctorem quod attinet, ſatis ille iam ſuperque notus; quum ex antiqua generis nobilitate (quod ille vna harum Epiſtolarum breuiter commemo-rat) tum varijs ſcriptis, in Italicam, Gallicam, Belgicam, & Germanicam linguã ex Hiſpanica translatis. Inter maximas vero huius viri dotes, nullas ego

magis

magis admiror & suspicio, quam incredibilem quæuis vitia reprehendendi libertatem, cum pari lepore coniunctam: vti ex ipsa lectione facile deprehendes. Hoc autem te monitū volo, beneuole Lector, *Auctorem hunc nostrum in efferendis suo arbitratu, vel etiam fingēdis hominum, gentium & Scriptorum nominibus, vti etiam in locis ac temporibus designandis, licentia quadam vti: quam à Germanico interprete vbique fere expressam, nos, quantum fieri potuit, emendare, & vera ex Auctoribus nomina petere studuimus.*

Non

Non abnuerim quoque, elegantiam illam quæ in Caſtellana lingua & ipſius Auctoris ſtilo mirifice elucet, pari felicitate forte me non aſſequutum eſſe: id tamen operam dedi, vt ex Hiſpanicis optimis, Latina non peßima facerem; & ſicubi fortè à verbis, numquam tamen à genuino Auctoris ſenſu longius abſcederem: quod quidem boni & fidelis Interpretis eſt munus. Cæterùm, ordinem in in collocandis Epiſtolis ſequutus ſum, qui aptißimus mihi videbatur.

Quæ vero ſuperſunt Epiſtolæ, eas Deo bene iuuante, ad ſe-

quente

quentes nundinas tibi hac eādē, id est, Latina lingua loquētes, daturi sumus: vt & alia quædam iisdem ab Auctore adnexa. Interim fruere his, Lector; & sicubi forte siue typographicarum operarū, siue etiam nostrū (qui enim sæpius collineat, fieri non potest quin aliquando oberret) occurrat erratum, humaniter emendare ne graueris: vt sic animus ad cetera quoque pertexenda nobis addatur. Vale.

AVCTOR CAROLO V. IMPERATORI DE VICTORIA AD TICINVM, *capto Francisco Galliarum Rege parta gratulatur: eundemque ad clementiam erga subditos qui rebellauerant adhortatur, &c.*

OLONIS inter leges, quibus Athenienſium Rempublicã is conſtituerat, & hæc fuit, vt eum diem quo victoriam ab hoſtibus eſſent conſequuti, & Deorum ſacrificijs, & eorum qui fortiter ác ſtrénnue in prœlio ſeſe geſſiſſent, honoribus ác præmijs concelebrarent, vti ſcilicet poſthac & illis tanto magis propitijs, & his tanto ad quæuis erga patriam obſequia promtioribus vterentur. Ijdem, Plutarcho teſte, Xerxis exercitu in campis Marathonijs profligato, Dianæ Epheſinæ tantam auri & argenti vim donariorum nomine obtulerunt, vt vniuerſæ Græciæ opes eò congeſtæ viderentur. Etruſcis & Volſcis à Camillo vi-

Dei beneficia grata manu accipienda.

 ctis

ctis, Romanæ matronæ Apollini Delphico ornamanta sua aurea atque argentea, atque adeo omnem mundum muliebrem dono miserunt. Sylla quidem, bello contra Mithradatem feliciter confecto, non manubias tantum, sed etiam pateram sanguine suo plenam Marti obtulit & consecrauit. Inclytus Hebræorum dux Iephthes votum fecit, se parta de hostibus victoria, filiam suam Deo immortali immolaturum; idque exsoluit.

Quæ omnia eò pertinent, vt Reges, Principes ac duces intelligant, quam gratis animis quum omnia Dei dona, tum inprimis præclaræ eiusmodi victoriæ, è Dei manu accipiendæ sint atque agnoscendæ. Vt enim illis in procliui est bellum suscipere ac gerere; ita solius Dei est victoriam cui velit, largiri. Deo quidē nihil tā exosum est quam animus pro acceptis beneficijs ingratus. Hominum beneficia beneficijs compensari æquum est: at pro omnibus quæ benignè nobis Deus facit, nihil aliud quam gratum animum postulat. Beneficio certe indignus est qui beneficiū non agnoscit. Ingrato homini nec Deus auxilium, nec homines operam & seruitium præstare dignantur. Quæ quidem eò à me dicuntur, inuictissime Imperator, vt tanto melius intelligas quantum Deo Opt. Max. pro nupera hac præclarissima & admirabili vi-

Pro omnibus Deus nihil nisi gratum poscit animum.

sa victoria, quà Galliarum rex captus, & in suisipsius triremibus in Hispaniã captiuus abductus est, debeas; tũ vt fortissimos duces ac milites, quorũ virtute ea victoria parta est, quà par est gratia & fauore prosequaris. Illud quoq; perpendas, atque ex hoc ipsô colligas moneo, quã dubij atq; incerti sint bellorũ exitus. Quid enim? Annon Galliarum rex ipse, quũ suorũ tum complurium ItalicorũPrincipũ corona cinctus, & omniũ fere auxilijs & fauore adiutus, prœlio interfuit, & tã boni militis quã imperatoris officio functus, nihilominus victus & captus est, pręcipua Nobilitate & militũ robore amissis. *Dubia Martis alea.*

Erras profecto, Imperator, si victoriã hãc tuæ vel prudentiæ vel felicitati fers acceptã. Istiusmodi enim euentus nõ à cæcæ Fortunæ arbitrio vel temeritate, sed à certá omnipotẽtis Dei prouidẽtia dependẽt. Quod si diuinus vates idéque rex ac vir Deo acceptissimus, Dauid inquam, diuinorum erga se beneficiorũ magnitudine quasi obstupescẽs, exclamare nõ dubitauit: *Quid retribuã Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* quid miseris nobis peccatoribus faciundũ erit, qui nec satis scimus quid agamus, nec quidquã habemus quod Deo demus? Tanta est naturæ nostræ imbecillitas, tantà conditionis vilitas, tãta rerum omnium inopia, vt nisi illud ipsum quod Deo debemus, Deus nobis dederit, nihil omninò quod demus; habituri simus. *à Deo victoria.*

Atqui maius ille nobiſque melius dare nihil poteſt, quam gratiam omnibus vitæ noſtræ diebus ipſi ſeruiendi, omneſque peccandi illecebras & occaſiones vitandi. Equidem tibi, ô Imperator, nequaquam auctor ſum, vt Romanorum exemplo cimelia tua & res precioſiſſimas Deo, in grati animi teſtimonium, offeras, aut, quod Græcos feciſſe dixi, aurum & argentum templis inferas; multo minus vt ſanguine tuo, velut Sylla, Deo ſacrifices; aut liberos ex te natos, ceu Iephthes, immoles. Vnum, vnum eſt quod vt facias moneo, hortor ac rogo, vt ſcilicet ſubditorum Caſtulonenſium, qui prauis conſilijs impulſi tibi rebellarunt, inſolentiam & contumaciam bona fide ex animo deleas atque obliuiſcaris, eiuſque vltionem Deo commendes. Neque enim vllum ſupremo Numini gratius offerri poteſt ſacrificium quam animus ad ignoſcendum facilis. Munera quæ homines ſibi inuicem mittunt, ex arca depromuntur; at iniuriarum obliuio ac venia ex intimis cordis penetralibus proficiſcitur. Neque enim quidquam altius animo inſidere ſolet quam iniuria & contumelia: quæ animum acutiſſimis ſtimulis aſſiduè fodiunt, & in diuerſas partes diſtrahunt, dum ratio eas contemnendas, cupiditas vlciſcendas ſuadet. Meo quidem conſilio ſi vti velint Principes, id operam dabunt, vt ob man-

Gratiſſima Deo eſt iniuriarum obliuio.

mansuetudinem amentur potius à subditis quam ob seueritatem metuantur. Multos enim metuat necesse est, quem multi metuunt. Sed tanto faciliorem miseris his qui arma contra Maiestatem Tuam ceperunt, veniam largiri debes, quod eorum alij iam mortui, alij in exilium pulsi, alij grauissimis incommodis & calamitatibus immersi, satis pœnarum iam dedisse videntur. Annon satius fuerit, miseris ignoscendo, æternam clementiæ laudem, quam eosdem vlterius exagitando, crudelitatis opinionem conciliare, adeoque omnium odio & conuicijs sese exponere? Aspice miserorum illorum vxores desolatas, & ad extremam redactas inopiam; aspice filias ipsorum de pudicitia periclitantes; aspice cognatos & amicos, quorum animis incertum est an miserorum illorum fortuna maiorem luctum, an fronti pudorem imprimat: aspice parentes liberis, liberos parentibus orbos: quibus si tu clementer ignoscas, ipsius quidem beneficij sensus ad paucos, at fructus cum immortali nominis tui laude coniunctus, ad omnes pertinebit. Semper quidem & in omnibus tutior est contumeliæ obliuio quam vltio: cuius cupiditas immane quam multos pessum dedit! Iulio Cæsari non tantam erga omnes eos qui Pompeij partes sequuti fuerant, vsurpata clementia beneuolentiam

Sit modus pœnæ.

conciliauit, quantum vnius Pompeij cædes odium & inuidiam conflauit. Illum tamen nullius rei tam facile obliuisci solitum ferunt quam iniuriarum; nec vllas vnquam rationes accuratius subduxisse, quam vt pro beneficio accepto gratiam referret. Inter Romanos Imperatores duo numerantur, vt nomine ita moribus plane diuersi, Nero & Antoninus: quorum illius ob nefaria scelera & inauditā crudelitatem, nomen æterna detestabilis tyranni infamia notatur, hodieque omnibus abominationi atque horrori est; huius vero ob incredibilem animi mansuetudinem ac clementiam, Pij cognomento condecorati, memoria, singulari cum omnium amore & beneuolentia etiamnum vsurpatur. Cetera vitia, vt auaritia, inconstantia, secordia, profusio, in principe id efficiunt vt ad populos regendos minus aptus videatur; at nimia seueritas, cupiditas vltionis, &, vt vno verbo dicam, crudelitas vix ac ne vix quidem in tyranno Deo hominibusque exoso tolerantur. Neque enim qui aliena diripit, sed qui crudelitatem in ciues, adeoque omnes exercet, Tyrannus censetur. In Imperatorum catalogo quatuor Caroli numerantur, Carolus Magnus, Carolus Bohemicus, Carolus Caluus, & Carolus Crassus: his tu Quintus accedis, quem multo pulchriori, eodem scilicet quo Antoni-

Titius est obliuisci quā vlcisci iniurias.

Crudelitas Deo hominibusque inuisa.

toninum, elogio & cognomento, Pij nimirum, insigniri ac cohonestari, & non minus quam illum ab omnibus subditis amari optamus. Sed iam Callisthenes mihi aurem vellicat, illud insusurrans, Consilium quod magnatibus demus, paucis verbis, sed solidis rationibus comprehendi debere. Quare dicendi finem facio, vnum hoc prius tamquam è tripode effatus: neque ad promerendam Dei gratiam, neque ad conciliandum subditorum amorem quidquam efficacius esse quam Clementiam, & summum in rerum potestate omnium modum.

DE REGII ET IMPERATORij nominis origine: tum de Regum munere & virtutibus.

DISSERTATIO:

Ad Carolum V. Imperatorem habita.

DIE festo tribus Regibus sacro, in Regis palatio, & præsente quidem Rege dicturus, quid potius quam de Regibus eorumque officio dicere possim aut debeam? quamuis non ignorem, vt iam sunt mores, obediendi magis & inseruiendi quam docendi aut commonefaciendi officium ac studium Reges hodie requirere. Quum vero apud eum mihi verba facienda sint, qui non Regia solum, sed & Imperatoria dignitate fulget; non abs re facturus mihi videor, si vtriusque tamquam supremi inter homines gradus nomen atque originem explicuero; vt & imperandi officium, & parendi disciplina tanto melius cognoscatur.

Principes obsequio magis quã consilio delectantur.

Primo quidem apud varias gentes varia Regum fuit appellatio. Ægyptij Pharaones, ac deinde Ptolemæos, Parthi Arsacidas, Latini Tarquinios, Albani Syluios, Siculi

culi Tyrannos, Argiui vero Basileas eos appellabant qui apud eos rerum potiebantur: qui hodie vtplurimum Reges dicuntur. Primus Regum, si Argiuis credimus, Phoroneus fuit; quamuis Græci Laomedontem prodant. Vtra sententia vera sit, nouit qui omnia. Etsi vero illud quis primus fuerit, vt nec illud quis postremus futurus sit, pro certo satis scimus: scimus tamen eos omnes qui fuerũt, iam olim mortuos esse, & qui posthac futuri sunt, itidem morituros; quum Parcæ illę nemini parcant; & inexorabilis Mors, vt Poeta ait, sceptra ligonibus æquet. Olim quidem Regium nomen non dignitatis, sed officij & publici erat muneris; nec perpetui erant Reges, sed noui quotannis eligebantur, nó secús ac hodie ijs qui pro Regibus rempublicam administrant, successor dari solet. Tyranni vox non honesta tantum sed splẽdida olim fuit, adeoque omnib. penes quos summa erat imperij tribuebatur: posteaquã vero animaduersum est alios melius ac iustius alijs imperare, ij quidem qui moderate imperio vterentur, Reges; qui vero cupiditatibus suis indulgerent, ac proculcatis legibus, sua voluptate atq; vtilitate omnia metiebantur, Tyranni appellari cœperunt. Ex quo intelligitur Regum appellatione eos tantum vere dignos esse qui Rempublicam bene & laudabiliter administrant. Quo

Regum appellatio & origo.

Tyrannus quis.

iure rex dicatur, qui Regendi artem nec tenet, nec exercet?

Deus in Aegypto sibi domicilio & ecclesiæ constitutæ atque inde eductæ non Reges, sed duces vel iudices præfecit, qui populo ius dicerent, & contra vim præsidio essent: quales fuerunt Moyses, Iosua, Gedeon, Iephthes & Samson, qui populo non vt seruis, aut subditis, sed vt fratribus vtebantur. Et hæc quidem forma Reipublicæ ad Samuelis vsque tempora durauit, sub quo Israelitæ Regem sibi dari petierunt, à quo, ad instar ceterarum nationum, regerentur ac propugnarentur: quorum precibus Deus, etsi inuitus quodammodo annuens, Saulem Regem renunciari iussit.

Romani initio administrandæ Reipublicæ Reges, bellis vero gerendis Duces adhibuerunt: sed illorum imperia tam grauiter tulerunt, vt septem tantum omnino Reges apud eos commemorentur. Nihilominus quum è vatum & aruspicum responsis intellexissent, Regium nomen sacrosanctum esse, ac dijs peculiare; ne Rege destituerentur, Regem Sacrorum dixerunt primarium Iouis sacerdotem, qui Regis quidem nomen gerebat, at sacerdotis officium ac munus exsequebatur.

Rex Sacrorum.

Explicato Regis nomine, consequens est vt Imperatorium quoque siue Cæsareum nomen

nomen ac dignitatem, quæ præcipua hodie est, & ardentissimis etiam summorum Principum studijs expetitur, paucis enucleemus atque indicemus. Scythæ quidem, Assyrij, Persæ, Medi, Græci, Troiani, Palæstini, & Ægyptij duces habuerunt ac Principes non bellicosos tantum ac strenuos, verum etiam Reipublicæ administrandæ peritissimos: quorum tamen nemo Imperatoris siue supremi Monarchæ nomine à suis cohonestatus, multo minus id sua sponte sibi sumere ausus fuit. Priscis enim illis & adhuc aureis temporibus non inanibus verborum titulis, sed fortiter ac præclare factis verus honor atque dignitas æstimabatur. Romani nomen hoc non quidem summis in Republic. Principibus aut magistratibus, sed supremo belli siue exercitus duci, primi tribuerunt. Iidem annuos habebant magistratus: ac primum quidem Rex Sacrorum siue summus Sacerdos dicebatur, inde Dictator, Consules, Tribuni plebis, Imperator, Censores, atque Aediles creabantur. Ex quo perspicuum est Imperatorium nomen non dignitatis, sed muneris tantum, siue magistratus, & quidem annui fuisse. Hinc Q. Cincinnatus, Furius Camillus, Maurus Marcellus, Q. Fabius, Annius Fabricius, Lucius Metellus, Sempronius Gracchus, Scipio Africanus, & alij omnes qui Reipublicæ

Imperatores qui dicti olim.

copijs

copijs siue exercitibus summo cum imperio præerant, Imperatores dicti fuerunt: quo tamen nomine vnà cum magistratu eodem momento sese abdicabant, gentilitio contenti. Post victoriam Pharsalicam, deuicto Pompeio & oppressa Republica, Iulius Cæsar, non ignarus quam odiosum Romanis esset Regis nomen, de amicorum sententia, quamvis Regiam dignitatem invasisset, Imperator tamen siue exercitus dux appellari maluit: à quo, vt & successore eius Octauiano Augusto, ceteri deinceps omnes, Tiberius, C. Caligula, Claudius, Nero, &c. ad hæc vsque tempora Augusti, Cæsares ac Imperatores sunt denominati.

Magnæ virtuti magnus honos debetur.

Ex ijs quæ hactenus dicta sunt, satis, opinor, constat, vnde Regium nomen deductũ sit, & vnde Imperatoria dignitas orta sit: *restat* iam vt quomodo Rex regnum, Imperator imperium administrare debeat, edisseramus. Ac primo nemini dubium est, quin vt summa hæc vtraque est dignitas, ita summæ vtraq; virtuti debeatur. Absurdum sit immo turpe reique publicæ perniciosum, si aratro dignus sceptrum, & sceptro dignus aratrum teneat. Parum est dignitatem quantamcunque obtinere, nisi ea quis dignus sit. Quod si in eo singularis virtus requiritur qui Rex esse velit; quanto maior in eo qui simul Rex est & Imperator.

Malus

Malus Princeps nullum beneficium fert acceptum;at apud bonum etiam minimi ratio constat, Ingrati erga Deum & homines Principis consilia plerumque videas male succedere, & ditionem multis miseris affligi: sic vt quæ vnus peccat, multi luere cogantur.

Ne vero quis dicis tantum caussa hæc à me dici, aut è meo cerebro confingi existimet, locum aliquem S. Scripturæ proponam atque excutiam, qui Regis aut Principis tam publicum quam priuatum munus describat. Neque enim in Principe sufficit vt bonus sit, verum etiam requiritur vt bene Rempublicam administret. sed nec hoc sine altero satis est. Deuteronomij XVII. capite Deus Mosi hæc fere loquitur: *Ex fratribus tuis eliges tibi Regem super te, non peregrinum. Is vero Rex factus, nec multos equos alet, nec populum ad AEgyptum conuertet. Sed nec multas vxores ducet, ne cor ipsius auersum, ad illas trahatur. Superfluum etiam argentum & aurum non colliget, nec in superbia cor super fratres suos eleuabit, nec a lege vel ad dextram vel ad sinistrã deflectet.* Quæ verba si pro materiæ dignitateatque vbertate explicare velim, nullum equidem dicendi finem sim reperturus. Paucis ergo tantum singula capita perstringam.

Rex ex Dei præscripto qualis esse debeat.

Primo vult Deus vt Rex Israelitici populi indigena sit,id est,Hebræus & circumcisus,

non

non gentilis. Neque enim ferre poterat Deus vt populus qui ipse seruiret, ab eo qui idola coleret regeretur. Sic ergo æquum est & nunc, vt qui Christianis imperat, & ipse tam re quam nomine Christianus sit. At Christianus nulla re magis dignosci potest, quam si Deo factas contumelias & blasphemias seuerissime vlciscatur, suas obliuiscatur. Indigenæ is censendus est qui verbum Dei amat & seruat, & Ecclesiam defendit. Audacter dico, Regno dignus non est qui non summo diuinæ legis studio & zelo flagrat.

Quis Christianus.

Iubet etiam Deus, ne Rex futurus multos alat equos, id est, ne regni aut publicas opes luxu prodigat, numerosam familiam & onerosum inprimis equitatum alendo. Hoc quidem ij sumtus minime prohibentur, qui vel hospitibus excipiendis, vel alendis ministris, vel benemeritis remunerandis, vel denique Principis tam magnificentiæ quam munificentiæ tuendæ sunt necessarij: sed illud tantum monentur Principes, vt inutiles sumtus fugiant, opesque ita dispensent vt liberales, non prodigi videantur.

In aula plus perditur quã consumitur.

Tertio, quod futurus Rex prohibere, iubetur ne populus in Ægyptũ reuertatur, sic intelligendum est vt ne populum deos alienos colere, aut Pharaoni seruire amplius permittat. Quum enim solus Deus

suo nutu omnia crearit, & sua potentia omnia moderetur ac regat; sibi quoque soli debitum cultum præstari vult, vt scilicet solus adoretur atque inuocetur. Aegypto egredi est peccata fugere; at in Aegyptum reuertitur, qui in peccatum relabitur. Ad boni ergo Principis officium pertinet nõn solum pios defendere & pręmijs afficere, verum etiam impios punire, & à malo deterrere. In Ægyptum reuertitur quisquis non clam sed palam peccat, & malos mores vltro profitetur ac præ se fert: quod genus hominum Princeps nequaquam ferre, sed modis omnibus coercere debet. Occulta enim peccata ad Dei; at manifesta, ad Regis seu Principis tribunal pertinent. In Aegyptum quoque reuerti subditos Principes permittit, quando ipso conniuente, mutua exercent odia, aliena ad se rapiunt, egenorum facultates vsuris exhauriunt, libidinibus indulgent, & quæcumq; flagitia palam perpetrant. Qui enim ad ista conniuent Principes, etiamsi culpæ socij hic non sint, ibi tamen pœnæ socij sunt futuri. [...]t vero Rempublicam recte atque vtili[...]r administrent, necesse est vt nõ modo à [...]nis amentur, verum etiam ab improbis [...]tuãtur. Quod si quem in delicijs habeãt [...]ogantem, superbum, libidinosum; aut [...]buscumque alijs vitijs laborantem, ei [...]dem de facultatibus quantum videbitur

Manifesta quis fert del[...] sta facin.

tur communicabunt, at eius caussa ne minimam quidem labem conscientiæ suæ inurent.

Vagæ libidines Principi fugiendæ. Quartum quod Deus hic præcipit, est, ne Rex multas habeat vxores, sed vt vna Regina contentus, alienos omnes amores auersetur & fugiat: eam præcipue ob caussam, ne subditis scandalum præbeat. Magis enim exemplo quam facto peccant Reges, Deumque & homines offendunt. In S. Scriptura non tam Dauidis, Achabi, Assæ, & Ieroboami peccata ab ipsis cõmissa quam scandala alijs data exaggerantur. Paucos enim subditos ad frugem redire videas, vbi Princeps ipse non est frugi. Et tanto magis ab omnibus obseruatur Princeps, quanto in altiori dignitatis loco est constitutus. Laudantur à profanis scriptoribus Alexander Magnus, Scipio Africanus, Octauianus Augustus, Traianus, M. Aurelius, quod non modo nõ cuiusquã pudicitię vim intulerint, verum etiam captiuas mulieres aspicere noluerint, ne scilicet forma ipsorum ad libidinem accenderentur. Et quis horum virtutem non laudet, non admiretur? Maioris enim est animi atque operæ parato resistere vitio, quam hostilem aciem perrumpere.

Quinto Regibus populi sui Deus multos colligere thesauros vetat, id est, iubet ne auari sint. Mercatorum est pecuniam accu-

accumulare; Principum, dispensare. Alexandri Magni liberalitas verioribus laudibus ornatur quam incredibilis fortitudo. Econtra Vespasianus ceteroqui bonus Imperator reliquarum virtutum suarum laudes vno auaritiæ crimine contaminauit; quæ tanta in ipso fuit, vt è lotio etiam & foricis tributum exegerit. Plato eis Reipublicæ gubernacula tradenda censet, qui in iudicijs iusti sint, in verbis & promissis veraces, in actionibus & factis constantes, in consilijs taciturni, in dando liberales. Ob potentiam Reges & Principes timentur; ob liberalitatem ijdem amantur. In Regum seruitio non eorum virtutem, sed emolumenti spem plerique omnes sequuntur. Quod ergo Deus Principem thesauros colligere prohibet, eo monet vt ei vltro omnes seruiant, ipse vero qua par est erga omnes liberalitate vtatur. Neque enim eum agrum quis facile conseuerit, vbi nulla spes sit messis. *Auaritia Principi vitanda.*

Sexto iubet Deus futurum populi sui Regem Superbiam fugere: ac denique Deuteronomium seu diuinam legem assidue legere ac ruminari. Sed quia materia hæc amplior est quam vt hoc loco explicari possit, ea in aliud tempus dilata, vela iam cótraho, Deum venerans comprecansque, vt Cæsaream V. Maiestatem incolumem nobis cóseruet, nobisque omnibus gratiam suam & æternam tandem gloriam largiatur: ad

quam nos perducat, Iesus CHRISTVS. Amen.

DE LYCVRGO ET LEGIBVS AB EO LATIS DISSERTATIO,

Ad Reginam Germanam habita.

PRoxime elapso die Dominico, quum de excidio vrbis Hierosolymitanę concionem habuissem, misisti ad me, qui mandaret tuis verbis, vti, quis fuisset ille Philosophus Lycurgus, cuius toties leges allegassem, & vitam commẽdassem, vel voce vel scripto tibi significarem: & in huius operæ compensationem, maioremque mei obligationem ad mensam tuá clementissime inuitandũ me curasti, & horologij nõ exigui valoris dono ornatum voluisti. Qua tua tam clementi inuitatione, & larga munificentia, ob rem tam leuẽ, qualis hæc est, minime opus fuisset apud me, cui abunde est & delectationis & gratię, si, quod à me proficiscitur, gratum acceptumq; habes. Rogo autem, vt, quando voluisti virgines tuas & gynæceum, vna cũ Nobilibus aulicis, orationi meæ interesse, impetres illis clementissime, vt tanti tẽporis silentium mihi præstent. Resciui enim, cõspiras-

ſpiraſſe eos inter ſe mihi verba facienti, ſi queant, perturbationem inijcere atque obſtrepere velle.

Priſcis mundi ſeculis, tenente Aſſyriam rege Sardanapalo, Iudæam Olia, Teſplione Macedoniam, Phoca Græciam, Italiam Alchimo, & Arthabano Ægyptum, natus eſt Lacedæmone Lycurgus: non minus Philoſophus, quam Rex, nec minus Rex, quam Philoſophus. Nam illa ætate, adhuc aurea, aut regnabant Philoſophi, aut Reges philoſophabantur. *Lycurgi tempora.*

Statura fuit, auctore Plutarcho, exigua, facie pallida, & parcus verborum. Valetudinis fuit illi parum, ſed multum virtutum. Nullius vnquam criminis inſimulatus fuit: rempublicam nunquam offendit aut turbauit: vindictæ minime cupidus: iniurius nemini; in victu temperans; in dando liberalis: ſomni & ſermonis exigui: in negotijs cautus: in colloquijs affabilis & humanus: patiens in exaudiendo: in expeditionibus celer: in reſpondendo promtus atque expeditus: ad puniendum tardus & exorabilis; & facilis ad condonandum. Thebis educatus eſt: literas didicit Athenis. Vir, profectionem ſuſcepit in Indiam: ſenex demum regnum inijt Lacedæmoniorum, quos Spartiatas alio nomine appellamus, Græcos natione, ſed moribus Barbaros. Laus viri eſt, quod ſcribitur nunquam con- *Statura & mores.*

ſpectus fuiſſe ocioſus, abſtinuiſſe vino, equ non conſcendiſſe, litem nemini intendiſſe, erga hoſtes mitis fuiſſe, erga amicos benignus et gratus. Ipſe dijs ſacrificabat, in Academia docebat, afflictorum querelis aurem cōmodabat, de iure reſpondebat, & ſontes coercebat. In bello magnanimus, in periculis cautus, in conſilijs promtus: ſeuerus erga rebelles, diligens in omni re et prouidus, ocij iuratus hoſtis. Olympia primus inſtituit. Ludi ſolennes hi erant, qui quarto quoque anno ad vrbem Olympiam celebrabantur, hoc fine, vt ſtudia artium liberalium ab omnibus excolerentur. Suam enim quiſque ſolertiam atque induſtriam in hoc conuentu probare ſatagebat. Primus leges dedit Spartiatis, dictas poſtea (ante tamen Solonis & Numæ Pompilij ætatem) Lacedæmoniorum leges. Primus denique noſocomia & xenodochia publico ſumtu exſtruxit, vbi curarentur ægroti, & quo ſe reciperent egeni. Multum ſudauit in incutienda ſui & Legum reuerentia genti Lacedæmoniorū, vtpote ante ipſius tempora incultæ & barbaræ. Aliquādo duos eiuſdē fœtus canes iuſſit, alterum quidē in vrbe educari, delicateque haberi, alterum vero ruri cuſtodiendo ouium gregi deſtinari. Quibus annno vertente in forum, inque conſpectum totius ciuitatis productis, quum patinam carnibus repletam vni illorum appoſuiſſet,

Da inter Chriſtianos talem.

Alij ab Hercule inſtituta volunt.

fuisset, simulque leporem adhuc viuum di-misisset: euenit, vt qui ruri educatus fue-rat, continuo in leporem irrueret, qui ve-ro domi delitijs assueuerat, ad carnes pro-peraret. Tum Lycurgus conuersus ad La-cedæmonios, Vos mihi testes estis, inquit, ciues, ambos istos canes vno die, vna hora, in vna domo, eodem partu esse editos, eo-dem patre eademque matre genitos. Atqui alter eorum, quum in agro educatus fue-rit, leporem insectatus fuit, alter contra, quia perpetuo in culina latens gulæ deditus fuit, propere ad patinam accurrit. Eadem ratione sciendum vobis est, ad virtutem cō-sequendam magnum momentum positum esse in prima vitæ informatione. Fere enim magis adhærent ea homini, quibus per e-ducationem assuescit, quam reliquæ propri-etates, natura insitæ. Senex iam, conuoca-tis primoribus suę ditionis, his eos verbis alloquutus fertur: Non me latet, ciues, quæ fuerint iam sæpius de me & legum mearum rigore, querelæ vestræ, negantium vide-licet, vos eis ob nimiam seueritatem pare-re posse. Nec vero sum nescius, auctorem earum fatis concessurum, eundemque eius & Legum quas tulit, finem futurum esse. Attamen celare vos nolo, decretum mihi esse Delphos proficisci, consulturum ora-culum Apollinis, iustæne sint leges à me vo-bis latæ, an iniustæ: quodque ille respon-

A teneris assuescere multum est

Lycurgus quomodo leges suas perpetuas confirmarit.

 derit,

derit, aut porro iusserit, id me bona fide exsequuturum, per eiusdem Dei numen publice vobis nunc iuro. Vicissim autem vos mihi iureiurando obligatos esse volo, nihil vos de legibus mutaturos, nec eas abrogaturos, priusquam reuertar, siue viuus, siue mortuus, & tum quoque, siquid præterea sancitum fuerit ab Apolline, ei vos pari ratione more sancte gesturos. Quibus auditis, iurârunt Lacedæmonij, se facturos, quodcunque petisset, nec id vlla ex parte violaturos polliciti sunt. Erat autem propositum Lycurgo, hac ratione æternitatem legibus suis, & ad earum perpetuam obseruationem Lacedæmonios obstringere, eaque de caussa profectum, nunquam postea reuerti. Quod & fecit: delatus enim ad Cretam insulam, quæ nunc Candia dicitur, vitam cum morte commutauit. Hoc pacto conseruatę sunt à Lycurgo leges suæ, & iureiurando Lacedæmoniorum sancitæ, nihil magis in votis habentium, quã vt reuersus fuisset ad ipsos Lycurgus, non quod eius desiderarent præsentiam, sed vt legum ipsius religione soluerentur. Quos vt præueniret vir sapientissimus, correptus in mari lethali morbo, iussit alligari corpori suo prægrauem plumbi massam, cũ qua, iam vltimum ducens spiritũ, in mare deiectus est. Dignus maxima laude Philosophus, qui bonarum legũ consuetudinumque inter subditos suos

Alij mortẽ eius aliter describunt

conser-

conseruationem regni sui iactura redimere non dubitauerit. Nec minore laudis præconio digni Lacedæmonij, qui tanta fide & cōstantia tam superstite Lycurgo, quam defuncto, promissis suis steterunt. Et hæc quidem de vita & morte viri & Philosophi huius eximij dicta sunto. Veniamus ad leges eiusdem; quarum, quum fuerint longe plures, nos præcipuas duntaxat perstringemus,

Leges Lycurgi.

MOntes, campos, pascua, ædificia, fundos, ad compescendam tyrannidem diuitum, & pauperum querelas, æqualiter inter omnes diuidi iussit. Si cuius in colendo agro suo negligentia & ignauia deprehenderetur, non licebat ei agrum alienare, nisi simul se quoque in seruitutem manciparet. Aurum, argentum, æs, cuprum, & plumbum dijs consecrabat, solius ferri vsum relinquēs, tam ad agriculturā, quam soli defensionem. *Ferri vsus necessarius.*

Partus vitiosos, mancos, cæcos, surdos, mutos, vel alia ratione monstrosos ab vtero matris, dijs iubebat sacrificari, existimans, vel deos in horum productione, vel naturam aberrasse.

Conuiuia vetita erant inter ipsos, eo quod in his nimium bibendo pereat ingenium, nimium loquendo auctoritas

minuatur, & valitudo lædatur nimium comedendo.

In honorem noueni Musarum chori nouenis vnà conuiuari permissum erat, sed hac lege, vt sermonem quidem inuicem cõferrent, sed abstinerent à propinationibus mutuis, vel si silentium præstare vellent, liceret eis inuicem propinare.

Vini vsus ægrotis destinabatur, non autem integra valetudine vtentibus. Eamque ob caussam non ex tabernis, sed pharmacopolijs vinum petebatur instar pharmaci.

Opificibus aduenis licebat artem suam factitare quidem, sed more patrio, non suo: quod si quid noui in arte inuenisset aliquis, reiecto inuento, artifex vrbe eijciebatur.

Summa virtutis capita. Publico edicto quinque ista capita quotidie ciuibus suis proponebat: Deorum reuerentiam, patientiam in aduersis, obedientiam magistratuum, laboris tolerantiam & fugam ocij, & denique vt in bello aut occumberent aut vincerent.

Non amplius vna veste vti toto anno eis permissum erat: altera si cui omnino opus esset, ei venia impetranda, & simul docendum erat, precio dato esse pro ea à se satisfactum.

Statis annuis temporibus domatim Censores circumeuntes, sicubi deprehendissent

panem

panem à muribus arrosum, aut frumentum corruptum, aut vestem à tineis exesam, aut simile quid, non modo acerbe id dominis illarum rerum exprobrabant, sed pœnis etiam eos castigabant, eo quod satius esset ea dari egenis, quam vsui humano inutilia reddi.

Interrogatus, cur balneorum & vnguentorum vsum sustulisset, respondit, quod balneis vires corporis debilitentur, vnguentis autem libido & salacitas excitetur. Pastillos item, zibethum, muscum & cetera odoramenta magni precij prohibuit, dicens, tam esse probrosum viris, vnguenta olere, quam feminis, pudorem prostituere. *Bene olet qui nihil olet.*

Iuuenes, qui nondum vel vxorem duxissent, vel annum tricesimum attigissent, stantes cibum capere, & nihil somni caussa, præter stramen, substernere iussit, ne nimio cibo in vitia prolaberentur, aut somno immoderato contraherent ignauiam.

Senibus hoc priuilegij concessum erat, vt à iuuenibus forte obuijs factorum rationem exposcere non dubitarent, quos respondentes modestè dimittebant, sed immodestia vsos castigare & detinere, fas eis erat.

Si senex iuuenem, se præsente aliquid agentem præter decorum, non reprehendisset, iuuene impuni dimisso, ipse plectebatur. *Senum obseruatio*

in graui aliquo flagitio deprehensum, à asino ad hoc destinato imponebant, cuius dorso insidens infelicem vitam finiret. Ferro enim hominem trucidare, inhumanum; at alia ratione morte afficere facinorosos, æquum existimabant.

Honor senum. Patrem qui affecisset contemtu, aut alia ratione contumax erga ipsum aut immorigerus fuisset, pœnam dabat, & præterea exheres erat.

Iuuenem seni assurgere, si quidem sedisset, & loco cedere oportebat, & stare, donec præterijsset; deducere præterea, si venisset absque comite: quod negligere deprehensum publica ignominia Censores notabant.

Ea erat inter ipsos fraterna rerum communio, vt suorum quisque liberorum pater, & seruorũ dominus quum esset, nihilominus horum etiã vicini potestatẽ haberẽt: quorũ alij aliorum liberos educare, & agros colere auxiliatrici manu non grauabantur.

Puerum de plagis à sene aliquo acceptis querelas ad parentes deferentem nõ denuo cædere, probrosum habebatur: propterea quod plus fidei mereri iudicarent senum canos, quam lachrymas puerorum.

Furari Lacedæmonijs licitũ erat, nõ quod furta approbarẽt, sed vt cauti euaderent & prouidi. Nam deprehensum in ipso facto, iudicio sistebant, & pœna furti afficiebant: illud

illud sibi propositum habentes, vt cui opes essent, in eis asseruandis prudens atque attẽtus; fur autem callidus in arte furandi & vafer eo pacto euaderet: atque ita per neglıgẽtiam ille quidẽ rem perderet, hic vero, quod furatus esset, reddere compelleretur.

Frugales in victu, non ad satietatem cibum capiebant, sed ad necessitatem. Nam multi cibi homines Lycurgus aiebat esse in genio obtuso & corpore parum sano. Ideoque contemtui habebantur, quibus corpus erat obesum: quod arbitrarentur, causam pinguedinis vel securitatem vel delicias esse. *Parco victu alitur ingenium.*

Magnum erat illis studium Musicæ, maxime organicæ: cuius dulcedine recreari ingenium, & animum exhilarari deprehendebant.

Carmina illis nulla erant, nisi quibus vel laudes hominum virtute ac factis clarorũ, vel horum, quorum illaudata & infamis vita fuisset, dedecora canebantur.

Noua inuenta in Musica sua nõ tolerabãt: quam ob causam Terpãdrum (clarissimum illius temporis Musicum) quod ad vsitatũ numerum vnicam chordam adiecisset, confracta cythara, solum mutare coegerunt.

Ad compescendas superstitiosas sepulturarum pompas, iussit non in campo, sed iuxta deorum templa mortuos inhumari. Monumenta alicuius precij statui nullis permi

misit, nisi qui vel rempublicam tranquille administrassent, vel fortiter aduersus hostem pugnando occubuissent.

Nouationes odiosæ & periculosæ.

Nouitatibus vsque adeo infensi erant, vt nec ciuibus exteras regiones, nec exteris Lacedæmoniorum ditionem adire liceret, metuentes, ne peregrinorum commercio, peregrinorum quoque morum contagione inficerentur.

Si pater filium in aliqua arte instituendum non curasset, eum iam senem alere filius non tenebatur.

Trium rerum vigebat inter ipsos communio, mancipiorum ad laborem, canum ad venationem, & equorum ad belli vsum idoneorum: quibus vti cuiuis licebat, dummodo legitimis possessoribus eis opus non esset.

Arborum hortorumque fructibus, tamquam publici iuris, cuilibet vesci permissum erat, non tamen domum eosdem asportare.

Militari vestitu vtebantur rubro, ne sauciati ab hoste, viso sanguine suo vesti diuersi coloris asperso, animi deliquium paterentur, aut animum desponderent.

Votorum summa.

Deos hoc tantum rogabant, vt ipsorum meritis digna retribuerent, ad peccata vero conniuerent.

Ad bellum euntes vulpem; prœlium cõmissuri, taurum Marti sacrificabant, monente

nente Imperatore, non fortitudine tantum, qualis eſt tauri, ſed aſtutia quoque, qualis eſt vulpis, ijs opus eſſe. Deorum effigies hac ratione repræſentabant, vt alij haſtas ferro deſtitutas, alij autem nudos enſes manu tenerent, innuentes, deos ab alijs pœnas ſumere, alijs autem ſolummodo minitari.

Ea tantum votis alijs ſuis petebant, quæ maxime neceſſaria eſſent, rati, res leuiores non prece efflagitandas eſſe, ſed comparandas labore. *Dem ſalutem, celeritate tibi.*

Seruos ebrios publice cædebant virgis, ſuis pluriumque aliorum præſentibus liberis, vt pœna ad illos, ad hos vero pertineret exemplum.

Fores alterius vel ſaxo vel manu pulſare nulli permiſſum. Æquitati enim iudicabant conſentaneum, vt quando habitatori alta voce reſpondendum eſſet, is quoque, qui foris ſtabat, clare eum inclamitaret.

Diſciplina domeſtica adeo ſtricte apud ipſos colebatur, vt nec foribus rapagula, nec clauſtra capſis addere opus eſſet.

Scurræ, mimi, tibicines, logodædali, & ſanniones non inueniebantur inter ipſos. Non enim tolerabant eos, quibus præter mentiendi nugandique artes nullæ erant.

Poſt fugam reduces ex bello, morte plectebantur ab imperatoribus. Maius enim probrum cenſebant fugam, quam mortem.

Plures

Plures vna arte non licebat cuiquam addiscere. Itaque pulsus est ab illis Crisiphon Philosophus, quod gloriatus fuisset, se omnium rerum aliquam notitiā habere. Hinc enim colligebant, parum illi superesse de Philosophia.

Nemo bene omnia.

Festo Dianæ, quod annuatim celebrabant, ea erat ipsis maxima festiuitas, quod sese inuicem virgis cæderent; eratque illius, qui plura verbera patientius tulisset, præmium honos sacerdotij in illum annum.

Pecuniarū & comparatio, & vsus, & possessio illicita erant. Mercaturam non emtione & venditione, sed commutatione mercium exercebant, fruges carnibus, lintea panibus, vinum panno, oleum aceto, frumentum sale, & sic deinceps merces mercibus permutantes.

Post pugnam Marathoniam, quibusdam aurum factum gestare conantibus, conclusum est, vt in furcam isti agerentur, auro in terram defosso. Responsum enim fuerat Alcameni, ab Apollinis oraculo, exitium Reipub. ipsorum non aliunde, quam ab auaritia, imminere.

Nauigatione nec ad bella, nec ad commercia vtebantur; quod iudicarent, nauigantes Deos ritè colere non posse, nedum legibus parere.

Virgines sine dote nubebant: quærebantque opes in viris, & hi rursum in vxoribus

virtutes. Ita fiebat, vt non ob inopiam, ſed ob vitia innuptæ manerent.

Ad ALPHONSVM MANRIQVEM, ARCHIEPIſcopum Hiſpalenſem & Antonium Manriquem, &c.

EPISTOLA.

Qua qua vetus fuerit Numantia, &c. oſtenditur.

EX litteris vtriuſque veſtrum, ab illuſtriſſimo Iohanne Manrique mihi redditis, controuerſiæ inter vos exortæ, & non ſine acri contentione agitatæ arbitrium communi vtriuſque conſenſu ad me delatum eſſe, intellexi. Equidem morem vobis gerere, litemque componere aggrediar; ſed ea demum lege, vt ne à ſententia mea appelletis, ſed ei, ſublatis vtrimque ſumtibus, obſequamini. Primum autem ambo reprehendendi mihi eſtis eo nomine, quod eo, quo dictum eſt, modo contentio inter vos mota fuerit. Conferre inuicem licet; rixari tam Illuſtribus viris non licet. Nobilem eſſe, & contentioſum eſſe, Non bene conueniunt, nec in vna ſede morantur, Sophiſtarum eſt, argu-

Contentiô virum grauem non decet.

argumentis thesin suam asserere: at Nobiles litigare non decet. Ira accendi, nisi quum manû capulo admouerit, forti viro & generoso indecorum. Raro videas manu promtum esse, qui lingua est.

Controuersiam ipsam quum inspicio, video nullius precij esse. Quæritis nimirû, vtra harum sit Numantia, Seguntia ne an Monuiedro: & præmium certaminis constituistis mulum bene instructum, illi cessurum, qui litem diremerit. Quæ quidem quæstio vestra ita est comparata, vt nisi Reuerendissimus Archiepiscopus Hispal. modum rite precandi, & Illustrissimus D. Antonius Manriques fortiter pugnandi artem exactius calluerit, quam de historijs disserendi, alter mihi habendus sit pro Archiepiscopo imperito, alter pro parum strenuo duce Nacharæ. Tantum interest inter Numantiam & Saguntum, quantum inter Ilium & Tyrum, Byzantium & Memphim, Romam & Carthaginem, Agrippinam & Gades. Numantia enim vetus in Regno Castiliæ sita est, Saguntum haud longe à Valentia. Vtraque fuit antiqua & celebris admodum Hispaniæ ciuitas; Numantia & Saguntum: sed in separatis prouincijs sitæ fuerunt.

Numantia & Saguntū vbi si.æ.

Saguntum Græci, Numantiam condiderunt Romani. Saguntum à Romanorum aduersus Pœnos partibus semper fuit: at Numantia neutri parti adhæsit, suo iure vtens,

tens. Saguntum quatuor millibus dissitum fuit à Valentia, quo loco hodie Monuiedro conspicitur; vt Seguntiam Saguntum esse, persuadere mihi nec debeam nec possim. Quum Inquisitor degerem Valentiæ, commeabam subinde Monuiedrum. Eam nunc esse, quod olim fuit Saguntum, & fuisse olim Saguntum, quod nunc est Monuiedrum ex situ loci & rupium, ex mœniorum & arcis antiquitate, ex ædificiorum palatiorumque magnificentia, ex fossarum denique latitudine, non incertis argumentis est colligere. In afsitis agris, & inter rudera ædificiorum passim hodieq; eruuntur sculpturæ saxorum & antiqua Epitaphia Hannonum & Asdrubalum, in obsidione Saguntinæ vrbis cæsorum, quorum vtrique ex illustribus familijs Carthaginiensium oriundi fuerant. Non longe absunt à Monuiedro, quos hodie Torrestorres appellamus, dictos olim Turdetanos. Hi quum iurati hostes essent Saguntinorum, iunctis copijs suis cum Carthaginiensibus, Saguntum obsidione cinxerunt, & oppugnatum captumque solo æquarunt, priusquam ad soluendam obsidionem adessent Romani. *Monuiedro olim Saguntum.*

Ex quibus non est difficile intelligere, quodnam fuerit Saguntum, & quæ fuerit Numantia. Inter Soriam & Zomoram illa lis agitatur, vtra earum sit Numantia: at inter Monuiedro & Seguntiam hoc contro-

C uerti-

uertitur, vtra fuerit Saguntum. Quamobrẽ expensis causæ circumstantijs, & vtriusque partis argumentis, pronuncio, Archiepiscopum Seuiliæ causa cecidisse, & Ducem Nacharæ à veritate aberrasse: ideoque vtrique mulctæ loco mulum perelegantem pendẽdum esse, quem accipiat is, qui, quænam sit Numantia, exposuerit. Quod ergo restat, quodnam fuerit oppidũ ea, de qua agimus, Numantia, vbi locorum condita, quamdiu durauerit, qua denique ratione destructa fuerit, deinceps persequemur. Digna est historia quæ legatur, & auditu iucunda, sed euentum habet tristem.

Vrbis Numantinæ Historia.

NVmantiam condidit Numa Pompilius, Romanorum Rex secundus, anno ab vrbe condita octauo & quinquagesimo, sed Regni sui octauo & decimo: & Numa quum diceretur, Numantiam appellauit. Mos hic erat antiquis, vt quas condidissent vrbes, de suo nomine denominarẽt. Sic Hierusalem nuncupata est à Salem, Antiochia ab Antiocho, à Constantino Constantinopolis, & Roma à Romulo. Septem omnino Reges Roma habuit: quorum Romulus primus fuit, vltimus Tarquinius. Omnium sapientissimus fuit Numa Pompilius. Ille enim deorum cultum primus Romæ

mæ introduxit: ille collegium Virginum Vestalium instituit, dijs templa dedicauit, & Rempublicá Romanorũ legibus instruxit.

Numantia prope flumen Durium, modicè edito in tumulo sita, sine muro, sine turribus, sola fossa cincta, plus minus quinque aut sex incolarium millia habuit: quorum duæ partes foris bellum gerebant, tertia domi operi intenta erat. Temperamento erant magis vergente ad phlegmaticum, quam ad cholericum: corpore robusto, ingenio astuto & vafro, vt qui modo dissimularent, modo quod dissimulauerant, repente vlciscerentur. Vnicus erat in tota vrbe publicus opifex faber ferrarius; nam sartores, carminarios, piscatores, pistores, lanios, olitores, caupones, & horum similes non tolerabant, rati quæ hi facerent, vnicuique domo petenda esse, nec aliena opera in his vtendũ. Fortitudo fuit illis tanta, vt nemo vmquam Numantinorum tergum vertere, aut saucius ex bello redire conspectus fuerit. Plus enim gloriæ in morte, quam in fuga reponebant. Militiæ nomen dare nulli licebat, iniussu Magistratus. Stipendia facturi, plures simul exibant, atque omnes sub vno duce merebant. Erat enim capitale, Numantinũ à Numantino cædi.

Numantiæ situs & incolæ.

Quatuor gentes Romani æstimabant superatu perdifficiles, Myrmidonũ, quorũ sedes fuit Merida vrbs: Gaditanorum, quorũ

vrbs Caliz hodie dicitur, Saguntinorum; qui hodie sunt Monuiedrenses: & Numantinorum qui hodie Sorienses. Sed hoc discrimine, vt Myrmidones bellicosi haberentur, Gaditani fortes, Saguntini felices, Numantini autem & bellicosi, & fortes, & felices. Numantinos nec Fabij, nec Metelli, ne Sertorij, nec Pompeij, nec Cæsares, nec Sexti, nec quicunque Romanorum imperatorum continuis CLXXX. annis in Hispania bellum gesserunt, potuerunt subigere. Sola Numantia ex totius orbis ciuitatibus superiorem accipere recusauit. Quamuis enim nec munimentis, nec viribus polleret, omnes tamen sociam & federatam, quam hostem experiri maluerunt. Bello quod inter Romanos & Carthaginienses; deinde bellis intestinis, quæ fuerunt inter Syllam & Marium, interque Cæsarem & Pompeium, nullus propemodum vel Rex vel Princeps fuit, qui non alteram factionem sequeretur, sola excepta Numantia, quæ auxilia petentibus respondit, non se imperium ab alijs accipere, sed alijs potius imperatorem dare velle. Ita quum Romanis ad Africanam expeditionem auxilia negassent, illi offensi statuerunt bellum inferre Numantinis, non metu, sed quadam æmulatione fortunæ. Ceciderunt eo bello nouem Consules Romani, viri fortissimi, & militum magnus numerus. Tandem post

post annorum duodecim obsidionem Cn. Fabricius cum Numantinis de fœdere inter ipsos & Romanos in perpetuum feriendo transegit, pactis in hunc finem, & vt res Romam perferretur, ad tempus satis longum inducijs. Romani, eam transactionem Numantinis honorificam, at sibi ignominiosam rati, fedus neutiquam approbarunt, & Fabritium, ruptis inducijs, bellum continuare iusserunt, submisso etiam paullo post Scipione cum nouis copijs. Is vbi primum venisset in castra, scorta & calones castris expulit, dicens id genus hominum in bello plus damni adferre, quam hostem ipsum. Annum & menses septem continuata obsidione, numquam vrbem inuadendi copiam fecit, commeatum solummodo intercludens. Interroganti cuidam tribuno, cur Numantinis tam pertinaciter resistentibus, & continuas eruptiones facientibus, ipse nec manum conferret, nec vrbem oppugnaret, respondit, eam esse vrbis & incolarum felicitatem, vt spes sit, hanc citius defuturam, quam illos certamine inferiores futuros. Numantini frequentibus excursionibus & assiduis velitationibus vires Romanorum atterebant; tantoque ardore aliquádo vtrinque concursum est, vt iusto prœlio non absimilis esset velitatio, ita in fugam actis Romanis, & ordinibus ipsorũ turbatis, vt, nisi Scipionis felicitas medicinam

attulisset, Romanorum vires in Hispania deletæ fuissent.

Itaque Scipio, quum animos crescere Numantinis animaduerteret, Romanis autem indies decrescere, ad mille passus cum exercitu ab vrbe recessit, vt à subitis Numantinorum eruptionibus deinceps castra immunia essent. Ad extremum deficiente cômeatu, multisque suorum cæsis, sacramento se se obstrinxerunt Numantini, nullo antemeridiano tempore alium sibi cibum futurum, præter carnes Romanorum, nec potum alium præter eorundem sanguinem. Tum vero (res oculis auribusque horrenda) quotidie excurrentes, Romanos, tanquã feras, venabantur, carnibus eorum, non secus ac assa vitulina, magno cum appetitu vescêtes, palabundi hinc inde discursitantes, Romanos ferinum in modum medios discerpebant: non vt hostes, sed vt desperati & furijs acti pugnantes nullum Romanornm captiuum asseruabant, nulla sepultura dignabantur, sed vt quemque comprehenderant, in quatuor partes dissectum, in laniena appendebant, pluris væniente Romano mortuo, quam viuo. Scipio tamen, quamuis suadentibus tribunis militum & centurionibus, vt obsidionem solueret, non modo non obtemperauit, sed ne audire quidem sustinuit, responso monitus ante expeditionem vt eam susceptam minime omitteret,

quan-

quantumuis grauem & laboriosam sibi futuram: esse enim in fatis, Numantiæ felicitatem suę gloriæ initium futurum.

Quomodo Numantia à Scipione expugnata & capta sit.

INtelligens Scipio, nec lenitate nec armis vrbem esse expugnabilem, fossa lata simul & profunda vndiquaque eam cinxit, vt nec exitus nec aditus vsquam pateret, commeatusque omnis intercluderetur: atque ita inclusos non destitit tamen de deditione interpellare, vtque suæ fidei salutem crederēt, rogare. Responsum est ab obsessis, quando iam per trecentos octo & triginta annos libertatem tutati essent, decretum sibi nequaquam in seruitute mori. Magnus audiebatur in vrbe mulierum planctus, magna erat sacerdotum consternatio, vota & sacrificia dijs offerētium. Ciues à Scipione multis precibus contendebant, ne ipsis more pecudū intra stabulum moriendi necessitatem imponeret, sed tamquam viris prœlij copiam inque eo fortiter occumbendi occasionem daret. Aetas tibi integra quum sit, aiebant, Scipio, & animus audax ac fortis, aut prudentia destitueris, aut consilio. Nam ista ratione nos circumdatos fame premere, felicitatis est, non virtutis in bello. Gloriā

Libertas vita charior.

 consequi

consequi vis? prœlio nos vince. Itaque deploratis iam omnibus, in vltimam rabiem furoremque conuersi, postremo mori hoc genere destinarunt. Duces suos, seque patriamque, ferro, & veneno, subiectoque vndique igne peremerunt. Ita vrbem, templa, domus, pecunias, opes, homines denique Numantinos omnes vna dies absumsit. Magna gesserunt Numantini viui: sed morientes, prorsus horrenda patrarunt. Nihil prædæ superfuit hosti, ex omnibus vnus non superfuit, qui in triumphum duceretur. Nam quum potius illis esset mori, quam captiuos abduci, ne vnus quidem toto obsidionis tempore, vel intra vel extra vrbem viuus in hostium potestatem venit.

Fortis non nisi à seipso vincitur.

Scipio, viso eminus incendio, vrbem ingressus est: vbi quum incolas mortuos & omnia flammis absumta videret, tristis & lachrymans in hæc verba prorupit; O te felicem, Numantia, quum te deleri dij voluerunt, non vinci. Floruit Numantia annos CCCCLXVI. tot enim ab eius origine ad excidium vsque numerantur. Trium vrbium æmulatione illis temporibus Roma flagrauit, Elidis in Asia, Carthaginis in Africa, & in Europa Numantiæ. Omnes istas Romani euerterunt, nulli imperarunt. Iugurtha, quum annum ætatis secundum & vicesimum excessisset, Scipioni Numātiam

obsi-

obsidenti, subsidio veniens ex Africa, præclaris facinoribus magnã de se opinionem fecit Scipioni & Romanis. Quotquot Numantini belli historiam prodiderunt, testãtur, nunquam Romanos tantum detrimenti passos, nunquam tantum hominum perdidisse, aut tantos sumtus fecisse, nunquam denique tantam ignominiã accepisse, quam in huius vrbis obsidione. Reliqua enim bella iniurijs prouocati gesserunt, solũ Nũmantinum inuidia ducti.

Fabulosum vero est & risu dignum, Zomoram olim Numantiam fuisse. Nam à cõdita iam Numantia, ad originem Zomoræ (si tamen historijs adhibenda est fides) anni fluxerunt DCCXXXVII. Nisi apud Plinium, Pomponium Melam, Ptolomæum & Strabonem exstaret, prope flumen Durium sitam fuisse Numantiam, dubium esse posset, vtrum Soria, an Zomora, sit Numantia. Nunc quum diserte proditum sit ab historiarum scriptoribus, conditam fuisse Numantiam prope Durij fluminis originem: quumque ab hac quinque tantum millibus passuum Soria distet, consequens est, vt hæc, non vero Zomora, fuerit Numantia. Tres sunt de situ Numantiæ opiniones. Alij enim, vbi nunc Soria visitur, sitam fuisse existimant: alij trans pontem eam statuunt: alij rursus tertium locum illi assignant, mille passibus à Soria distantem, *Numantia hodie Soria.*

cui

cui nomen hodie Garraij. Meo judicio, quātum ex loci conditionibus perſpicere mihi licuit, prima opinio ad verum proxime accedit. Argumento ſunt ædificia aliaque antiquitatis monumenta non pauca quæ adhuc hodie circa Soriam conſpiciuntur. Ceterum hiſtoriam huius vrbis Plinius, Strabo, Ptolemæus, Trogus Pompeius, Iſidorus, Iuſtinus, & alij quorum labores interierunt, literis conſignarunt.

Ad
INIGVM VELASCVM, CASTILIAE
COMESTABILEM
EPISTOLA

Qua eum monet vt in Fontarabienſis oppidi obſidione non tam fortunam experiatur quam prudentia vtatur.

Fontarabia olim Flauiobriga.

LITTERAS tuas Petrus de Haro multa iam nocte mihi reddidit. Eas à quo eſſent, facile agnoui, quamuis nomen non ſubieciſſes. Erant enim breues, at plenæ lituris. Quorum omnis cura eſt in re militari, ve-

niam merentur, etsi charta crassa, & atramento non bono vtantur, sulcos inæquales faciant, & deformia elementa pingant. Magis est enim gloriosum militibus, hastam grauem & fortem vibrare, quam calamum subtilem temperare. Petis vt in precibus meis te commendatum habeam, quandoquidem ad obsidione cingendum oppidum Fontarabiam captũ ab Galliarũ rege, mandato Imperatoris profecturus sis. Adeo importune famulus, qui tuas attulerat, responsum à me efflagitauit, vt necesse sit non pro re, sed quam breuissime tibi respondere. Vt igitur ad rem accedam, facile mihi persuadeo, Galliarum Regem maiores sumtus hoc bięnio fecisse in occupando & tenendo isto oppido, quam facturus fuisset, si vel precio illud emisset, vel nouum exædificasset. Nec mirum. Pluris enim constat Principibus opinionis seu persuasionis quam iuris sui defensio. Nulla mihi videtur in toto orbe Christiano maioris periculi expeditio quam hæc tua. Etenim aut bello vincędus est tibi Rex Galliarum, aut Imperator iratus experiundus. Illius tibi metuęda est potentia; & huius indignatio. Pręclarum est & vtile præfectum castrorum esse; sed idem munus multum periculi adiunctũ habet. Nam quum omnia fecerit quæ in ipso sunt, si tamen Dei permissu, inque pœnam peccatorum suorum, succubu

Miles feriat non scribat.

Euentu consilia æstimantur.

succubuerit aut cæsus fuerit, quasi parum sit, vitam finijsse, sermonibus etiam hominum traducuntur. Inauditum est, ducem militiæ, quicunque tandem fuerit, & quacumque ratione bellum gesserit, prudentem habitum fuisse, si victus fuisset; aut temerarium, si vicisset. Prudentia requiritur & in imperatore & in medico: sed in vtroque plus valet fortuna, vt quæ in vtroque genere non raro superet artem. Fateor quidem caussam belli huius iustam esse. Nec enim quisquam hominum meminit, vnquam vel Gallum istud oppidum tenuisse, vel Reges nostros vllum in id ius Gallis concessisse. Ideoque illud nec Gallus potest iusto titulo retinere, nec nos sine ignominiæ nota non vindicare. Attamen videndum est tibi etiam atque etiam, ne tam iustam belli caussam occulta aliqua culpa, quæ tibi forte incumbit, deteriorem efficias. Non enim ob solam iniquitatem caussæ calamitas immitti solet, sed etiam eorum improbitatem, quorum ductu & ministerio bellum geritur. Bellum quod Iudæi gerebant contra Philistæos in monte Gilbohæ, non dubium est, quin fuerit iustum: at quum Saul iniustus esset, singulari Dei permissu victi sunt, ac præcipue eam ob caussam vt Rex quoque ipse ad necem traheretur. Nã, vt sunt imperuestigabilia Dei iudicia, & ab oculis nostris abscondita, non

Priuatam culpam publica res sæpe luit.

raro

ſaro accidit, vt quum dominus aliquis cli entisuo munus militiæ impoſuerit, illius honorandi & euehendi cauſa, permittat Deus, vt idem ille pro honore ignominiam referat, aut exitio ſe & alios inuoluat. Non eſt quod exiſtiment magnates, poſſe ſe pœnam effugere & præ alijs immunes eſſe, quamuis à probris vitæ ſuæ non abſtineant: quum ſæpe totius vitæ crimina vnica hora illis, diuino immiſſu, luenda ſint. Apud Deum nunquam eſt, nunquam erit, vt quod bene actũ eſt, præmio, quod male, pœna ſua deſtituatur. Et vt non reſpondeat ſemper benefactis merces, & malefactis ſupplicium, fit id diſſimulante Deo, non obliuiſcente.

Omnia experiri prius quam arma ſapientem oportet.

Mareſchallus Nauarræus cum copijs Agramantenſium adfuturus dicitur ad liberandam obſidione & defendendam Fontarabiam. Sed meo iudicio non inconſultum fuerit, obſidionem quidem inſtituere, at interim obſeſſorum animos tentare, an forte pellici poſſint vt relicto Gallo, ad noſtri Regis imperium redeant. Ad illum quod attinet, ex lectione habeo, eſſe cùm ex antiqua & nobili admodum familia oriundum: videturque mihi veriſimile facile & ipſum adduci poſſe, vt Cæſaris potius quam Gallorum Regis cliens eſſe velit. Scipio Africanus dicere ſolitus fertur, omnia eſſe experiunda priusquam ad arma veniatur. Nulla enim præclarior victoria eſt ea quæ ſine

cæde

cæde & sanguine obtinetur. Cicero ad Atticum scribens, non minoris esse dicit eum qui consilio, quam qui ferro hostem vincit. Sylla, Tiberius, Caligula, Nero, iubendo & interficiendo imperauerunt: contra Augustus, Titus, Traianus, rogando, & condonando. Hi vicerunt clementia, illi armis. Periti medici est, lenia medicamenta adhibere; periti ducis, lenitate & modestia rem gerere. Ferrum enim potius ad agros colendos à Deo est datum. Plutarchus auctor est, Scipionem, quum Numantiam obsideret, monitum, vt corona vrbem inuaderet, respondisse, Malle se vnius ex Romanis vitæ parcere, quam Numantinos vniuersos occidere. Nostri duces si hoc Scipionis dictum obseruarent, non tam temere milites suos periculo obijcerent: ex quo non raro consequitur, vt, dum hosti damnum inferre & ab ipso vindictam sumere student, sua id ipsi propria cute. Sed quorsum hæc omnia? nimirum quamuis Imperatori causa belli legitima sit, tè tamen monitum volo, vt legitimo modo illud geras: hoc est, vt primum omnium Fontarabiensibus bellum denuncies. Sæpe enim plus virium est in monitione amica, quam in hostili gladio. Scribunt, Theodosium Imperatorem, quādo oppidum aliquod obsideret, prius se decem dies continuos in castris continuisse quam id oppugnaret, aut aliquod

Multos perdit vindictæ cupiditas.

aliquod detrimentum] incolis inferret: vt monerentur obsessi, bonitatem eius potius, quam rigorem experiri. Videns Alexander Magnus exanime cadauer Darij, Iulius Cæsar caput Pompeij, Marcus Marcellus Syracusarum incendium, & Scipio Numantinam vrbem deletam, à lachrymis temperare non potuerunt, quamuis hi capitales ipsorū hostes essent. Afficit enim generosos animos aliena miseria; quibus vicisse sat est. Illud mihi credas licet, lenitatem atque clementiam nunquam hastæ aciem obtudisse: quum ex aduerso vindictæ & sanguinis sitientem militem sæpe hostes percutiant, & non raro amici è medio tollant. Est enim cæca vindictę cupiditas, dumque alium vel vi vel insidijs aggreditur, auctores, iniuriæ aliorum exponit. Dignus est Iulius Cæsar illa laude, quæ illi supra ceteros duces belli omnes tribuitur, non quia eminuerit in illo vel forma, vel robur, vel fortitudo, vel felicitas, sed quia longe pluribus hostium suorum ignouit, quam vitam ademit. Narses excellenti virtute Imperator, qui Gallos domuit, Gothos vicit, & Germanos subegit, numquam prœlium inijsse fertur, nisi prius vberes in tēplo lachrymas profudisset. Inter omnes Imperij prouincias Mauritaniā Augusto Cæsari fuit acceptissima; idque eo tantum nomine, quod ceteras armis, hanc vero

Victorem decet lenitas.

vero animi lenitate & mansuetudine acquisiuisset.

Horum exemplo, si meo vti velis consilio, operam dabis vt in subigenda Fontarabia, omnia prius quam arma & fortunam experiaris. Cetera de quibus scribis, libenter ego tibi gratificabor, Deumque vt victoriam tibi quamfacilimam largiatur, assiduis votis comprecabor. Victoriæ III. Ianuarij Anno MDXXII.

Ad EPISCOPVM TVYENSEM, &c.

EPISTOLA

Gratulatoria, qua simul boni Præsidis partes explicantur

Ostquam mihi renunciatum est, te non ita pridem à Rege Granatam, vt Regij qui ibi est Senatus Præsidem ageres, accitum; equidem hac nouæ dignitatis tuæ accessione vehementer lętatus sum, eoque tam tibi quam Reipublicæ gratulandum esse duxi. Tibi quidem, quod virtuti tuæ honor habitus; Reipublicæ vero, quod pręcipua eius pars tali viro commissa esset, qui integritate, pru-

prudentia & doctrina pares paucos, superiorem neminem haberet. Quoniam vero, vt existimo, eius loci hominibus magis fama quam vitæ & moribus notus es; omni animi contentione eo tibi elaborandum est, vita vt famæ respondeat; atque spem de te conceptam non modo præclare sustineas, sed etiam vincas. Illud semper cogita, te quidem ad iudicandos alios eo proficisci; interim teipsum ab alijs iudicatum iri. & quidem non a paucis, sed à multis, non de ijs quæ ad fortunas sed quæ ad honorem & existimationem pertinent; nec publica tantum sed secreta etiam tua, adeoque vel minima quæ vel dicturus sis aliorum iudicijs fore exposita. Magnorum & in eiusmodi dignitate constitutorum virorum eam etiam ob caussam laboriosa est conditio, quod non in facta eorum tantum & dicta, sed cogitationes etiam, nec in seria modo sed ioca etiam inquiritur: adeo vt quidquid nó grauissime ab ipsis fit aut dicitur, leuitati adscribatur. Nam & vinum Cimonis Athenié̃ses, vt Plutarchus scribit, & somnum Scipionis, (quia nihil aliud inueniebant) Romani culpauerunt: & Pompeio Magno inimici vitio verterunt quod caput vno digito scaberet. Catoni quoque ebrietas obiecta est; & Iulio Cæsari vestitus discinctus. Ex quo patet quanta sit humani ingenij peruersitas & ociosorum hominum malitia, vt qui

Iudices ab alijs iudicantur.

D longe

longe oculatiores & promtiores sunt ad reprehendendum si quid forte à magnis viris minus decore factum est, quam res ab ipsis præclarissime gestas deprædicandas. Magis quidem par fuerat, Athenienses Cimonem quum propter patris Miltiadis Marathoniam victoriam, tum singularem ipsius liberalitatem, quæ tanta fuit, vt dirutis etiam agrorum & hortorum suorum sepibus, quiduis decerpendi ciuibus potestatem faceret, in oculis ferre ac laudare; Romanos quoque Scipionis meritis, Catonis virtutibus, Pompeij magnitudini, & Iulij Cæsaris felicitati omnem honorem ac debitam gratiam deferre multo æquius fuerat, quam in tam minuta inquirere ac censuram exercere. Verum ita comparatum est, vt nihil in excelso positum latere possit. Et vulgus de magnis viris non id iudicat aut loquitur quod veritas dictat, sed quod inuidia exsculpit.

Oculata est inuidia.

Sed vt ad rem redeam, tibi etiam atque etiam cogitandum est, non magis præclarum quam difficile munus tibi esse demandatum. Plinius scribit, Romanos in Baetica prouincia quæ Andalusia hodie dicitur, quinque iuridicos habuisse Conuentus, Gaditanum scilicet, Hispalensem, Emeritanum, Astaginensem, & Cordubensem. Inter hos Gaditanus præcipuus fuit, quod ibi prouinciæ Præses degeret; at apud Emeritum

rtam legionum statiua erant. Hæc eò tibi in memoriam reuocare volui, vt intelligeres tanto grauiora tibi constituta aduersaria, vt cui onus quod in multos olim diuisum fuit, vni sit impositum; adeoque vni omnium voces sint excipiendæ, reformidanda iudicia, & querelæ sustinendæ. Longe alio sunt ingenio alijsque moribus harum regionum incolæ quam vestrates. Sunt enim astuti, versipelles, acuti, vafri, qui tam simulare quã dissimulare optime norunt: eoque suadeo tibi vt quotquot te accesserint, diligenter audias, sed caute & prudenter respondeas, Ipse enim experieris vnum tuum responsum tot ac tã varijs interpretationibus distractum iri, quot quãque varios S. Scriptura fere habet glossatores.

Consilium quoque meum est vt spreta omni nouitate, antiquis insistas consuetudinibus. Mutationes enim eiusmodi siue Nouationes auctori inuidiam & odium cõflant, & subditis quoque nouandi res occasionem præbent. Omnibus in rebus summa vtere cautione & prudentia: siquidem Iudicum limina à pluribus fere obseruandi quam serio aliquid agendi studio frequentantur. Domus Audientiæ (quam vocant) humida est, parua, vetus ac ruinosa, vt credam te vbi illam aspexeris, magis de restaurãnda illa quam inhabitanda cogitaturum: quãuis tam hoc quã alia incõmoda amplio-

Nouationes odiosæ.

& dignitatis & emolumenti ſpes facile leniet. Prædeceſſor quidem tuus Balearium erat Epiſcopus quum eidem muneri admoueretur: idem poſtea inde, Auilæ factus Epiſcopus diſceſſit. Atque vtinam ex Tuyenſi epiſcopo te nõ multo poſt, laudabiliter decurſo hoc ſpacio, Hiſpalenſem Archiepiſcopum videamus? vt ita prædeceſſorum tuorum non virtutes modo æmuleris, verum etiam fortunam antegrediare, aut certe æques.

Ab aliis ne degendo. Inter labores vero qui in hoc munere capiundi tibi ſunt, non leuiſſimus eſt quod videndi atque affandi tui copiam amicis denegare non poteris, at ſecreta cum ijſdem communicare non audebis. Vbi enim palam fuerit te quoſdam ad ſecretiora tua colloquia & conſilia adhibere, cauere vix poteris quin varias maleuolorum incurras calumnias, aut æquitatem tuam infamantium, aut aliena opera, quaſi pueris ſcirpea quum induitur ratis, natare te & ſuſtẽtari dicentium: adeo vt dignum potius qui pareas quam qui imperes, ij qui minus accurate te norunt, iudicaturi ſint. In cauſſis tamen grauibus & arduis plurimum expedit vt Iudex fidelium amicorũ vtatur conſilio, ſed eorum qui nec priuati ſpe emolumenti ducantur, nec vllis alijs vehementioribus animi motibus agitentur.

Cauſſam ſuam apud te agentes caue aſperiori reſponſo excipias aut dimittas. Tam

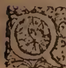
verbis quam ceteris rebus pro suo quemque statu & conditione tracta; sic enim fiet vt & iustum te & ciuilem ac humanum omnes habeant. Iræ moderare; inuidiam, odiũ procul à te habe; Iudicisque officium puta suas patienter ferre iniurias, alienas, vt dignum est, vlcisci. Si quandoque excandescas, ne tu in verba prorumpe; ne quibus irasceris vel solo silentio cum existimationis tuæ detrimento sese vlciscantur. Ad Præsidis officium (breuiter dicam) pertinet vt recte iudicet, innocenter viuat, causas quam potest celeriter expediat, interpellationes & alia patienter ferat, prudenter omnia excutiat, sapienter denique gubernet: quæ omnia ita inter se nexa & concatenata sunt, vt si vel vnum horum desit, maiorem timere criminationem necesse habeat quam ex reliquis omnibus laudem sperare possit, &c. *Iudicis officium.*

Vt de me quoque aliquid dicam, mihi iamdiu lis est de Bassana Abbatia cum Toletana Ecclesia, quæ in hac Curia agitatur: iamque pro me lata sententia, illud tantum superest, vt ea à Iudicibus recognoscatur & confirmetur. Quod quum absente Præside fieri non possit, rogo vt aduentum huc tuum quantum fieri potest, matures, & ponas manum super eam, & illico sanabitur. Propera sodes, & lætus huc atque alacris descende; vt qui positus es in ruinam

& resurrectionem multorum. Senatorum tam veterum quam nouorum eximium hic inuenies collegium, dignum profecto tali viro, &c. Granatæ XII. Maij MDXXXI.

Ad DIDACVM PACIECVM, EPISTOLA

De priscorum hominum longæuitate, eiusque causis.

Vod pollicitus fueram, me causam tibi explicaturum esse, cur prior ætas magis longæuos homines produxerit quam hæc nostra, simulque ostensurum, an eadem fuerit olim mensura annorum, quæ nunc est: id vt exsequar, sentétiam super ea re meam tibi exponam.

Ciborum vis deterior quam olim. Primum non ea vis est cibis nostris quæ olim fuit, nec ea salubritas. Hinc fertur locus esse in Creta editior, cuius habitatores eousque vitam producant, vt tædio ætatis, ad accelerandam mortem, locũ mutent. Causam tantę longæuitatis hanc assignant, quod in illa regione (ob aeris temperiẽ) quotidie panem tostum, vino Maluatico (quod illic prouenit præstantissimũ) tinctũ', comedant tempore matutino, quæ res sufficiẽs sit resti-

tuendo

tuendo calori natiuo,& viribus corporis reficiendis. Aliam præterea rationẽ cõminiscũtur, quod is locus ob altitudinẽ à diluuio immunis fuerit. Quæ mihi ratio haud probatur, eo quod vniuersalis fuerit illa aquarũ eluuio,& in genere omnes orbis terras inundarit. Sane, experiẽtia teste pro regionũ prouinciarũque diuersitate magis minusve lõgæui homines inueniuntur: estq; eius diuersitatis caussa, tũ climatis ingeniũ, tum aeris temperamentũ, tũm influentiarũ qualitas & ciborũ. Sed ad quantãcunque ætatem hodie homines alicubi procedant, si tamen eã cum priscorũ hominũ ætate cõparaueris, breuis erit. Portus est in India, cui nomen Sio; eius incolæ longè admodum ætate prouehũtur. Quin ordinariũ est in tota India, centesimũ annum excedere. Et sane in modo dicta vrbe hodie adhuc vir quidã viuit, supra ducentesimũ octogesimũ annum agens. Eidẽ filius est centenario maior: & alter, septuagenarius. Quẽ virum Nobiles quidã Lusitani, fide digni, mihi narrarunt à se visum fuisse, seq; etiam cibum potumq; cum eo cepisse. Quod plus est, ijdẽ mihi retulerunt pro re certissima & minime fabulosa, cognitos sibi in eadẽ vrbe complures fuisse, qui barbæ & capitis pilos secundum & tertiũ mutassent, secundum item tertiumque dentiuissent.

Indorum longæuitas.

Sed vt redeã ad Cretense illud prolongãdæ ætatis remedium, panẽ nimirum tostum

vino Cretico tinctum, meo iudicio, si quidem id valeret, quoniam in Hispania circa S. Martinum & Palacios optimum totius orbis vinum nascitur, horum longissimam vitam esse oporteret. Vtut sit, ego caussam diminutæ à diluuio hominum ætatis hanc esse existimo, quod terra diluuio vndique mersa atque emacerata, maiore ex parte vim suam amiserit. Alteram caussam arbitror, quoniam prisci illi non carnibus nec pane vescebantur, sed glandibus castaneisque, & ceteris fructibus vitam sustentabant: qui fructus, quoniam ad debitam perfectionem bonitatemque perueniebant, vim nutriendi integram habebant: hominesque ipsi ea vtebantur circa victum moderatione & diæta, vt quod alimenti assumserant, non corrumperetur in corpore, sed in substantiam bonam totum conuerteretur. At nos, non contenti vnius generis victu, varia ferculorum congerie stomachum oneramus. Quam varietatem stomacho noxiam esse, & valetudini aduersam, Auicenna testatur his verbis: *Nihil deterius quam diuersa alimenta in vna mensa simul, & in comestione tempus prolongare.* Vitam enim abbreuiat ista diuersitas, & putrefactionem intra corpus humanum adducit, ob concoctionis difficultatem.

Priscorum hominum victus.

Longæuitas

Eiusdem rei hæc quoque, & manifestior quidem, caussa est, quod prisci illi à prima rerum

rerum origine proxime aberant. Hinc Adam DCCCCXXX. annos, Mathusalem DCCCCLX. Cain DCCCCX. vixerunt. Nam quum ipse Deus Adamum & Euam manibus suis formauisset, tam præstans corporis temperamentum illis indidit, vt perpetua fere vterentur valetudine. Ex his tam sapientibus patribus & auis prognati, merito & temperamenti similitudinem attraxerunt, & vitæ modum formamque imitati sunt. Sed sequuta posterior ætas, à maiorum suorum laudabili more & temperãtia, libidinum & voluptatum studio, degenerans, ætatem quoque suam ad breuiores terminos redegit. Quam ad rem non parum etiam adiumenti attulerunt Planetarum aspectus coniunctionesque, & permistiones elementorum, ad corrumpendam decurtandamque vitam suum quoque momentum habentes. Iam terra quoque amissa per diluuium natiua sua substãtia, nõ tam efficaces amplius vel fructus vel herbas valet producere.

Ad staturam autem corporis, & robur membrorum quod attinet, in vtroque genere veteres præstiterunt propterea, quod minus essent in Venerem proni. Nam & viri ad tricesimum vsque annum à coitu abstinebant, & feminæ non nubebant ante vicesimum. Nostris autem temporibus, non exspectata ætatis iusta maturitate, viri *Statura & robur.*

feminis commiſcentur: quo fit, vt quod nutrimentum, ad incrementum corporis diſtribuendum fuerat, alio auertatur. Nam & nimium rebus Venereis indulgent, & ante tempus, & ſtatim à ſumto cibo: quæ res multis modis valetudini damnoſa eſt. D. Auguſtin. lib. de Ciuit. Dei, & Conciliator auctores ſunt, hanc ob cauſam priſcos illos ſtatura & robore nobis præualuiſſe. Nicolaus, ſermone vi. de regimine pręgnant. ſcribit, homines hoc tempore & ſtatura, & robore & ætate minoribus eſſe, quã olim fuerũt. Nunc quum veteres illi (vt ſupra vidimus) ad ſexcenteſimum annum, & vltra ætatę proceſſerint, hodie videmus centenarios moleſte ætatẽ ferre, & ad hunc terminum pauciſſimos peruenire. Quod videntes, conſiderantesq́; eandẽ illam naturam, quæ hodie viget, tum quoq; viguiſſe, nõ defuerunt qui dicerent, non fuiſſe olim tã longos annos ac iam ſunt, ſed lunares, quorum vnus nouem & viginti diebus abſoluitur. Et hi quidẽ pro annis veterum noſtros mẽſes ſubſtituunt, vt auctor eſt Marcus Varro. Alij affirmare audent noſtri tẽporis annum, veterum decennio parẽ eſſe. Plinius refert, Arcadibus trimẽſtres annos fuiſſe: quam Arcadum ſupputandi rationem in calculandis veterum annis ſequendã eſſe, Eliconenſis opinio eſt. Ego vero, omnes iſtas opiniones erroneas eſſe, pronuncio, planeq; falſum eſſe ſtatuo, veterum an-

An menſura annorum eadem quæ olim.

nos nostris breuiores fuisse, ideoq; illos ad maiorē ætatē non peruenisse, quā nos hodie peruenimus, quum anni nostri, vt istis videtur, maiores sint annis veterum. Cōtrarium enim asserit D. August. in lib. quem modo citaui, validisque argumētis eorum opinionē euertit, qui veterum annos nostris breuiores fuisse, illorumq; decennium nunc annum cōstituere, sunt arbitrati. Quorum si vera esset oratio, omnino cōsequeretur, aut annum lunarē, nouem & viginti diebus cōstantem, non fuisse diuisum in duodecim menses, aut si fuit, vix tridui istos menses fuisse. Sed præstat S. Scripturæ testimoniis sententiæ meæ fidem facere. Exstat in lib. Geneseos, vniuersale diluuiū cœpisse die XVII. mensis secundi. Ex quo liquet, annos illos nostris pares fuisse. Præterea si nostri anni veterum annis essent decuplo maiores, cōsequēs esset, veteres illos septimo ætatis anno iam potuisse prolem procreare: id quod rationi repugnat. Nam Cainum anno 70. multos filios generasse, in Genesi memoriæ proditum est. Septimo igitur anno Cainum liberis operam dedisse, secundum istos necesse foret: quod fieri nequit.

Eadem falsitate secunda opinio laborat quæ statuit, annos veterum lunares fuisse, quorum duodecim vno nostrorū annorum nō fuerint maiores: & tertia quoq; qua asseritur, tres mēses olim annū cōstituisse, atq; IV. *Anni Lunares.*

eiusmo-

eiuſmodi annos hodie vnicum conſtituere. Ex Scriptura enim, qua ego nitor, contrarium patet. Nam in Geneſi ſcriptum eſt, Arcam Noachi, poſtquam aquis innataſſet, ſeptimo demum menſe, ſubſidentibus aquis, in ſicco deſtitutam fuiſſe. Et in initio decimi menſis, Noachus dicitur culmina montium primum proſpexiſſe. Vnde iam palpari poteſt eorum error, qui annos veterum noſtris breuiores efficere conātur. Nam quum expreſſa, vt videmus, mentio exſtet in S. literis, & ſeptimi & decimi mē ſis, nec non diei menſis x x v. conſtat, veterum annos pares noſtris fuiſſe, & illos non minus, quam nos pro anno duodecim menſes numeraſſe.

Dies olim quales. Ad dies quod attinet, eos illi quoque ſimiliter vt nos, in horas x x i v. tum diurnas, tum nocturnas partiti fuerunt. Legitur enim in Geneſi, loco citato, pluiſſe dies x x x x. & noctes x l. Vt nullum dubium relinquatur, meo quidem iudicio, hāc meam ſententiam veritati eſſe conſentaneam, nihil fuiſſe inter veterum annos, & noſtros differentiæ, omninoque etiam illos, x i i. menſes pro anno, & pro menſe dies, plus minus, x x x. numeraſſe. Nam quum illa ætate præſtantiſſimi Aſtrologi eſſent, maxime apud Hebræos & Ægyptios, conſentaneum eſt, ſolis curſum in computando anno non minus illis, quam nobis, obſerua

ſeruatum fuiſſe. Quamobrem dicendum eſt, quum Adamus annos DCCCCXXX. vixerit, & Mathuſalem DCCCCLX. illos, nec minus ceteros veterum annos totidem menſibus, totidemque diebus conſtitiſſe, quot noſtri anni conſtant.

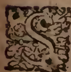
Sed tempus monet, vt & ipſe ad quietem me componam, & calamum feriari patiar: itaque finem hic faciam, exiſtimans ſatisfactum eſſe & tuo deſiderio & meæ promiſſioni. Simanca, XV. Iunij CIↃIↃXL.

Ad

DIDACVM CAMINAM,

EPISTOLA

De latipatente Inuidiæ regno.

CRIBIS, vehementer te iraſci inuidis quibuſdam, omnia à te dicta aut facta calumniantibus. Equidem quod moleſte id fers, ignoſcendum tibi puto; quod iraſceris, minus recte te facere exiſtimo. Multo ſatius eſt inuidiam hominum quam miſericordiam experiri. Omnium vitiorum

vero animi lenitate & mansuetudine acquisiuisset.

Horum exemplo, si meo vti velis consilio, operam dabis vt in subigenda Fontarabia, omnia prius quam arma & fortunam experiaris. Cetera de quibus scribis, libenter ego tibi gratificabor, Deumque vt victoriam tibi quamfacilimam largiatur, assiduis votis comprecabor. Victoriæ III. Ianuarij Anno MDXXII.

Ad EPISCOPVM TVYENSEM, &c.

EPISTOLA

Gratulatoria, qua simul boni Præsidis partes explicantur

Postquam mihi renunciatum est, te non ita pridem à Rege Granatam, vt Regij qui ibi est Senatus Præsidem ageres, accitum; equidem hac nouæ dignitatis tuæ accessione vehementer lętatus sum, eoque tam tibi quam Reipublicæ gratulandum esse duxi. Tibi quidem, quod virtuti tuæ honor habitus; Reipublicæ vero, quod pręcipua eius pars tali viro commissa esset, qui integritate,

prudentia & doctrina pares paucos, superiorem neminem haberet. Quoniam vero, vt existimo, eius loci hominibus magis fama quam vitæ & moribus notus es; omni animi contentione eo tibi elaborandum est, vita vt famæ respondeat; atque spem de te conceptam non modo præclare sustineas, sed etiam vincas. Illud semper cogita, te quidem ad iudicandos alios eo proficisci; interim teipsum ab alijs iudicatum iri. & quidem non a paucis, sed à multis, non de ijs quæ ad fortunas sed quæ ad honorem & existimationem pertinent; nec publica tantum sed secreta etiam tua, adeoque vel minima quæ vel dicturus sis aliorum iudicijs fore exposita. Magnorum & in eiusmodi dignitate constitutorum virorum eam etiam ob caussam laboriosa est conditio, quod non in facta eorum tantum & dicta, sed cogitationes etiam, nec in seria modo sed ioca etiam inquiritur: adeo vt quidquid nó grauissime ab ipsis fit aut dicitur, leuitati adscribatur. Nam & vinum Cimonis Athenienses, vt Plutarchus scribit, & somnum Scipionis, (quia nihil aliud inueniebant) Romani culpauerunt: & Pompeio Magno inimici vitio verterunt quod caput vno digito scaberet. Catoni quoque ebrietas obiecta est; & Iulio Cæsari vestitus discinctus. Ex quo patet quanta sit humani ingenij peruersitas & ociosorum hominum malitia, vt qui

Iudices ab alijs iudicantur.

longe oculatiores & promtiores sunt ad reprehendendum si quid forte à magnis viris minus decore factum est, quam res ab ipsis præclarissime gestas deprædicandas. Magis quidem par fuerat, Athenienses Cimonem quum propter patris Miltiadis Marathoniam victoriam, tum singularem ipsius liberalitatem, quæ tanta fuit, vt dirutis etiam agrorum & hortorum suorum sepibus, quiduis decerpendi ciuibus potestatem faceret, in oculis ferre ac laudare; Romanos quoque Scipionis meritis, Catonis virtutibus, Pompeij magnitudini, & Iulij Cæsaris felicitati omnem honorem ac debitam gratiam deferre multo æquius fuerat, quam in tam minuta inquirere ac censuram exercere. Verum ita comparatum est, vt nihil in excelso positum latere possit. Et vulgus de magnis viris non id iudicat aut loquitur quod veritas dictat, sed quod inuidia exsculpit.

Oculata est inuidia.

Sed vt ad rem redeam, tibi etiam atque etiam cogitandum est, non magis præclarum quam difficile munus tibi esse demandatum. Plinius scribit, Romanos in Bætica prouincia quæ Andalusia hodie dicitur, quinque iuridicos habuisse Conuentus, Gaditanum scilicet, Hispalensem, Emeritanum, Astaginensem, & Cordubensem. Inter hos Gaditanus præcipuus fuit, quod ibi prouinciæ Præses degeret, at apud Eme-

ſtam legionum ſtatiua erant. Hæc eò tibi in memoriam reuocare volui, vt intelligeres tanto grauiora tibi conſtituta aduerſaria, vt cui onus quod in multos olim diuiſum fuit, vni ſit impoſitum; adeoque vni omnium voces ſint excipiendæ, reformidanda iudicia, & querelæ ſuſtinendæ. Longe alio ſunt ingenio alijſque moribus harum regionum incolæ quam veſtrates. Sunt enim aſtuti, verſipelles, acuti, vafri, qui tam ſimulare quã diſſimulare optime norunt: eoque ſuadeo tibi vt quotquot te acceſſerint, diligenter audias, ſed caute & prudenter reſpondeas. Ipſe enim experieris vnum tuum reſponſum tot ac tã varijs interpretationibus diſtractum iri, quot quãque varios S. Scriptura ferè habet gloſſatores.

Conſilium quoque meum eſt vt ſpreta omni nouitate, antiquis inſiſtas conſuetudinibus. Mutationes enim eiuſmodi ſiue Nouationes auctori inuidiam & odium cõflant, & ſubditis quoque nouandi res occaſionem præbent. Omnibus in rebus ſumma vtere cautione & prudentia: ſiquidem Iudicum limina à pluribus fere obſeruandi quam ſeriò aliquid agendi ſtudio frequentantur. Domus Audientiæ (quam vocant) humida eſt, parua, vetus ac ruinoſa, vt credam te vbi illam aſpexeris, magis de reſtaurãda illa quam inhabitanda cogitaturum: quãuis tam hoc quã alia incõmoda amplio-

Nouationes odioſæ.

& dignitatis & emolumenti spes facile leniet. Prædecessor quidem tuus Balearium erat Episcopus quum eidem muneri admoueretur: idem postea inde, Auilæ factus Episcopus discessit. Atque vtinam ex Tuyensi episcopo te nō multo post, laudabiliter decurso hoc spacio, Hispalensem Archiepiscopum videamus? vt ita prædecessorum tuorum non virtutes modo æmuleris, verum etiam fortunam antegrediare, aut certe æques.

Ab aliis ne dependé. Inter labores vero qui in hoc munere capiundi tibi sunt, non leuissimus est quod videndi atque affandi tui copiam amicis denegare non poteris, at secreta cum ijsdem communicare non audebis. Vbi enim palam fuerit te quosdam ad secretiora tua colloquia & consilia adhibere, cauere vix poteris quin varias maleuolorum incurras calumnias, aut æquitatem tuam insamantium, aut aliena opera, quasi pueris scirpea quum induitur ratis, natare te & sustētari dicentium: adeo vt dignum potius qui pareas quam qui imperes, ij qui minus accurate te norunt, iudicaturi sint. In caussis tamen grauibus & arduis plurimum expedit vt Iudex fidelium amicorū vtatur consilio, sed eorum qui nec priuati spe emolumenti ducantur, nec vllis alijs vehementioribus animi motibus agitentur.

Caussam suam apud te agentes caue asperiori responso excipias aut dimittas. Tam

verbis

verbis quam ceteris rebus pro suo quemque statu & conditione tracta; sic enim fiet vt & iustum te & ciuilem ac humanum omnes habeant. Iræ moderare; inuidiam, odiũ procul à te habe; Iudicisque officium puta suas patienter ferre iniurias, alienas, vt dignum est, vlcisci. Si quandoque excandescas, ne tu in verba prorumpe; ne quibus irasceris vel solo silentio cum existimationis tuæ detrimento sese vlciscantur. Ad Præsidis officium (breuiter dicam) pertinet vt recte iudicet, innocenter viuat, causas quam potest celeriter expediat, interpellationes & alia patienter ferat, prudenter omnia excutiat, sapienter denique gubernet: quæ omnia ita inter se nexa & concatenata sunt, vt si vel vnum horum desit, maiorem timere criminationem necesse habeat quam ex reliquis omnibus laudem sperare possit, &c. *Iudicis officium.*

Vt de me quoque aliquid dicam, mihi iamdiu lis est de Bassana Abbatia cum Toletana Ecclesia, quæ in hac Curia agitatur: iamque pro me lata sententia, illud tantum superest, vt ea à Iudicibus recognoscatur & confirmetur. Quod quum absente Præside fieri non possit, rogo vt aduentum huc tuum quantum fieri potest, matures, & ponas manum super eam, & illico sanabitur. Propera sodes, & lætus huc atque alacris descende: vt qui positus es in ruinam

& resurrectionem multorum. Senatorum tam veterum quam nouorum eximium hic inuenies collegium, dignum profecto tali viro, &c. Granatæ XII. Maij MDXXXI.

Ad DIDACVM PACIECVM, EPISTOLA

De priscorum hominum longæuitate, eiusque causis.

Vod pollicitus fueram, me causam tibi explicaturum esse, cur prior ætas magis longæuos homines produxerit quam hæc nostra, simulque ostensurum, an eadem fuerit olim mensura annorum, quæ nunc est: id vt exsequar, sentẽtiam super ea re meam tibi exponam.

Ciborum vis deterior quam olim. Primum non ea vis est cibis nostris quæ olim fuit, nec ea salubritas. Hinc fertur locus esse in Creta editior, cuius habitatores eousque vitam producant, vt tædio ætatis, ad accelerandam mortem, locũ mutent. Causam tantę longæuitatis hanc assignant, quod in illa regione (ob aeris temperiẽ) quotidie panem tostum, vino Maluatico (quod illic prouenit præstantissimũ) tinctũ, comedant tempore matutino, quæ res sufficiẽs sit restituendo

tuendo calori natiuo, & viribus corporis reficiendis. Aliam præterea rationē cōminiſcūtur, quod is locus ob altitudinē à diluuio immunis fuerit. Quæ mihi ratio haud probatur, eo quod vniuerſalis fuerit illa aquarū eluuio, & in genere omnes orbis terras inundarit. Sane, experiētia teſte pro regionū prouinciarūque diuerſitate magis minusve lōgæui homines inueniuntur: eſtq; eius diuerſitatis cauſſa, tū climatis ingeniū, tum aeris temperamentū, tūm influentiarū qualitas & ciborū. Sed ad quantācunque ætatem hodie homines alicubi procedant, ſi tamen eā cum priſcorū hominū ætate cōparaueris, breuis erit. Portus eſt in India, cui nomen Sio; eius incolæ longè admodum ætate prouehūtur. Quin ordinariū eſt in tota India, centeſimū annum excedere. Et ſane in modo dicta vrbe hodie adhuc vir quidā viuit, ſupra ducenteſimū octogeſimū annum agens. Eidē filius eſt centenario maior: & alter, ſeptuagenarius. Quē virum Nobiles quidā Luſitani, fide digni, mihi narrarunt à ſe viſum fuiſſe, ſeq; etiam cibum potumq; cum eo cepiſſe. Quod plus eſt, ijdē mihi retulerunt pro re certiſſima & minime fabuloſa, cognitos ſibi in eadē vrbe complures fuiſſe, qui barbæ & capitis pilos ſecundum & tertiū mutaſſent, ſecundum item tertiumque dentiuiſſent.

Indorum longæuitas.

Sed vt redeā ad Cretenſe illud prolongādę ætatis remedium, panē nimirum toſtum

vino Cretico tinctum, meo iudicio, si quidem id valeret, quoniam in Hispania circa S. Martinum & Palacios optimum totius orbis vinum nascitur, horum longissimam vitam esse oporteret. Vtut sit, ego caussam diminutæ à diluuio hominum ætatis hanc esse existimo, quod terra diluuio vndique mersa atque emacerata, maiore ex parte vim suam amiserit. Alteram caussam arbitror, quoniam prisci illi non carnibus nec pane vescebantur, sed glandibus castaneisque, & ceteris fructibus vitam sustentabant: qui fructus, quoniam ad debitam perfectionem bonitatemque perueniebant, vim nutriendi integram habebant: hominesque ipsi ea vtebantur circa victum moderatione & diæta, vt quod alimenti assumserant, non corrumperetur in corpore, sed in substantiam bonam totum conuerteretur. At nos, non contenti vnius generis victu, varia ferculorum congerie stomachum oneramus. Quam varietatem stomacho noxiam esse, & valetudini aduersam, Auicenna testatur his verbis: *Nihil deterius quam diuersa alimenta in vna mensa simul, & in comestione tempus prolongare.* Vitam enim abbreuiat ista diuersitas, & putrefactionem intra corpus humanum adducit, ob concoctionis difficultatem.

Priscorum hominum victus.

Eiusdem rei hæc quoque, & manifestior quidem, caussa est, quod prisci illi à prima rerum

Longæuitas

rerum origine proxime aberant. Hinc Adam DCCCCXXX. annos, Mathusalem DCCCCLX. Cain DCCCCX. vixerunt. Nam quum ipse Deus Adamum & Euam manibus suis formauisset, tam præstans corporis temperamentum illis indidit, vt perpetua fere vterentur valetudine. Ex his tam sapientibus patribus & auis prognati, merito & temperamenti similitudinem attraxerunt, & vitæ modum formamque imitati sunt. Sed sequuta posterior ætas, à maiorum suorum laudabili more & temperātia, libidinum & voluptatum studio, degenerans, ætatem quoque suam ad breuiores terminos redegit. Quam ad rem non parum etiam adiumenti attulerunt Planetarum aspectus coniunctionesque, & permistiones elementorum, ad corrumpendam decurtandamque vitam suum quoque momentum habentes. Iam terra quoque amissa per diluuium natiua sua substātia, nō tam efficaces amplius vel fructus vel herbas valet producere.

Ad staturam autem corporis, & robur membrorum quod attinet, in vtroque genere veteres præstiterunt propterea, quod minus essent in Venerem proni. Nam & viri ad tricesimum vsqne annum à coitu abstinebant, & feminæ non nubebant ante vicesimum. Nostris autem temporibus, non exspectata ætatis iusta maturitate, viri *Statura & robur.*

feminis commiſcentur: quo fit, vt quod nutrimentum, ad incrementum corporis diſtribuendum fuerat, alio auertatur. Nam & nimium rebus Venereis indulgent, & ante tempus, & ſtatim à ſumto cibo: quæ res multis modis valetudini damnoſa eſt. D. Auguſtin. lib. de Ciuit. Dei, & Conciliator auctores ſunt, hanc ob cauſam priſcos illos ſtatura & robore nobis præualuiſſe. Nicolaus, ſermone VI. de regimine prægnant. ſcribit, homines hoc tempore & ſtatura, & robore & ætate minoribus eſſe, quã olim fuerũt. Nunc quum veteres illi (vt ſupra vidimus) ad ſexcenteſimum annum, & vltra ætate proceſſerint, hodie videmus centenarios moleſte ætatẽ ferre, & ad hunc terminum pauciſſimos peruenire. Quod videntes, conſiderantesq́; eandẽ illam naturam, quæ hodie viget, tum quoq́ viguiſſe, nõ defuerunt qui dicerent, non fuiſſe olim tã longos annos ac iam ſunt, ſed lunares, quorum vnus nouem & viginti diebus abſoluitur. Et hi quidẽ pro annis veterum noſtros mẽſes ſubſtituunt, vt auctor eſt Marcus Varro. Alij affirmare audent noſtri tẽporis annum, veterum decennio parẽ eſſe. Plinius refert, Arcadibus trimẽſtres annos fuiſſe: quam Arcadum ſupputandi rationem in calculandis veterum annis ſequendã eſſe, Eliconenſis opinio eſt. Ego vero, omnes iſtas opiniones erroneas eſſe, pronuncio, planeq; falſum eſſe ſtatuo, veterum annos

An menſura annorum eadem quæ olim.

nos nostris breuiores fuisse, ideoq; illos ad maiorē ætatē non peruenisse, quā nos hodie peruenimus, quum anni nostri, vt istis videtur, maiores sint annis veterum. Cōtrarium enim asserit D. August. in lib. quem modo citaui, validisque argumētis eorum opinionē euertit, qui veterum annos nostris breuiores fuisse, illorumq; decennium nunc annum cōstituere, sunt arbitrati. Quorum si vera esset oratio, omnino cōsequeretur, aut annum lunarē, nouem & viginti diebus cōstantem, non fuisse diuisum in duodecim menses, aut si fuit, vix tridui istos menses fuisse. Sed præstat S. Scripturæ testimoniis sententiæ meæ fidem facere. Exstat in lib. Geneseos, vniuersale diluuiū cœpisse die XVII. mensis secundi. Ex quo liquet, annos illos nostris pares fuisse. Præterea si nostri anni veterum annis essent decuplo maiores, cōsequēs esset, veteres illos septimo ætatis anno iam potuisse prolem procreare: id quod rationi repugnat. Nam Cainum anno 70. multos filios generasse, in Genesi memoriæ proditum est. Septimo igitur anno Cainum liberis operam dedisse, secundum istos necesse foret: quod fieri nequit.

Eadem falsitate secunda opinio laborat quæ statuit, annos veterum lunares fuisse, quorum duodecim vno nostrorū annorum nō fuerint maiores: & tertia quoq; qua asseritur, tres mēses olim annū cōstituisse, atq; IV. *Anni Lunares.*

eiusmo-

eiusmodi annos hodie vnicum constituere. Ex Scriptura enim, qua ego nitor, contrarium patet. Nam in Genesi scriptum est, Arcam Noachi, postquam aquis innatasset, septimo demum mense, subsidentibus aquis, in sicco destitutam fuisse. Et in initio decimi mensis, Noachus dicitur culmina montium primum prospexisse. Vnde iam palpari potest eorum error, qui annos veterum nostris breuiores efficere conatur. Nam quum expressa, vt videmus, mentio exstet in S. literis, & septimi & decimi mēsis, nec non diei mensis XXV. constat, veterum annos pares nostris fuisse, & illos non minus, quam nos pro anno duodecim menses numerasse.

Dies olim quales. Ad dies quod attinet, eos illi quoque similiter vt nos, in horas XXIV. tum diurnas, tum nocturnas partiti fuerunt. Legitur enim in Genesi, loco citato, pluisse dies XXXX. & noctes XL. Vt nullum dubium relinquatur, meo quidem iudicio, hāc meam sententiam veritati esse consentaneam, nihil fuisse inter veterum annos, & nostros differentiæ, omninoque etiam illos, XII. menses pro anno, & pro mense dies, plus minus, XXX. numerasse. Nam quum illa ætate præstantissimi Astrologi essent, maxime apud Hebræos & Ægyptios, consentaneum est, solis cursum in computando anno non minus illis, quam nobis, obserua

ſeruatum fuiſſe. Quamobrem dicendum eſt, quum Adamus annos DCCCCXXX. vixerit, & Mathuſalem DCCCCLX. illos, nec minus ceteros veterum annos totidem menſibus, totidemque diebus conſtitiſſe, quot noſtri anni conſtant.

Sed tempus monet, vt & ipſe ad quietem me componam, & calamum feriari patiar: itaque finem hic faciam, exiſtimans ſatisfactum eſſe & tuo deſiderio & meæ promiſſioni. Simanca, XV. Iunij CIↃ IↃ XL.

Ad

DIDACVM CAMINAM,

EPISTOLA

De latipatente Inuidiæ regnó.

SCRIBIS, vehementer te iraſci inuidis quibuſdam, omnia à te dicta aut facta calumniantibus. Equidem quod moleſte id fers, ignoſcendum tibi puto; quod iraſceris, minus recte te facere exiſtimo. Multo ſatius eſt inuidiam hominum quam miſericordiam experiri. Omnium vitio-

rum

rum vetustissimum est Inuidia: de qua primi homines questi sunt, & vltimi etiam sub fine mundi querentur. Idem enim, mihi crede, Inuidiæ & Mundi finis erit. Inter Euam & serpentem, Abelem & Cainum, Iacobum & Esauum, Iosephum & fratres, Dauidem & Saulem, Iobum & Sathanam, Ahitophelem & Busium, Ammonem & Mardocheum diffidia & insidias quid aliud nisi Inuidia excitauit? Multo capitalior illa est inimicitia quæ ex Inuidia quam quæ ex despectu & contumelia promanat. Vbi enim vlta se fuerit contumelia quiescit; at inuidia ne exitio quidem expletur. Grauius longe & diuturnius bellum fuit inter Romanos & Pœnos, quam inter Græcos & Troianos. hoc enim ex Helenæ raptu contumelia; illud imperij æmulatio accenderat. Quid funestum illud inter Pompeium & Cæsarem bellum conflauit nisi Inuidia? quod scilicet alter parem alter priorem ferre non posset: & Pompeius Cæsaris felicitati, Cæsar Pompeij auctoritati & magnitudini inuideret.

Inuidia vetustum malum.

Pauci, meo iudicio, sunt qui omnia vitia habeant; sed pauciores qui omnibus careant. Probo inuidetur; improbus alijs inuidet: sicvt vitium hoc vix quisquam effugere possit, dum eo vel alios infestat vel ab alijs infestatur. A mendaci cauere tibi potes, si cum eo nihil loquaris; à superbo, si iubens ei cesse-

ei cesseris; ab ignauo, si contemnas, à gu-
loso & lurcone, si mensam eius fugias; ab
iracundo, si à iurgio abstineas; ab auaro, si
nihil ab eo petas: at Inuidiam vtcumque
fugias, nunquam tamen effugies, immo
quanto magis illam fugeris, tanto acrius te
persequetur. Nulla arx tam munita est in
quam non introrumpat, nullus tam excel
sus murus quem non transcendat, nulli
tam angusti tamque profundi cuniculi ad
quos non penitret; nulla tanta potentia cui
non sese obijciat, nullus homo quem non
inuadere ausit. Esto, in vno homine om-
nia hæc insint, forma Absalonis, Salomonis
sapientia, Azaelis agilitas, Crœsi opulentia,
fortitudo Hectoris, Homeri eloquentia,
facundia Ciceronis, Iulij Cæsaris felicitas,
Traiani iustitia, & quid non? Vere dico,
quanto plures & maiores in ipso dotes ag-
noscentur; tanto pluribus & validioribus
Inuidiæ telis impetetur. Lupus pecori insi-
diatur, corui cadauera sectantur, apes flo-
res circumvolitant & populantur, homi-
nes pecuniam & opes quærunt; Inuidia fe-
licitatis est comes. Est enim natura fere ita
comparatum, vt quemadmodum miseris
& afflictis condolemus, ita fortunatis inui-
deamus; Non cicutæ Socratis sed virtuti, nō
Ciceronis exsilio sed eloquētiæ; nō Pōpeij
fugę & cladi, sed immaturis honorib. & mag-
nitudini; nō Catonis quo se trāsfixit gladio,
sed

ſed conſtantiæ, non furcæ Polycratis ſed perpetuæ felicitati, non Cæſaris vulneribus ſed dominationi quiſquam inuidit. In eo mirum eſt quam ſe humani animi prodat malitia, quod pauci ſunt qui afflictos ſubleuent; at multi qui ſuos ipſorum amicos deijcere ſtudeant & proculcare. Quiſquis es quantũcumque felix, ne tibi vmquam perſuade, maiorem ad tuas opes quam ad vicinorum Inuidiam fore acceſſionem.

Ecquid, mi Didace, huic tu quoque Inuidiæ collegio ſeu fraternitati nomen dare cupis? Age ſis, appende libræ ceram, & in ſocietatem hanc venire ne recuſa, in qua fideles & infideles, præſentes & abſentes, diuites & pauperes, viui & mortui reperiuntur. Inuidorum enim præcipuum muuus eſt, viuos ſepelire, & exhumare ſepultos. Quæ priuilegia ipſorum ſint & conſuetudines, quæris? Aliquot accipe. Non illis in ſacello aut alio certo loco condictus aut ſtatus eſt conuentus, ſed domi ſuæ deſidentes, aut vbicumque deprehenſi ſacris deæ ſuæ operantur. Non pauperibus illi, ſed diuitibus dentem impingunt: non proſunt, ſed nocent; non dant, ſed rapiunt; non bene, ſed male precãtur; non hoſtes, ſed amicos vlciſcuntur. Verbo dicam, hoc illis peculiare eſt vt nec alter alterum ferre, nec inter ſe nec apud alios verum dicere poſſint. Quãuis autem alicui forte diſplicere hæc poſſit fraterni-

Inuidorum mores.

ternitatis. Quamuis autem fraternitas hæc siue societas ob multas quas habet molestias merito aliquid displicere possit: mihi tamen crede, miser est quisquis in eam non adscribitur. Quem enim Inuidia præterit, eum certum est à fortuna quoque negligi ac præteriri. Themistoclem ferunt, rogatum aliquando, Ecquid tristis esset, respōdisse, Eo quod id ætatis nihil dum gessi ciuium meorum inuidia dignum. Siciliam pessimi tyranni fere continua serie male habuerunt: adeo vt nesciam vtrum ob septem suos quos produxit Sapientes beatior Græcia, an ob tot quos passa est tyrannos infelicior Sicilia habenda sit. Ex ijs vnus moriens filium monuisse dicitur, daret operam, si beatus esse vellet, vt ipse nemini, sed omnes ipsi inuiderent. Non tyranno, sed sapientissimo viro digna hæc vox est. Id enim voluit, virtutem summo studio sectandam, sed vitia fugienda esse. *Miser est cui non inuidetur.*

Ex his, opinor, intelligis caussam tibi nullam esse vt aliorum inuidia doleas: multoque præstare vt illa te sequatur, quam felicitas te fugiat; aut tu, cuius illa vtriusque comes est, virtutē deseras, aut ab illa deseraris. Nouarum rerū hic nihil est, nisi forte hoc scire tua interest, quemadmodum apud vos Inuidia regnum tenet, ita calumniandi & maledicendi libidinem adeo tyrannice apud nos grassari, vt nec Regi, immo nec ipsi Deo parcat. Val-

cat. Vallidoleti XXVI. Octobris Anno M CIↃ IↃXX.

Ad
FERDINANDVM
CORTESIVM, &c.
EPISTOLA

Qua caussa explicantur, cur alij inter audiendum somno opprimantur, alij non: itemque cur proles alia patris, alia matris, &c. vultum referat.

QVOD serius respondeam ad tuas, culpam eius rei non negligentiæ meæ, sed occupationibus imputabis, Princeps Illustrissime, meque eo nomine excusatum habebis. Responsum autem ipsum æqui bonique consules. Non enim à somniante, aut non satis meditato exaratum est. Debent enim quæ scribuntur ad amicos, maximè vero ad tam Illustres viros, non modo diligenter considerari, sed & septies, immo septuagies septies ad iudicij trutinam examinari: siquidem nihil est, quod æque conspiciendum exhibeat hominis ingenium, ac sermo & scriptio.

Quæris

Quæris, cur ita in concionibus aut lectionibus audiendis alij ſtatim dormitare incipiant, alij vero minime? Tum, quæ cauſa ſit, cur proles modo patri, modo matri ſimilior ſit? item, cur quandoque etiam aui, aut alterius ex conſanguineis vultum referat.

Ad primam quęſtionem quod attinet, cur ex auditoribus alij alijs facilius obruantur ſomno, cauſſa eius rei eſt, temperamenti diuerſitas. Nam quos in concione aut lectione facile ſomnus occupat, ijs eſt cerebrum humidum, oneratū humoribus craſſis & frigidis, ex quibus euaporationes exſiſtunt: quibusdum occupatus eſt ſpiritus hominis, ſi legendū audiendumve ipſi aliquid ſit, fit, vt ex attenuatione iſtarum euaporationum fumi exſurgant, qui ſomnū homini inducunt, cerebrum frigefaciendo, aggrauando & condenſando ſpiritus, & ſenſuum officia ſuſpendendo. Verum quibus temperamentū eſt calidum & cholericum, inſomnes efficiuntur, ob vapores à ſpiritibus aſcēdentes. Hi enim duplicē motum in homine producunt, vnum ſpiritualem & intellectus proprium, quo componunt & diuidunt: alterū in ipſis ſpiritibus reſidentem, eumque pro cōditione materiæ, quā vel legēdo vel audiēdo percipiūt, variū. Nā ſi ingratum tædioſumq; ſit, quod oculis aut auribus hauritur, multoq; magis ſi ſit formidabile, tū ſpiritus ad interiora corporis ſeſe recipiūt atq;

retrahunt, qua ſpirituum motuumque re-tractione ſomnus impeditur. Phlegmatici contra, quia ſpiritus eijciunt & ad cerebrum propellunt, ob exhalationem atque evaporationem ſpirituum, continuo ſopore corripiuntur. Itaque quibus cholera eſt inſigni ſiccitate & calore, legentes vigilant; ſi tamen id, quod legunt, intelligunt. Nam ſi non ſit illis cordi lectio aut curæ, ipſi quoque ſomno obruuntur. Quod ſi concio aut oratio nimia vel prolixitate, vel materiæ varietate laboret, quantumuis ſit homo cholericus, non poteſt temperare à ſomno. At phlegmatici, quamuis intelligant, quod audiunt & legunt, nihilominus tamen ob cauſas, quas commemoraui, dormire compelluntur.

Ex ijs, quæ diximus, apparet, cholericos, quoniam alacrem vigilantemque habent vitalem ſpiritum, non facile ſomnum capere. Sunt enim curioſi admodum & cupidi ea legendi cognoſcendique, quæ hactenus nec lecta nec viſu audituve cognita ipſis fuerunt: & licet non ſint ignari alicuius rei, tamen ſi eius vel vtilitatem vel iucunditatem perſpectam habeant, eius tenentur ſtudio maiori; eoque operam dant, vt aſſequantur quod audiunt leguntve, maxime ſi id eiuſmodi ſit, cuius delectatione teneantur, & cuius ſcientiam ſe conſequi poſſe non deſperent. Et hac quidem ratione vt pluri-

plurimum vigilant, ſoporemque ab oculis arcent. E contrario phlegmatici, hebetiſqueingenij homines, mentem animumque in id, quod audiunt aut legunt, intendere non ſuſtinent, ſed exhalationibus ſuis exitum indulgentes, ſomno vincuntur. Idemque illis euenit, qui argumentum aliquod legunt, aut audiunt concionem, cuius ſenſum non aſſequuntur. Qui ſi fortè à ſomno abſtineant, non aliam ob cauſſam id facere exiſtimandi ſunt, quam quod pudore, ne riſui ſint alijs, prohibeantur. Triſtitiam quoque videmus, & mœrorem, & metum impendentis mali, ſomnum diſcutere, & impedire. Vt ſi quis facinoroſo aut captiuo dormienti improuiſus nuncius adſit, ſignificãs poſtridie moriendum ipſi eſſe, ideoque requiri, vt conſcientiæ ſalutiſque ſuæ curam habeat: ſubito miſerum inuadet tanta conſternatio & mortis formido, vt ſomnum capere oculis nulla ratione poſſit, ſed continuis vigilijs extremum vitæ finem expectet, verſantibuſque ante oculos cruciatuum imaginibus, animo angatur atque affligetur, mentem huc illuc diuidens, ſi quã elabendi, mortiſque imminentis effugiendæ rationem comminiſci poſſit. Ob quam cauſſam Auicenna monet, Lethargicos (qui perpetuo & inexpugnabili ſomno laborãt) ingrato aliquo nuncio, de morte hominis amiciſſimi, aut ſimili percellendos eſſe, vt

terrore metuque consternati, à somno & morbo liberentur. Breues autem & iucundæ conciones ac narrationes somnum, vt diximus, non inducunt: Breuitas enim efficit, vt spiritus spacium non habeant frigus contrahendi, nec in eundem coeundi, nec somnum in homine procreandi. Eædem si fuerint prolixæ, nec leporis aliquo sale conditæ, tædium, & ex tædio somnum, resolutis spiritibus, in homine producunt. Quamobrem cui propositum est, veternum somnolento homini excutere, necesse est, historiam aliquam auribus nouam & iucundam illi enarret, atque interim vocem paulatim attollat: si statuit somnum alicui inducere, in similis historię narratione vocem sensim submittat.

Venio ad alteram quæstionem, cur infantes sæpe patribus, & nonnunquam matribus similiores nascantur. Notandum est igitur, si in congressu maris & feminæ virile semen efficacia, muliebri præstiterit, prolem, quæ ex ea coniunctione generatur, patri quam matri similiorem futuram: sin viri semen à semine feminæ superatum fuerit, matri similem euasuram. At si vtriusque semen bonum validumque exstiterit, vtrique parenti ex parte similis proles creabitur.

Quod vero nonnunquam etiam aui aut alterius ex consanguineis similitudinem referunt

ferunt nati, id ex inclinatione eſt, qua vel pater vel mater in ipſo generationis actu erga parentes aut propinquos proprios afficitur. Nam hic affectus formam eorum, in quos fertur, imaginationi illorum repræſentat. Quæ etiam cauſſa eſt, vt non raro alterius quoque qui ſanguine iunctus nõ eſt, ſimilitudo in liberis cõſpiciatur. Exemplũ eorum quæ diximus, luculentũ nobis exhibet Iacobi Patriarchæ hiſtoria: qui, inita cũ ſocero ſuo Labane pactione, vt pro paſtura ouium eius mercedẽ acciperet omnes oues verſicolores, hac arte vſus eſt. Tempore aquationis baculos in aquas collocauit, imbutos ijs coloribus, quos in agnis produci cupiebat; quibus ante oculos poſitis quum oues concepiſſent, ob imaginationis vim, verſicolores partus ediderunt. Ex quo patet quanta vis ſit imaginationis, vt etiam ea quæ fiunt ijs quæ animo concipiuntur ſimilia ac conformia reddat, &c. Madriti x x. Ianuarij CIϽ IϽ XXXIX.

Ad ANTONIVM ZVNIGAM,

EPISTOLA

In qua ostendit, Nobilis esse, reprehensionem si non possit, saltim omnem à se turpitudinem & infamiam amoliri.

Hesterno die, qui D. Luciæ virgini sacer est, litteras tuas in castris ad Toletum scriptas à Lupo Osorio accepi: quarum etiam primus aspectus summæ mihi voluptati fuit, tum quod ab eo essent, quem inter Nobilitatem nostram magni ego semper feci & facio; tum quia ex eo loco, quo nullus iam ostentandæ virtuti aptior est. Tanto etiam mihi gratiores eædem, quanto minus exspectatæ fuerunt. Equidem quum hæc tempora turbis & seditionibus plena aspicio, parum mihi Nobilis videtur qui domi iam desidet, voluptatibus sese oblectans, quũ in aciem prodeundi & dimicandi sit tempus. Sacerdoti seu religioso cella conuenit, rustico casa, Nobili castra. Vis apertius dicam?

Suum cuiq; officium faciendum.

tám? Sacerdos oret, rusticus aret, Nobilis pugnet. Non propterea quis Nobilis aut Eques dicitur, quod splendidis ortus sit natalibus, & pecunia & facultatibus abundet, (hæc enim apud mercatores quoque reperiuntur) sed is demum hoc nomine dignus censendus est, qui modestus & comis sit in sermone, in dando liberalis, in victu moderatus, in vita honestus, in negocijs sincerus, ad ignoscendum facilis, in periculis & bello animosus. Quid enim iuuat alto prognatum esse genere? quid multas possidere diuitias? quid, numerosos habere clientum & seruorum greges? si orationem contaminet rusticitas, mores inciuilitas, victus rationem ingluuies, vitam superbia & reliqua vitiorum sentina. Talem hominem, vt & auarum, ignauum & timidum quis non infra infimos homines potius amandandum quam Nobilium numero adscribendum censeat? Malitia, ignauia, leuitas, mentiendi libido, fraus, & quidquid harum rerum est, à Nobili quamlongissime abesse debēt: qui licet suos quoque næuos habeat, cauere tamen debet ne merito vlla infamiæ labe aspergatur. Hactenus virtutis suæ tam patriæ quam Regi probandæ non ita multas occasiones Nobilitas habuit: at iam Rege absente, Reginæ viribus parum firmis, fuga disperso Senatu regio, magistratibus metu perculsis, prouinciarum Præsidibus in procinctu

Nobilem virtus facit

Ad ANTONIVM ZVNIGAM, EPISTOLA

In qua ostendit, Nobilis esse, reprehensionem si non possit, saltim omnem à se turpitudinem & infamiam amoliri.

HEsterno die, qui D. Luciæ virgini sacer est, litteras tuas in castris ad Toletum scriptas à Lupo Osorio accepi: quarum etiam primus aspectus summæ mihi voluptati fuit, tum quod ab eo essent, quem inter Nobilitatem nostram magni ego semper feci & facio: tum quia ex eo loco, quo nullus iam ostentandæ virtuti aptior est. Tanto etiam mihi gratiores eædem, quanto minus exspectatæ fuerunt. Equidem quum hæc tempora turbis & seditionibus plena aspicio, parum mihi Nobilis videtur qui domi iam desidet, voluptatibus sese oblectans, quũ in aciem prodeundi & dimicandi sit tempus. Sacerdoti seu religioso cella conuenit, rustico casa, Nobili castra. Vis apertius dicam?

Suum cuiq; officium faciendum.

ctum? Sacerdos oret, rusticus aret, Nobilis pugnet. Non propterea quis Nobilis aut Eques dicitur, quod splendidis ortus sit natalibus, & pecunia & facultatibus abundet, (hæc enim apud mercatores quoque reperiuntur) sed is demum hoc nomine dignus censendus est, qui modestus & comis sit in sermone, in dando liberalis, in victu moderatus, in vita honestus, in negocijs sincerus, ad ignoscendum facilis, in periculis & bello animosus. Quid enim iuuat alto prognatum esse genere? quid multas possidere diuitias? quid, numerosos habere clientum & seruorum greges? si orationem contaminet rusticitas, mores inciuilitas, victus rationem ingluuies, vitam superbia & reliqua vitiorum sentina. Talem hominem, vt & auarum, ignauum & timidum quis non infra infimos homines potius amandandum quam Nobilium numero adscribendum censeat? Malitia, ignauia, leuitas, mentiendi libido, fraus, & quidquid harum rerum est, à Nobili quamlongissime abesse debēt: qui licet suos quoque næuos habeat, cauere tamen debet ne merito vlla infamiæ labe aspergatur. Hactenus virtutis suæ tam patriæ quam Regi probandæ non ita multas occasiones Nobilitas habuit: at iam Rege absente, Reginæ viribus parum firmis, fuga disperso Senatu regio, magistratibus metu perculsis, prouinciarum Præsidibus in pro-

Nobilem virtus facit

cinctu stantibus, populo per totum regnum ad rebellionem concitato, iam, inquã, iam tempus est, vt suum in reducendis ad obedientiam subditis regnoqne pacando faciat officium Nobilitas, ac patriæ regique bonam ac plusquam necessariam operam nauet. Non odoramentis imbutæ, sed ferro rigentes chirothecæ Equiti iam sumendæ, non phaleratus mulus sed equus cataphractus conscendendus, non serica vestimenta sed panoplia induenda, non venationi indulgendum, sed sub pellibus excubandum, non bibliothecæ sed armarij cura habenda est. Ea sunt Reipublicæ tempora, vt non minus arma Nobilitatis quam sacerdotum preces requirant. Vt enim precibus peccata delentur, ita armis hostes propulsantur. Quod cum quidem in finem à me scribitur vt intelligas non ea tantum quæ in vestro exercitu fiunt, sed etiam quæ dicuntur, maxima minima iuxta nobis hic nota esse: quod tu quidem moleste ferre non debes, vt cuius singularem prudentiam & fortitudinem plerique omnes deprædicant, & fortunam faustis ominibus prosequuntur.

Inter fortissimos belli duces fortunam ducit Iudas Machabæus: qui vt fuga vitæ suæ consuleret amicis monentibus (vt qui hoste tam viribus quam ceteris rebus longe esset inferior) Absit, inquit, vt nomini nostro

noſtro hoc inuramus dedecus: quin certum nobis eſt hoc ipſo loco honeſtam potius mortem pro lege & fratribus noſtris pugnando oppetere, quam ignomniosa fuga vitam ſeruare. Generoſa & illa vox eſt Græci cuiuſdam imperatoris, qui maximas hoſtium eſſe copias monitus, Tanto, inquit, noſtra præclarior erit victoria. Et quidem, vt Cicero inquit, non ſinguli tantum duces, vt Decij, & alij, ſed integri etiam exercitus voluntariæ pro patria, ſed glorioſæ emorti ſeſe obiecerunt. Certe apud Spartiatas fugæ perpetua ignominia, honeſtæ vero in prœlio morti æterna laus, publica lege erat propoſita. Bias cum Iphicrate Athenienſium duce bellum gerens, quum improuiſo ab hoſtibus circumuentus, à ſuis fugam circumſpicientibus rogaretur quid faciendum eſſet, Vos, inquit, ſi vultis, viuis renunciate me pugnantem fortiter occubuiſſe; ego turpis veſtræ fugæ nuncius ad mortuos ſiue inferos proficiſcar. Spartanus neſcio quis cuidam dicenti tantam ſagittarum multitudinem ab hoſte effuſum iri, vt ſolem ipſum obſcuraturæ ſint, lucundam, inquit, rem narras: in vmbra ergo pugnabimus. Charilaus cuidam de hoſtium numero percunctanti, Non, inquit, quam multi, ſed vbi ſint hoſtes quærendū eſt. Alcibiades ſuis ad arma conclamātibus *Hoſtia deij ciendum non numerādos*

& in

& in hostium se manus incidisse dicentibus, Nequaquam ait, nos in hostium, sed hostes in nostras manus inciderunt. Hæc ego fortiter dicta & facta ex antiquis historijs hic repetere volui, vt posteritati notū facerē inter præstantissimos eiusmodi bellatores tibi quoque locum deberi, vt quorum dicta & facta non æmulatus tantum fueris, verum etiam superaris. Audiuimus hic paucos ante dies, quum Toletani eruptione facta, equitatus vestri partem ita aggressi fuissent vt non pauci iam fugere inciperent, Te altissima voce tuos his vocibus inclamasse: Adeste, adeste fortissimi milites, quò fugitis? Victoria, victoria. Aut vincentes voto nostro potiamur; aut moriētes fidem nostram Regi & patriæ probemus. O vere ba præclara, & digna quæ sepulcro tuo olim insculpantur! neque enim dixisse hæc contentus, sed in medios hostes inuectus, septem quidem tua manu cæcidisti, at septem millia fortitudine tua in fugam eo die compulisti. Certum est Romanos non tam viribus & militum numero quam ducum virtute tot tantasque victorias consequutos esse; quarum hodieq; laus non tam militibus quam imperatori ac ducibus tribui solet. Belum iactant Assyrij, Persæ Cyrum, Thebani Herculem, Achillem Græci, Hebræi Iudam Machabæum, Pyrrhū Epirotæ, Scipionem Romani, Pœni Hannibalem,

Nota verba fortis ducis.

Hi-

Hispani Viriatum: qui genere Lusitanus, pastor primum, deinde ex pastore latro, ac mox ex latrone militum dux atque impe- *Viriatus Lusitanus,* rator, & vt Florus inquit, si fortuna acces- sisset, Hispaniæ Romulus, per quatuorde- cim annos populum Romanum varia vi- ctoria fatigauit; tandem per fraudem, insi- dias & domesticos percussores interemtus fuit, hac post se relicta gloria, vt videretur aliter vinci non potuisse.

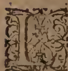
Huius hic exemplum ob oculos tibi ponere volui, vt tamquam alter quidam Vi- riatus, vel potius Iudas Machabæus hoc ci- uili bello ita te geras, vt nomen tuum ho- stes reformident, & amici ad cœlum laudi- bus ferant. Quod si certam ac plenam cu- ias victoriam consequi; age, vitijs bellum indicito, ijsque animum penitus purgato; memor paucis & vt in speciem videntur ex- guis tui similium virorum peccatis multas praeclaras victorias sæpe impediri aut cor- umpi: Quod per Ferdinandum Vegam me rogas vt in Historia quam præ manibus habeo, tui quoque memoriam honorifice turpem; equidem lubens ac merito etiam o faxo vt Achilleæ hastæ Homeri tuba ne- sit. Medinæ ad Riuum siccum XVIII. Februarij MDXXII.

Ad

Ad INIGVM VELASCVM CASTILIAE COMESTABILEM, &c.

EPISTOLA

In qua inter alia Laconismus, seu Veterum in scribendo breuitas indicatur.

ITTERAE tuæ xxx. Septembris Villoradæ scriptæ, Vallisoleti i v. Octobris mihi redditæ sunt, si locorum spectes distantiam; tam recentes vt truttas inde recentiores vix optare ausim. Cursores nuncios (quos Pegaseos merito quis appellare possit) Pyrrhus Epirotarum Rex primus instituisse, tantâque ea in re diligentiâ adhibuisse dicitur, vt Tarentũ obsidens, Roma quotidie, biduo quoque è Gallijs, triduo è Germania, & quinto quoque die ex Asia rerum nouarum nuncia ad ipsum perferrentur. Natura homo nouitatis est auidus: ac quanto vnumquodque rarius est magisque recens, tanto magis eo delectatur. Hac prærogatiua gaudetis vos magnates, quod de ijs quæ scire cupitis intra breue tempus

etiam è longinquis locis certiores reddimini: vt si non dubito nonnumquam intra triduũ vos ea resciire, quæ nec intra triennium aut forte numquam scire optaretis. Nullum gaudium, nulla voluptas in hac vita tanta est quæ non incommodum & dolorem habeat admistũ; ita vt vna sæpe hora auferat quod multis annis ægre partum est. Hoc eò dicere volui, vt Mosen Rubinum tanto pluris facias, impigrum sane hominem & strenuum viatorem, quem nisi Pegasi aut Mercurij alas habuerit, vix credibile est tam cito huc peruenire potuisse. Sed iam ad litteras ipsas respondebo.

Quæris, quum ortu nobilis sim, statura procerus, in Missis quas dico, tardus, in cõcionibus quas habeo prolixus: quid causę sit quod in scribendo tam breuis sim, in ijs præsertim litteris quas nuper è monasterio Presano in Valle ad te dedi, quas ais, vix quatuor periodis, & non totis sex lineis constare. Equidem hac tua quæstione id video te spectare, vt ab instituto illo meo discedendi ansam mihi præbeas, & prolixe ad singula respondendi quasi necessitatem quandam imponas. Quod faciam quidem; sed magis quia id te velle intelligo, quam quod necesse putem. Ad genus meum quod attinet, auus mihi fuit Don Beltramus de Gueuara, & eiusdem nominis pater. Patruus mihi fuit Don Latro de Gueuara: mihi

vero

etiam è longinquis locis certiores reddimi-ni: vt si non dubito nonnumquam intra tri-duũ vos ea rescire, quæ nec intra triennium aut forte numquam scire optaretis. Nullum gaudium, nulla voluptas in hac vita tanta est quæ non incommodum & dolorem habeat admistũ; ita vt vna sæpe hora auferat quod multis annis ægre partum est. Hoc eò dice-re volui, vt Mosen Rubinum tanto pluris facias, impigrum sane hominem & strenu-um viatorem, quem nisi Pegasi aut Mercu-rij alas habuerit, vix credibile est tam cito huc peruenire potuisse. Sed iam ad litteras ipsas respondebo;

Quæris, quum ortu nobilis sim, statura procerus, in Missis quas dico, tardus, in cõcionibus quas habeo prolixus: quid causę sit quod in scribendo tam breuis sim, in ijs præsertim litteris quas nuper è monaste-rio Presano in Valle ad te dedi, quas ais, vix quatuor periodis, & non totis sex li-neis constare. Equidem hac tua quæstione id video te spectare, vt ab instituto illo meo discedendi ansam mihi præbeas, & prolixe ad singula respondendi quasi necessitatem quandam imponas. Quod faciam quidem; sed magis quia id te velle intelligo, quam quod necesse putem. Ad genus meum quod attinet, auus mihi fuit Don Beltramus de Gueuara, & eiusdem nominis pater. Pa-truus mihi fuit Don Latro de Guevara: mihi

vero

tam inuisæ fuerũt, vt non modo honorum aditu prohibitæ verum etiam ex vrbe sint eiectæ. Maximum sane probrum est à maiorum virtute degenerare; ad generis vero laudem propriam virtutem adiungere, duplex est Nobilitas.

In bello strenuitas, in periculis constantia, in donando liberalitas, in loquendo vrbanitas, in audendo fortitudo, in ignoscendo facilitas, eiusmodi virtutes sunt quæ plebeiorum hominum fortunam fere super grediuntur, ac non nisi apud nobiles & generosos reperiuntur. Et quoniam raro illud quæri solet, Quis aut qualis quisque, sed quo genere prognatus sit: non leue sane homini decus esse existimo, si generis nobilitatem seu antiquitatem allegare possit, multoq; maius, si proprijs illud virtutibus cohonestet. *Genus sequitur proles.*

Quod ais statura me procerum, corpore siccum & macilentum esse, equidem singula hæc laudis mihi potius quam probri loco duco. Nonne videmus ligna oblonga & sicca maiori precio vænire & ad vsum magis expeti quam breuia & humentia? Quod si procera & robusta corporis statura Deo displicuisset, non ille Pallantem, non Herculem, non Milonem Crotoniatem, non Samsonem, non alios denique de quorum vasta corporis mole tam sacræ quam prophanæ testantur historiæ, creasset; quorum

comparatione reliqui homines velut tipulæ volitabant. Etiam Iulius Cæsar non enormi, procera tamen corporis statura fuisse perhibetur. Augustus quidem Cæsar ex altis quoque arboribus poma humi insistens facile decerpebat. Sylla tam altus fuit, vt portam quamcumque ingressurus (nec tamen anserum more) ceruices inclinaret. Saulem certe è S. Scriptura nouimus, vniuerso populo eminentiorem toto capite fuisse. Scipionem Liuius testatur corporis magnitudine paucos; animi, neminem parem habuisse. A rerum gestarum magnitudine Alexander Magni cognomentum adeptus esse dicitur: eidem tamen si non corpus (quamquam & hoc ei non defuit) cor tamen tam magnum, immo tam ingens fuit, vt quum ipse iam totum Mundum concepisset, Mundus tamen totus eum vix caperet; vt mirum sit quomodo tam vasta res, qualis hominis est animus, tam angusto corpore concludi posiit. E duobus si alterutrum eligendum sit, malim ego procerior esse aliquanto, quam instar Pygmæi, breuior, & vt cum Poeta iocer, pede vix altior vno. E longa veste facile aliquid demas; sed non facile citra deformitatem aliquid assuas. Quoties Alphonsum Enricum, Aluarum Gomesium, Salaiam, Valderauanum, Figueroam, omnes, vt nosti, pusillæ staturæ homines

mines per aulam cursantes aspicio, numquam non tristes aut irati mihi videntur. Angusti enim camini difficilius fumum transmittuntquam laxi. Et paruæ ollæ igni appositæ, simul bulliunt, & quod habent funditus pæne effundunt. Memini quum olim ad monasterium Torreguisandam venissem, ac semel atque iterum fores pultassem, exiguæ staturæ monachum torue me intuentem, non sine stomacho quid vellem, rogasse. Tum ego, Bona verba, inquam, Domine frater; sane impatiens admodum mihi videris. Ille, quid tu? inquit. Sane parum ciuilis mihi tu videris. Ego, Mitte ilthac, inquam,& da mihi quod bibam. Ille vero, Non tu nosti me, inquit. Statura hæc mea tibi forte contemtui est. Sed tu hoc scias, totum hoc corpusculum è mero ferro & chalybe conflatum esse. Mihi quidem proceri eiusmodi homines, qualis tu es, si interdiu sermonem mecum conferant, noctu per insomnia occurrunt. Nuper ego cor meum ipse mensus sum,& quinque vlnis corpore maius esse deprehendi. Facete narras, inquam, Domine Pater, & facile ego quinque vlnarum cor tibi esse credam, qui corpus tuum videam sesquivlna longum. Hæc audiens iratus ille abijt, sed frustra expectātem me ad portam sitientem reliquit. Sclopeta minora, vt tu ipse nosti, Domine, citius rumpuntur

Homines breues ad irāfaciles.

quam maiora. Vrbs parua facilius obsidetur ac capitur quam magna. Periculosiora etiam vtplurimum sunt angusto alueo labentia flumina quam spaciosa. In viarum angustijs iter facientibus maius est vitæ periculum. Parua animantia non tantas hominum vsibus adferunt vtilitates quãtas maiora siue iumenta siue armenta, qualia sunt Elephantes, Cameli, equi, boues, bubali, &c. quin minuta illa, vt pulices, culices, cimices, mures, &c. ad homines tãtum vexandos nata videntur.

Addis pro secundo, Me in Missis legendis valde tardum esse & prolixum. Tu vero memineris, si ego in Missis aut precibus recitandis prolixus sim, te in sermone non minus esse profusum: vt quem sæpe verba facere orsum, priusquam exitum oratio inueniret, relinquere coactus fuerim. Sed quæso an minus recte tibi facere videor quod delictorum meorum quæ feci pondera ad Missarum quas dico momenta appendam & mensurem? Anne æquum est vt qui diu multumque peccauit, breuiter ac perfunctorie Deum deprecetur? Redemtor & D. N. Iesus Christus in ceteris rebus omnibus celer fuit & expeditus, sed in oratione ad Patrem suum cælestem prolixus: id quod in horto Gethsemani facile apparuit, vbi quanto vehementissimus ille agon magis sese intendit, tanto acrius ille preces continuauit.

Tertium

Tertium quo pungere me conaris, illud est, quod ais, in concionibus itidem non minus quam statura longum & prolixum me esse. Ego vero aio ei qui vere pius sit, quique non curiosus potius quam Christianus sit, nullum de rebus sacris & ad salutem pertinentibus rebus sermonem nimis prolixum videri posse, aut certe debere. Annum ætatis iam ego tricesimum octauum ago, atque intra id tempus omnia tam priuatim fere quam publice in maius aucta video, præter sacros eiusmodi Sermones, quorum stata & veluti condicta inter concionatorem & Auditores est mensura, à qua vel digitum discedere nefas est: aut si quis discedat, certe ab Auditoribus aut exsibilabitur aut deseretur. Cibo parando hodie maiores sumtus, & sumendo plures horæ impenduntur: ædes magnificentius quam olim struuntur atque exornantur: ad vestium splendorem, vel luxum potius, indies aliquid additur: aucta sunt omnium rerum precia; & hominum inprimis malitia quotidie magis magisque crescit. Quinetiam cærimoniæ multo plures & operosiores iam vsurpantur, & prolixioribus verbis, sæpe tamen fucatis, defertur beneuolentia, & quæcumque alia explicantur: at Concionum sacrarum ea est conditio, vt quemadmodum dixi, extra statutam horam eam producere, nefas putetur.

terrore metuque consternati, à somno & morbo liberentur. Breues autem & iucundæ conciones ac narrationes somnum, vt diximus, non inducunt: Breuitas enim efficit, vt spiritus spacium non habeant frigus contrahendi, nec in eundem coeundi, nec somnum in homine procreandi. Eædem si fuerint prolixæ, nec leporis aliquo sale conditæ, tædium, & ex tædio somnum, resolutis spiritibus, in homine producunt. Quamobrem cui propositum est, veternum somnolento homini excutere, necesse est, historiam aliquam auribus nouam & iucundam illi enarret, atque interim vocem paulatim attollat: si statuit somnum alicui inducere, in similis historię narratione vocem sensim submittat.

Venio ad alteram quæstionem, cur infantes sæpe patribus, & nonnunquam matribus similiores nascantur. Notandum est igitur, si in congressu maris & feminæ virile semen efficacia, muliebri præstiterit, prolem, quæ ex ea coniunctione generatur, patri quam matri similiorem futuram: sin viri semen à semine feminæ superatum fuerit, matri similem euasuram. At si vtriusque semen bonum validumque extiterit, vtrique parenti ex parte similis proles creabitur.

Quod vero nonnunquam etiam aui aut alterius ex consanguineis similitudinem referunt

ferunt nati, id ex inclinatione est, qua vel pater vel mater in ipso generationis actu erga parentes ant propinquos proprios afficitur. Nam hic affectus formam eorum, in quos fertur, imaginationi illorum repræsentat. Quæ etiam caussa est, vt non raro alterius quoque qui sanguine iunctus nō est, similitudo in liberis cōspiciatur. Exemplū eorum quæ diximus, luculentū nobis exhibet Iacobi Patriarchæ historia: qui, inita cū socero suo Labane pactione, vt pro pastura ouium eius mercedē acciperet omnes oues versicolores, hac arte vsus est. Tempore aquationis baculos in aquas collocauit, imbutos ijs coloribus, quos in agnis produci cupiebat: quibus ante oculos positis quum oues concepissent, ob imaginationis vim, versicolores partus ediderunt. Ex quo patet quanta vis sit imaginationis, vt etiam ea quæ fiunt ijs quæ animo concipiuntur similia ac conformia reddat, &c. Madriti

x x. Ianuarij CIƆ IƆ XXXIX.

Ad ANTONIVM ZVNIGAM, EPISTOLA

In qua ostendit, Nobilis esse, reprehensionem si non possit, saltim omnem à se turpitudinem & infamiam amoliri.

HEsterno die, qui D. Luciæ virgini sacer est, litteras tuas in castris ad Toletum scriptas à Lupo Osorio accepi: quarum etiam primus aspectus summæ mihi voluptati fuit, tum quod ab eo essent, quem inter Nobilitatem nostram magni ego semper feci & facio; tum quia ex eo loco, quo nullus iam ostentandæ virtuti aptior est. Tanto etiam mihi gratiores eædem, quanto minus exspectatæ fuerunt. Equidem quum hæc tempora turbis & seditionibus plena aspicio, parum mihi Nobilis videtur qui domi iam desidet, voluptatibus sese oblectans, quũ in aciem prodeundi & dimicandi sit tempus. Sacerdoti seu religioso cella conuenit, rustico casa, Nobili castra. Vis apertius dicam?

Suum cuiq; officium faciendum.

ciam? Sacerdos oret, rusticus aret, Nobilis pugnet. Non propterea quis Nobilis aut Eques dicitur, quod splendidis ortus sit natalibus, & pecunia & facultatibus abundet, (hæc enim apud mercatores quoque reperiuntur) sed is demum hoc nomine dignus censendus est, qui modestus & comis sit in sermone, in dando liberalis, in victu moderatus, in vita honestus, in negocijs sincerus, ad ignoscendum facilis, in periculis & bello animosus. Quid enim iuuat alto prognatum esse genere? quid multas possidere diuitias? quid, numerosos habere clientum & seruorum greges? si orationem contaminet rusticitas, mores inciuilitas, victus rationem ingluuies, vitam superbia & reliqua vitiorum sentina. Talem hominem, vt & auarum, ignauum & timidum quis non infra infimos homines potius amandandum quam Nobilium numero adscribendum censeat? Malitia, ignauia, leuitas, mentiendi libido, fraus, & quidquid harum rerum est, à Nobili quamlongissime abesse debẽt: qui licet suos quoque næuos habeat, cauere tamen debet ne merito vlla infamiæ labe aspergatur. Hactenus virtutis suæ tam patriæ quam Regi probandæ non ita multas occasiones Nobilitas habuit: at iam Rege absente, Reginæ viribus parum firmis, fuga disperso Senatu regio, magistratibus metu perculsis, prouinciarum Præsidibus in pro-

Nobilem virtus facit

cinctu ſtantibus, populo per totum regnum ad rebellionem concitato, iam, inquã, jam tempus eſt, vt ſuum in reducendis ad obedientiam ſubditis regnoqne pacando faciat officium Nobilitas, ac patriæ regique bonam ac pluſquam neceſſariam operam nauet. Non odoramentis imbutæ, ſed ferro rigentes chirothecæ Equiti iam ſumendæ, non phaleratus mulus ſed equus cataphractus conſcendendus, non ſerica veſtimenta ſed panoplia induenda, non venationi indulgendum, ſed ſub pellibus excubandum, non bibliothecæ ſed armarij cura habenda eſt. Ea ſunt Reipublicæ tempora, vt non minus arma Nobilitatis quam ſacerdotum preces requirant. Vt enim precibus peccata delentur, ita armis hoſtes propulſantur. Quod cum quidem in finem à me ſcribitur vt intelligas non ea tantum quæ in veſtro exercitu fiunt, ſed etiam quæ dicuntur, maxima minima iuxta nobis hic nota eſſe: quod tu quidem moleſte ferre non debes, vt cuius ſingularem prudentiam & fortitudinem plerique omnes deprædicant, & fortunam fauſtis ominibus proſequuntur.

Inter fortiſſimos belli duces fortunam ducit Iudas Machabæus: qui vt fuga vitæ ſuæ conſuleret amicis monentibus (vt qui hoſte tam viribus quam ceteris rebus longe eſſet inferior) Abſit, inquit, vt nomini

noſtro

nostro hoc inuramus dedecus? quin certum nobis est hoc ipso loco honestam potius mortem pro lege & fratribus nostris pugnando oppetere, quam ignomniosa fuga vitam seruare. Generosa & illa vox est Græci cuiusdam imperatoris, qui maximas hosti um esse copias monitus, Tanto, inquit, nostra præclarior erit victoria. Et quidem, vt Cicero inquit, non singuli tantum duces, vt Decij, & alij, sed integri etiam exercitus voluntariæ pro patria, sed gloriosæ emorti sese obiecerunt. Certe apud Spartiatas fugæ perpetua ignominia, honestæ vero in prœlio morti æterna laus, publica lege erat proposita. Bias cum Iphicrate Atheniensium duce bellum gerens, quum improuiso ab hostibus circumuentus, à suis fugam circumspicientibus rogaretur quid faciendum esset, Vos, inquit, si vultis, viuis renunciate me pugnantem fortiter occubuisse; ego turpis vestræ fugæ nuncius ad mortuos siue inferos proficiscar. Spartanus nescio quis cuidam dicenti tantam sagittarum multitudinem ab hoste effusum iri, vt solem ipsum obscuraturæ sint, Iucundam, inquit, rem narras: in vmbra ergo pugnabimus. Charilaus cuidam de hostium numero percunctanti, Non, inquit, quam multi, sed vbi sint hostes quærendũ est. Alcibiades suis ad arma conclamãtibus

Hostiũ deijciendum non numerãdum

& in

& in hostium se manus incidisse dicentibus, Nequaquam ait, nos in hostium, sed hostes in nostras manus inciderunt. Hæc ego fortiter dicta & facta ex antiquis historijs hic repetere volui, vt posteritati notū facerē inter præstantissimos eiusmodi bellatores tibi quoque locum deberi, vt quorum dicta & facta non æmulatus tantum fueris, verum etiam superaris. Audiuimus hic paucos ante dies, quum Toletani eruptione facta, equitatus vestri partem ita aggressi fuissent vt non pauci iam fugere inciperent, Te altissima voce tuos his vocibus inclamasse: Adeste, adeste fortissimi milites, quò fugitis? Victoria, victoria. Aut vincentes voto nostro potiamur; aut morientes fidem nostram Regi & patriæ probemus. O verba præclara, & digna quæ sepulcro tuo olim insculpantur! neque enim dixisse hæc contentus, sed in medios hostes inuectus, septem quidem tua manu cæcidisti, at septem millia fortitudine tua in fugam eo die compulisti. Certum est Romanos non tam viribus & militum numero quam ducum virtute tot tantasque victorias consequutos esse; quarum hodieq; laus non tam militibus quam imperatori ac ducibus tribui solet. Belum iactant Assyrij, Persæ Cyrum, Thebani Herculem, Achillem Græci, Hebræi Iudam Machabæum, Pyrrhū Epirotæ, Scipionem Romani, Pœni Hannibalem,

Nota verba fortis ducis.

Hi-

Hispani Viriatum: qui genere Lusitanus, pastor primum, deinde ex pastore latro, ac mox ex latrone militum dux atque impe- *Viriatus* rator, & vt Florus inquit, si fortuna acces- *Lusitanus.* sisset, Hispaniæ Romulus, per quatuordecim annos populum Romanum varia victoria fatigauit; tandem per fraudem, insidias & domesticos percussores interemtus fuit, hac post se relicta gloria, vt videretur aliter vinci non potuisse.

Huius hic exemplum ob oculos tibi ponere volui, vt tamquam alter quidam Viriatus, vel potius Iudas Machabæus hoc ciuili bello ita te geras, vt nomen tuum hostes reformident, & amici ad cœlum laudibus ferant. Quod si certam ac plenam cupias victoriam consequi, age, vitijs bellum indicito, ijsque animum penitus purgato; memor paucis & vt in speciem videntur exiguis tui similium virorum peccatis multas & præclaras victorias sæpe impediri aut corrumpi. Quod per Ferdinandum Vegam me rogas vt in Historia quam præ manibus habeo, tui quoque memoriam honorifice vsurpem; equidem lubens ac merito etiam tuo faxo vt Achilleæ hastæ Homeri tuba ne desit. Medinæ ad Riuum siccum XVIII. Februarij MDXXII.

Ad

etiam è longinquis locis certiores reddimini: vt si non dubito nonnumquam intra triduũ vos ea rescire, quæ nec intra triennium aut forte numquam scire optaretis. Nullum gaudium, nulla voluptas in hac vita tanta est quæ non incommodum & dolorem habeat admistũ: ita vt vna sæpe hora auferat quod multis annis ægre partum est. Hoc eò dicere volui, vt Mosen Rubinum tanto pluris facias, impigrum sane hominem & strenuum viatorem, quem nisi Pegasi aut Mercurij alas habuerit, vix credibile est tam cito huc peruenire potuisse. Sed iam ad litteras ipsas respondebo.

Quæris, quum ortu nobilis sim, statura procerus, in Missis quas dico, tardus, in cõcionibus quas habeo prolixus: quid causę sit quod in scribendo tam breuis sim, in ijs præsertim litteris quas nuper è monasterio Presano in Valle ad te dedi, quas ais, vix quatuor periodis, & non totis sex lineis constare. Equidem hac tua quæstione id video te spectare, vt ab instituto illo meo discedendi ansam mihi præbeas, & prolixe ad singula respondendi quasi necessitatem quandam imponas. Quod faciam quidem; sed magis quia id te velle intelligo, quam quod necesse putem. Ad genus meum quod attinet, auus mihi fuit Don Beltramus de Gueuara, & eiusdem nominis pater. Patruus mihi fuit Don Latro de Gueuara: mihi

vero

tam inuisæ fuerũt, vt non modo honorum aditu prohibitæ verum etiam ex vrbe sint eiectæ. Maximum sane probrum est à maiorum virtute degenerare; ad generis vero laudem propriam virtutem adiungere, duplex est Nobilitas:

In bello strenuitas, in periculis constantia, in donando liberalitas, in loquendo vrbanitas, in audendo fortitudo, in ignoscendo facilitas, eiusmodi virtutes sunt quæ plebeiorum hominum fortunam fere supergrediuntur, ác non nisi apud nobiles & generosos reperiuntur. Et quoniam rarò illud quæri solet, Quis aut qualis quisque, sed quo genere prognatus sit: non leue sane homini decus esse existimo, si generis nobilitatem seu antiquitatem allegare possit, multoq; maius, si proprijs illud virtutibus cohonestet. *Genus sequitur proles.*

Quod ais statura me procerum, corpore siccum & macilentum esse, equidem singula hæc laudis mihi potius quam probri loco duco. Nonne videmus ligna oblonga & sicca maiori precio vænire & ad vsum magis expeti quam breuia & humentia? Quod si procera & robusta corporis statura Deo displicuisset, non ille Pallantem, non Herculem, non Milonem Crotoniatem, non Samsonem, non alios denique de quorum vasta corporis mole tam sacræ quam prophanæ testantur historiæ, creasset; quorum

comparatione reliqui homines velut tipulæ volitabant. Etiam Iulius Cæsar non enormi, procera tamen corporis statura fuisse perhibetur. Augustus quidem Cæsar ex altis quoque arboribus poma humi insistens facile decerpebat. Sylla tam altus fuit, vt portam quamcumque ingressurus (nec tamen anserum more) ceruices inclinaret. Saulem certe è S. Scriptura nouimus, vniuerso populo eminentiorem toto capite fuisse. Scipionem Liuius testatur corporis magnitudine paucos; animi, neminem parem habuisse. A rerum gestarum magnitudine Alexander Magni cognomentum adeptus esse dicitur: eidem tamen si non corpus (quamquam & hoc ei non defuit) cor tamen tam magnum, immo tam ingens fuit, vt quum ipse iam totum Mundum concepisset, Mundus tamen totus eum vix caperet; vt mirum sit quomodo tam vasta res, qualis hominis est animus, tam angusto corpore concludi posiit. E duobus si alterutrum eligendum sit, malim ego procerior esse aliquanto, quam instar Pygmæi, breuior, & vt cum Poeta iocer, pede vix altior vno. E longa veste facile aliquid demas; sed non facile citra deformitatem aliquid assuas. Quoties Alphonsum Enricum, Aluarum Gomesium, Salaiam, Valderauanum, Figueroam, omnes, vt nosti, pusillæ staturæ homines

mines per aulam cursantes aspicio, numquam non tristes aut irati mihi videntur. Angusti enim camini difficilius fumum transmittuntquam laxi. Et paruæ ollæ igni appositæ, simul bulliunt, & quod habent funditus pæne effundunt. Memini quum olim ad monasterium Torreguisandam venissem, ac semel atque iterum fores pultassem, exiguæ staturæ monachum torue me intuentem, non sine stomacho quid vellem, rogasse. Tum ego, Bona verba, inquam, Domine frater: sane impatiens admodum mihi videris. Ille, quid tu? inquit. Sane parum ciuilis mihi tu videris. Ego, Mitte ilthac, inquam, & da mihi quod bibam. Ille vero, Non tu nosti me, inquit. Statura hæc meá tibi forte contemtui est. Sed tu hoc scias, totum hoc corpusculum è mero ferro & chalybe conflatum esse. Mihi quidem proceri eiusmodi homines, qualis tu es, si interdiu sermonem mecum conferant, noctu per insomnia occurrunt. Nuper ego cor meum ipse mensus sum, & quinque vlnis corpore maius esse deprehendi. Facete narras, inquam, Domine Pater, & facile ego quinque vlnarum cor tibi esse credam, qui corpus tuum videam sesquivlna longum. Hæc audiens iratus ille abijt, sed frustra expectátem me ad portam sitientem reliquit. Sclopeta minora, vt tu ipse nosti, Domine, citius rumpuntur

Homines breues ad irã faciles.

quam maiora. Vrbs parua facilius obsidetur ac capitur quam magna. Periculosiorȧ etiam vtplurimum sunt angusto alueo labentia flumina quam spaciosa. In viarum angustijs iter facientibus maius est vitæ periculum. Parua animantia non tantas hominum vsibus adferunt vtilitatesquātas maiora siue iumenta siue armenta; qualia sunt Elephantes, Cameli, equi, boues, bubali, &c. quin minuta illa, vt pulices, culices, cimices, mures, &c. ad homines tātum vexandos nata videntur.

Addis pro secundo, Me in Missis legendis valde tardum esse & prolixum. Tu vero memineris, si ego in Missis aut precibus recitandis prolixus sim, te in sermone non minus esse profusum: vt quem sæpe verba facere orsum, priusquam exitum oratio inueniret, relinquere coactus fuerim. Sed quæso an minus recte tibi facere videor quod delictorum meorum quæ feci pondera ad Missarum quas dico momenta appendam & mensurem? Anne æquum est vt qui diu multumque peccauit, breuiter ac perfunctorie Deum deprecetur? Redemtor & D. N. Iesus Christus in ceteris rebus omnibus celer fuit & expeditus, sed in oratione ad Patrem suum cælestem prolixus: id quod in horto Gethsemani facile apparuit, vbi quanto vehementissimus ille agon magis sese intendit, tanto acrius ille preces continuauit.

Tertium

Tertium quo pungere me conaris, illud est, quod ais, in concionibus itidem non minus quam statura longum & prolixum me esse. Ego vero aio ei qui vere pius sit, quique non curiosus potius quam Christianus sit, nullum de rebus sacris & ad salutem pertinentibus rebus sermonem nimis prolixum videri posse, aut certe debere. Annum ætatis iam ego tricesimum octauum ago, atque intra id tempus omnia tam priuatim fere quam publice in maius aucta video, præter sacros eiusmodi Sermones, quorum stata & veluti condicta inter concionatorem & Auditores est mensura, à qua vel digitum discedere nefas est: aut si quis discedat, certe ab Auditoribus aut exsibilabitur aut deseretur. Cibo parando hodie maiores sumtus, & sumendo plures horæ impenduntur: ædes magnificentius quam olim struuntur atque exornantur: ad vestium splendorem, vel luxum potius, indies aliquid additur: aucta sunt omnium rerum precia; & hominum inprimis malitia quotidie magis magisque crescit. Quinetiam cærimoniæ multo plures & operosiores iam vsurpantur, & prolixioribus verbis, sæpe tamen fucatis, defertur beneuolentia, & quæcumque alia explicantur: at Concionum sacrarum ea est conditio, vt quemadmodum dixi, extra statutam horam eam producere, nefas putetur.

Breuitatem in ſcribendo meam nón excuſo. Quantum ego intelligo, ad loquendum animi quædam viuacitas; ad ſcribendum vero & ingenium & prudentia requiruntur. Vis alicuius hominis experiri aut probare ingenium? Calcaria pedibus eius indue, & manui calamum ſubminiſtra. Ego vero quam obijcis mihi breuitatem de induſtria ſæpe affecto, ijs præſertim in rebus de quibus fari aut ſcribere non ſatis tutum eſt. Stultiores ſunt qui quidquid in mentem venerit chartis illinunt, quam qui quidquid in buccam venerit, effutiunt. Incaute emiſſum verbũ aut corrigi ſtatim aut retractari poteſt; at ſcriptura negari non poteſt. Qui verbum minus tutum loquitur, errat; qui ſcriptura ſua idem obſignat, inſanit. Numquam Catilina & ſocij coniurationis conuinci potuiſſent, niſi ſceleris indices litteræ fuiſſent prolatæ. Non gladius modo, ſed penna quoque multos occidit. Verum vt intelligas quam breuitatis eiuſmodi amantes & præſtantiſſimi viri & totæ gentes fuerint, exempla aliquammulta apponam.

De Laconiſmo vide Erycium Puteanum.

C. Iulius Cæſar, in Perſiam ad conficiendum bellum profectus, ad Conſules & Senatum Romanum ita ſcripſit: ***Veni, Vidi, Vici.*** Octauianus Auguſtus C. Druſum ita monuit: ***Quum in Illyrico iam ſis, memento te è Cæſarum familia eſſe ortum, à Senatu miſſum, ætate iuuenem, mihi cognatum, & ciuem Romanum.***

num. Tiberius ad Germanicum epistolam hoc exemplo misisse dicitur: *Templa frequentantur, dij coluntur, Senatus pacificus est, patria felix, Roma sana, fortuna tranquilla, annus fertilis: quæ itidem in Asia apud vos esse optamus.* Platonis ad Dionysium tyrannum circumfertur epistola his verbis concepta: *Fratrem interficere, populum tributis vexare, amicorum obliuisci, tyrannorum est.* Sed in hoc genere inprimis Spartani seu Lacedæmonij excelluerunt: ad quos quum Philippus Macedonum Rex minacem misisset epistolam his verbis: *Si exercitum in fines vestros duxero, stragem & vastitatem dabo*, illi vnica voce responderunt: *Si*. Sic Archidamus Eleos à bello paucis his verbis deterruit: *Archidamus Eleis S. Bonum est quiescere.* Sed hæc satis, &c. Vallidoleti VIII, Octob. CIↃ IↃ XXV.

Ad CONVENTVS ALCALENSIS Præfectum

EPISTOLA

In qua illud è Psalm. explicatur: *Descendant in infernum viuentes.*

Vod me rogas vt concionem meam qua verba Prophetæ regij, Descendant in infernum viuentes præsente toto nostro ordine explicui, scripto consignatam ad te mittam; difficilem sane rē rogas, mihique parum hactenus visitatam. sic enim sentio eum qui hoc faciat, de existimatione & fama non parum periclitari: quum multa dicta placeant, quæ scripta iacent & languent. Quid enim viua vox possit, experientia testatur, & multa vetustatis exempla, quæ tamquam nota hic non repeto. Ego tamen qui negare tibi nihil possum, neque hoc negabo; eoque breuiter eorum quæ tum dixi capita consignabo.

Viua vox efficit.

Primo mirum est, quomodo viuus in infernum quis descendere possit, quum idem vates regius alibi dicat: *Mortui non lau-*

Laudabunt te, Domine, nec qui ad infernum descendunt. Quomodo ergo viui descẽdent? Gentiles Orestem, Orpheum, Herculem, Aeneam, &c. ad inferos descendisse finxerunt, & rediisse. Falso. Quem enim semel suscepit infernus, semper retinet: nec ibi vlla est redemptio. Qui in gloria surrexerit, noctem numquam videbit; qui vero in inferno pernoctabit, diem numquam aspiciet. Vitare infernum possumus, euadere inde nostris viribus non possumus. Et iustum sane est vt qui ex voluntate peccat, contra voluntatem plectatur. Cur ergo Propheta nos iubet Viuos in infernum descendere? Eo credo, ne postea descendamus morientes. Descendemus vero, æterna impijs ibi parata supplicia meditando. Descendamus ergo in timore, ne detrudamur in rigore. Descendamus vltro, nę eò præcipitemur inuiti. Descendamus de die, ne per noctem eò abripiamur. Descendamus soli, ne cum multis eò compellamur. Descendamus dum redeundi est facultas, ne æternum postea illic includamur. Descendamus denique viui, ne mortui descendamus. Illi vero quotidie in infernum descendunt, qui pœnas & supplicia peccatoribus ibi parata iugiter contemplantur. Nullum ad peccata vitanda efficacius est remedium quam æternorum suppliciorum meditatio. Pie faciunt, qui Romam, Compostellam siue fanum S.

Iacobi, Hierosolymas & alia sacra loca religionis ergo visitant: at non minus salutare ego existimo, infernum adire. Nam sicut Ss.reliquiarum & sanctorum locorum contemplatio ad pœnitentiam vitæque emendationem homines prouocat; ita, atque adeo multo magis pœnarum metus à peccatis deterrebit. Eant alij Compostellam, adeant Montem serratum, visitent B. Virginem Guadalupæ, S. Lazarum Hispali, mittant munera sua ad S. Sepulchrum & alia Sanctæ terræ loca, & indulgentias ibi propositas acquirant; equidem pietatem horum omnium laudabo, meque lubenter etiam comitem, si facere possim, ipsis adiungam: vnum tamen hunc locum mihi reseruatum volo, vt scilicet quotidie atque adeo omnibus momentis infernum visitem. Multum facit, multum laborat, multum itineris conficit, multum discit qui quotidie ad infernum descendit.

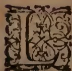
Iudæi semel tantũ quotannis ad templum Hierosolymitanum, Sacrificij celebrandi caussa, conueniebant; Romani quinto quoque fere anno lustrum condebant; Olympiadas Græci quarto quoque anno celebrabant; Isidis templum septimo anno renouabant Ægyptij: at qui vere Christianus est, singulis horis, immo momentis ad infernum descendet. Iugis enim supplicij iugis debet esse memoria.

In pere

In peregrinationibus religiosis sumtus faciundi, labores sustinendi, multaque pericula adeunda sunt; ad hanc vnam vero nihil præter animum & memoriam requiritur. Hæc sicco pede, sed non siccis oculis conficienda tibi datur. O beatos qui quotidie infernum adeunt, ibique superbos deiectos, inuidos emaciatos, lurcones fame enectos, iracundos despectos, luxuriosos aliosque alijs suppliciis exhaustos vident. *Descendant ergo in infernum viuentes.* Quominus sanctam hanc peregrinationem obeas, non morbus te excusabit, non paupertas aut viatici inopia impediet. Nihil pedibus hic opus, sed mentis alis. *Descendant ergo in infernum viuentes.* Rideant quantumcunque velint qui sibi omnis elegantiæ arbitri videntur, rideant, inquam, eos qui in oratorijs aut Museis suis infernum depictum habent. Mihi certe eiusmodi picturæ aspectus valde vtilis, immo necessarius videtur, quum plures pœnæ formidine quam gloriæ cœlestis amore, à peccatis abstineant. Atque vtinam vt hæc manu mea chartæ, ita eadem menti inscribere possim. Madrici v. Ianuarij MD XXIV.

Ad

Ad
ABBATEM MONTIS SERRATI
EPISTOLA
In qua solitariæ vitæ felicitas ostenditur.

Itteras tuas Rogerius disciplinæ tuæ subditus, XI. Calendas Maij mihi reddidit: quas magna cum voluptate accepi, sed maiori legi, vtpote ab eo scriptas cuius ego animi pietatem morumque integritatem veneror atque exosculor; & ab eo datas, quem ob easdem virtutes plurimi facio, Ferunt Aurelianum Imperatorem à Domitio consule ad se scriptas epistolas vix aspicere, nedum legere sustinuisse, sed dum ab alijs legerentur auditas statim abijci iussisse: econtra quas Censor Annius Turinus scripserat, tam gratas habuisse, vt ad eas plerumque sua ipse manu responderet. Sane ita est: sunt quidam in loquendo tam inconditi, & in scribendo tam intricati aut inelegantes, vt non dico nauseam, sed vomitum audientibus aut legentibus ciere possint. Neque mirum hoc videri debet, quum pro naturæ suæ genio

genio quisque diuersis rebus capiatur, atque etiam occulta quædam vis animos aut conciliet aut disiungat, vel inuitos velut torrens quidam, eos abripiens, sic vt multi oderint quod amare, aut ament quod odisse merito debebant. Deo meo sensu vt fatear, equidem quotiescumque aliquis de Monteserrato adesse nunciatur, statim aures mihi audiendi quæ ibi gerantur cupiditate pruriunt; & oculi litteras tuas incredibili desiderio requirunt: cuius rei aliam caussam non facile inuenero quam quod & locum & teipsum vehementer amem.

In epistola tua quæris, an apud gentiles olim itidem vt apud nos, monasteria, oratoria atque eiusmodi loca religioni consecrata fuerint. Huic tuæ quæstioni vt aliquo modo satisfaciam, ex antiquitate quæ mihi occurrerint repetam exempla. Siculi Liberum qui idem Bacchus, Rhodij Cererem, Dianam Ephesij, Osiridem Ægyptij, Numidæ Iunonem, Argiui Apollinem Delphicum, Berecynthiam Romani, Cyprij Venerem, Proserpinam Hispani, in Cantabria præsertim, cuius hodie pars est Nauarræ regnum, præcipuis honoribus coluerunt, eisque delubra & stupendæ structuræ templa consecrarunt. Et vt apud nos, sed multo magis olim, in AEgypto præsertim, religiosi vt tranquillius viuerent, in solitudinibus vixerunt,

vixerũt, vnde Eremitæ dicti: ita olim quoque & memora passim & loci dijs sacri visebantur, & in locis fere solitarijs, vt in specu Dodonæo, antro Sibyllino, &c. oracula reddebantur. Et ad ipsa quidem penitralia nemini præter vatem & oraculum consulentes ingredi fas erat: ceteri vero sat habebant si vel parietes oscularentur, vel per transennam inspicerent. Circa ipsum oraculum arbores consitæ erant, in quibus lucernæ semper ardebant: tectum vero contra cœli iniurias è plumbo erat. Inibi area erat in qua hostiæ mactabantur; ante portam vero idoli statua erat conspicienda: & adiunctæ passim ædes ad superstitioni operantium vsum. Alexandrum Magnum laudat Plutarchus, quod multa passim templa & oratoria dedicarit. Antigoni multa ac fœda vitia religio quam sibi, frequenter in deorum templis excubans conciliarat, obtexit. Plato iam senex in secessu eiusmodi diuinis magis quam humanis studijs immortuus est, adeo vt defuncto ob religionem maior quam viuo ob doctrinam honos sit habitus. Delphis Apollinis erat oraculum toto orbe celeberrimum, ad quod vndique certatim dona congerebantur: cuius mentio apud Latinos & Græcos scriptores passim est obuia. Ex quo intelligitur, oracula quidem seu monasteria & religiosa loca etiam olim fuisse. At inter illa & nostra hoc discri-

discrimen est, quod illa ab hominibus, hæc à Deo; illa superstitioni vel idololatriæ, hæc veri numinis cultui dedicata & consecrata sunt. Magnum sane est, quod Christiani omni quidem loco Deum adorare possunt, horum tamen quæ ille certis indicijs chariora sibi esse demonstrauit, locorum religione & ad feruentiorem orationem & accenduntur, & in firmiorem spem exauditionis eriguntur

O si meo arbitratu vitam mihi agere liceret! Crede mihi, mallem ego apud vos in solitudine cum gemitu peccata deplorare, quam hic in aula summis honoribus perfrui.

In aula quisque facit quod vult, quod potest, nemo quod debet: & nihilominus omnes certatim eò accurrunt. Mihi tamen illud certum est, aulicam vitam ambitiosis & auaris tantum conuenire qui gratiam & commoda quærunt, aut adolescentibus, qui per ætatem incommoda nondum sentiunt. Vide liberalitatem meam. Age accipio conditionem, vt meum in aula, ego tuum in monasterio locum teneam: sed mihi crede, te citius aulicæ quam me monasticæ vitæ pœnitebit. Pro ea quam semper erga monasterium vestrum tenui & adhuc teneo deuotione & affectu, DEVM coniunctis mecum votis deprecabimini, vt me ex turbulenta hac vitæ *Aula quibus apta.*

condi-

conditione & irrequieto ſtatu tandem liberet, gratiaque ſua donet vt tranquille ſeruire ipſi poſſim; ac tandem æterna potiar quiete.

A fratre Rogerio cochlearia mihi à te miſſa accepi: mitto librum viciſſim à te deſideratum: ſic vt ego iam ad cibum corporis, tu ad cibum animæ ſumendum vterque ſatis commodo inſtrumento inſtructi ſimus. In monaſterij veſtri promouendis negocijs tu deuoti Religioſi fac officium; ego quæ amici ſunt non intermittam.

Vallidoleti VII. Ianuarij
MDXXXV.

Ad
ILLVSTREM ET MAGNIFICVM, DON Enrique Enriques
EPISTOLA.
Qua ad quæsita nonnulla tam serio quam iocose respondet.

Magnifice Domine, vetus amice:

A Valdiuia, qui negocia hic tua gerit, redditę mihi sunt litteræ, quas à tua manu esse, statim agnoui; vtpote paucis lineis, sed lituris quamplurimis exaratas. Equidem si non in Nobilium, sed Scribarum esses ordine, manum tuam pol quisque tingendo fuligine corio, quam tersæ & nitidæ scripturæ faciendæ magis aptam dixerit. Si me audis, dabis operam posthac vt in epistolis quas ad amicos scripturus es, lineæ rectæ sint, bene iūctæ & tersæ litterę, distinctę periodi; tum papyrus munda & limpida, atramentum nigrum, pulcher character; plicæ denique æquales, & sigillum clarum atque expressum. Es ijs enim quæ quis scribit, ingeniū hominis & prudentia; at ex ipsa scripturę forma & modo, mores sese produnt.

Litterarum scriptura qualis esse debeat.

Sed qualisqualis sit, ingeniosa certe tua illa est epistola, vt in qua paucis verbis multa quæris: ad quæ tam multa, vt paria tecum faciam, paucis respondebo. Rogas quæ caussa mihi in aulam veniendi fuerit? Respondeo, Necessitas, ac præsertim litis, quæ mihi cum Toletana intercedit Ecclesia, prosequendæ. Quid ibi agis? inquis. Omnia, inquam, quæ possum: nec tamen satago. Tantum enim negocij mihi aduersarij quotidie facessunt, vt velut trabali clauo defixus, præter votum hic detinear; ac nihil fere aliud efficiam quã quod meipsum consumo. Scire etiam cupis, quibus rebus tempus siue ocium fallam. Equidem si meo arbitratu mihi viuere liceret, efficerem profecto, vt etiam vel minimi ocij mihi constaret ratio. At hic in aula iam id vnum datum sibi negocij plerique existimant, vt alios calumniẽtur, decipiant, contemnant, vt ludant, mentiantur: ijs denique moribus viuunt, vt misere potius tempus perdant quam fallant. Quæris præterea, quorũ hic consuetudine & familiaritate potissimũ vtar? Sic habeto, eos esse aulæ mores, vt qui penitus eos perspectos habent, nec tamen ea carere possũt, nõ tam amicos vt cum ijs cõuersentur, cõciliare, quã inimicos vt ab eorum sibi caueant insidijs, noscere studeant. Quos inimicorũ quotidianæ technæ

Litigantiũ miseria.

In aula omnia dolis plena.

næ & astutiæ respirare vix sinunt, quomodo vllam temporis partem in nouis parandis amicitijs collocabunt? In aulis personarum quidem frequentes videre licet conuersationes, sed animorum consensum rarum, vel potius nullum. Simulatio enim & fallacia aulæ propria sunt, at integritas procul inde exsulat: adeo vt nulli occultis magis odijs laborent quam qui frequentissime conueniunt; & nulli magis metuendi sint quam qui vultu & verbis amicissimos se ferunt. Vt verbo dicam, in aula multa sunt quę admireris, sed plura quæ caueas. Ad Thalassiarchi & Mirandæ Comitis litem quod attinet, satis illa quidem superque negocij vtrique facessit, vulgi vero voculis vberem præbet materiam.

Noua quędam nunciat.

De alijs rebus hæc fere habemus, Turcas recessisse, Florentinos pacem fecisse, Ducem Insubriæ domum se recepisse, Venetos bellum mouere, inter Pontificem & Cæsarem sartam esse concordiam, Status regni Neapolitàni in factiones scissos, Cardinalem Columnam mortuum, Principem Arausinum interemtum, Villæ Francæ Marchionem proximum à rege Neapolitano tenere locum, Cancellarium & Confessarium Cæsaris ad Episcopatum prouectos. Nunciantur & alia, quæ scire quidem nostra non magnopere in-

 tersit,

tersit, ijs tamen ad quos pertinent, opido cerebrum, credo, turbatura sint: multos scilicet cum Cæsare in Italiam profectos, ad Veneris castra transfugisse. Sed, mihi crede, non impune ferent. Si enim alienas ibi vxores prægnātes reliquerint, suas hic puerperas inuenturi sunt.

Quadragesima male à nonnullis obseruata.

Quæris præterea, quomodo nobis cum victu Quadragesimali hic conueniat. Nobis quidem hactenus nec pisces ad comedendum, nec peccata ad confitendum defuerunt. Carnibus enim per Quadragesimam vesci, Nobilitas non licere tantum sibi existimat, verum etiam honori ducit. Aliarum rerum precia quod attinet, domus meæ præfectus vix toto hoc semestri centum & quadraginta ducatos in ligna & carbones mihi expensos tulit. Hac enim in vrbe vt mira est omnis generis mercium abundantia, ita summa est lignorum inopia, adeo vt ligna quæ vtuntur non minoris quam cibus qui ijs coquitur, constent. Ceteræ res vberrime hic proueniunt, crassa scilicet mendacia, conficti rerum nouarum nuncij, mulieres perditæ, amicitiæ simulatæ, continua inuidia, versipellis malitia, verba vana, & spes inanes: quarum rerum si quis mercatum instituere velit, næ quamplurimis instruendis tabernis satis superque materiæ hic sit habiturus.

In Aula quæ copiose producantur.

Nego-

Negocia insuper quomodo hic, & an celeriter expediantur, rogas. Qui sciam equidem quam difficulter & laboriose in aula omnia procedant, quantumque temporis & sumtuum requirant, hoc sane audacter affirmare mihi posse videor, si decem ex animi sententia negocia sua expediuerint, nonaginta superesse quibus aqua hęreat, & oleum atque opera perierit. Illud frustra ex me quęris, lucrosæne huius vrbis sint nundinę. quum enim & aulam & lites sequar, merces sane nullas vænales, multo minus qua ab alijs emam, pecuniam habeo, ac proinde forenses eiusmodi negociationes nec laudare, nec vituperare possum. Et vt tot pulcerrimorum mercimoniorum aspectus mihi tabernas prætereunti voluptatem, ita quæ mercari me prohibet argenti inopia molestiam adfert. Imperatrix quidem non ita pridem in forum ad tabernas descendit, gynæceo prudenter, vt mihi videtur, domi relicto: vt scilicet aulicæ Nobilitatis, quæ rara hic est & ab argento inops, contra pedisequarum petacitatem, consuleret pudori.

Expeditiones aulicæ quales.

Rogas denique, qua valetudine hic vtamur. Scito ergo, à febribus & pestilenti lue aulam immunem, quæ Dei est gratia, adhuc esse; nuper tamen Alarconium in Senatu aliquid referentem, subito

bito extinctum, cuius mors complures aulicos consternauit, at ne vnum quidem ad pœnitudinem & vitæ emendationem perduxit. Alij tamen morbi ac multo grauiores quã illi in aula grassãtur, odium, inuidia, æmulationes, calumniæ, homicidia, & id genus.

Aulæ morbi.

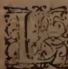
Habes ad singula fere capita epistolæ tuæ responsum: quę quanto sæpius à me legitur, tanto magis non epistola, sed interrogatorius libellus, qualis in iudicio testibus proponi solet, mihi videtur. Et sane lubens calamum pono, non tam scribendo defessus, quam ad vitiosam & pene illegibilem manus tuę scripturam nauseabundus. Medina-Campi Anno M D X X X I I.

AD ILLVSTRISSIMVM PISCARIAE MARCHIONEM, &c.

EPISTOLA:

in qua de boni imperatoris officio disseritur.

Illustrißime Princeps, dux fortißime:

Litteras tuas X X X. Ianuarij Massiliæ datas, X X I I. Martij Madrici ac cepi: quæ vtinam non

Massi-

Massiliæ, sed Hierosolymis scriptæ essent. Si enim non e Gallia, sed ex Asia vsque allatæ essent, & nomen tuum illustrius, & expeditio quam instituisti, Deo multo acceptior futura erat. Titus Liuius testatur inter M. Marcellum & Q. Fabium acres admodum de Consulatus sortitione cõtentiones exstitisse, quod Marcellus nullum bellum nisi iustum, Fabius nullum nisi graue & periculosum aggrederetur. Vtrumque sane nõ exiguo ornamento & præsidio Romanæ Reipublicæ fuisse non nego: maior tamen laus, meo quidem iudicio, Marcello ob iustitiam, quam Fabio ob animi magnitudinem debetur. Vix vlla res populi Romani honori atque existimationi maiorem infamiam inussit quam Numantiæ obsidio; non quod bellum segniter administrassent, sed quod iniuste suscepissent. Solus Traianus, Ælio Spartiano teste, nullo vmquam prœlio victus fuit, eo quod nullum bellum susciperet, nisi cuius iustissimas caussas haberet. Mithradates Ponti Rex ad Sullam, quicum bellum gerebat, epistolam hoc argumento misisse dicitur. Miror equidem, ò Sulla, audaciam tuam, ad tam longinquas regiones arma proferre, ac Fortunam, quæ numquam me deseruit, te vero numquam respexit, periclitari non dubitantis. Cui Sulla non mi-

Maior iustitiæ laus quam fortitudinis.

nus breuiter ita respondit: Vel procul ab vrbe Roma bellum gerere, ô Mithradates, nequaquam vereor, quum populus Romanus Fortunam omnibus in locis præsto habeat. Quod dicis Fortunam tibi numquam defuisse, me numquam respexisse, videbis pol illam, vti solet, moxte deserto, à meis partibus stantem. Sed & si illa me fugiat, neque à te tamen, neque ab illa quidquam mihi timeo; hac vna spe fretus, plus caussæ meæ iustitiam quam Fortunæ tuæ fauorem apud deos valituram. Imperatorem Augustum dicere solitam ferunt, eius demum belli felicem exitum sperari posse, cuius initia à deorum immortalium veneratione ducta, caussæ Sapientibus probatę, administratio ducibus rei militaris peritis demandata esset. Quæ omnia, illustrissime Princeps, eò à me dicuntur, vt intelligas si bello isto, cuius gerendi cura iam tibi est imposita, non Massilia Gallię, sed Hierosolyma Palæstinæ vrbs peteretur, ei probando nec meum calculum defuturum. Cor Regis in manu Dei esse, S. Scriptura testatur. Quod si ita est, vt certe est: quis arcana diuini iudicij, non sine ipsius numinis offensione, perscrutari ausit? Hoc quidem tempore nullum fere bellum nisi inter Christianos geritur: qui dum mutuis sese conficiunt lanienis, Mahumetanis

Arcana Dei iudicia.

nis non in pace tantum viuendi, sed crescendi etiam & imperium longe lateque proferendi dant copiam. Quam quidem rem quanto magis magisque apud animum considero, tanto magis abditissima Dei iudicia obstupesco, Christianorum in quibus pure colitur templa passim violari atque euerti permittentis, & impia Mahumetanorum fana sartatectae conseruantis. Sed mirari hæc potius & silentio venerari, quam intelligere aut verbis explicare licet. Tu quidem quum religione sis Christianus, conditione Nobilis, cognatione mihi propinquus, studio & fauore amicus, vel ob vnumquodque horum facere non possum, quin laboris tui & periculi aliquo sensu afficiar. Laborem dico corporis, siquidem imperatorem honoris sui & existimationis tenacissimum, vitæ vero prodigum esse oportet: periculum animæ intelligo, quod inter Christianos nullum bellum tam iustum videri possit, quod non scrupulum aliquem in animo vera pietate imbuto relinquat. Quapropter rem ab vtriusque professione & necessitudine nō alienam facturus mihi videor, si meam de boni imperatoris virtutibus & officio sententiam paucis tibi explicâro.

Bella Christianorum periculosa.

Boni imperatoris est damna iniusta, quantum fieri potest, auertere, coercere blasphe-

Boni imperatoris officium.

blaſphemantes, innoxios tueri, caſtigare cõtumaces, ſtipendia militibus ſine fraude ſoluere, ſubditis cõtra vim &iniurias præſidio eſſe, ac fidẽ etiã hoſti datam ſeruare. Illud pro certo ſtatue, tẽpus fore quum& regi& Deo inprimis, non de ijs tantũ quæ ipſe feciſti, verumetiã quæ ab alijs fieri paſſus, rationẽ ſis redditurus. Sed nihil æque fugiendum tibi ſuadeo, quã aliena rapiẽdi cupiditatẽ. Apud Romanos quidẽ, vt Cicero ad Atticũ ſcribit, nõ ei qui magnas opes congeſſerat, ſed qui multas nationes ſubegerat, triumphus decerni aut ſtatua poni ſolebat. Fruſtra maiorum iactãt nobilitatẽ qui virtutes non imitãtur: immo quãto illuſtrius eſt parentum nomen, tanto turpior haberi debet degenerantium filiorũ ſecordia. Et maiorum imaginibus, & proprijs factis gloriari vanum eſt, ac viro cordato indignum: facilius tamẽ ignoſcitur è ſua quã aliena virtute laudẽ captãti. Quũ inter militares homines de rebus bellicis ſermo habetur, Nobilis conditioni & dignitati conuenit, nõ quę legerit aut audiuerit, quod Philoſophorum potius eſt & de ſchola hominũ, ſed quæ ipſe viderit ac geſſerit narrare. C. Marius nataliũ obſcuritatẽ ſibi exprobrãtes ita refutare ſolebat: Generis ignobilitatẽ quod mihi obijciũt, fateor equidẽ maiorũ imagines oſtentare nõ poſſe: ſed nunquid maius eſt ꝙ vulnera auer-

Veram nobilitatem quæ deceãt.

aduerso corpore excepta fortitudinẽ, hostium vexilla domi meæ fixa victorias, statuæ in templis deorum positæ, mea in Rempublicam merita loquuntur? Me quidem non à maioribus accepta hæreditas, sed host b. detracta spolia nobilitarũt. Vobis (inquit ad Nobiles) maiores copiosam pecuniam ad vsum, ædes & palatia magnifica ad habitationem, seruorum greges ad operas & seruitia, hortos ad voluptatem, illustre nomẽ ad laudem & gloriam, arma ad defensionem reliquerunt; virtutem tamen, quâ solâ hæc omnia vere æstimantur, hęreditario tradere non potuerunt. At qui virtutem non habet, si vel omnia habet, nihil habere cẽsendus est. Et hæc quidẽ, illustris Domine Marchio, eũ in finem inculcare tibi hoc loco volui, vt non tam arma & insignia maiorum tuorũ passim alijs ad ostentationem, quam res pręclare gestas tibi ipsi ad imitandum ab oculos ponas. Memini olim nescio quẽ in aula Cæsaris me vidisse, qui quãvis multa milia in censu haberet, nec vnũ tamẽ equũ alebat, nec gladiũ nisi breuẽ interdũ pugiunculũ, gestabat, idẽ tamen quoties in maiorũ suorũ memoriã delaberetur, res ab eis gestas tã ambitiose ac strenue deprædicabat, vt ijs quib. notus nõ erat, multarum vrbiũ expugnator, & quasi alter Hãnibal videretur. Et certe his morib. fere hodie v uitur,

Veræ nobilitatis insignia.

uitur, vt plerique maiorũ arma & insignia in parietibus depicta, aut annulis insculpta, vel aulæis ac puluinaribus intexta ostentare, quam rebus fortiter ac præclare gestis noua sibi comparare aut vetusta ornare malit.

Consilia secreto habenda. Verumenimvero vt promisso satisfaciam, & muneris vobis demandati onus, eius recte & cum plaude perferendi rationem commonstrando, aliqua ex parte leuem, ante omnia moneo, vt secreta omnia tam inter ipsos præfectos quam milites habere studeas. neque enim eius consilij felix esse potest euentus, quod vixdũ natum dispalescit. Iulium Cæsarem numquam dixisse ferunt se cras hoc vel illud facturum; sed hoc quidem se iam facere, at quid postea faciendum sit, postmodo deliberaturum. Cuidam tempus prœlij percunctanti, Lucius Metellus, Quid tu, inquit, isthoc quęris? cuius si vel interula mea conscia esset, statim eam in ignem sim coniecturus. In bello quidem ad pugnam multi, ad consilium pauci adhibendi sunt, ne ea de quibus deliberatur, peruulgentur citius quam concludantur. Suadeo insuper, vt ad consilium adsciscas

Qui ad consilium adhibendi. prouectæ ætatis & multæ experientiæ homines, ita tamen vt maiorem prudentiæ quam ætatis habeas ratioñe: quarum illa sine hac vtilis sæpe esse potest; hæc vero

sine

ſine illa tanto perniciosior eſt, quãto maiorem habet apud pleroſque auctoritatem. At in ſententia obſtinatos, & factis temerarios procul à te relega: quum in belli dubijs melius ſit prudenter cedere quã fortiter perire. Alcibiadem dicere ſolitum ferunt, fortibus & cordatis viris maiori eſſe opus animo ad fugiendum quam ad pugnãdum: ad pugnam enim animum generoſum honeſtas facile exſtimulat, fugam vero prudentia ægre perſuadet. Atqui conſultius eſt rationis imperium ſequi quam fortunæ arbitrio ſeſe permittere. Quamuis autem res omnes cum alijs deliberandæ ſint, incidit tamẽ ſæpe aliquid quod nullam quantumvis exiguam morã fert: vbi è re nata & quaſi è veſtigio conſilium capiundũ eſt. Multi enim etiam periti duces ſe & alios perdiderunt, eam tantum ob cauſſam, quod quum facto opus eſſet, tempus deliberatione extraxiſſent. Milites tam exemplo quam verbis hortare, vt omnia belli pericula ita excipiant, ne quis omnium vel minimam timoris det ſignificationem. Certum enim eſt ignauiã contagione quadam lædere, & metum vnius ad plures peruenire: illud vero certo certius, animum demiſſum & timidum nihil præclari ſperare aut moliri. Victoria continue bella gerẽtibus nec temere ſemper ſperanda, nec accepta

Temeritas fugienda.

E re nata conſilium.

Ad CONSALVVM FERNANDES CORDVBENSEM EPISTOLA:

Qua Auctor demonstrat, imperatori post res bello feliciter administratas, fortunam non facile rursus tentandam.

QVamuis non dubitem multos, quibus & professionis meæ humilitas, & ingenij simplicitas, tum fortunæ tuę splendor & inueterata prudentia cognita sunt, vbi tale quid à me scriptum audierint, vel ipsi viderint, me audaciæ, vel etiam impudentiæ insimulaturos: eosdem tamen æquiores in me iudices futuros spero, si intellexerint, hanc meam commonefactionem licet non modo ab vlla confidentia non profectam, sed etiam acri tua petitione expressam, vel sic etiam cum verecundia quadam in conspectum tuum prodire. Neque enim ignoro, & tua magnitudine & hominum de me exspectatione minime dignum esse vt quidquam vel verbis insulsum, vel rationibus friuolũ hoc loco à me adferatur. Faciam nihilominus quod à tanto viro rogatum me facere par est, & ad fin-

ad singula epistolę tuæ capita pro mei ingenij facultate respondebo: hac tamen lege, vt non tā quid prę̃stiterim, quam quid præstare voluerim, considerandum tibi putes. Diuinus Plato in ijs libris quos De Republica scripsit, viris magnis nihilo magis dedecori esse inquit, cum tenuis fortunę hominibus conuersari, quam sibi æquales æmulari, immo tanto illud esse laudabilius, quanto difficilius sit animū excelsum & magna tantum spectantem, ad inferiora deuocare. Equidē vulgo videmus proceræ staturę homini molestius esse corpus ad tollendam humo algā inclinare, quam manus ad ramum excelsiorem apprehendendum sursum extendere. Eodem modo cor hominis ad altiora semper adspirans, vbi ea etiam quæ non sperat assequutum fuerit, tum demum sibi viuere, vbi vero ad inferiora & quibus se maius agnoscit, depressum se senserit, mori sibi videtur. Multa in hoc mundo Deus per se efficere non vult, ne solus omnia absolute facere; idemque multa per homines imbecilles & cōtemtos potius quam potentes & magnos exsequitur, ne viribus humanis indigere videatur: in omniū vero rerum administratione ita versatur, vt suam vbique infinitam potentiam & sapientiam ostendat. Tam statura quam ætate minor inter fratres

Paruitas non contemnenda.

fuit Isaac; ex eius tamen prosapia Christus Saluator noster nasci voluit. In eiusdem familia Iacob minor Esau maiori non ius tantum primogenituræ vili precio, sed paternam quoque benedictionem quasi furto abstulit. Omnium filiorum Iacob minimus fuit Ioseph, is tamen solus interpretandi somnij peritia à Deo donatus, & ab Ægypti rege præcipuo loco habitus fuit. Ex septem Iesse filijs Dauid, tam ætate quam viribus postremus, immanissimum gigantem Goliath occidit, & tandem, repudiato Saule, ad regiam dignitatem est euectus. Prophetarum minimus Helisæus fuisse dicitur; eidem tamen duplicatæ Spiritus sancti vires concessæ fuerunt. Inter Apostolos Christi Philippus, inter D. Pauli discipulos Philemon pusilli admodum fuisse dicuntur: ijdem nihilominus à magistris ipsorum frequenter arduis in rebus in consilium sunt adhibiti.

Horum tu exemplum sequutus, *illustris Domine*, in tanta sapientissimorum & multo rerum vsu præditorum copia, à me potissimum, qui nullis ingenij dotibus vel cum infimo eorum comparandus sum, consilium exquiris. Mihi quidem ante hac te Italicis bellis occupatum raro videre, ac rarius affari licuit: sed, nisi fallor, eam ipsam ob caussam tanto minus amicitia mea tibi suspecta esse debet, vtpote nullis tuis in me of-

 ficijs

ficijs debita, sed sola tuarum admirationę virtutum conciliata. In recipiendis amicis caussam potissimum spectandam censeo, ob quam alter nostram amicitiam expetit. Si enim pauper sit, dandum quotidie; si diues, seruiendum est; si gratia & auctoritate floreat, demisse obseruandus & tantum non adorandus; si vilioris sit conditionis, fauore iuuandus; si importunus, ferendus; si malitiosus, fugiendus; & in omnibus tritum illud sequendum erit,

Amicitiæ incōmoda.

Vt vitia amici noueris, non oderis.

Eo sane nomine vilioris fortunę hominum amicitia molesta est, quod illi æquum esse censent, non vt cupiditates suas ad nostram voluntatem, sed vt nos voluntatem nostrā ad ipsorum cupiditates accommodemus. Inimicos habere, periculosum; at multos retinere amicos, nimis quam difficile est. Si enim cor vni soli datum, parum videtur, quanto minus videbitur, si idem velut inter multos diuidatur? Nec mei ferunt mores, nec tua sinit magnitudo vt alter altero hūc in modum amico vtatur: quorum quātum hæc ab omni tale quid petendi necessitate abest, tantum illi ab omni priuati commodi respectu abhorrent. Atqui illa tantum vera & perfecta amicitia censeri debet, quam non priuata vtilitas, sed sincerus amor conciliat ac sustentat.

Addis, meum te consilium exquirere,

non

non vt hominis locupletis & potentis, sed docti & virtute præditi; atque illud potius quod scitu vtile quam lectu iucundum sit, à me exspectare. Ad me quod attinet, cum Socrate, *Hoc vnum scio me nihil scire.* Quod responsum diuinæ cuiusdam sapientię plenum est: quandoquidem, vt Plato testatur, minima eius pars quod ignoramus, maior est omni eo quodcumque scimus. Quemadmodum nihil turpius est stultitiæ siue inscitiæ exprobratione; ita vix quidquam honestius contingere homini potest, scientiæ & doctrinæ laude. Mors sapientum, at stultorum vita magis deploranda est. Quum tyrannus quispiam nescio quem Philosophum vidisset multis lachrymis amici funus prosequentem, exclamauit, indignum Philosopho esse, muliebrem in modum plorare. Cui Philosophus, Sic habeto, inquit, non tam amici mortem quam tuam vitam mihi lachrymas elicere. Neque enim id tam dolendum Sapientibus videtur, quod bonos mori, quam quod malos magno numero viuere experiuntur. Quod animi probitatem in me agnoscere videris, vtinam quum in alijs omnibus tum in hoc vel maxime tuum de me iudicium ne te fallat! Quantum ad hoc, dicere profecto ausim, quam tutum sit, probum esse, nec tamen videri; tam periculosum esse, probum videri, nec tamen esse.

Malo. um vita deploranda.

Hômo enim animal est, cupiditatibus varium ac multiplex, cogitationibus obscurum, consilijs inconstans; vt non inepte quis dixerit, facile agnosci hominem, sed difficilime intelligi. Sed vide quanti tuum de me iudicium faciam: qui existimem hâc vnam Sapientis & Probi, qua me dignaris, appellationem, omnibus illis qui vulgo tibi tribuuntur, Ducis scilicet Sessæ, Marchionis Bitonti, Principis Quilachæ, adeoque magni Capitanei siue imperatoris, quem rerum gestarum magnitudine peculiarem tibi fecisti, titulis mihi longe esse honorificentiorem. Meæ enim virtuti aut doctrinæ nullum nocere potest bellum, at tua omnis potentia & magnitudo à Fortuna pendet.

Fronti nulla fides.

Virtutis stabilitas.

Ais, Regis iussu iterum te expeditionem in Italiam contra Gallos, memorabilis istius ad Rauennam acceptæ cladis vlciscẽdæ studio, adornare, & super eo quid mihi videatur rogas. Si vlla in re, certe in hac tibi summa prudentia & consilio opus esse iudico. Recusanti enim hanc prouinciam, regis ira; suscipienti, Fortunæ inconstantia pertimescenda est. Duas iam in Italiam expeditiones confecisti, bis Neapolitanum regnum armis tuis subegisti, duobus ad Garellanum & Chirinolam prœlijs, Gallorum vires, extincto Nobilitatis flore, fregisti, ac, quæ tua præcipua laus est, Hispa-

nicam tamquam armis inuictam gentem vniuerso mundo formidabilem reddidisti. Quis ergo tibi suaserit vt Fortunam vlterius tentes? quæ nullis magis timenda est, quam ijs qui bellum continuo sequuntur. Hannibal tot de Romanis ad Trebiam, Thrasymenum & Cannas reportatis victorijs non contentus, sed Fortunæ quasi vim inferre conatus, tandem ab illis quos sæpe vicerat, victus fuit. Quibus cum Fortuna res est, eam non vi cogere, sed precibus & obsequio demulcere, optare non credere, sperare, non opinione præcipere, blande denique tractare, non offendere debent: vt quæ ridens lędat, & læsa, noceat. Quandoquidem etsi animus mihi non est tibi quidquam hac in re vel suadere vel dissuadere, illud tamen moneo, hac tertia suscepta expeditione nõ minus existimationem, quam vitam præsentissimo periculo te obiecturum. Duabus illis expeditionibus honorem tibi inter viuos, gloriam apud posteros, laudem & existimationem apud peregrinos, apud tuos fidem & auctoritatem, opes liberis, successoribus dignitates, amicis & cognatis gaudium, tibi ipsi denique æternum *Magni imperatoris* cognomentum peperisti. Quapropter etiam atque etiam perpende quid à tergo relinquas, & quid in præsens sequaris. Meo enim iudicio temeritatis magis quam fortitudinis fuerit,

Fortuna non lacessenda.

Consului laus & res gesta.

rit, quum ab inuidia vix domi tutus esse possis, foràs ad ea loca proficisci, vbi quisque vindictam de te sperare possit. Turcas ad Pampelonam, Mauritanos ad Granatam, Picardos in Italia, Longobardos ad Garelianum, Gallos ad Chirinolam vicisti: iam vero quum Fortunæ vix vlla supersit natio quam tibi ad vincendum obijciat, illud iam agere mihi videtur vt te eò pertrahat vbi non tam ab alijs quam ab ipsa vincaris. Duces, tribuni, centuriones, contra quos bellum ante gessisti, plerique omnes aut morte abrepti sunt, aut militiam deseruerunt. Non sine caussa ergo verendum fuerit, ne qui his succedunt, aliam secum fortunam afferant, quæ vt olim tibi, ita nunc istis sese facilem & obsequentem præbeat. Bellum suscipere, colligere exercitus, aciem instruere, prœlium committere, in hominum arbitrio; at victoria in solius Dei manu est posita. Romanorum exercitus, vt ex Titi Liuij historia videre est, ad furcas Caudinas & alibi sæpius cum ignominia victi fuerant & profligati; sed quum Consules, qui ijdem belli duces erant, mutauissent, multas victorias vno quasi cursu cõtinuarunt, adeò vt pæne certũ inde illud effici videatur, mutatis belli ducibus, belli quoque aleam siue fortunam mutari. Ne tu crede eodem in regno, cum eodem exercitu, contra eandem gentem, sub eiusdem

Fortunæ belli variabilis.

Regis

Regis auspicijs, eadem te semper fortuna vsurum, quæ nulla re magis quam mutatione gaudet.

Ex Roderico Biuero intellexi te moram à Rege hactenus expeditioni huic tuæ interpositam, ægre ferre, adeoque si tale quid ab æqualis conditionis homine tibi contigisset, id pro iniuria interpretaturum. Quod equidem satis mirari non potui: siquidem illud iumentum mihi nequaquam placet, quod clitellas imponentibus, tergum facile præbet, detrahentes vero calcibus impetit. Quum ergo nostra omnium anima peccatis onerata, pectus distractum cogitationibus, mens tentationibus afflicta, corpus laboribus exhaustum pæne fatiscant & labascant; conuenit sane vt si horum omnium onera non plane abijcere possimus, saltim leuiora aliquantulum nobis facere studeamus. Tu quidem quum transactis iam annis melioribus, eius sis ætatis quæ à morte non quam longissime abest, si meo consilio vti velis, non tam de nouis hostibus quam veteribus peccatis delendis cogitabis. Plorandi iam, non dimicandi, orandi, non ouandi, non publicæ dignitatis lucem, sed secessum quærendi, non Regis, sed Dei gratiam demerendi, non famæ & honori, sed animæ saluti seruiendi, non hostium vires prouocandi, sed sanctorum intercessionẽ impetrãdi,

Alia ætas alios mores postulat.

non aliena rapiendi, ſed propria in pios vſus diſtribuendi, non denique bellum gerendi, ſed pacem firmandi tempus eſt. Hoc meum conſilium ſi ſpreueris, non dubito, quin errorem tuum tum demum agniturus atque etiam damnaturus ſis, quando remedio locus non erit. Video enim id te ſequi quod fugere debebas, negocium ſcilicet; & fugere quod vnice rebus tuis & ætati eſt commodiſſimum, nimirum quietem: cuius dulcedinem qui non ſenſit, næ ego infeliciſſimum iudico. Qui multas longinquas regiones peragrarunt, ac variam fortunam experti ſunt, nihil magis in optatis habent quam vt cum honore ſibi in patriam redire, & quiete ibi quod vitæ reliquum eſt, tranſigere liceat. Ex quo facile intelligitur, temerarium, immo ſtultum merito videri qui ſolitarius procul apud exteros mori, quam amicorum cinctus corona inter ſuos quiete & honorifice viuere malit. Quibus domi non eſt vnde vitam ſuſtentent & proximum iuuent, eos minime reprehendendos, ſed laudandos potius cenſeo, ſi vt rem faciant, terras peregrinas adeant, & varijs tam terra quam mari periculis ſeſe exponant: ſiquidem non minus in vitio eſt qui ſibi & ſuis neceſſaria non querit, quam qui ſuperflua concupiſcit. At qui non ea tantum quæ expetiuerunt, ſed plura etiam & maiora quam

Rei facundæ incumbendum.

ſpe-

ſperauerant, iam conſequuti ſunt, nihilo- minus tamen quietem laboribus, ſecurita- tem periculis poſtponunt, ac velut è portu mari procelloſo iterum ſe committunt, eos ego aut à ratione deſertos, aut Fortunæ ludibrium debere puto. Diuinus Plato in libris De Republica, non tam ijs Fortunam aduerſari, ait, quibus negat quod expetunt, quam quibus eorum quæ habent vſum inuidet. Quam quidem ſententiam velim quamaltiſſime in animum demittas, ac tecum rumineris, vtpote non minus veram quam argutam. Videmus enim multos paſſim, qui famam, honores & diuitias acquirere ſciant; at qui vti eis recte auſint aut ſciant, perpaucos. Iulio Cæſari Natura cõplures tam animi quam corporis dotes preclariſſimas, Fortuna victorias quaſi innumeras conceſſerat; eidem tamen vitio à nonnullis datum eſt quod Fortunę indulgentia minus recte vteretur. Notum eſt illud quod apud Liuium Hannibali occinitur: *Vincere ſcis Hannibal, victoria vti neſcis.* qui ſi à Cannẽſi clade ſtatim exercitum Romæ admouiſſet, non poſtea ſub mœnibus Carthaginis à Scipione caſtris fuiſſet exutus. Hæc quæcunque in partem tu interpreteris, ego certe minus infeſtum hoſtem eum iudico qui haſtam aut ſcutum è manibus mihi excutiat, quam qui domo me expellat.

ſed partis viendum.

Difficilius eſt victoria vti quam vincere.

Quamvis ergo vita hæc nostra ita comparata sit, vt labores multi & ærumnæ necessario nobis perferendæ sint, minime tamen quasi vltrò Fortunæ copiá nostri facere, sed omnia pericula & offensiones, quãtum fieri potest, vitare debemus: quum hostibus aut fortunæ frustra conuitiũ faciat qui suo sibi iumento, quod dicitur, malum accersit. Plura non addo: cetera enim quæ scire tua intersit, scribi vero sine periculo non possunt, Roderici B ueri fidei commisi, è quo omnia cognosces. Vale Medina Campi VIII Ianuarij M D XII.

Ad

ALPHONSVM ALBORNIVM,

EPISTOLA:

Qua eorum inurbanitatem exagitat qui ad amicorum litteras non respondent.

I sponsæ tuæ Marinæ forma tua tam placet, quam mihi tua in scribendo negligentia displicet, audacter eam quamprimum domum tuam deducito, ac nuptias celebrato: nec, me vide, huius te facti pœnitebit.

Ne

Ne vero exiguum quid aut vulgare me promisisse puta in eo quod dixi, non fore vt huius te facti pœniteat. Ego enim vix maius quid à Deo immortali precari au- sim, quam vt peccatorum meorum tanto me opere pœniteat, pigeat ac tædeat, quantopere nonnullos matrimonij vixdum initi pœnitet, piget ac tædet. Nihil facilius est quam vxorem ducere; at vxorem ad finem vsque vitę sustentare, hoc opus, hic labor est. Inde fit vt fere omnibus quibus Amor ad matrimoniū proxeneta fuit, Mœror assiduus per vitam sit comes. Cui vero liberorum ploratus & strepitus, infidelitas & secordia famulantium, cura rei familiaris, cognatorum importunitas, socrus ambitio, ipsius denique vxoris sumtuositas, non dico inuisum matrimonium, sed minus iucundum saltim reddat? Philosophus quidam rogatus cur à matrimonio abstineret, Eo, inquit, vt quietius viuam. Si enim probam duxero, cum dolore tandem amittenda; si malam, ferenda; si pauperem, alenda; si diuitem, colenda; si formosam, custodienda mihi: & quod pessimum est, ei quæ nullam mihi habitura sit gratiam, libertas mea prodenda erit. O quanta solicitudinum caterua matrimonium assidue obsidet! Diuitiæ curas gignunt, paupertas onerosa est, nauigatio multis periculis subiecta, ambulatio corpus defa-

Matrimonium cita pœnitentia.

Matrimonij molestiæ.

defatigat, & vt verbo dicam, laborum & miseriarum plenâ est hæc vita: quæ tamen ita inter omnes distributa sunt, vt suam quisque partem inde capiat: at nupti à nullo tam horum quam aliorum malorum immunes sunt, quippe quos sol oriens de victu quotidiano sollicitos videt, occidens sollicitos relinquit. Hinc videmus plerosque omnes tristes, morosos & anxios incedere, anxios inquam, non de ijs tantum quæ fortunæ aduersitas, verum etiam ac multo potius quæ mulieris malitia eis obijcere potest. Equidem quoduis mancipium meliori esse conditione autumo quam maritum cui vxor contigit fatua, insula, audax, prodiga, vinosa, contumax, austera, litigiosa, & si quæ alia eiusmodi vulgaria ornamenta in mulieribus reperiuntur. Virum iracundum ferre difficile est; at importunam mulierem multo difficilius, vel ob vnũ hoc, quod sine modo aut amat aut odit: nihil est tertium. Sed hac de re satis: in qua describenda si ingenio laxare habenas velim, tempus mihi citius quã verba defutura sint.

Nihil peius mala muliere.

Dixi initio epistolæ non sine caussa, tuam in scribendo negligentiam mihi displicere: memini enim me ante semestre, & quod excurrit, litteras ad te dedisse, ad quas hactenus ne verbo quidem respondisti. At mihi crede, recte posthac feceris, si vel

Qui epistolam accipit, ad respondendum se obligat.

si vel minimis etiam qui ad te scripserunt, respondeas: siquidem iuri dicundo inter Nobiles præfectus illud mihi secreto in aurem dixit, neminem propterea è Nobilium albo expungi quod ad inferioris epistolam responderit. Superioribus respondere suadet necessitas; æqualibus respondere, nostri est arbitrij; at inferioribus respondere, mera est virtus. Magnus ille Alexander orbis domitor ad fabrum suum ferrarium, Iulius Cæsar ad hortulanum, Tiberius ad molitorem, Seneca ad quæstorem scripsisse leguntur: ex quo intelligitur nihil cuiusquam decedere nobilitati aut dignitati litteras ad inferioris ordinis homines scribendo, aut ijs respondendo, sed tantum turpia petendo aut faciendo. Phalaris famosus ille tyrannus Agrigentinus nullum à quoquam beneficium accepisse fertur cui non gratias egerit, nec litteras, cui non responderit. Ad me quod attinet, tam in hac quam omnibus alijs in rebus liberrime quidvis tibi facere licet: si eadem erga reliquos negligentia vti velis, verendum fuerit ne amicis parum officiosus, inimicis vero superbus videare. Iracundiæ, inuidiæ, auaritię, pigritię, leuitatis, ab alijs notari molestum est, at stultitiæ, probrosum. Porro qui alium superbię, fastus aut arrogantiæ insimulat, eidem stultitiam, si rem vere æstimare velimus, exprobrat. C. Iulio

Superbus & stultus idem.

Iulio Cæsari omnia abunde fuerunt, potentia scilicet qua gentes immanitate barbaras, locis infinitas, multitudine innumerabiles vicit; clementia inaudita, qua inimicos omnes non in gratiam tantum recepit, verum etiam ad honores proüexit; liberalitas inexhausta, qua etiã regna inter suos distribuit; doctrina summa, quam libri ab ipso cõscripti testãtur; fortuna denique singularis, qua summum imperium fuit adeptus: eidem tamen vnum defuit, animi scilicet humilitas; sine qua cetera plus obsunt quam prosunt.

Iulium Cæsarem arrogantia perdidit.

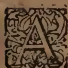
Mos erat apud Romanos vt Senatus Imperatori magna cum reuerentia assurgeret, isque vicissim qua par erat comitate erga eos vteretur. Id vero qũum Cæsar aliquando siue obliuione siue contemtu facere neglexisset, tantopere antea non satis ipsi æquos exacerbauit, vt viginti tribus vulneribus in ipsa curia confossus sit. Huius exemplo edoctus Augustus, nunquam nisi sedẽte iam senatu, sessum se recepit, neque permittere voluit vt filijs suis in curiam venientibus Senatus assurgeret, aut ipsi inter eos cõsiderent. Quod si ergo superbiæ, vel vt verius dicam, stultitiæ crimen effugere velis, da operam posthac vt modestia ac comitate erga omnes vtaris: qua inimici vincuntur, & amici conseruantur. Nunc vt ad reliqua veniam, cum Pontificis Legato de matrimonij vestri dispensatione egi, pro

qua ille sexaginta Ducatos poscit: quumque Venetus sit & negociationi assuetus, copiam eius prius nisi soluto precio, facere recusat. Cum Periame etiam de priuilegio illo loquutus sum: qui quum surdaster, immo surdus sit, me etiam Stentorea voce velut è suggestu declamantem, vix tamen intellexit. Nouarum rerum nihil est quod scribam, nisi forte illud, Imperatricem magno cum desiderio imperatoris exspectare aduentum, gynæceum nupturire, litigantes sententiarum spe duci, Ducem Veiarensem longiorem sibi optare vitam, Antonium Fonsecam recoctam iuuentam, Rodericum Voriam hæreditati inhiare, & F. Dionysium Episcopatum aambire. Me quomodo habeam quæris? Equidem nullam in me earum conditionum desideres, quas litigantes habere solent. sum enim negociosus, sollicitus, querulus, impatiens, inops ab argento, suspiciosus, importunus, &c. etsi boni euentus me spes tenet, vt qui sententiam pro me latam iam obtinuerim, &c. Medina-Campi XII. Martij Anno MDXXIII. *Conditiones litigantium.*

Ad

Ad
DON ANTONIVM CVEVAM,
EPISTOLA:

Qua illa quæstio explicatur, cur Deus Paulli preces de stimulo carnis tollendo non exaudierit; Sathanæ vero petitioni de Iobo affligendo assenserit.

Lphonsus Spinellus litteras tuas XII. Maij scriptas, XVII. Iunij mihi Toleti reddidit, nec recentes nimium, nec vetustas, adeo vt nec nuncij celeritatem laudare, nec tarditatem accusare possim. Multas à multis indies accipio litteras, quarum nonnullæ ita comparatæ sunt, vt mihi legendi fastidium pariant, & omnem respondendi voluntatem tollant. Nescio an quidquam odiosius sit simale scripta & peius distinctâ epistolâ, quâ si tenebris & silentio quis damnet, insolens nihil fecerit. Agricola in agro exarando sulcos rectos & æquales facere studet: quanto maior in epistola conscribenda ac recte efformandis litteris diligentia adhiberi debet. Multi pennâ non secus obbæ alicuius ansa arrepta, simul scribere & loqui;

Odiosa est negligenter scripta epistola.

& loqui, atque alia etiam facere se posse gloriantur. At quam bene id præstiterint, res postea ipsa loquitur, inspecta scilicet scriptura, vbi nimirum litteræ gallinarum scarificationi similes, lineæ tortuosæ sunt instar serpentum, crebri tamquam à muribus exesi, hiatus, papyrus velut pardus frequentibus maculis & lituris conspersa, ipsa denique verborum sententia tam argute inuenta, tam apte connexa, vt nec pes nec caput appareat, ac plane diphthera Iouis, quod dicitur, videatur. Nulla ex re ingenium hominis facilius noscitur quam ex scriptura aut sermone: siquidem vir prudens & cordatus non quidquid memoria suggesserit, sed tantum quod ratio dictauerit, vel verbis exprimet, vel litteris consignabit. Phalarim tyrannum non nisi solitario in loco, & sua tantum manu ad amicos litteras scripsisse testatur Plutarchus: eoque sicut tyrannis ipsius inuisa, sic scripta omnibus grata fuerunt. Memini Nobilem quendam amicum & popularem meum litteras ad me quamlongissimas dedisse, quas quum legerem, & sub finem illa ipsa quæ ab initio posuerat, repetita viderem, facile supinam scriptoris animaduerti negligentiam, qui ad ea quæ scripserat relegenda ocium sibi non sumsisset: quocirca nec mihi tantum temporis perire volui vt ad illa responderem, sed concerptam episto-

Verba & Scriptura animi indices.

iam in ignem conieci. Sed profecto longe aliæ tuę sunt epistolæ, quarum lectio mihi voluptatem, responsio vero nullam molestiam adfert, vt in quibus iocosa vrbane, seria grauiter sunt expressa.

Sed vt ad rem præsentem veniamus, ais in sacris libris, atque etiam apud D. Gregor. in Moralibus te legisse, quomodo Sathanæ vt Iobus sibi vexandus traderetur petenti, Deus assenserit, D. Paulli vero vt carnis stimulus à se remoueretur orantis, preces non exaudierit: ideoque valde mirum tibi videri qui fi factum fuerit vt apud Deum plus Sathanæ quam sanctissimi Apostoli preces valuisse videantur.

Deus omnia iuste facit.

At mirari profecto desines, si illud considerabis, iusta esse Dei iudicia, & quæcumque facit, bona esse, & ad bonum finem, etiamsi nos perscrutari ea nequeamus. Quod si rem ipsam exacte perpendamus, videbimus sane id quod Deus Apostolo concessit, multo maius esse eo quod negauit. Quid enim petijt à Domino Apostolus? vt stimulus, id est, tentationes carnis à se tollerētur. Non hoc ei largitus est Deus. at maius quiddam; gratiam scilicet suam illas vincendi. Quam iniuriam facit Princeps militi, quem pugnam capessere iubet, ita tamen vt certissimam ei victoriam ostendat? Si carnis tentationibus statim à Deo liberatus fuisset Apostolus, non tanta occasio merendi, nec tanta

tanta gratia vincendi ipsi data fuisset. atqui magis ille à Deo amatur cui diuinitus ad vincendum vires suppeditantur, quam qui velut ignauus miles pugnæ subtrahitur. Nec propterea querelis indulgere, multo minus desperare debemus, etiamsi Deus non statim votis & precibus nostris annuat, quas ille non spernit aut negligit, sed differt tantũ, vt vel illudipsum quod petimus, si nobis cõducat, vel melius quid suo tempore nobis largiatur. Scit ipse quid & cur nobis neget, at nos quid petamus nescimus. Nos in petendo cupiditates nostras; Deus rationem & sapientiã suam sequitur. Negat nobis noxia, largitur salutaria: solus denique nouit quomodo tractare nos debeat, vt in salutis semita retineamur. D. Paulus ineffabilia Dei vidit mysteria, quę nemini ante videre contigit. Ne ergo tam altis reuelationibus intumesceret, Deus stimulum hunc carnis siue tentationes ab eo auferre noluit, nõ tamen ita vt peccandi ei obijceret occasionem, sed vt gratiã peccatum vincendi largiretur. In quo sane maiorem ipsi gratiã præstitit, dum eum non exaudiuit, quam si precibus eius annuisset. Si enim carnis stimulo eum liberasset, tentationis detrimentum, superbiæ forsan futurum erat augmentũ. Tentatio nequaquam diuini erga nos odij vel indignationis indicium censeri debet: siquidẽ, D. Gregorio teste, nulla maior tentatio est,

Deus homini non fallã tentationibus retundis.

quam nullam tentationem sentire. Ad cœlum quæ ducit viam Christus Dominus noster certis quibusdam notis consignauit, varijs scilicet tribulationibus, tentationibus, morbis, & ærumnis: quas Deus ijs immittit, quos ad se vult pertrahere. Nullum certius diuinæ iræ erga hominem est argumentum; quam inoffensa rerum omnium in hac vita prosperitas: adeo vt qui nullas hic sentiunt aduersitates, pro infelicissimis & quasi pro derelictis à Deo habendi sint. Vt enim diabolus suos hic delicate & opipare tractat, ne ad cœlestia adspirent: ita Deus frequentibus plagis siue vexationibus suorum animos à terrenis auocat; vt ad alteram illam, & meliorem vitám anhelent.

Infelix felici semper esse felicē.

Addis, miram tibi quidem videri diaboli audaciam; Iobum sine vlla caussa à Deo ad supplicium sibi tradi pòscentis; sed longe mirabiliorem tibi videri Dei facilitatem, teterrimi hostis petitioni vltro veluti annuentis, & sanctissimi viri D. Paulli preces repudiantis. Equidem sic puto, nec tibi nec cuiquam fas esse in hæc & similia Dei arcana inquirere, iustas tamen ea admirandi esse caussas. Annon enim mirabilis res est, inimico assentiri vt amico nostro male faciat? Hic aliud quod dicam non habeo, quam illud; melius esse malum pati quam malum faciendi obtinere licentiam: vt in eo melior fuerit Iobi conditio

Melius est pati quā facere malū.

qui

qui malum passus est, quam diaboli, cui Deus malum vt faceret permisit. Felicior ille Deoque acceptior habendus est, qui Deo seruiendi gratiam, quam qui eundem offendendi accipit facultatem. Malum est, malum esse; at longe peius, bonis male facere. Peccare enim, humanæ est imbecillitatis; at bonos odisse & persequi, meræ est & obstinatæ malitiæ. Quod si suppplicibus votis Deum veneramur, vt gratiam ipsi seruiendi nobis largiatur, multo potius cum lachrymis precari debemus, vt omnem ipsum offendendi occasionem à nobis tollat. Bonum enim facere negligentes, præmio se defraudant; at malum facientibus, acerbissime parata sunt supplicia. Cum Cain Abelem fratrem occidit, cum Esau Iacob persequitur, cum Saule Dauidi insidiatur, cum Nabuzardan Hierosolymarum vrbem incendit, cum Achabo Micheam in carcerē detrudit, cum Sedechia Ieremiam serra dissecat, cum Sathana denique Iobum affligit, cuius peccata meruerunt vt eius tamquam carnificis opera Deus ad suos castigandos vtatur. Iobum diabolus continua vexatione vehementer afflixit; at Iobus inuicta patientia multum est promeritus. neque enim minus eorum qui persequutionem sustinent patiëtiam Deus remunerabitur, quam persequentium malitiam vlciscetur.

Bonos persequentium pœna acerbißima.

Dicis, celebrari passim nescio quod paradoxum, de quo nuper præsente Imperatore concionatus sim, idque cuiusmodi sit scire cupis. Rem accipe. Dixi tum, in sublimi dignitate constitutis, sed maxime tyrannis, magis formidabiles esse bonorum virtutes quam malorum insidias. Inter alia enim hoc quoque virtus habet, vt inferiores admiratione sui compleat, æquales accendat æmulatione, superiores percellat timore. Dionysius Syracusanus Platonis licet procul in Græcia absentis reprehensionem & conuicium magis quam Siculorum sibi infensissimorum sicas metuit. Sauli Dauidis iustitia & in Rempublicam merita formidabiliora fuerunt quam Philistæorum arma. Fastuoso illi Hammoni non tam gratum fuit ab vniuerso populo adorari, quam molestum ab vno Mardochæo contemni. Herodes Ascalonita Ioannem Baptistam magis quam vniuersam Iudæam fuit reueritus. Quin existimo, nullius inimicitiam formidandam, nisi laudati & probi. Malus enim telo, at bonus sola existimatione & verbo lædere potest.

Tyrannis virtus formidabilis.

Quod Ioannes Torrius Oranæ præfecturam suscipere recusat, ea spe fore vt à Rege in Hispaniam reuerso, pro meritorum ratione, digniori aliquo munere afficiatur: mihi quidem parum sapere videtur, qui incertum certo præfert, & spem

precio emit. Pluris enim est nummus vnus in arca, quam aurei in somno fict. Persarum montes.

Rogas præterea quid de Antonio Roia Senatus præside, cui negocium tuum commendaui, sentiam. In eo id mihi deprehendere visus sum, hominem esse sermone aspe rum & austerum, sed factis prudentem: eoque non placent mihi ex nostris aulicis permulti, qui verba hominis calumniantur, at facta non intuentur. Atqui factis quam verbis iuuare multo satius mihi videtur. & plerumque fit vt qui verba toto modio, vix vnciatim facta nobis admetiantur. *Non verbis sed factis.*

Ad Oratorem Venetum, de cuius itidem moribus mihi quid videatur rogas, quod attinet, quantum ego hominem cognoscere potui (& vero vtor illo satis familiariter, & ille me Confessario) vir est doctrina eruditus, moribus sedatus, vita integer; & qui, vt verbo dicam, cum Catone & Phocione, probus esse quam videri malit. Cetera de quibus Spinellus tuo nomine mecum secreto loquutus est, ex eodem quomodo se habeant intelliges. Toleti xxx. Iunij M D XXV. *Esse non videri.*

Ad F. IOANNEM BENAVIDIVM, EPISTOLA.

In qua Scripturæ locus explicatur, scilicet: *Spiritus Domini malus arripiebat Saulem.*

Itteras tuas Salamancæ scriptas, Soriæ recte accepi, & non semel, sed iterum atque iterum relegi, vtpote non eius tantum à quo scripta sunt nomine, sed ipso etiã argumento mihi gratissimas. A vero amico scripta epistola oblectat animũ, recreat oculos, acuit ingeniũ, & quod potissimũ est, amicitiã cõfirmat. Plutarchus auctor est, Magnum illũ Alexandrum nullius adse tyranni, epistolam recepisse, eundéquene vel minima cuiusquam Philosophorum ad se scedula periret, summa diligentia allaborasse. M. Antonij ad Cleopatram, & huius ad illum epistolas Cæsar Octauianus Augustus post vtriusque mortem quãdiligentissime custodiuit. Attici, Tironis, & aliorum diligentiæ debemus, quod hodieque elegantissimæ M. Tullij Ciceronis ad p

Amicorum epistolæ & amantium diligenter custodiẽdæ.

ad ipsos & alios scriptæ epistolæ exstant. Quin etiam plerisque eruditis viris non minor est de suis ad alios & aliorum ad se litteris, quam de alijs scriptis & operibus cura. Quod eò dico, vt intelligas, epistolam illam tuam quam lectu mihi iucunda fuerit, tam sollicite à me custodiri.

De quæstione mihi à te proposita illud S. Agnetis ad S. Luciam virginem non inepte vsurpare possim: *Quid à me petis Lucia virgo? nam ipsa poteris præstare continuo matri tuæ.* Hac in re dubito sane vter nostrum reprehensione dignior sit; tu, qui patientiam meam tentas; an ego, qui simplicitatem & ignorantiam meam prodere non erubesco. Sed de hoc alij viderint. Mihi certe non minus, immo multo magis in culpa esse videtur qui ansam præbet alij peccandi, quam qui ipse peccat. *Ego si nequeo ascendere in montem cum Loth, ad minus saluabor in Segor.* hoc volui dicere, vt si minus responsio mea tibi satisfecerit, voluntatem saltim & conatum respondendi probes. Propius enim à scopo aberit, vt Plato ait, qui quam fieri potest, argute collineabit.

Tam peccat qui iubet quam qui facit.

Quæris ex me, quomodo verba illa S. Scripturæ, de Saulis Regis morbo vel furore potius loquentis intelligam: *Spiritus Domini malus arripiebat Saulem.* De quo paucis meam sententiam accipe. *1. Reg. 16.*

Primus Israelitici populi Rex Saul fuit, è

tribu Benjamin, quæ omnium postrema fuit, ad eam dignitatem à Deo per Samuelem euectus. Is secundo postquam regnare cœperat anno à malo Domini Spiritu arreptus, & eousque obsessus & vexatus fuit, donec tandem Dauid cithara psallendo furori huic aliquam medicinam attulit. Illud ergo in quæstionem venit, quomodo *Spiritus Domini malus* Saulem arripuisse dicatur. Si enim Spiritus Domini erat, quomodo erat malus? Et si erat malus, quomodo erat Domini? Vt nodus per se intricatus admodum & difficilis recte soluatur, quædam paullo altius repetenda sunt. Ac primo legimus *1. Reg. 26.* Dauidem, Saule dormiente, noctu castra ingressum, è tentorio eius hastam & scyphum sub puluinari abreptum, secum asportasse, neque à quoquam satellitum aut excubitorum visum aut animaduersum fuisse: quia, vt ibidem scriptura loquitur, *Sopor Domini irruit super eos.* Quæ verba nequaquã ita intelligenda sunt, quasi vllus somnus aut sopor in Deũ cadat (siquidem, vt Regius vates canit, *Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel*) sed sopor Domini dicitur irruisse super eos, non quod ipse Dominus dormiret, sed quia eius nutu infusus esset, ne quisquã Dauidis præsentiã sentiret. Et hoc diuina factũ est prouidẽtia: siquidẽ Deus soporẽ Sauli eiusque militibus immisit, non vt eorum vires & sensus recrearet,

Musica furori medetur.

aret, ſed vt Dauidis vitam cuſtodiret; ſic vt ſomnus Domini hoc loco idem ſit quod diuina Prouidentia. Tam ſuorum amans eſt Deus, tamque ſollicitus eſt cuſtos, vt non ſiniſtras res eorum ad bonum finem perducat, verum etiam bona ad eum perueniendi media largiatur; & non quidem à laboribus immunes, ſed à periculis illæſos conſeruet. Sed vt propius ad rem ipſam veniamus, ſciendum eodem modo hic *ſoporem Domini* quo ibi *Spiritum Domini* accipi. Quod vt melius intelligatur, aio, quod etſi diabolus tentationē iuſtis ſemper inferre cupiat, tamen ſi à Deo poteſtatē non accipit, nullatenus adipiſci poteſt ꝙ appetit. Spiritus quidē quo Saul vexatus fuit, eo *malus* appellatur, quod intentio diaboli tentātis ſemper mala ſit, idéque *Spiritus Domini* dicitur, eo quod poteſtas q̄ à Deo accipit, ſemper bona ſit. Quādo Deus Sathanæ poteſtatē iuſtos tentandi cōcedit, nō id eo facit vt per tentationē malum perpetrent, ſed per exercitationem malum vincere condiſcant. Virtus enim vt inertia languet, ita aſſiduo labore ſplendeſcit ac verum robur acquirit. Frumentum ſi non ſæpius vertatur, curculiones infeſtāt: in arca cond tā veſtē comedunt tineæ: lignum pice non obductum populantur teredines: ferrum ocioſum rubigo cōſumit; ſitu denique omnia fere facilius & citius corrūpuntur. eodem modo homo tentationis expers ad omnia

Tentamur non vt malum faciamus, ſed vincamus

ad omnia virtutis munia segnis euadit. Maiorem Deus nostri curam gerit quam nosipsi. Ipse enim lassos nos refocillat, miseros solatur, dormientes excitat, afflictos erigit, iuuat inopes, nobis denique animum despondentibus, animum addit. Quapropter S. Iobus à malo Spiritu Domini tentatus fuit, non tam ob suam culpam quam diaboli inuidiam & malitiam: inuidiam dico, non fortunarum & opum (quamuis amplissimas habuerit) sed virtutis & vitę inculpatæ. Id malorum vnicum votū est, vt quamplurimos habeant sui similes; sicut ignominia notati, eandem notam omnibus imprecantur: adeo vt nulla periculosior sit, quam malorum erga bonos inuidia; cuius telis virtus magis quam opes aut vlla alia res peti solet. Abraham tristissimo de filij mactatione mandato, cæcitate Tobias, Iob filiorum cæde & omnium fortunarum & sanitatis quoque iactura tentatus fuit. In quibus tentationibus isti sanctissimi viri multa perpessi sunt, resque sibi charissimas amiserunt: à Deo tamen digno ipsorum patientia præmio honorifice ornati, & æqua quam fecerant iacturę compensationę liberaliter tandem donati fuerunt. Quum ergo certum sit, tentationes omnes, tribulationes & ærumnas à Domino nobis immitti, æquum est vt easdem patienter suscipiamus, fortiter feramus, & gloriose vincamus.

Virtus inuidiæ obnoxia.

mus. Est enim Deus in tentando tam iustus, & in permittendo tam parcus, vt supra vires numquam nos tentari sinat. Et quemadmodum si quando innocentes ac praeceptorum suorum memores tentari permittit, diaboli potestatem anguste restringit & certis circumscribit limitibus; ita patientiae donum ijs qui hoc modo tentantur, cumulate largitur.

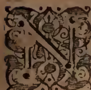
Hinestrosa Commendator ex aula mei videndi gratia huc venit, lætus quidem ob negocia quædam sua expedita, sed ob aliud nescio quid tristis, adeo vt venisse huc vmquã pœnitere se dicat: suoque exemplo effecit, vt meas ærumnas facilius mihi ferendas statuam. Qui tristitiȩ suæ quærunt remedium, eos ego recte facturos puto, non si felicibus & lætis, sed ijs qui maiori miseria & tristitia affligi videntur, sese applicuerint, vt eorum comparatione non tam miseri sibi videantur, & onus suum leuius perferre discant, &c. Soria xv. Martij MDXVIII.

Comparatione alienæ propria miseria fit leuior.

Ad

Ad
DON INIGVM MANRIQVES,
EPISTOLA:

In qua mira hominis & leonis historia narratur.

NEcessarius tuus Trusillus litteras tuas mihi ex Inquisitionis Senatu digredienti reddidit: & vt verum dicam, nec ille mihi quis aut vnde esset aperuit, neque ego vel verbo sum percontatus: in quo sane nec illius silentium, nec mea incuria merito damnari mihi posse videtur. ille enim de via fessus venerat, ego morosiorè Senatu discesseram. Tritum est illud Mimi: *Qui cum lasso & famelico loquitur, rixam quærit.* Esurientem enim cui animus in patinis est, si varijs quæstionibus detineas, aut lassum nouis negocijs defatiges, nihil aliud efficies quam vt ille negocium alijs commendatum velit, & tibi maximam malam rem imprecetur. In negocijs gerendis non importunitas tantum vitanda, verum etiam occasio & commodum tempus captandum est. In quo quidem tua importunitas, & meo-

Venter caret auribus

meorum negociorum multitudo ita concurrerunt, vt quod tu à me contendisti, eius tum faciendum.hi nec facultas fuerit, nec voluntas. Facultas non fuit, quum alijs magni momenti negocijs, tum questionibus de sagis & veneficis regni Nauarreni occupato: voluntatem vero tua mihi ademerat curiositas, mirabilia subinde nec minus difficilia mihi erotemata proponentis: quæ vt tibi lectu iucunda, ita mihi inuestigatu non parum molesta sunt. Vel hoc ipsum quod nūc ex me queris, sane legisse me memini; neque tamen Auctor apud quem ea historia exstet, statim mihi occurit: neque hoc miri rum. Si namque omnia quæ oculi nostri vident, aures audiunt, aut mens intelligit, memoria retineret, iam non homines, sed dij, vt Plato loquitur, essemus.

Obliuisci proprium hominis.

Ais vidisse te nuper inter supellectilia à Consaluo magno Capitaneo relicta, aulęum perelegans, à Venetis ipsi quondā donatum, cui intexta sit hominis figura leonem loro ducentis, in pectore leonis inscriptis verbis: *Hic leo est hospes hominis*: in pectore hominis vero, *Hic homo est medicus leonis*. Quam historiam scire tibi cupienti, narrabo sane vti ea apud Gellium exstat: ac tanto lubentius, quod & res ipsa sit mirabilis, & verbis valde amœnis descripta. Sic vero ille Appionis polyhystoris fidem sequutus, scribit libro v. cap. xiv.

In circo maximo, inquit, venationis amplissimæ pugna populo dabatur. Eius rei (Romę cum forte essem) spectator, inquit, fui. Multæ ibi sæuientes feræ, magnitudine bestiarum excellentes, omniumque inusitata aut forma erat aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros, vnius. Is vnus leo corporis impetu, vastitudine, terrificoque fremitu & sonoro, toris, comisque ceruicum fluctuantibus, animos oculosque omnium in sese conuerterat. Introductus erat inter complureis cæteros ad pugnam bestiarum Dacus seruus viri consularis: Ei seruo Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quasi admirans stetit, ac deinde sensim atque placidè, tamquam noscitabundus ad hominem accedit. Tum caudam, more atque ritu adulantium canum, clementer & blande mouet, hominisque sese corpori adiungit, cruraque eius, & manus propè iam exanimati metu lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tam atrocis feræ blandimenta amissum animum recuperat; paulatimque oculos ad contuendum leonem refert. Tum quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea re prorsus tam admirabili, maximos populi clamores excitatos dicit, arcessitumque à Cæsare

Androdus Dacus seruus.

Cæſare Androdum, quæſitamque cauſam, cur ille atrociſſimus leonum vni parſiſſet. Androdus rem mirificā narrat atque admirandā: Cum Proconſulari imperio Africam meus Dominus obtineret, ego ibi iniquis eius & quotidianis verberibus ad fugam ſum coactus: & vt mihi a domino terræ illius præſide tutiores latebrę forent, in camporum & arenarum ſolitudines conceſſi: ac ſi defuiſſet cibus, conſilium fuit mortem aliquo pacto quærere. Tum ſole, inquit, medio rapido & flagranti, ſpecum quandam nactus remotam latebroſamque in eam me penetro, & recondo: neque multo poſt ad eandem ſpecum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens & murmura, dolorem cruciatumque vulneris commiſerantia. Atque illic primo quidem conſpectu aduenientis leonis territum ſibi, & pauefactum animum dixit, ſed poſtquam introgreſſus, inquit, leo (vti re ipſa apparuit) in habitaculum illud ſuum, videt me procul deliteſcentem, mitis & manſuetus acceſſit, & ſublatum pedem oſtendere mihi & porrigere, quaſi opis petendæ gratia, viſus eſt. Ibi, inquit, ego ſtirpem ingentem veſtigio pedis eius hærentem reuulſi, conceptamque ſaniem vulnere intimo expreſsi, accuratiuſque ſine magna iam formidine ſiccaui penitus, atque deterſi cruorem. Ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis poſito recu-

buit,& requieuit:atque ex eo die triennium totũ ego & leo in eadem ſpecu eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad ſpecum mihi ſuggerebat; quæ ego, ignis copiam non habẽs, ſole meridiano torrens, edebam. Sed vbi me, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertæſum eſt, leone in venatum profecto, reliqui ſpecum: & viam ferme tridui permenſus, à militibus viſus, apprehenſuſque ſum, & ad dominum ex Africa Romã deductus. Is me ſtatim rei capitalis damnandũ dandumque ad beſtias curauit. Intelligo autem, inquit, hunc quoque leonẽ me tũc ſeparato captum, gratiam nũc mihi beneficij, & medicinæ referre. Hæc Appiõ dixiſſe Androdum tradit, eaque omnia ſcripta circumlataque tabella populo declarat. Atque ideo cunctis petentibus dimiſſum Androdum, & pœna ſolutum, leonẽque ei ſuffragiis populi donatum. Poſteà inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum, vrbe tota circum tabernas ire, donari ære Androdum, floribus ſpargi leonem, omneſque ferè vbique obuios dicere: Hic eſt leo, hoſpes hominis: hic eſt homo medicus leonis.

Habes hiſtoriam, cognitu non minus admirabilem quam iucundam, vti ea apud ſupradictum A. Gellium deſcripta exſtat: è qua picturam illam facile, ſpero, intelliges, nec meum gratificandi tibi ſtudium deſi-

dera-

derabis. Toleti xxv. Augusti M D X X I X.

Ad
MIRANDÆ
COMITEM,

EPISTOLA:

In qua verba illa D. N. Iesu Christi, *Iugum meum suaue, & onus meum leue est*, &c. explicantur.

Illustris Domine:

PETIS à me vt verba illa Domini & Saluatoris N. Iesu Christi, *Iugum meum suaue est, & onus meum leue*, de quibus presente Imperatore concionantem me non sine summa animi voluptate audisse te dicis, enucleem accuratius aliquanto & explicem; nec dubitare ais quin facilius tibi morem gesturus sim, si id tempus in memoriam reuocem quo me Soriæ, Franciscani ibi Conuentus præsidem viseris: ita quidem vt à me non tam nouum hoc beneficium petere, quam olim à te mihi præstiti remunerationem expectare videaris. Non nego conspectum tui tum mihi fuisse longe iucundissimum: ac tanto magis quod non paucis incommodis

Amicus optimum vitæ condimentum. tum temporis laborem, ob loci situm paluſtrem, aerem frigidiuſculum, victum perparcum, & aquam turbidam. quamuis autem ipſum monaſterium ab incolis non craſſæ omnino Mineruæ habitaretur; mihi tamen nihil moleſtius erat quam quod ab amicis tam longe abeſſem, ſine quorum conſuetudine nullius mihi ſatis placet loci amœnitas, nec vlla rerum copia animum explet. Quod tum quidem inviſere me voluiſti, in eo ſane amici officio functus es, cuius eſt egentem readiuuare, & afflictum verbis conſolari. Equidem tuum illud in me beneficium lubens agnoſco, & gratum habeo, ſed quomodo cõpenſem non inuenio. Referamne gratiam? Facultates non ſinunt. Viciſſim te inviſam? Non datur licentia. Munus aliquod mittam? nec mihi quidquam ad manus eſt; nec tu eo opus habes. Faciam ergo quod vnum poſſum, vt tuum illud beneficium agnoſcam, & quod à me petis, præſtem: quod etſi leue eſt; illud tamen ſpero leue non putabis, te à me tamquam dominum obſeruari, & tamquam amicum diligi. Bonis viris & cordatis non minus gratum eſt gratiam ſibi haberi quam referri. Quod ſi æqua talionis lex eſt, nihil ſane ingrati animi vitio iniquius eſt magisque turpe ac deteſtabile. Ceteras iniurias animus generoſus facile condonat, præterquam eas quas ab homine ingrato acceperit, quæ quanto ſunt indigniores, tanto profun-

Amici officium.

ſundius vulnus relinquunt, quod nunquam ita cicatricem ducit quin leui cauſſa rurſus exulceretur. Incredibilis fuit Alexandri Magni in dando liberalitas, nec minor Iulij Cæſaris in ignoſcendo facilitas: neque ille tamen ingratitudinis comperto vel terunciùm dare, vel hic leuiſſimi delicti gratiam facere ſuſtinuiſſet.

Ingrato homine nihil detestabilius.

Explanatio verborum:
Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.

Quod rogas vt orationem quam præſente Imperatore his de verbis habui, ſcriptam ad te mittam, ſane vt morem tibi geram vix animum induco. Licet enim ea quæ à nobis dicta ſunt aliis communicare poſſimus, gratiam tamen ipſam quæ verba comitari ſolet, communicare non poſſumus. Neque enim ea eſt pennæ quæ linguæ energia: eoque quum Æſchines quandam Demoſthenis orationem Rhodijs apud quos exſulabat, legiſſet, cunctis velut ſtupeſcentibus, Quid, inquit, ſi ipſum dicentem audiſſetis? Merito ergo deſipere videatur, qui exiſtimationem & gloriam linguæ beneficio comparatam, pennâ veluti proſtituere & periculo exponere velit. Quantum delineatio ab ædificio, ſceleton à corpore, figura à figurato, viuum denique à mortuo differt, tantum inter orationem quæ voce pronunciata auditur, & eam quæ

Viua vox magis afficit quam lectio.

ſcripto conſignata legitur, intereſt. Lectione enim languet animus: at idem viua voce mirum in modum afficitur atque excitatur. Sacrarum litterarum proprium hoc eſt, vt earum lectio animum intelligentia inſtruat, ſed earum auditio, rerum diuinarum deſiderio & amore accendat: eoque plures ſermonum quos audierũt, quam librorum quos legerunt beneficio conuerſi & ad Deum reducti memorantur. Faciam ego nihilominus quod iubes, & mittã quod petis; cum hac tamen proteſtatione, vt ſi quæ leges minus te delectent quam quæ audiuiſti, non meæ id in te voluntati, ſed importunitati petitionis tuæ imputetur. Sed ad rem.

Ait Chriſtus Saluator noſter: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Ad verbum Onus quod attinet, frequenter id in S. Scriptura vſurpatum inuenitur. Apud Iſaiam illa ſunt: *Onus Babylonis, onus Moab, onus Arabiæ, onus AEgypti, onus Damaſci, onus Tyri,* &c. quo verbo calamitates & miseriæ regnis illis & nationibus ob grauiſſima peccata impendentes ſignificantur. Et regius Propheta Dauid, inquit: *Sicut onus graue grauatum eſt ſuper me*: diuinam contra ſe indignationem innuens. Verumenimvero vt verbi huius vis plenius ac perfectius intelligatur, illud hoc loco conſiderandum

Vox onus & eius vis.

eſt.

eſt, veterem illam legem ante Chriſti aduentum grauem admodum, duram & moleſtam fuiſſe, vt in qua delinquentibus pœna certiſſima; eam ſeruantibus, vix vllum præmium eſſet conſtitutum. Quid enim ibi Deus vel ad morum præcepta vitam dirigentibus, vel tam multiplices ceremonias obeuntibus, vel tam varia ac toties repetita ſacrificia & holocauſta offerentibus aliud promittit, quam Regibus de hoſtibus victorias, Reipublicæ pacem, priuatis bonam valetudinẽ & rei familiaris augmentum? Quod vero maius onus cuiquam imponi poſſet, quam ſi legem vel in minimo violanti, certiſſimum atque æternum exitium; ſeruanti vero parua omnino ac fere nulla merces proponatur? adeo vt inferni cruciatus ſemper ob oculos videret; cœleſtis vero paradiſi gloriam vix eminus aſpiceret? Ab initio veteris legis vſque ad eius conſummationem præcepta præceptis, cerimoniæ cerimonijs, onus oneri, pœnæ pœnis fuerunt ſuperadditæ, adeo vt grauior quotidie lex ab omnibus, à nemine vlla ex parte leuior redderetur. Primum præconium de oneris huius alleuamento CHRISTVS Dominus noſter fecit, tum quidem quum legem illam timoris in fornacem diuini ſui amoris immiſit, & excoquere cœpit, eoque exclamat: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis*, &c.

Vetus lex transgreſſores dãnat, nec tamen obſeruatores ſaluat.

Hoc loco illud animaduertendum est: quum vnumquodque onus natura sua graue, ac iugum omne portanti siue iumento siue homini molestum sit, Christus tamen profiteatur Iugum suum suaue esse, & onus leue: maius quid & profundius sub his verbis latere, eoque diligentius illa excutere operæ precium esse. Non ait Christus omnia iuga sua- uia esse; ne scilicet quodnam iugum esset de quo loqueretur, aut quæ lex illa quam approbaret, incertos nos relinqueret. Quando ergo dicit, *Iugum meum suaue est,* satis indicat cetera iuga amara; dumque ait, *Onus meum leue est,* innuit, cetera onera grauia esse. Ex quo sequitur tum maxime nos alleuari quando onus, tumque solui quando iugum ab ipso nobis imponitur. Neque vero Christus in plurali loquitur, Iuga sua suauia esse, & onera leuia: quum vnum tantum iugum, & vnum onus singulis imponat. Diaboli multiplex est iugum, vt qui ad multa nos peccata impellit. Mundi itidem, qui nos varijs negocijs & vanis occupationibus inuoluit. Carnis denique, quæ omnis generis illecebris nos tentat. At optimus noster Dominus ac Saluator id vnum à nobis poscit, vt ipsum toto corde, & proximum sicut nos ipsos diligamus. Mosaica lex, Timoris lex fuit; at Christianorum lex, Amoris lex est; vt quemadmodum illi coacte, ita nos spontanee Deo seruiamus: ideoque merito lex illa dura & aspera

Solius Christi Iugum suaue.

aſpera, noſtra ſuauis appellatur. Amoris hæc vis eſt, vt quæ alias aſpera ſunt, plana; quæ dura lenia; quæ amara, dulcia; quæ moleſta, grata; quæ moroſa, placida; quę praua, recta; quæ grauia, leuia reddat. Qui enim vere amat, non offenditur, non iraſcitur, roganti nihil negat, auferenti non repugnat, irridēti conuicia non reponit, non vlciſcitur lædentem, auerſantem etiam vltro prenſat. Quis enim eius quem medullitus amat, obliuiſcatur? Quis conqueri poſſit qui nihil aliud ſcit quam amare? Quod ſi amans quandoque queritur, non tam de eo queritur quem amat, quam de ſe ipſo qui vllam ægritudinem amori interuenire paſſus ſit. Vt verbo abſoluam, Cor vere amans plus ex amore gaudij quam ex rebus aduerſis doloris & ægritudinis capit ac ſentit. O felices nos, ſi vt à Chriſto acceptam nomen profitemur, ita legis ab eo latæ amorem imbibamus! Quam ſuauia nobis tum omnia futura erunt! Neque enim animus amore occupatus aut vllum periculum reformidat, aut vllum laborem & moleſtiam, præter abſentiam amati, ſentit. Iugum quidem nouum, quamdiu lignum viret, graue eſt, at ligno paullatim areſcente, multo fit leuius ac portatu facilius. O bone Ieſu! ó profundum diuinæ bonitatis myſterium! Tu nimirum, Chriſte Optime Maxime, iugum legis tuæ non ita rude nobis imponere, ſed per triginta amplius annos ipſe

Veri Amoris vis.

ferre voluisti, vt scilicet ipso quasi vsu detritum, ceruicibus nostris melius aptari, & commodius à nobis ferri posset. Quid enim Saluator noster nobis præcepit, quod nõ ipse prius fecerit? Quod iugum ille nobis imposuit, quod non prius ipse pertulerit? Mandat nobis vt ieiunemus, at ipse ieiunauit. Vt oremus, ipse orauit. Vt offendentibus nos ignoscamus, ipse ignouit. Vt moriamur, ipse mortuus est. Vt alter alterum diligamus, ipse nos dilexit. Breuiter, tamquam fidissimus medicus nullam nobis potionem propinat, nullumque remedium porrigit, cuius periculũ non ipse in se fecerit, ac vim ipsa experientia cognorit. Non ligno, non lapidi, non plantæ, non ferro sanctissimam suã legem Christus comparat, sed iugo. Illa enim ab vno omnia ferri possunt: at sub iugum, vnde etiam dictum est, duo iunguntur. nec hoc mysterio caret. Inde enim discimus, quamprimum homo ceruices suas Christi iugo submittit, ad id tollendum, ex altera parte Christum adesse ad leuandum. Nemo enim Christum inuocat cui non ipse respondeat: nemo eius se patrocinio committit quem non tueatur: nemo quidquam ab ipso petit cui non aliquid largiatur: nemo ipsi seruit cui non mercedem liberaliter soluat. Iugum Christi non vulnerat, sed sanat; non pœnam, sed veniam habet annexam; non accusat, sed excusat; non defatigat, sed recreat; non onerat, sed

Christus omnia quæ nos excepto peccato, expertus.

Christus in iugo perferendo sociũ se nobis addit.

ſed leuat: & quod omnium maximum eſt, à Chriſto ipſo communi quaſi opera nobiſcum ſupportatur. O Ieſu, ſpes & ſolatium animæ meæ! Quis te ducem non ſequatur? Quis te comite quamcumque viam non ingrediatur? Quis tuis auſpicijs militans victoriam non certò ſibi promittat? Quis te ſocio iugum non lubenter ſuſcipiat, & alacriter ferat? O ſuauem legem! ó felix iugum! ò bene collocatum laborem! Tu enim, ó Deus, nūquam nos auxilio & ſocietate quaſi tua nos deſtituturum, ſanctiſſime promiſiſti. Qui in hortum Gethſemani egreſſus eſt ad recipiēdos inimicos qui ad capiendū eum venerant, quomodo amicos ſuos non recipiat, qui ad ſeruiendum ei ſe adiungunt? Mundus quidem ijs quos ſub iugo ſuo habet, omnia in pondere & menſura largitur: at Deus in eos qui ipſi ſeruiunt, omnia bona cumulatiſſime effundit. Veriſſime ergo Chriſtus dicit, Iugum ſuum ſuaue eſſe, & onus leue: quum mundus ne facta quidem, at Deus etiam cogitationes bonas remuneretur. Nouit quidem ille naturâ nos imbecilles, flaccidos ac ſecordes eſſe; neque tamen quales ſimus, ſed quales eſſe ſtudeamus, attendit. Iudæis Moyſes, Athenienſibus Solon, Phoroneus Ægyptijs (vel potius Argiuis) Romanis Numa Pompilius leges dederunt: ſed quemadmodum iſtæ ab hominibus fuerunt profectæ, ita cum hominibus ſunt extinctæ.

Mundus ſibi ſeruientibus parce Chriſtus liberaliter mercedem ſoluit.

At di-

At diuina hæc lex quia Deum habet auctorem, tam diu durabit quam Deus ipse. An perfectam dicemus legem Mosaicam, in qua diuortium & vsura permissa erant? An Lycurgi? quæ ad furtum adolescentes instruxit. An Solonis? quæ adulterijs nullam poenam statuit. Quid tu Lydorum legibus tribuendum existimas, apud quos virgines pudoris sui prostitutione dotem sibi colligebant? Quis Balearium consuetudinem laudandam putet? qui sponsas proximioribus amicis & cognatis deuirginandas præbebant. Non hominum istæ leges, sed bestiarum sunt instituta, vt quæ ad turpissima flagitia fenestram aperiunt: quæ ab eo qui iugum vnà cum Christo ducit, quam longissime abesse debent. Quod si quispiam his contaminatus & immersus sit, is nomine quidem Christianæ ciuitatis ciuis, re ipsa vero infernalis regni mancipium censendus est. Tam pura tamque perfecta Christi lex est, vt ad nullum omnino peccatum conniueat, & omnes virtutes requirat. *Lex enim Domini*, vt regius Psaltes ait, *immaculata est*. Quod Iudæi, Arabes, ac ceteri gentiles legem Christi aut contemnunt, aut de eius rigiditate conqueruntur, in eo sane præter omnem rationem faciunt, & grauissime peccant. Neque enim vllus in ea defectus est, sed in nobis tantum, qui legis præcepta male obseruamus. Ijs qui pietati & virtutibus student, lex Christi grauis

Humanarũ legum absurditas immo impietas.

Lex diuina aspera malis, dulcis bonis.

uis non est. Iugum enim Domini non eorum ceruicibus aptum est; qui suas cupiditates sequuntur, sed qui secundum rectam rationem viuunt, & quæ recta sunt faciunt. Quomodo denique Christi iugum non suaue, & onus eius non leue sit; quum etiam ea ad quæ vltro præstanda obligati sumus, nobis imputet, & benigne remuneretur? Hæc fere sunt quæ in verborum istorum explicatione coram Imperatore disserui: quibus plura iam non addo, &c. Madrici x. Quinctilis M D X X V I.

Ad

IOANNEM DE PALAMOS

EPISTOLA:

In qua historia equi Seiani & auri Tolosani explicatur.

Itteras tuas, Nobilissime, accepi, quibus diuturnum meum silentium & intermissum scribendi officium grauiter accusas. Sed profecto, nisi valde iniquus esse velis, facile me negocia à Cæsare mihi demandata excusabunt: quę tot tantaque fuerunt, vt ad precum, quas horas vocant, quotidia-

tudiantum pensum reddendum nihil temporis reliquerint. Imperator enim postquam acceperat, inter Segorbię Ducem & Vallis-Paradisiacæ Monachos dissidium de agrorum limitibus esse ortum, mihi mandauit vt statim eò proficiscerer, & litem pro viribus componere studerem. Quod ego negociū vt libenter suscepi, ita non sine maximis laboribus confeci. Totis illis quadraginta diebus quibus ibi desedi, nullam omnino ad populū concionem habui, nullum librum in manus sumsi, sed totos dies atq; noctes etiā vel inspiciēdis priuilegijs, vel agrorū obeundis limitibus, vel audiēdis partiū qnerelis fui occupatus: tātonihilominus tardius omnia procedebant, quantò maiores erant partis vtriusque vires, & animi exulceratiores. Quæ quidem causa fuit cur hactenus neque ad litteras tuas responderim, neque quod Valentiæ promiseram, implêrim. Id tale est. Inter Borbonij Principis quum is per Valentiam iter faceret, supellectilia aulæum quoddam vidimus, cui equi intexta erat figura, & ante pedes eius quinque Equites prostrati atque interfecti: cum inscriptione, EQVVS SEIANVS. Picturā hanc vt tum omnes magna cum admiratione contemplati, ita varie interpretati sunt. Quidam Iosuæ, alij Iudæ Machabæi, nōnulli Hectoris, alij Alexandri Magni nescio quas historias eo repræsentari aiebant: non nemo etiam Ruysium Diaz, alijs denique aliud comminiscebatur. Sed inprimis delici-

delicias faciebat Eques neſcio quis, qui equũ illum Don Martini de Valentia, & quinque illos Equites quinque Maurorum reges vno die ab illo occiſos eſſe memorabat: Seianum vero equum illum dici aiebat, quod Segorbianus fuiſſet. neq; ſimpliciter hoc affirmare contẽtus, hanc ſuam interpretationem veram eſſe deierabat, adeo, vt non è profanis ſcriptoribus hiſtoriam aliquam dubiam quęrere, ſed certiſſimam è ſacris libris recenſere videretur. Fateor me vix tum riſum tenuiſſe: quia tamen Eques ille ortu generoſus, facultatibus prędiues, ætate pæne canus, mendacijs tamen infamis erat, quãuis hiſtoriam probe noſſem, ſilere malui quam miſerum illũ omnibus deridendum propinare, aut adirã concitare. Neque enim tam verba ſtultorum & vaniloquorum ſenum penſiculanda, quam canos venerandos, Philoſophi monẽt. Sed vt promiſſo me exſoluã, & qualis ille equus Seianus fuerit oſtendã, age A. Gelliũ diſſerẽtem audiamus. Is III. libr. Noct. Attic. ſic ſcribit,

Stulti de rebus ſibi incognitis temere pronunciant.

Capitis reuerentia cani.

Caius Baſſus in cõmentarijs ſuis, item Iulius Modeſtus in ſecundo quæſtionũ cõfuſarum hiſtoriã de equo Seiano tradũt, dignam memoria atque admiratione. Cneum Seium quẽpiam ſcribunt fuiſſe, eumque habuiſſe equũ natũ Argis in terra Græcia, de quo fama conſtãs eſſet, tãquã de genere equorũ progenitus foret, qui Diomedis Thracis fuiſſẽt, quos Hercules, Diomede occiſo è Thracia Argos perduxiſ-

duxisset. Eum equum fuisse dicunt magnitudine inusitata, ceruice ardua, colore phœniceo, flaua & comanti iuba: omnibusque alijs equorum laudibus quoque longe præstitisse. sed eundem equum tali fuisse fato siue fortuna ferunt: vt quisquis haberet eum possideretque, is cum omni domo, familia, fortunisque omnibus suis ad internecionem deperiret. Itaque primum illum Cneum Seium dominum eius, à Marco Antonio, qui postea Triumuir Reipublicæ constituendæ fuit, capitis damnatum, miserando supplicio affectum esse. Eodem tempore Corn. Dolabellã Consulem in Syriam proficiscentem, fama istius equi adductum Argos diuertisse, cupidineque habendi eius exarsisse, emisseque eum HS centum millibus: at ipsum quoque Dolabellam in Syria bello ciuili obsessum, atque interfectũ esse. Mox eundem equum, qui Dolabellæ fuerat, C. Cassium qui Dolabellam obsederat, adduxisse: Quem Cassium postea satis notum est, victis Parthis suoque exercitu suo, miseram mortem oppetijsse. Deinde Antonium, post interitum Cassij, parta victoria, equum illum nobilem Cassij requisisse: & cum eo potitus esset, ipsum quoque postea victum, atque desertum, detestabili exitio interijsse. Hinc prouerbium de hominibus calamitosis ortum, dicique solitum: ille homo habet equum Seianum. Eadem sententia est il-
lius

lus quoque veteris prouerbij, quod ita di- ctũ accepimus: Aurum Toloſanum. Nam cum oppidum Toloſanum in terra Gallia, Q. Cæpio Conſul diripuiſſet, multumque auri in eius oppidi templis fuiſſet: quiſquis ex ea direptione aurum attigit, miſero cru- ciabilique exitu perijt. Hunc equum C. Baſ- ſus vidiſſe ſe Argis refert, haud credibili pulchritudine, vigoreque & colore exube- rantiſſimo.

Et hæc quidem Gellius: quibus ſimilia apud alios auctores legere eſt.

Athenis quidem domum fuiſſe in qua nati omnes à mente inopes; itemque aliam in qua nati omnes ſtupidi fuerint, Laertius auctor eſt: eoque vtramque domum ex Se- natuſconſulto non deſertam modo; ſed & deſtructam fuiſſe. Similiter teſtatur Hero- dianus, Romæ in campo Martio ædes fu- iſſe quarum domini omnes ſubitanea mor- te extincti ſint: eamque ob cauſſam Impe- ratoris Aureliani iuſſu eas non modo fun- ditus euerſas, ſed & omnem earum materi- am flammis abſumtam. Solon Ægyptijs vetaſſe dicitur, ne defunctorum res alijs di- uenderentur, ſed inter cognatos diſtribue- rentur: addens, æquum eſſe vt vnà cum rebus defuncti fortuna hæredes ſequatur. Neronis & Caligulæ, non hominum ſed monſtrorum, ſupellectilem atque vtenſilia nemo bonorum vel attingere ſuſtinebat, adeo

Aedes cõtágioſæ.

Scelera quam odioſa.

adeo vt etiam preciosissima qu bus illi vsi fuerant, in cloacas abiecta & tamquam luce indigna, defossa sint. Et hæc quidem exempla non eum quidem in finem hoc loco à me adducuntur, vt superstitiosis eiusmodi persuasionibus fidem habeas, sed vt intelligas esse in hoc mundo quum alias res, tum homines etiam tam infelicis conditionis, vt velut contagione quadam etiam alijs noceant & infelicitatem suam affricent. Vale.

Ad

PETRVM ACVNAM

EPISTOLA.

In qua saluberrima noui administrandi imperij præcepta traduntur.

Onsaluus Vrenna tuus beneficiarius litteras mihi tuas reddidit, quibus mecum expostulas quod toto iam anno nec vmquam te inuiserim, nec toto semestri vel breui epistolio salutarim. At si tu meas occupationes scias, non sane credo miraberis ab amicorũ visitatione me abstinere; si naturã & mores, facile etiam hoc officium amicis me cõdonare

hare exiſtimabis: nõ quod viſitari, ſed quod quietem mihi interturbari ægre feram. Veriſſime Plato ait, Amicos fures eſſe temporis. Sunt enim amici quidã in viſitando tam importuni, & in cõfabulando tam prolixi, vt temporis ab ipſis nobis ſurrepti quam pecuniæ à furibus ablatæ maior iactura cẽſenda ſit. Quid tibi ego aulicórum noſtrorum mores commemorem? qui dum ad nos veniunt, iam hora ábit dum primę ſalutationis cerimonias peragunt: inde in ſellam ſe componentes, aut in parietem reclinantes, nón conſilium aut remedium ad expurgationem conſcientię aut animę ſalutem quęrunt, ſed magno conatu fabulas & inaniſſimas nugas deblaterant; hæc ſcilicet: Regem diplomáta dare nõ ſubſcribere; quæſtores in ærarium omnia cogere, & inde nemini ſoluere; Epiſcopos ab eccleſijs abeſſe, reditibus tamen vti frui; iudices munera accipere, cauſſas tamen ſuſpenſas relinquere; Officiarios omnes tamquam mulos mutuum ſcabere; Nobiles tempus ludendo perdere; mulieres pudoris obliuiſci: quibus, & ſi qua alia magis putida ſunt, mirum eſt quantopere tam aures quam animi doctorum & cordatorũ hominum offendantur. Vt enim grata iſtiuſmodi & iucũda ſint, neceſſe eſt vt qui ea profert, malus; qui audit, malignus ſit. Santilię Marchio dicere ſolebat, linguas malas & aures ſtultas facere vt calumnijs

Calumniatur & qui aures præbet.

quidam & magis delectentur. Hac in aula tantus est vagabundorum, ociosorum, nugonum, balatronum, nihili denique hominum numerus, vt si fullo noster Laurentius Temporalis lanam suam tam probe carminet ac pannos depectat quam illi aliorum mores & vitam attondere & perstringere sciunt, næ breui pluris villus Segouiensis quam Florentina purpura futurus sit. Quæ nullius ad infamiam, sed eò tantum à me dicuntur, vt negligentiam, cuius à te insimulor, quodammodo excusem, meosque tibi mores indicem, non nisi ex occasione ad amicos itantis aut scribentis; qua & iam vtar.

Primo ergo de Bundiæ Comitatu & Duenna oppido tibi adiudicatis, ex animo gratulor, optoque vt ea res tibi ac subditis feliciter eueniat: inprimis vero vt liberos ex te natos videamus quibus ista olim relinquas. Graue enim est alienos suarum fortunarum & dignitatum cernere heredes. Quod rogas vt tam pro tua valetudine quã felici Reipublicæ administratione ad Deum preces fundam: equidem video cum Duennatibus ac reliquis subditis tuis male actum iri, si nulla alia res quam vota ac preces meæ apud Deum maius pondus sit habitura. Quum enim homo sim naturâ, professione religiosus, conditione aulicus, & vbique in tam lubrico ad peccandum loco posi-

Precator sibi quisque optimus.

positus: facile intelligis vix me sufficere ad deprecandum mea peccata, nedum aliena. Non nego: magnam vim apud Deum habet iusti oratio; sed plus apud Deum potest peccatoris emendatio. Parum enim ad salutem illud proficiet, si vnus precari, alter peccare non cesset.

Vt vero imperium recte ac salubriter administres, primum tibi impera. Quomodo enim alios regat qui seipsum regere non potest? Fit enim plerumque vt dominorum mores subditi imitentur. Si Princeps comis sit, si castus, sobrius, patiens, modestus, pius, statim omnes subditi mores quã simillimos exprimere studebunt, aut ad minimum, contrarios celabunt. Et sane magna laude dignus paterfamilias fuerit, in cuius domo nemini aperte improbo esse licet. Vbi vero dominus auarus, superbus, mendax, aleator, ganeo aut Venerius nepotulus fuerit, quis postulare audebit vt familiares & domestici alijs sint moribus? siquidem fecerint quod herum vident quotidie facientem. Verba dominorum terrent; at opera mouent, & exempla impellunt. Quam in sententiam diuine Claudianus:

Qualis dominus tales domestici.

In commune iubes si quid, censesq́; tenendum,
Primus iussa subi. Tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, quũ viderit ipsũ

Auctorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Quid exemplis opus est? illi ipsi Comitatus tui subditi non ad verba quæ audierant, sed ad opera quæ viderant vitam ac mores suos cõformare solebant. Quod Abbas in monachos, Prior in fratres, idem habet Nobilis quisque in domesticos & subditos suos imperium. O miserandum spectaculum, si mater filium, quem bene vestitum ac moratum ad aulam miserat, vix anno completo eundem videat non vestibus modo, sed moribus etiam fœdum in modum corruptis reducem! Atqui satius fuerat ad caulam potius quam ad aulam talem mitti: immo efferri. Sit ergo hoc primum præceptum, vt vitam tuam ita instituas, ac familiam ita regas, vt exteri habeant quod laudent, domestici quod imitentur.

Principem tam erga Deum quam homines gratum esse debere.

ANte omnia vero, vt porro quoque tibi feliciter omnia succedant, necesse est vt innumera Dei in te beneficia, tum inprimis hoc ipsum, quod fratre cum vxore sine liberis extincto, exheredata consobrina, & cognato Admirante iudicum

senten-

sententia victo, tam fortunas quam dignitatem tuam tam luculenta accessione auxit, assidua mente voluas ac reuoluas, proque ijs indesinenter gratias quamhumilime agas. Omnia quidem peccata ante Dei conspectum grauia sunt & fœda, sed nullum grauius aut fœdius quam ingratitudo. quæ, vt ventus vrens, Dei liberalitatē exsiccat. Neque enim quidquam ex ijs quæ habemus Deus sibi deposcit, sed hoc tātum vt de ijs quæ nobis largitur, grati simus. Habe ergo Deo gratiam, qui te creauit, qui te redemit, quique te ad hunc statum euexit, in quo nisi me ratio fallit, & Deo liberalius seruire, & honoratius viuere possis. Et quamuis multis periculis, laboribus & impensis Comitatus hic tibi constiterit; caue tamen putes eum tuæ potius diligentiæ quam diuinę gratię acceptum referendum; sed, si sapis, purum putum hoc, quantumquantum est, Dei beneficium agnosce. Talia enim desiderare quidem & petere à Deo possumus, at promereri nequimus. Quomodo vero vmquam diuinæ in te liberalitatis obliuisci possis? qui è laboribus ad quietem, è paupertate ad diuitias te transtulit, & è priuata fortuna extractum in clarissima publicæ dignitatis luce collocauit: vt qui antehac alios obseruare, prensare, rogare solitus es, iam ista alios tibi facientes videas; iam non seruias,

Gratitudo quam Deo grata.

Beneficia Dei gratuita.

sed imperes, non petas, sed annuas; non iam Don Petrus, sed Bundiæ Comes audias. ac propterea duplici nomine Deo gratias debes, & quod molestijs istis te liberauit, & his cōmodis auxit. Multum Deo, mea quidem sententia, debent, quibus ex eius liberalitate tantum est vt nihil ab alijs petere cogantur: at multo plus illi, qui habent vnde alijs etiam largiantur. Verecundæ enim fronti & animo excelso nihil grauius accidere potest, quam alienas fores, opis petendæ caussa pulsare. Pompeius medicis consulentibus vt recuperandę sanitati, turdis è Luculli corte petitis, vesceretnr, Ergo, inquit, nisi Lucullus delicijs indulgeret, ego viuere non possem? Tanti vir magnus etiam valetudinem suam ac vitam non fecit, vt illam alterius liberalitati acceptam ferre vellet. Quum ergo Dei benignitate tantum tibi contigerit vt ad aliorum opes aspicere nihil necesse habeas: par sane est, vt quemadmodum tibi antehac alij, ita nunc tu alijs succurras, & quà potes, opituleris. neque enim donorum suorum dominos, sed dispensatores tantum nos Deus constituit. Etiamsi vero exiles Comitatus tui, aliorum respectu, sint reditus: benefaciendi tamen materia numquam deerit. Cuicumque enim magnati, modo familiam suam bene regat, expēsa cum acceptis comparet, & in omni re mediocritatem seruet,

Graue est viris magnis, petere.

erit

erit vnde viuat, erit etiam quod ad futuras necessitates condat, immo supererit quod alijs largiatur. Mihi quidem non ij qui multa possident, sed qui multa dant, pro magnatibus habendi videntur. Agricolarum est arare, clericorum orare, monachorum contemplari, artificum operari, mercatorum negociari, auarorum corradere, mendicorum petere; sed Principum, dare: qui illo ipso momento quo opes congerere incipiunt, famam & existimationem suam sub hastam dant, & præconio subijciunt. Magnatibus nihil magis conuenit, quam fratres fraterno amore & beneuolentia complecti, cognatos obseruantia, amicos auxilio demereri, eorum denique negocijs ita fauere, & necessitatibus succurrere, vt porta omnibus pateat, & arca nemini clausa sit. Verum quidem est esse in horum numero nonnullos in adeundo tam importunos, in sermonibus tam molestos, in petendo tam inverecundos, vix vt quisquam tam patiens sit qui eos ferre possit. At contra hos optimum remedium fuerit, iuuare eos quamprimum, & à nobis segregare. Veteres tam patris quam fratris ministros, & in vniuersum familiæ vestræ addictos, & magnitudini fauentes, non benigno tantum vultu excipe, sed verbis etiam ac spe solare, multo magis vero, si commodum sit, præsenti aliquo beneficio iuua: ne

Non accipere, sed dare generosum est.

Emeritis referenda gratia.

si desertos eos patiaris, vulgi indignationem & voculas incurras. Pensiones similiter ijsdem aut eorũ viduis à prædecessoribus tuis assignatas, caue eis subtrahas aut imminuas. Parum namque te quod illis subtraxeris, iuuabit;& ad extremam inde inopiam illi redacti,non iam pro salute tua vota facient, sed diris omnibus te deuouebunt; ac vltionem à Deo tibi imprecabuntur. Neque vero puta minus periculosum esse pauperem quam diuitem iniuria afficere. nam hic armis,ille lachrymis se vlcisci potest, quæ ad Deum numquam frustra funduntur. Inuenies etiam in hoc tuo Comitatu ab ijsdem relictos orphanos, tam pueros quam puellas,summa egestate pressos. Vtrosque ali tu atque honeste educari curabis, & illorum saluti promouendæ, & harum pudicitiæ conseruandæ quibus potes rationibus consules. Nulla enim Deo acceptior eleemosyna est, quam puellam perditionis viæ iamiam insistentem retrahere,& idoneis contra tentationes remedijs instruere. Et quemadmodum execrabilis est qui alios ad peccatum ducit & impellit, ita laude est dignissimus qui alios à peccato cohibet&pręmunit. Vtri enim maior gratia debetur? ei ne qui lapsum te erigit,an ei qui ne cadas prouidet? Sunt quoque inter subditos tuos,qui partiũ studio abrepti,animi parũ beneuoli indicia dedisse,nec semper bonã

Lachrymæ pauperum acerrimæ iniuriarum vltrices.

operam

operam præstitisse dicuntur. Hac de re quid quid eit, censeo magno animo contẽnas, ac nõ modo vindicta, sed ne inquisitione quidẽ dignum existimes. Ad excelsum enim animũ inferiorũ iniuriæ non pertingũt. Subditorum iniurias dissimulabis potius quam vindicabis, ne vno hydræ amputato capite, mox plura subnascãtur, & remedium in venenum vertat. Domino quidem punire subditum licet; iniuriã suam vlcisci non licet. Etsi enim subditus non habeat quo se cõtra dominum defendat, quęret tamen quo eum offendat; nec dubitabit populũ ad seditionẽ concitare, & domini honorẽ infamare. Vis vlcisci eos qui tibi aduersati sunt? Remunerare bene de te meritos. Sic enim hos officij non pœnitebit; illos vel stultitiæ suæ pudebit, vel malitiæ pigebit. Denique magis memor sis eius quod iam tibi prẽstatur seruitij, quã quæ olim tibi facta est, iniuriæ. Domesticorũ nemini ob quæcumq; obsequia nimis familiarẽ te præbeas. Qui enim liberis hominibus tã dictis quã factis maxime blãdiũtur, non seruiunt, sed seruitutẽ intentãt.

Optimum remedium iniuriarum oblivisci.

Nulli te facias nimis sodalem.

Principis esse Iustitiam administrare.

AD imperium recte & pie administrandum, necessarium omnino est vt viros bonos, prudentes & expertos circa te habeas. Nemo enim mortalium tantum sapit, vt aliorum consilio non indi-

indigeat. Eligendos dixi non litteratos, sed prudentes viros: illis enim caussarum discussio, his Reipublicæ administratio committenda est. Testatur namque experientia, quantum homo naturæ dotibus sollers & ciuili prudentia instructus ei præstet, qui nulla re nisi multorum librorum lectione commendatur. Quod si quem nanciscaris bene à natura, melius etiam à doctrina instructum, eum ego tibi quauis mercede conducendum, neç facile dimittendum suadeo. Doctrina enim iudicandi; prudentia siue naturæ sollertia, gubernandi peritiam adfert: quæ duo multi expetunt, pauci vtrumque consequuntur. Caue illos subditis tuis iuri dicundo præficias, quorum scientia omnis in linguæ volubilitate consistit, quales plerique sunt de schola recentes, qui cerebrum quod dicitur in calcaneis gestant. Ab his enim nihil aliud quã priuatorum expilationem, & Reipublicæ perturbationem exspectabis. Qui è collegiorum & Academiarum vmbris in lucem repente prosiliunt, quum ea tantum quæ in libris leguntur, non quæ oculis videntur, quæque à scientiæ opinione dictantur, non quæ ipsa experientia cognoscuntur, sapiant, eos ego litibus potius agendis quam Reipublicæ administrandæ admouendos iudico. Vt enim ad hoc apti fiant, accurate prius defæcari eos & quasi despumari o-

De scholis homines ad gubernationem inepti.

por-

portet. Gubernandi ars, mihi crede, non in Academiarum vmbra & spacijs, sed in luce Reipublicæ discitur, doctrina munitur, atque experientia augetur. Ait Plato in libris de Republica : *Consilium peritorum ex apertis obscura ex paruis magna, ex proximis remota, ex partibus tota æstimat.* Ex quibus verbis colligitur, de scientia progressum fieri ad experientiam; eaque quæ in scholis didicimus, melius ab vsu, optimo artifice, quam vllis magistris explicari: quo sane nihil verius dici potest. Videmus enim ab inexpertis pro facilimis haberi, quæ agendo difficilima comperiuntur. Præclare, meo iudicio, cũ ijs agitur, quibus à duce superbo, temerario nauclero, litteratore inepto, imperito medico, ac iudice improbo, salua re & vita discedere licet. Proprium est superbi ducis vt prœlio intempestiue cõmisso, cladem sibi & alijs pariat: naucleri temerarij, vt nauim frangat: indocti Iurisconsulti, vt caussa cadat: imperiti medici, vt ægros ante tempus ad Orcum demittat: improbi iudicis, vt miserorum fortunas expilet, vel etiam Rempublicam depeculetur. Ne ergo in personis ad tam graue munus eligendis aberres, paucis describam qualis iudex esse debeat, nimirum, vita & moribus honestus, amans iustitiæ, patiens iniuriarum, in sermone prudens, in mandando æquus, in iudicando iustus, in exequendo moderatus.

Magistratus seu Iudices quales esse debeant.

ratus. Caue huic officio præficias iuuenes inexpertos, temerarios, superbos, crudeles. Tales enim nihil pensi habent omne crudelitatis genus perpetrare, ac nulla habita publicæ vtilitatis ratione susque deque omnia miscere, vt alijs viri videantur: ex quo sequitur, vt iudex puniens grauius Rempublicam lædat quam reus delinquens; & illius quam huius peccato difficilius sit remedium inuenire. Memini quum Areuali essem, huius farinæ Iudicem à me reprehensum, quod nimium in subditos crudelis esset. Tum ille, Valde erras, inquit, Pater Gardiane, si existimas Regem hoc munus alijs demandatum velle, quam ijs qui patibula suspendiosis implere norint. Tu quidem, subiungens, de rebus diuinis conciones habendo, ego homines cruci suffigendo victum quæro. Et per B. Virginem quæ Guadalupæ colitur, iuro tibi, magis præclarum mihi & magnificum videri, vel vnam facinorosi manum aut pedem carnificis manu patibulo suspendere; quam Ventosillæ esse toparcham. Ego audito Ventosillæ nomine, Recte, inquam, dicis, optime Iudex. Mihi quidem virtutes tuas consideranti, non Ventosillæ (ea enim te non capit) sed Ventosæ dominio dignus videris.

Nota allusionem.

Sed, vt in orbitam redeamus, non abs re fuerit hoc loco indicare, qui apud nos

(Hispa-

(Hispanos) Corregidores siue Correctores nominantur, Romanis olim Censores appellatos. Ad hoc munus nemo eligebatur nisi qui quadraginta annos esset natus, quique vxorem & familiam haberet, cuius de virtutibus magna esset omnium existimatio. qui mediocriter diues, & ab omni auaritiæ labe esset immunis, qui denique cetera Reipublicæ munera cum laude administrasset. Munere hoc functi sunt etiã mutata Republica in Principatum, C. Iulius Cæsar, Octauianus Augustus, Titus Vespasianus, Nerua Cocceius, Traianus iustus, Antoninus Pius, ac M. Aurelius: adeo vt ne summo quidem fastigio indignum officium hoc haberetur. Sed hoc nihil mirum ijs temporibus, quum non officia personis, sed personæ officijs quærerentur. Non dubito tam hoc quam similia munera complures aut sibi aut alijs à te petituros: sed caue cuiquã facile quid annuas aut promittas. Pecuniam tuam aliaque eiusmodi ei cui velis dare tibi licet: at iustitiæ exercendæ munus non nisi dignis & ad id aptis concedere oportet. Allegabunt, satscio, nonnulli sua merita, & compensationis loco tale quid petent. Sed neque horum, si me audis, ac multo minus quam aliorum habebis rationem. Quanto enim maior illorum erit ad populum auctoritas, vt quos

Censorum munus.

Meritorum conscientia impune peccandi affert fiduciam.

quos ob merita percharos tibi esse non ignorant; tanto magis audacter quidvis illi facere, nec iniuria oppressi, vllam ad te querimoniam adferre audebunt. Querelam ad te adferentibus faciles da aditus & aures, omnia tamen diligēter excute. Quod si iniuriam eis factam deprehenderis, ius illis contra iudicem reddeiat si absque iusta caussa conqueri videbuntur; caussam omnem eis explica, & quod à iudice factum est, iure factum pronuncia. Vulgus enim quidquid à Principe pronunciatur; tanquam Euangelio fidem habet; at iudicum siue præfectorum dicta & facta suspecta habet: Si iudicibus & præfectis turpe est subditos siue per vim siue per fraudem expilare; multo turpius tibi erit miserorum damnis fiscum augere. Mihi certe fas non videtur, vt quod publicæ iustitiæ nomine exigitur, cameræ tuæ inferatur. Atrocibus delictis non mulctas pecuniarias, sed capitis pœnam aut aliam, pro delicti modo, impone. Quomodo enim boni securi esse possint in illa Republica, in qua homicidæ gladium in se districtum, fures laqueum, latrones rotam, alij alia sibi supplicia parata non vident? Sunt homines tam mali, tam audaces & scelerati, vt spe redimendæ pecunia vitæ proposita, etiam per ludibrium & quasi animi caussa nullum non scelus designaturi sint. Quapropter illud ante omnis

Querimoniis quomodo occurrendum.

Atrocibus delictis atroces pœnæ.

nia operam dabis, vt tribunalia tua præsidio sint bonis, ac malis terrori.

Ad cætera officia quod attinet, curabis sedulò vt qui litibus dijudicandis sunt propositi, caste in ijs ac integre versentur, magisque seduli sint in expediendo, quam rigidi in eo quod deberi sibi putant exigendo. Nam sæpe sæpius fit vt iudex oculos magis afferentium manibus quam aures partium querelis intentas habeat; & non tam æquitatem caussæ, quam muneris ponderet grauitatem. Iudicibus impera, vt cito & iuste lites expediant. Valde enim absurdum est, quum homines mortales sint, lites esse immortales: & iniquum sane est vt inferior discedat is qui non ab æquitate caussæ, sed à pecunia deseritur. Scribis, tabellionibus, apparitoribus & ceteris magistratuum ministris seuére iniunge, vt adeuntes non modo iniuriose non repellant, sed humaniter tam minimos quam maximos admittant. Multi enim repulsam aut asperius verbum iniquiore animo ferunt quam longam iudicij moram; Id vero tanto diligentius curare debes; quod illo hominum genere nihil est ambitiosius, nihil superbius: vt sæpe scriba aliquis triobolaris cum pennula sua magis se se circumspiciat, magisque metuendus videri velit, quam Rolandus cum suo gladio, aut Hercules cum sua claua. Similiter prouide ne magistratus ac iudices

Cito, iuste ferenda sententia.

Notate Clerici.

passim se se humilibus obsequijs & officijs, vt frequenti visitatione, inuitatione, deductione, demerendos prostituant. Arcta enim iudicis cum alterutra partium amicitia & familiaritas fieri non potest quin in præiudicium alterius vergat. neque ob virtutis opinionem, sed potentiæ metum aut spem fauoris iudices vulgo coluntur. Dissensiones & odia magistratuum inter se in ipso statim ortu extingue: quum ex ijs priuatorum factiones, ac magna inde Reipublicæ pericula nascantur. Summa horum præceptorũ hæc sit: si iustitiam tuis administrari velis, eius amantissimum in omnibus te ostende, nec vllum ob respectum vel latum ab ea vnguem deflecte. Vbi enim dominus iustus est, minister iniustus esse non audebit.

Affabilitatem & comitatem Principibus maxime conuenire.

AD feliciter administrandam Rempublicam nó parum quoque refert qualem te priuatim erga subditos ostendas. Illud omnino persuasum habe, ad imperij diuturnitatem nihil firmius esse quam à subditis amari. In eo tyrannus à bono Principe differt, quod hic amari vult, ille vero vulgatum illud vsurpat, Oderint, dum metuant. ille omnia sua studia ad Reipublicæ salu-

salutem confert, hic omnia sua vtilitate & voluptate metitur, adeoque omnia subditorum pro suis habet & vtitur. Atqui sapiens Princeps mauult à subditis se amari, quàm metui; nec dubitat qui cor sibi tradere non dubitârint, nec facultates negaturos.

Vetus ille legislator Lycurgus inter alia instituta hoc quoque sanxit, vt nemo iuuenum permitteret senem stantem aut apertò capite secum loqui. Quod eò dico, ne quidquam auctoritati tuæ & magnitudini decedere existimes, si hunc caput tegere, illum considere iubeas. Tanta populi Romani atque aliorum erga Titum Imperatorem fuit beneuolentia; vt humani generis delicias eum appellârint: quam ille non alia ratione sibi conciliauit, quam quod senes patrum, iuuenes sodalium, alienos amicorum, suos fratrum nomine dignaretur. Comis & mansuetus Princeps ab alienis seu extraneis amatur, & à suis colitur. Honor enim non tam ad ipsum honoratum quam honorantem redundat. Vehementer, fateor, mihi displicent quorundam nostrorum magnatum mores, qui senem aliquem è vulgo vel totam horam aperto capite ante se stare pulchrum & magnitudini, scilicet, suæ valde conueniens putant: quin iniuriam sibi fieri ducunt, si non tertio quoque verbo, Clementiæ,

Comitas amorem, superbia odium parit.

Illustritatis, Dominationis, & alijs sæpe supra fortunam & conditionem titulis adspergantur. Tu vero memineris velim, Principis aut cuiuscumque domini magnitudinem in eo non esse positam, vt ab subditis in genua prouolutis, aut pileum assidua manu tenentibus tamquam idola quædam adorentur, sed potius vt ab ijsdem ob summam iustitiæ & ceterarum virtutum admirationem amentur simul & colantur. Memini olim quum in hominem quendam illustrem prosapia, sed superbis moribus incidissem, audiremque illum omnes indifferenter sine vlla honoris præfatione, tamquam mancipia sua compellantem, me stolidæ huius arrogantiæ pertæsum, & rerum eius non ignarum, paullatim verba cō deflexisse, vt dicerem, Quod minus clementer à Deo & Rege tractaretur, caussam mihi videri quod & ipse homines parum comiter tractaret. Cuius ille dicti acrimoniam ita sensit, vt in sermone erga omnes comem se & vrbanum postea præbuerit. Sed hoc loco diligens tibi adhibenda est cautio, vt statum & ætates singulorum qui negocij caussa ad te veniunt, aut sermones tecum miscent, discernas. Aliter enim senex tractandus est, aliter iuuenis; aliter magnatum aut honoratiorum ciuium aliquis, aliter plebeius. Ætatis quidem eam habebis rationem, vt senes canis suis reuerentiam haberi

Magnitudo Principis in quo posita.

haberi

haberi gaudeant, iuuenes ætatem suam non contemni intelligant. Et quemadmodum omnes pro sua quisque conditione & statu tamquam subditi debita tibi præstare obsequia vltro cupient; ita tamquam mancipia tractari nequaquam ferent. Vidimus & videmus multos subditos dominis suis rebellantes, non tam ob grauia tributa quam cótumeliosam tractationem. Cogita tecum subditis tuis, eumdem Deum adorare, eidem Regi seruire, eandem fidem profiteri, eandem terram habitare, & ijsdem mortalitatis legibus sub ectum esse: ac propterea æquum esse vt eos tamquam fratres alloquaris, & tamquam Christianos tractes. Nihil æque fugiendum tibi esse moneo, quam ne contumelioso verbo vel cuius quam personam lædas, vel genus infames. Vix enim quisquam vel infimæ conditionis tam humilis est animi quin dictum contumeliosum grauiùs quam factum iniuriosum aut ipsam pœnam ferat. Ac tanto maius hic est periculum, quod hominis vnius iniuriam aut contumeliam omnes ex eadem gente aut conditione suam interpretantur: adeo vt ob vnum aliquod petulans dictum tota commoueatur & perturbetur Respublica. Meum ergo consilium est, vt eos qui deliquerint, verbis contumeliosis non proscindas, sed iudicibus puniendos tradas. Si namque asperius aliquid in reum

Vel infimus contumeliæ est impatiens.

Viri cordati non est conuiciari.

dixeris, animi morbo; at si punire eundem iusseris, iustitiæ amore id facere plerique te existimabunt. Iræ ita moderare vt neminem per côuicium nebulonem, Iudæum, fatuum, aut alio eiusmodi nomine appelles. ista enim nautarum sunt & stabulariorum: at Principis non minus quam virginis castam & ab omnibus sordibus puram decet esse orationem. Impotens certe & contumeliosa oratio indicium est animi male considerati & muliebris. Mulieris enim est, linguâ; at viri fortis, gladio se vlcisci. Lamiæ ex Demetrio quærenti cur tacitus ita sederet, nec hilarem se præberet? Tace, inquit ille, Lamia. Vestrum est garrire simul & nere: at virorum, tacere & pugnare.

Domesticis tuis, pueris, cursoribus, & ceteris ministris vt ipse ora diuerberes, tergum ferula concidas, aut alapas infligas, aut præsente te id fieri permittas, indignum plane iudico. Magnatibus enim conuenit verbis delinquentes corripere; at castigandos ad aulę præfectum ablegare. Id vero in loco tam secreto ac remoto fieri debet, vt neque à domino videri, neque ploratus audiri possint: ne nô tam ipsorum delictis offendi quâ pœnis delectari videatur. Laudatur ab historicis Augusti Octauiani clementia dicam an prudentia, qui reorum suppliciû non modo spectare noluit, verum etiam quamdiu ipse Romæ esset, non passus est quemquâ ad supplicium

Ferula Principis manum non decet.

plicium duci; eoque tempore illo peregre proficiscebatur. Econtra M. Aurelius reprehenditur, quod se præsente ac vidente ministros ac domesticos plagis concidi iusserit. nihil enim Principis tam proprium est quã clemẽtia; eoque non modo à suppliciorum, sed etiam reorũ aspectu subtrahere se debet. A nugis etiam, ridiculis fabulis, mimis, & id genus histrionijs tam actionibus quam sermonibus abstine. Stultus enim homo & Nobilis ridiculus ac nimis facetus eodem loco habentur. Familiam ita assuefac, vt omnes tã dictis quam factis singularem modestiã præ se ferant, non seditiones concitent, nullius fores effringant, nullius ædibus irrepãt, nullius vxorem corrumpant; nihil denique faciant quod imperare ipsis dominus non auderet. Nobiles pueri cura vt in diuinis præceptis bene instituantur, vt tertio quoque mense confiteantur & cõmunicent, vt in vigilijs alijsque statis diebus ieiunent, vt dies festos obseruẽt, & singulis Dominicis Missæ officio intersint. Neque enim Deum propitium habebis, si tuos tibi diligentius quam Deo seruire sinas. Qui inter eos aleæ ceterisque id genus lusibus dediti fuerint, nõ castiga tantum, sed elimina. vt enim sit de quo ludant, quidquid possunt, suffurari, aut alijs fraudibus vti non dubitabunt. Pueri cubicularij fac vt honesti sint, mundi, taciturni. Sordidi enim vestes, at loquaces famam

Nec sermones, scurriles ioci &c.

Deo primã deinde tib

tuam inquinabunt. Cubiculi præfectum curare iube, vt pueri munditiei studeant, omniaque munia decenter obeant. Caula enim potius quam aula, immo rus merum dicendum est, vbi dominus pudoris, ministri omnis disciplinæ & elegantiæ expertes videntur. Si quem ministrorum habeas virtute, fide ac vitæ integritate præcipuum tibique gratissimum, ei tu familiæ atque etiam personæ tuæ custodiam tribue, & quo honeste sustentare se possit, salarium assigna: sic tamen vt seruire tibi, non imperare videatur. In Republica vero nemini vni tantam potestatem permitte, vt vel imponere tibi, vel ab obedientia subtrahere se queat. Illud quoque cauebis, vt nouo hoc tuo Principatu non facile quidquam noui introducas. Nouationes enim, quantopere auctoribus suis placent, tantopore ijs quibus ferendæ sunt displicent. Lactantius Firmianus scribit, diutius stetisse Sicyoniorum quam Lacedæmoniorum, Ægyptiorum, aut etiam Romanorum Rempublicam, eam præcipue ob caussam, quod totis septingentis & quadraginta annis nullam nouam legem pertulerint, aut veterem abrogârint. Si qui ergo tibi suaserint, vt iudices aut ceteros magistrat9 mutes, vt nouas leges feras, noua instituta sancias; illud diligenter cogita suasne illi an tuas vtilitates in eo spectent. Apud Athenienses lex

Ne vni omnia.

Mutatio periculosa.

lex fuit, vt nemo Senatorum ea in re senten-
tiam rogaretur, quæ ad ipsius commodum
aut incommodũ pertineret. Et quidem sub
primis his imperij tui auspicijs etiam atque
etiã attende, quibus fidas, aut quos ad consi-
liũ adhibeas. Pauci enim sunt qui cõsilia sua
ad priuatas non dirigant cupiditates. Auarus quidé ad lucrum; vindictæ cupidus, ad vltionem. *Non tibi, sed sibi.*
Si quædã tam publice quam pri-
uatim emendanda tibi videbuntur, non sta-
tim omnia vno & eodem momento aggre-
dieris, sed paullatim modo hoc modo il-
lud: nonnulla etiamsi non probas, feres ta-
men. Nam quum pedetentim illa quæcum-
que sint, inoleuerint, subito certe nisi cum
periculo, atque etiam iniustitia aliqua, tol-
li & aboleri nõ possunt. Veteres ergo cõsue- *Paullatim in melius.*
tudines quibus nec Ecclesia nec Respublica
offenditur, nec mutabis nec abrogabis; id-
que non tam ipsorum cõsuetudinum quam
tuæ existimationis respectu: quandoqui-
dem vbi frequens est nouitas, ibi multa est
leuitas.

Ad rei familiaris curam quod attinet,
prouentus ita dispensa, vt non illi tibi, sed
tu illis modum præscribas. Noui tui ordi-
nis homines, qui alienis fortunis suam for-
tunam illustriorem facere student. Qui
multa habet, & paucis fruitur, auarus &
sordidus dici solet; qui vero pauca habet &
multum absumit, stultus dici debet. Opti-

Nec parcè, nec prodigè. mum ergo fuerit, modum ita tenere, vt nec ob tenacitatem auaritiæ, nec ob prodigalitatem stultitiæ notari possis. Ne sis ex eorum numero, quibus multa millia sunt in acceptis, sed multo plura in expensis: qui vt stultis suis cupiditatibus satisfaciant, pecunias non feneri tantum accipiunt, sed etiam dilata solutione, vsurarum vsuras pendunt, vnde fit vt exhausto ærario, & oppigneratis vectigalibus, grauissima subditis tributa imponãt; sibi vero apud suos odium, apud alios contemtum pariant.

Plura quidem huius generis præcepta facile mihi esset colligere; sed ne prudentiæ tuæ satis mihi superque perspectę videar diffidere, desino. Valladoleti III. Nouembris, &cæt.

Ad

Ad HIERONYMVM VIQVIVM, EPISTOLA.

in qua ostenditur quam noxia sit nimia libertas seu licentia.

Magnifice Domine, Cæsaree Orator:

Itteras tuas Granatę xx. Iulij datas, Valentiæ recētes admodum accepi, & magna cum exspectatione legi. Nunc ex te illud quomodo valeas percontari nolo: quin potius gratulor quod è terra tam longinqua, mare tam periculosum, qualis sinus est Narbonensis, emensus, viuus ad nos redieris; simulque opto vt animo & corpore tam sanus reuersus sis quam à nobis discessisti. Lycurgus Lacedæmonijs legē tulit vti neque ipsi peregre proficiscerētuu, neque peregrinis ad se aditum permitterent: non ignarus scilicet exterorū cōmercijs opes fortassis augeri, at verū animi robur deteri, & à patrijs institutis ac morū integritate degenerari. Equidem, vt verum dicam, paucos adhuc ex Italia vidi reduces, in quibus non corruptos mores deprehenderim. Neque tamen hoc ego vitio loci, aut *Moribus antiquis restat Romana.*

aut proborum ac bonorum virorum defectu, sed nimia tantum licentia fieri iudico, qua, vt vere Comicus ait, omnes deteriores sumus. Vt enim campanæ homines sonitu suo ad sacra vocant & excitant, quibus tamen ipsę numquam intersunt: ita ego in Italia multa esse loca & alia, ad pietatem & deuotionem incitantia, sed homines parum deuotos iudico. Omnes Italiæ libertatem tamquam præcipuum eius ornamentum & precium iactant, & ad cœlum extollant: contra mihi videtur, regioni tam opulentæ nihil esse perniciosius; quandoquidem certum est vbi hominibus licitum est facere quod volunt, facere eos plerumque quod non debent. A Trogo Pompeio Romani Bactris ob bonam Ruffo Consuli contra Parthos nauatam operam, libertatem dedisse dicuntur, quam tamen accipere illi recusarint, ne scilicet ab illa ipsa libertate vitiorum seruituti subijcerentur. Negari profecto non potest, nullas corruptiores magisque perditas esse Respublicas quam quæ nimia libertate gaudent: quam omnes expetunt, sed ea paucissimi recte vtuntur. Vbi nemo est qui obedit, nemo est qui imperat; vbi nemo imperat, ibi nulla est disciplina; vbi nulla est disciplina, nullum ibi est ius; vbi nullum ius est, ibi pax esse non potest; vbi pax non est, ibi discordiæ sunt & bella: quæ vbi sunt, Respublica diu stare non

Quibusdam seruitus potior libertate.

non poteſt. Roma a Sabinis, Samnitibus, Pœnis, Gallis, Cimbris aliiſque populis fruſtra tentata, tandem à ſeipſa per imperandi ſuperbiam & peccandi licentiam victa, peſſum iuit. Plato, diſſolutos Athenienſium mores aliquando contemplatus, Videte, inquit, Athenienſes, ne libertatem maiorum virtute partam, veſtra ignauia perdatis. Etenim non minus prudentię ad conſeruandam, quam fortitudinis ad conſequendam libertatem requiritur. Teſtis eſt experientia duos in Republica diſſolutos, ac licentia feroces iuuenes plura flagitia deſignare, Remque publicam magis offendere, quam ducentos diſciplina adſtrictos & dicto audientes. Paucos carnifici tradi videmus, præter eos qui tempus iuuentutis invtiliter conſumſerunt, & libertate abuſi, per omnia vitia ſeſe volutarunt. Verum eſt nullam rem eſſe in hoc mundo, cuius precium cum libertate comparari poſſit: ſed & illud conſtat, nihil tam periculoſum eſſe, ſi quis ea non recte vtatur. In libertate comparanda nulli precio, in defendenda ne vitæ quidem parci volo: moneo tantum ne hanc ipſam tam ingenuam tamque pulchram dominam turpiſſimis ſeruis, vitijs & libidini, in ſeruitutem tradamus: quo nihil indignius fieri poteſt, eò ſcilicet liberum eſſe, vt ſeruias. Neque is liber cenſendus eſt, qui libere viuit, ſed qui liber moritur. Nimia liber-

Libertas malis perdit.

tate

tate Roboamus impulsus Israelitis tributo-rum remissionem petentibus contemtim respondit, seque ipsum maiori imperij parte euertit: nimia libertas Catilinæ & coniuratis scelerata contra patriam consilia suggessit: nimia denique ciuiũ libertas tyrannis omnibus aditum ad imperij invasionem aperuit, ijsque ipsis non multo post exitium attulit. Multi sunt qui mala non faciunt eo quia facere nolunt; at multo plures qui mala non faciunt, eo quia non possunt. Multi sunt quos à flagitijs conscientia retrahit, sed multo plures infamia deterret. Sunt qui vitæ integritati student vt boni sint; at multo plures, vt habeantur. Siue autem pœnæ metu, siue amore virtutis, siue laudis cupiditate, siue infamiæ detestatione, siue simulatione seu conscientia quis ducatur, omnes ego moneo atque hortor vt libertatem tamquam equum indomitum caute tractent: cui si semel habenas permiserint, inimicis risum, dolorẽ amicis, sibiipsis exitiũ sint parituri.

Non omnes boni ob bonum.

Sed quorsum hæc, inquis? aut quid ad me? Quæ dixi, Domine, eò tantum pertinent, vt peregre venientem te moneam, ne peregrinos mores valde prædicandos, multo minus curandos tibi putes; quorum narratio iucũda quidẽ est, sed imitatio parum vtilis. Quod si quando in mentẽ tibi venit Romanæ vrbis gloria, libertas ciuiũ, aduenarũ multitudo, gentium varietas, feminarum pulchritudo, cibo-

Peregrina miranda potius quam imitanda.

ciborum delicatissimorum abundãtia, præstantia vini, festorum solennitas & lætitia; simul illud cogita, his ipsis rebus exhauriri facultates, vulnerari conscientiam, atque adeo animam sæpe perdi. Indigenæ quidem & ciues Romani probi fere sunt; at peregrinis qui ibi & in Italia passim nidulantur, vix quidquam est nequius. Multi enim religionis caussa Romam adeunt; qui libidini & vitijs ibi seruire postea religioni non habent. Roma olim omnium virtutum mater fuit & officina; quibus cum imperio fere delectis, magna non minus ibi quam in aliorum Principum aulis vitiorum seges succreuit. Romani Pontificis auctoritatem, potestatem & supereminentiam, rumpantur vt ilia hæreticis, fatemur, admittimus, & probamus, vt quem vere pro vnius vniuersæ Ecclesiæ pastore & Christi in terris vicario agnoscamus. At quis Romanæ ciuitatis vitia Pontifici imputare ausit? Fuerunt inter Romanos Pontifices viri sanctitate, vitæ innocentia ac reliquis virtutibus præstantissimi, fuerunt etiam in quibus desiderari quid possit: nemo tamen vmquam tam malus fuit, quin vitijs medendo, imperium sibi stabilius reddere allaborarit. Equidem & ipse Romam multasque alias regiones perlustraui: vbi sane multa vidi quæ deuotionem, plura quæ admiratione in animo meo peperorunt. In vniuersum vero mundanã disciplinã à Christiana valde seiunctã deprehendi.

Romani Pontificis dignitas.

Vna

Differentiæ inter legem Christi & Mundi.

Vna enim facere iubet quodlibet; altera non quod libet, sed quod licet.

Vna hortatur temporalia omnia abijcere, vt æterna acquiramus; altera æternis renunciare, vt temporalia consequamur.

Vna præcipit conscientiam seruare illæsam; altera nullam habere.

Vna Christiani officium esse dicit thesauros sibi in cœlis cumulare; altera in terris.

Vna virtutum amplectendarum; altera cupiditatum explendarum studium commendat.

Vnius præceptum est, vt nullus rei caussa Veritati vim adferas; alterius, vt quum de vtilitate tua agitur, nullum mendacium recuses.

Vna præcipit vt tuo contentus viuas; altera, vt aliena etiam per fas & nefas rapias.

Vna iugem mortis & æternæ damnationis memoriam; altera perpetuā securitatem & peccandi licentiam proponit.

Vna viuere iubet vt viuas; altera vt bibas.

Vna operam dare hortatur vt quotidie melior & sapientior; altera vt maior ac potentior euadas.

Vna vt tua egentibus largiare; altera vt vsuris etiam eo quod habent euertas.

Vna taciturnitatem; altera loquacitatem

lau.at

laudat & sequendam monet.

Vna vult vt in Iesu Christi meritis; alterà, vt in huius mundi opibus fiduciam ponas.

Quod si cum tredecim his conditionibus Oratorem Cæsaris Romæ agere velis, equidem vt bene ac feliciter munus hoc tibi eueniat opto; sed vereor profecto vbi tempus illud venerit quo vnicuique ratio reddenda erit, ne tu bubulcum in Hispania quam Oratorem te Romæ fuisse malis, &c. Valentiæ M D X X V. mense & die supradictis, &c.

Ad

IOANNEM MONCADAM,

EPISTOLA:

in qua Iræ propietates & effectus explicantur, & Patientia commendatur.

I tarde ad litteras tuas respondere tibi videor, culpam non mihi, quamuis, & fere infructuosis negocijs valde occupato, sed ministro tuo Palamoco loripedi, aut si mauis,

equo ipſius claudicanti, vel denique tibijpſi qui nec miniſtro nec meliori equo vtaris, imputabis. Scio allegari alia poſſe quæ Palamocum excuſent, loci ſcilicet diſtantiam, & rigorem hyemis; ſi tamen ille non citius illuc ad vos redierit quam ad nos huc venit, moræ cauſſam, niſi animus me fallit, iam iam deprehendi. In via in latronem, credo, incidit, cumque violentum admodum, Amorem ſcilicet, ac propterea non mirum, ſi amicę quam in pectore, maiorem ſibi rationem habendam putauit, quam epiſtolæ, quam in pera geſtauit. Cenſeo ne poſthac hominis Cupidinis telo percuſſi opera in negocijs tuis expediendis vtaris. Amantium non eſt ſeria & ardua negocia tractare, ſed interdiu obambulare, & ædium angulos omnes obſeruare, noctu Muſico carmine, ſuſpirijs, ſcreatu feneſtras & amicæ limen frequentare, poſtpoſitis denique omnibus, id vnum agere vt amica potiantur.

Amanti ſeria negocia non commendanda.

Sed vt ad rem ipſam & epiſtolæ tuæ argumentum veniam, credas mihi velim, ſiniſtro tuo illo caſu me non minus quam meoipſius dolere: quod & ipſum hac epiſtola teſtatum tibi volo. Eſt enim amici officium non tantum opem ferre laboranti, ſed & vultum ac ceteros affectus ad amici fortunam accommodare: vt qui alter ipſe ſit. Ego igitur qui nec præſens dolorem tibi meum

meum testari, nec incõmodo huic tuo mederi possum; quod vnum possum faciam, vt scilicet absentem te litteris meis consoler, & si non ipsum remedium afferam, tamen ostendam. Neque vero id tibi consilij do, vt hoc omne quidquid est, quod certe magnum est, plane ex animo deleas, & quasi ad te non pertineat, contemnas. Neque enim mores mei tantum à generositate, vel tui ab humanitate absunt, vt quidquam Nobilitate tua indignum vel ego tibi suadere ausim, vel tu in te admittere debeas. Illud tantum consulo, vt tamquam homo dolorem hunc sentias, at dissimules vt prudens. Si quis existimationem suam ab eo læsam sentiat, de quo vindicare se non possit, ei auctor sim, vt de vindictæ studio ne cogitationem quidem suscipiat. Quod si hac in re, sepolito Equitis & Nobilis officio, Christiani munus implere velis, oculos animumque tuum conuertes non in eum, qui te offendit, sed in Deum qui fieri id permisit: in cuius conspectu tot iniquitatum te reum, velis nolis, ipse agnosces, vt fassurus ipse vltro sis, quæ pateris exigua esse præ illis quæ sis meritus. Illud quoque cogita, eiusmodi tribulationes Deum nobis immittere, non vt perdat nos, sed vt probet. Contraria Deus & mundus ratione vtuntur. Hic enim non nisi feroces, ille neminem nisi patientem & mitem castris suis aut militũ albo adscribit.

Potentiorũ diß mulandæ iniuriæ.

Mundi milites, feroces, Dei, mites.

N 2 Rogas

Rogas vt doceam te quid Ira ſit; quæque eius proprietates ſint & effectus. Hanc enim cognitionem ad id forte profuturam tibi putas, vt tam atrocem iniuriam tanto facilius feras, minusque ad vindictæ ſtudium rapiaris. Scire quid Ira ſit, vnde ea oriatur, & quomodo tractanda ſit, non inutile iudico: hæc enim qui ſciat, iniuriam ſæpius diſſimulabit quam vindicabit. Iram vero nonnulli deſcribunt, eſſe ſanguinis vel animi excandeſcentiã, & cordis motum ſiue perturbationem. Ab *ire* quidam dictam volunt, quod ſcilicet à ſe quaſi eat qui iraſcitur & furit. Vnde & qui iram deponit, ad ſe redire dicitur. Poſſidonius ait, Iram breuem eſſe inſaniam. Cicero Iram definit, libidinem puniendi eius qui læſiſſe videatur iniuria. Naturalium rerum indagatores Iram è flauæ bilis vaporibus aut ſanguinis cordi ſuffuſi calore exſiſtere tradunt. Ira vero ab iracundia, inquit Seneca, in quo differat, apparet: quo ſcilicet ebrius ab ebrioſo, timens à timido. Iratus poteſt eſſe non iracundus; & iracundus poteſt aliquando eſſe non iratus: ſic vt ira ſit de cauſſa; iracũdia de vitio multum iraſcentis. Plato non in ira, ſed in eo propter quod iraſcimur, culpam eſſe putat. Vltionem ſiue vindictam nonnulli à zelo ita diſtinguunt, quod in hoc culpa pœnam, in illa pœna culpam excedat. Vis ſcire quæ iram ſequantur? Senecam audi. *Flagrant,*

Ira quid ſit.

Quid iracundia.

& micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus & complosa sæpius humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens, fœda visu & horrenda facies deprauantium se atque intumescentium. Nescias vtrum magis detestabile vitium sit, an deforme. — *Iræ effectus externi.*

Hæc Seneca. Sed illud omnium longe pessimum est, quod iratus amicos pariter ac inimicos despicit, ac leues ob caussas, grauissimas non veretur suscipere offensiones. Iram quidem describere ac detestari facile est; at compescere, hoc opus, hic labor est. In cetera vitia multa mala, at in Iram omnia dici possunt: vt quæ non mentem tantum auferat sed & Deo hominibusque exosos reddat. Iram regere & frænare generosum est; tutissimum, plane abijcere, nō fibris modo tam noxij vitij elisis, sed radicibus etiam funditus exstirpatis. Multa primum in nostra manu sunt; at, vbi inveterauerunt, ne pellentibus quidem cedunt, nec fugientes deserunt. Ex horum numero Ira est, quæ semel in animum admissa, statim eum suum facit, vt homo iam non faciat quæ ratio suadet, sed quæ Ira iubet. In magistratibus non pœnarum quas alijs infligunt iniquitas, quam vltionis quam ostendunt cupiditas reprehendi solet. — *Ira mala bestia.*

Pœnam delicta merentur, sed quæ omnis o-d j&vindictæ suspicione careat. Nam vel infimus quisque magis punientis iniuriam, siue veram seu fictam, quam pœnæ acerbitatem sentit. Alapæ, verbera, vulnera, & eiusmodi carni dolorem afferunt; sed verbum contumeliosum ipsum cor & viscera penetrat ac quasi scindit. Heroica quædam & diuina virtus est animum in sua habere potestate: siquidem

Fortior est qui se, quam qui fortissima vincit
Mœnia: nec virtus altius ire potest.

Seneca lib. III, De Ira. Non potuit impetrare Plato à se tempus, quum seruo suo irasceretur, & præbere scapulas verberibus iussit, sua manu ipse percussurus. Postquam intellexit irasci se, sicut sustulerat manum detinebat, & stabat percussuro similis. Interrogatus deinde ab amico qui forte interuenerat, quid ageret? Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo. Velut stupens, gestum illum deformem sapienti viro, seruabat, oblitus iam serui, quia alium quem potius iam castigaret inuenerat. Itaque abstulit sibi in suos potestatem. & ob peccatum quoddam commotior, Tu, inquit, Speusippe, seruum istum verberibus obiurga: nam ego irascor. O notabile & imitatione dignissimum exemplum! vt scilicet irati ab omnibus dictis & factis temperemus. Lycurgus præsides ac rectores ciuitatis de noxijs pœnas exigere, interim ta-

men

men ab omni iracundia aut omni grauiori affectu liberum animum habere iussit; ratus nihil calamitosius Reipublicæ contingere posse quam Iudicem iracundum & pœnæ auidum. At quotusquisque Lycurgi præcepto obsequitur, aut consilio vtitur? Peccantibus magis quam peccatis plerique irascuntur. Mihi certe, credo etiam alijs, nihil difficilius, nihil molestius videtur quam cum iracundis conuersari: vt qui in exigendis officijs morosi admodum, at in rependendis pigri sint & lenti: vnde fit vt momento omnis apud eos gratia effundatur.

Quid ira ac quam perniciosa sit ex ijs quæ dixi aliquo modo intelligere potes. Reliquum est vt frænandæ eius rationem ostendam: siquidem parum sit morbum & vim nosse, nisi etiam etiam remedia cognita habeas. Optimum iræ remedium fuerit, linguam continere & vindictam differre. Irati enim lingua multa effundit, quæ mens tranquilli ne cogitare quidem ausit. Stulte etiam meo quidē iudicio, faciunt, qui iratos tantū non cogere volūt vt eis à quibus offensi sūt è vestigio porrectâ manu ignoscant. Prior, n. cura iræ sedādę, altera deinde reconciliatiōis procurādæ esse debet. Postulare vt iratus rationē audiat, est cū ratione insanire. Animus ira cōcitus, tanquā auriga (vt Poeta ait) equis fertur, neque audit currus habenas. ergo, ab irato tibi caue; nisi conuicijs perlui velis, aut verbe- *Iratus, comprime linguam.*

verberibus depecti. Quantumcunque amicus tibi sit, factis aut verbis aggredi ipsum aut corripere noli. Iratis enim fræno magis quam calcaribus opus est. Indomita bestia Ira est: violenter tractari non vult. Subito bilis efferuescit, sed non tam cito despumat. Traiano Plutarchus consulit, vt in rebus aduersis constantia, in secundis moderatione vtatur; in primis vero vt homines iratos ferat: quod eiusmodi animi vitijs tempus sæpius quam ratio medeatur. Videmus sæpe potentiorum iras, quæ nullis amicorum intercessionibus leniri, nullis donis placari, nullis minis retundi, nullis incommodis sedari potuerunt, paullatim abijsse, ac gratiam inter hostes prius acerrimos, nullius opera quasi vltro coijsse. Et quid mirum? quum tempus ferrum consumat, flumina exsiccet, adeoque totam hanc machinam tandem sit dissoluturum. Vt paucis dicam, si de amico irato bene mereri, nec tibi ipsi nocere capias, non ignem camino adde, sed aquam restinguendæ flammæ adfer.

Iratus cautè tractandus.

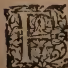
Sed hæc nimis multa: quæ tamen ad doloris tui magnitudinem nimis fortasse pauca sunt. Dabis ergo mihi veniam, si antequam finem huic epistolæ imponam, paucis te hortatus fuero, vt quidquid illud est quod tibi accidit, patienter feras, dissimules, & quasi totum obliuioni tradas. hoc enim

enim si feceris, ignem ab alijs ostio tuo appositum, mox intra ipsorum viscera ardentem videbis. Salomon sapienti linguam in corde, at stulto cor in lingua esse dicit. Et Græcorum quidam ait, stultis grauia quæ patiâtur, leuia quæ dicant; sapientibus vero leuia quæ patiantur, grauia quæ dicant, videri. Iam iam tempus est vt animi tui vim exseras, & prudentiã ostendas. Nosti stultorum esse alijs sapere, non sibi. Nondum animo meo exciderunt quæ mihi sororis obitum lugenti olim scripseris; quibus si non sublatum, leuatum tamen dolorem meum aliquo modo sensi. Quæ eò dico, vt illa ipsa remedia tibi applices, & vt bonus medicus teipsum cures. De reliquis eadem fide ministro tuo respondi qua illa mecum communicauit, è quo omnia intelliges, &c. Toleti VI. Aprilis Anno MDXXIII.

Ad FRIDERICVM MANRIQVES EPISTOLA:

In qua ostenditur annum ætatis LXIII. senibus periculosum ac fere fatalem esse.

Illustrißime Domine Thalaßiarche:

Ateor, epistola tua nihil iamdiu intempestiuus mihi oblatum esse: quam vt in cellam meam inferri vidi, equidem statim ridiculum argumentum aut nouam aliquam quæstionem mihi opinione finxi: quam non vanam fuisse, reipsa postea deprehendi. Plato tantam esse cordis excellentiam ait, vt quum cetera corporis membra sensibus inseruientia etiam in ijs quæ prope sunt sæpe fallantur; cor etiam longinqua attingat & quasi diuinet. Sylla quum Iulium Cæsarem negligenter cultum vidisset, adstantes monuit vt à dissoluto illo adolescente sibi cauerent. Athenis Ptolemæus quidam rogatus, cur ceteris omnibus posthabitis, solius Alcibiadis tum adolescentis admodum consuetudine vteretur? Eo, inquit, quod præuideam ab hoc vno adolescente vniuersam Græciam perturbatum iri. Optimus Imperator

Animus præsagus.

Traia-

Traianus vix vmquam in deligendis amicis, aut inimicis dignoscendis, corde quasi vtrosque prænotante, errauit. Nec Syllam etiam nec Ptolemæum illum de Cæsare & Alcibiade fefellit opinio: quorum hic totam Græciam permiscuit, ille Romanam Rempublicam libertate spoliauit. Quorsum hæc? inquis. Vt intelligas, me quoque in diuinando epistolæ tuæ argumento minime fuisse allucinatum.

Facilius est interrogare quam respondere.

Non quidem nego esse nonnumquam in litteris tuis iocosa quędam quibus animus non parum recreetur; at multo plura quæsita, quibus ingenium meum fatigetur. Est enim in te lectio tam multiplex, memoria tã fida, iudicium tam accuratum; mihi vero tempus tam exiguum, occupationes tam cõtinuæ: vix vt quæstionibus tuis, precertim tam curiosis, soluendis sufficiam. Antehac versus aliquot Homeri exposui, Antigoni Rhiphęum produxi, Mithidæ Thebani historiam illustraui, Sertorij ceruam erui: sed, mihi crede, non sine magno inuestigandi studio, & inuestigata digerendi labore. Mihi quidem etiam non raro alij magnates tã indigenę quã extranei varias quæstiones proponunt, sed planas fere, & de rebus vulgatis: at ingeniũ tuũ semper noui aliquid molitur, ac nihil vulgare sapit. Ita subinde nouis ac minime cõtritis disceptationibus me prouoças, vt Sibillynis mihi libris opus videatur.

Sed

Sed vt ad rem ipſam veniam: ais Mirandæ Comitem ad te ſcripſiſſe, Innigi Velaſci Comeſtabilis defuncti obitum vndecim diebus à me prædictum: rogans vt iocone an ſerio tum iſtuc dixerim, aut quibus coniecturis aut ſignis id deprehenderim, tibi aperiam. Primo verum illud eſt me tam Mirandæ Comiti quam ipſi medico Carthagenæ tale quid dixiſſe; non tamen vt vatem diuino, nec vt necromanticum malo ſpiritu afflatum; nec vt genethliacum ex horoſcopo, nec vt medicum è venæ pulſu deprehendiſſe, ſed vt Philoſophum è Sapientum placitis ipſaque experientia hauſiſſe. Quamprimum enim intellexi Comeſtabilē annum vitæ LXIII. id eſt, climactericum, vt appellant, agere, ſtatim vitam ipſius in ſummo periculo eſſe animaduerti.

Vt vero quod dicam melius intelligas, ſic ſtatue, vniuerſam hominis vitam habere ſe ad inſtar longi & continui morbi. Sicut vero in morbis ſeptimus & nonus dies, qui propterea Critici ſeu iudiciarij dicuntur, magnam vim habent, quod ijs de euentu morbi quodammodo iudicari poſſit: ita quoque in vita hominis ijdem numeri tam corpori quam animo mutationem quãdam imprimunt, quemadmodum vſus ipſe, quo magiſtro nec melior quiſquam eſt nec certior, teſtatur. Hinc videmus è cholericis phlegmaticos, &c. è pigris alacres, è fe-

Dies Critici.

rocibus

rocibus mansuetos, è fortunatis infelices, è sapientibus denique repente quasi stultos factos. Numerum vero LXIII. eo formidabilem putant quod è septenario & nouenario in se multiplicatis constet. Septies quippe nouem, aut nouies septem faciunt sexaginta tria. De quo ita Agellius:

Obseruatum in multa hominum memoria, expertumque in senioribus plerisque omnibus, sexagesimum tertium vitæ annum cum periculo & clade aliqua venire aut corporis morbique grauioris, aut vitæ interitus, aut animi ægritudinis. Propterea qui rerum verborumque studio tenentur, eum ætatis annum appellant Climactericum. Et post pauca, epistolam Augusti ad Caium nepotem super eodem anno scriptam ponit hanc: *Annus Climactericus*

Aue mi Cai, meus ocellus iucundissimus, quem semper medius fidius desidero quum a me abes: sed præcipue diebus talibus qualis est hodiernus, oculi mei requiruut meum Caium, quem vbicumque hoc die fuisti spero lætum & bene valentem celebrasse quartum & sexagesimum natalem meum. Nam vt vides, κλιμακτῆρα communem seniorum omnium, tertium & sexagesimum euasimus, &c.

Ex quibus omnibus apparet, annum hunc veteribus adeo periculosum visum fuisse, vt eo superato, dijs sacra fecerint, ac templis dona intulerint, quasi iam certa spe vitæ longioris. Equidem si curiosius ista con- *Ante omnia Deo gratia agendæ.*

sectari

ſectari vellem, poſſem quamplurimos non modo tenuium & infimorum; verum etiam illuſtrium virorum enumerare, qui annum tertium & ſexageſimum vitæ extremũ habuerunt. Sed iſta alijs relinquamus. Quæ vero in medium protuli eò pertinent, vt intelligas qua arte Comeſtabilis mortem præſagierim, illo eodem anno morbo correpti & defuncti.

Plerique regni huius proceres aut cognatione mihi aut amicitia & vicinitate coniuncti, omnes certe fere noti ſunt: ſed inter omnes iam dicto Comeſtabili nemo mihi erat familiarior, nemo amicior. Equidem illum non amabam tantum, verum etiam colebam & admirabar, tamquam ſingulare omnium virtutum ſpeculum & exemplar. Erat enim prudens in imperando, integer in conuerſando, in loquendo modeſtus, in donando liberalis, in rebus aduerſis conſtans, ad ignoſcendum facilis, & vt verbo dicam, reipſa Chriſtianus erat. Sed quẽ locupletiorem hac in re teſtem dare poſſum quam teipſum, paribus honoribus tam in bello quam pace cum eo perfunctũ? Quum ad Pampelonam bellum gereres, memini me petijſſe vt duas ſcedulas ſubſignares; quarum vna literam quandam, altera pecuniam concernebat. Tum te mihi reſpondiſſe, in te quidem moram nullam fore, ſed opus eſſe vt Comeſtabili prius rem omnem indi-

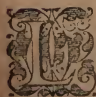
Laus vere Nobilis viri.

çera:

cem: quem, aiebas, tu ipse nosti in rationibus pecuniarijs parcum & frugalem, in rebus ad Iustitiam pertinentibus, valde scrupulosum esse. Mihi quidem ille intimos animi sui sensus atque ea quorum sibi conscius esset, communicare solebat, ex quibus omnibus singularem hominis integritatem, & de omnibus bene merendi ac nemini nocendi studium deprehendi. Et ille quidem mortuus est: memoria nihilominus eius, spero, in meis libris viuet. Madrici XV. Octobris MDXXIX.

Ad
FR. NVNNESIVM MEDICVM,
EPISTOLA.

De senectutis molestijs & incommodis.

Itteræ tuæ magnopere me delectarunt, sed nihil æque quam quod Ocagniam te redijsse intellexi. Continuis enim podagræ alijsque quos senectus secũ adfert doloribus & molestijs vexatus, statui me totũ tuę curę permittere; sed hac lege, vt nõ verbis, sed herbis & pharmacis morbo meo mederi studeas. Equidem Ciceronis libellum de senectute peruolutaui, omnesque arcu-

arculas diligenter excussi, conueniens morbo meo quærens remedium: sed si non plus ille solatij in Dei experiatur misericordia quam ego opis ex libro ipsius percepi, pessime profecto cum ipso agetur. Non nego, multa ibi speciose in laudem senectutis dici; at nullum contra eius morbos remedium præscribi, id moleste fero. Iam quidem ego vnam salubrem potionem; aut dolorem leniens emplastrum omnibus Ciceronis sententijs & rhetoricationibus anteponam. Solatium enim dolorem non mitigans, solatium non est, sed solatio carens dolor. Eiusdem Tusculanæ ipsius Quæstiones farinæ sunt, quibus probare nititur, Sapientem dolores nullos sentire; vel certe, et amsi sentiat, Virtutis ope vincere. Demus hoc Ciceroni; ego tamen quia sapiens non sum, dolores sentio acerrimos; & quia Virtute destituor, vincere eos non possum. Interim arbitror, si meo loco esset Cicero, ac eos quos ego doloris stimulos sentiret, parum ei in omnibus suis virtutibus præsidij futurum. Quare senibus & ægris ego suaserim vt à perito medico emplastrum potius & pharmacum, quam à rhetore aut sophista inane verborum solatium petant. Pro senectute Cato apud Ciceronem Metellos, Scipiones, Fabios aliosque illustres viros citat; at ego contra eandem innumerabiles testes producam: nec numero tantum testium, verumetiam testimo-

Inane verborum solatium.

testimoniorum veritate & euidentia Ciceronem facile vincam. Quæro ex te, Cicero: tum quum percussori à M. Antonio in te summisso ceruicem præbere iussus es, quæ tibi mens fuerit? nonne iam olim quovis morbo absumtum te, quam à senectute ad cruciatum hunc simul & ludibrium reseruatum maluisses? Adfers tu multorum exempla qui per honestas voluptates & honores senectutem exegerint: at eorundem labores, dolores & ærumnas tacitus præterijsti. Vt sacras historias attingamus, Adam protoplastes summa sapientia & auctoritate fuit præditus, sed ad quid tam longa ei vita profuit quam vt filium à fratre interemtum videret. Noa iustus erat: at idem Mundo superstes, & senex à filio ludibrio habitus, quas miserias non sensit? Abraham Deo percharus fuit: sed idem relicta Dei iussu patria, vitam peregrinando fere inter summos labores exegit. Isaac iam senex non modo visum amisit, sed etiam ob filiorum discordiam, in summa semper vixit solicitudine. Iacobus magnas opes habuit; at charissimũ sibi filium fratrum malitia ereptum & vænumdatum quam grauiter luxit? ipse certe quum centesimum & trigesimum ætatis annum ageret, ait, Dies vitæ suæ paucos esse & malos. Quas molestias, labores & ærumnas Rex & vates Dauid non foris tantum, sed domi etiam suæ, in senectute expertus est?

Etiam piorum vita calamitatibus est subiecta.

O Heli

Heli iam decrepito nuncius de filiorum morte & arca federis ab hostibus capta in terram prostrato ceruices fregit. Et hi quidem omnes viri sanctissimi & Deo omnibus Fabijs, Metellis, & ceteris chariores fuerunt: quos tamen constat senectutem in multis laboribus, ærumnis, & periculis traduxisse. Sed propositum mihi nequaquam est, Patriarcharum, martyrum aliorumque sanctissimorum virorum certamina, tormenta, cruciatus, quibus Deo fidem suā & constantiam probarunt, nobis vero imitandi exemplum reliquerunt, cum vitæ nostræ incommodis comparare: illud tantum volo, quū horum senectus tot incommoda, labores & dolores experta fuerit, multo minus nostram ab ijsdem immunem fore. Contra se D. Iobus sententiam pronunciat, scilicet Dies vitæ suæ paucos, sed dolores multos esse: quam quidem sententiam omnes, sed senes inprimis, quotidie in nobis exsequutioni demandari, reapse sentimus. Nam quis non videt senum præcipue vitam nihil aliud quam morborum & dolorum officinam, adeoque, vt non inscite quispiam dixit, aram quandam esse, ad quam omnia mala tāquam ad extremum asylum confugiunt? qui, vt nihil aliud sit, toties sibijpsis quasi superstites viuere coguntur, quoties coniuges, liberos, amicos fato sibi ereptos vident ac lugent. Vt de paupertate nihil dicam, quæ plerumque

Quisque suos patimur manes.

Senectus ara calamitatum.

rumque

rúmque senectutis comes est & assectatrix. Laudat Cicero senectutem ob temperantiam, quod scilicet libidine cæterisque voluptatibus quas adolescentia fert & persequiquitur, careat. At si quis Ciceronem roget, temperantia hæc voluntariane sit an involuntaria, quid respōsurum putas? Equidem te & alios magnę auctoritatis senes virtutē hanc veris laudibus ornantes, sed & multos alios adolescentiæ suæ facinora & immodicas libidines iactantes audiui: vt satis appareat non ab eis vitia, sed eos à vitijs desertos, ac si genua eis adhuc, vt dicitur, virerent, non minus cupide quam olim cupiditatibus suis esse indulturos. Quis ergo illam temperantiam laudandam putet, quæ virium magis imbecillitati quam voluntatis rectitudini adscribenda est? quæque non ob virtutis amorem, sed vitæ amittendę metum adhibetur? Libidinosa enim & intemperans adolescentia effetum corpus senectuti; at intemperans senectus morti tradit. Pergit nobis laudare senectutem Cicero, quod dignitas & consilium sint in senibus, vnde & sapientum virorū concilium Senatus vocetur. Aio Ciceronem iterū fallere aut falli. Equidem multos vidi quibus caput canis obsitū; sed cerebri vix mica erat: quibus nec senectus auctoritatē, nec vsus prudentiam cōciliârat, adeo vt à iuuenib. discere cogerētur. Da mihi senē aliquē, q̃ iniecto de adolescētia sermone

Senum temperantia qualis.

Qualis prudentia.

non illud dicat, si reiuuenescere sibi detur, multo aliter vitæ rationes instituturum esse? Ex quo patet, iuuenes vtplurimum ignorantia labi, nec scire quæ recta & vtilia sint; at senes scire, facere tamen nolle. Senectutem denique Cicero commendat eo quod haud procul absit à morte, ac breui nos amicis in illo beatorum concilio reddit ura sit. Quid senserit Cicero, certum non habeo: illud certo scio viam hanc ad veteres amicos perueniendi omnes auersari. Prodeat ipse Cicero, & fateatur an viam huius visitationis non libenter declinaturus fuerit, nisi ab inimicis inuitus admodum in eam fu sset pertractus, eamque ingredi coactus. Laudauit ergo Cicero quod minime desiderauit. Certe, si verum fateri volumus, senes nihil æque sollicitos & anxios habet quam mortis propinquitas. Quod nemini mirum videbitur, hominis naturam consideranti, quæ nihil magis quam perpetuam sui incolumitatem expetit. Sed aliter Deo visum est, vt scilicet vita nostra crescendo decrescat, & progrediendo retroferatur. Quid vero sene annos suos præteritos iactante odiosius? quid iuuentutis mores æmulante magis ridiculum? Nec senem ego mihi, nec ego seni seruire cupiam. Vir bus enim effetus parum operæ alijs præstabit; at morosus, nimio plus ab alijs exiget. Nec iuuenes tantum, verum etiam coæquales à senum consue-

Mors naturæ inimica.

consuetudine fere abhorrent. Senum est tussire, screare, sputare, ac ne cibum quidem ipsum sine querelis capere. Jjdem si pauperes sint, contemnuntur; si diuites, vitam suam hæredibus odiosam esse sentiunt. Quid de corporis membris dicam? caligant oculi, obsurdescunt aures, obbrutescit palatum, flaccidæ sunt genæ, dentes cadunt, tremunt manus, labant genua, totum denique corpus non infirmitatem modo, sed deformitatem quoque præ se fert. Esto, sint aliqui quibus cor sapit: at quanto plures sunt desipientes ac deliri? vt prouerbium inde natum sit, senes bis pueros esse. Sed nihil absurdius mihi videtur, quam quod vita decrescente, in senibus auaritiam crescere videmus. Quid enim stultius, quam tanto plus viatici quærere quanto minus tibi viæ restat? Videat ergo Cicero quam vere Senectutem nobis laudarit, quam morborum omnium officinam, &, vt verbo dicam, vitæ fæcem esse quotidie experimur. *Senectutis incommoda*

Si qua vitæ ætas laudanda est, iuuentutem ego potius quam senectutem laudandam putem. Iuuenes formosi sunt, senes deformes; iuuenes valentes sunt & vegeti, senes imbecilles; iuuenes erecti, senes curui incedunt; iuuenes ad quosvis labores & negocia obeunda idonei sunt, at à senibus nihil nisi querelas exspectes. Hæc quum ita se habere in me ipso, pro dolor! experiar; à Ci- *Iuuentæ & senectutis comparatio*

ceronis sententia ad Francisci Nunnesij consilium solenniter prouoco, rogans nō vt Ciceronis rationes & argumenta, sed Celsi, Serapionis, aut cuiusuis alterius pyxides diligenter excutiat, & quæ morbo meo maxime idonee videbuntur, emplastra & medicamenta mihi depromat. Auilę xx. Maij MDXXXVII.

Ad FRIDERICVM ENRIQVES MARI PRAEFECTVM, EPISTOLA:

in qua docet, cur Abraham & Ezechiel proni, sed Heli sacerdos & Iudæi ad Christum capiendum egreßi supini in terram procideri nt.

RAVITER mecum expostulas, quod & sero ad litteras tuas respondeam, & quæstiones mihi propositas negligenter fere explicem. At si rem vti sese habet scias, credo facile me tibi excusatū fore. Quia enim Mansillę ministro tuo equus furto ablatus fuerat, ipse vero viaticum omne alea perdiderat: cir-

Excusat se auctor.

circumcursitãdo ille, & pecuniam mutuam vt hospiti satisfaceret, quęrendo tẽpus omne consumsit, mei interim ac mearũ literarum oblitus. Ego, vir illustrissime, epistolas tuas & lubenter lego: eoque vt verũ fateor, tua illa expostulatio parũ abfuit quin stomachum mihi mouerit: quum valde iniquum sit me tuorum ministrorum negligentiã & culpam luere. Sed nihil miror, qui sciã pusillos homines vt plurimum esse iracundos. Suadeo tamen vt animo, qui vt videtur, corpusculo isto capi vix potest, posthac frænum inijcias, nec tam facile, non explorata caussa, in querelas erumpas. Hoc enim nisi feceris, morositate tua & tibijpsi molestus, & alijs odiosus ætatem ages. Nulla re Principes ac magnates æque gloriari debent ac animi magnitudine: sed ea nullibi magis elucet quam in leuiter ferendis aliorum iniurijs. Meum consilium est, quum natura biliosus sis & leuium etiam offensionum impatiens, vt si quando commotiorem te senseris, ab omni abstineas scriptione. Splendida enim bilis ea sæpe iratis suggerit chartisque illinit, quæ placati ne cogitare quidem ausint. Quod vero ais, parui me te facere, eoque tardius ad litteras tuas respondere, id vero pernego. Qui enim quæso parui te quis faciat, qui tãm multum possideas, ac tam multum possis? Vsque adeone me desipere putas, vt generis splendorem, summam ingenij præstantiam,

Abstinẽ à scriptione bilis.

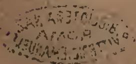
Quos vulgo colamus.

doctrinam, armorum gloriam, omnia denique quæ homines colere & admirari solent, in te non agnoscam? sed missa isthæc faciamus, & controuersiam hanc ita inter nos componamus, vt tu iam quidem Mansillæ ignoscas, & posthac iracundiam comprimas; ego vero & ad literas tuas respondeam, & quæstionem soluam.

Quæris, cur S. Scriptura teste, Patriarcha Abraham in valle Mambre, & vates Ezechiel ad torrentem Cobar proni; Heli econtra & Iudæi ad Christum D.N. capiendum egressi, supini in terram sint prostrati. Noua hæc sane est quæstio, & à nemine, quod quidem ego sciam, explicata. Si tamen mihi hic sententiam dicere aut excogitare aliquid liceat, existimo duplici hoc casu duplex peccatorum genus designari. Nam quemadmodum qui cadit, siue pronus siue supinus, aut quamcumque in partem cadat, cadit nihilominus: ita qui peccant, quocumque tandem modo & quantumcumque peccent, peccant tamen. Qui supini cadunt, vultum cœlo apertum ostendunt, tales sunt qui omni abiecto diuini numinis metu, in peccata ruunt, quos tantum abest vt vllius flagitij pœniteat aut pudeat, vt etiam ijs glorientur. At qui proni in faciem cadunt, ij sunt qui ex naturæ imbecillitate in peccatum aliquando labuntur. Iam sicut qui proni ceciderunt, aut genibus aut cubito innixi facile in pedes se se erigunt,

Pronum cadere quid.

quibus

quibus præsidijs qui sup ni ia. ent,omnino destituuntur; hi facilius ad frugem vitæque emendationem reducuntur, qui peccati turpitudinem & intelligunt & detestantur; qui vero omni pudore ac metu profligato, non vultum modo, sed medium, quod dicitur, cœlo digitum ostendunt, vix ac ne vix quidem à peccatis desistunt. Apud priscos quidem ac præsertim Romanos, tanta fuit pudoris æstimatio vt nemini nisi cooperto vultu, infamem locum ingredi liceret: qui vero aperto vultu in ipse conuictus erat, adulterij reus ageretur.

Illud vero notandum est, eos omnes qui proni in faciem cecidisse perhibentur, vt Abraham & Ezechiel, viros sanctos; qui vero supini prostrati sunt, vt Heli & Iudæi, maximos peccatores fuisse. Inde ergo caute ambulare quisque discat, vt ne cadat, immo ne cespitet quidem aut impingat. Neque enim scis an pronus, vt Abraham, vel supinus, vt infelix Heli, casurus sis. Verum est, quum è peccatoribus nati simus, inter peccatores viuamus, & peccatum quasi in sinu geramus, tam lubrico loco nos cõsistere vt casum declinare vix ac ne vix quidẽ valeamus: sed assiduis votis rogãdus est Deus, vt si manu ipsius subtracta, labi nos contingat, gratia sua suffultos, rursus nos erigat. Irascitur Deus vehementer quod tam facile, sed multo vehementius quod tam diu pecca-

Qui stat videat ne cadat.

mus. Plerique enim tum pecccare desinunt quum peccare amplius non possunt. Quanto plures sunt qui cum Heli supini, quam qui cum Abrahamo proni cadunt! Da mihi vnum quem peccasse pudeat; centum dabo quos peccare iuuet. Hac in re sentiat quisque & dicat quid velit; ego sic statuo, nullum perniciosius esse peccatum quam propriæ iustitię persuasionem; nec tutiorem iustitiam, quam confessionem culpæ. Non sensus tantum nostros omnes & cogitationes, sed vires quoque Deus exploratas habet: nec tam nobis irascitur quod peccatores sumus, sed multo magis, quod quum peccatores simus, iusti tamen velimus videri. Summa dictorum esto, cum Heli & Iudęis supinos in tergum cadere quotquot in peccatis securi & quasi cum voluptate, non secus ac in molli lecto volutantur, & in rebus leuissimis peccata habent. Equidem obstupesco quoties stultitiam nostram dicam, an impietatem considero, quotidie peccata peccatis cumulantium, nec minus tamen secure agentium, quam si pro his ipsis à Deo cœlum essemus stipulati.

Peccator est qui iustū, iustus qui peccatorem se agnoscit.

His ego ad litteras tuas respondisse, propositam quęstionem soluisse, me purgasse, & indignationē tuā placasse mihi videor. vtinam ita tibi quoque videatur. Madrici, XI. Nouembris M D XXXVIII.

Ad

Ad FRIDERICVM ENRIQVES, *EPISTOLA.*

in qua locus S. Scripturæ, Væ tibi Ierusalem, quia bibisti calicem Iræ vsque ad fæces, *explicatur.*

Eus tu. ad Ronquillium in ius eamus, vt iudicet is vtrum ego, & Nobilis & Aulicus, ad tuas omnes litteras respondere,& quascunque à te propositas quæstiones soluere debeam necne. Equidem quoties ministros tuos cellam meam irrumpentes video, fateor assidua eorum importunitate victus, malam ipsis rem sæpe tacitus imprecor, interim tamen Deum pro domino ipsorum deprecari non cesso. Vel heri eorum quidam miranti mihi & quærenti, cur toties me fatigaret, nec molestiæ finem faceret, respondit, Petere te vt tamquam amicus ad litteras tuas respondeam, tanquam historiographus nouas res nunciem, tamquam Theologus quæstiones soluam, & tamquam religiosus, conscientiæ medicinam præscribã.

Tum

Tum ego, Si à me vno, inquám, herus tuus tot officia exigit, par viciſſim erit vt vni plura quoque ſtipendia exſoluat, noſti enim me quamuis nobili natum genere, non tamen gladio ſed penna victum mihi quærere. Iocatum me putas? Serio, inquam, iſthuc dixi; non tamen vt quidquam à te peterem, ſed vt importunitati tuæ velut frænum aliquod inijcerem. Mihi vnde viuam, adeoque alijs etiam communicem, Dei benignitate ac Cæſaris liberalitate ſatis ſuperque prouiſum eſt. Illud ego ex omnibus aulicę vitæ commodis maximum eſſe iudico, quod vt nos Princip: ſeruire, ita illi ad honeſtum victum neceſſaria ſuppeditare nobis obligatus eſt. Quod eò dico, ne tu verba illa mea aliter interpreteris. Sed quid verbis aut altercatione opus eſt? quum vterque aliter facere non poſſimus, quin tu meæ, ego tuę obſequar voluntati.

Seruitio merces debetur.

Quæris, quomodo intelligenda ſint verba illa Iſaiæ prophetæ: *Væ tibi Hieruſalem! quia bibiſti calicem iræ Dei vſque ad faces.* Equidem non hęc tam facilis eſt quæſtio quam prima fronte alicui videatur: de qua fateor alium diſſerentem audire, quam diſſerere; ac cogitatione eam ruminare quam ſcribendo illuſtrare malim. Primo illa dubitatio occurrit: quum Deus pater filio ſuo D. N. Ieſu Chriſto amaritudinis calicem miſcuerit, cur impiæ Hieroſolymę hic minetur, fore vt Iræ

calicem

calicem bibat; vel potius infelicitatem eius deploret, quæ iam eum ebiberit? Vterque calix dicitur; hic iræ, ille fellis vel amaritudinis; vnus Iudaicæ Synagogę, alter Christianę Ecclesiæ mistus fuit; vnum Christus Seruator noster, alterum Hierosolyma ebibit: & quum vterque ab immortali Deo infusus sit & propinatus, cur is quem Christus D. N. epotauit, tam salutaris; alter quem Hierosolyma ebibit, tam noxius & lethalis iudicatur? *Duplex Calix.*

Vt res tota penitus intelligatur, duplicem, vti dictum est, calicem cum Scriptura ponamus. Vnus *Calix Dei*, alter cum graui additamento *Calix iræ Dei* appellatur. vnde facile vtriusque diuersitas intelligi potest. Ex vno enim cœleste gaudium, ex altero æterna damnatio hauritur. Calix Christi sunt tentationes, fames, sitis, dolor, cruciatus, & quidquid carnem offendit. Ex hoc necesse est bibant omnes, qui spe æternæ illius & beatæ vitæ tenentur. Quisquis ergo ex hoc Calice biberit, certo sibi persuadeat se ex numero esse electorum. Valde enim errant qui ita se saluos fore putant, vt nihil hic acerbi degustent. *Calix Christi quid.*

Illud consideratione dignum est, quod Christus Dominus Noster dicit, Calicem hunc non sibi tantum, sed orat Ecclesiæ et á suæ propinari: sic vt Christus quidem Calicem hunc biberit, sed non totum euacuarit. Si

rit. Si enim solus Christus de Calice hoc bibisset, solus quoque æternam gloriam esset adeptus. Atque eam ob causam ipse Patrem rogat, vt idem Calix in Ecclesia sua circumferatur, vt & ipsa sicut passionis, ita æterni gaudij & gloriæ cum ipso fiat particeps. O profundum & inauditum mysterium! En tibi Christum D.N. in horto solitarium, tenebris circumfusum, in terram prostratum, sanguinolento sudore fluentem, & ad patrem extrema fere vota facientem! Quę illa sunt? non vt Ecclesiæ suæ curam habeat; sed vt ad eam Calicem hunc transmittat. Ex hoc Calice amaritudinis & doloris solus D.N. Iesus Christus quantum satis est potauit, vt cuius vnius passio ad nostrum omnium salutem sufficit: nos vero qui post eum bibimus, quandoquidem ad satietatem bibere non possumus, bibamus tantum quantum ad salutem nostram satis est; D. Petri, D. Andreæ & aliorum cruces; D. Paulli gladius; D. Bartholomæi culter, D. Stephani lapides; & alia aliorum pro Christi nomine excarnificatorum supplicia quid aliud fuerunt quam guttæ quædam quas illi ex hoc Calice biberunt? Certe quanto quis plures & acerbiores guttas ex hoc Calice biberit, tanto in altera illa vita maiorem inter Sanctos gloriam adipiscetur. Quis ergo Calicem hunc amarum quidem sed salutarem, auersetur? quis non potius cum lachrymis quotidie Deum comprece-

Calix Christi trãsit ad Ecclesiam.

Precetur, quandoquidem totum educere nostra imbecillitas non finit, saltim vt degustandum nobis propinet. Potio quam in hoc Calice Deus nobis miscet, amara quidem est dum bibitur, at quando iam hausta est, quouis melle dulcior: quum anteacti labores animo plus voluptatis adferant quam antea ægritudinis attulerunt. Laudent alij falerna, Cretica, Belnensia, aut quæcumque alia vina, eaque ad vsum in dolijs condant: ego certe nihil aliud desidero quam vt mihi vnicam gutttam omnibus qui mihi restant vitæ meæ diebus è Calice hoc degustare liceat.

Alter Calix, *Calix iræ Dei* dicitur: de quo cogitare, ne dum verba facere non possum, quin cor mihi scindatur, viscera commoueantur, artus omnes contremiscant, lachrymæ ex oculis prosiliant, adeoque animus, quasi externatus obstupescat. Hic ille Calix est de quo Propheta loquitur, quem infelix Hierosolyma quasi totum ostduxit, & ebria in captiuitatem Babylonicã fuit abducta. Ex hoc Calice bibunt omnes qui statu gratiæ excidunt, qua carens anima non minus mortua est quam corpus ànima desiitutum. Tum vero Iræ Calicem nobis Deus miscere dicitur, quando à nobis desertus, nos quoque deserit: ex quo nihil aliud sequi potest quam vt indies magis magisque in exitium præcipites feramur. O quantum differt hominum ira à Dei ira? Homines enim irati, eos *Calix iræ quid.*

ti, eos quibus irascuntur puniunt; at Deus iratus, tum demum eos à quibus offensus est, castigare desinit. Sed ò miseros, quos Deus hoc modo impunitos dimittit! Nulla maior tentatio est quam nõ tentari, nulla maior tribulatio, quam nullam tribulationem sentire; nulla maior pœna quam pœnæ omnis expertem viuere. Conclamatus est æger, quem medicus deserit: & peccator, quem Deus hic non castigat.

De misera Hierosolyma diuinus vates testatur, quod non solum Calicem iræ Dei biberit, sed etiam quod ad fæces vsque exhauserit; adeo vt nihil reliquum fecerit, sed plus bibitura fuerit si plus in Calice fuisset. Calicem ad fæces vsque ebibit quisquis non ignarus se omnibus suis sensibus Deum offendisse, septem peccata mortalia commisisse, in aliquot Fidei articulis impegisse, omnibus denique modis contra Deum & proximum peccasse, peccatis tamen ita mancipatus est, vt si quemadmodum decem, ita decem millia preceptorum Dei essent, ea omnia transgressurus, ac vitam citius quam peccandi voluntatem amissurus sit. Calicem ad fæces vsque bibit cuius animus peccatis ita immersus est, vt dum vnum opere, mille interim eadem hora cogitationibus committat. Calicem ad feces vsque bibit, quisquis peccare desistit, non quod peccare amplius nolit, sed quod peccare non possit. Calicem ad fæces

Ad faces bibere quid

ces vsque bibit, quisquis peccare non contentus, etiam peccasse se gloriatur. Calicem ad fæcem vsque bibit quisquis eò in peccando impudentiæ progreditur, vt non ipse solum peccet, sed alios etiam ad peccandum iritet & trahat. Calicem ad fæces vsque bibit quisquis sanctis cogitationibus, sed operibus sathanicis assidue occupatur.

Habes meam de hoc loco sententiam. Quod superest Deum veneror precorque, vt non illum iræ suæ, de quo Propheta loquitur, sed salutarem hunc Christi calicem propinare nobis dignetur. Nouarum rerum nihil, vt alias soleo, subnecto, ne profana sacris miscendo, S. Scripturæ iniuriam & contumeliam faciam. Madrici xxv. Martij.

Ad

DIDACVM GVEVARAM,

EPISTOLA.

In qua Auctor patruum cum diuturno morbo conflictantem consolatur.

Vereris parui te à me fieri, vt quem iamdiu neque vt patruum inviserim, neque vt amicum litteris salutarim. Fateor, officijs re mihi do-

hi dominũ, cognatione patruum, sed educatione patrẽ esse, vt filius potius quam patruelis tuus censeri debeam; eoque culpam intermissi officij negare non possum, quamuis nec excusatio mihi desit, quam tu accipias vti voles; mihi nihilominus hoc velim credas, tot in hac aula occupationibus me obrui ac distineri, vt non dicam aliorum, sed meipsius mihi pæne videar oblitus. Neque hoc tam ad me excusandum, quam ad vitæ meæ conditionem deplorandam à me dictum puta. O felicem pristinam vitæ meæ conditionem! Tum quum adhuc viuerem, id est, in monasterio essem, mane ad matutinas surgebam, inde ad sacrum Missæ celebrandum officium me præparabam, postea ad libros redibam, concionabar ad populum, ieiunia diligenter obseruabam, disciplinæ me totum dedebam, peccata mea deplorabam, orabam pro peccatoribus, vesperi denique totius diei acta repetebam; & conscientiam meam expurgabam. At postquam in aulam veni, & viuere quasi desij, ieiunia valere iussi, dies festos violaui, disciplinæ oblitus sum, libros abieci, & concionibus supersedi, eam denique vitę rationẽ amplexus, & quod malorum meorum caput est, ijs necessitudinibus ijsque negocijs illigatus sum, quibus affectiones seu passiones animi mei iritantur magis quam sedantur. Et hæc quidem caussa est, mi patrue, quamobrem

Aulicæ vitæ miseria

nos

nos aulici neque officium nostrum agnoscere, neque cum amicis conuersari, neque nostrum ipsorum damnum sentire, nec tempus bene collocare, nec vllam quietem capere possimus: adeo vt cogitabundi, tristes, morosi ac velut mēte capti quotidie incedamus. Sed his omissis, tu si hanc veniam mihi iam dederis, recipio me posthac & ipsum si occasio tulerit, ad te venturum, & neminē sine meis literis ad te ire passurum.

Latro filius tuus quo in statu res isthic apud vos essent, mihi significauit, ac petijt vt litteris te meis in hoc tam longo tuo & grauissimo morbo consolari vellem. Equidem vicem tuam doleo, tam diuturna febri cōflictati, tātos dolores perpessi, tot medicamentis & pharmacis macerati, argēto denique, vti credibile est, nō mediocri emūcti. Nam quū multæ sint morborū molestiæ, tū nulla fere grauior quā quod è tātis sumtibus quāti in pharmaca & medicos fiunt, ad ægros nihil plerumque præter corporis vexationē & doloris augmentū redit. Inter Lycurgi instituta hoc quoque fuit, vt nemo ciuium rei tristis & calamitosę nunciū ad alterū perferret, sed exspectarēt omnes dū is ad quē ea pertinet, aut ipse resciſceret, aut diuinatione assequeretur. Plato ciuibus suis cōsulit, ne quis vicinū in aduersitate constitutum visitet aut consoletur, quod frigidum valde sit tam solatiū quā consiliū, quod nō opē aliquā habet ad

Morborum molestiæ.

Non verbo sed ope.

vnctam. Consilium sane & auxilium ita inter se diuersa & distincta sunt, vt raro ab vno eodemque proficiscantur. Alterum enim prudentis est, alterum potentis. Atque vtinam dolori tuo remedium adferre tam possem quam vellem! Mihi crede, non iam ægrotanti dolorem, sed dudum sanitati restituto gaudium meum testatus essem. Equidem nec Paradrillam amœnissimum prædium vbi habitas, nec noualia, nec molendina, nec quidquam eorum quæ habes, tibi inuideo: vbi tamen vitam meam cum tua comparo, fateor me quodammodo mei pœnitere ac tædere. Nam quum me tot negociorum tumultus circumstrepant, quibus animus à rerum salutarium & iucundissimarum contemplatione auocetur; econtra domum tuam tamquam sanctissimum sacrarium, à monastica disciplina & tranquillitate parum abesse videam: facere non possum quin & tuam tibi quodamodo invideam, & meam conditionem deplorem. Cato Censorius in prædium suum inter Nolam & Caietam iam senex abijt, ibique procul ab omni turba & negocijs tranquille vixit: quod transeuntes Romani dicere solebant: *Iste solus scit viuere.* Illum quidem ego senem felicem & Deo charum puto qui senem se esse agnoscit. Qui enim intelligit quovsque in vitæ stadio progressus sit & quam prope ab extrema absit linea, is profecto hoc vnum aget vt ad extremam illam

horam

horam se se præparet. Tritum est sermone prouerbium, quo etiam Plato vtitur, Iuuenes cito mori, sed senes diu viuere non posse. Deficiente oleo, lumen extingui videmus. Abeunti soli nox succedit. Flore ex arbore decusso, spes nulla fructus reliqua est. Et quisquam senex vitæ potius agendæ quam mortis recte obeundæ præsidia sibi comparabit? Diodorus Siculus testatur, apud Ægyptios legem olim fuisse, vt nec Regum aut Principum quisquam qui liberos suscepisset, nec quisquam alius de plebe sexagesimum ætatis annum supergressus, domum sibi ædificaret, nisi sepulcrum prius sibi construxisset. Quod eo dico vt pietatem tuam atque prudentiam laudem, qui non vt superstitiosus quidem Ægyptius, sed vere religiosus Christianus in Cuenca monasterio sepulchrum tibi delegeris in quo ossa tua conquiescant, sacram ædiculam fundaris ac dotaris vbi pro anima tua assiduæ fierent deprecationes, & monumentum exstruxeris quo posteri tui glorientur.

Narrauit mihi insuper Petrus Reinosus vicinus & necessarius tuus, segetibus ibi apud vos & vineis grandinem plurimum nocuisse. Quam calamitatem ego suadeo vt tanto leuius feras, quod tibi iam fere nonagenario vita citius quam alimentum defuturum sit. Istis feneratoribus tristitiam relinque, qui annonam in horrea, & vina in cel- *Calamitates quomodo ferendæ.*

las códunt, nec prius nisi aucto ad summum precio, depromunt ac vendunt. Qui si damnum eiusmodi patiuntur, quis quæso vicem eorum dolebit? Aut quis eorum fortunis bene precetur, qui publicam fortunam quasi depeculantur; & pauperibus non modo non prosunt, sed nocent? Stultum est eiusmodi calamitatibus nimis angi quas auertere non possis; at impium, Deo ordinem potius velle præscribere quam vitam emendare. Cadant ædes, exoculentur vites, grandinentur segetes, pereant armenta gregesque, fructus denique omnes malus auferat annus: nos tamen in Domino sperabimus, nec de ablato queremur, sed de residuo gratias agemus. Tanto ergo molestius fero quod audio te querulum, tristem, ac morosum esse, tuisque

Facilis iactura bonorũ fortunæ.

istis incommodis grauiter angi. Senum ista, fateor, sunt propria; at non prudentum senum. Non tu malis omnes tibi agros & segetes adustas, quam cordis sapientiam ereptam? Nosti procul dubio, Villadæ, Palentiæ, & vbique locorum frugum multos modios; at ne Medinæ quidem vel quocumque alio celeberrimo foro vel vnciam Sapientiæ vænalem haberi. Pluris profecto est, qui sapientiam quam qui pecuniam habet. Sapiens enim quamuis pauper pecuniam & alia facile sibi comparabit; at diues insipiens & rem & seipsum perdet. Hominis est dolores & ærumnas sentire; at prudentis, dissimula-

mulare. Quod si quis omnia vitæ aduersa ægro ac sollicito animo excipiat ac ferat, is numquam cum Heraclito plorare, aut cum Timone vitam omnino detestari cessabit. Prometheus nullam ob caussam quam in morte amici illachrymandum esse dixit: quum aliarum rerum iactura ad arcã, amici, ad cor ipsum pertineat. Quid tu ergo hunc vineæ aut segeti grandine percussæ illachrymaturum, aut in alijs lachrymas eiuscemodi probaturũ fuisse putas? E fortunarũ amissione homines plurimũ ægritudinis, sed minimum damni sentiunt. Mihi quidem incerta vitæ humanæ reputanti, plura timenda quã sperãda videntur. Iamdudum, credo, ista didicisti, nullã spem aut fiduciam in caducis istis rebus ponendã esse. Grandinantur vineæ, vruntur segetes, sterilescunt arbores, ipsa terra fecunda omniũ mater exhauritur, moriuntur homines; ac deniquein ipso fine omnia habent finem. Quod si hæc ac multo acerbiora iuuenibus etiã accidunt; quãto tu magis in prouecta ista tua ætate omnia æquo animo ferre debes? Erras enim si alijs legibus te victurum putas quam ijs quas Natura ipsa senectuti præscripsit: vt scilicet decrescente vita senes incommoda quotidie sua augeri videant, amicis destituti, orbi liberis, priuati facultatibus, morbis obnoxij, omnibus denique aduersitatum telis propositi. Hinc illud Plinij: Optimũ esse non nasci; secũdũ, quã cito emori. Quam

Huius vitæ omnia incerta.

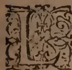
ri. Quam recte ergo monet diuinus Plato, vt non diu viuere, sed bene mori studeamus!

De his, mi patrue, monere te visum est, vt tam multorum quos vixisti annorum fructus percipere discas, & octuagenario maior, mortem ad fores te præstolantem semper in oculis habeas. Scio non egere te consilio meo: hoc tamen potius quã quidquam aliud volui scribere, vt etiam in hoc vitæ ac negociorum labyrintho ea quæ recta sunt si non sequi semper, videre tamen me intelligas. v. Madrici xi. Martij M D. X X X I I I.

Ad MOSEN RVBINVM,

EPISTOLA:

In qua amoris, senilis præcipue stultitia & incommoda ostenduntur.

Itteras tuas Madrici I V. Sextilis accepi, lituris tam plenas tamque cancellatas, vt neque ipsam nominis tui ferme erasi subscriptionem legere, adeoque diu diuinare non potuerim, vnde illæ essent. Etiamsi enim

Va-

Valentiæ, quum Inquisitoris ibi munere fungerer, alter alterum familiariter nouerit, nihil tamen mirum tot annorum spacio tui mihi memoriam excidisse. Tandem lectis sæpe ac relectis litteris, eas à Mole Rubino vetere meo amico, vel vt verius dicam, Cupidinis seruo scriptas esse ariolabar; simulque pristinæ nostræ consuetudinis & familiaritatis memoriam recolebam. Multa simul hic mihi in mentem venerũt, ac præsertim singularis tua in ludo Schachorum peritia, vel mea potius imperitia, vt sæpe etiam mihi Reginæ, quam vocant, gratia facta nihilominus viceris: at amicam te mihi tuam vmquam commonstrasse, non memini. Memini, in Espadanis angustijs mihi tecum vna iter facienti Mauros aliquot occurrisse, & conflictu edito vtrumque vulneratum, frustra chirurgi operam tum quæsiuisse. Memini ob nauatam tibi apud Reginam à me operam mulum mihi à te donatum, sed à me id munus non acceptum. Memini, quum vterque Franciæ Regem domum redeuntem comitaremur, & ad Septem aquas peruenissemus, me tibi conquestum, nihil mihi in victum suppetere; te vero, tibi hospitium non esse: tum te à me hospitio receptum, victum vtrique nostrum procurasse. Memini, mihi à Cæsare Toletum euocato litteras ad Vriam libellorum magistrum à te mihi datas: à me vero negocium super quo illæ scriptæ erant,

Iucunda est pristinæ consuetudinis memoria.

P 5 exani-

ex animi tui sententia confectum. Memini quum Xatiuæ vnà essemus, tuque amorem tuũ mihi aperuisses, me tibi suasisse vt Amorem istum, vtpote damnosum & turpem, ad maximam malam rem facessere iuberes. Memini etiam postea te mihi non sine lachrymis questum esse, vt omnia facias, non posse te Amorem istum ex animo eijcere; me nihilominus per omnia sacra obtestatum, vt Amoribus illis parum honestis & valde damnosis nuncium remitteres. Memini multo post Tores-torris te de statu & exitu illius amoris à me rogatum, respondisse, Te non sine vulneribus, deceptum, exhaustum, infamem tandem ægre è castris illis Venerijs transfugisse. Plura alia Valentiæ inter nos dicta ac facta memini, quæ vt à familiari sermone non abhorrent, ita epistola parum digna sunt.

Vincula amoris tenacia.

Sed omnem meam exspectationem præsentis tuæ epistolæ argumentum fefellit: qua significas, nouis te amoribus irretitum, ac petis vt quũ antea recte tibi cõsuluerim, nunc iterum consilio te iuuem; vt quem ex omnibus potissimum vulneri tuo primum exasperando, deinde obligando aptum noris. Equidem à me quiduis aliud peti malim. Nec enim ista vel tuam ætatem, vel meam professionem decent. Quæso te, mi Rubine, vt si quid à me petere velis, ea potius petas quæ salus conscientiæ quam quæ amoris remedia

Religiosos de amoribus loqui non decet.

qui spectant. Mihi Summa Hessiensis magis trita est quam Ouidij Ars amandi. Apage, apage rem tam à tua ætate quam mea professione alienissimam. Tu senex es, ego religiosus. Tibi ætas, mihi votum & religio obstat. Crede hoc tu mihi, non amorē, sed dolorem, non lætitiam sed tristitiam, non fomentum sed tormentum, non recreationem sed confusionem esse si cum tetigerit qui non iuuenis sed senex, non liber sed obstrictus, nō liberalis sed tenax sit. Senex qui quæ iuuenum sunt facit, & amoribus se dat, non senex amator, sed stultus senex appellari & haberi solet. Et quidem non iniuria. Quis enim ficus putridas non in fimetum potius abijciendas quam in penu condendas arbitretur? Venus & Cupido neminem suorum albo adscribunt nisi quibus ætas ad seruiendum, pecunia ad sumtus faciendos, libertas ad fruendum, patientia ad ferendum, prudentia ad respondendum, taciturnitas ad celandum, constantia ad perseuerandum, alia denique omnia suppetunt quibus mutuus amor accenditur ac conseruatur. Quibus horū aliquid deest, magis è re sua fecerint, si à castris his omnino abstineant, ne cum infamia è manipulo expungātur. Sene amatore nihil miserius est; quē ludo & ioco habet amica, ridēt vicini, decipiunt ministri, expilant lenæ: interim fungus ille blandis verbis demulceri se sinit, facultates suas male collocat, facile credit,

Turpe senilis amor.

Sic tractat cultores suos Venus.

credit, noctes insomnes exigit, dies mille vanitatibus consumit, ac tandé, licet nimis sero deceptum se animaduertit, nec queri tamen audet. Nulla ars, nulla scientia tam dificilis tamque intricata est, quin ab homine non ignauo comprehendi, & condisci queat, vnica excepta amandi arte: quam nec Salomon describere, nec pingere Apelles, nec docere Ouidius, nec enarrare Helena, nec Cleopatra exprimere satis possit. Nihil est in quo patientiam & modestiam magis desideres quam in Amatore; cuius corpus etsi famem, sitim, gelu patienter sustinet & vltro prouocat, crumena tamen assiduis largitionibus exhauritur, & cor ipsum continuis & irrequietis cogitationibus & imaginationibus pulsatur. Vt vero amor constans sit & verus, necesse est vt inter amantes omnimoda sit æqualitas. Si enim vnus senex sit, alter iuuenis; vnus sapiens, alter insipiens; vnus caleat, alter frigeat, nihil certius est amorem eiusmodi tandem in odium verti. Si igitur amica tua tot quot tu, nempe annos sexaginta & tres nata est, minus, credo, vtrius que amor periclitabitur. Ad focum enim sedentes, tu illi amores tuos iuueniles iactabis; illa vicissim quot à procis expetita sit narrabit. Sed vt ad rem ipsam propius accedam, illud ego scire cupio, quid sit quod tu isthac ætate, tam cano capite, membris omnibus scabie infectis, & arthritide debilitatis, iuuen-

Amor inter æquales optimus.

iuuenculam tam teneram ac formosam procari audeas: quæ studium omne magis in te expilando quam tibi ministrando consumet. Ad quid enim aliud tibi amicæ opera vtilis sit, quam vt caligas tibi subnectat & flabro muscas abigat, aut tale quid faciat? An tu propterea amicam expetis, vt habeas cui narres quàm parum eo die comederis, aut quoties horologij sonum noctu audieris? Ad quid tibi amica opus est, & viribus ad libidinem, & fortunis ad auaritiam ipsius explendam, & patientia ad ferendos ipsius mores, & iuuenili vigore ad amore ipsius fruendum destituto? Quid tu talem amicam quæris, cui non labores & dolores quos ipsius causa pertuleris, sed illa tantũ narres, iam stomachũ tibi dolere, iam arthritidem manus, iam pedes, iam collum inuasisse? Cur eam tibi amicam adsciscere cogitas, quæ quamprimum donare ipsi & in omnibus morem gerere desieris, statim te relictura sit? Quid amica tibi opus est, cui nec petẽti negare, nec delinquẽnti exprobrare quidquam ausis? Quid amicam expetis, cuius fauor non grato tantum animo agnoscendus, sed statim etiam compensandus, aut iniuria omnis mussitanda est? Quid tu talem ambis amicam, cuius omnes blanditiæ nihil aliud spectant quam vt à te aliquid extorqueat? Quid amica tibi opus, cum qua, si vel ad insaniam podagræ dolores te redigant, ridere ac lætum fingere vultum

Quid seni ab amica expectandum.

tum necesse habeas? Quid amica tibi opus est, cum qua citius rem omnem consumpseris quam mores ipsius & ingenium pernoscas? Quid denique eam amicã expetis, quam care conciliatam, & dapsiliter habitam, mox non sine odio deserturus sis? Talem amicã si tu quæris, age, fiat id bonis auspicijs. At si me audis, amicũ tu potius cuius sermone & consuetudine recreeris, quam amicã cuius libidine interficiare, tibi comparabis. De remedijs Amoris quum alij tum Ouidius scripsit; tanto magis ridiculi quod illis quæ alijs præscripserant, ipsi vsi non sunt. Sed quidquid illi dicant, mihi contra Amorem nullum pręsentius aut efficacius remedium videtur, quam vitare occasionem. Amoris enim retia facile vitabit quisquis voluerit; at qui semel ijs sese involuerit, vix vmquam etiam quum voluerit, sese explicabit. Caue ergo, caue mi Rubine, ne diaboli fraude iterum in amorem pelliciaris, qui & valetudini tuæ noceat, & generi infamiam inurat, & non modo arthritidem non leniat, verum etiam vitam ipsam auferat. Sed longius me prouectum video quam initio mihi proposueram. Quod si tu ista legens, vnguem, quod dicitur, in vlcere senseris; non mihi sed tibi qui me prouocasti, imputabis. Ego interim te Dei immortalis tutelæ commendo: quem precor vt ab eiusmodi amoribus & poda-

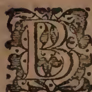
Medice cura teipsum.

& podagrę ſimul doloribus te liberet. Madrici III. Martij M D XXVII.

Ad
ALPHONSVM
SVARES,&c.

EPISTOLA.

In qua ad congratulationem reſpondet.

ENE mihi tuæ redditę ſunt litteræ: quas à te eſſe, etſi nomen non præferebant, è ſtilo ſtatim agnoui, vtpote graue inprimis ſententiarum pondus paucis verbis comprehendentes, & mira quadam vrbanitate & lepore tinctas. Tria aiunt eſſe in quibus hominis ſapientia aut ſtultitia maxime eluceat, Iram ſcilicet, rei domeſticæ adminiſtrationem, & ſcriptionem. Hæc enim vix ac ne vix quidem ita tractari poſſunt quin certiſſima in hanc vel illam partem animi indicia ſeſe prodant. Ad me quidem multorum quotidie comeant litteræ, ſed mihi crede, nullæ me magis delectant quam tuæ, non tantum quod politiſſimi & admirandi tui ingenij, ſed & ſingularis erga me beneuolentiæ teſtes ſunt. *Notæ ingenij & quales*

Scribis

Scribis mulum te mihi dono mittere, sed & vniuersas tuas fortunas communicare mecum paratum esse. Equidem hunc tuum erga me tam propensum animum exosculor, donum tamen nequaquam accipio. Ad vsus enim meos necessaria aliunde habeo; à te vero nihil præter bonum consilium peto aut exspecto. Nam quid ego plus optem, qui & duplex salarium à Cæsare, Inquisitoris scilicet & historiographi, habeo, & Episcopatu nuper sum auctus?

Non bene conueniunt nec in vna sede morantur
Virtutes & Opes.

Liceat enim mihi duobus immutatis verbis, versum hunc in re obuia & notissima vsurpare. Stultiam namque, vt alius non minus scite dixit, opes patiuntur, voluptatum ministræ. *Sapiens paruo contentus.* Sapiens necessarijs cōtentus est; at vanus gaudet superfluis: vnde fit vt è summa copia summa nascatur inopia. Pauper magno labore necessaria sibi quærit; at diues superflua multo maiori sollicitudine custodit: vt qui non libidine tantum ea augendi, sed etiam amittendi metu cruciatur. Aliud præterea incommodum opulenta fortuna secum trahit, quod nimirum vel paullulum crescente auctoritate, vanitas & stultitia in immensum crescit: vt omnis labor non in procurāda re domestica, sed in vanis explendis cupiditatibus versetur. Quilibet procurare debet vt necessaria habeat; sed multo magis vt non ne-

cessa-

cessaria non concupiscat. Multi enim iamdudum a vitijs recessissent, si diuitiæ ab eis. Laudanda sane eorum est industria qui sibi ac suis ad victũ necessaria procurant: quum inopia semper anxia sit & sollicita. O quantum Deo debent quibus ille necessaria suppeditat, sic vt neque ad vitam quid desit, nec ad perniciem quid supersit.

Opes alunt vitia.

Ad gratulationem tuam quod attinet, & incredibilem lætitiam quam ai[illegible]e ex hac dignitatis meæ accessione cepisse, animum itidem tuum laudo, sed lætitiam non probo. Quin potius illud exspectabam vt condoleres mihi quam vt congratulareris: & credo facturum fuisse, si muneris huius vel oneris potius grauitas tibi esset explorata. Difficilis est Reipublicæ administratio; at multo difficilior Ecclesiarum. Vtrumque munus multi ambiunt; pauci recte administrant. Gubernatorem tam sæcularem quam Ecclesiasticum oportet esse scientem & doctum, vt sciat quid agendum sit; prudentem & expertum, vt sciat quando vnumquodque agendum sit; cordatum & iustum, vt sciat quomodo vnumquodque agendum sit; patientem denique, vt quæ emendare nequit, dissimulet: ne & sibi molestiam & Reipublicæ periculum creet. Hæc omnia in vno quidem optari possunt, at in paucissimis reperiuntur: quum etiam optimis & præstantissimis multa ad summam perfecti-

Gubernator qualis esse debeat.

onem desint. Ex omnibus titulis quos sæculi huius ambitio magno studio affectat nullus mihi magnificentior videtur quam qui à virtute & honestate sumitur: quem nemo non sibi vindicat, sed pauci merentur. Ridere satis non possum eorum ineptias vel stultam potius ambitionem, qui honori suo summam factam iniuriam putant, si Honesti aut virtute præditi appellentur: eoque litteras minus honorifice, vt ipsi putant, sibi inscriptas indignanter abijciunt, ac ne legere quidem dignantur. Suus cuique statui & dignitati debetur honos: at affectét illi quoscumque velint titulos, mihi crede, nullum ex omnibus reperient qui cum eo quo quis Honestus aut Virtute præditus dicitur, comparari possit, quamuis hodieque is ad infimum fere vulgus relegatus sit. Nam & virtus in hoc agnoscitur, nec tamen dignitas negatur. Sed vt eo vnde digressus sum redeam: hoc mihi credas velim, non maiori studio alios dignitatem hanc ambire, quam ego, si meo arbitratu mihi viuere liceat, renunciare ei paratus sim: quum ad philosophandum magis quam ad gubernandum indoles mea procliuis sit.

Virtutis titulus omnibus aliis præcellit.

Sed hic profecto ego vineta ipsemet mea cædere videbor; vt qui negare nō possim ex eorum me esse numero qui non solum suis necessitatibus, sed aliorum etiam sermonibus seruiendum sibi existimant: eoque non

tam

tam ratione quam aliorum opinionibus regi ſe patiuntur. Multos videre eſt quibus non modo ad honeſte viuendum ſatis, verum etiam (modo cupiditatibus ſuis non nimis indulgeant) plus quam ſatis eſt; ijſdem tamen, quum hominum magis de ſe exſpectationem quam ipſam officij rationem ſpectent, nec à parentibus relicta, nec ab amicis ſumta ſufficiunt. Difficilis, periculoſus & ſumtuoſus eſt Principum & magnatum ſtatus. Ipſis enim ſolis omnia accepta feruntur; at accepta multorum arbitratu expenduntur. Vix contineo me quin publicanis eos hac in re comparem, vt quibus ex omnibus quæ capiunt, parum ad ſuum vſum relinquitur, tantum ſcilicet quantum ad vnum ventrem explendum ſati eſt. *Opinionibus mundus regitur.*

M. Aurelius Imperator, inter alia ad Pollionem ſic ſcribit: Scire te volo, mi Pollio, bonum nonnumquam eſſe homini vt faciat quod non vult; numquam vere bonum eſſe vt faciat quod non debet. Contra homines bellum gerere, glorioſum ſæpe; at contra rationem, ſemper ſtultum eſt. Multa ſapientum genera ſunt, ſed plura ſtultorum. At ſtultiſſimus omnium eſt qui quum domi quiete & pace frui poſſit, turbas foris quærit; ſic vt è dignitate ſeu munere nihil ad ipſum redūdet quā moleſtia & labor. Quis non exiſtimet Imperatoriā dignitatem M. Aurelij Epiſtol. ad Pollionem pars.

summum esse humanæ felicitatis apicem? At mihi crede, res longe aliter se habet. Et quia amicus mihi es, in sinum tuum hoc totum effundam, non quod tu scire hoc expetas, sed vt scribendo isthæc tecumque cómunicando, molestias meas aliquantum leuem. Postquam D. Antoninus Pius me sibi generũ, ac pro dote mihi Imperium destinauit, duplici me statim onere grauatum sensi. Nam quum Imperij administratio valde sit difficilis, tum mihi Faustinæ coniugis meæ multo difficilior est custodia. Non mirum tibi videatur quod scribo; sed illud potius quomodo tantum onus tam longo tempore ferre potuerim. Imperij negocia mihi vitam consumunt, at coniugis leuitas honorem meum infamat. Quia enim Faustina se Imperatoris filiam, & Imperatoris coniugem, præterea diuitem, formosam, potentem ac nobilem esse meminit; istis rebus omnibus non ad libertatem, sed ad licentiam abutitur: & quod pessimum est, mihi sine summo præiudicio, errores eius corrigere non licet. Mihi quidem agriculturam exercere quam eiusmodi vitã cum tali coniuge ducere satius esset. Nulla enim tam dura est atque aspera terra quin aratro obsequentem se præbeat; nec quisquam homo tam lenis qui æquo animo imperium accipiat. Numquam mihi melius fuit quam quum vnum tantum seruum haberem; sed multo meli-

Leuis feminæ difficilis est custodia.

melius, quum nullum haberem. Postquam Imperator factus sum, omnes se seruos meos ferunt, quum tamen ego omnium sim seruus. Obedientiam illi mihi præstant; ego illis victum. Illa tantum, mi Pollio, inter id quod fui & id quod modo sum, est differentia, quod antea in Philosophiæ studijs totus acquiescebam; at dignitate iam tumidus, & artes quas sciebam oblitus sum, & virtutem qua gloriabar, posthabui. Ante susceptam à me Reipublicæ administrationem omnium oculi in me erant coniecti; nunc in me Principem omnium linguæ acuuntur: vt sicut Principi numquam deest quod castiget, ita maleuolis numquam desit quod carpant. Hæc eò, mi Pollio, ad te scribo, vt pręteritam illam meam fortunam mihi inuideas, & eius in qua iam sum vicem doleas: si quidem omnis amicorũ conuersationis & scientiarũ quas olim didici fructu priuatum me iam video, &c.

Regnum splendida est seruitus

Habes ad gratulationem tuam M. Aurelij pro me responsum: è quo facile intelligi potest quanto litteratis hominibus & Religiosis, qualis ego sum, & tutius sit & iucundius philosophari quam gubernare. Cetera mea bene habent, nisi quod podagræ doloribus interdum vehementer crucior. Quis vero mihi sub eius signis contra voluntatem militanti animus sit, Deus nouit: præsertim quod quanto ego magis dolores meos apud

Bene qui latuit bene vixit.

Mexiam medicum deploro, tanto ille magis ridet. Caroli Gueuaræ patrui mei, qui apud vos est, negocia ita tibi commendo vt maiori studio & diligentia cómendare non possim, par aut maius etiam, si occasio ferat, officium tibi ac tuis prestiturus. Granatæ IV. Decembris M D XXXI.

Ad

MARCHIONEM VELESIUM,

EPISTOLA.

In qua noua quædam miro lepore nunciantur.

Illustrissime Domine, cognate & amice obseruande:

ARsias Rodericus litteras tuas VII. huius mensis Velis ad Rubium scriptas mihi reddidit, tam recentes vt salmones maiori celeritate Baionâ huc ad nos adferri non possint: quibus à me petis vt si quid nouarum rerum hic sit ad te perscribam, & quo in statu aulæ sint negocia significem. Ego vero aio multum te decipi, si existimes quidquá hic certum statum obtinere, quũ omnia non secus

Aulæ vana omnia.

ſecus ac Luna, continuo vultum mutêt, ipſique homines Proteo ſint inſtabiliores. Iſta iam olim in aulis ita ſunt, & velut ius ſuum habent, vt ſcilicet vocanti nemo reſpondeat, fugiant amantes, quærunt fugientes, ſequantur ignotos, ſeruiant nihil ſoluentibus, ſperent quod nemini datur, & vt verbo dicam, operam & oleum perdā. Hæc omnia vt corporis noſtri vires perferre poſſint, animus tamen ferre aut diſſimulare non poteſt. Cuius corpus doloribus affligitur, citius queri deſinet quam animus anguſtijs incluſus ſuſpirare. Multi tã Philoſophi quã alij in ſummis corporis cruciatibus vix vllã vocem doloris indicem emiſiſſe, at ſuperueniẽre aliqua animi triſtitia pæne vltra modum ingemuiſſe, perhibentur. Quocirca ſapienter admodum feciſſe mihi videris, quod relicta aula, domum tuã, ad vitæ tuæ reliquum tranquille ibi exigendum, conferre te voluiſti; non ignarus, acerbiora eſſe quæ videntur quam quæ audiuntur. Et profecto quum omnia aulæ vana ſint, ſimulata, inconſtantia, dubia, periculoſa; non mirum eſt ſi cum riſu fere audiuntur, at ſummo cum dolore oculis cernuntur.

Grauiora ſunt quæ animum quã quæ corpus feriunt.

Petis vt tibi ſcribam an Imperatricem cœnantem vel prandentem nonnumquam videar; & quibus illa cibis veſcatur. Equidem quum hoc tempore pauci admodũ Prælati in aula ſint, quotidie ad prandium &

cœnam eò venio, non quidem ſpectandi, ſed cibi conſecrandi gratia. Interim dum menſæ benedico, fateor me mihi ipſi interdum maledicere; ſiquidem ex aula me domum ad cœnam recipiente, plerumque cœnandi tempus iamdudum præterijt, adeoque iam cubitum eundi tempus eſt. Minori opera Deo ſeruitur quam Regi. Rex enim nullum officium acceptum habet niſi quod ſuo tempore præſtatur, & quod ipſe requirit: at Deus omnia noſtra obſequia grata habet, neque ea ſolum ad ſui præſcripti, ſed bonæ etiã noſtræ voluntatis & affectus lancem exigit. Quæris quid, & quomodo Imperatrix edat. Non eſt hic aliud quod dicam, niſi cibos quibus veſcitur, frigidos fere eſſe, vt & locum: illam vero ſedere ſolam & tacentem, omnium interim reliquorum oculis in eam defixis. Ni fallor quinque hæ ſunt conditiones, quarum vna, quæque minus ſuaue mihi prandium reddi tura ſit. Iam hyems eſt, quod tempus natura ſua frigidum eſt & triſte: atque eo tale mihi prandium aut cœna placet, quæ ad focum calentem inſtructa, inter amicorum confabulationes ſine vllis ſermonum arbitris peragatur. Qui enim eo tempore quo alij in lætitiam ſoluuntur, nec ipſe edit, nec alijs edentibus miniſtrat, ſed tacitus & plenus cogitationum adſtat, eum ego inſidiatorem potius quam ſpectatorem dixerim.

Facilius eſt Deo ſeruire quã mundo.

Frigi-

Frigidis vero cibis, ac præsertim hyberno tempore, vesci, & stomacho nocet, & orexin extinguit. Solum edere, animi parum generosi mihi videtur: qui non tantum cibis quantum commensalium consuetudine & sermonibus delectatur. Sed Principibus hac in re venia danda est, quos ista à contemtu vindicant, & venerabiliores reddũt. Sed edat quisque quod & quocumque modo volet: ego certe non tam cibos qui Imperatrici apponuntur, quam patientiam quam illa inter vescendum ostendit, ei inuideo. Fercula si numerũ spectes, multa sunt, è quorum paucis illa parum aliquid delibat: sic vt Imperatrix mihi videatur optimæ cõditionis, sed teneræ complexionis. Quibus vero vesci solet, hæc fere sunt: melopepones conditi, carnes vaccinæ recens salitæ, iuscula, exta suilla, columbę domesticæ, præpingues anseres, capi assati: sic vt ijs delectetur quę multi fastidiunt, & ab ijs abhorreat quæ vulgus in delicijs habet. Apponuntur etiam pauones, perdices, phasiani, artocreæ, striblitæ, placentę, multaque alia varij generis edulia, quæ tamen illa non modo attingere, sed vix etiam adspicere dignatur. Adeo verum est, cupiditates cuiusque expleri nõ eo quod quis habet, siue multum siue parum id sit, sed quod naturæ quadam inclinatione desiderat. Toto prandio vel cœna semel tantum bibit, non merum

Confabulatio cibo suauior.

vinum, sed aqua dilutum, vel vt verius dicam, aquam vino dilutam: sic vt tam cibi quam vini reliquiæ ex orbe eius ablatæ à nemine cui palatum sapit, expetantur. Ministratur ei more Lusitanico, nempe à tribus puellis, quæ genu innixæ cibum à maribus apportatum, præsecant, aliaque ministeria obeunt. Reliquum gynæceum in orbem adstat, aliæ erectæ, aliæ in parietem aut aliud quid reclinatæ, non tacitæ sed garrientes, aulicis interim singularum mores obseruantibus, & è re nata sermonibus vnamquamque inter se celebrantibus. Vtrique aliquando etiam tam clare tinniunt, vt ipsius Imperatricis aures offendant: sed hæc Lusitanorum consuetudine facile excusantur.

Quod quæris, vtrum in aula maior iuuenum procantium an puellarum quibus illi seruiunt sit numerus, cum Isaia respondeo: Apprehendent mulieres septem virum vnum. Plerique Nobiles aulici gynæcei virgines affectantur, videre eas cupiunt, audire, colloqui; at vxorem ducere nemo: interim miseræ illæ spe frustratæ, dolore & desiderio contabescunt.

Rogas à quo galerus Cardinali sit impositus. Scito ergo Franciscum Mendozam Zamorensem episcopum id muneris obiisse; & nisi me animus fallit, maluisset ille in genua prouolutus pileum hunc ab illo accipere, quā

sedens

ſedens illi imponere. Ceremoniæ hæ in templo S. Antolini peractæ ſunt: quo tempore tantus repente cœlo imber decidit, tamque vehemens ventus increbuit, vt ſi Cardinalis non Chriſtianus ſed gentilis fuiſſet, honorem eum aut repudiaturus, aut rem in aliã diem dilaturus fuerit. Certe tanta fuit tempeſtas, vt Cardinali è templo deſcendenti cauſia quam ante geſtare ſolitus fuerat, maiori vſui fuerit quam tum ei datus Cardinalitius galerus. De epulo quod ille præbuit, quid tibi ego dicam? Lauta omnia, ſplendida & magnifica fuerunt. Nullum generoſioris vini genus deerat, Torenſe, Sanmartinianum, Madrigalenſe, Arenate: ſed nec ſtrenui potatores, quorum nonnulli greſſu titubantes, quidam etiam in genua prolapſi, vim vini teſtabantur.

Ad hoſpitium meum quod attinet, ne tu quęre an commodũ, ſed an omnino hoſpitiũ habeam. Sæpe ego ad Ioannem Aialam deſignatorẽ dixi, poſſe à Deo quæcumque velimus precibus obtineri, at ab ipſo etiam cum lachrymis bonum hoſpitium impetrare nos non poſſe. Memini in quodam ſermone quẽ coram Imperatrice habueram, inter alia me dixiſſe, D. Ioannem Baptiſtam in deſertum ſe contuliſſe non tantũ vt peccati occaſiones vitaret, verumetiã vt ne quid cum hoſpitiorum deſignatoribus negocij haberet, nec de hoſpitio laboraret.

Quæ-

Quæris an magna ſit aulicorum frequentia. Mihi quidem circumſpicienti pauci hic viri, ſed ingens mulierum turba occurrit: quarum multæ ab Auila aulam hucvſque ſequutæ ſunt, quamuis earum ante hic ſatis ſuperque eſſet. Sed & Taurus, Zamora, Salamanca neſcio quas negociatrices huc ſubmiſerunt: adeo vt ſi Nobiles de ſeptenis ex gynæceo virginibus optionem habeant quibus ſeruiant, miniſtris & equiſonibus octonæ ſint in vrbe mulieres quas procentur. Interim nihilominus quum Imperator in Belgio adhuc moretur, hyems ſæuiat, & magna ſit annonę caritas, nemo aulam ſequitur niſi quem adigit neceſſitas.

Quæris etiam quid de Veiarenſi Duce ſentiam, qui viuus pecuniæ corradendę tanto ſtudio incubuit, vt moriens quater centena Ducatorum millia in loculis reliquerit. Licet hac de re quidquã ſcribere periculoſum, & audire odioſum ſit, mihi tamen iam dictus Dux nihil aliud, quam ſibi curam, alijs inuidiã, inimicis calcar, furibus inſidias, corpori moleſtias, conſcientię ſcrupulos, animæ pericula, lites filijs, & hæredibus exſecrationes quæſijſſe videtur. Iam adeo inter viduam, Ducem nouum, Comitem Mirandæ & alios de iure hæreditatis & ſucceſſionis magnæ lites agitantur; fitque hic quod plerumque fieri ſolet, vt bonorum omnes hæredes eſſe, ſed nemo quidquam oneris in ſe ſu-

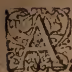
se suscipere velit. Anno M D X X I I I. Burgis me ægrotantem præfatus Dux (cuius animę Deus sit propitius) inviserat, & quum forte fortuna de auaris incidisset mentio, me rogarat quis proprie Auarus dici possit aut debeat: aiens multos super ea re differentes sibi auditos, sed à nemine satisfactum. Tum ego, Auarus est, inquam, qui quum ad luculentum ignem possit, ad fumum tamen calefacere se mauult; qui ex bonis vinis ad suum vsum mala eligit; qui pannosus incedit quum satis in arca habeat vestium; qui pauper viuit vt diues moriatur: hunc ego, aut neminem, auarum dicendum puto. Addidi insuper, Mihi illum hominem pluris videri qui diuitias distribuat & in quos par est vsus eroget, quam qui easdem sine fine congerat. Ad eas enim cumulãdas curam tantum & laborem, adeoque casum sæpe; ad erogandas vero, magnum & generosum animum requiri. *Quis auarus dicendus.*

Quid de Medina vrbe, vbi iam sumus, mihi videatur quæris. Mihi quidem nec solum illa nec cœlum habetur. Hoc enim nubibus, illud luto ita semper tectum est, vt neutrum cerni possit. Eoque vrbs ipsa à ciuibus & vicinis Medina campi, ab aulicis Medina luti appellatur. Riuum habet Caperdielem nomine, tam profundum & periculosum, vt fundus eius æstate anserum pedibus calcetur. Is quum tenui alueo feratur &

tur & cœnosus sit, magnam anguillarum copiam mensis suppeditat, sed aerem plurimis nebulis obfuscat, &c. Medinæ Campi XVIII. Iulij M D XXXII.

Ad
CONSALVVM GILIVM,
EPISTOLA:

In qua illud diuini Regis & Psaltæ, *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*, explicatur.

N & quid ad litteras tuas respondere debeam, animi dubius hæreo; Is enim status iam nostri imperij est, vt in acerbissimo multorum malorum sensu vix vocem doloris indicem emittere liceat. Iniurias ferre difficile est, at multo difficilius dissimulare. Magnum mœroris leuamentum est, rem cum amico communicare, & tristitiam omnem velut in sinum eius effuudere. At si semel altius animo iniuria insedit, difficilius obliuiscaris quâ vlciscaris. Quod si lingua mea omnia quę memoria ei suggerit effutire, aut pēna chartis illinere velit: haberent præsentes quod obstupescerent, & absentes quo offenderentur. Iam enim alea iacta est; iam inibi

ōmnia

omnia sunt, vt breui suiq, deque omnia latū & funditus euersum iri periculū sit. Nobilitatis exercitus hic apud nos Medinæ; rebellantiū, Villabraximę iā est. Nos vt illis tamquā pro legitimo nostro magistratu pugnātibus, victoriā optamus; ita horū vicē tāquā amicorū ex animo dolemus: quū pręsertim pleriq; nec quid petāt intelligāt, nec quid agāt sciāt. Si belli huius ciuilis calamitates in eos tantū incumberent qui eius auctores sunt, æquiori sane animo nobis spectanda, & illis patienda omnia essent. Sed iā ita plerumq; fit, vt antesignani & præcipui auctores euadāt, & miserū vulgus plectatur. Monasterium hic plenū est militibus, & monachorū cellas Nobiles iā suas fecerunt, sic vt neq; ad secedēdum vllus nobis angulus, nec ad studendū vna hora superfit; & quēadmodū libri mei disiecti sunt, ita sensus & cogitationes omnes vagētur. Nā quid quæso quemquā hoc tēpore & hoc rerū statu delectare possit? rege procul absente, subditis tumultuantibus, bello vndiq; perstrepente, timore perculsis magistratibus, plebe exhausta, eoq; ad extrema omnia propendēte. Singulis fere horis nouos videmus affluētes milites, singulis horis fere lustrātur copię, cōclamatur Ad arma, confligitur, & magnus sauciorum numerus huc cōportatur. Cardinalis & regij Præfecti iniunxerunt mihi vt ad populum habendis concionibus & paci procurandæ pro viribus operam darem. Facio quod in me est, & tertio quoque

Plectuntur Achiui.

quoque die inter vtrumque comeo exercitum; sed rebelles nec fidem mihi habere, nec resipiscere volunt, & habent vocem Iacob, sed manus Esau. In bello hoc ciuili ex alijs locis ea audio, eaque hic video, *vt posuerim custodiam ori meo, vt non delinquam in linguâ meâ.* Quod si meæ vel tuæ litteræ in aliorum inciderent manus, multo sane maiori in periculo vterque versaturus esset, apud eos præsertim qui ista aut non intelligunt, aut in malam partem omnia interpretantur.

Tempore belli tacere, sed scribere periculosium est.

Expositio supradicti loci.

AIs, non ita pridem concioni te meæ interfuisse, in qua locum illum regij Prophetę & Psalmographi explicuerim, *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem:* simulque rogas vt quæ tum dixi, scripto comprehensa ad te transmittam. Equidem hoc facere non soleo; tibi tamen cui omnia cupio, in hoc quoque non gratificari non possum. Veri enim amici officiũ puto, nec quidquam eorum quæ scit celare, nec quidquam eorum quæ habet, alteri negare.

Amici officium.

Primo ergo valde illud mirandum est, quod Propheta ait, *in æternum* Deo seruire se paratum, quum tamen non ignorauerit sibi non minus quam alijs moriendum esse. Verum vt hæc recte intelligamus, operæpretium

cium est illud perpendere quod D. N. Iesus Christus dicit: *Ibunt in supplicium mali, boni autem in vitam æternam.* Quum Christus Dominus noster summa sit Veritas & summa Iustitia; illud non immerito alicui mirum videatur, qui fiat vt finitis meritis infinitum præmium Deus concedat, & econtra temporali culpæ æternam pœnam imponat, idque tanto magis quod Deus ipse in Apocalypsi testatur, pœnam improborum culpæ æqualem fore. Quod si nobis non constaret de diuino iudicio, hominibus forte iustũ videatur, vt qui centũ annos Deo in hoc mundo seruierunt, in altero illo ducentorum annorum gloria fruãtur; & qui hic quinquaginta annis in peccatis & sceleribus vixerunt, altero tanto plures ibi in tormentis exigant: atque ita meritis gloria, & pœna culpæ quodammodo respondeat. Magnum ergo hoc est mysterium, quod nempe Deus temporalibus meritis æternam gloriam policetur, & temporalibus delictis æternam pœnam comminatur; quod quiuis facile proponere, at non facile quivis soluere queat.

Non facta sed fontem Deus spectat.

Ante omnia sciendum est, nec præmium nec pœnam alterius sæculi numero aut qualitati operum respondere, sed abundantiæ aut defectui charitatis. Non enim tam ad ea Deus respicit quæ facimus quam ad ea quæ facere desideramus. Fieri potest vt paucis operibus quis multum, & alius multis operibus

ribus parum meretur: siquidem meritum aut demeritum non in grauitate aut leuitate eorum quæ patimur, sed in animo quo ea patimur, consistit. Nō sine causa D.N. Christus dicit *In patientia vestra*, non in labore vestro, possidebitis animas vestras. Et Augustini illud est: Non pœna sed causa martyrem facit. Ea ergo causa est cur Deus bonorum meritis æternam gloriam præmium constituerit, quod si in æternum hic vixissent, etiam Deo in æternum seruituri erant. Atque eadem est ratio cur impijs æternam sit pœnam impositurus, quia scilicet si viuere nunquam desijssent, etiam Deum nunquam offendere cessassent. Quod ergo Propheta dicit: *Inclinaui cor meum in æternum*, idem est ac si dicat: Ego Domine, seruitio tuo in tantum me obligo quantum tibi vitam meam prorogare visum fuerit: ita vt prius illa quā tibi seruiendi voluntas me defectura sit. Quid amplius addam, ò Deus meus, nisi hoc, vt quum seruiri tibi omnino à me velis, facias vt quū vitæ meæ dies pauci sint & finiti, desiderium nihilominus tibi seruiendi immensum sit & infinitum: quia *in æternum inclinaui cor meum.*

Seruire Deo optimum. O quanto desiderio Deo seruire, ò quam certam salutis spem concipere debemus, quum ei Domino seruiamus, cui sine vllo scrupulo non id tantum quod fecimus, sed etiam quod facere desiderauimus imputare, proque eo mercedē expectare nobis liceat, &c.

Vale.

Valc. Medinæ ad Riuum siccum XXII. Ianuarij MDXXIII.

Ad

INIGVM VELASCVM, &c,

EPISTOLA,

in qua docetur, sapientis non esse quidquam arcani mulieri committere.

IDACVS Mendoza epistolam mihi reddidit & tua manu scriptam, & tuo sigillo signatam. Vtinam vero tam diligenter meæ à te asseruentur litteræ quam à me tuæ. Nescio vtrum tua incuria an meo malo fieri dicam, vt si vel minimum quid ad te scripsero, statim lippis sit & tonsoribus notum. Ego quantum amicitiam nostram omnibus notam esse cupio, tantum incuriam tuam vel imprudentiam detestor, quę inter nos secreto acta & scripta sunt, alijs aperientis. Nam si vxor & liberi tui resciuerint præcipua tua & secreta negocia mihi à te communicari, illud à me postulabunt vt cōscientiam tuam non tam ad id quod rectum quam quod *Quod soli soli, ne tu alteri.*

rebus ipsorum vtile est, dirigam; ac nisi id fecero, de me querētur. Vxor tua vel iā ad me scripsit, mecum expostulans quod in caussa Touarensi ipsi aduerser: quod quidem nunquam mihi in mentem venit. Illud ego semper docui, doceo & docebo, inter bonos bene agier oportere; sed inprimis Nobilium esse suum cuique tribuere, nec pati vt primogenitorum ius deterius reddatur. Scis ipse in sacra Confessione & priuatis consilijs me tibi semper inculcasse, à magnatibus præcipue requiri vt soluant quod debent, nec aliena involent; ijsdem vero licere vt sua pro arbitrio distribuant; ad quorum illud conscientia nos cogit, in altero ratio modum præscribit. Quia vero hi & eiusmodi sermones inter nos solos habiti sunt, nihil necesse fuerat eos alijs indicare. Graues enim & arduæ res secretum amant; quas si cauere non possumus quin alij suspicentur, cauere tamē possumus ne sciant. Vetus est, Quod tribus manifestatum sit, omnibus esse divulgatum. Forte fortuna tibi aut verbum aliquod aut etiam litterę exciderunt: quorum neutrum recte intelligens vxor tua, tanto maiorem concepit & suspicionem & contra me indignationem. Tu, si sapis, nulli mulieri posthac nec ioco nec serio quidquā rei quod secreto haberi cupias, concrede. Vt enim ab alijs maioris fiant, ac multum scire & sapere videantur, quæ sciunt quæ nesciunt

Nobilis officium.

Mulieres vt multa scire videantur multa loquuntur.

iuxta

iuxtà garriunt. Delirant, meo iudicio, mariti, qui pecuniam clam vxoribus asseruant, at cordis secreta eis indicant. Vt enim maxime argentum eis ab vxoribus surripiatur, exiguæ tantum rei facient iacturam; at si secreta ipsorum euulgentur, de honore periclitabûtur. Cantilinariæ coniurationis indicia Romana mulier Fuluia Torquata, cui res communicata fuerat, alteri cuidam feminæ, & hæc rursus alteri fecit; dones res ab ipso magistratu cognita fuit, & Catilina & socij suo ipsorum indicio perierunt. Ac tantum abest vt ego rem secretam mulieri committendam putem, vt etiam præsente aut audiente hoc sexu, ne minimam quidem eius mentionem faciendam existimem. Iniquum sane fuerit illud cogitare, nedum dicere, Feminas omnes iisdem esse moribus, vt qui vnam nôrit, omnes nôrit. Equidem noui feminas tam prudêtes, & fidei & secreti tenaces; & econtra earum maritos tam simplices & incircumspectos vt hos illarum, quam illas horum fidem sequi satius sit. De toto tamen hoc sexu (absit verbo contumelia) illud verissime dici posse arbitror, aptiores eas à Natura factas ad sobolem gignendam quam ad secreta continenda. In vniuersum nunc ego te moneo, vt quæ inter nos dicta ac facta sunt, nemini posthac siue viro siue feminæ indices: ne tibi molestiam, mihi inuidiam, vtrique odium concinnes. Nouarum

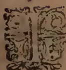
R5 rerum

rerum nihil habeo quod scribam; illud tantum te tamquam dominum & patronum rogo, & tamquam filio impero, vt in gratiam me apud Ducissam coniugem tuam restituas, aut domo tua exsulare omnino iubeas. Valladoleti VII. Sextilis MDXXVI.

Ad
EVNDEM VELASCVM, &c.

EPISTOLA:

de ira penitus ex animo eijcienda.

Dem ego de te dicere possum quod Deus de Babylonia apud Prophetam. *Curauimus Babyloniam*, inquit, *& non curata est: relinquamus illam.* Nam quid tu consilio meo sic vsus, aut vt verius dicam, omnino abusus es? Suaseram ego superioribus meis litteris ne coniugi tuæ quæ inter nos secreto dicta & conuenta essent aperires; at tu has ipsas litteras vix dum à teipso lectas ei tradidisti, sicque me vterque ludibrio habuistis. Sed bene me vltus sum. Ego enim vt par pari referrem, à Nassouio Comite tum ad prandium inuitatus, tuam itidem epistolam expromsi, quæ Belgis,

Belgis, Lusitanis, Germanis & Hispanis qui præsentes tum erant, audientibus, non sine multorum risu lecta fuit. Illud bene habuit, quod quę superioribus meis litteris de muliebri sexu scripseram, coniux tua velut ioco dicta aut ad se non pertinentia accepit: ita vt merito eius ego laudare prudentiam, de tua vero inconsulta temeritate iustissime queri possim. Quaso te etiam atque etiam, Domine, ne post hac epistolas meas tam indignis modis habeas; sed si minus tibi placebunt, lacceres potius & Vulcano tradas. Quid enim, si forte eæ ab hominibus parum æquis legerentur, non tu honori & existimationi meæ magnum periculum creatum iri existimas? Sunt enim quidam animo tam liuido, vt velut araneæ etiam è salutaribus herbis & flosculis venenum sugant. Ab horum calumnijs vterque nostrum se vindicabit, si quæ aliorum scire nihil refert, ea inter nos pereant.

Litteræ asseruandæ, non vulgandæ.

Quod scribis te mei caussa omnem ex animo iram & odium, quod contra Nobilem illum conceperas, eiecisse, equidem tam gratum mihi est quam si mea ipsius res ageretur. Nobilis enim ille eum apud me amicitiæ tenet locum, vt quod ipsi bene ac benigne fit, mihi factum putem, amemque omnes qui ipsum amant. Quod ergo eidem ignouisti, non solum rem mihi gratissimam,

Regium est ignoscere.

ſed tibi quoque inprimis decoram, adeo-
que neceſſariam feciſti. Vobis enim quiin
Principum & magnatum eſtis numero, non
modo cuiquam iniuriam facere, ſed nec ac-
ceptam iuiuriam vlciſci licet. Quod enim
in priuatis hominibus ira dicitur, id in Prin-
cipibus Crudelitas vel tyrannis potius ap-
pellatur: & quod in infimis, pœnæ; in ſum-
mis, vindictæ loco habetur. Quoties gene-
ris tui Nobilitatem cum tua conſcientia æ-
qua lance appendes, ac memineris non Du-
cem te modo, ſed etiam Chriſtianum eſſe;
nulla magis tibi placebit quam remiſſa in-
iuria, nec magis vlla diſplicebit quam acer-
be vindicata. Multi enim dum minuta quæ-
que vlciſci ſtudent, ſeipſos atrociter læ-
dunt. Sunt quædam iniuriæ, quæ non modo
non vindicandæ, ſed ne ſacerdoti quidem
in Confeſſione aperiendæ ſunt. Honor e-
nim & exiſtimatio tam delicata tamque te-
nera res eſt, vt læſum te ſæpe queri non poſ-
ſis, quin ſimul ad vltionem quodammodo te
obſtringas. Præclara vox eſt Iulij Cæſaris:
Quæ honeſtiſſima voluptas. Nulla ex re maiorem voluptatem ſe capere
quam iniurias condonando, & beneficia
compenſando. Vtinam vocem hanc Chriſti-
ani omnes, ſed Principes & magnates inpri-
mis, non ſolum in pectus demittant, verum
etiam imitatione exprimant. Fide Cæſar pa-
ganus fuit & gentilis, ſed hac in re fecit tam-
quam optimus Chriſtianus. Nos econtra ver-
bis

bis Christianam fidem profitemur; at quantum opera nostra à paganismo absunt? Non frustra dico, credere nos vt Christianos, sed viuere vt paganos: siquidem eo processit hominum malitia, vt animus ad ignoscendum facilis tamquam degener & Nobili indignus contemnatur. Quasi scilicet maioris animi sit noxam vindicare quam obliuisci. Hinc fit vt multi etiam quum volunt, offensas remittere non audeant, ne à suis parum fortes & generosi habeantur. Sed sentiat & faciat hic quisque quod volet, ego certe quod tu Nobili huic ignouisti, & ad salutem & ad gloriam tuam maximopere pertinere puto: quum & boni erga ipsum Christiani, & veri erga me amici officium expleueris. Quid ergo amplius ab homine requiri possit, quam vt Deo fidelem, hominibus mitẽ & benignum se præstet?

Quæ ad conscientiam tuã & fortunarũm distributionem spectant, diligenter omnia prius excutiam, ac deinde id tibi consilium dabo quod nec in meoipsius animo vllum scrupulum relinquat. Nimis cita enim & inconsulta responsio stultitiæ plerumque, leuitatis semper est argumentum. Quæstio seu dubitatio ab ignorantia proficiscitur; at responsio è Sapientiæ fontibus deriuari debet. Plato in Gorgia non minorem operam amicis consulentibus quam suis auditoribus impendere se scribit. Consilium vero pe- *Consilium mature dandum.*

A quo petendum. tendum est ab homine sapiente, ob bonum iudicium; ab erudito, propter multiplicem lectionem; à sene, propter experientiam; à patiente, qui multa tulerit; à miti & mansueto, ne ira rationis obstet lumini, à liberali, ne suum ipse lucrum & commodum magis quam amici salutem spectet. Et quemadmodum pecunia amicis cito & large; ita consilium mature & grauiter dandum est. Quod si tot tantæque res, quas breuiter attigi, in eo qui consilium vtile dare velit requiruntur, recte quis dixerit eorum qui consilia dant infinitum, sed qui recte & bene dent, exiguum esse numerum.

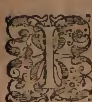
Quod ad M. Aurelij librum attinet, eum ego in nostrā linguā traduci cœptum nondū tamen absolutum Cæsari dedi, cui eum Laxoa surripuit, Laxoæ jmperatrix, Imperatrici Tumbas, Tumbæ Aldonza, Aldonzæ tu; sic vt vos omnes è sudoribus & laboribus meis prædandi feceritis materiam. Nouarum rerum nihil est quod scribam, nisi vetera illa forte scire expetis: Gobum Cæsaris florere gratia, Bresæ gubernatorem tacere, Laxoam grunnire, Admirantem scribere, Ducem Veiarensem colligere, Pliegi Marchionem ludere, Marchionem Villæ Francæ negociari, Comitem Olornium ambire, Siruelæ Comitem orare, Bundiæ Comitem suspirare, Gunteriū Quixada torneare, Ronquilliū prætoré ius dicere. Madrici vi. Ianuarij M D X X I V.

Ad

Ad
ALPHONSVM
FONSECAM, EPISCOPVM
BVRGENSEM, ET INDICI
Conſilij Præſidem

EPISTOLA

In qua declaratur, quo tempore & quam ob cauſam Hiſpaniæ Reges CATHOLICI *dici cœperint.*

IAM dies viginti ſunt, quum litteras tuas accepi; quindecim vero, quum ad eas reſcripſi: ſed qui tuas attulerat, ad me poſtea non redijt; nec ego, per quem mitterem, certum habui hominem. Petis vt ſcribam tibi qui his locis de te ſint ſermones. Ignoſce, ſi rem omnem vti eſt, ad te perſcribam. Plerique aulici zeloſum te Chriſtianum, ſed Epiſcopum parum aptum eſſe ferunt. Addunt nonnulli, te tardum eſſe, negligentem, obliuioſum; nec in litigantium cauſſis ea qua par eſt integritate verſari. eoque fieri, vt eorum complures non expeditis nego- *Mira Auctoris Parrhesia.*

negocijs, vacuis tamen cum loculis domum reuertantur. Quin etiam peiora quidam adiungunt: Te scilicet superbum, morosum, arrogantiç & fastidij plenum est: eoque multos inde rebus infectis discedere, malam scilicet tuam gratiam expertos. Alij econtra dicunt, Veritatis te imprimis esse amantem, nec quidquam magis detestari quam mendacium & mendaces. Aiunt ijdem, in mandando te prudentem, in ferenda sententia iustum, in exsequendo moderatum, &, quæ præcipua laus est, in iudicando omnis quasi affectus esse expertem. Adiungunt erga tenues & pauperes rara admodum & quasi inaudita tam iustitia quam pietate te vti, vt quibus per ius à te abiudicata, è proprijs tuis fortunis nonnumquam suppleas. Quum ego ijs quæ tu facis non offendar, quæso te ne ijs quæ ego scribo tu offendi te patiaris. E tam diuersis namque iudicijs & sermonibus illud facile apparet, neminem tam bonum esse in quo nihil mali, nec quemquam tam malum in quo non aliquid boni reperiatur. Inter tot virtutes in Homero olim notata fuit vaniloquentia, in Alexandro Magno impotentia animi, in Iulio Cæsare ambitio, in Pompeio superbia, in Hannibale perfidia, auaritia in Vespasiano, in Traiano vinolentia, in M. Aurelio vani Amores. Horum tu collegio seu fraternitati adscribi ne detrecta. Adscriberis

De eodem alij bene alij male iudicant.

Suus cuique neuus.

tis vero, si omnes intelligant, non tam hæc quæ tam sinistre alij de te iudicant, tua tibi culpa quam aliorum maleuolentia & inuidia euenire. Nulla virtus magistratibus magis necessaria est quam tolerantia. Magistratus enim qui ipse circumspecte loquitur, aliorum vero acerbe dicta dissimulat, descendere forte potest, cadere non potest. A vobis rerumpublicarum rectoribus & Iustitiæ ministris, à vobis, inquam, multo exactior vitæ norma, multoque maior patientia requiritur quam ab infimis quibusque. De fortunis & rebus aliorum vos iudicatis: at vitam vestram & mores alij obseruant. Multos necesse est timeat, quem multi timent. Et vtra peior est conditio? Litigantis qui bonorum, an Iudicis qui honoris iacturam facit? Sed illud tantum de superbis, ambitiosis, & imperiosis magistratibus intelligendum est. Nam in mansuetis, benignis & æquis quæ habent vitia lubenter dissimulamus, & quos committunt erroribus non grauate veniam damus. Quicumque cum laude Rempublicam administraturus est, eum tali animo esse decet, vt imbecillibus animum addat, laudet cordatos, defectus suppleat, iniurias puniat, succurrat paupertati, seditiones comprimat, concordiam alat & conseruet, mœrori solatium, lætitiæ temperamentum adhibeat, quæ luctum fere secum trahit. Si forte quod instituisti,

Difficile regentium munus.

Magistratus officium

tuisti minus ad votū succedat, immo in damnū etiā tibi vertat; ne tu tibi magnopere irascare. Qui enim facit quæ potest, fecisse quoque censendus est quæ debet.

Quum ergo cognatione propinquus, meritis pater, auctoritate Dominus, conuersatione amicus mihi sis: non tam te moneo quā rogo vt mores comitate, sermonem verò facilitate quadam & temperantia condias. Plerique enim vel vno asperiori Iudicis aut magistratus dicto grauius se læsos existimant quam gladio alterius priuati. Et quoniam à plerisque omnibus huius Regni tam proceribus quàm subditis pro homine probo & iusto Iudice haberis: noli committere, vt qui tua facta laudant, sermonem reprehendant.

Tam facta quam verba à calumnia vindicanda.

Hæc ego ad tantæ dignitatis virum nequaquam essem ausus scribere, nisi vt hoc facerem tu mihi ipse mandasses. Quod si aliquid in his ad gustum tuum non erit, tibi ipsi imputabis, & si voles, mandatum tuum reuocabis.

Quando & quam ob causam Castiliæ Reges CATHOLICI dici cœperint.

Quæris quam ob causam Castiliæ Reges CATHOLICI appellentur, & quis primus hoc nomine fuerit nuncupatus. Hic quidem plures sunt ætate prouectiores, doctrina eruditiores, libris instructiores, & in scribendo magis curiosi, à quibus isthuc expiscari potuisses.

tisses. Sed doctius alij fortasse hæc præstarerint; ego hac in re præcipuam veritatis rationem sum habiturus.

Primo illud notandum est, Principes olim plerosque singulari cognomento appellatos. Nabuchodonosor *Rex regnum*, Alexander Magnus *Rex Mundi*, Demetrius *Poliorcetes seu expugnator vrbium*, Hannibal *Regnorum domitor*, Iulius Cæsar *Princeps vrbis*, rex Mithradates *Restaurator orbis*, Attila *Flagellum mundi*, Dionysius *Hostis omnium*, Cyrus *Vltor deorũ*, & apud nos Angliæ rex *Defensor fidei*, Galliæ Rex *Christianissimus*, & Hispaniæ Rex *Catholicus* appellati sunt. Si causas & occasiones ex quibus hi omnes ita dicti sint explicare velim, me scribendi molestia, te legendi fastidio fatigaro. mihi satis iam fuerit quæ ad præsentem quæstionem pertinent breuiter exponere.

Cognomenta aliquot Regum.

Anno post Christum natum DCCLIII. quinto die Iulij qui Dominicus erat, ad flumen Bedalacum circa Xeres oppidum quod limitaneum dicitur, albescente iam cœlo magnum illud & memorabile prœlium inter Gothos qui Hispaniam tum tenebant, & Alarauos qui ex Africa traiecerant, commissum fuit, in quo Roderico Rege cæso, vniuersum regnum Mauris infidelibus cessit. Muca enim eorum Imperator victoria hac ita vsus est, vt octo

mensium

mensium spacio quidquid intra supradictum oppidum & Horodatas montes continetur, suo subiecerit imperio: quod deinde totis octingentis annis ægre à nostris ac non nisi multo sanguine potuit recuperari. Ijs qui è prœlio euaserant saluti fuerunt dictorum montium iuga & saltus. & quamvis Mauri ad ipsam vsque Horodatam rupem Christianos persequerētur, vlterius tamen locorum asperitate & frequenti suorū clade territi, progredi non audebant.

Amisso Roderico rege, & Gothis ad internecionem fere deletis Hispani, vt formam aliquam imperij facerent, tantoque facilius hosti resisterent, Pelagium quendam non minus bello strenuum quam felicem, & omnibus valde charum, ducem creant. Eius rei fama postquam in Hispania percrebuit, ingens statim ad eum bellicosorum hominum concursus factus est, quorum ille opera fortiter & prudenter vsus, Mauros magnis cladibus affecit, & victorias complures est adeptus. Tribus post annis Pelagius filiam suam Petro Nauarræ Comitis filio in matrimonium collocauit, cuius filius fuit Alphonsus. Petrus hic genus ex stirpe Recaredi Gothorum regis ducebat, quo regnante Gothi, deserta Arianorum hæresi, ad Catholicam Ecclesiam redierūt, à sanctissimo viro Leandro Archiepiscopo persuasi.

Deci-

Decimooctauo post obitum Pelagij anno, Castulonenses filiorum eius vnum Fauilam nomine, Regem sibi elegerunt, in venatione non multo post ab vrso interemtum; quum regnum vix biennium administrasset.

Mortuo sine hæredibus Fauila, Castulonenses ad Alphonsum, qui Fauilæ sororem in matrimonio habebat, regnum detulerunt. Regni eius initium incidit in annum DCCLXXII. quod ille duodeviginti annis administrauit, tanta cum laude & felicitate, vt notatum sit eos Reges omnes qui nomine hoc quod ille inter Hispaniæ Reges primus gessit, appellati fuerint, à pietate & virtutibus eius vix vnquam degenerasse.

De hoc Alphonso in historijs passim multa tam scitu quam imitatione digna commemorantur. Primus hic è Nauarræ regno Mauris in Galæcia arma intulit, ac multis prœlijs victos, Astorga, Ponferrada, Villa franca, Tuyo & Lugo expulit. Idem hic Alphonsus vrbem Legionensem Mauris eripuit, & regio palatio exornatam, in habitaculum sibi delegit; quem sequuti deinde complures Castiliæ reges, ibidem vixerunt & sepulti sunt. Primus idem post subactam & vastatam ab infidelibus Hispaniam, templa, monasteria, ptochotrophea, atque id genus quamplurima ædificia, Astorgæ præsertim, Tuyi, & Ribadei, tum etiam in via quæ *Alphonsi pietas.*

S Compo-

Compostellam ducit, in vsum religionis ergò S. Apostoli Iacobi reliquias ibi visentium instaurauit, vt etiam passim in Nauarra & Iberia: quæ omnia magnis prouentibus dotauit. Idem libros omnes sacros à Mauris occultatos aut surreptos, magna diligentia conquiri iussit; deinde celeberrimos eius ætatis scriptores & cantores Legionem euocauit, vt & diuinis ibi decantandis officijs & libris sacris exscribendis vacarent: quos postea per vniuersas Hispaniæ Ecclesias & cõuentus distribuit. Tantum enim fuerat Maurorum erga Christianam religionem odium, vt vix vllum templum restaret, aut vllus ad religionis vsum consecratus liber reliquus esset, qui sacrilegas ipsorum manus euasisset. Idem Episcoporum ædes templis contiguas esse voluit, vt tanto commodius diuinis interesse officijs possent. Mortuus autem est Alphonsus anno ætatis LXXIV. post Christum natum anno DCCXCIII. in vrbe Legionensi, incredibili bonis omnibus tam mœrore quam desiderio relicto. Quam vero charus Deo acceptusque fuerit, suauissima cœlestium angelorum melodia eo ipso momento quo animam ille agebat ad lecti caput exaudita testatum fecit, illud canentium: *Ecce, moritur iustus, & nemo considerat: finiti sunt dies eius, anima eius requiem inueniet.* Hispania certe omnis regis huius

Mors gloriosa & miraculo clara.

Alphonsi

Alphonsi memoriam in tanta veneratione habuit, vt tam feminæ quam viri vel nomen eius numquam sine gestu aliquo & cultu externo vsurparent.

Tertio mense post excessum regis Alphonsi, in conuentu procerum decreto CATHOLICI cognomẽ ei tributum est, ad testificandam singularem eius pietatem & mirificum in Christiana promouenda religione studium & zelum. *Catholici cognomentô honestatur.*

Sic ergo Alphonsus Pelagij gener, tertius Castiliæ, sed primus huius nominis Rex fuit: idem primus templa Christianæ religionis in Hispania restaurauit: primus idem fuit cuius mortem Angelicus chorus cantu celebrauit: primus CATHOLICVS est appellatus, & primus tam gloriosum cognomentum Castiliæ regibus successoribus suis quasi per manus tradidit, quod vt illi hodieque vsurpant, ita sane æquum fuerit vt eiusdem virtutes imitentur, in eo præsertim, vt Mauros & infideles oppugnent, & Ecclesiam defendant, nutriant & propagent. Hisce valere te iubeo: & quemadmodum è principio huius epistolæ sincerum minimeque fucatum animum, ita è fine eiusdem summam gratificandi tibi voluntatem deprehensurum te spero.

Segouiæ XI. Maij Anno MDXXIII.

Ad
MOSEN PVCHIVM,
EPISTOLA.

in qua mariti & vxoris officia prolixe describuntur.

Cito nubentes, cito pœnitentes.

QVOD Moses Puchius Marinam Grallam vxorem duxit, & Marina Gralla Mosi Puchio nupta est, Deum ego immortalem precor venerorque, vtrique vt bene feliciterque eueniat, vtque illis hæc felicitas perpetua sit. Quum enim Puchius vxorem quindecim, & illa maritum septemdecim annos natum nacta sit; verendum non erit vt vtrique vel ad capiendos matrimonij fructus, vel ad eiusdem deploranda incommoda satis temporis futurum sit. Solon Atheniensibus ante vicesimum, Lycurgus Lacedæmonijs ante vicesimum quintum, Prometheus Ægyptijs ante trigesimũ ætatis annum matrimonij vsum interdixit: quod si contra quis fecisset, tam ipse quam liberi ex eo matrimonio prognati intestabiles habebantur. Sed bene habet quod vterq; vos nõ Ægyptij sed Hispani, non

non Athenis, ſed Valentia oriundi eſtis: ne & vos pœnã, & liberi è vobis nati infamiam incurrant. Ego tamen, mi Puchi, quoties parentum tuorum in me beneficia, & quæ mihi cum illis intercedit, amicitiã recordor, non poſſum non vicem tuam, in tam tenera ætate tam graui iugo ſubiecti, dolere: quod quum per ætatem perferre non valeas, abijcere tamen aut excutere nullo modo liceat. Quod ſi pater tuus ad matrimonium te hoc adegit, ſane duriter ab eo atque immiſericorditer factum puto: ſin vero tu, ipſo neſciente aut inuito, vxorem ipſe duxiſti, quomodo imprudentię ac temeritatis notam effugies, qui ſeptemdecim annorum, matrimonium inire, & propriam familiam inſtituere non dubitaſti? Nec vero tam veſtram ego temeritatem qui hoc facere auſi eſtis, quam aliorum qui fieri iſthoc paſſi ſunt, indulgentiam admiror. Ætatula quippe veſtra neque oneris quod ſuſcipitis, neque damni quod facitis magnitudinem intelligit.

Adoleſcentes inconſulti & temerarij.

Libet hoc loco paullo accuratius ea explicare, quæ vt matrimonium felix fortunatumque ſit, tam in marito quam vxore requiruntur: quę ſi in vobis erunt, cauſſam non dico quin inſcitiæ, meoipſius iudicio condemnatus, recte & ſapienter à vobis cõtractum matrimonium pronunciem.

Ac primo conditionum quæ in vxore re-

Officia matrisfamiliæ. quiruntur, hæ ſunt præcipue: vt foris omnibus in rebus grauem quandam honeſtatem, & honeſtam grauitatem præ ſe ferat, domi rem familiarem prudenter adminiſtret, mariti mores ferat, liberos ſollicite educet, erga vicinos comem & humanam ſe præbeat, ad vſum parce, ad honorem liberaliter ſumtum faciat, cum bonis & probis conuerſetur, leues & famoſos homines fugiat, non loquax, non obtrectatrix, non vagabunda, ſed inſtar teſtudinis, domi aſſidue maneat.

Boni mariti. In maritis requiritur, vt ſint in ſermone ſedati, comes in conuerſatione, in ſuorum defenſione fideles, in conſilio dando & accipiendo prudentes, in procurandis rebus neceſſarijs ſeduli, in regenda familia circūſpecti, in ferenda vxoris importunitate patientes, in liberorū educatione curioſi, erga omnes benigni, in rebus ſecundis moderati, in aduerſis conſtantes: ceu viuum deniq; exemplar quod vniuerſa familia intueatur & imitetur.

Iam ego illud quæro, vtrum in ſeptendecim Moſis Puchij, & quindecim Marinæ Grallæ annis iſthæc reperiātur; imo vtrum illis hæc vel fando ſint cognita, aut vmquā in mentem venerint. Equidem ſic ſentio, tā teneræ ætatis homines nec quot & quāta ſint iſta intelligere, nec ſi vel intelligant, valde ea deſiderare: ſimulq; moneo & prę-

dico

dico, si hæc illi non habeãt, aut opere ipso nõ expleãt, fore vt annis labẽtibus aut oneri succumbãt, aut nouis amoribus irretiantur. Meliori conditione est nouitius Monachus quã adolescens vxoratus. Illi enim exitus patet; apud hunc ne pœnitentię quidem locus est relictus. Pauci illi, nimirũ septẽdecim mariti, & quindecim vxoris anni, quãto multa plura secũ incõmoda allatura sint, Mosi Puchio & Marinę Grallæ olim facilius erit narrare, quã mihi nunc scribere. Ego enim si quid hac de re dixero aut scripsero, fides penes auctorẽ erit: at vtrique nõ nisi cõperta affirmãti, & velut oculatis testibus, quis nõ credat? Præmaturę istiusmodi nuptiæ nihil aliud afferunt, quã pariendi difficultatẽ, imbecillitatẽ viriũ, copiosam prolẽ, detrimentum rei familiaris, zelotypiã, ignorationem officij & honoris. Decrescit amor, crescunt curæ: & quãto facilius tenera ætate coijt, tanto facilius prouecta iã, dissoluitur matrimoniũ. Monet ciues suos diuinus Plato ne liberos prius in matrimonium elocent quã ipsi discernendi habeant sensum. Quid enim facilius adolescẽti quã vxorem ducere? aut puellæ, quã nubere? At mihi crede, longe maioris est operæ familiam alere & gubernare. Vxoratus ego nunquam fui, nec fortassis intelligo quæ ad rem familiarem pertinent: illud tamen aliorum exemplo edoctus, pro cõperto habeo, quibus felix cõtigit matrimoniũ, quasi

Quod cito fit cito perit.

paradisum quandam; quibus infelix, ipsum infernum domi suæ habere. Quis vero vmquam maritus talem vxorem; aut quæ mulier talem maritum nacta fuit, in quo vterque non aliquid desiderarit? Principio quidem dum noui amantes se mutuo audiunt, vident, tangunt, dum tractantur sponsalia, Amor mirum in modum calet; at matrimonio consummato, quam cito tepet, ac plane refrigescit! Illud vero certo certius est, consumta dote nihil præter curas, rixas, odia, domi restare. Sed miserrima inprimis est mariti conditio, cui si nobilis contigerit vxor, stultitia eius ferenda est; Si proba & pudica; certe indotatam eam duxit. Si diues; non iam vxorem, sed dominam habet. Si formosa; Argo oculatiorem in ea custodienda sese optabit. Si deformis; domū quātum poterit fugiet, aut alienum thorum sequetur. Si parca & sobria; breui seruos omnes & ancillas eliminatos videbit. Et quid multa dicam? O miserum maritum! qui si vxorem domi tuæ includas, assiduas eius audies querelas; si domo pro lubitu egredi permittas, pudicitiam eius periculo, & honorem tuum maleuolorum voculis obijcies. Si eam obiurges, cernuam aut caperata fronte toruum obtuentem videbis, nec vt voles, cœnabis; sin taceas, tanto feceris arrogantiorem. Si pecuniam illi des tractandam, ilicet, iam res tua mortua est; sin tu

Nemo sine vitio.

Nullū commodum sine incommodo

ipse

ipse tractes, aut crumenam tibi expilabit, aut domum exspoliabit. Si domi sis assiduus, zelotypum te credet; sin foras sæpe prodeas, ac tardius domum reuertaris, comissationibus alijsque illicitis voluptatibus deditum te existimabit. Si bene vestitam & ornatã habeas, vt spectetur, plateas omnes pererrabit; sin male, non est vt lætam cum ea cœnam speres. Si te eius amantissimum ostendas, formæ suæ & doti eam gratiam deberi putabit; sin eam negligas, alibi tibi animum esse arbitrabitur. Si quæ rogauerit celes, numquam importuna tibi esse desinet dum ea exsculpat; sin secreta aperias, nõ diutius tacebit quam cui narret nacta fuerit. Quis igitur dubitat, si in vrbe aliqua dena sint coniugum paria, in pace bene ac feliciter viuentium, quin centena sint eorũ quos conditionis suæ pœniteat ac tædeat, quique statim alter alterum res suas habere iussuri sint, modo tam facile cum parocho quam cum sua conscientia dispẽsare possent. Certe si apud Christianos eadem esset matrimoniorum quæ apud Gentiles ratio, vt scilicet tam leues, aut nullas etiam ob caussas diuortium facere liceret; credo ego multo plures Quadragesimæ tempus ad dissoluendum, quam Saturnalia ad copulandum matrimonium desideraturos.

Captiuncula re, liberi capiexpetunt

Cum paribus contrahendum esse matrimonium.

PRæcepta & consilia quæ tam ijs qui matrimonium inierunt quam qui inituri sunt, hic daturus sum, etsi ad tollendas omnes matrimonij molestias satis non sunt, ad easdem tamen leniendas aliquid habebunt momenti. Primum illud meum consilium est, vt tam vir quam vxor conditione parem sibi quærat, nobilis scilicet nobilem, ciuis ciuem: & sic de ceteris. Nam si hic quædam sit inæqualitas, inferior animum semper contrahet, superior despondebit. Mercatoris filia si nobili nupserit, aut diues rusticus primarij ciuis filiã vxoré duxerit, vterq; domi suę alet præconẽ infamiæ, fortunarum calamitaté, & vitæ pestem. Male auspicatas facit nuptias quisquis talem sibi adsciscit generum aut nurum, qui socerum, patrem aut socrum matrem appellare erubescant. Talis non generum sed malum genium, nõ nurum sed furiam, non vitæ comitem sed litis fomitem, non laudis præconem, sed fortunarum prædonem, domi suæ habebit. Et ô felicem, si filium aut filiam extulisset potius quam in tales nuptias collocasset! Mortuos enim cognati vnum & alterum diem luxissẽt; at male nuptarum fortunam quotidie deplorant. Diuiti mercatori, pauperi

Aequalem elige.

Malum matrimonium perpetua miseria.

peri Nobili, rustico diligenti, sedulo opifici nihil opus est tali nuru, cuius omnis labos & industria in expolienda forma & conquirendo ornatu consumitur. Quæ enim ista re occupantur, propediem domi quam curent rem nullam habituræ sunt. Nec minus stulte facit plebeius, in domum suam talem generum introducens, qui nihil aliud sciat quam iactare suam nobilitatem, equum in gyrum agere, aulicum extra aulam agere, ludere alea, gustatique semel sibi dicere litus echini. Tum enim miser socer genium suum defraudabit, vt genero sit vnde dapsiles faciat sumptus, & nobilitatem suam, scilicet, tueatur. Omnibus itaque id vnum hac in re spectandum puto, vt liberis suis paria quærant matrimonia; quod consiliũ qui negligent, eis ego vereor ne vt in coniugio incundo stultitia dux fuit, ita in tota vita degenda mœror futurus sit comes.

Illud quoque suadeo, vt quisque coniugem sibi ipse capiat moribus suis congruentem. Qui enim à parentibus inuiti collocantur, non coniugium sed carcerem inijsse censendi sunt. Vt firmum & stabile sit matrimonium, corda prius quam manus copulari oportet. Recte fecerit pater si liberis quod sibi placeat quod displiceat matrimonium ostenderit: sed cauebit ne inuitos ad nuptias quas cordi nõ habẽt, cogat

Tales

Tales enim nuptiæ nihil aliud pariunt quam inter coniuges odium, inter soceros rixas, apud vicinos scãdala, inter cognatos lites, inter affines calúnias & obtrectationes. Nec minus filios filiosque monitos volo, ne subito aut clam matrimonium contrahant, quod multos in iuuentute temere facere videmus, cæci cuiusdam & inconsulti amoris calore: qui vbi deferbuit, tristitia, mœror, atque adeo odium succedunt. Ecce tibi iuuenem aliquem licentia corruptum, qui nec quid amet nec quid sequatur sciat: si forte puellam viderit cuius forma aut quid aliud ipsi placeat, statim illam deperit, ac dicto citius vxorem ducit; quã tamen vix primo gustato amoris fructu auersari, immo cane peius & angue odisse incipit. In matrimonio illud omnibus rebus præuerti debet, vt amor inter coniuges sartustectus conseruetur: qui si vitium faciat, adeoque perpluat, vix vlla amicorum aut vicinorum opera sarciri potest. O quæ ibi vita est, vbi alter alterum vix voce dignatur! adeo vt ad aspectum eorũ vel lac acescat. Quare vt amor verus sit & stabilis, necesse est vt in ipsum cor sensim sese insinuet, ibique radices agat, in primis vero vt Timorem Domini habeat fundamentũ. Hoc enim nisi nixus fuerit, eadem celeritate qua venit, auolabit. Multi subitò amare mutuo occœperũt, at sensim odisse

Hostis est vxor quæ inuita ad virum nuptum datur.

odisse se mutuo didicerunt. Inter vitæ huius ærumnas postrema illa non est, quod matrimonij iugum plerique ita ferunt, vt in diuersa tendentes, non modo mutuo sese impediant molestiaque afficiant, verum etiam infestis animis tamquam obuersis capitibus occurrant atque arietentur.

Quemadmodum vero parentibus suasi ne inuitos filios aut filias ad nuptias extrudant; ita vicissim liberis auctor sum ne inscijs parentibus contrahât matrimonium, ne plus ipsis parentum noceat exsecratio quem vel amplissima dos sit profutura. Et quæso, cur non hac in re cumprimis parentum consilio iuuenes vtantur? qui nihil aliud fere pensi habent quam vt formosa coniuge potiantur: at parentes non ignari quam fragilis & ieiuna res forma sit, filijs suis talem eligent quæ honestis natalibus orta, pudice educata, & virtutibus potius quam formæ venustate ornata sit. Clandestina contrahentes matrimonia & leues & crudeles existimandi sunt, vt qui sibijpsis probum, parentibus luctum, amicis mœrorem, & maleuolis gaudium concinnent. Fit sæpenumero vt post multos tam in liberorum educatione quam dotis acquisitione insumtos labores, dum parentes in eo sunt vt filio vel filiæ de honesto matrimonio prospiciant, eos iam clanculum cum alijs copulatos experiantur: ex quo sequitur

Clandestina fuge matrimonia.

Forma gratia fluxa.

quitur vt mater ingemiscat, pater mœrore & pudore contabescat, sperari affines indignentur, amici ringantur. Sæpe etiam filius talem vxorem ducit, vt parentes & dotis pœniteat, & nurus pudeat. Interdum quoque parentes filio opulentam quærũt vxorem, vt ex eius dote filiæ quoque subveniant: at quia ille pluris amorem facit quã dotem, & magis hac in re formã quã fortunã spectat, fit vt seipsum ille decipiat, sororem, dum desertam eam patitur, quantum in se, prostituat, & parentes ingentibus curis & miserijs involuat. Græci olim, teste Plutarcho, eos qui inscijs aut inuitis parentibus vxores duxerant, publica afficere solebant ignominia; & apud Lacedæmonios ijdem non intestabiles solum, sed etiam detestabiles omnibus habebãtur. Sed talibus nihil magis timendum est quã parentum exsecratio: quam qui floccifaciunt, non minus errant, quam qui corundẽ benedictionem & fausta pro filijs vota aspernantur. Hebræi certe parentum benedictiones omnibus maiorum titulis aut fortunis potiores iudicabant.

Habeas vt nactus.

Paterni imperii spreti pœna.

Mulierem verecundam, ac minime loquacem esse debere.

IN eligenda vxore non minus vtile quam necessarium consilium est, vt pudica & verecunda quæratur. Vt enim

omnes

omnes virtutes mulieri desint, pudor tamen nullo modo deesse debet, qui in hoc sexu vtramque, quod dicitur, paginam facit. Periculosior quidem conscientiæ sunt occulta mulieris flagitia; sed honorem magis lædit aperta eiusdem invere cundia & impudicitia. Multa sexus muliebris vitia vnus pudor velat & tegit; at vultus & mores inuerecundi etiam maiora vero suspicandi ansam præbent. Sic ego sentio, parum esse in pudica muliere quod reprehendi, at in impudica nihil quod laudari possit. Castitatis, honoris, ac fortunarum etiam vnicum munimentum feminis Natura dedit, Pudorem scilicet, quo amisso, nullum in eis flagitium incredibile videbitur. Qui matrimonia tractant, præcipuam non diuitiarum sed pudicitiæ rationem habere debent: Illæ enim diligentia & labore acquiri possunt, at hæc nec ignota discitur, nec perdita recuperatur. Optima dos est Pudicitia: qua destitutam pater filiam minori cum dolore ad sepulturam efferet quam nuptum dabit.

Impudicâ muliere nihil peius.

Sunt quædam mulieres dicaces vel mordaces potius, quæ omni studio vrbanitatem quandam vt sibi videntur, affectant, nugivendulæ, dicaces, ineptæ, garrulæ. Nullum ego artem parasitica hac honestæ mulieri minus decoram iudico.

Quod

Quod enim in viris vrbanitatis,in feminis leuitatis speciem habet. Feminam siue matronam siue virginem, nihil magis dedecet quam nugæ,&inanes aut scurriles ioci; quos non modo non narrare, sed ne audire quidem ei fas est; Grauis & honesta matrona non illud operam dat vt sciola & iocosa, sed vt taciturna & honesta videatur. Quod si linguæ habenas laxare, & vrbana ac dicax esse cœperit,audientibus quidem risum mouebit, sed digressis calumniandi non quod dictum est, sed eam quę dixit, occasionem dabit. Tam tenera res est muliebris verecundia, vt quæ viris facere,eis ne cogitare quidem liceat. Femina honoris sui amans non dictu modo turpia, sed etiam minus necessaria silentio premit; *Sed taciturna.* Tacendo enim, raro peccat; loquendo, fere semper. Quis eius mariti fortunam satis deplorare possit, qui vxorem nactus est dicacem, nugigerulam, & impudentem? quæ si semel aut queri aut narrare quid instituerit, nec rationi nec blandis verbis vllum locum dabit. Quod nonnullæ mulieres à viris male tractantur, virulentæ & effrænis linguæ culpa vt plurimũ euenit; quam si subigere & continere possent, viri suauius pransuri, & ipsæ iucundius cœnaturæ essent. Sed quid fit? Vix grunnire incipienti marito statim oggannit, ac deinde quantum potest occlamat

vxor

vxor. Hinc rixæ, & manuum etiam concertationes: ad quas dirimendas tota vicinia concurrit.

Mulierem tam verbis quam factis verecundam & domi aßiduam esse debere.

NOn minus necessaria mulieri virtus est, vt domi sit assidua, ac tam verbis quam factis sexui suo decentem modestiam præ se ferat. Qui enim domi quasi omni imperio solutæ viuunt, foris dissolutæ videantur necesse est. Mulierem oportet cautam esse in eo quod dicit, magis vero timidam & circumspectam in eo quod facit; Quæ vero susque deque habent quid dicant, parum etiam curabunt quid faciant. Nemo tam stupidus est quin intelligat quanto tenerior sit mulieris honor quam viri. Hic enim non nisi commisso, & quidem testibus probato flagitio, infamis habetur: at mulieris fama & ipsa occasione periclitatur, & vel leui suspicione vulneratur. Mulier quæ pudica est, quæque pudica haberi vult, tanto magis erit pudica, quanto minus sibi ipsa confisa fuerit, in eo scilicet, vt nec aures leuibus verbis, nec animum fictis cuiusquam promissis præbeat, multo minus muneribus captari se sinat. Quæcumque femina seu virgo seu nupta, si vel Lucretia ipsa sit *Facilius læditur mulieris quam viri honor.*

castior, si procantium verbis aures accommodare aut eorum seruitia acceptare velit, iam ego actum de eius pudicitia existimo. Quod si qua dicat, ioco hæc tantum & quasi per ludum à se fieri; ei ego prædico, fore vt ex hoc ludo in ludibrium incidat. Eoque omnes cuiuscunq; status feminas moneo & hortor, vt nec affinibus aut cognatis nimis se familiares faciãt, aut solæ cum solis conuersentur. Quod enim timetur, ne cum peregrinis familiariter conuersando, fiat; id timendum est, ne si cum affinibus solæ sint, suspicetur quis aut dicat. Ne sibi illud persuadeãt honestæ feminæ, ob cognationis propinquitatem neminem quidquam mali de ipsis suspicari posse, etiam si solę cum solis congrediantur. Quum enim tanta hominum sit malignitas vt etiam de cogitationibus iudicium & sententiam ferre non dubitent; quanto magis de ijs quæ in oculos incurrunt iudicare ac pronunciare audebunt. Vtinam quod dicturus sum feminæ omnes & recte intelligãt, & animo quamaltissime infigant! Hoc scilicet: Viro quia vir est, satis esse vt probus sit, etiam si non videatur; at mulieri, quia mulier est, non sufficere vt honesta sit, sed requiri etiam vt talis omnibus videatur. Et quemadmodum rerum ad victum & vsum familiæ pertinentium procuratio ab vno marito; ita vniuersæ domus honor à sola muliere

ere dependet: quæ tantũ honestatis habere creditur quantum in matrefamilias apparebit. Honorem hic eum intelligo, nõ qui mulieri vel ob formã, vel generis nobilitatem, vel etiam œconomicam prudentiam & frugalitatem vulgo habetur, sed qui vitæ integritati, & tam verborũ quam factorum modestiæ iure debetur. Primarij cuiusdam inter Græcos vxor à marito reprehensa, quod oris sibi graueolentiam non indicasset, Ego vero, inquit, sic olere viros omnes putabam. O pudicissimæ mulieris dignum imitatione exemplum! quæ ne osculum quidem viro alieno dedit; quam sancte in reliquis pudorem custodiuisse existimanda est.

Superbiam & iracundiam feminis fugiendam esse.

MVlierem itidem cumprimis decet, vt superbiam & ambitionẽ procul à se habeat, & mansuetudinem patientiãq; omnibus in rebus præ se ferat. Duę res sunt quæ plerasque mulieres corrumpunt & deturpant. Vna, quod multa loqui; altera, quod pauca ferre amant: quæ si tacerẽt, laudẽ ab omnibus; & si pati aliquid animũ inducerent, bonã à marito gratiam facile sint consequuturæ. O miserũ hominẽ, cui ferox & iracunda obtigit coniux!

Non Ætna mons tantas eructat flammas quantum os iracundiæ mulieris euomit veneni. Magis timenda est mulieris ferocia quam viri iracundia. Hic enim stomachans iurgabit forte; at illa quidquid probri & conuicij in buccam venerit effundet. Nec vir cordatus, nec prudés mulier cum stomachante muliere quidquam rei habebit. Vbi enim illa semel verecundiæ limites transgressa, iracūdiæ habenas permiserit, non ea solum quæ vidit aut audiuit, sed & quæ somniauit effutiet, & quemquē aspexerit, omnia mála ingeret. Volupe est videre mulierem ira æstuantem, parum sui compotem, nec seipsam videre, nec alios audire, nec vllam admittere excusationem, nec vlli consilio locum dare, ac tandem eo quícum iurgare cœpit relicto, tamquam rabiosam canem eos qui bono animo medios sese interponunt, inuadere & mordere. Mulieri natura feroci & iracundæ numquam quisquam persuaserit, sine caussa illam irasci: eoque satius est furentem ferre, quam aduersando, ex insana insaniorem facere. O infelicem domum quam mulier iracunda incolit! quæ & solers est ad fingendas, & velox ad arripiendas caussas furoris, tum in suis peruidendis vitijs plus quam cæca, & in corrigendis plus quā tarda. Periculosa res est ferox mulier: vt quę mariti amorem despicit,

Mulier iracunda quid lucrifaciat

iussa

iussa negligit, iram contemnit, atque etiam vltro prouocat, cognatis opprobrium, sibi odium conciliat: ex quo sæpe fit vt maritus pedibus ipsi corpus metiri, & manibus capillos depectere cogatur. Quis sine risu mulierem stomachantem, ac instar Herculis aut Orlandi furiosi paratragœdiantem aspiciat? at quis non obstupescat, eadem plenis buccis conuicia fundente, & quę sunt quæq; non sunt, obijcientē? Aio tibi, quisquis es; si vmquam eiusmodi litigij processionem cum tali muliere institueris, longissima tibi inauditorum etiam conuiciorum litania erit audienda. Marito illa dicet, nihili esse hominem, & negligentem rei familiaris; filijs, lurcones esse, & inutilia terræ pondera; filiabus, iam lupanar olere; amicos, homines ingratissimos; inimicos, scelestissimos proditores; vicinos, inuidos nebalones appellabit: tum miseram deplorabit feminarum conditionem, quod scilicet nullus omnino vir vxori fidelis reperiatur. Vt paucis dicā, muliebris lingua tale flagellum est, quod nemini hominum parcit. Memini inter virum & vxorem, ceteroqui honestos homines, de diuortio aliquādo tractatum fuisse, eam tantum ob caussam quod maritus tristis interdum cœnaret, & noctem per frequentia suspiria exigeret. Vxor enim aiebat, maritum in mensa ipsi mali ali-

Muliebris lingua pessimum flagellum.

quid machinari, in lecto vero formosæ alicuius pellicis amore suspirare: quum tamen miser ille nullam aliam tristitiæ caussam haberet, quã quod pro amico de magna pecuniæ summa spopondisset; quæ sponsio omnẽ illi lætitiam expectorabat. Quamuis autẽ ego monendo, rogando, obiurgando omnia conatus essem, non tamen prius eos in gratiam reducere potui, quam mihi ille sancte promisisset, nec in mensa tristem se fore, & in lecto ab omnibus suspirijs temperaturum, & cum vxore amicabiliter potius conuersaturum. Mulier quæ miti est & æquo animo, à marito amatur, ab ancillis & famulis colitur, à vicinis suspicitur, ab affinibus laudatur: at superbam & ferocem domestici detestantur, vicini oderunt, amici fugiunt, omnes denique limen eius tamquam Orci ostium auersantur, & tamquam strigi occurrere ei metuũt: maritus interim etiamsi illa nobilis aut formosa sit, remque familiarem bene & frugaliter administret, diem illum quo matrimonium cum illa contraxit, aut prima verba habuit, exsecratur, & miserrimam ducit vitam.

De viro-

De virorum erga vxores officio: ac primum ne rigide eas tractent maxime nouiter nuptas.

IAm vt maritorum erga vxores præcipua officia explicemus, ordo monet. Ac primum illud ego cuiuis marito cõsulo, ne coniuges, præsertim nuper domum deductas, rigide tractet. Neque enim pax in illa domo consistere poterit, in qua nec mulier tacere, nec vir quidquam ferre potest. Stultorũ potius ego coloniã quã familiã illã dixero, in qua prudẽtia patri & patientia matrifamilias deest: nec ibi quidquã aliud exspectandum, quam vt mox alter ab altero profugiat, aut quotidie ad manus veniant. Mulieris natura tenera est & fragilis: eoque viri est mulieris vitia, quantum fieri potest, ferre & dissimulare, inprimis vero operam dare, vt quidquid in illa sibi displicuerit, vel patientia vincat, vel leniter corripiendo aut etiam blandiendo emendet. Quod si viri conditionem commiseramur cui ferox & superba mulier nupta est: quanto magis miserę condolendũ est mulierculæ, cui rigidus & austerus obtigit maritus. Sunt enim viri quidã tam feroci, iracundo & turbulẽto ingenio, vt nec mores eorũ quisquã ferre, nec vxores quidquid egerint, recte aliquid & ex ipsorũ sententia

Mulier tacere vir ferre discat.

agere, aut gratiam ipsorum demereri possint. Multa quidem sæpe incidere nō ignoro, quæ coniugum pacem interturbent; at tum maxime sapientiam suam ostendet, & quæ vxor per iram dixerit aut fecerit, vel ioco excipiet, vel silentio eludet. Nam si ad ea omnia de quibus vxor conqueritur, animum aduertere voluerit, crede mihi nec Samsonis vires, nec Salomonis sapiētia ipsi satis erunt.

Mulier bona verbo; mala ne fuste quidem domatur.

Heic ego maritos omnes rogo, vt quæ dicturus sum probe perpendant, & memori animo recondant. Aut prudentem, aut fatuam mulierem nactus es. Fatuam si obiurgaueris, laterem lauabis, vel Camarinam potius mouebis: at prudenti asperius aliquanto verbum sat est. Erras, si quæ verbis in muliere corrigere nequis, minis & verberibus te correcturum speras. Mulier dum irascitur, ferenda; at vbi ad se redijt, prout res requisiuerit, monenda, & vel leniter vel aspere etiam obiurgāda est. Si enim maritus semel ei manus intulerit, vix postea vmquam abstinebit. Qui prudentis viri & boni mariti officio fungi velit, non tam vim & rigorem, quam rationem & æquitatem in corrigenda vxore adhibebit. Ea est quippe feminarum natura vt duci potius quam cogi velint: tum etiam vt post tricesimum annum mores & studia omnibus in rebus mutent.

Illud

Illud inprimis cauebit maritus, ne in ipſo, quod dicitur, limine impingat, & prima matrimonij auſpicia turbis & rixis inauſpicata reddat. Si enim initio ſtatim mulier ipſum odiſſe cœperit, ſero admodum aut numquam poſtea amabit. Quin potius nouam nuptam quam poterit blādiſſime tractabit. ex quo fiet, vt ſi poſtea diſcordiæ aut rixæ aliquid interuenerit, tanto facilius malo huic remedium inueniri poſſit, vt cuius origo non ex inueterato odio, ſed recenti offenſione trahatur. Non magis aqua & ignis contraria ſunt quā amor & odium; quorum alterutrum ſi cor & animum ſemel occupauerit, excluſo altero, perpetuam ibi ſedem figet; quemadmodum videmus primos quidem amores ab homine abſcedere, ſed eorum memoriam è corde expelli non poſſe. Quod ſi initio matrimonij vxor odij erga maritum ſemina cōceperit, nihil aliud reliquum eſt quam vt ætatem ipſa male exigat, & maritus, in ſenectute præſertim, ſemper miſer viuat. Quidquid enim fecerit, vt ipſum metuat fortaſſe vxorem ſubiget; at vt ipſum amet, nunquam impetrabit. Iactant nonnulli mariti, quantopere à domeſticis, vxore præſertim, obſeruētur & metuantur: quorum ego fortunæ condolendum potius quam inuidendum exiſtimo. Quæ enim maritū metuit, reuera eum odit, ſed ſimu-

E principio finis.

Satius eſt marito amari quam metui.

late colit;at quæ à marito amatur, viciſſim eum amat, & veris officijs proſequitur ac demulcet.

Mariti gratiam & amorem captet vxor; ſed maritus vxoris odium vitet. Si enim illa oculos in alium coniecerit, numquam cauebit maritus quin illa ſuis amoribus potiatur. Enitatur igitur potius, vt pro decerpto virginitatis flore dignum aliquem fructum & mercedem vxori rependat, cuius ſolatio tam longũ tamque ſalebroſum matrimonij iter facile & iucunde cum ipſo emetiatur. Quid enim, quæſo, in coniugio boni ineſt, niſi vterque operam det vt nec maritus vxorem, nec vxor maritum meliorem optare ſibi poſſit? Inuiſi vxori viri facultates direptioni patent, honor infamiæ proximus, vita periculo propoſita, tota denique domus ſuſpicionibus, rixis, turbis, & miſerijs plena eſt. Neque enim mulier cum quo male viuit, eum diu viuere expetet.

Quæ maritum odit, alios amabit

Cauendam eſſe maritis nimiam erga vxores Zelotypiam.

ADdo iam aliud non minus ſalutare conſilium quam neceſſarium præceptum, ne ſcilicet maritus nimia zelotypia tam vicinos quã alios offendat. Duo ſunt hominũ genera qui hoc morbo vehementer laborant. Primum eorum qui

natura

natura inuidi sunt & malitiosi: alterum eorum, qui ipsi per libidines superiorē ætatē egerunt. Et hi quidem mirum non est si suspicentur, quę aliorū mulieres cū ipsis olim fecerint, eadē suas cum alienis viris facturas. Sed stulte faciunt qui hęc cogitant; improbe, qui dicunt. Esto, sint feminę quędā leues & pudoris prodigæ; nemo tamen, opinor, negabit, multas quoq; honestas, pudicas & castas reperiri. Vt fallo quisquā dixerit mulieres omnes probas esse; ita minus recte, omnes esse improbas. Conuenientius ergo est & verius vt dicamus, in vtroq; sexu nec quod laudemus, nec quod vituperemus deesse. Ego feminæ leui & vanæ non modo frænū inijciendum, verumetiā omnē occasionē præcidendam arbitror, eatenus tamē, ne dum pudori ipsius nimis dura custodia ponitur, ipsa ad desperationem redigatur. Negari non potest esse quasdā eo ingenio mulieres vt nec minis nec pœnis à turpi & libidinosa vita abduci se patiantur: immo quædam in hoc natæ videntur, vt oneri sint maritis, & cognatis probro. Econtra quædā tam castis, tam puris, tamque limpidis sunt moribus, vt & singulari suæ familiæ sint ornamento, & omnibus admirationi, vtque adeo natura ipsa eas tamquā lucidissimū omnis elegātię & virtutis speculū ceteris ad imitandū proposuisse videatur. Vt ad propositū redeā, vxorem si quis intra limen conti-

Ex suo ingenio quisq; alios æstimat.

continuerit, à fenestris interdum abscedere, & à suspectorum hominum societate abstinere iusserit, meo iudicio non peccabit, ea tamen cautione vt magis ipsius pudicitiæ quam à se positæ custodiæ fidere videatur. Vt sollicite viri vxores suas habeant & custodiant, laudo; vt zelotypia eas prosequantur, nō probo, Nititur enim in vetitum semper femina, & negata ardētissime concupiscit. Suspectam ergo vxorem obseruabit quidem diligenter maritus, id tamen quam potest maximo studio celabit. Si enim mulier id agi senserit, mille fraudes, dolos & astutias comminiscetur, nec prius quiescet quam ex incerta suspicione rem certam fecerit, non tam libidinis pruritu, quam iniuriæ, vt ipsi videtur, vindicandæ studio. Nec vires Samsonis, nec Homeri eruditio, nec Cæsaris Augusti prudentia, nec Pyrrhi sollertia, nec Iobi patientia, nec Hannibalis sagacitas, nec Argi vigilantia ad vnam domandam & pro lubitu regendam mulierem satis sunt. Nulla humana vis tanta est, quæ mulierem bonam esse nolentem, vt proba sit subigere queat.

Fide, sed vide.

Omnia vincit muliebris astutia

Porro vitia quæ maritus in vxore animaduerterit, nequaquam diuulgabit, aut verberibus statim vindicabit, sed commonefaciendo, monendo, hortando, blandiendo, obiurgando ac dissimulando vel emenda-

mendabit, vel leuiora sibi ad ferendum reddet. Da mihi vel sapientissimam ac patientissimam mulierem: eadem tamen si vel formam suam contemni, vel pudicitiam sugillari senserit, quamvehementissime excādescet. Nam mulier etsi impudica sit, pudica tamen haberi; & si vel maxime deformis sit, formosa tamen videri volet. *Spretæ iniuria formæ.*

Quocircà si maritus talem habeat vxorem, quam certum habeat nec corpus suum, nec mariti honorem prostituere, nec fortunas dilapidare; zelotypiam ei omnem tam in verbis quàm factis segregandam ac fugiendam existimo; quamuis sæpe nonnulla pàlato minus grata vsu veniant. Quanto enim magis vxoris pudicitiæ confidet maritus, tanto illam arctius, vt talis sit qualis marito videtur, obstringet.

Coniugum rixas ad vicinorum aut aliorum notitiam minime esse deferendas.

RECte etiam atque vtiliter coniuges fecerint, si rixas inter ipsos ortas, vicinos, quantum possunt, celârint, nec alter de altero apud alios conqueratur. Quo quid aliud efficiunt, quam quod inuidis ridendi, & vicinis obtrectandi materiam subministrant? Sunt mariti quidam *Rixæ ne limen egredi sinat.*

adeo

adeo imprudentes ac male consulti, & vxores tam impatientes, vt nec illi sine stomacho obiurgare, nec hæ sine vociferatione obiurgantibus respondere possint: adeo vt vicini totam septimanam eorum sedandis discordijs & componendis rixis, & dies festos eorum audiendis querelis consumãt. Conqueritur maritus, vxorem suam insolentem esse, superbam, iracundam, maledicam, rixosam, suspiciosam, quavis tempestate atrociorem, quovis turbine incitatiorem, pigram insuper, temulentam, in medios vsque dies stertere, rem familiarem susque deque habere, cognatarum, vicinarum & compotatricum domos frequentare, ac limen semel egressam, vix demum cum noctiluca domum reuerti; facultatum denique suarum carcinoma, & certissimam vitæ esse pestem. Econtra mulieres quia viribus non possunt, tanto magis lingua sese vlciscuntur, obuijs quibusq; conquerentes, aliæ, maritum se habere tristem, melancholicum, taciturnum, cuius mores nec domestici, nec ipse vicinorum mores ferre possit; aliæ cerebrosum, & turbulentũ se nactas esse, qui cholera incensus famulos & famulas fustigare, & vxori calãticam è capite deripere, eaque os obverberare non vereatur. Conqueruntur aliæ varijs à marito se conuicijs proscindi, iam deformes, bliteas, insulsas, sordidas, alijsq, ciusmo-

Quæ mariti vxoribus obijcere soleant.

Quæ vxores de maritis.

eiusmodi nominibus appellari, quæ & lachrymas sibi exprimãt,& ipsa viscera pæne rumpant. Conqueruntur etiã cognatorum &amicorum visitatione à marito se prohiberi,immo vix diuina adire officia sibi per mitti,& quamuis nullam male suspicandi marito ansam dederint, domo tamquã captiuas includi & asseruari,foribus,fenestris summoueri, non verbum cum quoquam commutare,non nitidiori vestimento vti licere,ne forsan alijs placeant:non secus denique quã Palladium aliquod aut Deo dicatas virgines custodiri. Conqueruntur item,nec verbis suis apud maritos fidẽ,nec factis vllam gratiam constare: quinimmo eosdẽ ira percitos probra quęque & cõuicia oggerere,& quidquid ad manum fuerit, in caput ipsarũ iacere. Conqueritur alia, maritum Venerium esse nepotulum, alienis insidiari thoris,viduas procari, cum puellis ludere, propria vero vxore ad nullam aliam rem quã ad latrinam lauandã&id genus vilissima ministeria vti. Alia conqueritur maritum penum omnem ad suæ farinę homines clanculũ congerere, immo vxori vestes & ornamenta, quæque alia sua ipsa manu sibi neuit aut labore acquisiuit, ex arcis suppilare, & ad amicas deferre. Alia queritur maritum totas dies & noctes ludere, & non modo quidquid vel ex patrimonio vel suo labore habuerit, sed &

vxo-

adeo imprudentes ac male consulti, & vxores tam impatientes, vt nec illi sine stomacho obiurgare, nec hæ sine vociferatione obiurgantibus respondere possint; adeò vt vicini totam septimanam eorum sedandis discordijs & componendis rixis, & dies festos eorum audiendis querelis consumāt. Conqueritur maritus, vxorem suam insolentem esse, superbam, iracundam, maledicam, rixosam, suspiciosam, quavis tempestate atrociorem, quovis turbine incitatiorem, pigram insuper, temulentam, in medios vsque dies stertere, rem familiarem susque deque habere, cognatarum, vicinarum & compotatricum domos frequentare, ac limen semel egressam, vix demum cum noctiluca domum reuerti; facultatum denique suarum carcinoma, & certissimam vitæ esse pestem. Econtra mulieres quia viribus non possunt, tanto magis lingua sese vlciscuntur, obuijs quibusq; conquerentes, aliæ, maritum se habere tristem, melancholicum, taciturnum, cuius mores nec domestici, nec ipse vicinorum mores ferre possit; aliæ cerebrosum, & turbulentū se nactas esse, qui cholera incensus famulos & famulas fustigare, & vxori calāticam è capite deripere, eaque os obverberare non vereatur. Conqueruntur aliæ varijs à marito se conuicijs proscindi, iam deformes, bliteas, insulsas, sordidas, alijsq; eiusmo-

Quæ mariti vxoribus obijcere soleant.

Quæ vxores de maritis.

eiusmodi nominibus appellari, quæ & lachrymas sibi exprimāt,& ipsa viscera pæne rumpant. Conqueruntur etiā cognatorum &amicorum visitatione à marito se prohiberi,immo vix diuina adire officia sibi permitti,& quamuis nullam male suspicandi marito ansam dederint, domo tamquā captiuas includi &asseruari,foribus,fenestris summoueri, non verbum cum quoquam commutare,non nitidiori vestimento vti licere,ne forsan alijs placeant:non secus denique quā Palladium aliquod aut Deo dicatas virgines custodiri. Conqueruntur item,nec verbis suis apud maritos fidē,nec factis vllam gratiam constare: quinimmo eosdē ira percitos probra quęque &cōuicia oggerere,& quidquid ad manum fuerit, in caput ipsarū iacere. Conqueritur alia, maritum Venerium esse nepotulum, alienis insidiari thoris,viduas procari, cum puellis ludere, propria vero vxore ad nullam aliam rem quā ad latrinam lauandā&id genus vilissima ministeria vti. Alia conqueritur maritum penum omnem ad suæ farinę homines clanculū congerere,immo vxori vestes & ornamenta, quæque alia sua ipsa manu sibi neuit aut labore acquisiuit, ex arcis suppilare, & ad amicas deferre. Alia queritur maritum totas dies & noctes ludere, & non modo quidquid vel ex patrimonio vel suo labore habuerit, sed &

vxo-

vxoris dotem & mundum alea prodigere. Alia queritur maritũ sæpe domũ redire irã furẽtem, liberos cædere, ancillas inclamare, famulos verberare, miseræ vxori crines inuolare, sic deniq; turbis omnia miscere, vt domo omnes profugiant, nec quisquã in conspectum eius venire ausit.

Secreta quibus reuelanda.

Hæc & infinita alia vxores de maritis, & mariti de vxoribus conqueri solent: quod si fiat apud eos qui his rebus remedium afferre nec possunt nec volunt, aut quos etiam nescire ista melius est; nihil ego vel à marito imprudentius, vel à muliere leuius fieri posse puto. Quid enim? Arcam non facile cuiquam aperis, & quæ insunt ostendis; & intima animi tui secreta vel obuijs narras? Amico etiamsi quidquid in arca aut cella habes reconditum, monstraueris, damni nihil facis: at si ea quæ adamas, diligis, colis, quæque in ipsis quasi animi tui visceribus inclusa sunt, alteri ostẽderis, periculo certe & incommodo non carebis. Tam amor quàm odium in cordis penetralibus diligenter custodiẽda & quasi consignanda sunt. Quid enim ei quem amas, & cui bene vis, reseruabis, si pectus tuum obuio cuique recludas, & intima animi sensa ac cogitationes etiam communices? Sic ego sentio, illi tantum cuius ergà nos amor & beneuolentia veris argumentis nobis perspecta est, & cui tuto fidere possimus

possimus, pectoris secreta reuelanda esse. In curarum suarum & sollicitudinum conscientiam sapiens neminem assumet nisi eum à quo vel paratum sibi auxilium, vel certe solatium, sciet. Est vero non leue solatium, si amicus nostris rebus æque ac suis afficiatur, suasque lachrymas cum nostris coniungat. Quid vero, ô leues & inconsiderati homines, vestram fortunam apud eos deploratis, quibus inde risui & ludibrio futuri sitis, quique non modo non leuiores vestras miserias, sed grauiores etiam sint facturi? Stultitia hęc tam in marito quã vxore non ferenda est, vt alter alterius vitia & errata eis qui nesciunt indicet: quæ vt suspicentur alij minus malum est, quam vt nostro ipsorum indicio propalentur.

A maritis ea quæ familiæ necessaria sunt prouidenda & procuranda esse.

AD maritorum præcipue officiũ pertinet, vt rei familiaris curam habeant, & vxori, liberis ac ceteris domesticis de victu, vestitu, alijsque rebus necessarijs prospiciant. Tametsi enim in reliquis rebus non tam accurata ab eis ratio requiratur, hac tamen in re ipsorum negligentiæ ignosci non potest. Patrisfamilias est rem facere & parare; matrisfamilias, *Diuersa Mariti & vxoris officia.*

tueri. Mariti eſt foris victum quærere; vxoris, domum ſeruare. Mariti eſt pecuniam domum adferre; vxoris, parce & frugaliter eandem erogare. Mariti eſt cum omnibus res rationesque contrahere: vxoris, cum paucis loqui. Mariti eſt negocijs occupari; vxoris, ſolitudini ſtudere. Maritum decet eloquentia; vxorem, taciturnitas. Mariti eſt honorem ſuum & familiæ mordicus defendere: vxoris pudicitiam ſuam cuſtodire. In marito laudatur liberalitas; in vxore parcimonia. Maritus veſtiet ſe vt placuerit; vxor, vt decebit. Maritus in ſua poteſtate omnia habebit; vxor vero de omnibus rationẽ reddet. Maritus omnia domui neceſaria procurabit; vxor omnia quæ in domo fiunt obſeruabit. Vt paucis dicã, Mariti eſt victũ familiæ quærere; vxoris, familiam regere & gubernare. Ex quibus omnibus intelligi poteſt, bene conſtitutã domũ ſiue familiam, vbi ſcilicet quiſque quod debet facit, monaſterij inſtar eſſe, at in quaquiſque facit quod vult, eam domum infernum appellari poſſe &c.

Ad

Ad AGNETEM MANRIQVE, &c.

EPISTOLA.

Qua pleraque tam Matronis quam Virginibus decora virtutes explicantur.

OCTIDVVM est, quum mihi cōmoranti apud agnatum tuum Garciam Manrique, famulus tuus Alphonsus Roys, vnà cum literis tuis, mulum tradidit abs te dono missum: pro quo ingentes tibi gratias humiliter ago. Ad literas autem tuas quod attinet, quasque in eis describis honestatem atque modestiam, & ceteras virtutes in virginibus requisitas, de quibus mihi quid videatur quæris; quum tibi inter insignes præ ceteris matronas tuus quoque locus debeatur, sisque inter nobiles Hispaniæ feminas nobilissima, nec quisquā vel ignoret vel infitietur, palatium tuum esse sacrum quoddam honestissimarum matronarum virginumque collegium, te vero ipsam speculum atque ornamentum sexus muliebris; quum denique & Græcas & Latinas literas *Exemplum raræ feminæ.*

docta sis: res mihi esse videtur minus necessaria & laboris superuacui, me tenuioris & conditionis & doctrinæ Monachum, tam subtilis atque ardui, addo etiam à professione mea alieni argumenti tractationem suscipere. Verum enimuero quando mihi à iussis tuis appellare non licet, morem geram, eaque conquiram, quæ vel in libris veterum, vel apud sacros scriptores hac de re literarum monumenttis consignata inuenero.

Etiam in leuibus honestas apparet.

In veteris Testamenti historijs scriptum legimus, honestam feminam Ruth olim spicarum manipulos in agro colligere instituisse; ex cuius spicilegij modo ab ipsa obseruato non difficile est colligere, quanta honestate atque modestia feminas, & virgines inprimis, ornatas esse par sit. Nam manipulos, sursum erectos, stans legitur collegisse; ad humi iacentes vero sedendo sese demisisse, ne forte, si se prona incuruasset, aliqua conporis pars nuda adspectui exponeretur: quo viso Booz adeo delectatus est, vt ex eo tempote amore mulieris correptus, eam sibi matrimonio posteà copularit.

Quod exemplum diligenter considerandum est feminis honestis, maxime vero virginibus, ac omni studio elaborandum vt in intuitu, in vestitu, in gressu, in sermone illarum rebusque omnibus modestia insit.

insit. Nam hoc mihi credere tuto illis licet, citius placituras eas viris, si honestæ sint & verecundæ, quam si proteruæ, procaces, leues aut immodestæ: magisque illis decorum esse, vt se domi contineant, taciturnæ sint, & vultu pudico, quam vt sint loquaculæ, oculis emissitijs, vagabundæ, perpetuoque prospectent è fenestris.

Vestitu quoque se viris magis commendabunt honesto, totumque corpus obtegente, quam luxurioso & leui, nudumque pectus, non sine scandalo & turpitudine, ostentante: quo quæ sunt amictæ, siue nuptæ, siue virgines, Veneriæ & libidinosæ, eoque vtplurimum (sit verbo venia) pro scortis & minus pudicis haberi solent. Ante omnia oportet virgines esse aspectu modesto, & oculis in terram deiectis. Incessus sit honestus & moderatus, paucus sermo & tardus, & si sint interrogatæ, verecunda et simplex responsio. In amictu obseruent decorum, vitent luxum, sitque vsquequaque velata cutis. Anilibus & scandalosis fabulis aures non accommodent, sed eas cane & angue peius fugiant. *Colloquia* enim *praua corrumpũt bonos mores*, auctore D. Paulo, in 1. ad Corint. 15. Consortia, quoque inprimis & sermocinationes vetularum & lenarum, non secus ac pestis quædam præsentissima declinandæ sunt virgini honestæ. Fere enim illarum instinctu ad lasci-

Vestitus honestus.

Fuge lenam Virgo.

ad lasciuiam & libidiné prouocantur, clandestinis conuenticulis, literarum missitationibus, alijsque id genus illaudatis modis & parum honestis. Solitudinem amet virgo, fugiat consortia noxia & impudica. Dedita sit contemplationi, deuotioni, & precibus: sacrarum literarum lectione delectetur, & cum Christo sponso suo confabuletur frequenter. Nam ipse inquit: *Persuasam eam deducam in desertum, & blande cum ea colloquar.* Si enim, quam sit amabilis Dominus, vera virgo senserit, & diuinis contemplationibus dedita, diuinarum & cœlestium rerum gustum cœperit percipere; continuo mundum contemnet, mundanarumque vanitatum cura omni abiecta, cum regio vate dicere ei licebit: *Quid mihi est in cœlo, & in terra, quid petij à te nisi te? Exaruit caro mea & cor meum. Deus est robur cordis mei, & portio mea in seculum.*

Virginitas vita contemplatiua. Virginitas, quum primum in castitate gradum obtineat, vitæ contemplatiuæ respondet. Castitas enim omni carnali cogitatione animam liberat: quæ vt ad veritatis contemplationem intellectum disponit, ita ex aduerso libidine anima opprimitur, & confunditur intellectus. Quæ caussa fuit Philosopho, in Ethicis vitam incontinentem pecuinam appellādi. Quęquum ita sint, par est, vt omnis virginum cogitatio ac desiderium

siderium in verum spósum suum Christum & solum quidem feratur, corpore puro, & spiritu incontaminato.

Quales esse debeant veræ Virgines.

SEd vt distinctius cognoscant virgines, quid sit officij sui, attingam in specie quasdam adhuc virtutes & qualitates, quibus decet eas esse ornatas. Vt igitur ea, quæ virgo audit, reipsa sit quod dicitur, necesse est vt corpus habeat castum & purum: siquidem ipse Christus hanc virginitatis castitatem puritatemque tanti fecit, vt nasci non nisi ex virgine voluerit. Animaduertendum est autem, virginitatis esse duo genera: quarum alteram sibi Deus ipse referuat, animæ nimirum virginitatem, per quam virgo prauis cupiditatibus, & cogitationibus impudicis vacat; eaque est animæ virtus præstantissima. Altera non ad Deum sed ad virum refertur, eaque est, quum sponsa ad nuptialem thorum illibatam virginitatem adfert. Vtraque, Scriptura testante, Rebeccæ inerat. Ait enim: *Puella autem ista erat forma bona valde, & virgo, quam vir non cognouerat.* Quæ verba, in laudem Rebeccæ, ponderantur ab Origene, dicente: Rebecca virgo erat & non cognouerat eam vir: quasi, quæ virũ habeet, possit esse virgo

Virgo & corpore & animo pura.

Et quid videtur de hoc additamento, *Quam vir non cognouerat?* Num forte potest virgo cognosci à viro, & virgo esse? Dixi sæpius, & adhuc dico, multa & magna mysteria hic subesse. Nam quemadmodum Christus maritus & sponsus appellatur, quicum homo copulatur per fidem; ita ei aduersatur vir cui anima iungitur, quando relicto Christo, viam peccatorum ingreditur. Hic est ille maritus, de quo Scriptura dicit, venisse inimicum (Satanam) & seminauisse zizanium inter bonum semen. Non sufficit animæ corpus virginis esse purum, sed requiritur etiam, vt malus ille vir atque inimicus animam non subagitarit. Nam profecto non raro contingit, corpore aliquam esse virginem, quam si cognoscit improbus ille maritus, Satan, eiusque pectus sauciet iaculis libidinũ, ilico actum est de vera eius virginitate animæque castitate. Rebecca igitur, quum corpore pariter atque anima virgo fuerit, merito quoque hoc encomio à scriptura ornatur quod virgo fuerit, & quod vir eam non cognouerit. Ex quo discēdum est virginibus, si puræ virgines esse & haberi voluerint, oportere eas Rebeccæ esse similes, hoc est, & corpore & animo sanctas, virginesque. Iter facturo, sedemque in peregrino aliquo loco fixuro, necesse est vt viæ gnarus sit, vtque ante omnia eius regionis, quam petit, consuetudinem moremque

Rebeccæ castitas & laus.

Sataniçæ subagitationes.

pere

perspectum cognitumque habeat, vt ad eum se componere tanto melius, quum eò peruenerit, possit. Pari ratione virginem ad cœlum tendentem edoceri in primis oportet viã quæ illuc ducit, & mores, quibus ibi viuitur. Viuitur autẽ in æterna illa & summa patria, pure & caste. De qua beata habitatione scriptum est in Apocalypsi, capite xxi. Ciuitatem Dei esse ex auro puro, similem vitro puro; nec intraturũ in eam quidquam inquinatum aut impurum, sed tantum eos, qui scripti sunt in libro vitæ Agni. Hinc Sara, vxor Tobiæ, inquit: *Custodiui animam meam puram perpetuo.* Quapropter opera danda est virginibus omni studio, vt spiritum conscientiamque puram habeant, & corpus diligenti disciplina coerceant, atque ita tum corporis tum animæ virginitatem integram conseruent.

Humilitas gemma in annulo virginitatis.

Humilem quoque virginem esse oportet, eoque humiliorem, quo magis virgo est, & casta. Nam (vt dicit Ambrosius) humilitas ornamentũ est virginis non secus ac margarita auro inclusa. Non potest tutius conseruari sancti amoris ignis quam sub fauilla humilitatis. Hinc D. Bernardus in homilia quadam sic ait: Præclara est mixtura humilitatis & virginitatis, perplacetque Deo anima, in qua regnat humilitas, & triumphat virginitas, cui virginitas decori est, & humilitas ornamento. Et alibi: Virginitas,

ginitas,inquit, destituta humilitate gloriam habet fortasse, sed non apud Deum. Qui sedet in supremo throno magis respicit ad humilia, quam ad sublimia; humilibus dat gratiam; & resistit superbis. Hester quum humilis esset, nupsit Assuero centum & viginti septem prouinciarum Domino & Regi, à finibus Iudææ ad Æthiopiam, atque ex aduerso Vasti regina ob superbiam & animi elationem de regio fastigio deiecta est. Non est quod virgo iactet vel formę excellentiam, vel opum affluentiam, vel dignitatem generis, aut his rebus confidat: sed si interno ornatu fulgeat, si dotata sit diuinis dotibus, sat habet. Illud memoria repetat, quod euenit illis virginibus fatuis, de quibus est apud Matthæū, quę quamuis elegantibus lampadibus instructæ sponso obuiam procederent, tamen quod de oleo sibi nō prospexissent, neglectæ sunt à sponso, & ab epuli nuptialis participatione exclusæ. Sint igitur humiles virgines, vt diuinis donis repleantur, quandoquidem (S. Iacobo teste) Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Vera dos virginis.

Præterea insit virgini pudor: vt qui supra modum eam deceat. Non vnio, quantiuis precij, tanto ornamento est torqui aut diademati regio, quanto virgini pudor. Incedat ergo capite demisso, & oculis in terram deiectis, non exserto collo, oculisque

patubit & vagabundis:id enim proteruiam virginitatisque defectum significat. Vnde Ecclesiasticus ait: *Ex oculorum superciliorumque elatione cognoscitur mulieris fornicatio:* innuens videlicet, petulanti oculorum gestu prodi lasciuiam & leuitatem. Perdifficile est, illæsam manere pudicitiam virginitatemque, si pudor absit. Nihil est magis virginibus decorum, aut quod Deo hominibusque eas commendet magis, quam pudor.

Pudor pudicitiæ custos.

Pudore nulla potest virgini preciosior esse aut carior possessio. Vnde rursus Ecclesiasticus, Donum, inquit, pudoris ipsius cui vis auro præstat, hoc est, non argentum, non aurum tantæ æstimationis est, quantæ pudica Virgo & modesta. Vt virgo cui coma præciditur, erubescit & ignominiam accipit: ita Deo hominibusque abominabilis est femina, cui perijt pudor. Propterea Deus inquit apud Esaiam: Eo quod altæ sunt filiæ Zionis, & ambulant extento gutture, & nutantes oculis: indesinenter minutis passibus incedunt, pedibusque suis compeditas agunt, idcirco scabie afficiet Dominus verticem filiarum Zionis, & Iehoua pudendum earum nudabit. Pudor virginis præsentissimum est aduersus omne genus peccatorum remedium, quo sublato, de remedijs quoque istorum peccatorum actum est. Hinc Ieremias inquit, capite tertio:

Frons

Frons mulieris scortantis fuit tibi, renuisti pudore suffundi. Samson, quamdiu comam alebat, disrupit quæuis vincula & restes, quibus vinciebatur; qua abrasa, recessit ab ipso omnis vis ipsius. Pari ratione virgo pudore (qui per comam significatur) velata, facile omnes carnis illecebras frangit ac proculcat: sed amisso pudore, vnà perit omnis eius vis, vt sine renisu ruat de libidine in libidinem, de peccato in peccatum. De veris virginibus sic scribit Bernardus; Solent virgines, quæ quidem vere sunt virgines, perpetuo esse timidæ, nunquam securæ. Cauent enim sibi ab ijs quæ timenda sunt, & timent ea, quæ tuta sunt, scientes, non modo preciosissimum thesaurū à se gestari in vasis fictilibus, sed etiam rem esse perarduam, inter mortales vitam agere angelicam. Hanc ob caussam suspectū est virgini quidquid nouum est & subito exoritur, tanquam quod ad ignominiam seductionemque sui sit comparatum. Et venerabilis Beda, Proprium, inquit, est virginum, timere. Nam ad ignotorum in ædes ipsarum introitum metu percelluntur, & ad viri alloquium pudore suffunduntur. Hæc omnia considerandа sunt pudicis virginibus, animoque infigenda, siquidem pudorem, virginitatisque præclarissimum thesaurum conseruare student. Vestitus virginis sit honestus. Non quod reprehendam amictum decorum &

Timere virgines decet.

rum &

rum & patrium, ſed profanum tantum & leuem, non neceſſarium, ſed ſuperfluum, non morem vſitatum, ſed ſuperintroductum immoderatum abuſum. Scimus ipſi, pro conditione cuiusque, alium veſtitum conuenire Eccleſiaſticis, alium laicis, alium dominis, aliũ ſubditis; alium Principibus, Comitibus, Baronibus, alium ciuibus & his qui artes mechanicas exercent; alium matronis deſponſatis, alium puellis innuptis. Damno autem non vſum, ſed abuſum, exceſſum, & nimiam in veſtitu curioſitatẽ. Fere enim videas clericos ornatu laicorum proprio incedere, ſubditos Dominorum veſtitum imitari, Nobiles Comitum Baronumque ornatum æquare, ciues denique & famulos Nobilibus veſtimentorum elegentiâ nihil concedere: eoque iam deuentum eſt, vt inter dominum & ſubditos, inter ciuem & Nobilem, ſi veſtes ſpectes, vix quidquam amplius interſit. *Veſtitus qualis eſſe debeat.*

Illud quoque hoc loco à me culpatur, quòd in veſtium multitudine & laxitate vſque adeo modus exceditur, vt peculiares famulæ (quas cubicularias appellant) alendæ ſint, quarum hoc vnicum officium eſt, veſtiméta expurgare, complicare, excutere, aeri, ne exedantur à tineis, exponere. Nec minus exquiſitas veſtimentorum formas hic noto, varios eorundem colores, precium ingens, calceamentorum precioſos ornatus,

natus, eximij valoris torques, armillas, & lacinias, catenulas tortas, myrothecidia, inaures, monilia fronti imposita, multiplicem tunicarum varietatem, quas segmentatas concisasque, & varijs modis ocellatas gestant: earumque alias angustas & breues nimis, alias rursus supra modum laxas & longas, quæque tam longas caudas trahunt, vt eæ solæ sufficiãt egeno aut famulo vestiẽdo: quarum nullus alius est vsus nisi ad verrendum solum, ad onerandam conscientiam, animamque in gehennam præcipitandam. Discant autem ex me & diligenter hoc teneant illæ siue matronæ siue virgines quas tam prolixæ caudæ sequũtur, auibus, quibus longæ sunt caudę, exigua esse capita, exemplo pauonis & picæ. Quid velim nõ dubito quin intelligant; Nam (vt est in prouerbio) dictũ sapiẽti sat est. Quæ quũ ita sint, par est vt matrona simul & virgo decoro habitu, cũ pudore & verecundia amiciatur atque exornetur, non in torsionibus crinium, aut in auro, aut in margaritis, aut vestibus pulcris, sed in operibus bonis, cum omni subiectione, honestate & munditia.

Ante omnia vero diligenter considerabunt Virgines, quibuscum viuant aut conuersentur: eoque anus illas seu vetulas quæ amatorias litteras hinc inde circumferunt, vel alijs modis turpes amores conglutinant, non secus ac barathrum aliquod

fugi-

fugient & detestabuntur. Mihi quidem lenæ eiusmodi fictilium testarum similes videntur, quæ confractę, nulli deinde amplius vt in eis coquatur aliquid, sunt vsui; sed igni tantum circumferendo inseruiunt. Ita pessimæ istæ vetulę postquam ætate exoletę, vt ipsæ amentur minus sunt idoneæ, puellas simplices circumeunt, & verbis, blãditijs, munusculis irretitas, incomparabili virginitatis thesauro flagitiosissime spoliãt, vt miseræ postea & infames semper viuant. Quocirca non munus modo, sed ne carmeñ quidem à procis missum acceptabit virgo; ne illud seruitutis vel infamiæ potius fiat auctoramentum. Meo arbitratu si constituatur Respublica, lenones omnes, lenæ, & perductrices non modo eijciantur, verumetiam seuerissimis pœnis coerceantur. Honestæ certe virginis est, id genus hominum ne per transennam quidem aspicere, vel ad colloquium admittere, sed precibus aut conuitio etiam à se abigere; tum omnia munuscula amantium, tamquam acutissimos pudicitiæ hamos, spernere ac repudiare. Omnis fucus à veris absit Virginibus. Deum enim offendit cerussata facies; nec tamen procum facilius inuenit. Esther regina sine ista arte Assueri nuptias consequuta est: qua qui vtuntur, vitia sua magis produnt quam tegunt. Mulierem nihil magis commendat quam timor Domini.

Sus

Sus etiamsi annulum rostro insertum habeãt ne terrã fodiat vel proscindat, in luto nihilominus sese volutabit; Idem faciunt eæ feminæ, quæ formæ decus morum turpitudine & impudicitia coinquinãt, & fœdãt. Meminerint virgines quã fluxa & fragilis res sit formæ venustas, quam Boetius vento comparat, & Salomon bulla magis inanem esse dicit: nec vllam feminam merito laudari posse nisi quæ Deum timeat.

Ad extremum dico, Virginem cæcam, surdam, claudam & mutã esse debere. Cæca sit, ne oculos circumferat; surda, ne lenarum blanditijs vel turpibus verbis aures præbeat; clauda pedibus, ne hinc inde vagetur; manibus, ne vllas procorum litteras aut munera acceptet. Quæ hoc modo vitam instituerit virgo, non corporis modo sed animæ quoque integritatem facile conseruabit, & tandem æternæ gloriæ immarcessibilem coronam adipiscetur.

Hæc quidem, Matrona illustrissima, in præsenti hac de re scribere volui: quæ tuo arbitratu gynæcei tui virginibus ad legendum proponi, & ad imitandum inculcari possunt. Madrici xv. Martij MDXLI.

Ad

FRIDERICVM TOLETANVM, ALBÆ DVCEM, &c.

EPISTOLA

In qua locus quidam Paulinus & Antiquitates aliquot explicantur.

ITTERAS tuas cum adiuncta scheda memoriali à Roderico nostro Enrique accepi. Vehementer miratus sum, te, Cæsaris Consiliarium primarium, à me consilium petere. Quam meam admirationem non est quod admireris. Nam & tuam humilitatem ostendis, & agnoscis solertiã meam. Quid responderem, & quod potius consilium suggererem, diu hæsitaui. Aliud enim honor tuus, aliud conscientia postulare videbatur. Itaque satis expensis atque examinatis rei momentis, eiusmodi explicationem tibi do, qua arbitror & conscientiæ tuæ & honori satisfieri posse. Homini Ethnico & veræ Religionis ignaro, vnice in votis est, vt equestrem dignitatem adipiscatur, sed vt virtutes equite dignas habeat, susque deq; habet. Non repugnant ista ali- *Conscientia honori præferenda.*

quem simul, & Equitem esse, & Christianum. Nam in vero Equite hæc requiruntur, vt sit animo magno, manu promtus, in verbis verax, in largiendo liberalis, patiens in aduersis, ad condonandum facilis: quæ omnia in Lege Christi non modo permittuntur sed iubetur. Crede mihi, in cœlo meri sunt Equites; apud inferos meri stulti.

Paulus Apostolus, ad Timotheum scribens, *Labora*, inquit, *vt bonus miles*. Non dicit, Labora vt agricola, vt piscator, vt molitor, vt nauta: sed, vt bonus Miles. Non enim minore opus est fortitudine ad resistendum vitijs, quam ad manus conserendum cum hoste. Stulti habentur, qui quod sciendum ipsis erat, nesciunt; & pusillanimes, qui, quod possunt, non audent. At sapiens & fortis Eques aggreditur quod potest, &, quod ignorat, discit. Laborare Apostolus iubet Timotheum, non simpliciter, vt militem, sed, vt Bonum militem. Bonitas autem Christiani militis non in pompa & magno comitatu posita est, sed in bona & pura conscientia. Aulæorum magnificentia, nobilium puerorum ministerium, famulitiũ numerosum, copia præstantium equorũ, & falconum, & quæ sunt his similia, honori esse possunt, nó saluti. Honorem autem quum appello, non damnationem intelligo. Laudo enim viros principales ob id, quod quamplurimos

Militia Christiano literia.

iuuenes

iuuenes honesto loco natos alunt: damno autem, quod ijsdem viuendi licentiam, & vitiorum impunitatem indulgent. Qui ad famulorum suorum mendacia, imprecationes, lusus, comessationes, scortationes & ocia conniuet, quamuis Dominus appelletur aut miles, non est tamen bonus miles. Bonorum enim militū domos, oportet esse scholas virtutum, non vero speluncas latronum. Vulgo, quem vident sumtuosam familiam alere, sumtuose epulari, & cuius domi aleæ & chartæ assidue versantur, hominesque improbi & nihili tanquam in asylum recipiuntur, eum gentilem Equitem indigitant. Nec male, quamuis aliud agentes, loquuntur. Magis enim hominis Gentilis, hoc est, Ethnici ea, quæ commemorauimus, propria sunt, quam militis Christiani, docente Apostolo, eum studere bonæ militiæ, qui hoc agit, vt sit bonus Christianus; siquidem sub Lege Christi nulli licet esse vitioso.

Qui olim fuerint honoratissimi.

QVæris præterea, cui hominum generi antiquitus in Comitijs primus & honoratior locus deferri solitus fuerit. Quæstio hæc multiplex est, nec tamen explicatu difficilis, etsi hic non possum dare generalem Regulam,

Quibus maximus honor delatus apud varias gentes.

quæ omni tempore & vbique locorum obseruata fuerit. Consuetudo enim ea in re pro temporum regionumque diuersitate diuersa fuit. Lycurgus ijs primum honorem deferri iussit, qui capitis albedine & canitie barbæ præ reliquis essent insignes. Solon præcepit Atheniensibus, eos magis honorare, quibus numerosior proles esset. Aegyptij ex instituto Promethei, eos magno honore affecerunt, qui aliquam Reipubl. partem gubernarent. Apud Sicyones quidam Rex rerum diuinarum antistites honoratiores esse voluit. Argiuorum Rex Brias decreuit, vt Philosophi in scholis docentes, honore ceteros anteirent. Romanis auctor fuit Numa Pompilius, vt illis honoris tribueretur prærogatiua, qui nobili aliquo prœlio victores fuissent. Anacharsis Philosophus illi summum honorem exhiberi mandauit, qui togatus consilio, & armatus manu plurimum patriam iuuisset.

His positis, infero, omnes istos, quos commemoraui, dignos esse honore: sed hos dignissimos, qui cum prudentia coniunctam habent patientiam. Animũ enim vere magnum duo illa perpetuo comitantur, prudentia in secundis, & patientia in aduersis. Sed, quæ nostrorum temporum est peruersitas, arbitror, operam te inutilem & superuacuam sumsisse, quum hoc, de quo

de quo agimus, quæsiuisti. Vis enim nosse nostri sæculi mores? Senes ludibrio habemus, parentibus immorigeri sumus, iudicibus nos opponimus, sacerdotes contemtui habemus, fortes milites negligimus, viros doctos floccifacimus, & pios odijs exercemus. Ferreo isto, inhumano & ingrato sæculo nullius precij habetur, qui virtutẽ colit. Olim tanti erat quisque, quanta erat eius scientia & virtus: nunc pluris est, qui plures nummos habet; & tanti æstimamur quantum est nobis pecuniæ in arca. Olim honore afficiebantur, qui honorem recusabant; nunc honorem tribuimus his, non qui eum merentur, sed qui affectant. Olim apud exteros, homines virtutis aliqua laude insignes quærebamus; nunc etiam pulsantibus fores occlusæ sunt. Olim nulla erat curia, in qua non Philosophus aliquis responsa daret: nunc omnes aulæ à scurris occupatæ sunt. Olim ius erat bonis coercendi pœnis improbos: nunc mali omni iniuriarum genere diuexant probos. Olim bonis tantum loqui fas erat; nunc improborum nemo scit tacere. Denique priscis illis aureis temporibus bonum erat in precio, & malum odio habebatur: at nostro hoc seculo boni despiciuntur, pessimus autem quisque dignitatis primum locum obtinet. *Temporis nostri peruersitas.*

Scire etiam desideras, quinam olim habiti fuerint pro furibus, & quæ fuerit furti *Qui fures olim.*

 pœna.

pœna. Quę mihi quæstio curiosa magis, quam necessaria videtur. Nam & tua parum interest, vtrum id scias, an nescias: & mihi perdifficilis est huius rei vestigatio, qui in tã subtilis argumenti consideratione studium nunquam posui. Diligens antiquitatum inuestigator Aulus Gellius, multus est in hac materia describenda, multa furtorum, & pœnarum, quibus furta coercebantur, genera recẽsens. Nunc vero quamuis multa eiusmodi furta aliquis committat, id tamen pro exiguo tantum peccato, & (vt loquuntur) peccatillo hodie habetur.

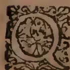
Qui fures olim. Fur olim habebatur, qui rem alienam in agro, siue in vrbe, clam, inuito Domino alienaret: item, qui equo, quem in vnum diem commodato accepisset, biduum vteretur: nec nõ is qui re apud se deposita vteretur, vt sua: tum is quoque, qui mutuum acceptum in dies decem, ante diem vicesimum non redderet. Omnes isti & habebãtur, & dicebantur fures, & furti pœnam luebant. Ea vero non erat vniusmodi. Græci enim cauterio frontem furum signabant vt dignoscerentur ab omnibus. Nasum ijs præcidebat Lycurgus. Phoroneus pueris & seruulis coercendos tradebat. Numa Pompilius manus furibus amputari instituit. Primi Gothi auribus fures mutilarunt, & laqueo suffocarunt, cetera quidem barbari sed furtum penitus detestantes. Sed vt rem

in pauca

in pauca conferam, hodie si omnes huius criminis rei suspendio plectendi forent, patibula citius deessent, quam fures. Nam (vt ait Diogenes) paruos fures in crucem agimus, at magnos pæne adoramus.

Ad CORONELLVM DOCTOREM *EPISTOLA*:

Ad quæsita quædam respondens.

Vae in litteris tuis, à famulo tuo mihi redditis, à me petijsti officia, ijs apud Cancellarium defunctus sum. Cui animaduerti res & commoda tua omnia & singula vehementer curæ esse: vt equo sua spôte ad currendum promto non fuerint addenda calcaria. Quod superest, quam breuissime tibi respondebo, ne vel tibi, vel mihi ipsi sim importunus. De cognato tuo, sermonem contuli cum tribuno Cerrato, rogans, vt eum ordinum ductorem faceret; sed quia semel atque iterum frigide admodum mihi respondit, statui hominem amplius non vrgere, nec meipsum pudefacere. *Nam quis faciem frigoris eius sustinebit?* Dici non potest, quam grauiter affi-

Nihil indignius quam indigno supplicare.

ciatur animus generosus & verecundus, si cogatur supplicare indigno. Nam qui rogatus fuit, eam rem sibi gloriæ ducit: at qui rogauit, pudore suffunditur. Nihil emitur carius, quam quod precario obtinetur. Plus enim elargitur multo, qui vel ad horam pudorem vultus sui præstat, quam qui maiorem substantiç suæ portionem donat. Plato dicere solitus fuit, quanto qui donat, gaudio afficitur, tanto affici dolore eum qui rogat. Dando enim aliorum libertatem emimus, accipiendo vendimus nostram. Romæ ne feminæ pudefactæ abortum præ pudore facerent, lata lex est, & strenue obseruata, ne quid negaretur prægnantibus. Libros, quos apud me reliquisti, curaui impingi. Precium eo nomine abs te missum remitto. Aequum non est, vt officia amicorum mutua, pecunia compensentur. Nam quæ vsuræ & lucri caussa contractæ sunt amicitiæ, eæ ob eandem caussam dissoluuntur. Oportet eos, inter quos sinceraviget amicitia, amare sine modo, & erogare sine fine. Quare quum impactio librorum tuorum XXIV. solummodo numis regalibus constet, & tu eam pecuniam isthinc huc miseris, id argumento esse videtur, exiguum esse vel amorem erga me tuum, vel de me & liberalitate mea fiduciam.

Ad Abbatem Complutensem quod attinet,

tinet, scias licet, rem esse molestia plenam cum ijs hominibus negocium habere, qu nec tacere norunt, nec quiescere volunt. Nam & proximum suum offendunt atque inficiunt, & sibi ipsis molestiam creant, quorum sermo est confidens, & vita inquieta. Nullum est onus æque tædiosum ac noxium, atque eius qui sibi ipse displicet, & secum bellum gerit. Non contingit, fateor, in hoc sæculo, vt nunquam non simus animo bono: sed vt ipsi nos aliqua ratione ad quietem & tranquillitatem cõponamus, id certe, modo non desit nobis voluntas, possumus assequi. Quod propterea dico, quia Abbas iste fortunam auersam non aliter fert, quam fera bestia, quæ vt onus ipsi imponas, tolerat, sed si idem demas, calce percutit. Est genus hominum, qui laborem molestiamque non modo non fugiunt, sed & ipsi, quasi extra data, accersunt. Hos in quiete retinere, maioris negocij est, quam alios ad laborem adigere.

Franciscus Mercatus, se, domum & rem suã perdidit, & nos in ipso hominẽ amicissimum & equitem præstantissimum amisimus, adeo vt nos maiore iacturæ ipsius sensu afficiamur, quam ipse proprij exilij. Quem si, vt olim potui consilio, ita iam possem re iuuare, profecto non minus me experiretur sibi amicum, quam ego do- *Amici iactura magna.*

leo ipsum amissum. Non perijsset, si meo consilio vsus fuisset. Non enim semel à me est monitus, rebellionem istam atque tumultum, non esse aliud, quam Echo sonoram, sed inanem. Qui magna aggrediuntur, ijs non est contemnendum consilium amicorum. Eum enim, qui fidelem admonitioné floccipenderit, necessario, vnà cum pœnitentia, calamitas sequitur. Quod superest, dabo operam, vt reipsa intelligas, nihil frustra te scripsisse.

Ad
IOANNEM PARELLOSVM, &c.
EPISTOLA
Absentium virorum mulieres non esse visitandas.

Lexander Magnus, quum in Ægypto versaretur, cuidã tenuioris fortunæ homini, stipem in dotem filiæ suæ roganti, ciuitaté opulentam & magnam dono dedit. Cui obstupescenti, dicentique, Vide, Rex inuictissime, quid des, & cui. Nam forte alium me esse opinaris, quam qui sum; aut quid petierim, non satis es assequutus, respondit;

dit: Non ita ſum ignarus, vt tu me eſſe arbitraris: ſcio enim & qui ſis, & quid dederim. Tu accipe, quod dedi, & tace. Nam vt petere, quod petijſti, eſt Biantij: ita donare, quod donaui, eſt Alexandri. Cleopatra Regina, quamuis parum pudica eſſet, ingenio tamen liberali & munifico fuit, Nullum enim vnquam tam exile beneficiū præſtitit, vt id accipienti non ſufficeret ad vitæ neceſſitates. Quod propterea commemoro, quia mihi petenti abs te Luſitanica tragemata, præmium nunciati reditus Imperatoris, tu mulum Loſanum peregregium dono miſiſti. Qua quidem petitione mea ego Biantium refero, tu donatione tua Alexandrum. Vtrumque laudabunt, qui rem norint, aut ſcriptum hoc meum legerint. Mulum ipſum vidi, qui vehementer mihi placuit, & dignus viſus eſt, quo non modo Epiſcopus, ſed Papa vehatur. Eum tibi famulus hic meus, at gratias pro illo præſens epiſtola reddet. Ita nec mulo tuo carebis, & me nihilominus obligatum tibi obſtrictumque habebis. Sed decet amicum, verbis parum, at re multum præſtare. Itaque hoc ſolum addam, quamprimum ab Imperatore præmium nauatæ ipſi operæ accepero, me quoque beneficium abs te datum compenſaturum, nec commiſſurum vt beneuolentia me viciſſe videaris.

Quod

Quod petis, vt tibi significem, quis sit status vxoris Michaelis Angeli, cognatæ tuæ, & meæ olim, quum Valentiæ degerē, vicinæ, & num quid de ipsius viro, postquam abijt ex Italia, nunciatum sit nobis: scire debes, me Michaelis Angeli vxorem nec vidisse, nec videre in animo habere, nisi ab ipsa accersitus fuero. Nam absentium peregre virorum vxores consilio & re iuuare, officij nostri est; sæpius inuisere, non licet. Duo sunt rerum genera, quorum vsum alteri concedere aut concredere nemo debet: enses, & vxores. Vt enim virum decet, ense suo accinctum esse: ita multo magis decorum est vxori, se domi continere. Scelestus ille Tarquinius, quū Lucretiam, absente & militante eius viro Collatino, visitasset, & solus cum sola fuisset, multorum malorū caussa exstitit: nam & ciuitas Romana motibus tota repleta est, & bellum, in quo tunc militabat Collatinus, abruptum fuit, & violata Lucretia misere perijt, & ipse Tarquinius flagitij sui turpitudinem miserabili exitu luit. Non enim es nescius, absentium amicorum vxores ministerio, pecunia, omnibusque auxilijs atque officijs, si opus fuerit, iuuandas esse, sed minime quotidianis officijs aut frequenti visitatione in suspicionem non satis custoditi pudoris adducendas. Magna est virorum quorundam peruersi-

Quorū vsus non communicandus.

uerſitas:& res tenera eſt, honor mulieris. Quo maiore vtendum eſt cautione in eis compellandis & inuiſendis, ne, ſi vel modus vel tempus non ſatis hic obſeruetur, anſa præbeatur vicinis famam earũ lædendi,& viro male de ipſis ſuſpicandi.

Quod reſtat,lubens agam cum Cancellario tuo nomine:qui ſi minus facturus eſt, quod petis, ego tamen rem illi exponam, vt ſcribis.Quibus negocium aliquod curãdum eſt in Aula,eos oportet multum pati, & parum fidere: In aula enim plus valet blandientis fortunæ vnica vncia, quã centum libræ ſapientiæ.Sæpe videmus in aula meliorem cauſſam & bene deciſam inferiorem euadere,& ſuperiorem eam,quæ deterior eſt & iniuſta. Non eſt tamen quod exiſtimes, eo hæc à me adduci, quod laborem iſtum pro te ſubire ſubterfugiam: ſed vt iam nunc præmonearis, ſi forte cauſſæ huius non is exitus fuerit, quem ſperas, ne ea re offendaris.Non enim agitur de fama, ſed de fortunis, ob quas vt liceat commoueri, ſpem tamen aut animum earum cauſſa abijcere aut deſpondere haudquaquam fas eſt. *Aulæ mores.*

Ad

sus etiamsi annulum rostro insertum habeã at ne terrã fodiat vel proscindat, in luto nihilominus sese volutabit. Idem faciunt eæ feminæ, quæ formæ decus morum turpitudine & impudicitia conquinãt, & fœdãt. Meminerint virgines quã fluxa & fragilis res sit formæ venustas, quam Boetius vento comparat, & Salomon bulla magis inanem esse dicit: nec vllam feminam merito laudari posse nisi quæ Deum timeat.

Ad extremum dico, Virginem cæcam, surdam, claudam & mutã esse debere. Cæca sit, ne oculos circumferat; surda, ne lenarum blanditijs vel turpibus verbis aures præbeat; clauda pedibus, ne hinc inde vagetur; manibus, ne vllas procorum litteras aut munera acceptet. Quæ hoc modo vitam instituerit virgo, non corporis modo sed animæ quoque integritatem facile conseruabit, & tandem æternæ gloriæ immarcessibilem coronam adipiscetur.

Hæc quidem, Matrona illustrissima, in præsenti hac de re scribere volui: quæ tuo arbitratu gynæcei tui virginibus ad legendum proponi, & ad imitandum inculcari possunt. Madrici xv. Martij

MDXLI.

Ad
FRIDERICVM
TOLETANVM, ALBÆ DVCEM, &c.

EPISTOLA
In qua locus quidam Paulinus & Antiquitates aliquot explicantur.

ITTERAS tuas cum adiunctâ scheda memoriali à Roderico nostro Enrique accepi. Vehementer miratus sum, te, Cæsaris Consiliarium primarium, à me consilium petere. Quam meam admirationem non est quod admireris. Nam & tuam humilitatem ostendis, & agnoscis solertiã meam. Quid responderem, & quod potius consilium suggererem, diu hæsitaui. Aliud enim honor tuus, aliud conscientia postulare videbatur. Itaque satis expensis atque examinatis rei momentis, eiusmodi explicationem tibi do, qua arbitror & conscientiæ tuæ & honori satisfieri posse. Homini Ethnico & veræ Religionis ignaro, vnice in votis est, vt equestrem dignitatem adipiscatur, sed vt virtutes equite dignas habeat, susque deq; habet. Non repugnant ista ali- *Conscientia honori præferenda.*

quem simul, & Equitem esse, & Christianum. Nam in vero Equite hæc requiruntur, vt sit animo magno, manu promtus, in verbis verax, in largiendo liberalis, patiens in aduersis, ad condonandum facilis: quæ omnia in Lege Christi non modo permittutur sed iubetur. Crede mihi, in cœlo meri sunt Equites; apud inferos meri stulti.

Paulus Apostolus, ad Timotheum scribens, *Labora*, inquit, *vt bonus miles*. Non dicit, Labora vt agricola, vt piscator, vt molitor, vt nauta: sed, vt bonus Miles. Non enim minore opus est fortitudine ad resistendum vitijs, quam ad manus conferendum cum hoste. Stulti habentur, qui quod sciendum ipsis erat, nesciunt; & pusillanimes, qui, quod possunt, non audent. At sapiens & fortis Eques aggreditur quod potest, &, quod ignorat, discit. Laborare Apostolus iubet Timotheum, non simpliciter, vt militem, sed, vt Bonum militem. Bonitas autem Christiani militis non in pompa & magno comitatu posita est, sed in bona & pura conscientia. Aulæorum magnificentia, nobilium puerorum ministerium, famulitiũ numerosum, copia præstantium equorũ, & falconum, & quæ sunt his similia, honori esse possunt, nó saluti. Honorem autem quum appello, non damnationem intelligo. Laudo enim viros principales ob id, quod quamplurimos

Militia Christiano lucra.

iuuenes

Iuuenes honesto loco natos alunt: damno autem, quod ijsdem viuendi licentiam, & vitiorum impunitatem indulgent. Qui ad famulorum suorum mendacia, imprecationes, lusus, comessationes, scortationes & ocia conniuet; quamuis Dominus appelletur aut miles, non est tamen bonus miles. Bonorum enim militū domos, oportet esse scholas virtutum, non vero speluncas latronum. Vulgo, quem vident sumtuosam familiam alere, sumtuose epulari, & cuius domi aleæ & chartæ assidue versantur, hominesque improbi & nihili tanquam in asylum recipiuntur, eum gentilem Equitem indigitant. Nec male, quamuis aliud agentes, loquuntur. Magis enim hominis Gentilis, hoc est, Ethnici ea, quæ commemorauimus, propria sunt, quam militis Christiani, docente Apostolo, eum studere bonæ militiæ, qui hoc agit, vt sit bonus Christianus; siquidem sub Lege Christi nulli licet esse vitioso.

Qui olim fuerint honoratissimi.

QVæris præterea, cui hominum generi antiquitus in Comitijs primus & honoratior locus deferri solitus fuerit. Quæstio hæc multiplex est, nec tamen explicatu difficilis, etsi hic non possum dare generalem Regulam;

Quibus maximus honor delatus apud varias gentes.

quæ omni tempore & vbique locorum obseruata fuerit. Consuetudo enim ea in re pro temporum regionumque diuersitate diuersa fuit. Lycurgus ijs primum honorem deferri iussit, qui capitis albedine & canitie barbæ præ reliquis essent insignes. Solon præcepit Atheniensibus, eos magis honorare, quibus numerosior proles esset. Aegyptij ex instituto Promethei, eos magno honore affecerunt, qui aliquam Reipubl. partem gubernarent. Apud Sicyones quidam Rex rerum diuinarum antistites honoratiores esse voluit. Argiuorum Rex Brias decreuit, vt Philosophi in scholis docentes, honore ceteros anteirent. Romanis auctor fuit Numa Pompilius, vt illis honoris tribueretur prærogatiua, qui nobili aliquo prœlio victores fuissent. Anacharsis Philosophus illi summum honorem exhiberi mandauit, qui togatus consilio, & armatus manu plurimum patriam iuuisset.

His positis, infero, omnes istos, quos commemoraui, dignos esse honore: sed hos dignissimos, qui cum prudentia coniunctam habent patientiam. Animũ enim vere magnum duo illa perpetuo comitantur, prudentia in secundis, & patientia in aduersis. Sed, quæ nostrorum temporum est peruersitas, arbitror, operam te invtilem & superuacuam sumsisse, quum hoc, de quo

de quo agimus, quæsiuisti. Vis enim nosse nostri sæculi mores? Senes ludibrio habemus, parentibus immorigeri sumus, iudicibus nos opponimus, sacerdotes contemtui habemus, fortes milites negligimus, viros doctos floccifacimus, & pios odijs exercemus. Ferreo isto, inhumano & ingrato sæculo nullius precij habetur, qui virtutẽ colit. Olim tanti erat quisque, quanta erat eius scientia & virtus: nunc pluris est, qui plures nummos habet; & tanti æstimamur quantum est nobis pecuniæ in arca. Olim honore afficiebantur, qui honorem recusabant; nunc honorem tribuimus his, non qui eum merentur, sed qui affectant. Olim apud exteros, homines virtutis aliqua laude insignes quærebamus: nunc etiam pulsantibus fores occlusæ sunt. Olim nulla erat curia, in qua non Philosophus aliquis responsa daret: nunc omnes aulæ à scurris occupatæ sunt. Olim ius erat bonis coercendi pœnis improbos: nunc mali omni iniuriarum genere diuexant probos. Olim bonis tantum loqui fas erat: nunc improborum nemo scit tacere. Denique priscis illis aureis temporibus bonum erat in precio, & malum odio habebatur: at nostro hoc seculo boni despiciuntur, pessimus autem quisque dignitatis primum locum obtinet. *Temporis nostri peruersitas.*

Scire etiam desideras, quinam olim habiti fuerint pro furibus, & quæ fuerit furti *Qui fures olim.*

 pœna.

pœna. Quę mihi quæstio curiosa magis, quam necessaria videtur. Nam & tua parum interest, vtrum id scias, an nescias: & mihi perdifficilis est huius rei vestigatio, qui in tã subtilis argumenti consideratione studium nunquam posui. Diligens antiquitatum inuestigator Aulus Gellius, multus est in hac materia describenda, multa furtorum, & pœnarum, quibus furta coercebantur, genera recẽsens. Nunc vero quamuis multa eiusmodi furta aliquis committat, id tamen pro exiguo tantum peccato, & (vt loquuntur) peccatillo hodie habetur.

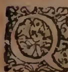
Qui fures, olim.

Fur olim habebatur, qui rem alienam in agro, siue in vrbe, clam, inuito Domino alienaret; item, qui equo, quem in vnum diem commodato accepisset, biduum vteretur: nec nõ is qui re apud se deposita vteretur, vt sua: tum is quoque, qui mutuum acceptum in dies decem, ante diem vicesimum non redderet. Omnes isti & habebãtur, & dicebantur fures, & furti pœnam luebant. Ea vero non erat vniusmodi. Græci enim cauterio frontem furum signabant vt dignoscerentur ab omnibus. Nasum ijs præcidebat Lycurgus. Phoroneus pueris & seruulis coercendos tradebat. Numa Pompilius manus furibus amputari instituit. Primi Gothi auribus fures mutilarunt, & laqueo suffocarunt, cetera quidem barbari sed furtum penitus detestantes. Sed vt rem

in pauca

in pauca conferam, hodie si omnes huius criminis rei suspendio plectendi forent, patibula citius deessent, quam fures. Nam (vt ait Diogenes) paruos fures in crucem agimus, at magnos pæne adoramus.

Ad
CORONELIVM
DOCTOREM
EPISTOLA:
Ad quæsita quædam respondens.

VAE in litteris tuis, à famulo tuo mihi redditis, à me petijsti officia, ijs apud Cancellarium defunctus sum. Cui animaduerti res & commoda tua omnia & singula vehementer curæ esse: vt equo sua spôte ad currendum promto non fuerint addenda calcaria. Quod superest, quam breuissime tibi respondebo, ne vel tibi, vel mihi ipsi sim importunus. De cognato tuo, sermonem contuli cum tribuno Cerrato, rogans, vt eum ordinum ductorem faceret; sed quia semel atque iterum frigide admodum mihi respondit, statui hominem amplius non vrgere, nec meipsum pudefacere. *Nam quis faciem frigoris eius sustinebit?* Dici non potest, quam grauiter afficiatur

Nihil indignius quam indigno supplicare.

ciatur animus generosus & verecundus, si cogatur supplicare indigno. Nam qui rogatus fuit, eam rem sibi gloriæ ducit: at qui rogauit, pudore suffunditur. Nihil emitur carius, quam quod precario obtinetur. Plus enim elargitur multo, qui vel ad horam pudorem vultus sui præstat, quam qui maiorem substantię suæ portionem donat. Plato dicere solitus fuit, quanto qui donat, gaudio afficitur, tanto affici dolore eum qui rogat. Dando enim aliorum libertatem emimus, accipiendo vendimus nostram. Romæ ne feminæ pudefactæ abortum præ pudore facerent, lata lex est, & strenue obseruata, ne quid negaretur prægnantibus. Libros, quos apud me reliquisti, curaui impingi. Precium eo nomine abs te missum remitto. Aequum non est, vt officia amicorum mutua, pecunia compensentur. Nam quæ vsuræ & lucri caussa contractæ sunt amicitiæ, eæ ob eandem caussam dissoluuntur. Oportet eos, inter quos sincera viget amicitia, amare sine modo, & erogare sine fine. Quare quum impactio librorum tuorum XXIV. solummodo numis regalibus constet, & tu eam pecuniam isthinc huc miseris, id argumento esse videtur, exiguum esse vel amorem erga me tuum, vel de me & liberalitate mea fiduciam.

Ad Abbatem Complutensem quod attinet,

tinet, scias licet, rem esse molestia plenam cum ijs hominibus negocium habere, qu nec tacere norunt, nec quiescere volunt. Nam & proximum suum offendunt atque inficiunt, & sibi ipsis molestiam creant, quorum sermo est confidens, & vita inquieta. Nullum est onus æque tædiosum ac noxium, atque eius qui sibi ipse displicet, & secum bellum gerit. Non contingit, fateor, in hoc sæculo, vt nunquam non simus animo bono: sed vt ipsi nos aliqua ratione ad quietem & tranquillitatem cōponamus, id certe, modo non desit nobis voluntas, possumus assequi. Quod propterea dico, quia Abbas iste fortunam auersam non aliter fert, quam fera bestia, quæ vt onus ipsi imponas, tolerat, sed si idem demas, calce percutit. Est genus hominum, qui laborem molestiamque non modo non fugiunt, sed & ipsi, quasi extra data, accersunt. Hos in quiete retinere, maioris negocij est, quam alios ad laborem adigere.

Franciscus Mercatus, se, domum & rem suā perdidit, & nos in ipso hominē amicissimum & equitem præstantissimum amisimus, adeo vt nos maiore iacturæ ipsius sensu afficiamur, quam ipse proprij exilij. Quem si, vt olim potui consilio, ita iam possem re iuuare, profecto non minus me experiretur sibi amicum, quam ego do- *Amici iactura magna.*

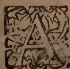
leo ipsum amissum. Non perijsset, si meo consilio vsus fuisset. Non enim semel à me est monitus, rebellionem istam atque tumultum, non esse aliud, quam Echo sonoram, sed inanem. Qui magna aggrediuntur, ijs non est contemnendum consilium amicorum. Eum enim, qui fidelem admonitionẽ floccipenderit, necessario, vnà cum pœnitentia, calamitas sequitur. Quod superest, dabo operam, vt reipsa intelligas, nihil frustra te scripsisse.

Ad

IOANNEM PARELLOSVM, &c.

EPISTOLA

Absentium virorum mulieres non esse visitandas.

Lexander Magnus, quum in Ægypto versaretur, cuidã tenuioris fortunæ homini, stipem in dotem filiæ suæ roganti, ciuitatẽ opulentam & magnam dono dedit. Cui obstupescenti, dicentique, Vide, Rex inuictissime, quid des, & cui. Nam forte alium me esse opinaris, quam qui sum; aut quid petierim, non satis es assequutus, respondit:

dit: Non ita sum ignarus, vt tu me esse arbitraris: scio enim & qui sis, & quid dederim. Tu accipe, quod dedi, & tace. Nam vt petere, quod petijsti, est Biantij: ita donare, quod donaui, est Alexandri. Cleopatra Regina, quamuis parum pudica esset, ingenio tamen liberali & munifico fuit, nullum enim vnquam tam exile beneficiũ præstitit, vt id accipienti non sufficeret ad vitæ necessitates. Quod propterea commemoro, quia mihi petenti abs te Lusitanica tragemata, præmium nunciati reditus Imperatoris, tu mulum Losanum peregregium dono misisti. Qua quidem petitione mea ego Biantium refero, tu donatione tua Alexandrum. Vtrumque laudabunt, qui rem norint, aut scriptum hoc meum legerint. Mulum ipsum vidi, qui vehementer mihi placuit, & dignus visus est, quo non modo Episcopus, sed Papa vehatur. Eum tibi famulus hic meus, at gratias pro illo præsens epistola reddet. Ita nec mulo tuo carebis, & me nihilominus obligatum tibi obstrictumque habebis. Sed decet amicum, verbis parum, at re multum præstare. Itaque hoc solum addam, quamprimum ab Imperatore præmium nauatæ ipsi operæ accepero, me quoque beneficium abs te datum compensaturum, nec commissurum vt beneuolentia me vicisse videaris.

Quod

Quod petis, vt tibi significem, quis sit status vxoris Michaelis Angeli, cognatæ tuæ, & meæ olim, quum Valentiæ degerē, vicinæ, & num quid de ipsius viro, postquam abijt ex Italia, nunciatum sit nobis: scire debes, me Michaelis Angeli vxorem nec vidisse, nec videre in animo habere, nisi ab ipsa accersitus fuero. Nam absentium peregre virorum vxores consilio & reiuuare, officij nostri est; sæpius inuisere, non licet. Duo sunt rerum genera, quorum vsum alteri concedere aut concredere nemo debet: enses, & vxores. Vt enim virum decet, ense suo accinctum esse: ita multo magis decorum est vxori, se domi continere. Scelestus ille Tarquinius, quū Lucretiam, absente & militante eius viro Collatino, visitasset, & solus cum sola fuisset, multorum malorū caussa exstitit: nam & ciuitas Romana motibus tota repleta est, & bellum, in quo tunc militabat Collatinus, abruptum fuit, & violata Lucretia misere perijt, & ipse Tarquinius flagitij sui turpitudinem miserabili exitu luit. Non enim es nescius, absentium amicorum vxores ministerio, pecunia, omnibusque auxilijs atque officijs, si opus fuerit, iuuandas esse, sed minime quotidianis officijs aut frequenti visitatione in suspicionem non satis custoditi pudoris adducendas. Magna est virorum quorundam peruersi-

Quorū vsus non communicandus.

uersitas:& res tenera est, honor mulieris. Quo maiore vtendum est cautione in eis compellandis & inuisendis, ne, si vel modus vel tempus non satis hic obseruetur, ansa præbeatur vicinis famam earũ lædendi,& viro male de ipsis suspicandi.

Quod restat,lubens agam cum Cancellario tuo nomine:qui si minus facturus est, quod petis, ego tamen rem illi exponam, vt scribis.Quibus negocium aliquod curãdum est in Aula,eos oportet multum pati, & parum fidere. In aula enim plus valet blandientis fortunæ vnica vncia, quã centum libræ sapientiæ. Sæpe videmus in aula meliorem caussam & bene decisam inferiorem euadere,& superiorem eam,quæ deterior est & iniusta. Non est tamen quod existimes, eo hæc à me adduci, quod laborem istum pro te subire subterfugiam: sed vt iam nunc præmonearis, si forte caussæ huius non is exitus fuerit, quem speras, ne ea re offendaris.Non enim agitur de fama, sed de fortunis, ob quas vt liceat commoueri, spem tamen aut animum earum caussa abijcere aut despondere haudquaquam fas est. *Aulæ mores.*

Ad

Ad
PETRVM FONSECAM,
EPISTOLA
Qua exſulantem conſolatur.

X litteris tuis, Medinę mihi redditis, intelligo, parum tibi eſſe patientiæ, & quietis adhuc minus. Non decet nobilem virum & tui ſimilem ab vllo aduerſę fortunæ impetu de animi tranquillitate dimoueri, ſed potius omnis illius temporis iacturam deplorare, quod non regis ſui ſeruitio impēdit. Dices, non modo eſſe de quo conqueraris, ſed etiam ob quod animum penitus deſpondeas, quandoquidem hoc tempore & patria & amicorum conuerſatione omni carere cogaris. Nec repugnō: nullus enim eſt dolor illi par, quo patria pulſi affi- ciūtur. Patrię enim amor omnib. eſt maximus, & amicorū iucundiſſima recōrdatio. Interim tamen tuū eſſe cenſeo, vt animum patientia armes, ortuſque & cōditionis tuæ memor, ſpem omnē in Deo repoſitam habeas, qui tibi certo certius nō deerit. Quūque amicus mihi ſis, & percharus quidem, facere non potui, quin hoc ad te reſpōſum mitte-

Magnus amor patriā

mitterem, quamuis scriptum parua elegantia, & dictatum adhuc minore. Inuenies in eo ad te consolandum admonitiones quasdam: eas, rogo, ne contemnas, quando ab eo proficiscuntur, cui tu cordi es & omnia tua, & cuius animo semper es præsens, quãuis corpore absis. Non igitur existimabis, memoriam tui hic nullam esse. Noui enim multos inter amicos tuos, quibus nihil est prius quam tuum negocium agere: verum id adhuc quidem eiusmodi est, vt citius peruerti, quam promoueri queat. Quod tibi mirum nno videatur: siquidem ea est quorundam morborum natura, vt nullis medicamentis, sed sola tẽporis mora curẽtur. Sunt tibi in hac aula amici, adeo istius medendi artis periti, vt nullo modo sanitati tuæ defuturi sint, modo eius restituendæ viderint adesse opportunitatem. *Insanabilia tempus sanat.*

Rerum, quibus iuuare tenemur amicos, quatuor sunt genera. Nam & corpore, & fortunis, & cõsolando, & consulendo illis succurrere debem⁹. Tibi nec persona mea, nec vlla illarũ rerum, quas commemoraui, in tua caussa opus est. Et sunt pauci, qui amicos suos hisce rebus omnibus, maxime tribus prioribus adiuuant. Multi enim, quamuis corpus habeant, quod amici caussa impendant, animo tamen destituuntur. Alijs suppetunt opes; sed deest voluntas cum earum iactura amici-

ra amico subueniendi. Sunt qui consolari amicum cuperent, sed recte consolandi artem ignorant. At consilium dare, res omnium est facillima: nec quisquam vsque adeo est iners, vt hoc facere se non posse putet. Nunquam desunt, qui gaudent amico consilium suppeditare: non enim ea res sumtui illis est: & præterea ad eam naturæ quodam instinctu mouemur, amicisque nostris aduersi aliquid patientibus condolemus. Mihi hoc tempore nihil est, quo te iuuem, præter vnum consilium; quod genus auxilij leuissimum omniū est. Iterum dico, optimis rebus tuis remedium hic fore, si isthic bene te gesseris. Cogita, quæso, annon & alij fuerint omnibus temporibus exsules, siue te maiores, siue pares tibi, siue etiam tenuiores, quibus exsilium, felicitatis initium fuit. Moses, quum solum vertisset, Deum vidit. Marco Camillo exsilium ciuitatem Romanam dedit. Cicero magnitudinem suam exsilio debet. Exsilium innumeris alijs, Deo ita dispensante, quietis caussa fuit. Pari ratione dubium non est, quin ex hoc quoque tuo exsilio aliquid Deus producturus sit, quod in tuū bonū cedat præcedentiumque malorum sensum omnē exstinguat. Nam, quæ eius est bonitas, gaudium immittit post pœnam, & afflictiones lachrymasque ipsius gratia ac misericordia excipit.

Facile omnes consilia damus.

Sed

Sed obijcies fortasse, me consolationem potius scribere, quam consilium. Itaque ad consilium ipsum iam veniam, & ad media emergendi ex calamitate, vtpote in quibus posita est vera consolatio. Rogo igitur, vt memoria repetas, quibus & verbis & factis Deum offenderis. Intelliges profectò, nisi peruersè iudicaueris, plus tibi dimidio culpæ Deum condonare. Quā considerationem cōtritio & dolor ob peccatum consequetur: cui si aditum permiseris, vt venas reneſque penetrans, cor ipsum inuadat, idque ita premat coarctetque, vt eius compressione gelidus sudor erumpat, certò futurum spondeo, vt lætiore nuncio exhilareris, & ad meliorem conditionem euexeris. Non enim audiui aut legi, vnquā à Deo non exauditum fuisse qui vero & interno dolore & cordis contritione ob peccata affectus fuisset.

Pœna culpā sequitur.

D. Matthæus refert, in conferta Christum sequentium turba, mulierem sanguinis profluuio laborantem, Christum tetigisse: qui cūm cognouisset apud se, quod à se vis exijsset, quamuis coarctaretur à turba, tamen interrogauit, quis ipsum tetigisset? Prorsus mihi persuadeo, quantumuis templum repletum sit auditoribus, tamen paucissimos esse, qui vestimenta Christi ita, vt hæc mulier fecit, contingant cum vera deuotione & contritione, ad consequendā

Optimum in malis remedium.

vim gratiæ ipſius,& liberationem à ſanguinis fluxione, quæ peccatum eſt. Si enim faceremus, quod illa fecit, liberationem quoque diuinam non minus experiremur quam illa experta eſt. Tangamus igitur cõtritione & dolore noſtro fimbriam pallij Chriſti,& ipſe ab afflictione noſtra nos vindicabit. Tangamus veſtem ipſius lachrymis noſtris, & ipſe miſericordia ſua nobis reſpondebit, tribulationibus noſtris medebitur, gaudium noſtrum nobis reddet, & quæcunque erunt nobis neceſſaria, facilis largietur. In exſilio & miſeria conſtitutus Dauid, lachrymis cubile ſuum madefaciebat, dicens: Tu es Domine, qui mihi hereditatem meam reſtituturus es. Quam & reſtituit illi Deus, & reſtituet omnibus agentibus pœnitentiam. Crede mihi, mi Petre, nullum eſſe tutius medium conſequendæ gratiæ Dei, quam ſi nos coram ipſo humiliemus,& ob peccata noſtra ſerio& ex animo doleamus. Horrendam ſentẽtiam de Achabo iam pronunciatam dolor ipſius & contritio revocauit. Moriturum Ezechiam, iam ei annunciatum fuerat, ſed pœnitentia & preces vitam prorogarunt. Tu quoque ſi ſanctiſſimos hoſce viros qui tamẽ & ipſi magni peccatores fuerunt, imitatus, ſimili contritione & dolore peccata tua defleueris, dubitare non debes, quin benignißimus Deus ſententiã ſuã reſciſſurus ſit.

Qui

Qui si eam non resciderit, non est quod tibi persuadeas, satis à te sudatum esse, sed redeundum est tibi ad eãdem contritionem, & cogitatio non in aliquo homine, neque vspiam, nisi in solo Deo figenda: & tandem reipsa tanto desiderio exspectati remedij euentum consecutum te experieris. Neque enim Deus in se sperantes confundi sinit. *Deo rectè fidis qui mundo nõ fidit.*

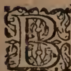
Quod si sero admodum ad Deum conuersus tibi videaris, non est quod turberis. Multi enim ab ipso in gratiam recepti sunt qui, postquam omni humana ope exciderant, ad extremum ad ipsum confugerunt: Ita potius infirmitatis nostræ Deus rationem habet, quam fiduciæ, quam ab initio in ipso reposuerimus. Venceslaus Rex Hungariæ, pulsus in exsilium, & relictus à suis, dicere solitus est: Fiducia, quam habui in hominibus, obstitit, quo minus in Deo possem spem ponere: nunc vero, quoniam in solum Deum omni mea fiducia recumbo, certus sum, diuinam eius bonitatem mihi auxilio futuram. Quod & factum est: restitutus enim in Regnum, amissum in regiones subditosque suos imperium recuperauit. Tu si hæc omnia probe intellexeris ac consideraueris, facile animaduertes, Deum esse, qui te castigat, ideoque te ipsum aliquando benignum quoque experturum. Ego non dubito, quin hæc castigatio illud apud

te effectura sit, vt deinceps contra ipsum nihil amplius delinquas, ne quidem si ipse Rex iusserit: & vt ex altera parte aduersus Regem ne tantillum quidem moliaris. Prolixior in scribendo fui, quod scirem, tibi sat ocij suppetere ad legendum.

Ad FERDINANDVM TOLETANVM, &c.

EPISTOLA:

Qua duo S. Scripturæ loci, tum sepulturæ apud Aegyptios ritus explicantur.

Reuius hoc tempore tibi respondere exsecrabilis podagræ morbus me cogit, qui nec incedere, nec stare, nec scribere, nec quiescere me sinit: ita nihil est in toto corpore meo sani. nisi quod cor in suspirando, & lingua in conquerendo, officio suo non desunt. Amicos ex veteri more his verbis primitus compellamus, Vt vales? vt valuisti? Quæ mihi consuetudo laudabilis videtur, nec vllatenus abroganda. Nam quamdiu homi-

Præcipuum bonum valitudo.

homini aureus ſupereſt, & valetudo, vt eo frui queat, de quo conqueratur non habet. Ipſe Frater tuus, Dux Albanus, præſens me inuiſit, & vnguentum inſuper eximij precij quo vngerer, mihi dono dedit: quam benignitatem optimo Principi Deus remuneretur. nam præſentia eius mihi gaudio fuit & vnguentum dolorem meum non parum ſubleuauit.

Tibi gratias ingentes ago, quum ob ſcriptum & ſcripti argumentum, tum ob miſſam pecuniam: quam, coemendis libris abs te deſtinatam, vereor ne in Pharmacopolas & Medicos cogar inſumere. Illud nihilominus tibi perſuaſum habeas velim, me ob hoc beneficium non modo toti Illuſtriſſimæ tuæ familiæ ad omnia officia paratiſſimum, ſed etiam tuorum meritorum atque virtutis diligentiſſimum fore præconem.

Quod petis, vt duorum ſcripturæ locorum, quos hic pro concione, præſente Imperatore nuper expoſui, ſcriptam explicationem tibi mittam, faciam perlubens. Prior locus deſumtus fuit ex Leuit. XIX. cap. his verbis. *Super mortuo non incidatis carnes veſtras, neque figuras aliquas, neque ſtigmata, neque caluitium,* &c. Quorum verborum hæc eſt ſententia: Deus præcipit vobis Iudæis, ne defunctis amicis veſtris, capillos veſtros manibus euellatis, nec vnguibus faciem laceretis, nec carnem veſtram con-

ſcindatis, neque literarum notas corpori veſtro incidatis. Quod vt melius intelligatur, obſeruandum eſt, Iſraelitas ab Aegyptijs, longo annorum vſu, corruptorū morum conſuetudinumque contagium traxiſſe. Erant Aegyptij naturæ quadam inclinatione magi, præſtigiatores, Aſtrologi, dierum obſeruatores, denique multæ ſuperſtitionis homines. In amicorum funeribus curandis nulla totius orbis gens tam ſuperſtitioſis ritibus vſa legitur, atque Aegyptia. Plus enim honoris defunctis amicis exhibebant, quam viuis. Nam mortuo vel patre, vel filio, vel alio ex neceſſarijs, dimidium capillorum euellebant, eo ritu teſtantes, eum qui obierat, dimidium animæ ſuæ fuiſſe. Huc ergo reſpiciens Deus, vetuit, capillos Aegyptiorum ritu radere. Præterea feminis Aegyptiorum mos erat, amiſſo marito, vel natis, vel aliquo quem carum habuiſſent, vultum vnguibus conſcindere: id quoque Iſraelitis Deus interdixit. Sacerdotes Aegyptiorum, mortuo ſummo ſacerdote, ferro ignito manum aut brachium, aut pectus charactere ſignabant, quem quoties intuerentur, lachrymas emitterent. Rege mortuo, Aegyptij vulnus vel manui, vel brachio, vel faciei, vel capiti infligebant, idque eo maius, quo quisque regi carior fuiſſet. Deus igitur, quum edicit, ne Iſraelitæ characteres incidant brachijs,

Aegyptiorum ſuperſtitiones.

th'js, nec capita fascijs obuoluant, hoc vult ne vllo modo hanc Aegyptiorum sacerdotum aulicorumque consuetudinem imitentur.

Harum autem rerum interdictum vt & illius, ne iumentorum suorum finerent coire duo genera, item, ne in agro suo sererent duo seminum genera, item, ne vestimento duplicis materiæ varie commistæ induerentur; hæc, inquam, mysterio nõ carent, nec pro nugis puerilibus vllo pacto haberi debent. Erant enim cæremoniæ Ægyptiacæ, quas Israelitis Deus imponebat.

Est autem notandum hoc loco, Deum, dum vetuit capillos vellere, faciem lacerare, aut sibi vulnus infligere, nõ ob id prohibuisse, ne amicos lugeant. Nam pilos radere, faciem conscindere, & quæ sunt similia, in arbitrio & potestate nostra sunt: at lachrymari, & morte amici affici, naturale est, & euitari nequit: siquidem rei caræ amissione animo tenero & humano nihil molestius tristiusve accidere potest. Experiẽtia testis est, etiam bruta animantia, suetis socijs & pullis amissis affici, & luctum gestu testari: & nos, multo illis nobiliores quum simus, amicorum nostrorum obitum non deplorabimus; indeque exsistens temporis tædium non deflebimus? Quod si vicino aliquo nostro maritimo itinere pegrinante, aut foris militãte, aut alia ratione *Affert Naturæ dolorem.*

 afflicto,

afflicto, lachrymas non continemus, quid est, cur, si terra contegi amicum nostrum videamus, prohibeamur flere? Recte quidam ait, toties hominem mori, quoties amicum sepulturæ tradit. Et meo iudicio non dixit male. Quum enim, qui se mutuo amore prosequuntur, idem sint, & idem velint, consentaneum est morte amici non aliter nos affici, ac proprio malo.

Alter locus, pro concione à me tractatus, sic habet: *Eligite ex vobis viros sapientes & nobiles, vt sint tribuni.* Verba sunt Dei Deuteronomij primo capite. Non sine singulari mysterio præcepit Deus, vt iudices populi simul essent & sapientes, & nobiles. Nam ab eo regi, cuius insignis est doctrina, at nulla nobilitas, parum grata res est; rursus graue molestumque est, illius imperium tolerare, qui nobilitate quidem pollet, sed caret sapientia. Doctrina & rerum vsus requiritur in iudice, vt caussas oblatas decidere norit; nobilitas, vt pro sua quemque conditione & statu tractare & honorare sciat. Quum præcipit Deus, vt iudices populi sui sint sapientes, nō hoc tantum vult vt Bartolum & Baldum edidicerint & memoria teneant, sed vt auctoritate, grauitate, mansuetudine & humanitate excellant. In bono enim judice nihil esse oportet quod reprehensionem mereatur aut culpam incurrat. Eosdem nobiles

Doctrina & Nobilitas coniungenda.

esse

esse conuenit, eo quod quotidiana experientia doceat, facilius populum in officio contineri &ad pacem cócordiamque redigi à magistratu nobili, quam ab ignobili. Moses, quem primum populo suo iudicem Deus præfecit, in Aula Pharaonis educatus fuit, vt ibi disceret & bonos honore afficere, & malos pœnis coercere. Multum interest, an quis militiæ præsit, siue Remp. gubernet. Nam ad militandum opus est pugnacibus, fortibus, audacibus & animosis: sed ad Remp. administrandam, ciuilibus & humanis. Non semper verum est, plebeios homines, agrestes esse; nobiles & Aulicos, ciuiles: fere tamen ad Rempubl. capessendam alijs magis idonei sunt qui Aulam sequuntur. Nam qui in Regum & Principum domibus sunt educati, hominum debito cũ respectu & discretione tractandorum, seruandæque in conuersatione & ceteris rebus ciuilitatis, peritiores sunt. Ad iuris rigorem paucæ res exiguntur: & pauciores vi gerendæ sunt. Quamobrem in iudice sapientiam cum nobilitate cõiunctam esse oportet: vt, quid iustum sit, in conscientia iudicare possit, & per indolis generositatem iuris rigorem æquitate temperare. Hoc fere fuit inter alia concionis, præsente Imperatore à me habitæ argumentum: quæ si magis placuit tibi, & vxori tuæ audientibus, quam nunc

Aula ciuiles facit.

placet legentibus, id calamo imputabis, cui non inest is lepos, qui linguæ.

Ad
N. ANGVLVM COMMENDATOREM,
EPISTOLA:
Qua præter alia ostenditur, quomodo à marito vxoris obitus ferri debeat.

Epistolam tuam, datam Pinciæ, III. Ianuarij, accepi: perbreuem illam quidem, sed tamen tua grauitate, & nostra amicitia dignam. Non parum me recreat reditus tuus felix ex Nauarræo bello. Meo enim iudicio, nationem illam debellare difficile est, & regere, laboriosum: quo nomine non parum me tui caussa sollicitum aliquoties fuisse profiteor. Nam communis est Mars, & nec indigenis nec exteris fortuna parcit. Cicero ad Atticum scribens, nihil aliudprecandum amicis censet, quam hæc tria, valetudinem, honorem, & necessaria vitæ. Nam cui valetudo integra, deque victu & amictu prospectum est, quid illi expetendum sit amplius, non video. Et sane quid, quæso, deest illi (loquor de iis, quę corpori sunt necessaria) qui valetudinem bonam habet? & quid perdit, cui honor illæsus est? Nolim te pro teipso, nec velim ipse pro me, præter corporis

Quæ amicis precanda.

ris valetudinem, vitæ necessitates, & illibatum honorem, aliquid exoptare. Nam quæ sunt, has præter, res mundanæ, eas nobis nō condecorādi, sed illaqueandi nostri causa, fortuna largitur. Sufficiat tibi illa portio quam tibi Deus assignauit; & satis superque ex stima, quod te tot discriminibus subduxit. Nō enim minus Deo debemus propter pericula, quæ nobis minitatus est, quam ob beneficia, quæ quotidie nobis exhibet. Nā, quæ eius est bonitas, & erga nos amor, nunquam non nos quærit, nunquā non aliquid nobis donat, nunquā non nos visitat, & nobis benefacit. Nec meritis nostris, sed sua infinita misericordia digna nobis tribuit. Profectò male nobiscū ageretur, si Deo prohibitū esset, pœnas ad mēsurā scelerū nostrorū nobis admetiri. Adeo enim detestabilis res est peccatum, vt Deus in primo quoque peccato nos deprehensos continūo in gehēnā præcipitare possit. Sed hęc sunt sublimia diuinæ sapiētiæ mysteria, quod peccata quędā cōniuendo dissimulat, quædā cōdonat, alia punit. Nec paruā gratiā ijs pręstat Deus quos in hoc seculo punit. Is enim vere à Deo puniri dicēdus est, cui nihil vnquā aduersi nec in familiæ administratione, nec in propria persona euenit. Calamitatē igitur, morbū, mœrorē & tristitiā quū nobis immittit Deus, nō nos punire, sed paterne castigare existimandus est. Nō enim intendit nos spoliare, sed monere: non emacia non perdere, sed

Quos amat Deus castiget.

re, sed emendare: eaque est benignitate, vt non quod petimus det nobis, sed quod petere nos par fuit. Nobis enim hominibus, quorum vt potentia, ita scientia exigua est, quædam primo intuitu arrident, quæ propius inspecta, noxia & perniciosa deprehenduntur. Deus igitur, immensa misericordia sua erga nos vtens, ablatis noxijs, vtilia tantum nobis larg tur. Aliter agit cum peccatore fideli, aliter cum homine iusto: illi peccata condonans, huic peccandi occasiones adimens. Quo magis ipsi obligati obstrictique sunt, quos labi non permittit, quam quos lapsos erigit. Prologum hunc non alia de caussa præmisi, nisi quia decretum est mihi te consolari super obitu coniugis tuæ. Quo si tu afficeris, vt pius maritus, ego quidem sensu non careo, vt amicus fidelis. Et tamen quum illas dotes quibus prædita fuit, considero, puta generis nobilitatem, præstantiam formæ, & virtutum ornatum, quantumcunq; doleas, pro re parum dolere mihi videris. Est enim irreparabilis iactura, bonę vxoris amissio. Vir felix est, cuius vxor iucũdo cõuictu, parte oneris ipsũ subleuat. At difficilẽ vxorẽ semper experiri & tolerare, res tãta est, vt si vir eã nõ prorsus relinquat, id nõ propterea facit, quod nolit, sed quod non possit. Tuam vxorẽ perspexi morigeram tibi, nec vllo modo aduersam fuisse, nec fastidi-

Quanto rarior, tanto dãnosior bonæ vxoris iactura.

ſtidientem vicinos, nec erga amicos moroſam aut inhumanam, nec duram erga tenuiores. Omnibus igitur, dum vixit, grata quum fuerit, nunc animam eius æternis gaudijs perfrui, bona ſpes eſt. Quamobrem quum factum infectum fieri nequeat, nec ipſa in vitam denuo reuocari, quid aliud reſtat, quam vt Deum rogemus, vt illi gloriam perennem; tibi autem conſtantiam largiatur? Mallem ad vitam tuam, quam ad mortem vxoris, oculos mentis conuerteres. Non enim dubitandum eſt, vxorem tuam à Deo ex hac vita euocatam ad quietem & ſalutem, te autem ſuperſtitem relictum ad tui emendationem: Sæpe dixi, ſæpe ſcripſi; campanarum ſonum in ſepulturis non defunctorum, ſed viuentium cauſſa excitari; vt moneamur; nos quoque non minus ac alios propediē morituros & ſepeliendos. Idem campanarum ſonus ad rationem ineundam & audiendam ſententiam de nobis pronunciandam nos vocat, nobiſq; ante oculos ponit vltimam vitę horam, qua aduentante malemus forte ouium paſtores, quam populorū rectores fuiſſe.

Plura de vxore & vita tua non adijciam. Tantum monitum rogatumque te volo, vt forti animo ſis & conſtanti, vtariſque in hac re ſingulari tua prudentia, plane tibi perſuadens, non propterea Deum illæ

te orbasse, quod illa te, sed quod tu illa indignus fueris. Quæ homines iubent, contemtum, contradictionem, & omnimodam abrogationem patiuntur: sed Dei iussa contradictionem non admittunt, ipsiusque voluntas sine exceptione nobis approbanda est. Ipsa enim iustitia quum sit, vt iniuste quidquam præcipiat fieri non potest. Quod si omnino impatientius obitum coniugis tuæ ferre decreuisti, responde, amabo, de quo vltionem sumturus sis, nisi de morte ipsa? At mors adeo hostis & tryannus durus est, vt nec lachrymis emolliatur, nec moueatur suspirijs. fletus atque eiulatus risui sunt ipsi, mœror luctusque ludibrio. Potentes deprimit, humiles exaltat. Nec senibus parcit, nec iuuenibus, & (quod omnium est immanissimum) rationes ab omnibus postulat, ipsa nulli rationem reddés. Sapiens quidam quid Mors esset, interrogatus, respondit, eam esse perpetuum somnum, terrorem diuitum, amicorum separationem, spem pauperum afflictorumque casum ineuitabilem, iter incertum, furem hominum, viuétium finem, & initium morientium. Mortis ea est in toto mundo auctoritas, vt intret quo vult, nec tamen aduentum prænunciet, tollat quod vult, occidat quem vult ne præmonitum quidem: & faciat denique quodcunque libuerit, nemine vel contradicente vel modum præscribente,

Mortis imperium.

bente,

bente: & quod pessimũ est, de eo quod nobis relinquit, etiã agẽdæ sunt gratiæ, at queri ob id quod adimit, nõ licet. Nõ sum equidẽ ita arbiter rerũ iniquus, vt nõ perspiciã, rẽ tibi vehemẽter incõmodã fore, quod solito vxoris auxilio, ministerio & societate deinceps carendũ, & liberorũ disciplina, filiarũ obseruatio, rei familiaris gubernatio, & tui ipsius cura per teipsum agẽda erit: verũ quando aliter fieri nõ potest, animũ bonũ habe, & fer omnia patiẽter. Plura enim sunt in hoc seculo quæ terrẽt, quã quæ nocent. Immoderate flere, suspiria ducere, humi cubare, in tenebris obambulare, ab omni humano negocio animum abducere, & quæ sunt huiusmodi, in viro tui simili reprehensionẽ magis, quã laudẽ merẽtur. Vt enim nimiũ gaudiũ cor hominis immutat, ita immoderatus luctus ad desperationẽ adducit. Nõ omittẽda est tibi ob mortẽ vxoris nec familiæ, nec valetudinis, nec tui ipsius cura. Nam ægritudinibus medicinã non noui dolores adferunt, sed temporis mora. Animus tristis non vrgendus est, vt deponat, sed vt moderetur dolorem. Initio enim aduersitatis plus solatij affert querentem ferre, quam de remedijs alijsque eum interpellare. Ideoque amici est, dolenti amico primum condolere, deinde vero de medijs leniendi doloris displicere. Inprimis liberorum tuorum

Plura terrent quam nocent.

Dolor non eijciendus, sed moderandus.

rum

rum educationem disciplinamque, quamuis sis viduus, negligere non debes. Nimis enim præpostera & stulta ratio est, mortuos, qui in vitam reuocari nequeunt, lugere, & interim viuorum curam abijcere, qui perdi adhuc possunt. Non enim teneor mortuum resuscitare; at viuentem amicum consilio & re non iuuare saluo officio non possum. Vicinum tuum Rodericum Sarmientum, rogo te, ne imiteris, qui vt primum viduus est factus, è vestigio nocturnum tegumentum capiti imposuit, & mappam mensæ insterni sibi non est passus, nec argento cibum ministrari, totoque semestri vestem nunquam posuit. Multa enim hic mihi narrata sunt insolenter impotenterque isthic à te facta esse, & quotidie fieri; quorum caussa nec illum laudare, nec te excusatum habere possum. Meo enim iudicio stultitiæ notam aliquam non effugit, quicumque eiusmodi insolentia vtitur. Ex virtutibus, quæ in hominem cadunt, hæc vna est vel inter præcipuas, nec aduersis rebus frangi, nec secundis efferri, similemque esse arbori, quæ in firmo solo consita, ita altè radices egit, nullis vt ventorum flatibus concutiatur. Quamuis enim aduersa fortuna subinde aliquis affligatur, & non parum diuexetur, non tamen committendum est, vt ea re homo ipse & mens eius lædatur. Grauior enim generosæ

nerosæ indoli iactura est eius rei quam meruit, & qua digna erat, quam eius, quam possedit. Quin iactura dici, mea opinione, non meretur, quum qui substantiam amittit, mentem sapientiamque recuperat. Minime enim rem exiguam inuenit, seipsum qui inuenit. Mirum est, & indignum simul homines amissa aliqua portione facultatum, siue magna, siue exigua, eam omnistudio, adeoque iacturæ suæ publicatione, requirere: at honoris, constantiæ, temperantiæ & conscientiæ iacturam susque deque habere. O pudendum veternum nobis innatum! rem leuem æstimamus, quum in errore versamur. & multo leuiorem, quum prorsus nos perdimus: & quod fœdissimũ est, à recta semita deuij, & in medio iam cœno hærentes, nec inueniri, & ne perditi quidem haberi volumus. Quidquid vbiq; terrarum habemus ac possidemus, qualecunque tandem sit, non modo custodimus, sed etiam ad custodiendum operam aliorum nobis comparamus, solis exceptis nobis ipsis: & quasi parum sit, nobis ipsis non prodesse, socios quoque accelerandi exitij nostri accersimus. Plura non addam, ne tibi molestus sim: si tamen prius te hortatus fuero ac rogauero, nullo modo vt differas exsequi, quæ ab vxore tua piæ memoriæ testamento cauta sunt, sed maritum fidelem hac in re te præstes. Si enim cara tibi fuit, amo

Nihil vilius homini quam ipse sibi.

rem non tantum veste lugubri testari debes, sed etiam grauaminum, quæ illi incubuerunt, subleuatione, hoc est debitorum persolutione, famularum remuneratione, eleemosynarum erogatione, & curanda Missarum pro ipsa celebratione. Ceterum an tu sedens cibum capias, an venatione & aucupio tempus fallas, vel quodcunq; qualitercunq, agas, parũ ipsius intererit. Quod superest, monitum te volo, vt in confessionibus, in S. Synaxi, in Nosocomiorũ visitationibus, in officio Missæ, & in cõcionibus frequens adsis. Gloriosius enim tibi futurũ est, pij Christiani quam stulte mœsti vidui officio defungi.

Ad
ENRIQVEM ENRIQVES
EPISTOLA

Quatrium famosarum mulierum historia explicatur.

Vmto iam, ad respondendũ tibi in manus calamo, diu dubius hesi, scriberéne nec ne. Erat ante oculos hinc mea grauitas, isthinc vero impudens & absurda tua arrogantia; Vicit tamẽ ad extremũ amor erga te meus, nec omittere respõdendi officiũ passus est.

Legi

Legi litteras tuas, mulierũ effigies cum illis missas vidi: quibus ita & ira & pudore cõmotus fui, vt nisi plus apud me valeret amicitia nostra, quã sanguinis cõiunctio, cognationis obligationi renuncians, ne litterã quidẽ posthac ad te scripturus fuisse. Apud ingenuos animos & verecũdos pluris multo est amicitiæ vncia, quã integra libra cognationis. Quod facile est ex eo colligere, q odia inter cognatos orta diutissime durant, sed quæ inter amicos exstiterunt, facile extinguũtur. Athenensium Rex Pisistratus Thrasyllo cognato suo, qui in i fu n cõspirauerat, in hãc sententiã scripsit: Memoria recolere te oportuit, cognate, nõ quod domi meæ educatus sis, nõ quod sanguine me cõtingas, nõ quod societatẽ meã admissus, nõ quod arcanorũ meorum particeps, non quod à me in generũ adscitus esses, non deniq; quod dimidio fortunarũ mearũ à me donatus fueris; sed quod te amicũ dilexi, & habui vt filiũ: & tamen fidẽ violasti, & prodẽdi mei cõsiliũ cepisti: quod de te sperare, melius meritus, nũquã animum induxissẽ. Vellẽ equidẽ, vt ęque facile mihi esset amorẽ abijcere, quã cognationi mihi tecũ intercedẽti renunciare. Verum animi mei pietas nulla ratione permittit. Sanguinẽ quum in venis resideat, cõmunicare tecũ possum; amorem, qui cor occupat, non possum. Hoc exemplum propterea adduxi, vt intelligeres, quemadmodum tu in offendẽdo Thra-

Amicus pluris est quam cognatus.

filij personam sustines, ita me imitaturum Pisistrati exemplum in condemnando. Plus enim loci apud me habet meus erga te amor, quam qua me contingis generis propinquitas.

Ad rem vt veniam, dies agitur octauus & plus minus ex quo redditæ mihi sunt literæ tuæ Granata, vna cum egregijs istis tabulis: de quibus quid sentiam, & quid signi-ficent, rogas. Scias licet, quamuis tu eas in precio habeas, me tamen easdem parui admodum facere. Te autem parum prudentem iudico, si ignorans eas emisti; sin sciẽs, parum grauem. Dico, parum grauem, non hominem leuem, non quod hoc crimen in te non competat; sed quia me ista inciuilitas non decet. Errorem tuum ista ementis ætas iuuenilis, exilis prudentia, & rerum experientia exigua aliquo modo excusant; sed non leuiter tibi succenseo, ob missam à te mihi picturam eiusmodi, rogatamque super re tam leui sententiam. Prohibet habitus & status meus Ecclesiasticus, nobilitas generis, professio Theologica, munus concionatorium, Episcopalis deniq; dignitas, tantam vanitatem ante oculos meos statui, nedum super ea sententiam meam rogari. Est enim viri grauis, non modo factis auctoritatem tueri, sed verbis etiam, nec in ijs quæ loquitur modo sed & quæ audit. Diogenes quum vidisset aliquando è discipulis suis

Grauitas tam in verbis quam factis ostendenda.

ſuis aliquem cum parum probatæ vitæ adoleſcente colloquentem, interrogauit eum, quodnam fuiſſet ſermonis ipſorum argumentum: eoque reſpondente, narraſſe alterum ſibi delictum quoddam quod præcedente nocte perpetraſſet, quodque ne innoteſceret, vereretur, Diogenes, accerſito etiam altero, iuſſit vtrique quadraginta plagas infligi, huic, quod peccatum perpetraſſet; illi, quod narranti aurem commondaſſet. Tam enim peccat Philoſophus, ad eiuſmodi nõ obturans aures, quam homo profanus debita ope ſuos deſtituens. Ego, quid hac in re faciendum mihi ſit, ambigo. Cupienti enim, tibi homini amico gratificari, Diogenes obſtat: qui ſi reſciſcat, quid tu ex me quæſieris, & quid tibi ego reſponderim, nihil certius quam vtrumq; noſtrum grauiſſimam reprehenſionem caſtigationemque ea de cauſa ſubiturum. Veruntamen vt vt ſit, non eam habebo auctoritatis exiſtimationiſque meæ rationem, quin reſpondeam ad litteras tuas, tuoque deſiderio ſatisfaciens, picturæ illius myſterium tibi patefaciam: ſed hoc tamen diſerte prius proteſtatus, me hoc non tam facere vt tibi gratificere, quam vt pudorem tibi incutiam, & oſtendam dignam eſſe bellam illam tabulam, non quæ in altari iuxta Sanctorum imagines, ſed quæ in ſtultorum theatro propalam collocetur.

Porro in tribus illis tabulis trium videntur feminarum affabre depictæ imagines, cum hac inscriptione: *Sancta Lamia*, *Sancta Flora, & Sancta Lais*. Scire desideras, quænam fuerint istæ mulieres, quæ illarum patria, quo tempore vixerint, vbi mortuæ, & quo genere martyrij coronatæ, vt qui eas in Oratorio tuo suspenderis, & quotidie aliquas diuæ Virginis salutationes ad earum pedes demurmures. Faciam quod petis, etsi inuitus, & non sine magno pudore, quo non tui causa afficior qui hæc lecturus es, sed aliorum quibus forte literas meas ostendes, qui non iniuria existimaturi sunt, & te prorsus vanum esse, & me aliquando è mundanorum seu profanorum fuisse numero.

Lenes lenia tractant.

Trium Feminarum historia notabilis.

LAmia, Flora, & Lais, quas tu tres Sanctas esse opinaris, non Sanctæ sed meretrices fuerunt totius Asiæ formosissimæ & famosissimæ. Educatæ in Europa, scriptorum materies, & principum fuerunt corruptela. Ferunt singulas multis dotibus insignes fuisse, facie pulchra, statura procera, lata fronte, pectore alto, manibus gracilibus, mollibus & longis, canendi psallendique peritas, ornatas magnifice, amandi arti-

artifices,& astutas in petendo. Ex principi- bus nullus eas amasse legitur qui postmo- dũ illas reliquerit; nullus eis negasse quod petijssent. Ludibrio perhibentur nec habu- isse quenquam, nec à quoquam habitæ fuis- se. Lamia vultis lepore , sermonis Flora, Lais canendi dulcedine, viris placuere. A- more illarum semel captus, nunquam post- ea, aut difficulter admodum explicare sese poterat. Scribunt, tres istas meretrices to- tius mundi opulentissimas fuisse dum vi- uerent, mortuas vero famam nominis lon- ge maximam posteritati reliquisse. nam & statuæ passim ipsis positæ sunt, & in descri- benda ipsarum vita mira fuit scriptorum concertatio.

Prima harum trium Lamia fuit: ea vixit tempore Antigoni Regis, bellicosi qui- dem & fortis, sed valde infelicis. Huic successit filius Demetrius, militari scien- tia patre inferior, at superior felicitate; cui ad summam laudem hoc defuit, quod iu- uenis amicos sibi comparare , & senex à vitijs temperare nesciret. Hic Demetrius Lamiam amauit, & præ alijs muneribus locupletauit; eoque deperiendo illam pro- gressus est, vt amenti quam amanti similior esset. Quippe auctoritatis suæ immemor, non modo rem omnem in Lamiam pro- fudit, sed Eudoxiam quoq; vxorem suã prę illa despexit & reliquit. Interrogata ab ipso

Lamia quæ lis fuerit.

Lamia, qua re facillime animum mulieris expugnare liceret, respõdit, Nihil esse quo citius muliebris sexus commoueatur & in amorem pelliciatur, quam si animaduertat minime fictum esse amatoris amorem, eũque ipsius caussa omnia pati paratum esse: frigide enim amantes, frigide etiam redamari, & ad extremum despici. Vlterius rogata, qua re omnium citissime odio virorum mulieres exardescant, respondit, Nulla magis, quam si non præstent quod se facturos gloriantur, nec faciant quod promittunt. Pergente interrogare Demetrio, qua re maxime feminis viri placeant, respondit, Maxime virum probari mulieri, si videat eum in sermone cautum, & in actionibus secretum esse. Quæsiuit porro Demetrius, Quæ causa est, Lamia, ob quam viris male succedunt nuptiæ? & illa, Impossibile est, inquit, bonis auspicijs matrimonium contrahi, si vxor opibus, & vir mente careat. Eidem interroganti, quid potissimum amantium amorem dissolueret, respondit Lamia: Amatoris immoderatus amor, & amicæ nimia impudentia in petendo. Rursus quærenti, quid maxime amantes cruciet? Dolor, inquit, ob inopiam eius quod desiderant, & metus amittendi id quo fruuntur. Interrogata denique à Demetrio, quid ægerrime mulieres ferant, Nihil est, inquit, ob quod magis indignentur, quam si quis

Quid amorẽ soluat.

eas

eas deformes aut invenustas dicat, itemque si malas arbitretur. Ingenio subtili & acerrimo fuit Lamia, quamuis id male habitaret. Linguæ dulcedine omnes attrahebat, oculorum blanditie nullum non polliciebat. Ante amores Demetrij, Academias obiens, ingens lucrum faciebat, magno numero corrumpens iuuentuté. Plutarchus auctor est, Demetrium aliquando summam ducentorum talentorum argenti, ab Atheniensibus ad exsoluenda stipendia militibus dono missam, totam Lamiæ suæ donasse, eaque re grauissime Athenienses offendisse. Asseueraturus aliquid Demetrius, non per deorum aliquem, nec per quodcumque aliud, sed his verbis iurare solebat: Ita sit mihi mea Lamia propitia, & ita simul cum ipsa viuam ac moriar, vt hoc vel illud futurũ est. Annum & menses duos Lamiæ suæ Demetrius supervixit: cuius obitu ita tristatus est, vt dubium fuerit, plusne lachrymarum eius caussa profuderit, an pecuniæ funeri curando impenderit. Patria Argiua fuit, humili loco nata. Initio per Asiam vagabũda, corpore quæstum faciebat. Obijt in Phœnicia à Demetrio iuxta fenestram conclauis sui sepulta: qui causam ab amico rogatus, Adeo, inquit, ab ipsa adamatus fui, vt compensandi amorem eius aliam rationẽ non inueniam, nisi vt in tali loco eam reponam, vbi oculis meis lachrymandi; & ani-

mo, mœrendi semper occasio & caussa obijciatur.

Qualis Lais fuerit. Lais sequitur. huic patria fuit Bithrita Insula, Græciæ contermina, pater, sacerdos Apollinis Delphici, doctus ille quidem, sed insignis præstigiator, cuius etiam præstigijs data filiæ ansa est tam turpe genus vitæ amplectendi. Vixit tempore celeberrimi Regis Pyrrhi, qui anno ętatis decimo sexto bellum intulit Romanis, primusque scribitur aciem instruxisse, & ordines campestres disposuisse, quum antea confusim nullo ordine dimicaretur. Huius castra semper sectata est Lais: cum Pyrrho venit in Italiam, cum Pyrrho redijt in Græciam. Scribunt, eam officiosam fere omnibus fuisse, sed nunquam cuiquam soli alligari voluisse. Tanti fuit in conuersationibus leporis, & tam excellentis formæ, vt si amorem temperare, & in vnius alicuius potestate esse voluisset, nullus Princeps futurus fuerit, qui amore eius irretitus quidquam illi negare sustinuisset. Reuersa ex bello Italico, Corinthi sedem fixit, vbi ita repente omnium animos in se vnam conuertit, & vna ab omnibus in tanto honore habita est, nullus vt esset in tota Asia, qui non fores eius pulsaret, nullus Rex aut Princeps, qui non domum eius frequentaret. Demosthenes rhetor aliquando clam Corinthum profectus est (AuloGellio auctore) ad videndam Laidem

idem; quæ quum denarium decem millia poposcisset, territus Demosthenes precij magnitudine, *Ego*, inquit, *pœnitere tanti non emo.* Credo illum alludere voluisse ad Diogenis dictum: *Quod omne animal post coitum cōtristetur.* De Laide scribunt (quod de nulla alia legisse memini) nec ipsam vlli sibi inseruienti signum amoris aliquod exhibuisse, nec cuiquam tamen qui ipsam nouisset, exosam fuisse. Ex quo apparet, felicissimam fuisse, quippe quæ nullum amans, nulli inuisa esset. Lamia si prudens fuit, Lais profecto nequaquam desipuit. Vafritie enim & amandi arte alias omnes sui ordinis anteiuit, & quæstum longe maximum fecit. Interrogata à iuuene quodam, quomodo tractanda & quibus verbis compellanda ipsi esset domina, cuius amore periret, Abi, inquit, rogatum eam, vt quando sui copiam tibi facere non decreuerit, patiatur saltem abs te sibi inseruiri, seque amari. Si annuet, bonam spem habe illius potiundæ: eo enim ingenio sumus mulieres, vt quamprimum blandum aliquod verbum aliquis à nobis extorsit, illico captæ simus. Disserentibus quibusdam, præsente Laide, de Philosophis Atheniensibus, eorumque doctrinam & virtutem magnis laudibus efferentibus, illa, Nescio, inquit, quid sciant, nec quid possint, nec quid doceant in Scholis: hoc scio, quamuis ego sim mulier, nec vnquam

Obsequia parant amor.

vnquàm Athenas viderim, illos tamen huc ad me commeare, & ex sapientibus stultos fieri: nullum autem vnquam vidi ex amatoribus meis sapientem postmodum factũ fuisse. Interrogata à nobili iuuene Thebano qua ratione amica potiri posset, si feceris, inquit, plurimũ, & passus fueris eius caussa plurimum, deinde simulaueris nonnunquam, obliuionem eius te cepisse. Vehementius enim talis iniuriæ sensus amantem mulierem permouet, quam quorumuis officiorum æstimatio. Alij cuidam quærenti, quid agere deberet is cui vxor suspecta esset

Zelotypus quid facere debeat.

Nega, inquit, de castitate eius quidquam te dubitare, atque interim peccandi omnem ansam præcide. nam si animaduerterit, peccata sua te dissimulare, morietur citius quã mores mutabit. Ex ea iuuenis quærebat, quomodo tractanda sibi esset domina, quę omnia officia sua ingrata haberet. Et Lais, Amorem, inquit, ab illa retrahe, nequaquã tamen id præ te fer: mos enim est nobis, vt amemus tenerrime, & oderimus vehementissime. Vicina quadam quærente, qua arte filiam instrueret, ne perderetur, Doce eam, inquit, vt foras prodire religioni habeat, & loqui erubescat. Rursus quærentem aliam, quo pacto filiam in ætatis flore constitutã, atque animum iam applicare ad amatores incipientem, compesceret, cauere iussit, ne ocio filia indulgeret, nec cultu corporis ve nustiore

nustiore vteretur. Mortua est Lais Corinthi, annos LXXII. nata, magno cum matronarum gaudio, & iuuenum dolore.

Flora quæ & qualis fuerit.

Restat Flora, meretricum, de quibus agimus, tertia. Huic patria Nola fuit, Campaniæ ciuitas: genus illustre, ex familia Fabij Metelli, primo Romanæ vrbis consulatu, & varijs honoribus insigni. Ad annum ætatis XV. quum peruenisset, parentibus orbata fuit, forma & opibus pollens, sed præsidio & disciplina amicorum destituta. Metu igitur soluta, (vt insidiosæ sunt pudicitiæ opes, libertas, & formæ venustas) primo bello Punico in Asiam profecta, quæstum facere corpore cœpit, quo tempore Carthaginem obsidebat Consul Mamillus. Hic plus pecuniæ in Floram profudit, quã in bellum aduersus hostem impendit. Foribus mulieris huius inscriptum erat: *Regi, Principi, Dictatori, Consuli, Censori, Prætori, & Quæstori hæ fores patent.* Nam Imperatorum & Cæsarum nomina postea demum extiterunt. Copiam sui nulli fecit, nisi qui genere, honoribus & diuitijs præstaret: tanti affirmans mulierem pulchram, quanti se ipsa faceret. Ingenio Laidi & Floræ dispar fuit: Lais enim priusquam veniret in amplexus, precium poscebat; Flora de pecunia neminem interpellabat. Rogata, cur id faceret, respondit: Propterea nobiles tantum & generosos viros ad me admitto, vt ingenue liberaliterq;

In Meretrices & Adulteros, Magnates sunt liberales.

beraliterquè mecum agant: itaque per Venerem, nullius vnquã, qui mecum congressus fuit, tam leue munus fuit, quod non opinione & petitione mea maius fuerit. Prudentem & cautam mulierẽ, dicere solebat, nihil petere debere ab amatore ob officia præstita, sed ob solum amorẽ: reliquarum enim rerum cõpensationem esse, solum amorẽ nõ nisi amore mutuo cõpensari posse. Omnium gentium Legati Romam confluentes de Florę pulchritudine magnificẽtia plus loquebantur quã de Reip. Romanę administratione. Incredibile erat enim, quãtis opibus atque thesauris domus ipsius instructa esset, quãto illustrium nobiliumq; virorũ comitatu vndique stiparetur, quantis donis ab omnibus ditaretur. Sanguinis illustris, à quo descendebat, perpetuò quodã stimulò fodiebatur. Meretrix enim quũ esset, clarissimæ tamẽ nobilissimæque matronæ habitum ferebat. In publicum si quãdo prodijsset, nihil fere mensem cõtinuum omnibus in ore erat, quã eius magnificẽtia, alijs prædicantibus, quã illustres viri ipsam deduxissent; alijs quãtus famulorum ordo illã sequutus esset; alijs, quas matronas spectatrices habuisset, quã nitido cultu ornata fuisset, quanta formæ excellentia fulsisset, quibuscum denique amatoribus cõfabulata fuisset. Aetate iã prouectã iuuenis forma & ceteris dotibus egregius de matrimonio interpellauit: cui illa, Heus, inquit, non tu

Flo-

Floram iam septuagenariã, sed sestertium, quæ in arca habet c c. millia quæris. Itaq; facesse, & vale. Vetularum enim, qualis ego sum, pluris fieri solent nummi, quam coniugia. Nullam vnquam in toto orbe Romano mulierem tot naturæ dotibus insignem fuisse proditum est, ac Floram. Genus illi clarum fuit, facies pulcrã, temperamentum præstans, corpus venustũ: in omni eius actione & corporis motu decorum quiddã & ciuile emicuit. Liberalitatẽ quoq; coluit & munificentiã. Præcipuum ætatis florẽ in Africa, Germania & Gallia Transalpina consumsit: viros & domi & militiæ claros mira arte fortunis exuens. Anno ætatis LXXV. decedẽs, populum Romanum heredem instituit, qui pecunijs ab ipsa relictis non modo muros refecit, sed etiã Rempublicam grandi ære alieno subleuauit: eoque Floræ, ciuis Romana quod esset, inque solennem illius beneficij in patriam collati memoriam, templum statuit, idque Floræ nuncupauit. Suetonius Trãquillus de Galba Imperatore scribit, eum initio honorum ludos Florales edidisse. Qua festiuitate Romanis vtriusq; sexus tantũ nequitiæ indulgebatur, vt religiosissimus haberetur qui plurimum flagitij admisisset: tenebatq; matronas Romanas hæc persuasio, consequuturas Floræ gratiam venustatemq; quæ tẽplum eius die ipsi dedicato, leuiore habitu cultæ adiuissent.

Non te sed dotem.

Habe-

Habes Enriques præstantissime, tabulæ tuæ explicationem, & trium meretricum, quam petijsti historiam: quas, quum lubricum ætatis tuæ considero, affirmare ausim, si vel tu illarum æuo fuisses, vel illæ tuo forent, viuas quam pictas videre gratius acceptiusque tibi futurum. Mihi quidem trium Sanctorum vitam, quam historiam istorum prostibulorum describere; decorum honestumque, fateor fuisset magis: sed qui meus est erga te amor & obligatio, desiderio tuo meam professionem posthabui. Simul tabulam ipsam tuam remitto, nihil dubitans, quin eas maiore adhuc, quam antea habuisti, deinceps in precio habiturus, omnibusque qui ad te accesserint, & picturam ostensurus, & historiam narraturus sis. Granata XVI. Maij, MDXXXI.

Ad

Ad FRIDERICVM THALASSIARCHVM EPISTOLA

In qua apud priscos vsitati sepulturæ ritus explicantur, & Epitaphia aliquot describuntur.

I indignatione aduersus te commotus fuero, nugas egero: & si nihil rescripsero, multo maiores nugas egero. Video enim, perpetuo tecum mihi belligerandum esse. Nõ quidem inficior, aliquam experiẽtiam me rerum consequutum esse peregrinatione, lectione, & cum aduersa fortuna conflictatione: tibi tamen, Domine, ætatis negociorùmque meorum habenda ratio fuit, cogitandumque ea necessaria esse, tuas autem quæstiones plus curiositatis, quam vtilitatis habere. Non semel & ore & literis tibi significaui, quum statura sis humili, sed animo supra modum magno, rem fore multæ commoditatis, si ea institueretur inter te & Alphonsum Spinellum permutatio, vt tibi de eius vasto corpore, ipsi autem de animi tui magnitudine portio aliqua communi-

Animus anguste habitans facile erumpit.

caretur. Nā quū vtrimque confidero illiūs quidē ignauos & fomnolētos, tuos vero feruidos fpiritus & viuidos, parum abeft, quin te appellem animam fine corpore, illum vero corpus fine anima. Vnum eft quod me erigit, ætas vtriusque noftrum affecta & grauis, quæ faciet, vt minus frequenter deinceps fcripturi inuicem fimus. Nam, vt inquit Plato, *Iuuenibus vita in incerto, fed fenibus mors in certo eft.* Deum precor, vt, quod restat nobis æui, fiue longius futurum eft fiue breuius, ad eius voluntatem & feruitium exigatur. Nam vt fabula, fic vita, non quam diu, fed quam bene acta fit, refert. Sed, amoto ioco, decretum eft mihi ad literas quæftionesque tuas quam breuiffime deinceps refpondere. Sapientis enim effe aiunt, vltro & bona cum gratia facere, quæ velis nolis, vel ingratijs tamen faciunda funt.

Non quam diu fed quā bene.

Quæris de fepulturæ & Epitaphiorum apud veteros ratione & forma. Vnde in mentem mihi venit, teipfum de fepultura & Epitaphio ei incidendo iam cogitare. Admirabūtur opinor, & ridebunt etiam qui quæftionem tuam, meamque ad eam refponfionem legent, dum peregrinas hiftorias, & confuetudines inauditas me tibi quafi domi peregrinanti narrantem velut audient. Plinius libri feptimi initio, mala vitæ humanæ defcri-

describens, dicit, ex omnibus animalibus quæ natura producit, solum hominem flere quum nascitur: in hunc solum cadere ambitionem, superbiam, fastum, auaritiam, curiositatem & superstitionem: solum longioris vitæ desiderio teneri: solum sepelcrum sibi, quo requiescat, condere. Recte omnino & vere. Nec enim vllum animalium ceterorum est, quod vel abundantia efferatur animo, vel deprimatur inopia; quod vel deploret natiuitatem suam, vel mortis metu angatur, nec quod corradendi opes teneatur studio. Omnia vitam conseruare satagunt; de sepultura nequaquam sollicita. Soli homini marmor Genua mittit, Alabastritem Phœnicia, Creta Crystallum, ebur Guinea; tantum vt monumentum ingentis precij constituat, quo ossa sua condantur, dum caro esca fit vermium. Non equidem eorum studium reprehendo, sed laudo potius, qui templa & sacella ædificant, monumenta erigunt, tabulas & alia id genus donaria ornamentaque dedicant: attamen satius fore pronuncio si homines vitam Deo placentem agere, quam sepulturas sumtu magno sibi exstruere laborent. Quam multa hominum tenuioris fortunæ corpora in cœmeterijs tumulata iacent, quorum animæ cœlesti quiete perfruuntur: & rursus quam multorũ ex fortunatis illis animæ infernalis ignis supplicia luunt

Solũ hominẽ sepulturæ curam habet.

quorum corpora magnificis & magno gẽmarum apparatu exornatis monumentis condita asseruantur! Ardente Troia, Anchises senex monitus à filio Ænea vrbe excedere, ne sepultura ipsi carendum esset, respondit, *Facilis iactura sepulcri*: significans, nullius rei curam minus necessariam esse, quam sepulturę. Et rectè: viuos enim etiam muscæ aut pulicis morsu videmus offendi: at quod funeri suo curando non satis impensum esset, hactenus quidem nemo fuit conquestus.

Varij sepulturæ modi.

Sed vt de sepulturæ modis aliquid dicamus, Scythæ, si Homero & alijs fides, defũctos omniũ operosissime sepelierunt, ac sepulcra maiorũ maxima veneratione prosequuti fuerũt. Scribit Xenophon Thebanus, fugientes Darij exercitũ Scytha, Dario per legatos percunctanti, quo tandem fugituri, aut quem finem fugæ facturi essent, respondisse: Ad maiorum vsque sepulcra, ad quæ vbi tu quoque nos insequens perueneris, tum intelliges ea multo pluris à nobis quam vxores, filios ac fortunas fieri, immo mortuorum ossa vita nobis chariora esse.

Salaminij humandorum terga Agarenis capitalibus ipsorum hostibus obuertebant, vt mortui quoque inimicitiam testarentur.

Apud Massagetas sanguine proximi è defun-

defunctorum venis antequam frigesceret, sanguinem omnem extrahebant, eoque auide epotato, cadauer sepeliebant. Hircani mortuorum cadauera vino abluta, oleo pervngebant: idq; oleum deinde cibis, & vinum potui adfundebant.

Caspij mortuorum cadauera statim in rogum imposita exurebant, cinerem deinde in vase collectum, & vino admistum, ebibebant: sic vt viuorum intestina mortuorum essent sepulcra.

Scythæ vix quemquam, præsertim è magnatibus sepulturę mādabant quin ei viuum aliquem comitem veluti adiungerēt. Quod si nemo forte esset qui id officij voluntarius obire vellet, mancipium aliquod emtum vna cum mortuo in terram defodiebant.

Bactriani (quorum mores immane quātum ab omni humanitate degenerabant) mortuorum cadauera suspensa, fumo, vti apud nos carnibus & piscibus salitis fieri solet, durabant: deinde vbi siccata fuissent, frustum inde desectum in ollis coquebant, mensisque appositum vorabant.

Quinimo fuerunt qui canes seu molossos ingentes alerent, quibus defunctorum corpora dilaceranda ac voranda obijciebant: sic vt canum intestina hominum essent sepulcra.

Ne vero dicis causa tantum hæc à me scri-

bi vel fingi potius existimes, legas suadeo ea quæ à S. Hieronymo contra Iouinianum, & in Polyanthea, titulo *De sepulturis* prodita sunt, vbi multo his plura ac non minus mira inuenies.

Sepulcra seu Mausolea celebri. ora. De Beli, Nini, Semiramidis, Promethei, Ogygis & aliorum Ægyptiorum regum Sepulcris seu Monumentis Diodorus Siculus in Bibliotheca sua tã multa tãque fabulosa ac superstitiosa scribit, vt ab ijs recensendis hoc loco merito mihi abstinendum esse iudicem. Scythæ quidem defunctos suos sandapilis è ligni quodam genere omnis cariei experte impositos, in aperto campo passim humabant, Hebræi vel in vinea vel agro qui ipsorum esset, sepulcra sibi faciebant, aut in saxo incidi curabant, quorum ori lapis postea superimponebatur. Omnium autem fere gentium olim mos fuit, vt mortui in suis quisque ædibus vel prædio sepelirentur, quemadmodum hoc passim, in Italia præsertim, obuij tumuli testantur.

Romæ quatuor celeberrima olim erant sepulcra seu Mausolea. Cæsaris Octauiani Augusti, quod hodie *Aguchia* dicitur: Imperatoris Hadriani, vbi hodie Castellum est S. Angeli: Alexandri Seueri in Vaticano: & M. Aurelij in campo Martio. Multi quidem olim, Hebræorum, Persarum, Græcorum, Latinorum atque aliorum populorum

rum Monarchæ, Reges ac Principes sumtuosissima in toto terrarum orbe tam vero Deo quā fictitijs numinibus templa ac delubra exstruxerunt; nemo tamen illorum in loco tam sacro humari voluit, ne scilicet deorum honor & religio profanaretur. Atque inde est quod in vetustis Martyriologijs, vbi de Sepulcris fit mentio, non templa sed cœmiteria commemorantur. Post Constantini Magni demum tempora mos inualuit vt defunctorum corpora in Ecclesijs seu templis sepelirentur : in quo Veteres illas deuotionem magis & pietatem quam auaritiam sequutos esse credendum est.

Ad alteram Epistolæ tuæ partem venio, qua diligentiam meam & in rebus memorabilibus perscrutandis curiositatem laudas; quumque non dubites quin varia passim Epitaphia, præsertim Italiam cum Cæsare obiens, notarim atque exscripserim, petis vt eorum tibi copiam faciam. Equidem fateor hac in re bibonibus me non esse dissimilem, & quemadmodum illi nihil magis requirunt ac lubentius adspiciunt quam hederā seu tabernam, ita hæc talia à me non minus curioso oculo quam animo cupido notari. Et diuersorum quidem Epitaphiorum hic ibi collectorum satis magnā habeo copiam: quorū nonnulla grauia sunt & pietatem quandam spirant, alia acutis, alia

elegantibus, alia ridiculis formulis concepta sunt, quædam etiam singularem malitiã aperte præ se ferunt. Horum omnium exempla quædam ad te mitto, vt meliora inde magisque placitura eligens, cetera vel rideas vel contemnas.

Variæ Epitaphiorum formulæ. In sacello nosocomij Neapolitani sacrum cum Cæsare audiens, eoque perfecto locum perlustrans, sequens Epitaphium Nobilis adolescentis sepulcro matris cura incisum inueni:

Quæ mihi debebas supremæ munera vitæ,
Infelix soluo nunc tibi, nate, prior.
Fortuna inconstans, lex & variabilis æui,
Debueras cineri iam superesse meo.

In eadem vrbe Monasterium est Deo dicatarum Virginum, S. Claræ titulo, in cuius templo sepulcrum vidi desponsatæ iam, sed eo ipso quo nuptiæ celebrandæ erant die morte abreptæ Virginis, his verbis conceptum:

Nata, eheu miserum, misero mihi nata parenti,
Vnicus vt fieres vnica nata dolor.
Nam tibi dumque virum, tædas thalamumque parabam,
Funera & inferias anxius ecce paro.

Capuæ in templo quodam sacrum peracturus, è sepulcro semidiruto sequens enotaui Epitaphium:

Fui, non sum.
Estis, non eritis.

Caieta

Caietæ, quæ vetusta admodum & celeberrimo portu insignis Italiæ vrbs est, in vetusto quodam sepulcro Epitaphium vidi, his litteris scriptum, & animo cuiusque inscribendum:

SYLVIVS PALLADIVS,
Vt moriens viueret,
Vixit vt moriturus.

Romæ stationes (quas vocant) pietatis ergo obiens, in D. Paulli templo singula accurate contemplatus, lapidi sepulcrali in solo iacenti sequentia itidem aurea verba incisa legi:

Hospes quid sim vides.
Quid fuerim nosti.
Futurus ipse quid sis cogita.

Ibidem in monasterio Mineruæ, vbi iam Dominicanorum habitat sodalitas, quum in hebdomada sacra diuinis interessem officijs, quod sequitur notaui Epitaphium:

O mors ò mors ò mors,
AErumnarum portus,
Et meta salutis.

Cæsare in Africam ad Tunetanum bellum profecto, contigit vt Siciliæ Prorex, Comes Monteleonis de Calabria, moreretur, ob seueram administratę iustitiæ rationem, atque inprimis Camaratorensem Comitē & alios capite multatos, Siculis maxime inuisus. Eius cadauer quum Messanæ in Franciscanorum æde fuisset depositū, qui-

dam sepulcro eius sequentia verba addiderunt:

Qui propter nos homines,
Et propter nostram salutem,
Descendit ad inferos.

Anno MDXXIII. per Nauarram iter faciens, in loco quodam Viano appellato, non procul à Logronno, mane sacram quandam ædiculam ingressus, Valentini Ducis ignobili sepulcro sequens vidi incisum Epitaphium:

A qui yaze in poca tierra,
Al que todo le temia:
El que la paz y la guerra
Por todo mundo hazia.
O tu que vas à buscar
Dignas cosas de loar,
Si tu loas lo mas digno
A qui pare tu camino,
No cures de mas buscar.

Id est, vt nos liberiore stilo vertimus:

Hic gleba exigua tegitur qui nutibus ante
Omnia terrebat: cui vix suffecerat orbis,
Quem pace & bello varie permiscuit, hoc en
Iam tegitur tumulo. Qui transis forte viator,
Disce meo exemplo monitus, laudanda patrare,
Nec vastas animo nimium spes concipe frustra.

Bello

Bello quod in Insubria superioribus annis gestum fuit, miles quidã Hispanus satis strennuus & opibus mediocriter diues obierat; ab amicis loco admodum ignobili inter Placentiam & Vogueram sepultus, hoc addito Ephitaphio:

A qui yaze Campuzano,
Cuia anima llecio el demonio,
y la ropa el sennor Antonio.

id est.

Hic iacet miles Campuzanus
Iam mortuus sed olim sanus.
Animam reliquit dæmonio,
Peculium Domino Antonio.

Alexandriæ de la palea alterius ex eadem gente militis vidi sepulchrum & iuxta id sequentia parieti inscripta verba:

A qui yaze Horosco el Sargento,
El qual biuio iugando,
Y murio beuiendo.

id est,

Horoscus hic iacet Sargentus,
Ne dubita, male contentus:
Qui vixit ludendo,
Mortuus bibendo.

Astæ, Cæsari ad bellum contra Galliarum regem proficiscente, in ipsa expeditione alius quidam miles diem suum obierat, in Franciscanorum æde ibi sepultus. Is quamuis pauper, testamentum tamen condiderat, ac multa Legata fecerat: in quæ alius

uis quidam iocatus, ſequens Epitaphium ſepulcro eis adſcripſit:

A qui yaze Billandrando,
El qual iugo lo que tenia,
y mandò lo que no podia.
id eſt,
Hic iacet Billandrandus,
Qui quæ habuit ludendo abſumpſit,
Quæ non habuit, teſtamento legauit.

Niceæ me præſente alius quidam miles ſepultus fuerat: quumque veſperi ad vigilias pro ipſo recitandas vnà cum alijs eò venißem, ſequentia verba ſepulcro eius carbone inſcripta vidi:

A qui yaze el Soldato Billoria,
El qual mando el cuerpo ala yglesia,
y el coracon al amiga.
id eſt,
Villoria miles hic iacet:
Qui corpus ſuum Eccleſia,
Cor vero amica tradidit.

In Hiſpania mulieris cuiusdam vidi ſepulcrum, (quā cognatione mihi iunctam ſi quis dixerit, non mentiatur) ad cuius ſepulcrum hoc Epitaphium à neſcio quo fuerat appoſitum:

A qui yaze la Sennora donna Marina,
que murio trenta dies antes que
fueſſe Condeſſa.
id eſt,
Hic domina Marina iacet, quæ triginta diebus
prius

prius mortua est quam Comitissa fieret.

Anno M D X V I I I. quum Soriani Conventus præfectus seu Guardianus essem, & in castra ad Gomaram concionum habendarum gratia itarem, in vetustum quoddã sepulcrum incidi, cuius lapidi hæc verba inscripta legebantur.

A qui yaze Iuan Husillo Calbo,
El qual ensennaua à nadar los mocos,
y à bayllar las mocas.

id est,

Ioannes Husillus Caluus hic iacet:
Qui pueros natare,
Et puellas saltare docuit.

In valle Annozana ego aliquot annos viuens, & vt pauper religiosus eleemosynas à loci istius hominibus petens, oberrabam. Quum ergo in monasterio Misericordiæ de Paredes degerem, sepulcro cuidam insculptum sequens vidi Epitaphium:

A qui yaze Pero Calbo capatero,
Maestro de obra prima,
y gran pescador de la bara.

id est,

Hic situs est Petrus Caluus, sutor suæ professionis
Artifex inter primos, & reticulo piscandi peritissimus.

Proxime elapso anno diœcesin meam siue Episcopatum Mondonediensem visitans, in Trasecani Archidiaconatus quodã templo

templo iuxta maris litus, Nobilis cuiusdam Epitaphium legi his verbis conceptum:

A qui yaze Vasco Bello,
Home boo y fidalgo,
Que trazendo espada,
A nenguen mato con ella;

id est,

Hic situs est Vascus Bellus,
Qui gladium nunquam non educens,
Nunquam tamen quemquam occidit.

Prouinciam de Conceptione, quam vocant, vt custos obiens, & ad conuentum nostri Ordinis generalem proficiscens, forte in Lusitanos quosdam eiusdem Ordinis socios incidi, inter quos erat Guardianus Sătareanus, homo perdoctus & bonus. Is quũ animaduertisset singulari me Antiquitatum studio teneri, narrabat mihi in monasterio Santareano Nobilis cuiusdã Lusitani exstare Epitaphium, his verbis conceptum:

A qui yaze Vasco Figueira,
muyto contra su vontade.

id est,

Hic situs est Vascus Figueira,
prorsus præter suam voluntatem.

Tam profunda tam paucis sed ipsissimis vt ita dicam, verbis concepta sententia, ita me Deus amet, non nisi ab emuncti ingenij ac iudicij homine proficisci potuit. Mihi quidem semper ita visum est, in Lusitanorũ actionibus summam prudentiam, in dictis

ctis ſingularem acrimoniam elucere. Quid enim verius tam paucis verbis dici poterat, quam Vaſcum Figueiram, aut quemcunq; alium præter voluntatem ſuam in ſepulcro iacere? Nam per Deū immortalem, quod nū vnquam in toto terrarum orbe eſt, fuit aut erit tam operoſum, tam elegans tamque precioſum ſepulcrum, in quo ſub enter & quaſi vltro quiſquam cōdi velit? Quis tam eſt ab omni ſenſu alienus, qui non in anguſta & ruinoſa quapiam cella viuere, quam in auguſto ac ſpacioſiſſimo monumento mortuus iacere malit? Mihi crede, non ſolū Vaſcus Figueira in ſepulcro ſuo, ſed Machabęi quoque in ſuis Pyrannidibus, Semiramis in monumento ſuo pulcerrimo, Cyrus ſub Obeliſco, Auguſtus ſub Columna, Hadrianus ſub ſuperba illa mole, & alij vbicunque ſepulti, inuiti iacent. Quos omnes ſi nobiſcum loqui, nobiſque reſpondere poſſent, ſcio id certo profeſſuros atque etiam per omnia ſacra iuraturos, præter ſuam voluntatem in ſepulcris ſe detineri. De te, Domine, illud mihi certo videor affirmare poſſe, ſi Vaſcus Figueira præter voluntatem in ſepulcro iaceat, te non minus inuitum quod viuus tibi exſtrui curaſti, monumentum quantumuis operoſum atque elegans, ſubiturum.

Hac in epiſtola prolixior fui, non tam vt admirandi quam ridendi tibi materiam ſuppeditarem; ſolenniter illud etiam hoc ip-

so protestans, non esse vt intra semestre spacium vllas à me exspectes litteras, etiam nec à prouocato quidem. Et quidem spero, me si non à modestia tua & humanitate, saltim ab ipsa æquitate facile impetraturum, ne occupationes meas magis necessarias interpelles. Vallidoleti xxx. Martij Anno MDXXXIV.

Ad RECTOREM TIMAIUM EPISTOLA:

Cuius argumentum est, Probi patrisfamilias domum omni turpitudinis suspicione liberam esse debere.

Emoriæ proditum legimus Bonæ deæ apud Romanos olim stante adhuc Republica non nisi ab honestis matronis sacra fieri solita. & quidem tanto cum pudore & verecundia, vt non modo viris interesse non liceret, verum etiam virorum statuæ & imagines obtegerentur. Inuentus tamen fuit perditæ libidinis adolescens Clodius nomine, qui muliebri veste indutus, honestâ matro-

matronam solam deprehensam, vitiauit. Licet vero criminis huius vel sacrilegij potius manifestus esset, largitionibus tamen is iudices ita corrupit, vt absolutus fuerit: nec hoc contentus, ijsdem Iudicibus quos vellet, & formosissimarũ quidem mulierũ amores promisit & conciliauit. Et quidem grauius multo illud est Clodij flagitium quo alios ad flagitia induxit quam quo flagitia ipse perpetrauit. Alterum enim humanum est; alterum diabolicum. Hæc eo à me dicuntur, quod compererim filios tuos non solum ipsos multa nequiter facere, verum etiam alijs ad nequiter faciendum auctores esse. Quod ad grauem ipsorum culpam; sed ad grauiorem tuam infamiam pertinet. Id tu si scis, & dissimulas tamen, non recte facis; at si nescis, summam tuam prodis negligentiam & socordiam. Est enim viri honorati qualis tu esse vis, suum suæq; familiæ honorem magis sollicite quam argentum vel aurum habere ac custodire. Et Heli sacerdos non quod ipse nequiter faceret punitus fuit, sed quod filijs nequiter facientibus per conniuentiam indulgeret. Patris est liberorum quos obsequentes sibi habere cupit, primam infantiam recte educare, atque ab omnibus procul vitijs ad virtutem erudire, exorbitantium vero peccata nequaquam ferre aut dissimulare, sed quibus par est modis punire. Atque vtinam fi-

Grauißimũ peccatum, alios ad peccatum inducere.

lij tui soli per se turpes ac flagitiosi essent, neque alios tamquam nequissimi illius Clodij imitatores, corrumperent; vt sic soli etiam punirentur. Quare euigila tandem quæso, habe curam tui gregis, tui honoris tuæ tuorumque salutis: nec dubita si illi Clodianæ culpæ sint participes, pœnæ quoque participes futuros. Ego, si tu nescis, pro certo comperi Burgensis xenodochij limina vix tanto pauperum, quam tua, scortorum & famosorum hominum numero frequentari. Huic tu malo, quamprimum ac sine omni mora remedium quære & adfer. id enim nisi feceris, amicum ego te nullo modo agnoscam, nec si possim iuuare velim.

Socius culpæ, socius pœnæ.

Quod addis ad id ætatis te iam prouectum, adeoque fastidij plenum esse, vt Mathusalæ ætatem vixisse tibi videare, meo quidem iudicio rectius faceres si labores & miserias quas perpessus es, ponderes, quam si annos quos vixisti numeres. Homini enim in delicijs viuenti etiam quantumuis longa vita, breuis; tristi econtra & miserijs oppresso etiam breue momentum quam-longissimum videtur. Ais valde senem te tibi videri. Atqui non videri, sed esse senem oportet. Senex vero est apud quem peccata senescunt & cessant. Nihili nimis sunt homines quibus caput canis, & frons rugis plena, sed animus ad nequitiã semper viridis &

dis & intellectus plusquam puerilis est. Atque hinc est quod improbi senes vitam fastidiunt, & mortem tamen exhorrescunt; Iidem nullam aliam ob caussam mœrent, quam quod parum temporis ad peccandũ sibi superesse vident. Quos certum est nõ alium peccandi quam viuendi finem facturos.

Quod de stomachi tui imbecillitate & ciborum fastidio quereris, vellem equidẽ vt vterque nostrum, tu stomachi, ego pedũ doloribus essemus immunes. Dicam tamẽ quod sentio: nimirum magis auaritiæ te quam stomachi vitio laborare. Memini quum Medinæ Campi vnà essemus, te mihi dicere, si mense Maio futuro non plueret, te mille; sin plueret, bis mille modiorum frumenti messem sperare. Ex quo facile intelligebam non tam fastidiosum tibi esse stonachum quam animum cupidum & auarum. Sed tu, quæso, huic meæ parrhesiæ ignoscas. Quum enim vere amicus tibi sim, par est vt omni adulatione posthabita, recta & salutaria tibi suggeram & inculcem. Vale.

Ad
N. SARMIENTUM, HINESTROSAE PRAETOREM

EPISTOLA:

qua docet patrentum indulgentia natos corrumpi & perdi.

Nter Solonis leges illam quoque ante plus minus viginti quinque annos legisse me memini: *Ploratus & lamentationes in alieno funere Solon legislator prohibuit. Idemque statuit, nec subsidia nec alimenta à filio patri deberi à quo non esset arte aliqua ad vsum vitæ instructus.* Tarquinio Superbo Romæ regnante, Amasis Ægypti rex legem condidit vt quisque apud censores vitæ suæ rationem redderet, demonstraretque vnde viueret aut quo quæstu sustentaretur: eum in finem vt homines ociosos, & tamquam fucos alienis laboribus victitantes è regno suo penitus profligaret, & omnibus artem aliquam ad vitæ tam priuatæ quam publicæ vsus necessariam discendi necessitatem imponeret.

Lex contra ociosos.

Quorsum

Quorsum hæc, inquis, ad me? Eo scilicet, vt intelligas, nos heic quoque quam turpiter sese filius tuus nuper isthic dederit, resciuisse. Ego sane & tuam & filij tui vicem vere atque ex animo doleo; sed tuam tanto magis, quod omnes quorum hac de re sermonibus interfui, non tam filio quam tibi quidquid hac in re peccatum est imputant, vt qui plura antehac eius flagitia tuleris atque impunita dimiseris. Et quæso te, quid aliud exspectandum ab eo fuit quem neque ad aulam, vt mores, neque ad scholam vt litteras disceret, mittere voluisti, neque ad quamcumque aliam artem quæ vel manu vel ingenio perficitur, adhibuisti, sed ocio, conuiuijs & libidini indulgere permisisti. In acerbo hoc casu multa occurrunt, quæ non dicam tibi, sed mihi quoque pectus fodiunt, sed inprimis factum ipsum, vt quo & Deus & vniuersus populus grauissime est offensus. Filius tuus in maximo versatur periculo, tu in luctu & squallore totus iaces, & boni illius viri Ioannis Carilli filia miserabiliter decepta, quod optimum habuit amisit. Tantamne audaciam in tam paucos annos cadere, vt adolescens duodeviginti, puellam quindecim annorum rapere ausit? Quem tu illis receptum fore putas? Vbi vigilias illos & precarias suas quasi stationes obituros putas, nisi in foro Medinæ aut Segouiæ, cum alijs perditis hominibus?

A mala educatione quid sperandum.

bus? Quam leuis quamque ad eiusmodi flagitia proiectus esset filius tuus, iamdudum alij mihi narrauerunt; eoque quod ille fecit minus mirum mihi videtur: te vero tanta erga eum indulgentia hactenus vsum esse, facere non possum quin ob id grauiter tibi succenseam, & magnam te quoque noxam commeruisse putem. Fateor quidem adolescentium lubricam esse ætatem & quæ à prauis cupiditatibus facile in deuia abducatur: illud tamen quoque scio & has ipsas cupiditates recta disciplina corrigi atque emendari posse, præsertim in ijs qui ad proborum societatem sese applicant à quibus bene agere condiscant. Et cupiditatibus quidem ac prauæ animi inclinationi resistere, at à praua consuetudine vix ac ne vix quidem desistere possumus. Parentes qui probos & morigeros habere liberos cupiunt, omnia eorum dicta, facta, adeoque vestigia quamaccuratissime obseruare, nec ad vllum eorum peccatum conniuere oportet. O stolidos, immo impios, qui tanquam indomito equo laxas iuuentuti habenas permittant. Quid enim aliud sequi potest, quam vt velut furore quodam acti in omne scelus, ac tandem præsentissimum exitium pæcipites ferantur? Multis in rebus solertiori sunt ingenio bruta animantia quam homo. Illa enim si quando lapsa aut læsa fuerint, ab ijs locis & rebus

Consuetudo expelli non potest.

rebus diligenter postea abstinent, adeo vt nec fustibus eo adigi queant. At improbi homines vnum idemque peccatum etiam cum magno suo malo perpetrare, pro ioco & ludibrio habẽt. Multa in hac vita ab hominibus designantur flagitia, quorum pœnas Deus sibi in alterum illud sæculum reseruat: at parentum in filios nimiam indulgentiam prauamque educationem Deus hic plerumque, & quidem per ipsos filios, tamquam parentum carnifices, vlciscitur. Neque enim dubitandũ est quin ij pro scelerũ ad quę parentes in adolescentia conniuerunt numero, æque magnum, immo maiorem dolorum atque ægritudinum numerum fideliter in senectute sint reposituri. Sic sentio, capitaliorem hostem honesto patrifamilias contingere non posse, quam male educatos luxuque perditos liberos. Hostiũ enim iniurijs fortunæ ac vita etiam nostra patent; at filiorum flagitijs fama atque existimatio parentũ læditur & maculatur. Insipiens filius ira est patri suo, & dolor matri quæ ipsum peperit. Eoque iterũ dico capitaliorẽ hostẽ esse filiũ male educatum quã quemcumque aliũ extraneum. Hostis enim insidias paterfamilias sæpe ac diu eludit & vim elidit: at vna è perditi filij flagitio ægritudo patri non raro iugulum, vt ita dicam, incidit, vitamque aufert. Quæ cũ extraneis intercedũt nobis cõtentiones, quamuis & suas habeant molestias, alienæ

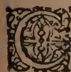
Peßimi hostes domestici.

tamen quodammodo ſunt,nec tam grauiter nos angunt:at quæ domi noſtræ & à noſtris fiunt,cor ipſum ſauciant, & acerbiſſimum aculeum relinquunt. Qui peccanti filio mitis eſt,in ſeipſum crudelis eſt:& qui ad flagitia liberorum oculos claudit,latiſſimam dolori aperit feneſtram. Quiſquis pater filio diſciplinam ſubtrahit,illo ipſo capitalem in ſe ſententiam concipit ac pronunciat;&,vt apertius dicam,honorem atque exiſtimationem ſuam æternæ addicit ignominiæ,& quaſi patibulo nomen ſuum ffigit. Apud Romanos olim & alias quasdam gentes mos fuit,vt primum filij ſeu iuuenis delictum verbis, ſecundum mulcta aut aliqua alia leuiori pœna, tertium vero capite puniretur. Ea lex ſi hodie quoque vſurparetur,credo ego nec tantam iuuentutis paſſim improbitatem,nec tantam parētū erga liberos indulgentiā fore. Nunc vero quoniam liberorum flagitia à patribus diſſimulantur, & à matribus, pæne dixerim, adiuuantur,fit vt illi ea deſignent quæ deplorari citius quam emendari poſſunt.

Peccanti conniuens in ſe crudelis eſt.

Ad

Ad
IN●GVM OSO-RIVM
EPISTOLA:
De hominum in ijs quæ scire volunt aut debent ignorantia.

Ornelius Ruffus, Quintij Cincinnati temporibus coæqualis, quum aliquando sanus ac bene valens cubitum concessisset, in somno oculis sibi priuari à puero vt cæcus duci visus est. Nec somnium hoc modo, sed & res ipsa fuit. Expergefactus enim mane Ruffus quauis talpa cæcior, nec cœlum nec terram potuit contueri. Thebanus quidam multos annos continua febri laborans, tandem instãti cum hostibus prœlio se se immiscuit, acceptoque ingenti vulnere, non ex eo tã- tum, verum etiam ipsa febri conualuit. Mamillus Bubulus Hetruscorum Rex in prœlio itidem sauciatus fuerat, ita vt sagittæ vncus vulneri in collo adhæresceret. Eidẽ in venatione ceruum insequenti, & ab equo cespitante effuso, vncus sagittæ ex ore excidit, ac pristina sanitas fuit restituta. Ex quo facile potest intelligi ignorare plerũque *Prodest sæpe quod nocet.*

que homines quæ optanda quæ fugienda, quæ eligenda quæ reijcienda sint: adeo vt cum Satyrico merito exclamare possimus; *O cæcas hominum mentes! ò pectora cæca! quantum est in rebus inane!* Ecce enim Ruffus in dulci somno oculis & lumine priuatur; e contra Mamillus in casu periculosissimo magna vulneris molestia & dolore liberatur. Omnia huius mundi nihil mali in se habent; sed pro re nata vel bona vel mala sunt. Quæ bene eueniunt, bona censentur; quæ male, mala. Quapropter sapienter eos facere puto, qui nec quidquam optant, nec quidquam abominantur, priusquam rei cuiusque euētum plene cognoscant. Quid velim, credo, intelligis: nimirum vt tibi gratuler, triennalibus quartanæ febris molestijs non ita pridem noua superueniente molestia liberato. Mirabilis hic casus facit vt iterum dicam, ac quantum possum exclamem, nescire nos quid bonum quid malum, quid vtile quid noxium nobis sit: adeo vt sæpe ea sequamur quæ fugienda, & fugiamus quæ sequenda atque optanda sunt.

Quidque est prout res euenerit.

Inter alia illud quoque salutariter diuinus monet Plato, vt nunquam illa ad deos precatione vtamur: Date mihi hoc vel illud, sanitatem, diuitias, &c. sed hac: Date mihi quod vobis placuerit, quodque vtile mihi esse scitis. Quæ sane precandi formu-

la cum ea quam ipse Saluator & D. N. nos docuit,quãoptime cõsentit. Israelitici populi imperium initio Iudices administrarunt:quorum illi pertæsi,regem à Deo petierũt.Et petitioni ipsorum Deus quidem, etsi quodãmodo inuitus , annuit;sed ea insequuta sunt vt tum demum populus votũ suum damnarit quum pœnitentiæ locus non esset.

Verumenimuero vt sese isthæc habeãt, tibi ego,ac præsertim hac ratione febri molestissima liberato, iterum atque iterũ gratulor.Credo equidem si eodem quo tuus ceteri omnes morbi remedio sanari possẽt mœrorem & indignation em(his enim cõualuisse te aiunt)maiori in precio quã rhabarbarum,cassiam fistulam,aut quodcumque aliud vnguẽtum aut potionem fore.O quam multi tam viri quam feminæ,si mœrori,gemitibus & lachrymis emtores reperiantur , breui ditescerent. *Hæ* enim tam vulgatæ sunt merces,vt nulla vel vilissimæ domus officina sit,in qua non affatim reperiãtur.Meipsum vide:cuius quos edo quotidie gemitus, & quas cõtinue sentio sollicitudines si Medinensibus nostris remedio esse possent,equidẽ vel momento eã me instructurũ officinã confido quæ vniuersæ Hispaniæ,atque etiã Galliæ satis futura sit. Multis multa deesse vidi;at cui sollicitudo

templo iuxta maris litus, Nobilis cuiusdam Epitaphium legi his verbis conceptum:

A qui yaze Vasco Bello,
Home boo y fidalgo,
Que trazendo espada,
A nenguen mato con ella;

id est,

Hic situs est Vascus Bellus,
Qui gladium nunquam non educens,
Nunquam tamen quemquam occidit.

Prouinciam de Conceptione, quam vocant, vt custos obiens, & ad conuentum nostri Ordinis generalem proficiscens, forte in Lusitanos quosdam eiusdem Ordinis socios incidi, inter quos erat Guardianus Sãtareanus, homo perdoctus & bonus. Is quũ animaduertisset singulari me Antiquitatum studio teneri, narrabat mihi in monasterio Santareano Nobilis cuiusdã Lusitani exstare Epitaphium, his verbis conceptum:

A qui yaze Vasco Figueira,
muyto contra su vontade.

id est,

Hic situs est Vascus Figueira,
prorsus præter suam voluntatem.

Tam profunda tam paucis sed ipsissimis vt ita dicam, verbis concepta sententia, ita me Deus amet, non nisi ab emuncti ingenij ac iudicij homine proficisci potuit. Mihi quidem semper ita visum est, in Lusitanorũ actionibus summam prudentiam, in dictis

ctis singularem acrimoniam elucere. Quid enim verius tam paucis verbis dici poterat, quam Vascum Figueiram, aut quemcumq; alium præter voluntatem suam in sepulcro iacere? Nam per Deũ immortalem, quod nũ vnquam in toto terrarum orbe est, fuit aut erit tam operosum, tam elegans tamque preciosum sepulcrum, in quo lubenter & quasi vltro quisquam cõdi velit? Quis tam est ab omni sensu alienus, qui non in angusta & ruinosa quapiam cella viuere, quam in augusto ac spaciosissimo monumento mortuus iacere malit? Mihi crede, non solũ Vascus Figueira in sepulcro suo, sed Machabęi quoque in suis Pyrannidibus, Semiramis in monumento suo pulcerrimo, Cyrus sub Obelisco, Augustus sub Columna, Hadrianus sub superba illa mole, & alij vbicumque sepulti, inuiti iacent. Quos omnes si nobiscum loqui, nobisque responde- re possent, scio id certo professuros atque etiam per omnia sacra iuraturos, præter suam voluntatem in sepulcris se detineri. De te, Domine, illud mihi certo videor affirmare posse, si Vascus Figueira præter voluntatem in sepulcro iaceat, te non minus inuitum quod viuus tibi exstrui curasti, monumentum quantumuis operosum atque elegans, subiturum.

Hac in epistola prolixior fui, non tam vt admirandi quam ridendi tibi materiam suppeditarem; solenniter illud 2m hoc ip-

so protestans, non esse vt intra semestre spacium vllas à me exspectes litteras, etiam neç à prouocato quidem. Et quidem spero, me si non à modestia tua & humanitate, saltim ab ipsa æquitate facile impetraturum, ne occupationes meas magis necessarias interpelles. Vallidoleti xxx. Martij Anno MDXXXIV.

Ad RECTOREM TIMAIUM EPISTOLA:

Cuius argumentum est, Probi patrisfamilias domum omni turpitudinis suspicione liberam esse debere.

Emoriæ proditum legimus Bonæ deæ apud Romanos olim stante adhuc Republica non nisi ab honestis matronis sacra fieri solita, & quidem tanto cum pudore & verecundia, vt non modo viris interesse non liceret, verum etiam virorum statuæ & imagines obtegerentur. Inuentus tamen fuit perditæ libidinis adolescens Clodius nomine, qui muliebri veste indutus, honestâ matro-

matronam solam deprehensam, vitiauit. Licet vero criminis huius vel sacrilegij potius manifestus esset, largitionibus tamen is iudices ita corrupit, vt absolutus fuerit: nec hoc contentus, ijsdem Iudicibus quos vellet,& formosissimarũ quidem mulierũ amores promisit & conciliauit. Et quidem grauius multo illud est Clodij flagitium quo alios ad flagitia induxit quam quo flagitia ipse perpetrauit. Alterum enim humanum est; alterum diabolicum. Hæc eo à me dicuntur, quod compererim filios tuos non solum ipsos multa nequiter facere, verum etiam alijs ad nequiter faciendum auctores esse. Quod ad grauem ipsorum culpam; sed ad grauiorem tuam infamiam pertinet. Id tu si scis,& dissimulas tamen, non recte facis; at si nescis, summam tuam prodis negligentiam & secordiam. Est enim viri honorati qualis tu esse vis, suum suæq; familiæ honorem magis sollicite quam argentum vel aurum habere ac custodire. Et Heli sacerdos non quod ipse nequiter faceret punitus fuit, sed quod filijs nequiter facientibus per conniuentiam indulgeret. Patris est liberorum quos obsequentes sibi habere cupit, primam infantiam recte educare, atque ab omnibus procul vitijs ad virtutem erudire, exorbitantium vero peccata nequaquam ferre aut dissimulare, sed quibus par est modis punire. Atque vtinam fi-

Grauißimũ peccatum, alios ad peccatum inducere.

Socius culpæ, socius pœnæ.

lij tui ſo'i per ſe turpes ac flagitioſi eſſent, neque alios tamquam nequiſſimi illiusClo-dij imitatores,corrumperent; vt ſic ſoli eti-am punirentur. Quare euigila tandem quæſo, habe curam tui gregis, tui honoris tuæ tuorumque ſalutis : nec dubita ſi illi Clodianæ culpæ ſint participes, pœnæ quo-que participes futuros. Ego, ſi tu neſcis, pro certo comperi Burgenſis xenodochij limi-na vix tanto pauperum, quam tua, ſcorto-rum & famoſorum hominum numero fre-quentari. Huic tu malo, quamprimum ac ſine omni mora remedium quære & adfer. id enim niſi feceris, amicum ego te nullo modo agnoſcam, nec ſi poſſim iuuare ve-lim.

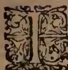
Quod addis ad id ætatis te iam prouec-tum, adeoque faſtidij plenum eſſe, vt Ma-thuſalæ ætatem vixiſſe tibi videare, meo quidem iudicio rectius faceres ſi labores & miſerias quas perpeſſus es, ponderes, quam ſi annos quos vixiſti numeres. Homini e-nim in delicijs viuenti etiam quantumuis longa vita, breuis; triſti econtra & miſerijs oppreſſo etiam breue momentum quam-longiſſimum videtur. Ais valde ſenem te tibi videri. Atqui non videri, ſed eſſe ſenem oportet. Senex vero eſt apud quem pecca-ta ſeneſcunt & ceſſant. Nihili nimis ſunt homines quibus caput canis, & frons rugis plena, ſed animus ad nequitiã ſemper viri-

dis &

dis & intellectus plusquam puerilis eſt. Atque hinc eſt quod improbi ſenes vitam faſtidiunt,& mortem tamen exhorreſcunt; Iidem nullam aliam ob cauſſam mœrent, quam quod parum temporis ad peccandũ ſibi ſupereſſe vident. Quos certum eſt nõ alium peccandi quam viuendi finem factu-ros.

Quod de ſtomachi tui imbecillitate & ciborum faſtidio quereris, vellem equidẽ vt vterque noſtrum,tu ſtomachi,ego pedũ doloribus eſſemus immunes, Dicam tamẽ quod ſentio: nimirum magis auaritiæ te quam ſtomachi vitio laborare. Memini quum Medinæ Campi vnà eſſemus, te mihi dicere, ſi menſe Maio futuro non plueret, te mille; ſin plueret, bis mille modiorum frumenti meſſem ſperare. Ex quo facile intelligebam non tam faſtidioſum tibi eſſe ſtonachum quam animum cupidum & auarum. Sed tu, quæſo, huic meæ parrheſiæ ignoſcas. Quum enim vere amicus tibi ſim, par eſt vt omni adulatione poſthabita, recta & ſalutaria tibi ſuggeram & inculcem. Vale.

Ad
N. SARMIENTVM,
HINESTROSAE PRAETOREM
EPISTOLA:
qua docet patrentum indulgentia natos corrumpi & perdi.

Nter Solonis leges illam quoque ante plus minus viginti quinque annos legisse me memini: *Ploratùs & lamentationes in alieno funere Solon legislator prohibuit. Idemque statuit, nec subsidia nec alimenta à filio patri deberi à quo non esset arte aliqua ad vsum vitæ instructus.* Tarquinio Superbo Romæ regnante, Amasis Ægypti rex legem condidit vt quisque apud censores vitæ suæ rationem redderet; demonstraretque vnde viueret aut quo quæstu sustentaretur: eum in finem vt homines ociosos, & tamquam fucos alienis laboribus victitantes è regno suo penitus profligaret, & omnibus artem aliquam ad vitæ tam priuatæ quam publicæ vsus necessariam discendi necessitatem imponeret.

Lex contra ociosos.

Quorsum

Quorsum hæc, inquis, ad me? Eo scilicet, vt intelligas, nos heic quoque quam turpiter sese filius tuus nuper isthic dederit, resciuisse. Ego sane & tuam & filij tui vicem vere atque ex animo doleo; sed tuam tanto magis, quod omnes quorum hac de re sermonibus interfui, non tam filio quam tibi quidquid hac in re peccatum est imputant, vt qui plura antehac eius flagitia tuleris atque impunita dimiseris. Et quæso te, quid aliud exspectandum ab eo fuit quem neque ad aulam, vt mores, neque ad scholam vt litteras disceret, mittere voluisti, neque ad quamcumque aliam artem quæ vel manu vel ingenio perficitur, adhibuisti, sed ocio, conuiuijs & libidini indulgere permisisti. In acerbo hoc casu multa occurrunt, quæ non dicam tibi, sed mihi quoque pectus fodiunt, sed inprimis factum ipsum, vt quo & Deus & vniuersus populus grauissime est offensus. Filius tuus in maximo versatur periculo, tu in luctu & squallore totus iaces, & boni illius viri Ioannis Carilli filia miserabiliter decepta, quod optimum habuit amisit. Tantamne audaciam in tam paucos annos cadere, vt adolescens duodeviginti, puellam quindecim annorum rapere ausit? Quem tu illis receptum fore putas? Vbi vigilias illos & precarias suas quasi stationes obituros putas, nisi in foro Medinæ aut Segouiæ, cum alijs perditis hominibus?

A mala educatione quid sperandum.

bus? Quam leuis quamque ad eiusmodi flagitia proiectus esset filius tuus, iamdudum alij mihi narrauerunt; eoque quod ille fecit minus mirum mihi videtur: te vero tanta erga eum indulgentia hactenus vsum esse, facere non possum quin ob id grauiter tibi succenseam, & magnam te quoque noxam commeruisse putem. Fateor quidem adolescentium lubricam esse ætatem & quæ à prauis cupiditatibus facile in deuia abducatur: illud tamen quoque scio & has ipsas cupiditates recta disciplina corrigi atque emendari posse, præsertim in ijs qui ad proborum societatem sese applicant à quibus bene agere condiscant. Et cupiditatibus quidem ac prauæ animi inclinationi resistere, at à praua consuetudine vix ac ne vix quidem desistere possumus. Parentes qui probos & morigeros habere liberos cupiunt, omnia eorum dicta, facta, adeoque vestigia quam accuratissime obseruare, nec ad vllum eorum peccatum conniuere oportet. O stolidos, immo impios, qui tanquam indomito equo laxas iuuentuti habenas permittant. Quid enim aliud sequi potest, quam vt velut furore quodam acti in omne scelus, ac tandem præsentissimum exitium præcipites ferantur? Multis in rebus solertiori sunt ingenio bruta animantia quam homo. Illa enim si quando lapsa aut læsa fuerint, ab ijs locis & rebus

Consuetudo expelli non potest.

rebus diligenter postea abstinent, adeo vt nec fustibus eo adigi queant. At improbi homines vnum idemque peccatum etiam cum magno suo malo perpetrare, pro ioco & ludibrio habēt. Multa in hac vita ab hominibus designantur flagitia, quorum pœnas Deus sibi in alterum illud sæculum reseruat: at parentum in filios nimiam indulgentiam prauamque educationem Deus hic plerumque, & quidem per ipsos filios, tamquam parentum carnifices, vlciscitur. Neque enim dubitandū est quin ij pro scelerū ad quę parentes in adolescentia conniuerunt numero, æque magnum, immo maiorem dolorum atque ægritudinum numerum fideliter in senectute sint reposituri. Sic sentio, capitaliorem hostem honesto patrifamilias contingere non posse, quam male educatos luxuque perditos liberos. Hostiū enim iniurijs fortunæ ac vita etiam nostra patent; at filiorum flagitijs fama atque existimatio parentū læditur & maculatur. Insipiens filius ira est patri suo, & dolor matri quæ ipsum peperit. Eoque iterū dico capitaliorē hostē esse filiū male educatum quā quemcumque aliū extraneum. Hostis enim insidias paterfamilias sæpe ac diu eludit & vim elidit: at vna è perditi filij flagitio ægritudo patri non raro iugulum, vt ita dicam, incidit, vitamque aufert. Quæ cū extraneis intercedūt nobis cōtentiones, quamuis & suas habeant molestias, alienæ

Pessimi hostes domestici.

tamen quodammodo sunt, nec tam grauiter nos angunt: at quæ domi nostræ & à nostris fiunt, cor ipsum sauciant, & acerbissimum aculeum relinquunt. Qui peccanti filio mitis est, in seipsum crudelis est: & qui ad flagitia liberorum oculos claudit, latissimam dolori aperit fenestram. Quisquis pater filio disciplinam subtrahit, illo ipso capitalem in se sententiam concipit ac pronunciat; &, vt apertius dicam, honorem atque existimationem suam æternæ addicit ignominiæ, & quasi patibulo nomen suum affigit. Apud Romanos olim & alias quasdam gentes mos fuit, vt primum filij seu iuuenis delictum verbis, secundum mulcta aut aliqua alia leuiori pœna, tertium vero capite puniretur. Ea lex si hodie quoque vsurparetur, credo ego nec tantam iuuentutis passim improbitatem, nec tantam parētũ erga liberos indulgentiã fore. Nunc vero quoniam liberorum flagitia à patribus dissimulantur, & à matribus, pæne dixerim, adiuuantur, fit vt illi ea designent quæ deplorari citius quam emendari possunt.

Peccanti conniuens in se crudelis est.

Ad

Ad

IN●GVM OSO-RIVM

EPISTOLA:

De hominum in ijs quæ ſcire volunt aut debent ignorantia.

Ornelius Ruffus, Quintij Cincinnati temporibus coæqualis, quum aliquando ſanus ac bene valens cubitum conceſſiſſet, in ſomno oculis ſibi priuari à puero vt cæcus duci viſus eſt. Nec ſomnium hoc modo, ſed & res ipſa fuit. Expergefactus enim mane Ruffus quauis talpa cæcior, nec cœlum nec terram potuit contueri. Thebanus quidam multos annos continua febri laborans, tandem inſtāti cum hoſtibus prœlio ſe ſe immiſcuit, acceptoque ingenti vulnere, non ex eo tā tum, verum etiam ipſa febri conualuit. Ma- *Prodeſt ſæpe quod nocet.* millus Bubulus Hetruſcorum Rex in prœlio itidem ſauciatus fuerat, ita vt ſagittæ vncus vulneri in collo adhæreſceret. Eidē in venatione ceruum inſequenti, & ab equo ceſpitante effuſo, vncus ſagittæ ex ore excidit, ac priſtina ſanitas fuit reſtituta. Ex quo facile poteſt intelligi ignorare plerū-

que homines quæ optanda quæ fugienda, quæ eligenda quæ reijcienda sint: adeo vt cum Satyrico merito exclamare possimus; *O cæcas hominum mentes! ô pectora cæca! quantum est in rebus inane!* Ecce enim Ruffus in dulci somno oculis & lumine priuatur; e contra Mamillus in casu periculosissimo magna vulneris molestia & dolore liberatur. Omnia huius mundi nihil mali in se habent; sed pro re nata vel bona vel mala

Quidque est prout res euenerit.

sunt. Quæ bene eueniunt, bona censentur; quæ male, mala. Quapropter sapienter eos facere puto, qui nec quidquam optant, nec quidquam abominantur, priusquam rei cuiusque euentum plene cognoscant. Quid velim, credo, intelligis: nimirum vt tibi gratuler, triennalibus quartanæ febris molestijs non ita pridem noua superueniente molestia liberato. Mirabilis hic casus facit vt iterum dicam, ac quantum possum exclamem, nescire nos quid bonum quid malum, quid vtile quid noxium nobis sit: adeo vt sæpe ea sequamur quæ fugienda, & fugiamus quæ sequenda atque optanda sunt.

Inter alia illud quoque salutariter diuinus monet Plato, vt nunquam illa ad deos precatione vtamur: Date mihi hoc vel illud, sanitatem, diuitias, &c. sed hac: Date mihi quod vobis placuerit, quodque vtile mihi esse scitis. Quæ sane precandi formu-

la

la cum ea quam ipse Saluator & D. N. nos docuit, quãoptime cõsentit. Israelitici populi imperium initio Iudices administrarunt: quorum illi pertæsi, regem à Deo petierũt. Et petitioni ipsorum Deus quidem, etsi quodãmodo inuitus, annuit; sed ea insequuta sunt vt tum demum populus votũ suum damnarit quum pœnitentiæ locus non esset.

Verumenimuero vt sese isthæc habeãt, tibi ego, ac præsertim hac ratione febri molestissima liberato, iterum atque iterũ gratulor. Credo equidem si eodem quo tuus ceteri omnes morbi remedio sanari posset mœrorem & indignationem (his enim cõualuisse te aiunt) maiori in precio quã rhabarbarum, cassiam fistulam, aut quodcumque aliud vnguẽtum aut potionem fore. O quam multi tam viri quam feminæ, si mœrori, gemitibus & lachrymis emtores reperiantur, breui ditescerent. Hæ enim tam vulgatæ sunt merces, vt nulla vel vilissimæ domus officina sit, in qua non affatim reperiãtur. Meipsum video: cuius quos edo quotidie gemitus, & quas cõtinue sentio sollicitudines si Medinensibus nostris remedio esse possent, equidẽ vel momento eã me instructurũ officinã confido quæ vniuersæ Hispaniæ, atque etiã Galliæ satis futura sit. Multis multa deesse vidi: at cui sollicitudo

ac tristitia defuerit, hactenus ego vidi neminem. Nulla domus, mihi crede, tam opulenta, nulla tam bene instructa est aut vmquam fuit, in qua non pecunia aliquando defuerit, & mœror abundarit. *Spiritus tristis*, inquit Sapiens, *exsiccat ossa*. Sed quid? an tu ad hoc non Sapientis modo, sed ipsius quoque experientiæ scitum refutandum natus es? vt cui mœroris æstus non ossium medullas, sed prauos corporis humores exsiccarit. Gaude & triumpha, mi Osori, cui remedium tam facile est ac semper paratum. Si enim in morbum porro incidas, video quid nobis agendum sit. Nimirum ad irã te prouocabimus, aut aliam mœroris causam obijciemus. Quid dubitas? statim sanus exsilies, & morbum valere iubebis. Sed citra iocum: nequaquam mihi tua placet conditio aut corporis complexio, cui ægro non consolatio, sed irascendi ac mœrendi materia suggerenda est, quum alij quibus tam bruta natura non obtigit, in ira ac mœrore à se depellendis, pecuniæ non parcant, & ab istis rebus liberum esse non minimam felicitatis partem putent,

Mœroris vbique offatim.

Quod si meo vti velis consilio, suadeo vt gaudeas quidem te à febri liberatum; at ex iracundia & mœrore id factum, id omnino ne fateare: ne pro iracundo aut cerebroso, vel etiam male morato homine habearis. De nostræ Aulæ moribus nihil scribo,

bo,ne epiſtola mea in ali orum manus inci-dat,& minus ęquos nãciſcatur interpretes. Vale.

Ad FRANCISCAM DE GVEVARA

EPISTOLA:

qua emblema quoddam,& vis amoris explicatur.

Chariſſima ſoror,eademque arrogans virgo:

I non frater, ſed amator tuus eſſem;aut ſi tam deſponſare te mihi quam alij videre deſponſatam cuperem,cauſſam fortaſſe haberes ex me quod ſcire petis quærẽdi,& quod deſideras petendi. Quid tu mihi animi eſſe putas priſtinos tuos mores cum præſentibus comparanti?Meminiſti quum mecum eſſes ; quam deuote ſacra frequentaueris, quam impigre loca ſacra obieris, quam religioſe ieiunaris,quam ſæpe confeſſa,quam frequenter ſacra communione vſa fueris. Quid?an hæc omnia poſtquam Reginæ gynæceo adſcripta es,in amatorias nugas ſeſe verte-

verterunt. Alphonsi Tellis domus profecto, in qua pariter mecum educata es, instar sanctissimi fuit sacrarij, cui sane vix tota Hispania simile exstitisse credo: eoque magis miror qui fieri potuerit vt tā cito mūtatis moribus, è religiosa, mundana euaserit. Sed vtut hæc sese habeant, quum germana mihi sis, & quidem cordi meo vnicè chara, facere non possum quin petitioni tuæ satisfaciam, ac paullulum potius à professione mea deflectam quam vllum meū in te officium patiar desiderari; solenniter interim protestans, nullam aliam ob caussam hæc à me scribi, quam vt tibi tuisque sociabus in hoc gratificer, & forte an melius quid quam quod petitis demonstrem. Quod si hunc ipsum meum conatum calumniari quis nihilominus præsumserit; eum ego Anticyras potius relegandum quam Aulicorum numero adscribendum censeo.

Scribis ab amatore tuo elegans aureum emblema tibi dono datum, cui sequentia verba inscripta sint: *Viuo, sed iam non ego, verum illa in me viuit quæ mihi meipso charior est.* Horum verborum quis sensus sit ex me scire cupis.

Dicam quod sentio. Ac primum, eum qui tibi istud tam egregium donum dedit, amicum tuum esse nego. Amator forsan sit, amicus certe non est. Amicus enim

semper

ſemper quidem amat;at qui amat, nõ ſemper eſt amicus. Quid ergo? Apud vos in aula multi tam iuuenes quam prouectæ ętatis homines vos ſequuntur, vobisque ſeruiunt qui vt amatores veſtri vel amaſij dicantur, Amici certe dici non poſſunt. Ij namque omnes videre vos, audire, conferre ſermones ac conuerſari vobiscum mire geſtiunt, atque adeo ſi quà paullo amabilius ipſis innuerit, beatos ſe putant: at vbi de matrimonio iungendo fit mentio, tergiuerſantur, atque etiam rident vos ac naſo ſuſpendunt adunco. Ex horum numero plane mihi videtur is eſſe qui te tam præclaro dono affecit. Quisquis enim multa tibi promittit ac pauca largitur; ac verbis liberalis, ſed rebus parcus eſt, hunc tu nequaquam amicum eſſe putato, ſed honori tuo inſidiari. Quapropter te etiam atque etiam monitam volo, mea ſoror, ſemper vt memineris, quænã & ex quibus orta ſis, & quid in futurum quæras aut ſperes. Memineris, inquam, te eſſe Beltrami de Gueuara filiam, & quidem è nobiliſſimo totius Caſtiliæ ſanguine natam. memineris te in aula Regia & lectiſſimarum feminarum ac virginum verſari gynæceo, vbi quæ fideliter ac honeſte Reginæ ſeruiunt, ad ſumma ac honeſtiſſima promouentur. Si quæ tamen quaſi neglectæ prætereuntur, magis id ſua ipſarum culpa & ſecordia, quam Regis

Amant multi ſed non ducunt.

ac reginę culpa fit, vt qui nihil prius habent quam vt omnes pro suo quemque merito remunerentur. Memineris quoque eum in finé te in gynæceum datam, vt tanto facilius honestis tuoque genere dignis nuptijs potiri queas: siquidem constat in ambiendis regij gynæcei virginibus plerosque magis gratiam Regum quam dotem spectare. Et te quidem quum adolescentula sis nobilis, formosa, & ob morum amabilitatem plerisque, & præcipue ipsi Reginæ grata, non video quid impedire possit; quo minus honestum ac luculentum connubium consequaris, modo tibi ipsa non obstes, sed honorem tuum atque existimationem illibatam conserues. Vt enim in monasterijs bona conscientia ad salutem, ita in aula bona fama ad honestum coniugium præcipue & ante omnia valet. Nec formæ tuæ, nec generis nobilitati confidas suadeo. Si enim decem sint inter aulicos qui tui tuique similium amorem ambiũt, centum, mihi crede, alij sunt qui in vitam moresque vestros inquirunt.

Gratia sæpe pro dote.

Ais, totum gynæceum à me petere, vt quid amor sit, in quo consistat, & quibus ex rebus verus amor dignosci possit, demonstrare velim. Sed quid hoc? nunquid præpostere à vobis factum? Quum enim circa amoris negocia vos quotidie versemini, de amore cogitetis, loquamini, ac tractetis, magis

magis conueniens fuerit, vti ego ex vobis quid Amor, vos ex me quid Dolor ſit, quæratis. Religioſi enim eſt (qualis ego ſum) dolere & plorare; gynæcei vero mos eſt ſaltationi atque amori operam dare. Verum enimvero quum Amicitiæ vim iam ſupra tibi explicauerim, nunc quoque Amoris vim paucis oſtendam; non vt iuſtructione mea in hoc rerum genere eruditiorem, ſed admonitione mea cautiorem te reddam. Malo enim vt ames tamquam Chriſtiana, quam velut mulier.

Solus Deus verus paranymphus.

Ante omnia operam dabis, mea ſoror, vt prudens, taciturna, honeſta, verecunda, & inprimis erga Deũ pia ſis & religioſa; tum vt in fortunæ tuæ ſubducendis rationibus plus te vnam quam quoſcumque alios reſpicias. Quidquid enim tandẽ futurũ ſit, à rege quidem forſan dotem, ab vno vero & ſolo Deo maritum exſpectabis. Caue vana ſis, leuis, nugax, & cicadę inſtar garrula: cuiuſmodi quę ſunt, earum quidem colloquia aulici plerique expetunt, ſed coniugium auerſantur. Præclaræ muliebris ſexus dotes ſunt, in vultu grauitatem, modum in ſermone, prudentiam in actionibus, in omni denique vita honeſtatem quandam præſe ferre. Etiam leuiſſimus quisque formoſæ quidem amores, ſed ſolius virtute præditæ coniugium venatur.

Amantium conditiones. Sed vt ad propositum redeam, equidem non ignoro quæ virginum vestra sit de Amore opinio, nimirum vim eius omnem in eo consistere, vt amans nitido vtatur vestitu, vt cogitabundus ac tristis incedat; vt ante ædes & ostium amatæ obambulet, vt oculos emissitijs, suspirijs, verbis denique delenificis amorem indicet, & amatæ animum expugnet. At tu mihi crede, hæc omnia meram sapere vanitatem, vel potius leuitatem. Verus enim amor infirmos confortat, excitat languentes, obliuiosis memoriam, prudentiam fatuis, desperantibus solatium, vitam denique moribundis restituit. *Amoris quæ vis.* Proprium vero amoris est, vt cuius animum semel occupauit, eum numquam ociosum esse patiatur; & quod caput est, dum quærit id quod amat, non sentiat id quod patitur. Qui oculos in rem aliquam tamquam eximiam defigit, multum interest laudetne eam vel amet. Quæ enim laudamus, nec amamus tamen, facile ex animo effluunt: at quod vere amamus, in eo omnes nostræ ponuntur cogitationes, eò omnis nostra fertur voluntas, id animo nostro, id oculis assidue obuersatur, id denique velut sigillo obsignatũ, corde gestatur. Amoris indicia sunt, sibiipsi placere ac displicere, tristem esse ac lætum, lentum atq; impigrũ, *Indicia.* fortem ac timidum, in summa denique spe despe

desperabundum. Omninm vero hoc in amore pessimum est, quod amans nō quid sibi in futurum conducat, sed quid in præsens gratum sit, pensi habet. Nulla vero in re verus Amor facilius agnoscitur quam quum amantes à se inuicem diuelluntur. Tum enim cor amantibus medium scindi videtur; tum inter mutuos amplexus vni verba desunt, alteri lachrymæ ex oculis vbertim fluunt. Sed & hoc certum veri amoris tam argumentum quam experimentum est, si amans ob nullam quamcumque rem ab amore diuerti se patiatur. Multi enim blandis verbis amorem alicuius præ se ferunt; quem tamen mox ob leuem caussam desertum patiuntur. Hos equidem nequaquam amantium sed vicinorum tantum aut notorum nomine dignos censeam. In amoris enim domo nec manus vmquam in dando, nec cor in amando deficit. Cognoscitur quoque ex eo amor, si amans amati caussa res arduas aggrediatur, viles vero aspernetur. Amans enim nec amati imperium vlla tergiuersatione, nec petitionem vlla excusatione eludere sustinet. Qui parum dat, parū amat, & qui hoc vel illud in aliquo amat, etiam hoc vel illud dat: qui autem vere amat, nihil omnino denegabit. Qui enim amore suo aliquem, multo magis fortunarum participatione dignum iudicabit.

Amans nihil suum habet.

Amor patientiam requirit. Sed & amantis partes sunt, non prudenter tantum omnia agere, verum etiam patienter ferre, dissimulare, ac conniuere. Qui enim mutuo se amant, ij facile non solum ab iniuria alteri inferenda, verumetiam omni verbo aspero aut iurgio sibi temperabunt. Illa quoque amoris lex est, præsertim inter aulicos, vt taciturni sint ac veluti muti. Veri enim amoris interpres est non linguæ verbum, sed cordis suspirium. Hoc pro certo habe, mea soror, futiles ac leues amatores lingua, sed veros amatores corde tantum loqui, atqui amor inter labra tantum natans, cum ipsa oratione euanescit; cordi vero infixus, quanto magis continetur, tanto magis accrescit. Si scire cupias quidnam omnium rerum quammaxime ames, cogita de quo plurimum cogites ac loquaris. Verus enim amor dissimulari quidem aliquantulum, occultari vero diu non potest. At si scire velis quid Amor sit, Epictetum audi, sic describentem. *Amor quid* *Amor est ociosi pectoris molestia: in puero pudor, in virgine rubor, in femina furor, in iuuene ardor, in sene risus, in derisore delicti nequitia.* At pessimus Amor est is qui impudicitiam producit: quam prisci Sapientes monstro leonis caput & draconis caudam habente depinxerunt, eo quod violenta res Amor sit, eius vero voluptas pœnitudinem

nem ac dolorem indiuisos habeat comites. Quia vero meaipsius non dico frons, sed penna etiam plura hac de re scribere erubescit, non sane dubito quin aliorum etiam plurimorum iudicia mihi subeunda sint, sic vbi epistolam hanc legerint ratiocinantium: O egregium monachum Gueuaram! qui de Amore deque Amantium cruciatibus sic loquitur, sic scribit, vt nihil aliud quam amori operam dedisse videatur. Quibus hoc responsum volo. Quum in mundo natus, in mundo educatus, cum mundo conuersatus sim, nihil mirum videri debere si cum mundo etiam aliquando mundanis rebus sim abusus. Sed gratias quantas angustia pectoris mei capere potest, Deo ago quammaximas, quod me è mundo extractum, ad religiosæ vitæ perfectionem perduxit, in qua peccatorum agere pœnitentiam queam. Quod vero de Amore hoc quidquid est scribere ac disserere volui, Deum ac conscientiam meam testem laudo, non ideo à me factum vt Amandi artem quẽquam doceam, sed vt ijs qui Amoris vim nondum experti sunt, quam noxia quamque luctuosa res sit demonstrem, quo eum non minus quam Scyllam aut Charybdim vitare discant. Si enim vel semel amore irretiri se passi fuerint, iam ante

Ab homine nihil humani alienum putandum.

prædico, millies errorem suum deploraturos, at ne semel quidem emendaturos.

Explicatio verborum supra positorum.

VErum vt ad donatæ tibi monetæ & verborum adscriptorum explicationem veniam; hæc quæ tu modo ab amatore tuo, ego iam olim à D. Paullo accepi. quæ quidem non eo quo ab illo tibi missa, sed quò à D. Paullo scripta sunt sensu tibi explicabo.

SS. literis non abutendum ad res profanas.

Principio impium illum ac sacrilegum detestor atque abominor, qui tam sancta verba ad rem tam profanam detorsit. Neque enim sacrarum litterarum monumenta eo fine consignata sunt, vt monetæ & id genus emblematis, sed vt Christianorum cordibus inscriberentur. Sed expendamus quid D. Paullus, quid item amator tuus scripserit, vt intelligas quantum inter vtriusque sententiam intersit. Amasij tui verba sunt: *Viuo ego: sed iam non ego, sed in me viuit quæ me mihi charior est.* At D. Paulus ita loquitur: *Viuo ego, sed iam non ego, sed Christus solum in me viuit.* Dixi, iterum atque iterem dico: Male sit pessimo isti nebuloni, qui ad vanos suos amores sacra scriptura tam turpiter abutitur. O sancte Paulle!

le!Credo equidem si vmquam suspicatus fuisses, fore vt verba tua, quibus ardentissimum Christi amorem ostendere voluisti, ad aulicum amorem transferrentur, ac veluti formula eius adhiberentur, numquam te ea dicturum, multo minus scripturum fuisse. Ante omnia ergo rogatam te volo, amantissima soror, vt monetam cui verba hæc inscripta sunt, statim confringas, aut verba illa deleri cures. Id nisi feceris, & Paullum tibi semper iratum, nec me vmquam germanum tibi fere, persuasum habe. Sed ad rem.

Ait Apostolus: *Viuo ego sed iam non ego, sed viuit in me Christus.* Obscura sane, atque adeo ænigmati similia hæc verba videntur. Quid enim hoc est quod dicit Apostolus, Viuere se, nec tamen se viuere? Quid? an non hæc maxime contraria, esse & non esse, viuere ac non viuere, vitam denique ac mortem copulare, atque vni veluti domicilio alligare videtur? Quocirca ad verba hæc bene ac recte exponenda non tam singulari ingenij acumine quam diuina gratia opus est. Non sine caussa vero dixi, obscurum atque adeo obscurissimum esse hoc D. Paulli dictum: Ait enim se viuere; statim deinde addit, se non viuere; tum subiungit, etsi

Viuere & mori quid sit.

viuat, non tamen se, sed Christum in se viuere: sic vt gloriari videatur se vitam cum eo qui vitæ dator sit & auctor, commutasse. O diuine Apostole! quamuis tua omnia sint præclare dicta, fateor tamen me verba ista tua legere quidem posse, non tamen penitus intelligere, multo minus gustare posse. adeo vt si intelligere te velim, exeundum mihi à me ipso sit. In quo enim Christus viuit, & qui in Christo viuit, is neque in se viuit, neque de se quidquam nouit. Tam tener namque diuinus est amor, vt cum nullo alio cuiuscunque extraneæ rei amore copulari queat. S. Augustinus verba hæc explicans, ait: *In eo quod quisque diligit, in eo viuit.* Quasi diceret, tantam vim esse amoris in corde quod occupauit, vt vltro à se exeat, & in id quod amat, immigret; sic vt non minus ei qui amat quam qui amatur, vitam præbeat. Si tu, ò amator, teipsum ames, in teipso viuis; si amicum, in amico viuis; si Christum, in Christo viuis. Vnde fit vt omnes qui se mutuo amant, vno corde sint contenti, & vno desiderio acquiescant. Quanta ergo amanti diligentia adhibenda est prius vt bene consideret quid sit id quod amat quam amare incipiat! Qualis enim fuerit amor quo teneor, talis erit vita quam ago. Qui male amarit, male etiam viuet; qui vero bene vixerit, bene etiam amabit: adeo

Sibi mortuus Christo viuit.

Ama, sed vide quid ames.

vt

vt si male collocatus sit amor, totum etiam vitæ tempus male collocetur. Non dicit Apostolus: Video Christũ, audio Christum, tango Christũ; sed ait Viuo in Christo. Neque enim vita in oculis quibus videmus, neque in manibus quibus tangimus, sed in corde quo amamus, consistit. Quapropter amor Christi & cor Paulli quamuis non eiusdem fuerint essentiæ, vnum tamen idemque desiderium habuerunt. Qui ex toto corde ac pectore amat, de eo quod amat semper cogitat, quod amat semper habet præ oculis, de eo quod amat semper loquitur, quod amat omni obsequio demereri sibi ac deuincire conatur, quod denique præstantissimũ habet ei dat quod amat, nempe cor suum. Mimus circumfertur vetus:

Amans iratus multa mentitur sibi.

Quo significatur animum ægrum atque iritatum multa minari nec exsequi, multa promittere nec implere, multa suspicari nec indagare, multa deniqui dicere nec facere: siquidem nouit forte quid amet, non vero animaduertit quid loquatur. Nec ab hoc loco alienus & hic mimus est:

Amoris vulnus idem qui facit sanat,

quo innuitur, valde periculosum esse Amoris vulnus, quum medicina in eiusdem manu sit qui vulnus inflixit: sic vt in Amoris

ris castris is qui medetur vulneret, & qui vulnerat medeatur. Sed nugas has atque ineptias vanis ac mundanis hominibus relinquamus, qui dicere non possunt; Viuo ego, sed iam non ego; sed potius: Morior ego, sed iam non ego: vt qui neque vere vmquam viuere incipiant, neque mori vmquam cessent. Cor amore Christi flagrans, nullum suiipsius sensum habet, de se numquam cogitat, se non amat, se non desiderat; sed quasi extra se positum, ac domi peregrinans, immo ab omni sui conuersatione alienum, cum Apostolo dicit: *Viuo ego, sed iam non ego, sed viuit in me Christus.* In hominibus ingenio ac consilio promtis, & sæcularia negocia impigre ac sedulo obeuntibus viuidum esse spiritum dicere solemus: quibus tamen sæpe nulli magis sunt mortui. Nimium enim quantum inter se differunt, Viuere in Christo, & viuere in Mundo! Vt namque vitam acquiramus, vita nobis perdenda; & vt viuere possimus, moriendum nobis est: sic vt qui Christum sequi velit, seipsum persequi; & vt faciat id quod debet, id quod cupit fugere atque intermittere debeat. Numquam Christus in Apostoli cor immigrasset, si ille non à seipso exijsset; numquam in eo vixisset, si non sibiipsi prius fuisset mortuus. Ex quo sequitur, vt Christus in nobis viuat, propriam vitam

Amor mundi, Mors.

Vita mors est, mors vita.

tam quasi nobis abdicandam esse. O Iesu benignissime ! ô vnica animæ meæ vita ! Vtinam vere cum Apostolo dicere possim : *Viuo ego, sed iam non ego, sed viuit in me Christus* ! Viuo ego in te quando humilis sum ; viuo in me quando superbio ; viuo in te quando te laudauero ; viuo in me quando mundi vanitatibus fuero deditus ; viuo in te quando te amauero, viuo in me quando tui fuero oblitus: sic vt viuam tibi, mihi moriendo, & viuendo tibi, mihi moriar.

Ex his quæ dixi hactenus, facile dispicere poteris, mea soror, quanta differentia sit inter id quod D. Paullus in epistola sua scripsit & id quod amasius tuus monetæ inscriptum ad te misit; quam rogo iterum atque iterum vt quamprimum cõfringas, ac confractam ei remittas. neque enim bonam tuam indolem ipsius stultitia corrumpi par est. Toti denique gynæceo meis verbis salutem dices, lectisque his literis admonebis, vti primam huius epistolæ partem tamquam ab aulico, alteram vero tamquam à Christiano profectam accipiant atque interpretentur. Æquum vero esse, vt id potius quod velut prædicator, quam quod velut peccator exposui, laudent ac memori animo recondant. Tibi interim munusculi loco mitto frustum panni Hollandici lintei, thecam

Non tam quid quam quomodo dicatur, considerandum

thecam scriptoriam, & librum Horarum: neque dubito, fore, vt quæ dixi, nimis multa, quæ mitto, nimis pauca tibi videantur; atque adeo vnà cum sociabus tuis prius de verbis meis querelam Instituturam, quam vllum ex libello illo horarum pensum persoluturam. Vale etiam atque etiam, mea soror: quam felici coniugio auctam vnice videre exopto. Burgis III. Iauuar'j MDXIX.

Ad FRANCISCVM MANRIQVES, &c. EPISTOLA

In qua ostenditur, quam periculosum sit maritis coniugij fidem violare.

Difficile est quidquid in aiti faciunt.

Escio equidem an vel charta nimis aspera, vel atramentum nimis crassum, vel calamus male temperatus, vel alia caussa tertiùm iam mihi epistolæ huius scriptionem auspicanti, remoram obiecerit, adeoque fecerit, vt quę iam scripseram, semper vel deleuerim vel eraserim, chartam deni-

denique ipsam consciderim atque abiecerim. Scribenti mihi non raro memoria tam facilis ac fecunda, & eloquentia tam promta est, facilime vt omnia ad manum succedant, ac verba etiam non vocata vltro sese offerant: econtra nonnunquam is ingenij mei stupor, ea iudicij tarditas est, vt nec quidquam quod vel dictu mihi, vel alijs lectu dignum videri possit, in mentem veniat. Sed enim rem postea accuratius perpendens, facile intellexi nihil aliud & ingenio meo nubem, & pennæ meæ remoram obiecisse, quam querulum illum & infelicem vitæ statum in quo iam cum cognata mea Teresia versaris; cuius fortuna non minus consolatione indiget, quam vita tua correctione. Equidem omnia expiscatus sum, vt pernoscerem vtrius culpa matrimonio vestro labes hæc atque infelicitas obuenerit. At nisi vel ego ipse, vel alij me fallant, illam quidem omni culpa vacare, eamque tibi soli imputandam esse deprehendi. Quod si illa culpæ quocumque modo affinis esset, hoc tibi de me promittas velim, neminem ab illa acerbiores pœnas quam me ipsum exacturum. Nobiles enim & generosæ mulieres ob grauia delicta non verbis tantum castigandæ, verum etiam morte & supplicijs acerbissimis afficiendæ, atque adeo viuæ defodiendæ sunt. In viro enim plus

Mulier etiam suspicione carere debet.

plus non requiritur quam vt probus sit; at in femina non satis est vt proba sit, nisi etiam proba videatur. Quum ergo vxor tua, mea cognata, non solum honesta ac proba sit, verum etiam ab omnibus pro tali habeatur; mihi innocentiam ipsius defendenti tuamque culpam accusanti ignoscere debes; non ignarus à cognatis atq; amicis & cõsilia petenda, & remedia acceptanda esse.

Qualis vxor ducenda. Philosophus quidam rogatus, quali cum muliere matrimonium esset contrahendum, respondit, cum ea quæ sit nobilis, vt maritus propter eam honoretur; quæ diues sit, vt vitam tanto melius sustentare possit; quæ sit iuuencula, vt marito seruire queat; quæ formosa sit & casta, ne pudicitia eius custode opus habeat. Si quis vir vxorem absque his conditionibus elegerit, cum eo melius actum iri existimo, si pompa ipsi funebris, quum si thorus nuptialis adornetur. Neque enim quidquam est infortunatius eo qui in vxore eligenda aberrauit. Recte tamen ac vere à Boetio in libello de consolatione Philosophiæ *Nihil in hac vita perfectum.* dictum existimo, *nihil esse ab omni parte beatum* Id quod tam in naturalibus quam humanis rebus omnibus experientia demonstrat. Ignis calore suo corpus fouet; ardore cruciat. Aer temperatus recreat;

creat; distemperatus, valetudini officit. Terram laudamus, vt quæ omnis generis fruges nobis producat; eam vero auersamur, quæ & seminantibus ingrata est & sterilis, & scrupositate sua nostros ambulantium pedes offendit. Aquis tam fontium quam fluminum, quod illæ sitim restinguant, hæ vero pisces nobis, aliasque commoditates præbeant, delectamur: eædem tamen plurimos homines absorbent, & eluuionibus magnas inferunt calamitates. Iumenta magni facimus, vt quibus vehimur, & quibus agros nostros aramus; eadem tamen difficile gubernantur, & magnis cum impensis aluntur. Cibus abundans & superfluus vires tam corporis quam animi suffocat; nimis tenuis, debilitat. Diuitiæ curarum, paupertas molestiarum plena est. Solitudo tristes, frequens turba morosos facit. Qui alto & acuto sunt ingenio, plerumque stultitiæ aliquid admistum habent; qui rudi, pecoribus pæne sunt accensendi. Qui diuortium facit, auctoritatem perdit; qui vxorem seruat, infinitas curas & molestias sibi seruat. Qui liberis in matrimonio carent, orbitatem suam; ijsdem aucti, curas & labores suos deplorant. Assiduo labore corpus defatigatur, raro languescit.

Iam

Iam ad homines qui vmquam vixere celeberrimos veniamus; ſane tam quod vituperium quam quod laudem mereatur deprehendemus. Herculis robur ac fortitudo commendatur; eiuſdem tamen tyrannis vituperatur. Thebani Alcmanem vt ſobrium laudant, in eodem tamen linguæ petulantiam notant. Lacedæmonij Lycurgum velut reipublicæ regendæ peritiſſimum commendarunt, eundem tamen vt minus æquum iudicem calumniati ſunt. Athenienſes Platonis diuinam doctrinam ad cœlum vſque extulerunt; ſed eiuſdem notarunt parcimoniam. Æneas Troianus ob pietatem erga patrem bene, ob perfidiam erga patriam, male audit. Iulij Cæſaris laudatur manſuetudo & ad ignoſcendum facilitas; eiuſdem notatur ſuperbia & faſtus. Bellicoſus fuit Hannibal, ſed verſutia adeoque perfidia plenus. Balduinus Longobardorum dux ob beneficentiam & liberalitatem commendatur; idem tamen ebrioſitatis inſimulatur. Eloquentiæ laudem in Phalari crudelitas obſcurauit. Denique da mihi quemcumque alium quantumuis magnum, cui non labecula aliqua fuerit aſperſa? Non eſt ſine furfure farina, non ſine putamine nucleus, non ſine cortice arbor, non ſine palea granum, non ſine vitio homo quicumque. Quod ſi inter viros nemo omnibus perfe-

ctus

ctus virtutibus reperitur, sed magnis plerique sunt vitijs obnoxij: quid de muliebri sexu dicemus, qui & natura imbecillior est, & facilius seduci potest? Mihi vltimam pueritiæ meæ memoriam recolenti vix quidquam frequentius auditum occurrit quam virorum de vxoribus & vxorum de viris querelæ: inter quos si ego constituar arbiter, illorum caussam iustã, harum vero non iniustam pronunciauero. Vt enim diuersa vterque sexus ratione creatus fuit, sic vtrique diuersę admodum conditiones atque affectus sunt innati. Præter vnum Dominum & Seruatorem nostrum I. Christum, matremque Virginem benedictam, nemo vmquam culpæ fuit expers: sic vt meo iudicio non tam scandalizari debeat qui alios videt peccãtes, quam mirari si quemquam quidquam videat boni facientem.

Vteres querela & iusta in matrimonio.

Sed quorsum hæc tam multa? Eo nempe, mi affinis, vt in memoriam tibi reuocem coniugium quod cum Maria Teresia cognata mea olim, & illa tecum, non vlla coacti necessitate, sed mera voluntate inducti contraxistis. Illa enim quia virgo erat ampliter dotata; tu quia fratrum natu maximus, opulentam hæreditatem creueras, facile vterque luculentam matrimonij conditionem inuenissetis. Sed tu velim cogites, satis illam a te visam, omni obser-

Matrimonia vltronea.

uantia & seruitio cuitam, atque etiã adeo multa importunitate exambitam, eum in finem, vt relictis alijs, te maritum sibi deligeret. Quod quum illa fecerit, alijsque repudiatis conditionibus, se tibi mancipauerit; non video quomodo æquum sit, vt tu ipsa posthabita, alijs iam placere studeas. Quod tanto magis mirum mihi videtur, quod sciam paucos tui similes tam generosam, opulentam, ætate & forma florentem, tantisque virtutibus ornatam habere vxoré; sic vt ex aulicis nemo tibi condoleat, inuideant fere omnes. O quammultas videmus mulieres, quæ si vel maxime diuites sint, formosæ tamen non sunt; aut si formosæ sint, non tamen sunt nobiles; aut si nobiles sint, non tamen castæ sunt ac ceteris sexu illo dignis virtutibus præditæ; aut si quibus oportet virtutibus ornatæ sint, non tamen sunt iuuenculæ; aut si iuuenculæ sunt, aduersa tamen fama laborant: sic vt maritis plorandi, & amicis gratiam inter coniuges resarciendi numquam desit materia. Tam prospere ac feliciter nonnulla eueniunt coniugià, vt diuinitus facta; alia vero tam infortunata sunt, vt ab ipso diabolo, (si ita loqui licet) conciliata videantur. Ex quo merito felices illi, meo iudicio, habendi sunt qui felici coniugio sunt potiti, at quibus mulier nobilis, diues,

Nulli omnia contigerunt.

diues, iuuencula, formosa & virtutibus ornata mulier contigit, & tamen alienos quærunt ac venantur amores, ijs ego neque stultius neque infelicius quidquam fieri posse existimo.

Sed vt ad rem ipsam propius veniam, sic habeto, Mariam Tereſiam vxorem tuam, cognatam meam, dolenter apud me questam esse, te nocturno tempore domo egredi, sectari scorta, pererrare plateas, prensare lenas, inire diuersoria, conducere fidicines, atque hoc modo facultates tuas non sine summo vitæ discrimine, turpiter abligurire. Quum vero tu antehac vniuersam fere Galliam, & Lusitaniam, & Italiam ac Germaniam peragraris, iamdudum, mi affinis, tempus mihi videtur vt nugis istis relictis, sapere incipias, præsertim quum propriæ familiæ cura tibi iam incumbat. Iuuentutis excessus ætati solemus tribuere; at maritorum illicitos amores sectantium, ac sua per summum dedecus abligurientium leuitati nulla omnino potest idonea reperiri excusatio. Vere illud, atque adeo libere affirmare mihi posse videor, qui tam cum vxore quam facultatibus suis calculum male ponit, omnium suarum rerum rationes pessime subducturum. Quod si tu ita vt cœpisti perrexeris, neque cupiditates suas

Aetas alia alios mores postulat.

refrænaueris, nihil aliud tibi exſpectandum ſcito quã exiſtimationis infamiam, periculum animæ ac corporis, domeſticorum ſcandalum, & fortunarum detrimentum. Quamprimum enim vxor mariti leuitatem ſubolfecerit, clam quæ poteſt ſurripere ac domo exportare incipit. Quod ſi non moueat te animæ periculum; fortunarum ſaltim damnum te moueat: quarum, vxore iam ducta, & liberis auctus, non dominus es, ſed tutor tantum & adminiſtrator. nec minori pœna dignus eſt qui fortunas ſuas dilapidat quam qui alienas furatur. Non mouet te fortunarum iactura? at honorem ſaltim & exiſtimationem tuam tuearis. Quod ſi honoris iactura non afficeris; moueat te ſaltim animæ periculum; quum tam tenera Chriſti lex ſit, vt vel cogitatione violetur, & tam ſtricta Dei mandata, vt alienas vxores non modo non contrectare, ſed ne concupiſcere quidem liceat. Si non moueat te animę, at domus & familiæ tuæ periculum te moueat. Quamprimum enim leuium feminarum amores ſectari cœperis, & de tua & familiæ tuæ ſalute actum eſſe exiſtimato. Quod ſi nulla te erga domum ac familiam afficit pietas; at capitis ac vitæ tuæ rationem habe. Sic enim plerumque fieri videmus, vt cui omnes aquæ dulces ſunt, & qui omnium fores pultando oberrat,

Quæ illicitos amores ſequantur incommoda.

oberrat, tandem propter illas ipsas quarum caussa honorem iam ante perdidit, tandem valetudinem quoque, atque adeo ipsam vitam perdat. Credo ego vxorem tuam multo facilius passuram vt parce illam habeas, arcte custodias, incessas conuitijs quotidie, immo verberibus contundas, quam vt alienos amores secteris. Neque enim quidquam ægrius mulieri potest accidere, quam si maritum videat secum quotidie expostulantem ac iurgantem, cum alijs vero se oblectantem. Nescio ego, an maior dicenda sit mariti confidentia, res eiusmodi facere audentis; an vxoris patientia, fieri ista sustinentis. Quem enim ad insaniam ista non redigant? maritum foris ridere, domi iurgare; surripere vxori quod amicæ largiatur; amicam bene ac delicate, vxorem male atque aspere tractare; domi cum fame liberis conflictantibus, foris alienos pascere ac saginare. *Mulieres ζηλοτυπία laborant.*

Ceterum non Christianæ tantum verum etiam naturalis legis hæc vis est, vt quam fidem vxor marito debet, eandem maritus debeat vxori. Ideoque facile ego mihi persuadeo, si quam promta mulieribus de viris est querela, tam facilis esset castigatio; nec tam frequentes illarum de viris querimonias, nec tantam maritorum in peccando fore confidenti- *In Matrimonio reciproca esse debet fides.*

 am.

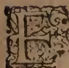
am. Ab illa ipsa hora qua contractum est matrimonium, neque vir neque vxor sui corporis habet potestatem: adeo vt quisquis eius alteri copiam fecerit, fure peior censendus sit. Caue ergo, mi affinis, ne vxori tuæ, cuius ætati & formæ nonneminem insidiari credibile est, caussam des amorem suum aliò transferendi. Prognata est illa è Gueuararum, Bassanorum & Roblesiorum stirpe, in qua nulla omnino leuis femina, nec vir dissolutæ vitæ est repertus. Nobis certe quotquot cognatione illam attingimus, abunde satisfeceris, si tam fidelis ipsi fueris maritus quam ipsa fidelis tibi est vxor. Quod si nec animæ nec honoris tui respectus hoc vt facias à te impetrare non potest, impetret saltim domesticæ pacis ac tranquillitatis desiderium. Crede enim mihi, voluptates eas omnes quas foris ex alienis ceperis, domum tibi reuerso care admodum constituras, ac multis iurgijs ac conuicijs redimendas fore. Quam sapiens enim, modesta ac taciturna sit mulier, citius tamen vitam amittet quam zelotypiam celabit. Sed neque lenarum neque famularum taciturnitati hac in re fides: qui si vel maxime te non prodant, tanta tamen eiusmodi in rebus vxorum est sollertia, curi-

Ex vna voluptate mille doloris.

curiositas ac perspicacia, vt quo maritorum latibula peruestigent, viuos pecunia corrumpere, & carminibus mortuorum manes euocare non vereantur. Sed quoniam inuitus initio in tam odiosæ rei mentionem incidi, plus quam tempestiuum mihi videtur vt epistolæ huic finem imponam. Vnum hoc prius à te peto ac contendo, vt superioris vitæ culpam emendare velis. Quod si feceris, nobis quidem rem gratam tibi vero vtilem, honestam ac necessariam feceris. Sin minus, illud scias me quidem affinem tibi nomine, affectu vero amicum nequaquam futurum. Quod restat, Dei optimi maximi tutelæ teque meque commendi: te, vt melius sapias; me, vt seruire ipsi, vt debeo, possim.

Auilæ VIII. Ianuarij Anno
MDXXVII.

Ad
N. GVEVARAM,
AVCTORIS COGNATAM,
EPISTOLA
In qua eius caniculæ obitum lugentis stultitiam irridet.

T mœrorem tuum, & caussam eius ex literis illinc ad nos scriptis intelleximus: sed, mihi crede, numqum tu tantum ibi fleuisti, quantum nos hic risimus. Fuit semper hæc ab initio mundi, atque ad finem eiusdem erit rerum humanarum conditio, vt flente vno, alter rideat; vno surgente, alter ruat. Sic videas alibi summam in mari esse malaciam, alibi tempestatem & procellas sæuire; & in terra hic pluere, ibi solem lucere. Sic inter homines huic oculi ex fletu, illi ex risu ilia dolent. Quemadmodum vero tempestatem tranquillitas, & tranquillitatem tempestas; sic res aduersas secundæ, & secundas aduersæ excipere solent; eoque cauendum vt neque illis deprimi, neque his efferri nos patiamur. Neque enim vmquam vllus dolor tantus

Varius mundi status.

tantus fuit quin tandem aliquando cessarit, neque vllum tantum gaudium cuius extrema fere luctus non occuparit.

Nobis quidem hic postquam tam de catellæ tuæ morte quam de tuo inde concepto mœrore renunciatum est, mihi crede, vix ridendi finem facere potuimus. Quid enim magis ridiculum hominem catellæ morte sic affici, vt in febrim incidat, ac lecto decumbat?

Quæcumque in hominum vita eueniunt, triplici fere modo accipiuntur. Aut enim deplorantur, aut ridentur, aut dissimulantur. Me si quis roget quid in hoc tuo casu faciendum sit, equidem nec deplorandum, nec dissimulandum, sed multo risu prosequendum esse censeam. Amasti enim antea vti vana, iam ploras vti fatua mulier. Multis verbis Gaspar Gueuara cognatus noster me rogauit, vt te inuiserem, ac consolarer; quam aiebat non minus catellæ suæ morte affici quam olim ego germanæ meæ sororis Franciscæ fuerim affectus. Cui respondi: Pueros recens natos nec ambulare, nec edere, nec loqui, flere tamen posse; eoque non fletum, sed caussam fletus spectandam esse. Prima nostra omnium mater Abelem filium suum, Iacobus Iosephum, Dauid Absalonem, Annas Tobiæ absentiam, Hieremias propheta Hierosolymitanæ vrbis excidium,

Aut ploramus, aut ridemus, aut dissimulamus.

Magdalena peccata sua, & Seruator noster Lazari mortem defleuit. Quid tu, mea cognata? Canem nempe luges. quod genus luctus neque audiuisse neque legisse me vllibi memini. Quod si lachrymæ sanguinis guttæ sunt ex corde ad oculos defluentes, multum sane facere existimandus est qui amici mortem deplorat. Immo tantum ego tamque gratum officium præstitisse illum iudico qui vnica lachrymula, amici mortui sepulcrum irrigat, quam qui viuo fortunas suas omnes communicauit. Pedum est ambulare; linguæ, loqui; manuum, laborare; flere, cordis. Sunt enim oculi nihil aliud quam porta visus, & cordis velut spongia, qua ipsius affectus eliquantur. Anxium & afflictum cor medio corpori inclusum, nec pedes habet ad ambulandum, nec manus ad laborandum: sed lingua tantum quid amet indicat, & lachrymis quid doleat, testatum facit. Quod si tam cor quam oculos flentis inspicere liceret, videremus profecto tot sanguinis guttas de corde cadentes, quot lachrymarum guttæ ex oculis promanant. Si enim cor non mœreret, oculi certe non plorarent. Ex quibus sane facile intelligi potest, mea cognata, quam tenere catellam hanc amaueris, cuius mortem tam impotenter defles. Si enim scire velis quid maxime quis-

Lachrymarum vis.

quisque amet aut oderit, non linguæ verba, sed cordis suspiria spectabis. Lingua cogitationum, at lachrymæ amoris sunt interpretes. Et verba quidem quæ tam viri quam feminæ loquuntur sæpe ficta sunt; lachrymæ vero quas profundunt veræ sunt. Iniuriam profecto mulieribus viri faciunt, in eo quod lachrymas earum fictas esse dicunt; quæ quidem semper veræ sunt, sed in eo viros decipiunt, quod hoc vel illud se deplorare simulant, quum tamen aliud deplorent. At per ludum & iocum quasi animi caussa lachrymas profundere eas posse, non facile mihi quisquam persuadebit. Hanc vero dissimulationem aliud se deplorare quam reuera deplorant fingentium, nec laudi illis nec vitio dare possum. Excelsus namque animus nihil magis celat & abscondit quam quod omnium maxime amat. Importunus est quisquis alterum rogat, quid mœstus sit? cur fleat? quid cogitet? quid animo inclusum gerat? Quorum importunas interrogationes si quis ambigua responsione eluserit, haud multum, meo iudicio, peccabit. Neque enim fletus nostri caussa alteri reuelari potest, quin simul quod amamus prodatur.

Lachrymæ amoris interpretes.

Mulierum lachrymæ quales.

Hæc omnia eò à me dicuntur, mea cognata, vt lachrymarum tuarum defensionem quodammodo suscipiam, quas ex bono

bono quidem & non ficto, sed parum prudenti animo profudisse te credo: præsertim quum audiam febri te etiamnum, atque adeo lecto affixam detineri. Verumenimuero vt fatear tibi quod res est, non tam ego fletum tuum admiror, quam causam eius detestor. O quanto satius fuerat peccata quam caniculam à te defleri! Quis ferat, virginis genere illustris, vita honestæ, opulentæ patrimonio, venustæ forma, moribus amabilis, & ceteris in rebus cordatæ ac prudentis animum catellæ amore occupari? præsertim quum amans & amatum, vt Plato docet, vnum fiant. Ex quo sane sequitur qui rem rationalem amet, rationalem quoque fieri; qui brutam, brutum. Quum tu ergo canem amaueris, si quis sibilo illo, bis, bis bis, canum more te vocauerit, an merito ei irasci possis? Dici non potest quantum hic tuus tam ineptus caniculæ amor ruborem ac pudorem mihi incutiat: quem plerique alij non rident tantum, sed etiam vituperant. Et profecto non iniuria. Neque enim vel oculi vel cogitationes nostræ in res tam nihili defigédæ sunt, sed in eas quæ & amari dignæ sunt, & quæ amatæ amanti quum decus afferant tum vtilitatem. Optima & præstantissima corporis pars Cor est; Cordis, amor: qui si male collocetur, næ ego infelicem illum hominem existimandum puto.

Peccata defleda.

puto. Neque enim vmquam bene viuet qui male amat.

Sed videamus quid tu amaris. Caniculam amasti; quæ ad nihil aliud tibi profuit, quam quod vestes tuas, pilis, sinum pulicibus, cubiculum sordibus oppleuit, latratu somnum tibi interrupit, & à puellis forte calcata, ad iram & iurgium te prouocauit. Quantum vero negocij bestiola illa tibi facessiuit? quæ æstate sapone lauanda, hyberno tempore sinu fouenda, optimis de disco tuo buccellis alenda, tum precioso etiam collari & nolis argenteis deauratis exornanda, contra denique cynocleptas tam sollicite custodienda fuit: vt nulli fere liberi parentibus maiores curas exhibere possint. Equidem nescio vtrum felicior catella illa fuerit, à te tantopere adamata; an tu infelicior quæ rem tam vilem ac contemtam amore tuo dignari non dubitasti. Illud vero scio, tam vicinos quam domesticos caniculam hanc summo odio habuisse, quod illi amici quidem tui dicerentur, hæc vero optimas de mensa tua buccellas deuoraret. Nō reprehendo eos qui simiam, cercopithecum, psittacum, sciurum, aut quid tale animi caussa alunt; at stultitiæ eos damno qui res has nimiopere amant. Et illorum quidem vita necessarijs alimentis sustentāda, mors vero nequaquā lachrymis prosequēda est. Quo-

Caniculæ incōmoda.

Quoniam ergo caniculæ obitum tam grauiter fers, non parum à prudentis & Christianæ feminæ officio discedere te pro certo habeto. Qui enim cor vere Christianum habet, non rem tam nihili qualis est bruta illa bestiola, sed peccata potius sua deplorabit. Quod si prætori Caratanensi caniculæ tuæ mortem & peccata tua eadem lance quis appenderet, eum sane hanc sententiam pronunciaturum existimo, mortem caniculæ risu, sed peccata tua lachrymis prosequenda esse. Quod vero contra plerumque fieri videmus, caussa est quod rei amissæ iacturam facile sentimus, at peccatorum nullam habemus rationem. Proinde æquius est vt Dei potius qui te creauit, quam caniculæ quæ tibi mortua est, memor sis. Neque enim anima tantum, verum etiam intellectus à Deo tibi datus est vt scire posses quomodo tam canicula quam quibuscumque alijs rebus vti debeas. At misera illa nihil aliud habuit quam linguam ad latrandum, & dentes ad mordendum.

Quamuis autem omni pietate erga mortuam hanc caniculam defuncta tibi videare, ego tamen illud à te neglectum, eoque grauiter dolendum tibi puto, quod ad funus eius Confraternitatem Misericordiæ non aduocaris, vt eius deprecationibus & indulgentijs misera illa frui posset.

ſet. Alexander Magnus equo ſuo Bucephalo, Auguſtus Cæſar pſittaco, Commodus ſimiæ, Heliogabalus auiculæ, Virgilius Culici magnifica tam ſepulcra quam epitaphia conſtruxerunt, adeoque exſequias celebrarunt. Equidem credo, ſi hæc tibi nota fuiſſent exempla, te illorum imitatione non honeſta tantum ſepultura, verum etiam funebri apparatu & exſequijs catellæ tuæ funus ornaturam fuiſſe: quamuis lachrymæ tuæ multo plus quam funebris illorum apparatus & ſepultura, tam ſtultitiæ quam dedecoris habere videantur. Sed & illud à te per ſummam negligentiam omiſſum mihi videtur; quod Gallardam obſtetricem parturienti caniculæ non aduocaſti, nec S. Chriſtophoro votum feciſti, nec S. Quitteriæ zona parturientem incinxiſti. Quæ remedia neſcio vtrum viuenti plus quam mortuæ fletus tuus fuerint profutura. Sed & crediderim gallinas ad offam, & oua placentę conficiendæ, tum ſaccharatos alioſque id genus liquores quibus ægram reficeres, & munda lintea quibus catulos inuolueres, in parato habuiſſe. Quod ſi ita eſt, age velut inter cognatos quæ dixi iſta ita diuidamus, vt tu gallinas & electuaria mihi mittas, lachrymas vero tuas tibi ipſi ſerues. Sed iam extra iocum: meum conſilium

est vt lachrymas omnes abstergas, & è lecto quamprimum surgas, ne non nugas agere, sed desipere, atque adeo insanire videaris, &c. Burgis VIII. Ianuarij MDXXIV.

Ad D. VILIAPANDVM PRAETOREM GRANATENSEM EPISTOLA:

In qua de boni Iudicis officio disputatur.

Itteras tuas, vir doctissime & amice singularis, Velliegas domesticus tuus mihi reddidit, ex quibus intellexi cur & serius ad meas responderis, & cognati mei Petri Gueuaræ caussam hactenus expedire non potueris, ob multiplices nempe occupationes & lites, quibus forum illud perstrepat. Quam tuam excusationem non solum admitto, verum etiam de ijs quæ in cognati mei caussa hactenus egisti, gratias habeo atque ago.

Ceterum pro ea qua semper te complexus ac prosequutus sum beneuolentia facere

hoc loco non possum quin admoneam te atque horter, vt in munere tuo tam graui administrando non diligenter tantum sed caute etiam ac prudenter verseris. Quibus enim de alijs iudicandi & iustitiam administrandi commissa est potestas, memori animo semper infixum illud tenere debēt, quod Iosaphat rex iudicibus à se super populum Israeliticum constitutis præcepisse dicitur, quum ait: *Videte quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: & quodcumque iudicaueritis, in vos redundabit.* Similia præcepta Iethro Moysis socer iudicibus præscribit. Is enim quum vidisset Moysen vt populum iudicaret sedentem, & populum à mane ad vesperam ei assistentem, sic inquit: Quid facis in plebe. Cur solus sedes? & omnis populus præstolatur à mane vsque ad vesperam. Cui respondit Moyses *Venit ad me populus quærens sententiam Dei Quumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei & leges eius.* At ille: *Non bonam rem facis Stulto labore consumeris*, &c.

Iudex quod obseruare debeat

Hic notandum est, quod Moyses populo ius dixerit, hoc loco nequaquam improbari. Neque enim malum hoc sed bonum erat opus; quod tamen si alia ratione fieret, melius esse potuisset, vt postea dicetur. Minus namque bonum cum maiori

collatum, vitiosum quodammodo, adeoque vix bonum videtur: sicut econtra minus malum cum pessimo comparatum, quandam boni rationem habet. Quo sane sensu Ietro Moysem ait, *Rem non bonam facere.* eoque addit: *Stulto labore consumeris & tu, & populus iste qui tecum est. Vltra vires tuas est negocium. Solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea atque consilia: & erit Dominus tecum. Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinent vt referas quæ dicuntur, ad eum: Ostendasque populo ceremonias & ritum colendi viamque per quam ingredi debeant, &. opus quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos qui iudicent populum omni tempore*

Viris committenda iudicia.

In hac Ietronis Moysi dato consilio primo notandum est quod ait, Prouide *viros*: innuens Mulieribus nequaquam iudicia vel imperia committenda esse, ob summam quæ huic sexui innata est, inconstantiam, leuitatem ac temeritatem. Sed & *viros* ait eligendos, non pueros. Præclare, vt omnia, D. Augustinus, Facile ait, esse iudicare, at iudicatum rescindere, durum esse ac difficile. Quocirca Iudicem nō puerū, nō simplicē aut fatuū, sed ætate grauē, sūmaq; prudentia, castitate & tēperantia ornatū esse oportet; quiq; adeo à plerisq; om-

nibus pro ſale terræ, vt cũ Chriſto D.N. loquar, & luce Mũdi habeatur. A tali enim, nõ ab alio Iuſtitiã adminiſtrari videmus.

Romanum Imperium quamdiu in ſenũ ac prudentum Virorum fuit manibus, non integrum tantum & ſaluum mãſit, verum etiã incredibilia ſumſit incremẽta; at quã primum eiusdem gubernaculis iuuenes inexperti ac temerarij ſunt admoti, primo iuſtitia, deinde ipſa Reſpublica, atque adeo quo totum terrarum orbem ante complexi fuerant, ingens illud imperium fuit peſſumdatum. Recte ergo Ietro in populi Rectoribus ſapientiam requirit, vt ſcilicet quid iuſtum & æquum ſit, intelligant, atq; ita ex æquo & bono ius dicere, & ſalutaria alijs conſilia dare poſſint. Væ enim eis qui cæcos ſequuntur duces! *Sapiẽtibus*

Vult etiam Ietro, vt Iudices Dei ſint timentes. Recte aureum illud eloquentiæ flumen S. Ioannes Chryſoſtomus in Homelijs ſuper Euangelium D. Matthæi inquit, eum qui homines magis quam Deum timeat, facile à iuſtitia declinaturum. *Dei timentibus:*

Eos denique ad iudicandi munus adſciſcendos ait Ietro, qui auaritiã oderint, id eſt, qui donis & muneribus, etiã ſapientum oculos excæcantibus, & iuſtorũ verba peruertentibus, corrumpi ſe non ſinant. *non auaris.*

Ego, vt & ipſe aliquid dicã, ſic exiſtimo, Iudici eadẽ obſeruãda quæ ijs qui pugilatu

sese exercent. Vt enim his interdicitur, ne punctim feriant, aut lethiferis ictibus ilia statim petant: sic quibus Iustitiæ administrandæ munus incumbit, nihil magis cauere debent, quam ne acerbioribus ferendis sententijs & sanguini fundendo assuescant. Rerum enim capitalium iudices, qui munus suum ita exercent vt vltionis cupiditati simul satisfaciant, subtilis Doctor Scotus ait mortaliter peccare, adeoque homicidas esse. Et sane tales ego nequaquã pro Iustitiæ ministris, sed pro exsecrabilibus tyrannis habendos censeam. Sed nec immodicis mulctis reorum facultates bonus Iudex exhauriet. Quia quidem in re multi non leuiter peccant, qui ærarium Principum, subditorum sudore & sanguine augere student. Enimuero & illos tam graues mulctas miseris imponendo, & hos, exigendo, tam temporali quam æterna salute sese euersuros prædico. Neque enim iusta est Principum excusatio, culpam omnem in Iudicem conferentium: quum eorum sit non tam mulctas exigere, quam sententiæ æquitatem diligenter examinare, & in omnibus conscientiæ recte consulere. Multi enim Iudices vt Principis fiscũ locupletent, subditos etiam iniustis, aut certe æquo grauioribus mulctis vrgere nõ verentur: quorum flagitijs Princeps nequaquam subscribere debet. Requiritur ergo

Iudici cauenda acerbitas.

in

in Iudicibus, vt ab omni tam crudelitate quam auaritia alieni ſint, ne tanquam hirudines ſubditorum ſanguinem ac medullam exſugant; multo minus vero munera accipiendo, iuſtitiam corrumpant. Iuſtitiam olim pictor quidam depinxiſſe dicitur, oculis captam & manibus truncatam. Eam picturam quum alius vidiſſet, atque ab illo imperfectam relictam exiſtimaret, ad ea quæ deerant ſupplenda manum admouit. Id ille conſpicatus, grauiter homini ſuccenſuit, inquiens: Quid tu, inepte, corrigere ea vis quæ correctione nō egent? Equidem ſi iuſtitia oculos haberet ad προσωποληψίαν, & manus ad δωροδοχίαν non ego illam Iuſtitiam, ſed omnis iniuſtitiæ matrem dixero. Qua pictura ac verbis pictor ille Iudicibus omnem officij ſui rationem breuiter quidem, ſed accurate deſcripſit. Vt enim ad ſcopum collineantes, alterum oculum omnino claudunt, altero vero conniuent, quod niſi faciant, ſcopum feriendi nulla ſpes eſt; ſic Iudex vt recte iudicet, ac medium tangat, tam oculos claudere debet, ne vllo vel munerum vel perſonarum reſpectu moueatur, quam manus abſtinere, ne donis ac muneribus à recto & iuſto transuerſus agatur: atque ita pro pecunia animam ſuam pignori opponat. In quam ſententiam S. Auguſtinus Sermone quodam Iudices grauiſſimis ver-

Pictura Iuſtitiæ.

bis mouet, vt tam audiendis partibus quā iure dicundo, nihil quam ipsam Iustitiam præ oculis habeant, & ne ab innocentibus quidem vllum accipiant munus, aut quidquam vel ipsi faciant, vel ab alijs fieri permittant, quo alterius caussa deterior reddatur. Dona enim, vti paullo ante quoque diximus, & sapientum oculos excæcant, & iustorum verba peruertunt. Id vero tanto magis cauebit Iudex, ne cum paruo dono, ipsius inferni accipiat velut auctoramentum. Neque enim in uitum lucrum sine iusto damno haberi potest. Vbicumq; tale lucrum, ibi damnum quoque statim præsto est. & illo quidem arca fortassis aliquāto fit plenior; at hoc cōscientia vulneratur. Ex quo apparet, iudicē ab ijs actionibus quibus & vitæ & fortunarū miserorū iugulum petatur, abstinere oportere.

Iustitia non peruertenda Sed & idem cauere debet, ne transuersim Iustitiæ gladio in quemquā incurrat, id est, ne Iustitiæ normā suo arbitratu inflectat, aut per iniustitiā vni ademtū, alteri tribuat, vel cōdēnato innoxio, nocētē absoluat. De talibus Isaias vates sic loquitur: *Principes tui infideles, socij furū. Omnes diligunt munera & sequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, & caussa viduæ non ingreditur ad eos.*

Iudicis officiū Iudicare Porro expositis quæ in bono iudice esse debent qualitatibus, Ietro eiusdem nobis officium describit, quum ait, constituendos

endos esse qui populum iudicent, id est, ius dicant, omni tempore. Quemadmodum vero in arte gladiatoria punctim ferire prohibitum, at cæsim, permissum est : sic Iudex, quantum fieri potest, partes nequaquā inter se committere, sed lites omnes, quoad eius fieri potest, præcidere ac resecare, & inprimis Aduocatis ac rabulis forensibus fibulam ponere debet, ne lites ex litibus serant, & sumtibus alijsque molestijs non necessarijs partes grauent. Hinc Ecclesiastes cap. IX. ita præcipit: *Quodcumq; facere potest manus tua, instanter operare : quia nec opus, nec ratio, nec scientia erunt apud inferos quo tu properas.* Ait: *Quodcumque facere potest manus tua.* quibus verbis opera meritoria, ac præsertim rectum iudicium intelligit. Addit, *instanter*: ne vmquam bene facere cessemus. Rationem vero subiūgit, quod quantum ad temporalia atque externa, nullū opus, vel ratio (animę scilicet vel conscientiæ) nec quantum ad diuina, vlla in inferno sit scientia. Ex quo recte inferri potest, quum omnibus iugiter boni aliquid operandum, tum Iudicibus lites nequaquam prorogandas, sed quam fieri potest citissime expediendas esse.

Iustitię vero comes misericordia esse debet: sine qua non illa iam Iustitia, sed crudelitas est & tyrannis. Hinc D. Gregorius veram Iustitiam, inquit, cum compassione *Iustitia temperatum misericordia.*

& misericordia; falsam, cum vltionis cupiditate esse coniunctam. Licet enim iusti peccatoribus iuste ac merito irascantur; multum tamen interest vtrum illud superbia quadam & odio, an vero iustitiæ ac pietatis zelo fiat. At qui ita elato sunt animo, vt sine vllo Dei atque hominum respectu miseros & inopes iniustis iudicijs opprimere non vereantur, ijs ego vix sceleratius, ac proinde infelicius quidquam esse existimo. Illud constitutum sibi habeat Iudex, Iustitiam ab misericordia numquam seiungendam esse. Id quod Albertus Magnus similitudine quadam declarat, inquiens, Castaneam si integro cortice igni imponatur, magno sonitu rumpi & ex igne resilire: & multum etiam nouo vasi inclusum, nisi spiraculum ei detur, ipsum vas perrumpere. Ad idem facit quod S. Gregorius lib. x x. Moralium, cap. II. scribit, in Arca Veteris Testamenti Virgam & Manna cœleste coniunctim atque vnà fuisse asseruata, ad docendum, Prælatis & Iudicibus virgam prudentiæ & discretionis, & Manna benignitatis simul esse adhibenda. Hinc Dauid Psalmo x x I I I. Domino ait: *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Per virgam intelligitur Iustitiæ animaduersio; per baculum vero misericordiæ lenimentum. Sit ergo Iudex non iustus tantum, sed etiam misericors;

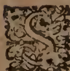
quorum

quorum alterum sine altero vitio est affine. In vtroque tamen modus adsit. Vt enim nimia atque intempestiua Iudicis misericordia peccatis ansam dat; ita nimius eiusdem rigor & stricta iustitia omnem spem miseris præcidit, & desperationem adfert. Taceo quod interim Iudex ipse neminis miserendo, Dei misericordia seipsum quoque indignum facit. Est enim gratissimum Deo sacrificium misericordia. Vt paucis dicam, Iudicis est viduos & orphanos contra potentiorum iniurias tueri, subuenire miseris, vestire nudos, sanare vulneratos, ægros reficere, ius denique inter omnes æquabiliter dicere, vt manus sit trunco, pes claudo, auris surdo, oculus cæco.

Quæ omnia, si tu ipso opere expleueris, primum equidem in Dei gloria locum tibi promitto. Vbi namque magnus ille Iudicij dies aduenerit, mali Iudices, mihi crede, sine vllo fine plorabunt; at boni, æterni gaudij felicitate potientur.

Ad RODERICVM ENRIQVES, EPISTOLA:

In qua dictum illud S. Iobi, *Factus sum mihi ipsimet grauis*, ac simul intestinum hominis bellum explicatur.

I consilio meo quod Toleti tibi nuper dederam, vt nempe conciones summa animi attentione audires, & in Confessione nihil omitteres, vsus fuisses, & tu importunitatis, & ego inciuilitatis notã facile potuissemus effugere. Sed tantũ abest vt meum illud consilium amplexus sis, vt etiam ab eo tempore in contrarium magis niti mihi quodammodo videare. Quanto enim frequentiores à me coram Cæsare sermones habentur, tanto minus tu eis afficeris; sic vt plerumque me dicere incipiente, tu dormire incipias; eo tamen minus molestus auditor, quod omnibus quæ à me dicuntur, capite annuere videris. Puto equidem, si non totas noctes in plateis oberrares, ac deinde in multam vsque lucem sterteres, tam longe somnolentiam illam à te quoque fugituram quam à me, qui toto

to die in studijs consumto, & nocte per quietem transacta, sequenti mane lucem ipsam rursus anteuerto. At tibi tuiq; similibus vsitatum iā atque adeo solemne est, templa nugis, & conciones somno dicare. Sed tam hæc quā alia quę multa quotidie à vobis peccantur, huius loci nō sunt. Nunc quem à me petis de intestino hominis bello coram Cæsare à me habitum sermonē, scripto consignatum tibi mitto. Scio namque facilius te mihi & alijs quæ tu tū somniâris quā quæ ego dixerim, narrare posse.

Ait diuinus vir Iobus *Factus sum mihi ipsimet grauis*. quasi diceret: Non ego de aliorum erga me morositate conqueror, non alios quod negocium mihi & molestias exhibeant, incuso; sed mihi ipse grauis sum ac molestus. Mira admodum, atque adeo inaudita mihi hæc Iobi videtur querela. Quamuis enim nihil vsitatius ac familiarius sit homini quam errare ac labi: quotus quisque tamen suum errorem agnoscit, ac non potius in quemcumque alium culpā à se transfert, aut varias ei quærit excusationes? Iam sterilitatē terræ, iā maris pericula, iā aeris intemperiē, iam lubricitatem fortunæ, iā amicorum inconstantiā & hypocrisim, iam præcipitē temporis celeritatem, quid denique non incusamus? At qui seipsos accusent, paucos ego vidi. Mihi quidē idem facere vidētur homines quod infelices

Sibi quisque blanditur.

infelices lusores, qui male cadente alea, chartas dilacerant, & talos proijciunt, parum interea memores non his, sed vel ipsorum imperitiæ vel sinistræ fortunæ culpam imputandam esse.

Quia ergo verba hæc vt breuia, ita obscura aliquo modo sunt, idemque diuinus vir eodem loco vitam hominis militiæ siue bello comparat; age vt melius vtrumque intelligatur, primo bellorum aliquot species explicabo.

Bellorum genera. Quinque vero potissimum bellorum genera reperio. Primum Regale: secundum, Ciuile: tertium, Plusquam Ciuile: quartum, Personale: quintum, Cordiale.

Bellum Regale. Bellum Regale est, quod Rex contra Regem, Princeps contra Principem, aut Respublica contra Rempublicam gerit: quale fuit inter Alexandrum Magnum & Darium, inter Romanos & Carthagienses. *Quis primus belli auctor.* Primus huius belli auctor fuisse dicitur Belus, Nini filius: à quo etiam Belli etymon nonnulli deriuant; idque omnium primum in Assyria (quæ Suria hodie) gestum fuisse aiunt. Alij ad Nimrothum Beli filium, Nini nepotem, primam belli originem referunt: quem S. Scriptura Hominum Oppressorem nominat, eo quod inuitis imperaret, & quæ vellet eriperet. Alij Chodorlaomorem Elamitarum regem

gem, eum qui Lothum cũ omni ſubſtantia eius ceperat, ſed ab Abrahamo poſt victus ac captus fuerat, primum copias in aciem produxiſſe opinantur. Aliter Ægyptij ſentiunt, affirmantes Promethea regem ſuum primum belli gerendi modum ſuis commonſtraſſe, contra Oreſtem Sicyoniorum regem, ob Salaminj regis filiam, vnicã vniuerſi regni hæredem, armis ſumtis. Quiſquis vero ille ſit, equidem omnibus diris deuouendum, ac dignum qui æternis flãmis vſtuletur, exiſtimo: vt qui tam ſcelerato inuento, ad mutuas cædes commiſſis inter ſe hominibus, quod in vita hac pulcerrimum eſt, pacem nimirum & amicitiam, non modo violauit, verum etiam funditus, quantum in ſe fuit, ſuſtulit. Ante f rream enim hanc ætatem, mortales ruri habitabant, terræ fructibus vel vltro prouenientibus, vel manuum labore productis, veſcentes, antra pro domibus, ferarũ pelles pro veſtibus habẽtes, nudis incedentes pedibus, adeoque communia omnia habentes: quam ætatem auream poetæ nominant.

Bellum ciuile eſt, quod ciuis contra ciuem, aut diuerſæ vnius ciuitatis factiones inter ſe gerunt, vt apud Carthaginienſes inter Hannonem, & Aldrubalem, Romæ inter Marium & Sylam, inter Cæſarem & Pompeium, &c. quorum contentio- *Bellum Ciuile.*

tentiones nonnisi alterius partis morte exstingui potuerunt.

Plus quam ciuile. Est aliud belli genus, quod Plusquam Ciuile dicimus, vt quando pater contra filium, aut frater contra fratrem, vel cognatus contra cognatum arma capit. Ciuile quidem illud fuit bellum quod inter Cæsarem & Pompeium gestum fuit, si ciuium factiones spectemus; at si ipsos auctores & duces, vtpote socerũ & generum, plusquam Ciuile. Quam miserum, putas, fuit spectaculum, post pugnam Pharsalicam hic fratres, ibi cognatos videre mutuis vulneribus interfectos iacẽtes? Plusquã Ciuile bellum fuit inter Herodẽ Ascalonitam & filios eius Archelaum & Philippum, in quo filios patris vitæ insidiantes pater tandem occidit. Plus quam Ciuile bellum fuit quod impius Absalon Dauidi patri intentauit, vt regno eum exueret: in quo tamẽ ipse diuina vltione perijt, in quercu pendulus, & tribus lanceis confossus, &c. Et hoc quidem belli genus omnium periculosissimum est & grauissimum: quod plerique quanto propiori cognatione sese contingunt, tanto, rupto semel cognationis illo vinculo, acerbioribus odijs sese mutuo persequuntur.

Duellum. Quartum bellum particulare est seu personale, Duellum proprie dictum, quando

quando scilicet bini inter se de capite & vita dimicant, grauem aliquam ob caussam. Hoc modo Alexander Magnus & Porus de Indiæ imperio; Aeneas & Turnus de Lauiniæ coniugio, Dauid & Golias de libertate & seruitute populi Israelitici; Constantinus & Maxentius in ponte Danubiano; Viriatus Hispanus & Macrinus Romanus in via quæ Hispali Vallidoletum ducit, decertarunt: vti latius ex historijs videri potest.

Hactenus dictorum ad intestinum hominis bellum Applicatio.

QVintum belli genus est non regis contra regem, non ciuis contra ciuem, non cognati contra cognatum, non vnius hominis contra alterum, sed eiusdem hominis contra seipsum: quod quidem præ ceteris omnibus quæ hactenus enumerauimus, & cœptu est periculosissimum, & victoriam longe habet difficilimā. In hoc enim bello qui vincit, vincitur; & qui vincitur, vincit. Ideo vero Cordiale bellum nominauimus quod in corde nascatur, in corde geratur, & in corde tandem finiatur, tum scilicet quādo lachrymæ pro tormentis, & suspiria pro ictibus adhibentur. In hoc bello pugnāt inter se Amor & Timor, Voluptas & Tēperātia, sermo & silentiu, misericordia & du-

& durities, diligentia & pigritia, patientia & ira, auaritia & liberalitas, turbatio & quies, frequentia & solitudo, venia & vltio, ratio denique & sensus. In hoc bello non cum alijs, sed soli; non palam, sed clam; nō in campo, sed in animo; non ferro, sed cogitationibus; & quidem non contra alios, sed contra nosipsos; non in aliorū conspectu, sed in nostro corde, pugnamus. Illud vero omnium est molestissimum, quod qui in hoc pugnæ genere vincere vult, prius vincatur oportet. Hoc pugnæ genere victi sunt quotquot Deo vmquam grati in his terris vixerunt: qui tanto maiorem consequuti sunt victoriam, quanto atrocius contra se gesserunt bellum. In hoc enim vel salus vel perditio nostra consistit, si ratio sensualitatem vincat, aut ab illa vincatur.

Quis vero non miretur Iobum liberis orbatum, fortunis omnibus spoliatum, ab amicis vexatum, ab vxore irrisum, tantis denique afflictum miserijs quantæ homini accidere possunt maximæ, afflictum, non tamen de alijs, sed de seipso tantum querι, dum non sine lachrymis ait: *Factus sum mihi ipsimet grauis.* Eodem belli genere exercitus fuit Apostolus cum inquit: *Infelix ego! quis me liberabit de corpore mortis huius?* Quasi diceret: O me infelicem & miserum hominem! quando tandem liber ac

ac tutus à me ipso. Quando erit vt facere possim quòd volo;& non velim quod non possum? De eodem bello S. Augustinus loquitur,vbi ait: O quoties vinctus & alligatus fui,non ferreis quidem catenis,sed meis ipsius sensibus! Et quoties apud me in clamorem & heiulatum erupi, non super alios,sed super meipsum; quod maligno spiritui voluntatem meam tradidissem, ipse vero voluntatem meam in non velle conuertisset. De hoc etiam bello exaudiendus est S. Anselmus,inquiens: Væ mihi! quid incipiam,miser? quo fugiam? quum mihiipse aduerser: & quod pessimum est, querelas fundo, à peccatis tamen non desisto. *Mihi ipsi enim grauis factus sum*. De eodem loquitur Isidorus, quum ait: Iudicium meum adeo obscuratū,memoria mea tam occupata, intellectus meus tam obtusus,& cogitationes meæ ita alienatæ sunt, vt nec quid desiderem,aut de quo querar, scire ipse aut rogantibus respondere possim: sic vt sæpenumero me ipse apud me ipsum sciscitеr & quæram. Hoc bellum quoque innuit S. Bernardus, inquiens: O bone Iesu, quam *factus sum mihimetipsi grauis*! Fame quippe debilitor, saturitate nauseo,frigore contrahor,calore liquefio,solitudine contristor, offendor frequentia: & quod omnium pessimum est, nec cum alijs nec mecum mihiipsi pax est. Idem

S. Augustinus. *S. Anselmus.* *Isidorus.* *S. Bernardus.*

S. Hieronymus. bellum sensit Hieronymus, quum ait: Negare non possum, quod *factus sum mihimet ipsi grauis*. Ex dæmonis namque suggestione & carnis exstimulatione sensus mei honorem tantum quærunt, inhiant diuitijs, aucupantur fauorem, & multis imperare, multa possidere, multũ posse, reliquos vero omnes nihili facere volunt: sic vt vnus imperare cupiã omnibus, labore interim omni ac molestia carere velim. Hoc idem

S. Ambrosius. bellum innuit S. Ambrosius inquiens: Quia de meipso noui quod *Mihimetipsi grauis factus sum*, hominum fugio conuersationem, ne mores meos mutent; diabolũ fugio, ne me irretiat, Mundum fugio, ne cũ ipso damner; diuitias abdico, ne me corrumpant; honores, ne me efferant: & tamen etiam sic quotidie magis magisque virtutum studium in me languescit; Mundi vero amor inualescit.

Horum ego S S. Patrum hoc loco authoritate vti volui, vt nos miseri peccatores eorum exemplo excitati, tanto maiore cũ cura & sollicitudine in bello hoc vtamur. Quis enim sibi ipsi confidat, quũ tam sanctos viros tam grauiter audiat de imbecillitate sua conquerentes. Sapiens enim nemini minus confidit quam sibi ipsi. Hic mihi occurrit quod bonus ille Santillanæ Marchio in ore frequenter habebat, inquiens: *En la guerra que posseo siendo in ser*

Magnus est error confidentia sui.

ſer contra ſi, pues yo miſmo me guerreo, defiendame Dios de mi. id eſt: *In bello hoc quod ego ipſe cõtra meipſum gero, tu ò Deus, defende me cõtra me.* Nam *Factus ſum mihimetipſi grauis.* Si Regem iratum habeam, regni excedam finibus; ſi iudicem, aliam quæram iurisdictionem; ſi vicinum malum, aliam conducã domum: at ſi meipſum hoſtem habeam quomodo à meipſo fugiã? *Factus ſum mihimetipſi grauis:* ſiquidẽ in vna cordis mei domo ea quæ maxime ſunt contraria ſequeſtrantur veluti & includũtur, Amor & odium, deſiderium & contemtus, proſperitas & aduerſitas, quies & turbatio, ſpes & deſperatio: ſic vt quanto magis mihi confido, tanto magis à meipſo deſertum me ac proditum ſentiam. *Factus ſum mihiipſimet grauis:* ſiquidẽ dies noctesque mecum delibero, nec tamen quidquam concludo quid eligere quid fugere, quid amare quid odiſſe, quid dare quid ſeruare, quid dicere quid tacere, quid obliuiſci quid vlciſci debeam: & vt paucis dicam, omnibus in rebus infelix, & tamen in illa ipſa infelicitate felix ſum. *Factus ſum mihimetipſi grauis:* ſiquidem omnia triſtis huius quam viuo vitæ, me defatigant, omnia me iritãt, omnia moleſtiæ, odio ac nauſeæ mihi ſunt: ſic vt viuere non cupiam, nec tamen cupiam mori. *Factus ſum mihimetipſi grauis:* ſiquidẽ ſuperbia me inflat, cõſumit me inuidia, ſaginat inertia, exhilarat me gula, ſtimu-

Vitæ huius incommoda.

ſtimulat luxuria:& quod omnium horum malorum caput eſt,etiamſi peccare ceſſo, non tamen peccati me pœnitet, ſed piget ac tædet;ſic vt non ego peccata, ſed peccata me deſerant. *Factus ſum mihimetipſi grauis:* ſiquidem quæcumq; mala mihi accidunt, nemini niſi mihiipſi imputare poſſum: morbum,crapulæ; inopiam,prodigalitati;exſilium,delictis;pœnitentiam,errori. *Factus ſum mihimetipſi grauis*: quia oculis meis permitto vt videant vanitatem; auribus,vt audiant adulatorum verba; linguę, vt nugetur aut mentiarur;pedibus, vt popinas ingrediantur;cordi, vt mundana amet & vana: ſic vt ſi quod membrum mei corporis à peccato ſe contineat, non peccati odio,ſed pœnæ metu id fiat. Quia ergo *mihimetipſi grauis factus ſum*,cum quo pacem,quæſo,colerem, qui mecum ipſe bellum gero? Cui non moleſtus ſim, qui ipſe me ferre non poſſum? De quo non conquerar, qui aſſidue de meipſo queror? Quid boni quiſquam à me exſpectet, qui mihi ipſe vix quidquam boni facere poſſum aut volo? Cur vitam exoptem, qui mihiipſi vitam tam acerbam reddo? O miſerum me atque infelicem hominem! Ah quam *mihimetipſi grauis factus ſum*! Quos ego crudeliores habere inimicos poſſim quam meas ipſius cupiditates? quæ ſpe iam me inflant, mox ad deſperationem adigunt.

Factus sum mihimetipsi grauis, quoties recordor tam multa meà Deo habere, & tam pauca dare; tantum temporis mihi concessum, & tam inutiliter à me consumtum; tantis beneficijs me affectum, tamque exiguam pro ijs à me repensam gratiam; tam impigrum me fuisse in peccando, & tam tardum ac desidem in emēdando; tot mala perpetrasse, & tot bona omisisse: hæc omnia, inquam, quum recordor, & viuere erubesco, & mori pertimesco, &c.

Hæc fere tum de hoc argumento à me dicta sunt. Quoniam vero rebus tam sanctis profani quidquam attexere nefas est; scribendi finem facio, Deum comprecatus, vt diuina ipsius adspirante gratia, hæc vti à me dicta & scripta sunt, ita animo vtriusque infixa maneant, & optatum adferant fructum. Auilæ XXX. Augusti MDXXVIII.

R. D. P.
ANTONII GVEVARAE,
De Ira.
DISSERTATIO:
In qua Psalmographi illud, Irascimini & nolite peccare, *explicatur.*

REm stupendam, casum inauditum, & pœnā cuius exemplum in Ecclesia nullibi vsitatum extat, hodiernum nobis proponit Euangelium, quo Dominus & Saluator noster Iesus Christus ementium & vendentium in templo mensas subuertit, argentum dissipauit, feneratores fures & latrones nominauit, & flagellis cæsos è templo eiecit. In quo illud primo considerabimus sanctiorne fuerit zelus quo incensus fuit Christus, an horribilius Iudæorum peccatum: vt facta vtriusque comparatione, intelligamus, vbi homines ad extrema peccatorum venerint, Deum quoque ad extremas descendere pœnas

Blasphemus sit profecto, qui existimauerit, zelum hunc quo inflammatus fuit Christus, cum peccato aut labe aliqua fuisse

isse coniunctum. Neque enim diuina lex fert vt Redemtor ac Peccator simul quis dici possit. De Christo exclamat D. Ioannes Baptista: *Ecce Agnus Dei.* addit statim: *Qui tollit peccata Mundi.* quibus verbis non immaculatum tantum Agnum, verum etiam peccati expiatorem eum vocat. Peccator peccatorem conuertere, peccatum vero ipsum tollere non potest. At Christus ita ab omni peccato fuit immunis, vt non modo non peccare voluerit, sed ne potuerit quidem.

Dicit vero regius vates: *Irascimini & nolite peccare.* Innuens licere quidem irasci, sed non peccare. Et quidem sæpius Prælatiaut iudicis ira Deus magis offenditur, quam ipso rei peccato. Difficilis sane res hoc loco nobis mandatur. Quomodo enim irascar sine peccato, quum ira vnum sit è peccatis mortalibus? Quare tanto mirabilius, immo absurdius quoque præceptum hoc videri possit, Irascendum nempe esse, nec tamen peccandum. Mihi enim rem accurate perpendenti, Angelicæ quã humanæ naturæ propiora illa videntur, vt scilicet iniuria aut contumelia affectus iræ moderetur, manus contineat, linguam frænet, aures obturet, & cor veluti sub iugum cogat, rationem denique sequatur: quũ plerique beneficiorum cito obliuiscãtur, iniurias etiã sero vlciscãtur.

Sed quo melius verba illa intelligamus, disquiremus quas ab caussas salua conscientia, irasci possimus. Tanta enim est peccato cum ira affinitas, vt vix ab ea vnquã separari posse videatur.

Dicat quis: Facile est conijcere quibus irasci liceat, nimirum ijs qui honorem & existimationem nostram lædunt, aut bonis & fortunis vel vi vel fraude nos euertunt. At ego aio, tanti hæc nequaquam esse debere vt propterea iræ fræna laxanda sint. Boni enim viri est honorem suum armis, fortunas iure defendere. At inquis, ijs certe irasci licet, qui conuicijs & calumnijs nos insectantur. Et hoc nego. Est enim veri Christiani etiam virulentissima conuicia & maximas quasque iniurias non vlcisci sed obliuisci. Quid? Non mihi irasci liceat si nequam aliquem hominem thoro meo insidiantem deprehendero? Iterum nego. Est enim matrimonij honestas tam tenera, vt sine mariti probro mulier impudicitiæ insimulari nequeat. Quod si ergo res integra adhuc fuerit, quæ par est remedia adhibebis; sin minus, quod emendari non potest, dissimulabis. At nunquid famulis & ancillis mandata nostra vel obliuiscentibus vel minus recte exsequentibus irasci licet? Ne his quidem. Est enim patrisfamilias ministrum errantem admonere, murmuranti minari, contumacem dimittere

Quando & quibus non irascendum.

tere

tere. Quis vero amicis & cognatis non irascatur, si forte rebus secundis elati, tenuitatem nostram despiciant, aut in rebus aduersis desertos nos patiantur? Ne hoc quidem facies: sed potius sic cogitabis, non nostros illos, sed fortunæ fuisse amicos; adeoque patefactam hac ratione illorum falsitatem gaudebis. Sed enim merito irascar multa promittenti & nihil præstanti? Ne huic quidem. Tanti enim est apud sapientem patientia, vt spe sua frustrari quam alterius leuitati irasci malit. Annon vero, inquis, mihi ipsi irasci liceat, nihil recte vel dicenti vel agenti? Nequaquam. Erroris namque remedium non in irascendo, sed in emendando est positum. At quis non fortunæ irascatur, alios eleuanti, nos deprimenti? Minime, inquam. Si enim fortuna pro merito cuique tribueret, iam non fortuna, sed Iustitia dicenda sit. Vt ergo sit quod dicitur, dat cuique non quod debet sed quod vult. Esto, inquis: attamen diaboli insidijs & Mundi fraudibus irasci licebit? Non, iterum inquam: Siquidem vtrumque horum prius nos commonefaciunt quam decipere instituant. Quis enim nescit, carni innatum esse vt nos incitet, diabolum in eo totũ esse vt nos tentet, Mundum vt nos seducat? Atqui merito irascetur, qui infra ceteros homines se esse, nec tantum qũautum alios habere, posse ac va-

lere se viderit? Minime gentium. Nam qui alto & excelso sunt animo præditi, nō tam alijs fortunas, dignitates & quidquid horum est, inuident, quam de sua, ista nō. dum meritorum, imperfectione dolent.

Quibus & quando irasci liceat.

Quando ergo, inquis, & quibus irasci licet? Meo iudicio, ijs tantum, qui & Deum peccatis suis ad iram prouocant, & nos ad peccandum incitant. Qui enim vere Christianus est, maiori odio habebit eum qui animæ quam qui fortunis nocet. Irascetur vero si viderit plerosque tam sollicite Principum mandata obseruantes, diuinā vero legem sine vllo pudore trāsgredientes. Sæpenumero Mundi huius peruersitatem mecum admirari soleo, in eo quod tam exacta mensuræ ac ponderum habeatur ratio, vt si quid iusto breuius aut leuius repertum fuerit, confringatur statim & in ignem conjciatur, ipse etiam reus grauiter multetur: at diuini nominis contumeliæ & blasphemiæ, aliaque enormia peccata non modo non puniantur, verum etiam ab ijs ipsis qui punire debebant, & impūne committantur, & in alijs tolerentur. Peccare quem, mirum non est: at tam impudenter homines in peccatis nón modo perseuerare, verum etiam indies progredi, sane stupendum est. Mundum mihi quis hunc videat, & quæ in eo ad summum peruenerunt, superbiam

perbiam, auaritiam, libidines, blasphemias, periuria, &c. annon merito exclamabit; nec legem esse qua ista vetentur, nec Deum à quo puniantur? Sed est profecto Deus, qui tarditatem supplicij grauitate olim compensabit. Vnũ vel alterum peccatum committere, mirum non est; at omnia vniuersim, stupendum est. Sunt autem mundanis adeo quidam immersi delicijs, vt si vel vnum vitium intentatum relinquant, vitam sibi acerbam putent. Diem, mensem, annum in peccato perseuerare non quidm mirum, sed miserum est: at totam vitam in peccatis transigere, & ne semel quidem de vitæ emendatione cogitare, plane diabolicum est. Tales enim tãdem quid peccare sit, nesciunt. At pessimi omnium sunt, qui non peccant solum, sed in peccatis etiam gloriantur. His enim grauissime Deus irascitur, & raro ignoscit. Deum quippe cõtemnunt; ad peccata promti, ad conuersionem tardi, ad perseuerandũ obstinati, audaces ad perficiendum, & in iactantia effrontes. De his Isaias: *Peccata sua prædicauerunt vt Sodoma, & non celauerunt.* quasi diceret; Nõ hoc mihi dolet, ô Israel, quod peccas, sed quod, vt Sodomitæ, in peccatis gloriaris. His quidẽ & horũ similibus irascendum est. Moyses tot tantaq; passus tum demum excanduit, quum Israelitas vidit vitulum adorantes.

Quum

Exemplum Matathiæ. Quum Matathias fortissimorum Machabæorum pater, supremi sacerdotij dignitate indignissime deiectus, & direptis omnibus ipsius fortunis, per summam contumeliam etiam templi aditu esset prohibitus, non tamen iratus fuisse, aut conuicia conuicijs, iniurias iniurijs rependisse legitur. Idem tamen Iudæum quendam ethnicorum idololatrarum more sacrificare cernens, tanta exarsit iracundia, vt in ipso vestigio hominem interfecerit. Tanto odio, tanto furore impia regina Iezabel Eliam Prophetā persequebatur, vt is fugæ & periculorum pertæsus, veris & ardentibus votis mortem optarit. *Eliæ.* In his tamen omnibus nullam vnquam in quemquam vindictam spirasse aut suscepisse noscitur, quam in sacerdotes illos Baalitico idolo sacrificantes, quorum trecentos vna vice iugulauit. *Dauidis.* Dauides non filij Absalonis rebellionem, non Semei conuicia, non Saulis persequutionem, non Ammonitarum regis inimicitias tam grauiter tulit quam diuinæ legis quem in populo suo passim videbat, contemtum. Vnde inquit: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* quasi diceret: Plorandi ac lamentandi nullum finem facio, quoties, ô Deus, non eas quæ mihi, sed quæ sanctissimo nomini tuo ab ijs à quibus

mini-

minime par est inferuntur, iniurias video ac mecum considero. O altum mysterium! ô insignem viri Deo charissimi zelum! Et sane æquum est vt factas. D. N. & Seruatori iniurias pro nostris accipiamus, quum nostra ille peccata pro suis susceperit atque expiarit.

Horum tam sanctorum ac diuinorum virorum exempla si imitemur, mandatũ hoc, *Irascimini & nolite peccare*, facile implebimus: si nimirum peccatis irascamur, & peccatoribus condoleamus. Tum vero recte condolebimus, si quantum in nobis est, operam demus, vt & ipsorum animæ ne pereant, & honos integer maneat. Sed ô præpostera hominum consilia, iudicia, & conatus! Plerique enim non peccatis, sed peccatoribus irascuntur: sic vt zelum in iram, & iram in vindictam conuertant: & sub zeli & castigationis prætextu, priuatæ vltionis cupiditatem expleant.

Peccatum, non peccatorem oderis.

Porro Iræ peccatum non odij tantum verum etiam periculi plenum est. Hominem namque iracundum vix vicinum, nedum amicum quisquam ferat. Sed & irati hominis habitum quis non fugiat ac detestetur? Videas in eo oculos rubicundos & scintillantes, genas turgidas & ardentes, artus omnes trementes, cor palpitans, aures obturatas & surdas, linguam impeditam, manus argutas & ad inferendam

dam iniuriam promtas : sic vt neque quid ipse dicat animaduertat, neq; quid ab alijs dicatur, intelligat. Miseri profecto sunt iracundi, vtpote omnibus, domesticis, alienis, odiosi : adeo vt neque amici eos ament, nec quisquam ministrare eis sustineat. Equidem hominum eiusmodi valde me miseret, vt qui quum maxime ira efferuescunt, ludibrio tum à plerisque habentur : sic vt alijs ridentibus, ipsi ringantur, nemini quam sibi ipsis grauiores. Quid, quod bilioso & iracundo homini nihil secreti tuto communicari potest? vtpote quod ille exundante bile statim sit effusurus. Sed & cõsilium quomodo dari possit homo sui plane cerebri & præceps? Ex quo facile apparet iracundo homini non modo Reipublicæ gubernacula, verum etiam nullum plane officium committendum esse. Quum enim aliqua hic accidãt quę punienda, aliqua quæ dissimulãda sunt: facile fiet vt iracundia victus, quum pœnam mitigare debebat, eam exasperet, & econtra. Hæc de ira.

Remedia contra iracundiam. Optimum vero iracundiæ remedium est, vt quidquid fieri vel dici nobis possit, ante animo præcipiatur. Quod qui fecerit, iracundiam facile ita continebit ne fræna ei laxet. Quam necessaria est, inopi pecunia, & stulto sapientia, tam necessaria

necessaria omnibus hominibus est patientia. Tot enim tantæque molestiæ quotidie homini obijciuntur, vt longe plures patientia vincendæ sint quam lingua aut alijs modis vindicandæ. Quod si omnes & singulas iniurias vlcisci, aut omnibus molestijs quæ nobis obijciũtur, irasci velimus, vix vmquam manus à vi, linguam à querelis, oculos à fletu, & cor à suspirijs & gemitibus continebimus. Neque enim quemquam hominum vidisse me memini, quem non citius vita quam labor & ærumna deseruerit. Quumque videam homines plerosque in profundum non negociorum tantum, sed & vitiorũ demersos, magis sane admiror quemquã viuere quam tot quotidie mori: quippe quibus finem laboribus huius vitæ imponere cogitantibus, ipsi labores finem vitę imponunt. Quod si Medici tam animi ægritudines quam corporis morbos sanare possent, equidem plures ipsorum limina assidue obsessuros puto quam ciues olim Roma habuit. Est nãque animi tristitia tam commune ac peruulgatũ malũ vt ab omnibus fugiatur, à nemine tamen effugiatur. Equidem ex vobis omnibus quotquot hæc legitis vel auditis scire cupiã, an vllum toto vitę tempore diẽ transegeritis, quo non vel membri alicuius vel animi dolorẽ senseritis, vel iniuria affecti vel furto expilati, aut mendacio onerati.
Quod

Vita hæc molestiarũ plena.

Quod si quis omnibus his sese opponere aut amoliri ea ab se voluerit, is vitæ exitũ citius quam operis initium reperiet. Vt enim mare sine tempestate & fluctibus nauigari, bellum sine periculis geri, via sine labore nõ cõfici; sic vita etiã sine molestijs, & querelis transigi non potest. Equidem nullum vmquam vidi hominem cui iustæ tam ad querimoniam quam fletum caussæ non fuerint. Quin mirabor potius, quemquam esse qui querendi ac plorandi finem faciat: quum superbia nos præcipitet, torqueat inuidia, consumat iracundia, gula impediat, caro tentet, premat inopia, seducat ambitio, omnia denique miserrimum cor tantis curis & molestijs affligant, vt honestam mortem tam inuisæ & odiosæ vitæ longe præponat.

Horum omnia quæ hactenus dicta, & plura adhuc dici possunt, summa esto; si irasci sine peccato velimus, quædam dissimulanda, alijs adhibenda remedia, nõnulla ex animo plane oblitteranda, pleraque ferenda, in omnibus vero rationem ducem sequendam, & cupiditates coercendas nobis esse.

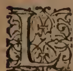
Ad

Ad

FRANCISCVM MENDOZAM, PALENtiæ Episcopum,

EPISTOLA:

Qua putidi Hispanorum, Gallorum & Italorum tam in salutando quam scribendo aulicismi perstringuntur.

Itteræ tuæ redditæ mihi sunt, quibus à me petis vt formulas quasdam tam salutandi quam valedicendi elegantiores tibi indicem ac præscribam. Ad ipsam rem quod attinet, quamuis nō exiguum in aulico decus sit, debitum vnicuique, seruato vbique decoro, honorem exhibere; mihi tamen quæstio hæc tam noua accidit, vt de ea ne per somnium quidem vmquā cogitarim, nedum eius decisionem in libris meis inuestigarim. Equidem multos Grammaticorum, Logicorum, Philosophorum, Theologorum, atque etiam Astrologorum libros euolui: ea tamen de re vlla præcepta me reperisse, aut è viua etiam magistrórum voce hausisse, non memini. Litteræ quas ad me scribis ita

Aulicæ elegantiæ caput.

comparatæ sunt, vt amanter eas quidem accipiam, sed non nisi suspenso velut animo ad eas respondeam Quî enim tam amanter atque eleganter scriptas non amanter accipiam? At quia plerumque res continent raras ac fere inusitatas, fit vt cunctanter quoque mihi ad eas respondendum putem.

Sed vt ad quæstionem ipsam veniam, multum sane interesse puto quibus quũ verbis tum gestibus in ciuilis vitæ conuersatione, præsertim vero in mutuis salutationibus, vtamur. Videmus enim qui vel caput decenter non aperiunt, aut venientibus tempestiue non assurgunt, aut occurrentibus obuiam ipsi vltro non procedunt aut denique non cuique qui debetur, titulum tribuunt, rusticitatis, vel fastus & arrogantiæ notari; inprimis eos qui in aulis versantur. Neque enim sacerdoti magis conuenit Missam attente & deuote legere, figulo ollam affabre formare, sutori calceum, sartori vestem apte cõcinnare, quam aulico in omnibus tam dictis quam factis elegãtiam quandam adhibere: quum Regum ac Principum aulæ omnis elegantiæ officinæ quædam esse debeant.

Ad illud quod attinet, quomodo occurrentes nobis salutandi, aut abeuntes dimittendi sint, equidem certi nihil præscribere

scribere possim, quum id nequaquam è libris discatur, sed totum à cuiusque regionis more ac cõsuetudine ac personarum conditionibus dependeat. Quo tamen petitioni tuæ aliqua ex parte satisfaciam, paucis indicabo quid olim, quid etiam apud nos vsitat: sit; ita tamen vt non quod à me è pristini temporis memoria repetitum vel hodie vsurpatum, sed quod ab alijs decenter adhibitum tibi videbitur, eligas, & vbi voles, vsurpes.

Idumæos in via sibi occurrentes, hac formula salutationis lego vti solitos: *Dominus vobiscum*. At veri Hebræi sic se mutuo compellabant: *Aue mi frater* Sophistæ è Græcia *Auete omnes*. Romanis in congressu, *Salue*; in discessu, *Vale*, in ore erat. Carthaginienses non verbis, sed osculo inuicem sese salutabant Et Turcæ hodieque nulla alia salutatione vtuntur, quã quod in congressu humeros, in discessu vero genua aut vestem etiam mutuo exosculãtur Sed omnia ista persequi infinitũ sit. In Italia, vti etiam alibi, salutationes pro diei partibus distinguuntur, &c.

Sed ex omnibus quæ hodie ab Italis, Gallis & Hispanis adhibentur formulis nullæ mihi magis ridiculæ ac putidæ videntur quam quod aiunt: *Beso las manos de vuestra merced*. Item *Beso las pies de vuestra sennora*. Nec non: *yo soy sieruo y esclauo perpetuo de*

Manus & pedes osculari putidum & seruile.

vuestra casa. Quibus non manus tantum sed pedes etiam eorum quos salutant, exosculari, adeo mancipio se illis tradere testantur. Equidem, vt meum quoque interponam iudicium, sic existimo nihili omnino hominem fuisse qui primus has nobis elegantias est commentus: quin aio agrestem plane ac barbarum fuisse. Osculari manus alterius vile est; pedes, putidum & turpe. Manibus emungimus mucum, detergimus sordes, fricamus scabiem, & quas non corporis partes attrectamus? Pedes sudore plerumque fetent, callo sunt obducti, conspersi puluere, & luto inquinati. De me illud mihi credas velim, malle me armum vel pedem buculæ aut ouis bene apparatum comedere, quã vel elegantissimi aulici manus aut pedes osculari. Annon credis in Principum aulis quamplurimos reperiri qui pedes & manus aliorum osculari se dicunt, interim pedibus & manibus truncare eosdem mallent. Si alter alteri dicat, Amicus tuus sum: Opera mea tibi promta & parata semper est: Vtere meis tamquam tuis: Faciam quæcumque grata tibi esse intellexero: Si quid à me fieri velis, tuo arbitratu mihi impera: & si qua alia eiusmodi sunt quibus amicitiam & obsequium alijs offerimus; à bonis moribus nequaquam abhorret; at dicere, Osculor manus & pedes

vestros,& elegantia caret, & ab omni ratione est alienum. Pedum enim oscula Pontificis dignitati debentur; at suas ipsius manus osculari sacerdoti Missam celebranti conuenit.

Nos, si Christi magis imitatores, quam profanæ adulationis affectatores esse cupiamus, non temere alia salutatione vtemur quam D. N. Iesus Christus & ipse vsus est, & suos vti docuit, nimirum, *Pax vobis*; Aut; *Pax sit huic domui*: putidis illis aulicismis cũ auctoribus suis Antieyras relegatis. Sed quinam illi sunt, quæris? Equidem iuxta tecum nescio: si tamen coniecturæ locus est, existimo quemadmodum saltans saltantem sequitur, sic leui alicui homini tale aliquid forte siue per imprudentiam, siue per iocum & irrisionem excidisse, quod seruilibus ingenijs ita placuerit, vt ad seria solœcismos istos transferre non dubitarint. Auilæ XXII. Nouemb. MDXXXIII.

Ad EPISCOPVM BARRIENSEM, EPISTOLA:

Qua docetur, quam periculosum sit habere homines amicos, Christum vero inimicum.

IN oratione illa inuectiua quam Æschines contra Demosthenem habuit, inter alia hæc verba habentur: Nosti, ô Demosthenes, vt sis qui videri vis, oportere te in ijs quæ aggrederis esse magnanimum, in promissis veracem, in consilijs prudentem, in cogitationibus sincerum, in actionibus iustum, in verbis cautum. Atqui horum nullum in te reperitur: quum sæpius facias quæ non debes, & loquaris quæ non sentis. Recte sane Æschines. Neque enim pro sapiente habēdus est qui in factis tantum, sed qui in verbis quoque prudens sit & circumspectus. Par sane est vt quis eorum quæ facit, sed nescio an magis quæ loquitur, diligentem habeat rationem: quum generosus & verecundus animas facilius illatam

illatám ignoscat iniuriam quam verbum aliquod contumeliosum. Iniuste facta emendari sæpe possunt; at verba contumeliosa nec reuocari nec corrigi possunt. Ense caro, sed conuicio cor vulneratur. Quæ eo à me dicuntur, quod suspicer existimare te, quum nuper præsente Imperatore in concione quadam inter alia affirmarim, non minus periculosum esse homines habere amicos quam Deum inimicum, verba illa mihi forsan imprudenti & non bene præmeditato excidisse. Quod si ita est, tota erras via. Ego enim cathedra conscensa, tanta in ijs quæ dico cautione ac cura vtor, vt in peccatorum exomologesi maiori vti non possim. Et merito: quum locum illum ipse Dei filius sua persona consecrarit, & in eo Dei Verbum & diuina mysteria, non hominum commenta, somnia & nugæ sonare debeant. Qui enim in hunc locum inepta, profana, ridicula afferunt, non sane pro diuini Verbi præconibus, sed pro circumforaneis & agyrtis habendi sunt. Mihi quidem videtur, concionatori suggestum conscensuro non tam quid dicere quam quid non dicere velit, præcogitandum: adeoque caute singula verba proferenda ac si vnum tantum eo die esset explicandum.

Quod ergo tam celebri die in tam illustri hominum consessu, & quidē audiēte

ſapientiſſimo noſtro Principe concionantem me & verbis meis ſcrupulum tibi inieciſſe, & pleroſque auditores offendiſſe dicis, magnã profectò mihi facis iniuriã. Fateor ſæpe ac ſæpius me cogitatione & delectatione, omiſſione, conſenſu, viſu, verbo & opere peccaſſe: quidquam tamẽ de cathedra temere atque inconſulto dixiſſe, nego atque proteſtor. Quod namque in foro mendacium, id in templo ſacrilegium eſt. Nec tamen inficias iuerim, me tum nimis alte fortaſſe in diuina illa myſteria fuiſſe ingreſſum, ſic vt ſingula non vti res poſtulabat, ſatis explicare potuerim: inter quæ ſane & illa à te notata verba fuerunt. Boni enim concionatoris munus eſſe ſemper exiſtimaui, myſteria omnia quæ textus verbis continentur, ſi prolixe explicare non poſſit, ſaltim velut intento digito indicare. Quod tum temporis ſpacio excluſus facere non potui, iam faciam, & ſententiam verborum meorum declarabo; ſperans quam ſcribenti mihi hæc laborioſa, tam legenti tibi grata & iucunda fore.

Concionatoris munus.

Dixi tum, nuncque iterum dico, & Creatorem habere inimicum, & creaturam habere amicam, vtrumque periculoſum eſſe. Medicis & amicis in morborum ac neceſſitatum periculis opus habemus. At numquid conſultius fuerit pericula fugere

fugere quam medicorum & amicorum operam aduocare? Multum interest pro amico aliquem, an proximo habeam. Quē enim pro amico habeo, eum vti mundanū diligo: è quo amore siue amicitia multæ sæpe confusiones & incommoda nascuntur. Rogo, domine, vt verba mea diligēter attendas, Non illud dico, malum esse amicos habere; sed, periculosum ac laboriosum. Neque enim amicus vere dici potest nisi cuius fides nostris aduersis rebus aut periculis fuerit probata. Immo quanto maior is fuerit, tanto maiori cum periculo quam fidus is nobis sit, periculum faciemus. Quam multis, per Deum immortalem, vel generis nobilitas, vel amicorum & clientum multitudo, vel magnatum fauor stimulos ad peccandum subijciunt! qui si his carerent, intra modestiæ & verecundiæ limites facile se essent contenturi. At stultum est periculum prouocare, ad cuius depulsionē amici opera tibi efflagitanda sit. Quantum amicis fidendum sit, ipse D. & S. N. exemplo suo nos docuit. Quum enim is duodecim à lege ad Euangelium vocasset, & ex piscatoribus Apostolos fecisset; postea ab vno negatus, ab altero proditus, & ab omnibus desertus fuit. Numquam desunt amici qui cibum nostrum comedunt; at pauci, immo nulli sunt qui pericula no-

ſtra depellant, & neceſſitatibus ſuccurrāt. Inepti ac ridiculi homines, vix noſcentes antea inter ſe vbi ſemel menſa vel hilarior potus eos cõiunxerit, non amicitiam tantum, verum etiam neſcio quas fraternitates inter pocula contrahunt: at quamprimum vini illius quod vnà potarunt calor deferbuit, omnis illa amicitia & fraternitas ſimul exſpirat: neque vel obulum alter alteri ſit commodaturus: ſic vt noti quidem ſeu familiares multi reperiantur, ſed pauci amici. Pompeio illi Magno optimus ante amicus, vt videbatur, Ptolemæus caput auferri iuſſit. Senecam ingratus diſcipulus Nero mori coegit. Ciceronem C. Iulius Cæſar M. Antonio ad cædem obiecit. Idem Cæſar à fidiſſimis, vt rebatur, amicis, Caſſio & Bruto multis vulneribus confoſſus perijt. Ex quibus non inepte quis inferre poſſet, tutius ſæpe homines inter hoſtes quam apud amicos viuere.

Vis ſcire quæ hodie ab amicis exſpectanda ſint? Nimirum vt compellare volentibus ſe ſubtrahant, & auxilium implorantibus, fortunas, honorem aut vitam amici cauſſa periclitari ſe poſſe negent. Tum quæ alij poſtulent? Nihil quidem iſtorum, ſed longe maius, vt nimirum conſcientiam animæque ſalutem amici voluntati & commodis poſthabeant

ant

ant, eius iniurias ſeu veras ſeu putatitias vi & armis vlciſcendo, aut periurio cauſſam eius adiuuando. O quam multi pro ſuis in foro periuria committunt: deinde non quidem periurij turpitudinem, ſed mercedis quæ ipſis repræſentatur, exiguitatem deplorant & deteſtantur. Tales ego amicitias, tales amicos à me procul in malam rem faceſſere iubeo, vt qui fortunas ſuas nobis negant, & conſcientiam noſtram deprædantur. Si quis apud ſe rationes ineat quot amicis ſuccurrerit, quot deſertos paſſus ſit; credo equidem ſi vnus ſit qui fidem ipſius laudet, vicenos fore qui perfidiam ipſius accuſent. Non ſine cauſſa dixi, periculoſam rem eſſe vera virtute carentem amicum. Sunt enim quidam adeo impudentes, vt ſi vel caput coram nobis aperuerint, aut nobis aſſurrexerint, aut de via deceſſerint, aut domum nos deduxerint, ſtatim exiſtiment non domos tantum, ſed etiam arcas noſtras ipſis patere debere, adeoque nihil ipſis negandum eſſe. Huiuſmodi vero hominum amicitiam quis non fugiat atque etiam deteſtetur?

O vnice ſacram & benedictam Ieſu Chriſti amicitiam! quæ ſola omni ſcrupulo & periculo cares. Eſt enim Seruator noſter tam benignus, vt omnia ſua nobis

largiatur

largiatur; tam ſincerus, vt conſcientiam & animam noſtram non lædat,ſed ſanet. Quæ cum Deo nobis intercedit amicitia ſecura eſt,vt quæ numquam nos deſtituat; certa eſt , vt quæ numquam nos fallat; ſancta eſt,vt quæ nihil iniuſtum patiatur, & animum noſtrum refrænet;vtilis eſt, vt quæ diuina nobis bona communicet ; ad omnia denique eſt ſufficiens , vt quæ diuinam nobis gloriam largiatur. Solus Deus boni,fidi,iuſti,ſancti & æterni amici nomen meretur. Neque enim in eligendis amicis opes ſequitur , aut paupertatem auerſatur. Principum & magnatum amicitias plerique captant,ſed pauci aſſequuntur At Deus ſine vllo perſonarum reſpectu , ſeu diues ſit ſeu pauper, ſiue dominus ſiue ſeruus , omnibus amicitię ſuæ fores aperit;non tam noſtro merito,quam ſuo amore inductus. Non ille hominum inſtar ,manus noſtras reſpicit, vt videat quidnam ipſi dare velimus ;nec oculos, vt attēdat an in ipſum defixi ſint; nec pedes,vt videat quonam ituri ſimus; nec os,vt intelligat quid dicamus:ſed cor tantum,vt palam faciat quantum nos ipſum amemus. Lazari morbis & ſcabie afflicti amicitiam Deus non reſpuit , nec Magdalenæ peccatricis, nec Zachæi publicani,nec Simonis leproſi, nec Dimæ latronis.In domo Dei non illud quæritur,
vnde

vnde veniat quis, & qui sit; sed qui esse cupiat, & quó tendat. Non enim locum vbi consistimus Deus attendit, sed scopum ad quem collineamus. Quoniam ergo tam parum est quod possumus, tam parum quod habemus, tam parum quod Deo præstamus, numquam sane is nos in suorum amicorum numerum esset recepturus, nisi bona nostra desideria & conatus operum loco acceptaret. Quod longe secus in amore mundano se habet, qui nec desiderijs acquiescit, nec præstita obsequia agnoscit, multo minus remuneratur. Quod si verum est, vti est, eum in finem à nobis eligi & coli amicos, vt tam consilio quam ope nobis quotiescumque necesse fuerit succurrant: Dei certe, non cuiusquam alterius amicitia omni studio nobis ambienda fuerit; vt qui nullum vmquam suorum amicorum desertum passus est aut patietur.

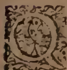
Habes quæ tum in hanc sententiam breuiter dicta, hoc vero loco clarius aliquanto à me explicata sunt. Quibus si nó acquiescas, Aluarum medicum cæco adeas, petasque vt helleboro cerebrum tibi purget, quo & in retinendis ijs quæ audis magis fida memoria, & in scripturis interpretãdis meliori iudicio vtare. Granatæ XI. Octob. M D X(X I I.

Ad

Ad ALPHONSVM SPINELVM, &c.

EPISTOLA:

De Senectute, eiusque honore & priuilegijs.

Vamuis Solon, Lycurgus, Prometheus, Numa Pompilius & cæteri plerique diuersas in legibus suis ferendis quisque sequuti sint rationes, in tribus tamen præcipue conueniunt, nimirum deos colendos, miseros adiuuandos, & senes honorandos esse. Nec profecto hactenus vlla vmquam toto terrarum orbe fuit tā barbara natio, vbi horum aliquid fuerit interdictum. Hæc enim iuri naturali ita consentanea sunt, vt singulari lege ea sancire aut iubere, nihil opus videatur. AEschines in oratione quam ad Rhodienses habuit, apud insularum Balearium incolas septem tantum leges fuisse testatur: scilicet, Deos colendos esse, inopes subleuandos, senes honorandos, Regibus seu magistratui obedi-

obediendum, tyranuis resistendum fures tollendos, & ab exterorum consuetudine indigenis abstinendum. Apud antiquissimos Romanorum neque generi neque pecuniæ præstantiorem honorem quam ætati tribui solitum, A. Gellius auctor est. Addit, maiores natu à minoribus cultos ad Deum prope & parentum vicem. Hunc vero morem à Lacedæmonijs Romanos accepisse, apud quos Lycurgi legibus maior rerum omnium honos maiori ætati habebatur. Philosophus quidā à rege rogatus, qua arte subditi facilime ac rectissime regi possint respondit. si procures vt senes rempublicā, iuuenes & viri bellum, & mulieres domestica negocia gerant Si enim permiseris vt fœminæ viris munia sua præripiant, vt iuuenes otiosi obambulent, senes in vltima hæreant linea & tuæ securitati & subditorum saluti parum consuletur. Apud Romanos olim ij qui veterani dicebartur, quinque gaudebant priuilegijs: quod ad inopiam redactis è communi ærario victus subministrabatur, quod sedentibus rem diuinam facere, quod gestare digitis annulos, quod obseratis foribus cibum capere, & talaribus togis vti licebat. Qui mos à Numæ Pompilij temporibus ad ætatem vsque Q. Fabij Cincinnati nisi memoria me fallit, durauit. Post

quam

quam vero Romanis tertiùm ab Hannibale ingenti prœlio victis, suboles ciuitati tam ad eius defensionem quam bellum foris gerendum necessaria visa est;& ad prolem populi frequentandam præmijs atque inuitamentis vsus fuit. tumque lex lata est, vt in publicis officijs & honoribus plurium liberorum parentes ceteris præferrentur. Eadem lege cautum fuerat, vt si sex liberorum parens tres, trium vere, duos in prœlio amisisset, potior esset non is qui plures genuisset, sed qui plures amisisset. Tanti namque eos faciebant qui pro patria pugnando occubuissent, quanti nos eos qui pro Christiana religione mortem oppetierunt.

Sed vt ad rem tandem accedam, dico tres istos quos dixi honorum gradus in tua vnius persona concurrere. Nam & quinquagesimum iam ætatis annum excessisti, & duodecim filios procreasti, è quibus quatuor in bello contra barbaros interfecti sunt. Verum plane mihi persuasum habeo, omnes illos honores tanti tibi non esse vt iacturam hanc redimere ijs non malis. Est enim is rerum in hoc Mundo status, vt multū in dies honori & existimationi detrahatur, ad labores vero & ærumnas plurimum accedat. De me vt aliquid dicam, iam ego quadraginta quatuor annos in hoc mundo vixi, tantam

tam vero humanorum casuum varietatem expertus sum, vt non tam producendæ quam emendandæ vitæ tenear desiderio. Neque enim ad salutem refert quam diu, sed quam bene vixerimus. Cum S. Anselmo dico: *Viuere erubesco & mori pertimesco.* quasi diceret: Ego si vitæ meæ annos & peccatorum meorum numerum iusta appendam lance, etsi vitæ me tædet ac piget, mortem tamen fugio, vt qui sciam & benefactis præmia, & peccatis pœnas à Deo paratas esse. Ergo tam multos vitæ meæ annos numerans, & tam male eos collocatos perpendens, facere non possum quin in suspiria, fletum & lamenta erumpam. Hei mihi misero ! à quo non solum mali commissi, sed etiam boni omissi ratio in extrema illa hora exigetur. Nihil boni equidem in me reperio quam forte vnum hoc quod & peccata mea detestor, & aliorum probitati & virtutibus inuideo Atque vtinam tam facile culpam emendare quam agnoscere queam! Sic enim vix peccare exorsus, pœnitentiam statim sim acturus.

Quum ergo tu septuagesimum vitæ annum excesseris, ego vero à quinquagesimo haud procul absim, plusquam tempus est vt omnibus alijs profanis curis posthabitis in bona Deoque placentia opera vnice incumbamus. Nam quotquot sumus mor-

Inopinantibus mors obrepit.

mortales, maiorem vitæ nostræ partem de vitæ emendatione cogitando consumimus; dum interim nihil opere promouẽtibus, in ipso conatus nostri initio mors obrepit. Reuoca tibi in memoriam, quot bellis interfueris, quantas molestias & labores exhauseris, quot morbos euaseris, quot amicos perdideris: simulque illud cogita, longioris vitæ spacium Deum tibi indulsisse, non quod mortem sæpesæpius meritus non sis, sed quod prioris vitæ pœnitentiam atque emendationem Deus à te exspectet. Non equidem negauerim, ad bonam hominis valetudinem multum conferre quum alia tum inprimis victus temperantiam: breuiorem tamen aut longiorem vitam non medico aut temperãtiæ nostræ, sed Deo acceptam ferendã esse, aio, vt in cuius vnius manu dies nostri sunt quos ille pro suo liberrimo arbitratu vel abbreuiare vel prolongare potest. Ego te, mi domine, rogo atque oro, vt in verbis cautus, in victu temperans, in dando benignus, in consulendo prudens esse studeas; quo pluris ob morum quam ætatis grauitatem ab omnibus fias. Tu enim si ætatis tuæ annos modo numerare ac iactare velis, non deerunt qui vitia tua numeratui & secus à te facta suis coloribus depicturi sunt.

Non annis sed moribus senex se iactet.

Memini me à te arthritide grauiter laborante

borante olim rogatum, vt senum Priuilegia, siue proprietates & conditiones describere tibi vellem. Etsi autem non ignoro hac de re alios melius quam me scribere posse, vt qui nondum inter ætate prouectiores numerer (quum senectutis priuilegijs Romani à quadragesimo septimo ætatis anno demum frui cœperint) ac proinde de rebus ignotis disputare videri possim: faciam tamen quod petis, sed hac conditione, vt ne mihi succenseas, multo minus irascaris. Propositum namque mihi est, paucas quasdam quæ in difficilibus & morosis senibus reperiuntur, proprietates explicare: sub quorum numero nequaquã illos cõprehensos volo, quorum ætas cum facili quadã morum grauitate iuncta est, quorum prudentia Respublicæ gubernãtur, & consilijs iuuenum studia & actiones diriguntur; sed meipsum tamquã vagabundum erronẽ, te tamquam morosum, Alphonsum Riberam tamquam nugacem, PetrumSpinellum tamquam lusorem Rodericum Oregonium tamquam amatorem, SanciumNaiarem tamquã delicatum, & Guterium Hermosillam tãquam impatientem: hos, inquam, & qui similibus vitijs laborant, non illos, suis hic coloribus depictos dabo. Cicero, Possidonius, Laertius & Sarisburiensis Policraticus multa congesserunt quibus probare

conati sunt, senectutem non modo non molestam, sed & iucundam esse: sed per Iouem lapidem iurare ausim, aut eloquentiam suam in hac re ostentare illos voluisse, aut quid scripserint ipsos nescijsse Videmus namque senectutem eiusmodi morbum esse, è quo nemo nisi qui moriatur, conualescere potest.

Sequuntur senum Priuilegia seu proprietates.

Senibus proprium est, oculos habere stillantes, & visum obtusum; & quamuis aer nubibus careat, nubes tamen in oculis circumferre. Vnde fit vt quæ aspiciunt vel gemina ipsis; vel nota ignota, aut econtra videantur, sic vt pro amico peregrinum sæpe appellent.

Senibus proprium est, vt aures continuo eis tinniant, & tamen ipsi nihil audire se querantur, eoque clamandum potius cum ipsis quam loquendum sit. Illud vero permolestum est, quod si quos videant sermonem inter se conferentes, nec quid loquantur audiant, statim vel honorem suum traduci, vel in facultatum suarum detrimentum consilia iniri putent.

Senum priuilegium est vt capilli etiam quando non pectuntur ipsis defluant; ecõtra in ceruicibus perigo etiam non sata, suc-

ſuccreſcat. Tumvt caput ad ſolem fricantibus, furfures & lendes ſinum impleant, & humeris inſtar niuis incumbant. Quominus vero caput lixiuio abluant eiusdem debil tate prohibeantur.

Senum priuilegium eſt, primoribus carere dentibus, eoque blæſa verba proferre. Et quia dentes molares vel obtuſos admodum vel putridos habent, à durioribus cibis & frigido potu facile abſtinent.

Senum priuilegium eſt, vt laxis caligis, ſoccis & calceis feneſtratis ſine vlla ſuperbiæ nota, ſed non ſine arhtritidis dolore vtantur.

Senum eſt, hyberno tempore in hypocauſtis vel ad focum ſedere, æſtate in ſole apricari: inde aridum guttur in taberna vinaria mero proluere. *Senes bibali.*

Senum eſt, capite ſemper nutare, manibusque tremere, adeo vt vitrũ mero plenum ſine effuſione vix ori admouere queant.

Senum eſt, mane pro ientaculo hauſtum vini Maluatici aut vini abſynthiaci bibere: deinde hora decima præciſe prandere: hora ſecunda pomeridiana merendam, & hora ſexta veſpertina cœnam ſumere: ſicque cubitum ire: mane vero ante lucem ſurgere, & familiam clamore & ſtrepitu excitare.

Senum est, baculum assidue secum circumferre, non tantum vt eo innitantur gressumque adiuuent, sed & vt eo titiones in foco ordinent ignemque foueant, vel etiam famuli dorsum metiantur.

Senum est priuilegium, non petita à Consule aut prętore venia vel sudariolum cingulo appendere, naribus emunpendis & collo mappam inijcere, ori & manibus detergendis.

Senum prauilegium est, lente admodũ edere, & inter edendũ crebro ructare: tum etiam hospites inuitatos nõ diu exspectare, sed interim dum illi veniunt, cellam vinariam ingredi, & quod vinum optimum sit, degustare.

Senum est quum tempestatem modo, tum in primis Lunæ incrementa & decrementa diligenter obseruare. Quin etiam obseruare ista negligentes podagra sedulo commonefacit: adeo vt tempestatis prognostica senes in corpore secum circumferant.

Senum est, contra frigus & gelu tamquam capitalem hostem diligenter se munire. Hinc videas in ipsorum cubiculis fenestras & rimas omnes obturatas, vestes vero ipsorum pellibus subductas.

[...]enes som[...] [...]lenti, Senum est, vbi consederint, pedibus scamno impositis, in cubitum procumbere, & somno oppressos, clarum stertere: nec tamẽ

nec tamen vllum eo nomine soluere vectigal.

Senum est, ante lectum patinam in quã exsapuant, & matulam, pone lectum vero sellam præsto habere: tum noctu famulum aut famulam in eodem cubiculo iacentes, vt puluinum aut tegumentum delapsum porrigant, aut hoc vel illud faciant, inclamare

Senum est, solitudinem fugere. Hinc vel in foro obambulant, aut circa tabernas ex obuijs res nouas expiscantur. Tum si quid forte audierint, non ipsi modo credunt, verum etiam alijs pro vero & indubitato, ac sæpe non sine mantissa vel additamento, obtrudunt. *Curiosi.*

Senum priuilegium est, quod sine vlla violatione Canonis, *Si quis suadente diabolo*, panem decorticatum comedunt, & v num sine aqua bibunt. *Merobibi.*

Sed nec illud aspernandum senum est priuilegium, quod buccellas quidem quas ori inserunt, non autem vitra quæ exhauriunt, numerare licet.

Senum, sed beatiorum, priuilegium est quod semel fere singulis mensibus thesaurum suum obseratis cubiculi foribus, explicant, pecuniam numerant, & per sortes seu species distinguũt; deinde iterũ reconditis, tamquam dracones ita inuigilant & incumbunt, vt fere dentem citius è *Auari*

maxilla quam numum ex arca moueri sibi patiantur.

Ijdem non auari modo, sed & sordidi, nemini quidquã dant: vestes optimas in armario asseruant, centunculis interim vestiti; vina etiam optima vendunt, deterius ipsi bibunt. Quid multis? viuere inopes volunt vt diuites moriantur.

Senibus hoc proprium est, cum Medicis, pharmacopolis, dulciarijs & id genus hominibus frequenter conuersari. Etsi non desunt qui tabernas in quibus melius vinũ venditur, etiam sine hedera norunt ac visitant.

Senum priuilegium est, quod in Senatu, in templo, & in conuiuijs supremum occupant locum, primi fere sententias dicunt, primi manus ad patinas porrigunt: quibus in rebus ea plerumque prolixitate in sermone, aut ciuilitate in moribus vtuntur, vt alijs nauseam moueant, alijs deridendos se propinent.

Senum priuilegium est, vel vitium potius, quod loquentes vltro interpellant, etiam si qua de re sermo sit nesciant; & non rogati, sententiam dicant.

Eorum priuilegium est, quod etiam nõ vocati quasuis ædes ingredi & non inuitati mensæ assidere solent. Mihi quidem ea de caussa aliquando senem amicum reprehendenti respondit ille: Hoc scito, Gueuara, ca

nis

nis honoratis nullas fores esse obseratas.

Senibus proprium est, queri, irasci, stomachari, vel tristes esse, melancholicos, suspiciosos, morosos, vno verbo dicam molestos. Cuius rei caussa est, quod vt in senibus sanguis est frigidior, ita cholera seu bilis feruentior; vnde fit vt ad iram & querelas magis propendeant quam ad risum.

Senibus vsitatum est, longioribus hybernis noctibus aut diebus feriatis narrare assidẽtibus quas lustrauerint regiones, quas pugnas pugnauerint, quanta euaserint pericula, quas & quam pulcras amicas habuerint: interim parum memores quantum ætas ipsorum processerit, quamque inutiliter sit transacta. Qua de re si quis mentionem velit inijcere, statim illi sermonem aliò conuertunt.

Senibus mos est præteritam laudare ætatem, & præsentem accusare, aientes, apud homines olim maiorem fidem, sinceritatẽ liberalitatẽ, fuisse; iã vero omnem obedientiam erga superiores, fidem erga amicos, misericordiam erga afflictos, charitatem & iustitiam erga omnes, terris videri excessisse. Huius vero rei caussa est, quod & per imperitiam quæ pueris ipsis facta sunt, non animaduerterint, iuuenes vero quæ alij, strenue & ipsi peccarunt; eoque non sæculi malitiam, sed ætatis suæ imbecillitatem de-

testantur, per quam ipsis quæ alijs faciunt, facere non licet.

Solenne senibus est, vt antequam cubitum eant, dorsum & crura sibi fricari iubeant: ac sæpe, quando iam vestibus spoliati, lectum conscensuri sunt, ancillam inclament: Huc sodes Maria, propere è cella bonum vini haustum mihi prome, vt tanto melius longissimæ huius noctis tædium fallam.

Senum priuilegium est, quod sine vllo pudore, dum per scalas descendunt, famulantium humeris innituntur; ascendentes vero eorundem manibus alæ suppositis, adiuuantur: ac si nimis altæ scalæ sint, semel aut bis veluti interstrigent, & ad recipiendum spiritum quiescant.

Tristis est recordatio maleactæ ætatis.

Senibus proprium est, vt si vel soli sint vel in lecto vigilantes cubent, præteritos ætatis suæ annos in memoriam reuocent, quomodo scilicet, & quibus studijs illos transegerint, quos habuerint amicos, rebus humanis iam defunctos; quam agiles & robusti olim ipsi fuerint, quam debiles vero & effeti iam sint: quarum rerum recordatio non tristitiam modo, sed & timorem ipsis incutit, vt qui videant se à morte quamproxime abesse, nec vllo modo eam posse subterfugere.

Licet

Licet seni in tempore cum Curionibus seu parochis de sepultura,& cum Conf ssario de testamento agere. In quo quidem tam sunt instabiles,vt nullam vltimam voluntatem habeant, sed quamdiu viuunt, in singulos fere dies, immo horas eam mutent : tum etiam locum nullum vbi sepeliri velint, facile reperiant, vt qui etiam cum omnibus senectutis incommodis viuere, quam corporis exsuuias in templum aut cœmiterium deponere malint. *Senes in constantes.*

Senum proprium est, vt quacunque incedunt, latere nulli possint:quippe quos si non videas, ex tussi tamen, screatu, aut baculi quo gressum adiuuant strepitu, vel denique querelis quas demurmurant,facile audias

Senum priuilegium est,cibo lente atq; ociose vesci: ac si forte buccella gulæ adhæresçat, largiorem vini haustum affundere, vt tanto facilius illa in stomachum descendat.

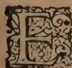
Senibus mos est claues arcæ in qua pecuniam asseruant, vti & cellæ vinariæ & penoris, cingulo appensas secum circumferre; & si quid inde promendum sit, statim iurgia ciere,nec se tantis sumtibus pares esse posse clamare.

Solent etiam senes quot annos nati sunt rogan-

Ad
LVDOVICVM BRAVVM.
EPISTOLA:

In qua quam turpis ſenilis ſit amor oſtenditur.

Excors & ſenex Domine,

Go enim ſi aliò titulo te compellem, conſcientiæ meæ iniuriam facturus mihi videor. Ætatem tuam video? Senex es. Vitam & mores? Nobili & honeſto viro, qualis tu videri vis, minime digni ſunt. Epiſtolæ ſane quam ad me miſiſti, argumentum è tuo cerebro depromtum, & ſcriptura è tua manu profectam eſſe, etiam ſine nomine tuo facile mihi oſtendit: ſimulque illud, quam parui honorem tuum facias, adeo vt ad ſummum impudentiæ culmen peruenisſe videaris. Duo, opinor, menſes ad quatuor & ſexaginta annos tibi deſunt. Ecquid tu melius ſapere tot annis non didiciſti? Sed ea peruerſorum & obſtinatorum hominũ eſt conditio, vt viuere prius deſinant quam emendare ſe incipiant. Nota parrheſian auctoris.

Quod vero acrius ad litteras tuas reſpõdeo, nõn eo fit quod à te, ſed quod tales.

Quam

Quamuis enim de re leuissima scriptæ sint, meæ tamen personæ & statui non nisi grauiter ad eas respondere conuenit. Quid tu, malum, ad me, & Christianum, & Theologum, & concionatorem, & sacerdotem, & Franciscanum Monachum de amoribus scribis? Quid ad eam rem consilium à me petis? Non quidem nego olim me quoque ex eorum hominum qui nihil nisi mūdana sapiunt, fuisse numero. Fateor me quoque amoris caussa in plateis totas noctes oberrasse, fenestras, fores obseruasse, litteras amoris interpretes & dona etiam ad amicas missiculasse, & quæ sunt eiusmodi omnia fecisse; hæcque ad confusionem mei fateri, quam ad condemnationem negare malo. Sed Deo meo gratias ago, & agam dum viuam, quod me in feruore iuuentutis meæ ex Mundo & maximis eius periculis extraxit, ad id vitæ genus traduxit, in quo tutuis ipse seruire possim. Quod si tamē cum vitæ genere nō mores quoq; mutaßé, fateor sane multo me tāDeo quā hominibus detestabiliorē quam quamuis de Mundo futurum. In Mundo enim multi sæpe improbi sunt, quia probi esse non possunt at in Monasterijs nemo improbus est, nisi qui probus esse non vult. Quod muris & septis includimur quod in augustis versamur cellulis, quod victu & vestitu aspero vtimur, non eo fit quod in his rebus perfectionem nostram consistere existimemus, sed vt peccandi vi-

Qui de quibus rebus consulendi.

temus fomites & occaſiones. Fateor inter mundanos etiam multos pios reperiri: ijdem tamen, credo, non negabunt, eos qui in clauſtris viuunt, à peccatorum aſſultu eſſe tutiores. Et profectò, ſi verum fateri volumus, inter mille vix vnum reperias qui à peccato abſtineat, ſi peccati habeat occaſionem.

Hæc quidem eo a me dicuntur, vt intelligas, non mihi ſed tui ſimilibus, nempe Mundo immerſis hominibus morbum tuum vel inſaniam potius fuiſſe aperiendam. Mei enim officij potius eſt peccata te confitentem audire, quam amandi præceptis inſtruere. Quid enim à te fieri poſſit ineptius? Primo ſignificas mihi te, iuuenem ſcilicet ſexaginta quatuor annos natum, graui amore eſſe percuſſum. Deinde exemplum petis à me epiſtolæ, qua amicæ amorem indices, ac viciſſim ipſius amorem exambias. Quid hoc aliud eſt quam petere, vt tibi gratificer, & interea Dei obliuiſcar? Etſi autem tua illa amica quæ vel qualis ſit neſcio, facile tamen fero, immo rogo vt hanc meam epiſtolam legendam ei exhibeas; quæ ſi recte lecta atque intellecta fuerit, & ego impudentiam tuam egregie vlciſcar, & tu ſtultitiæ tuæ admoneberis, & illa quantopere à te decepta ſit, animaduertet.

Ac primum in tua ætate iſta, falſum perhibes teſtimoniũ, immo periuriũ cõmittis.

Ais

Ais enim immenſis te amoris cauſſa doloribus affligi, atque adeo perire: quum capulares iſtiusmodi, qualis tu es, ſenes non amoris, ſed ſenectutis doloribus cõficiãtur, & pereãt; neq; amãtes ſed amẽtes; nõ proci, ſed porci dicẽdi ſint; nec tã quò amorẽ, ſed quò oſſa ſua trãsferre velint, cogitare debeant. In iſta ætate fieri poteſt vt ames, nõ vero, vt ameris. Si qua enim forte blandiori te vultu intueatur, non tamen illa, mihi crede, perſonam tuam, ſed marſupium intuetur. Iſtius ætatis hominem nulla mulier amare ſimulat niſi vt ludibrio habeat. Neque enim exiſtimare debes iuuenculas ſenibus gratis nubere. Quæ iuueni nubit, facit id vt cupiditates ſuas expleat; quæ ſeni, vt crumenam impleat. Quid tu iſta ætate, an carmen ad fores occentabis, an fidibus canens per plateas oberrabis, an ad ædium eniteris culmina, & per feneſtras te immittes? Mundanæ enim & vanæ mulieres non ſecreto tantum, verum etiam in publico ſeruiri ſibi volunt. Iam ad veſtitum quod attinet, quomodo ætati tuæ conuenit iuuenilis habitus? Caligæ adſtrictæ, calcei anguſti, pennatus pileus, veſtes denique ſegmentatæ, fimbriatæ, lacinioſæ, polymitæ, & quæ inprimis amicæ tuæ præferant colorem. Nam ab amatoribus eiusmodi mulieres exigunt non tantum vt prudentes ſint in ſcribẽdo & ſuaues in loquendo; ſed etiã

vt

vt elegantes sint & nitidi in vestitu.

Quomodo vero in morosa tua ista ætate ferre amicæ importunitatem poteris, quotidie vel epistolam ad te scribendis, vel aliquid poscentis? Cui si vel statim non responderis, vel quodcumque etiam denegaris, ilicet de amore tuo actū erit. Sed & quomodo tu in ista tua ætate mœrorem fingere, aut falsa suspiria ducere poteris? quum hæc vt ab omni grauitate aliena sunt, ita maxime in eiusmodi amoribus requirantur; sic vt leues istiusmodi mulieres parum se gratas amatoribus suis existiment, nisi tristitiam suam ex ipsarum absentia conceptam & literis testentur, & fores ipsarum frequentibus suspirijs pulsent. An tu vero quotidie in forum descendes vt exquisitum aliquem cibum; aut phrygionum & aurifabrorum tabernas quotidie intrabis, vt cimelium aliquod compares, quæ amicæ tuæ dono mittas? Sunt namque adeo delicatæ & auaræ id genus meretrices, vt nisi quotidie dapsilem aliquem cibum, aut singulis septimanis scutatos aliquot, vel singulis mensibus nouam ab amante vestem accipiant, amanti statim valedicant. Iam si amicam tuam non eorum tantum quæ facis quotidie, sed etiam quæ cogitas consciam feceris, illa procul dubio & dorsum in lecto tibi obuertet, & mensæ

cernua atque obstipa assidens, vix limis oculis intueri te dignabitur. Sed nec vllum alium quæstorem aut domesticæ rei procuratorem constituere tibi quam tuam ipsam amicam licebit. Nã mulieres eiusmodi ijs sunt moribus vt omnia quæ domi sunt, in sua velint esse potestate. quibus si non des quidquid petunt, surripient quidquid possunt. Nec vero tuo tibi arbitratu pecuniam & facultates dispensare licet. Quidquid enim amica tua in alios erogatum senserit, sibi perijsse existimabit. Ne tu vero existima, te si isthoc ętatis amori operã des, vllum arduum vel serium saltim negocium moliri, nedum perficere posse. Nam si amica animaduerterit te alias quoq; res curare, statim negligi se à te & contemni quiritabitur: quippe quæ persuasum habeat, ceteris omnibus rebus sui vnius curam esse præferendam. Quid, quod domus tua posthac nõ amplius, vt ante, amicis & notis patebit? Nam si amicos admiseris, illa continuo vt se missam facias, clamabit. Neque dicendi quod senseris, nec cum vlla alia muliere vel leuiter iocandi potestas tibi posthac erit. Illa enim si vel formam alicuius laudaueris, aut blandiusculis quamuis aliam oculis adspexeris, aut verbis compellaueris, suas statim tibi fores occludet, & ad alias quæ melius tibi placeãt, vel etiam in maximam

Mulieres sola rerum potiri volunt.

Mulieres zelotypæ.

mam malam rem faceſſere te iubebit. Atque vt vel maxime amor hic tibi procedat, fieri tamen non poteſt quin is vel tibi ludibrio, vel illi fraudi ſit. Si enim illa in ijs quęcumque volueris, morem tibi geſſerit, vtrique ſane opera & oleum peribit; ſin te, vti ſolet iſti ætati fieri, tractauerit, tu ſero te deceptum, & non te ſed aurum amatum, non ſine damno deprehēdes. An vero tu iſthac ętate vel in multam noctem vigilare, vel mane ſolis ortum longe poſſis anteuertere? Quorum vtrumque tamen ſi amoribus tuis potiri velis, neceſſario faciendum, vt ſcilicet amicæ limen ingreſſurus, tam veſpertinis quam matutinis tenebris vicinos fallas.

Plura his non addo: interim quomodo iſta accepturus ſis, exſpectans. Quod ſi purgans hoc medicamētum vim aliquam habuiſſe intellexero, mox leniens aliquod addere non negligam. Toleti VII. Octobris MDXXIX.

Ad
EVNDEM
EPISTOLA:

In qua & probi senis conditiones aliquot enumerantur; & amoris explicatur pertinacia.

Obilißime & cordate Eques: ex literis tuis summa cum voluptate intellexi, pharmacum quod morbo tuo nuper adhibui, tam fuisse efficax, quam optaram potius quam sperararam. Vt verum fatear, inciuilitatis meæ qua te Excordem superioribus meis appellaueram, nunc me quodammodo pœnitet; eoque par est vt iam longe honorificentiorem atque isthoc tuo animo & facto dignum titulum tibi tribuam: vt qui admonitionem meam atque adeo obiurgationem non æquo tantum acceperis animo, sed & mores vitamque emendaris.

Móribus debet respondere titulus

Ais, superioris meæ epistolæ verba cor tibi penetrasse, adeoque pæne effodisse, mores tuos accuratius excutienti. Id quo iamdiu nihil gratius mihi auditu accidere potuit. Neque enim ego ista scripseram vt oculis tantum legeres, verumetiam vt animo

animo infigeres; atque inde teipsum tibi quasi repræsentares. Id vnice mihi credas velim, nequaquam illud me spectasse vt molestia aut ægritudine te afficerem, sed vt ad morum emendationem reuocarem. Quid tu? Ais, quamprimum meam legeris epistolam, te lena pueroque dimisso, amori valedixisse. Factum tuum laudo; at multo magis laudauero si in eo quod cepisti instituto perseueres. Vitia namque vbi animum semel occuparunt, tam altas radices agere solent, vt vix exstirpari possint. hinc fit vt quæ iam abscessisse existimamus, in intimis adhuc lateant penetralibus. Tu quod fecisti, bene vertat tibi perpetuumque sit, ex animo voueo; ego vero quæ scripsi, ignosci mihi peto: quamuis iam sane quum emendatum te videam, iram tuam nihil morer. Citius enim abit odium quam euellitur vitium.

Discuntur facile, vix vnquam dediscuntur vitia.

Eadem illa tua epistola à me petis, quũ superiori mea inter alia leuium quoque & amori operam dantium senum conditiones descripserim, vt iam quibus moribus laudabiles senes ornati esse, quæ facere, quæ cauere debeant, paucis tibi indicem. In quo sane facere non possum quin tibi morem geram, quamuis fortasse stilus meus non tantum in consulendo habiturus sit prudentiæ quantum in reprehendendo habuit acrimoniæ: quod fa-

Reprehẽsio alterius facilis est.

cilius sit quæuis in alium dicere, quam bonum consilium dare. Ego tamen vt petitioni tuæ aliquo modo satisfaciam, consulam tibi vt potero, ea tamen conditione, vt quicumque hæc legerit vel audierit, non oblectandis ista auribus, sed emendandis moribus scripta esse putet.

Qui tuæ ætatis sunt senes, & verbis tam cauti, & factis tam probi esse debent, vt ne minimum quid vel faciant vel loquantur quod iuste reprehendi possit. Futilis enim & dissolutis moribus senex vno vel facto vel verbo magnum toti Reipublicæ damnum inferre potest.

Error iuuenum est, Prudentia Senum.

Senum est, non exemplo tantum alijs prælucere, verum etiam salutaria petentibus dare consilia : vt sic iuuenum temeritas senum prudentia compescatur & regatur.

Senum est sedatis vti moribus, vt sicut in iuuentute olim turbas & rixas ciebant, sic iam paci studeant.

Senum est erudire ignorantes, & defendere imbecilles : quos si re non possunt, consilio saltim iuuare debent. Afflictus namque homo sępe magis eo quod audit quam quod accipit subleuatur.

Senum est molesta quæuis negotia à se amoliri, ac bonam temporis partem visitandis locis sacris & hospitalibus consumere. Quis enim neget æqum esse vt qui

qui Mundi vanitates olim sectatus sit, iam tandem sacra loca frequentare & animæ curam gerere incipiat?

Senum est, omnem domi molestiam deponere; in templo vero peccata sua deflere: siquidem maiorem de salute sua fiduciam habere non potest, quam qui facit viuus quod debet, & moriens quod potest.

Senum est in dictis modestiam adhibere, in narrationibus prolixitatem vitare Inprimis vero ab omnibus fabulis & nugis, nedum illiberali & scurrili sermone abstinere. Quod enim in iuuene leuitati, idem in sene extremę vel dementiæ vel malitiæ adscribi solet.

Senum est rixas litesque omnes fugere, immo rem aliquando negligere quam forensibus se litibus implicare malle Adolescentes enim vt labores facile ferunt, ita odia facile contemnunt:quibus sustinendis senes pares esse nequeunt.

Senum est cum bonis & probis conuersari, in quorum sinum omnia quæ volunt tuto possint deponere. Fido namque amico nihil in hac vita iucundius est & præstabilius. Fide, sed vide.

Senum est eiusmodi sibi deligere amicos, qui animo sinceri sint, sermone iucundi, in petendo verecundi. Amicitia enim & importunitas vix vlla copula

iunguntur;&,quod dicitur ,ex eadem patina non diu capiunt cibum.

Senum eſt pueris nuces relinquere, & rei familiaris curã habere. quam qui neglexerit,næ eius ſæpe frigebit focus.

Senum eſt puro & nitido vti veſtitu; non tamen laſciuo. Affectata enim in veſtitu elegantia,in iuuene curioſitas,in ſene leuitas cenſetur.

Odia diſsimulanda. Senum eſt nec odia cum æmulis,nec iurgia cum vicinis ferere. Neque enim generoſo animo grauius aut moleſtius quidquam accidere poteſt, quam ſi contumelioſe aliquid in ſe dictum ſentiat, vlciſci tamen non queat.

Senum eſt, erga miſeros & afflictos ſumã vti pietate & miſericordia, quos iuuenes plerumque ob rerum imperitiam aſpernantur. At ſenes qui magnam humanorum caſuum varietatem ſunt experti, atque ipſi etiam acerba interdum deguſtarunt, hoc perſuaſum habere debent, quantum ipſi pauperibus,tantum Deum ipſis miſericordiæ impertiturum.

Senum eſt eiuſmodi libros circumferre, quorum lectio & ad animæ promouendam ſalutem,& temporis fallendum tædium faciat. Quum enim nullas ad laborandum, immo vix ad ambulandum ſufficientes vires habeant fieri non poteſt quin aſſiduis cogitationibus diſtrahãtur: eoque

eoque satius est vt aliorum factis legendis, quam suis ipsorum non sine molestia ruminandis animum habeant occupatum.

Senum est, à societatibus, publicis consilijs & Reipublicæ administratione, quãtum fieri potest, abstinere. Quum enim ibi vel de priuatis vel de publicis vtilitatibus, & quidem ab ijs quibus animus & genua, quod dicitur, adhuc virent, consilia suscipiantur: fit plerumque vt senum aliorumque qui paullo circumspectiores sunt, cunctatio contemnatur.

Quod si tamen in consilium adhibeantur, dilig͏ẽter cauebunt, ne temerarij, pertinaces, aut loquaces videantur. Opinione enim iuuenilis ætas plerumque ducitur; at senes rationem ducem sequi debent.

Senum est sobrietati, pudori & castitati in primis studere. AEtati enim illi virtutes magis quibus vita, quam cani quibus caput splendet, laudem conciliant & auctoritatem.

Senum est, singulis diebus sacro Missæ officio, & precibus vespertinis interesse. Quod si quis onus hoc nimis graue existimet, cum eo ita agam, vt toties iam senex sacrum frequentet quoties olim iuuenis amicæ limen frequentauit.

Iam ad corpus quod attinet, animæ

quidem in primis, sed & illius cura habenda est: quum senectus, Galeno teste, morbus sit numquam decrescens, & sanitas nunquam perfecta.

Dabunt ergo operam vt in ædibus habitent quæ aere gaudeant libero, & soli sint expositæ, & in quibus omnia non ad salubritatem modo, verum etiam oculorum atque animi oblectationem conducant. Meo quidem iudicio à sene nulli sumtus melius collocantur quam qui in commoda & salubri domo impenduntur.

Sed & diligentem cubiculi habebunt rationem, in primis ne vento illud sit peruium, nec humido loco positum. Seni enim vel tenuis aura per fenestram aut rimam intrans, plus nocet quam multę olim noctes iuueni sub dio vigilatæ.

Senum est, pane bono & optime cocto in cibum, & vino sincero & sapidissimo in potum vti. Quum enim senum corpus morbis plerumque, & animus ægritudine confectus sit; bono cibo corporis vires quodammodo reficiuntur, & bono vino curæ & tristitia animo expelluntur. Vulgatum illud est, Vinum lac esse senum.

Tantum cibi & potionis senes adhibere debent, Catone apud Ciceronem suadente, vt reficiantur vires, nō opprimãtur. tum ciborum in primis habendus est delectus. Etsi enim pecuniam senex habeat

qua

qua quosuis cibos sibi emat, calorem tamen non habet quo eos concoquat & digerat. Et velut lychnus nimio affuso oleo extinguitur, sic corporis & animi vires nimio vnio.

Senum est procul à fluminibus & riuis degere, nec in loco quocumque humido diu commorari, aut in locis vento expositis dormire. Nam quum non minus teneri fere sint quam pueri, aer facile corporis poros penetrat, & humor ossa.

Quum semper alias, tum in cœna temperãs & sobrius senes esse debent. Si namque frigidum & debilem stomachum multo cibo aut potu obruerint, multum sane ructabunt, sed parum dormient.

A vestibus ipsorum sordes omnes abesse debent. Indusium candidum, toga pura, lectus mollis, & cubiculum totum mũdum & purgatum, & contra aeris etiam iniurias aulæis munitum atque ornatum. Qui namque diu cupit viuere, sordes omnes à corpore abstergere, & curas ex animo eijcere debet.

Nec tamen domi desidebunt semper, sed, presertim qui obesiori sunt corpore, in campum aliquando exspaciabuntur, & conuenienti aliquo exercitio corpus exercebunt; ne spiritus aruina præfocatus eos destituat.

Sedulo etiam cauebunt, ne familiæ vel diari-

diarium maligne exhibendo, vel salaria tarde soluendo, obtrectandi, aut maligne seruiendi præbeant occasionem: tum ne ad viuum omnia resecent, sed potius cõniueant aliquando, & commodum castigandi tempus exspectent. Qui enim famulum non vt debet corripit, ad seruiendum tardiorẽ, ad furandum vero promtiorem & astutiorem eum facit.

Senum denique est, eorum præsertim qui pedem alterum, quod dicitur, iam in cymba Charontis habent, diligenter ad mortem sese præparare, ne improuiso ab ea opprimantur, sed anima iam inter extrema labra natante, omnibus tentationum nebulis diuinæ consolationis luce discussis, fiducia pleni ex hoc Mundo emigrent, & in extremo illo iudicio imperterriti consistant, & cum omnibus fidelibus æternæ vitæ gaudia ingrediantur.

Sequuntur contra illicitos amores remedia aliquot.

SVb finem epistolæ ais, licet amorem abieceris, nondum tamen te omnem dolorem abiecisse; nec prohibere posse, quin is identidem recurrat, & ostium cordis tui pulset: eoque consilium à me petis quo penitus cum animo queas euellere atque exturbare. Equidem amoris tam

facile

facile te obliuisci non posse, nequaquam miror: quum amantes cæci sint, & nec ipsi quid velint quidve cupiant satis sciant: vt quorum animus assiduis curis & cogitationibus distractus, vix vnquam apud se est. De remedijs Amoris multa passim apud scriptores, Plutarchum, Hermogenem, Horatium, & in primis apud Ouidium, qui de hac re ex professo scripsit, exstant. Verum quidquid illi scripserint, aut alij scribant, ego vnum hoc remedium contra amorem præstantissimum esse aio, vt numquam incipias amare. Tam mala bestia amor est, vt vel tenui filo capi & ligari se patiatur; at nullis armis postea abigi possit. Hic illud verum est: *Aegrius eijcitur, quam non admittitur hospes.* Canem cauda, lupum auribus tenere laboriosum; dimittere, periculosum est. Sic impudicã mulierem facile in domum tuam introduxeris; sed non tam facile eieceris. Hamus est amor, qui capit quando capitur. Vnusquisque ergo sibi attendat quibuscum conuersetur, quas domos frequentet. Talos quidem in manu & potestate sua habet lusor, sed iactus admodum est incertus.

Multum quoque iuuabit tot tantorumque qui in amore sunt, dolorum recordatio. Salubriter D. Augustinus monet, inquiens: *Quoties feminam adis, existimes te in inferni*

inferni ianuam ingredi. Sathanaque sagitta penetrari. Femina siquidem fuit ab initio peccati aucupatrix, eritque semper malorum inexhaustus fomes. Audi quid post homines natos sapientissimus rex Salomon de eiusmodi amoribus loquatur. *Ne intenderis*, inquit, *fallaciæ mulieris. Fauus enim destillans labia meretricis; & nitidius oleo guttur eius. Nouissima autem illius amara quasi absynthium; & lingua eius acuta quasi gladius anceps. Pedes eius descendunt in mortem, & ad inferos gressus eius penetrant.* Ecquid vero turpis iste amor affert quam corpori imbecillitatem, labem famę & honori, facultatibus detrimentum, vitæ exitium, scandalum proximo, & æternum tandem animæ interitum? Pythagoras rogatus à quodam quando mulieris vtendum sit consuetudine, respondit: *Quum teipso voles fieri infirmior.* Nec vero corpus tantum eueruat libido, verum etiam ita fascinat atq; irretit, vt nullis modis aut artibus expedire homo se possit. O quoties putas, monstrorum ille domitor Hercules Omphales amoribus extricare se voluit nec potuit! eo quoque adactus, vt inter mulieres muliebria officia faceret, & imperiosæ dominæ sandalio caput demulcendum præberet. Quid M. Antonius? Annon Cleopatræ amori non honorem modo & imperium, sed vitam quoque posthabuit? Possem hoc loco infinita pro-

duccre

ducere exempla eorum, quos quasi inuitos ac reluctantes Amor perdidit: de quo verissime illud dici potest:

——— facilis descensus Auerni.
At vitare fuga, superasque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Ad ipsum amorem quod attinet, suadeo vt nemo non modo alteri, sed ne sibi quidē ipsi fidat. Vtrumque enim & amare & amari, naturale est homini, vt quos semel amor copularit, ij nodo insolubili coniuncti, ac veluti conglutinati videantur. Optimum vero remedium fuerit, ocium fugere, & assiduæ tam humanarum quam diuinarum rerum contemplationi vacare. *Ociosa enim mens per illicitas sæpius cogitationes euagatur, à quibus abest sublimium rerum meditatio. Et numquam alta cogitabit qui feminarum accessibus gestiat.* Grauiter Poeta non grauissimus Martialis:

Quæritur Aegisthus quare sit factus adulter?
In promtu causa est, desidiosus erat.

Et alius in ijsdem castris bene versatus:

Ocia si tollas, periere Cupidinis arcus.

Sed ex omnibus rebus nihil est quod libidinem magis proritet quam superflui potus ac cibi vsus. Magna est inter gulam & libidinis instrumenta cognatio. Sic ego existimo, qui ventrem non nimis repleat, facile omnes libidinis faces exstincturum: quorum præcipuus fomes gula est.

Recte

Recte Comicus Poeta: *Sine Cerere & Baccho friget Venus.* Bene pastos iuuencos lasciuire videmus. Et Germani dicunt, in dolio vini pleno plus gaudij quam in psephopæctarum pera esse reconditum. Ebrietatis certe pedissequa est Luxuria. An non immoderatus vini vsus Loth Patriarcham, vt incæstum cum filiabus committeret, induxit? *Vt homini cicuta venenum est, ita & vinum:* inquit Aristoteles. Bacchi feruorem lympha restinguendum Sapientes monent. Et alius primum poculum ait esse necessitatis, secundum hilaritatis, tertium voluptatis, quartum furoris. Quoniam ergo luce clarius manifestum est, ebrietate & gula libidines mirum in modum incendi; suadeo vt temperantia, labore, vigilijs, orationibus, rerumque diuinarum contemplationibus corpus ita constringas & maceres, ne in libidines efferuescat; ac quod D. Paullus Apostolus ad Rom. XIII. capite scribit, semper ob oculos habeas: *Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis; sic vt in die honeste ambulemus. Non in comessationibus & ebrietatibus; non in cubilibus & impudicitijs; non in contentione & æmulatione: sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs.*

Plura quæ multa tamen possem, hoc loco non addam; sperans si ijs quæ à me præscrip-

præscripta sunt, recte vsus fueris, e in tua ista ætate facile tam turpis amoris oblitutum. Interim illud à te contendo, vt si forte vlcus illud tuum asperiori manu contrectaui, eique cataplasma violentius applicui, æquo animo accipias. Est enim amoris morbus tam occultus, vt nec ex vultu nosci, nec ex arteriæ pulsu deprehendi possit; sed in cordis lateat penetralibus, sic vt qui eo laborant, eius quidem dolores sentiant, detegere tamen alijs erubescant: eoque efficacibus admodum medicamentis expellendus sit. Nosti etiam illud, senes canes vix loris assuescere: & vetustas pelles multa materia esse macerandas: & vlcus inueteratum nō leui aut suspensa manu tractandum esse. Terreat te exemplum Burgi Licentiati, hominis tibi optime noti, qui quum & ipse iam senex amori operam dare cœpisset, subitanea morte ante paucos dies est exstinctus, cum magno amicorum mœrore, & ceterorum omnium qui ipsum nouerant terrore, &c. Burgi XXIV. Februar. MDXXIII.

Ad ABBATEM COMPLVTENSEM EPISTOLA:

Cur Deus bonos affligi permittat.

Ntonius de Gueuara prædicator & chronista Imperialis, domino Abbati Complutensis Ecclesiæ salutem impartitur plurimam.

Binas tuas accepi litteras, quibus dicis, te omnibus in rebus erga me amici officio esse functum. Equidem fateor quod dicis, & immensas ago gratias pro eo quod facis. Nec me amicum habuisse vnquam scio, qui verior aut sincerior fuerit. nam etsi solent res secundæ immutare homines; te tamen erga me nulla amplitudo fortunæ mutauit. Tu quidem mihi, & ego tibi à cunabulis semper fuimus idem. Tu alter ego; & ego alter tu, vnaque anima incolens duobus corporibus. Nescio quid de te alij sentiant, ego te alterum Scipionem, alterum Piladem, alterum Ionatham, alterum Prometheum sum expertus. Quæcunque volui, te adiuuante semper sum consecutus.

Quæris à me, cur Deus Optimus Maximus

mus patiatur, vt tot aduersa eueniant bonis viris. Ad hoc tibi respondeo, quod nil accidere bono viro mali potest, quia non miscentur contraria, vt inquit Philosophus. Aduersarum rerum impetus, viri fortis conturbat, sed non vertit animum; quia semper in eodem statu permanet. Vir bonus & iustus omnia externa facile sustinet. Sentit illa; & non victus, sed victor euadit. Tunc apparet qualis & quantus sit, & quibus polleat virtutibus, cum ostendit quid eius possit patientia. Omnia ad exercitationes obijci sibi putat; quia virtus sine aduersario marcet. Non decet heroicum virum vt dura ac difficilia formidet, & de facto conqueratur, quia æquo animo ferenda sunt; & vt inquit diuinus Plato, non quid, sed quemadmodum feras interest. Deus optimus Maximus habet aduersus bonos viros paternum animum. nam castigat omnem filium quem recipit, vt verum colligat robur. Languēt per inertiam sanginata corpora: nec labore tantum, sed etiam mole & ipso suo onere deficiunt, inquit Seneca. Non fert vllū ictum illæsa felicitas. At vbi assidua rixa fuit cum suis incommodis, callum per iniurias duxit, nec vlli malo cedit; sed etiam si succiderit, de genu pugnat. Est enim Deus amantissimus bonorum, & illis ferocem fortunam, cum qua exerceantur, assignat, Nec

vnquam boni viri miſerearis. Poteſt enim miſer dici, ſed non poteſt eſſe. Sæpe, immo ſæpiſſime, ſonat & vibrat in auribus meis vox illa Demetrij, dicentis: Nil mihi videtur infelicius eo, cui nil vnquam euenit aduerſi.

Sæpe aduerſa fortuna fortiſſimos viros, & ſibi pares quærit. Contumaciſſimum & fortiſſimum quemque aggreditur, aduerſus quem vim ſuam exerceat. Quid vltra dicam de fortuna? Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo, venenum in Socrate, ingratitudinem in Scipione, ſanguinem in Catulo, & mortem in Catone. Non inuenit magnum virum, niſi mala fortuna. Infelix eſt Mutius, qui ſua dextera ignes hoſtium premit? Infelix eſt Fabricius, qui agrum ſuum, quantum à republica vacauit, manu propria fodit? Infelix eſt Torquatus, qui bellum geſſit, non ſolum cum Pyrrho, ſed etiam cum diuitijs oblatis ab eo? Infelix eſt Regulus, quem aduerſa fortuna duxit in crucem, & quem documentum fidei & exemplum patientiæ fecit? Qui talia patiuntur, abſit vt infelices eos vocemus. Sunt enim felices, non parua, ſed felicitate magna.

Sed & Deus in hac vita ſuos caſtigat,

vt quoniam à peccati labe non ſunt immunes, eam hoc modo eluant, & ſic quaſi defæcãti ad æternam illam vitam transferantur. Quanto vero ſatius eſt hic pati quam ibi? Quid, quod Deus hac ratione ſuorum patientiam tentat. Nec vero id eo facit, vt eos perdat; ſed vt hoc modo probatos, longe maioribus donis beet. Iobum illum videamus: qui hic quidem acerbiſſime vexatus, at poſtea multo maioribus diuitiis quam vmquam antea habuerat, à Deo donatus fuit. Quid multis? Nullus vmquam Deo charus fuit, quem non multis aduerſitatibus exercuerit.

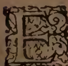
Hac de re ſi tu plura ſcire deſideres, non ad S. tantum Scripturam, verum etiam ad præſtantiſſimum Philoſophum Senecam te remitto: cuius hac de re ſingularis exſtat libellus. Vale, iterumque vale.

Ex Pincia, di e xij. Maij, milleſimi quingenteſimi duodecimi anni.

Ad LVPVM SALAREM EPISTOLA:

Qua eius auaritia reprehend tur & quadam auaritiæ proprietates explicantur.

Consultiſsime, idemque auare domine,

Piſtola tua recte mihi eſt reddita: cuius argumentum etſi quadam me voluptate affecit, neſcio tamen an maior ſit moleſtia quam ex hominum de te fama hauſi, vno ore dicentium, ita te auaritiæ eſſe deditum, vt nihil niſi de corradendis diuitijs cogitare videaris. Noueram patrem tuum, magnæ auctoritatis & illibatæ, vti mihi ſemper viſus eſt, conſcientię virum: qui magnos in ſtudia tua ſumtus fecit, nõ quidem vt colligendi pecunias, ſed vt leges interpretandi; non vt clientes aut conſultores auro emungendi, ſed vt iniuria ſubleuandi artem addiſceres. Quia vero ſalus tua mihi chara eſt, facere non poſſum quin breuiter tibi oſtendam in quam intricatum labyrinthum ſis ingreſſus, & in quanto verſeris periculo; eumque

Iuriscõſulti officium.

que in finem quædam auaritiæ incommoda (omnia quis posset?) exponam.

Elimelech, magnæ inter suas auctoritatis & potentiæ, quin etiam Iudex ac Princeps Israelitici populi, quum in magna rerum omnium caritate assiduas famelicorum rogationes ferre non posset, relicta patria, in alienam terram profectus est, vt ibi peregrinaretur. Quoniam vero id malo animo & consilio fecerat, omnibus facultatibus exutus, vnà cum duobus filijs non multo post perijt. In quo exemplo duo notanda sunt. Primũ, quod diuitum erga egenos sit officium. Alterum quæ & quanta incommoda afferat auaritia. Ad primum quod attinet, monentur diuites, ne importunas egenorum & opem vel stipem poscentium preces & sollicitationes ægre atque impatienter ferant, ne idem illis accidat quod Elimelecho & quod Sapiens ijs euenturum minatur qui aures suas ad preces egeni obturauerint, nimirum, vt ipsi quoque clament, nec tamen exaudiantur. Diuitis illius epulonis à Christo D.N. in Euangelio nobis propositi exemplum velim semper ob oculos habeant auari diuites. Quid enim illo miserius? qui ne guttam quidem aquæ, qua linguam refrigeraret, consequi potuit; non sane aliam ob caussam quam quod panis micas de

Elimelechi exemplum.

Exemplum diuitis Epulonis.

mensa sua decidentes Lazaro denegasset. Quid vilius aquæ gutta? Hanc tamen quoque Deus iustus iudex ei denegauit. Iustum enim erat, vt qui rem tam vilem, nimirum panis micas, esurienti qua famē sedaret, dare recusauerat, guttam quoque aquæ, qua ardorem suum mitigaret, ne consequeretur; sed æternis flammis, sine vlla sui consumtione, cruciaretur. O quā multi huius similes passim reperiuntur, nec tamen haberi volunt! quibus nihil in animo atque ore est quam Adfer, adfer; qui velut hirudines, miserorum sanguinem & medullas exsugunt; qui iam has iam illas ædes, iam hos iam illos agros coemunt, nec prius satiantur quam infelicem animam efflarint. Hi sane nihilo meliorem euentum aut vitæ exitum sibi polliceri debent quam diues ille habuit; cui procul dubio, si ita moriuntur, æterni illius supplicij & cruciatus socij addentur.

Auaritia quæ mala adferat. Ex quo patet quæ quantaque incommoda & mala ex auaritiæ vitio exsistant. Ecce enim, Elimelech qui facultates suas in patria egenis distribuere recusauerat, easque secum asportans in alienam terram, asseruauerat, in exsilio inter peregrinos moritur. O auaritia, quantorum malorum hominibus caussa es! Recte Ecclesiasticus, auaro homine nihil

hil perniciosius, turpius & abiectius esse dicit: non quod auaritia maius alijs in suo genere sit vitium, sed quod diuitiæ per eam congregatæ fomites sint & nutrimentum, & vt perapposite D. Apostolus ait, radix omnium malorum. Idem 1. ad Timotheum VI. ait: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* Et ad Ephesios V. Auaritiam ait esse idolorum seruitutem: non quod vere idololatria sit auaritia, sed per quandam similitudinem; quod Auarus pecuniam Deum suum faciat, & pro Deo suo habeat & colat, vt quam omnibus alijs rebus quæ in toto Mundo sunt, præfert.

Sequitur Explicatio dicti Paulini, quomodo Auaritia idolorum sit seruitus.

SEd quo D. Apostoli dictum melius ac rectius intelligatur, iterum dico, Auaritiam non proprie esse idololatriam, sed tantum per similitudinem, quæ est inter idololatram & auarum. Quæ in duobus consistit. Primo in excessu

amoris. Secundo, in seruitutis subiectione. Quantum ad amoris excessum, similes quodammodo sunt idololatra & auarus. Quisquis enim (teste S. Augustino) rem quampiã magis amat quam cetera omnia, ei se subijcit ac quasi seruit. Quum ergo auarus pecuniam magis amet quam reliqua omnia quæ vspiã in Mundo sunt, eius sane seruituti se mancipat, immo ex ea Deum suũ facit: atque ideo idololatriam committit.

Sed dicat quis, eadem ratione gulam seruitutem esse diaboli, quum lurcones ventrem suum pro Deo habeant, vti Apostolus ad Philippenses loquitur: *Quorum venter Deus est.* Respondeo, nullam hic proprie esse similitudinem: quum gulones ventrem suum nõ magis ament quam seipsos, sed eo tantum amẽt quatenus ad sustentandam vitam & delicias capiendas est necessarius. Auarus autem pecuniam magis quã seipsum aut vitã suã amat: vt qui sæpe famem, sitim, frigus & quæuis mala pati, adeoque mori malit quam paucos aliquot numulos erogare. Vnde sapiens, *Insatiabilis,* inquit, *est oculus cupidi: in parte iniquitatis non satiabitur, donec consumatur, arefaciens animam suam.* Ex quo patet Auarum magis seruire pecuniæ, quam cupediarium ventri.

Altera idololatræ & auari similitudo consistit in seruitutis subiectione. Hic vero tria

tria notanda sunt, primo veneratio, secundo immolatio seu sacrificium, tertio custodia seu asseruatio. Quo ad venerationé, auarus idololatræ similis est in eo, quod quéadmodum idololatræ idola sua tép'is inclusa venerantur eisque seruiunt, nec tamen appropinquare illis aut ea contingere audent, ob magnam reuerentiam qua ea prosequuntur: sic auari pecuniam in tanta habent veneratione, vt arcæ quidem inclusam seruent, contingere tamen non audeant, sed veluti rem sacram, illibatam ad hæredes transmittant. O miseros homines, qui eo quo alij ad luxum tam turpiter postea abusuri sunt, ad necessitatem & honestatem vti non audent! quique pecuniæ tamquam imperioso domino tanta cum sollicitudine, cura & anxietate seruiunt! Et quemadmodum idololatræ è templis idola sua asportari nequaquam ferũt; sic auaris nihil grauius potest accidere, quam si pecuniam ex arca sua eximi & aliò transportari videant: cuius tamquam non ad vsum, sed implendas tantum arcas factæ, condi semper sunt, numquam promi.

Ad sacrificium seu immolationé quod attinet, S. Chrysostomus probat auaros idololatris non modo similes esse, verum etiã multo peiores ac detestabiliores. Idololatræ enim idolis suis & deastris boues, vitu-

vitulos, agnos & alia quæ in externis ſunt facultatibus, immolant; at auari ſeipſos pecuniæ, adeoque diabolo immolant. Quæ enim terrra marique non adeunt pericula, vt lucrum faciant? quæ ſane Dei aut diuini amoris cauſſa numquam eſſent ſubituri. Nec vero acquirendi tantum cura, ſed etiam continuo amittendi metu crucientur. Quod ſi vel paululum ipſis pereat, ſeu furto ſeu vi ablatum, ad deſperationem ſtatim adiguntur, adeoque non tantum præ mœrore contabeſcunt, verum etiam ſæpe manus ſibi ipſis conſciſcunt violentas, & longam ex ſe literam, vt Comicus iocatur, faciunt.

Tertio in cuſtodia ſeu aſſeruatione quoque auari idololatris ſunt ſimiles. Nam ſicut idololatræ idola ſua nō aliter cuſtodiunt quam ſi veri ipſorum dij eſſent; ſic auari pecuniam cuſtodiunt tanquam Dominum & Deum ſuum. Qui re aliqua vtitur tanquam ſua, ſuam illam eſſe ipſo facto demonſtrat. At contrarium in auaris videre eſt. Pecunia enim auarum non aliter quam pro ſeruo habet, & velit nolit, ſeruire ſibi cogit. Hinc quemadmodum vſus & fructus ſignum eſt dominij & proprietatis; ſic cuſtodia, ſubiectionis & ſeruitutis.

Ex his

Ex his multisque alijs, quæ in hanc sententiam dici possunt, liquido, opinor, constat, Auaritiam seruitutem esse non idolorum modo, sed & diabolorum. Atque vtinam nulla exstarent exempla, qui pecuniæ cupiditate inducti, viuos diabolos adorarunt,& detestabiles cum eis contractus & pacta inierunt, vt diuitias consequerentur. Quis ergo non fateatur cum Apostolo, Auaritiam omnium malorum esse radicem? quam, vt idem ait, appetentes, errant à fide, & inserunt se doloribus multis. Nemo Deo dignus est nisi qui Mundi huius diuitias contemnit. Quod nõ ita accipies, quasi ego omnes diuitias abdicare & abijcere te iubeam; illud tantum moneo, vt pecuniam & quæ habes ita possideas, ne cor apponas: semperque illas quandoque relinquendas tibi fore cogites. Magnus est qui & in paupertate diues, & in diuitijs pauper esse potest. Diues nemo nascitur. At natus, lacte & pane est contentus. Natura ad sui sustentationem panem requirit & aquam. Quisquis cupiditates suas coercet, ne deorum quidem opibus inuidet, vt cum Seneca loquar. Inquieta est Mundi huius felicitas: qua alius inflatur, alius mollescit, alius obbrutescit. Sæpius, & magis ex fide ridet pauper quam

diues.

diues. Nulla eum cura, nulla sollicitudo cruciat. Immo curæ omnes tamquam nebulæ ex animo ipsius dispelluntur. Diuites econtra, & qui beati dicuntur, fictis vtuntur gaudijs. Splendor ille purpuræ splendida est miseria. Diuitiæ, honores, & quæ eiusmodi sunt, à recta nos deducunt semita: opinione hominum preciosa, sed in se, vilia & abiecta. Quæ laudantur, non quod expetenda sint; sed expetuntur ideo, quod laudanda sint. Inflant animum diuitię, pariunt superbiam, afferunt curas, & quod pessimum est, à Deo auertunt. Vera bona fiduciam gignunt: falsa, audaciam. Ex virtutibus, animi exsistit magnitudo, ex diuitijs insolentia. Magnus rex est qui cupiditates suas regere potest. Tale ego regnum tibi opto, mi amice, rogans & obsecrans, vt auaritiæ valedicas, & non pecuniam, sed animæ tuæ salutem quæras, proximo succurras, egenos re iuues, nullumque diem abire patiaris quin liberalitatis & beneficientiæ tuæ aliquod exstet exemplum. Quantiscumque te laboribus defatigaueris, quantiscumq; curis confeceris, quidquid comparseris, alijs tandē relinquere cogeris. Memineris mortis quæ ineuitabilis est; & extremi illius transitus, qui dubius est & anceps Cōtinuo aures tuas pullet vox illa: *Redde rationem villicationis tuæ*. Quo meo consilio si tu obtem-

obtemperaueris, & auaritia abiecta liberalitati studere cœperis, amicum semper me habebis Sin minus, Deum comprecor vt vitam quamlongissimam tibi largiatur. Neque enim auaro quidquam peius optari potest quã longa vita, neque quidquam recti facit auarus quam moriens.

De
LINGVA EIVSQVE EFFECTIS DISSERTATIO,
super illo:

Mors & vita in manibus linguæ. Prouerb 18.

SI quis quemcumque hominem roget, quid in hac vita maxime omnium expetat? Vitam, procul dubio respondebit. Quid maxime formidet? Mortem, dicet. Quamdiu enim viuimus, vtimur fruimur ijs quę habemus; at per mortem desinimus esse quod sumus. Quid ergo mirum est, tantopere à nobis vitam expeti, & mortem formidari? quum D. N. & Seruator Iesus Christus in mortis agone constitutus, mortem deprecatus sit, inquiens: *Transeat à me calix iste.* Et D. Apostolus Paullus longioris

gioris vitæ ostendit desiderium, quũ ait: *Nolumus spoliari, sed superuestiri*. Quis ergo non optet quod iusti & sancti viri optarunt? quis non metuat, quod tam inculpati homines metuerunt? Animantia sui similia procreant, fruges è seminibus, & semina è frugibus exsistunt; volucres oua excludunt, vt, quia moriendum sibi vident, superstites sui similes relinquant. Tã homines quam reliqua animantia edunt, bibunt, dormiunt; vestiuntur, laborant, vt vitam sustentent, & mortem vitent. Seipsam namque conseruare studet natura; cui nihil magis repugnat quam non esse. Homo periculose ęgrotans lubentius medicum audit, quorumvis ciborum vsum permittentem, quam sacerdotem, extremam vnctionem suadentem: quod ille longiorem promittat vitam, hic vero propinquam mortem ob oculos ponat.

Hoc bonus rex Ezechias satis expertus est, cui Isaias vates primo mortem intra illum ipsum diem, deinde longiorem vitam annunciauit: sic vt quem peccata mortis reum fecerant, ei preces vitam impetrarint. Nullum tam brutum est animal quin Naturę quodam instinctu ignem fugiat ne amburatur, aquam ne suffocetur, præcipitium ne casu exanimetur. Etiam quæ vitam non amare videntur, mortem tamen fugiunt & timent. At homo non

mortem

mortem modo timet, sed & vitam vnice amat. Qui enim viuit, scit quod & quid sit: at mortuus quid se futurum sit, nescit. Iucundum est homini opes habere, multum posse, bene valere, at omnium iucundissimum, Viuere: adeoque nemo tam auarus est quin de fortunis suis aliquid demi & vitæ addi, quam de vita detrahi & fortunis addi malit.

Sed ô rem admirabilem! Tantumne thesaurum quo nullus in terra preciosior, tantas diuitias quibus nullæ maiores, tantumne bonum ex omnibus vnum vnicum, immo omnium bonorum diuinitus nobis concessorum præcipuum, vitam nempe, in Linguæ potestate sitam esse! Sic est profecto. Quod ianua ædibus, hoc homini os officium præstat per quod vt corporis altrix esca ingreditur, sic animi indices cogitationes egrediuntur. Quod ergo Sapiens ait, mortem & vitam in linguæ esse manibus, hoc dicit scilicet, ante os tamquam domus nostræ ianuam stare vitam vt abeat; & mortem vt ingrediatur. Nescio sane, an vlla corporis parte, periculosiori loco tam diuersæ inter se res, quarum altera nihil charius, altera nihil magis odiosum est, collocari possint, quam in ore & lingua. Quum enim vtrique ianua hæc semper pateat; & vita sine vllo sensu exire, & mors non animad-

Os vitæ & mortis ostium.

uersa ingredi, & sic vtraque custodem facilime fallere poterit.

Habemus thesaurum vasis in fictilibus, inquit D. Apostolus. Quibus verbis ostendit, in quantis molestijs, laboribus & periculis versentur Christiani, tam preciosa dona in tam fragilibus vasis portantes, Fidem scilicet in intellectu, Charitatem in voluntate, cognitionem in oculis, assensum in auribus, in manibus beneficentiam, temperantiam in gula, castitatem in genitalibus, amorem in corde; vitam denique & mortem in lingua. Cui non miserandum videatur, tam præclaras virtutes & diuina dona tam fragilibus vasis, tamque futilibus & putridis fere mēbris asseruari, quæ & facile frangantur, & difficilime tractentur & regantur? Optandum sane fuerat, si vllæ hac iure apud Deum preces essent valituræ, vt vitæ locum ac sedem magis secretam ac tutam quam lingua est, assignasset. Quæ quoniā & osse caret quo volubilitas eius sistatur, & neruo quo adstringatur: fit vt loquenda nonnunquam taceat, & tacenda sæpius loquatur. Inter tenera tenerrimum, inter inquieta maxime inquietum, & inter periculosa membra periculosissimum est lingua loquax, vt vitæ & mortis receptaculum. Quisquis ergo vitam seruare, quisquis mortem vitare cupit, magna cura & solicitudine linguam suam custodiat

ſtodiat; ne viuenti, nec tamen ſentienti, mors obrepat.

De diuerſis linguæ effectis.

Porro verbis illis Sapientis, diuerſi linguæ effectus ſignificantur. Nam vt bona lingua vitam ſæpe multis ſeruauit, ita vel vnum malæ linguæ verbum non paucos morti dedit. Caue, caue quid loquaris. Nobilis & excelſus animus contumelioſum verbum grauius fert, quam plebeius ferale vulnus. Sed ne velut dicis cauſſa hæc à nobis quis dicta exiſtimet, exemplis è S. Scriptura petitis omnia plana faciemus. *Diuerſi linguæ effectus*

Impius Cainus, à Deo de fratris cæde rogatus quum deprecari culpam debuiſſet, in hæc verba prorupit: *Maior eſt iniquitas mea quam vt veniam merear*. Ad quæ verba S. Auguſtinus, Mētiris, inquit, Cain, mentiris: quum Dei miſericordia multo maior ſit quam iniquitas tua. Deo enim proprium eſt, ignoſcere; vlciſci vero alienum & quodammodo contrarium. Quocirca Cain grauius in eo peccaſſe videtur quod lingua loquutus eſt, de miſericordia Dei deſperans, quam quod manu perpetrauit, fratrem occidens. Exſecrabile erat Caini paricidium; ſed deſperatio, diabolica. Et peccato quidem *Caini peccatum lingua commiſſum.*

Deus offenditur; sed multo magis veniæ desperatione.

Iudæi Christum linguis crucifixerũt

In historia Passionis D N. & Seruatoris Iesu Christi ex Euangelistis vnus ait hora tertia, alius hora sexta Iesum fuisse cruci affixum. In quo nulla contrarietas, sed mysterium potius latet. Id enim sic intelligendum est, Iudæos hora tertia petijsse à Pilato, vt Christus crucifigeretur; sed hora sexta demum, permittente Pilato, crucifixum: sic vt priori illa hora Christus Dominus noster primo Iudæorum linguis, altera vero militum manibus fuerit cruci affixus. Tantumne linguâ peccatum posse committi, vt qui Christum ea crucifixerunt, id est, lingua ad crucem sibi tradi petierunt, non minorem, adeoque maiorem noxam meruerint, quam qui cruci manibus eum suis affixerunt! Sed mirum hoc non est; quum hi qui clauis Domini manus & pedes confixerunt, ex ignorantia; qui lingua, ex destinata malitia peccarint.

Christus pro crucifixoribus orat.

At illud multo magis mirum est, quod Dominus noster in cruce pendens, pro illis qui clauis ipsum confixerant, non vero pro illis qui lingua crucifixerant, patrem suum cœlestem deprecatus est, inquiens: *Ignosce illis quia nesciunt quid faciant.* Ex quo patet ministros & satellites Pilati nescijsse quid facerent; at Iudæos quid loquerentur

rentur bene sciuisse. Illud inprimis hic notandum est, à militibus & Pilati ministris Christum denudatum, consputum, spinis coronatum, virgis cæsum, & cruci tandem affixum; à solis vero Iudæis illud *Crucifige, crucifige*, exclamatum: vnde hi sane potius quam illi tam iniustæ necis rei existimandi sunt. Quidquid enim in Christum D. N. à Iudæis peccatum fuit, lingua peccatum fuit qua crucifigi eum postularunt: qua falsos testes contra eũ instruxerunt qua in cruce pendenti tam acerbe illuserunt. Et iam ante ijdem lingua Christi honori detraxerant, doctrinam calumniati fuerãt, vitam & mores infamare studuerant, ad mortem denique sola lingua prodiderunt. Quis ergo non à lingua magis improborum, quam à bonorum cultris & armis cauendum sibi putet?

Magnus ille vates Isaias Luciferi casum exponens, inquit: *Quia dicebas in corde tuo: In cœlum conscendam & super astra Dei exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: propterea ad infernum detraheris.* In quibus verbis primo notandum est, Luciferum è cœlo detrusum non ob vllum aliud peccatum quam animi præsumtionem, qua futuram ad quam adspirabat, magnitudinem conceperat; & linguæ (vel cordis potius) incontinentiam, qua nefarium istum conatum indicarat; eoque ex angelo pulcerri-

Luciferi peccatum quale.

 mo,

mo, omnium tæterrimus dæmon eſt factus, non ob id quod opere tentarat, ſed quod corde loquutus fuerat. Quapropter, ô homo, etiam atque etiam expende non modo oris, ſed cordis tui verba. Ecce enim, Luciferum non mala opera quæ fecerat, ſed ſuperbæ cogitationes quas conceperat, cœlo expulerunt; ſic vt Dei contemtus cœli ipſum faſtigio deiecerit, & ſui ipſius exaltatio ad inferos detruſerit.

Sennacherib regis blaſphemia.

Sennacherib Aſſyriorum rex cum maximis copijs ad Hieroſolymam oppugnandam proficiſcens, inter alia Ezechiæ regi hæc nunciari iuſſit: *Non te ſeducat Deus tuus in quo habes fiduciam. non enim poterit quis eripere vos de manu mea*, &c. *Quis eſt de vniuerſis dijs gentium quas vaſtauerunt patres mei qui potuerit eruere populum ſuum de manu mea: vt poſſit etiam Deus veſter eruere vos de hac manu.* Quibus impotentis tyranni inſolentiæ & blaſphemiæ plenis verbis Deus tantopere fuit iritatus, vt miſſo angelo in ipſius exercitu ad centum & octoginta millia vna nocte trucidarit, ipſum deinde tyrannum qui tum euaſerat, filijs ad cædem obiecerit. Ecce ibi tantæ potentiæ tyrannum, antequam ad deſtinatum perueniſſet locum, antequam vel vnum hominem eorum quos internecioni deſtinauerat, occidiſſet, non modo caſtris exutum, & in-

ingenti clade affectum, verum etiam paullo post vita ab ijs quibus vitã dederat spoliatum; non aliam ob caussam quam quod linguæ contra Deum fræna laxasset. Et ante & post illa tempora complures Assyriorum, Persarum, Medorum & Ægyptiorum reges, Israelitico populo arma intulerunt, & non modo grauissima damna dederunt, verum etiam multa crudelissime patrarunt. nec tamen eam ob caussam tam conspicuo exemplo à Deo puniti sunt, eam tantum, credo, ob caussam, quod armis belligerantes, & animo & linguæ moderabantur. Si reges subditis, magistratus ciuibus, Prælati subditis iustitiã administrent, magnam sane laudẽ merentur; sed non minorem vituperationem ac dedecus, si cuiquam maledicant. Delinquens enim sæpe conuicium aliquod aut grauius in se dictum acerbius fert, quam vel grauissimam pœnam. Nec ducem in castris, nec Prælatum in Monasterijs vel moribus insolentem, vel verbis acerbum esse in suos oportet: quibus nullum potest honorificentius contingere elogium, quam hoc, si omnes ipsorum timere iustitiam, & laudare linguam & humanitatem dicantur. Si infelix ille Sennacherib non acerbis conuicijs, sed armis Ezechiam regem oppugnasset; fortasse Deo tum magis vsus fuisset propitio,

Pœna verbis non exasperanda.

& tam præsens quum sui cum suorum exitium vitasset. Qua in re neque prudentis regis, nec magnanimi bellatoris officio functus est: quum armis, non verbis pugnandum sit.

Babylonicæ turris ædificatores lingua abusi.

Caini posteri turrim ad cœlum vsque educere conati sunt, vt si forte diluuium in terris iterum à Deo immitteretur, in ea ab exitio tueri se possent. Existimabant quippe homines superbissimi, penes se potestatem esse mortem euitandi, non penes Deum, vitam ipsis adimendi. Sed magnum illud mysterium est, quod Deus nō ipsorum oppida euerti, non regiones vastari, non fortunas eripi eis permisit, non cœptas substractiones deiecit, non fulmine viuos ad Orcum demisit, sed linguarum tantam confusione puniuit. Ex quo recte quis inferre possit, Deum magis iritatum fuisse superbis & insolentibus verbis quæ loquuti fuerāt, quam opere quod ædificabant. Si namque turri magis quam verbis fuisset iratus, cæmenta, lapides, & quęcumque congerebantur, disiecisset ac difflasset non vero linguas ipsorum diuisisset, vt alter alterum non intelligeret, nisi externis quibusdam signis. Erat autem ante id tempus, S. Scriptura teste, vniuersa terra labij vnius: quia vero Deus impios hominum conatus videbat, confudit linguas ipsorum, vt non audiret vel intelligeret

garet vnusquisque vocem proximi sui. Poterat hos Deus eodem modo quo Pharaonem aquis submergere, quo Sodomã & Gomorram sulphureo perdere imbre, quo AEgyptios tenebris damnare, quo Moysis sororẽ lepra percutere, quo Aaronis filios ad infernum viuos demittere: horum tamen nihil illis fecit; sed quia lingua peccarant, per linguam eos puniuit. Atque vtinam omnes qui multa garriendo, murmurando, conuiciando, calumniando, blasphemando lingua abutuntur, eodem modo vti Babylonicæ turris ædificatores, in linguis punirentur, & a nemine intelligerentur! Tunc enim sine dubio, auditoribus destituti, omissis nugis, seria potius & vtilia essent loquuturi

Et aures à calumnia auertendæ.

Post mortem Saulis quum Dauid ab Amalechitarum cæde reuersus biduum in valle Ebron commoratus esset, vidit hominem propere, conscissa veste, & capite puluere consperso accurrentem Qui rogatus à Dauide vnde veniret, respondit, Se venire ex castris Hebræorum. & nuncium afferre non modo de fuga Israelitarum, sed & de cæde Saulis & filij eius Ionathæ. Vlterius quęrenti Dauidi, quomodo id comperisset, respondit idem: Casu veni in montem Gelbœ, & Saul incumbebat super hastam suam. Qui quum vidisset me, dixit mihi: Quisnam es tu? Et aio

Saulis occisi historia.

ad eum: Amalechites ego sum. Et loquutus est mihi: Sta super me, & interfice me, quoniam tenent me angustiæ: & adhuc tota anima mea in me est. Stansque super eum, occidi illum. Et tuli diadema quod erat in capite eius, & armillam de bracchio illius: & attuli ad te Dominum meum. Apprehendens autem Dauid vestimenta sua, scidit, omnesque viri qui erant cum eo: & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam super Saul, & super Ionatham filium eius, &c. Dixitque Dauid ad iuuenem qui nunciauerat ei: Vnde es tu? Qui respondit: Filius hominis aduenæ Amalechitæ ego sum. Et ait ad eũ Dauid: Quare non timuisti mittere manum tuam, vt occideres Christum Domini? Vocansque Dauid vnum de pueris suis, ait: Accedens irrue in eum. Qui percussit illum: & mortuus est. Et ait ad eum Dauid: Sanguis tuus super caput tuum. Os enim tuum loquutum est aduersum te, dicens: Ego interfeci Christum Domini.

Amalechita suis verbis se iugulat.

Ex hac historia patet, à Dauide iuuenis huius cędem fuisse imperatã, non tã propter paricidium ab ipso perpetratum, quam linguæ incontinentiam, qua illud professus fuerat & iactarat. Sic miser hic Saulem gladio, at lingua seipsum occidit. Notum omnibus erat, quo animo

Saul

Saul in Dauidem fuerit, & quam acriter eum hactenus fuiſſet perſequutus: eoque exiſtimabat hic iuuenis, ſi Dauidi hoſtis, & quidem à ſe occiſi interitum nunciaret, non modo bonam apud ipſum gratiam ſe initurum, verumetiam egregio munere cohoneſtatum iri. At Dauid nec ſpem nuncij, nec ſuam ipſius vtilitatem, quæ ex morte Saulis ad ipſum redundabat, reſpicere, aut tantum apud ſe poſſe voluit, quominus culpam & ſcelus contra Deum commiſſum puniret. O quam paucos hodie reperias Dauidis ſimiles! qui ſcilicet hoſtis mortem veris lachrymis deplorent, & lugeant immo vlciſcantur quoque. Quis hodie non hoſti interitum non dico imprecatur, ſed machinatur? cui non de hoſtis interitu nuncium accideret gratiſſimum? eo tantum, quod aliqua inde ſperatur vtilitas: ſine qua etiam plerique eum quem metuunt, aut oderunt, perijſſe gaudent. Immo quotus quiſque vel amici obitum vere atque ex animo luget? O inuſitatum atque inauditum exemplum, vt quis eum occidi iubeat, qui capitalem noſtrum hoſtem occidit, à quo ipſi ad necem fueramus conquiſiti! Vt quis hoſtis ſui iniurias, etiam poſt mortem ipſius, vlciſcatur! Magna hæc eſt perfectio: quum Chriſtus in Euangelio non à nobis exigat

Odor hoſtis mortui gratiſsimus.

gat

gat vt hostem mortuum lugeamus, sed vt viuo amorem & beneuolentiam præstemus.

Dauidis perfectio. Nemo miretur, me hoc in proposito diutius aliquanto immorari. Inter pauca singulare & rarum est hoc exemplum. Optimus enim rex Dauid non inimicum tantum suum dilexit, sed luxit quoque, sepeliuit. & de paricida vindictam sumsit, non aliter quam si sua ipsius cædes fuisset vindicanda: sic vt etiam ante legem Euangelicam Dauid perfectius fuerit Euangelicus. Dubites hic, vtrum maior laus sit Dauidis, quam iuuenis illius probrum: qui multipliciter sane peccauit: quod ex acie fugit, quod regem Saulem occidit, quod cæde eius gauisus fuit, quod nuncium eius ad Dauidem perferre, & de ea iactare se ausus est. Quare iusto supplicio fuit affectus, qui tot tamque mala vna fere serie ædidit facinora.

In horribili illo diuitis Epulonis & Lazari exemplo ait Dominus & Saluator noster, à diuite illo Abrahamum his verbis compellatum: *Pater Abraham, miserere mei*, vtpote gentilis tui. Pergit: *Et mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, vt refrigeret linguam meam: quia crucior in hac flamma.* Hic primo notandum est, quantũ inter hanc & illam alteram vitam sit discrimen. In hac vita moris est, vt diuites ab egenis

Differentia huius & illius vitæ.

egenis rogentur; in illa vero diuites egenorum implorant opem. In hac vita mendicorum à diuitibus sublcuatur egestas; at in illa mendici diuitibus de suo eleemosynam largiuntur. Vt breuiter dicam omnia contrario se modo habent. Hunc diuitem vide. Quantillum petit! guttam scilicet aquæ, refrigerandæ linguæ. At iustitia Dei nequaquam eum exaudire, multo minus voti compotem facere voluit, eam ob caussam, quod & ipse rem vilissimam, panis scilicet micas, canum prędam, pauperi Lazaro denegasset.

Deinde illud quoque consideratione dignum est, quod diues hic condemnatus in nullo membro corporis maiorem senserit cruciatum quam in lingua. Luxus eius in victu & vestitu perstringitur quidem in Euangelio; at multo grauiora fuisse peccata quæ lingua commiserat, exitus ipsius & pœna docet. Non ille oculorum quibus vanitates aspexerat, non aurium quas nudis & futilibus rebus audiendis præbuerat, non manuum quibus omnia quæ potuit corraserat, non pedum quibus ad conquirendas diuitias discurrerat, non gulæ per quam tot cupedias, Lazaro interim esuriente, transmiserat, sed linguæ deplorat cruciatum. Quis ergo non linguam suam tamquam feram & indomitam bestiam refrænandam sibi

In quo diues potissimum peccarit

putet

putet, ne & alijs temporale, & nobis æternum inferat damnum? In homine cuiuscumque conditionis, nihil magis requiritur, quam vt in sermone modestus sit & cautus, vtque tam silendi quam loquendi omnia teneat momenta. Sed præceptum hoc homines diuitijs elati, parum ad se pertinere existimant: qui vbi cibo & vino incaluerunt, mox nugantur, garriunt, præsentes vexant, absentes traducunt, miseris illudunt, viuos sepeliunt quasi, & mortuos è sepulcris effodiunt. Ex horum numero diues hic fuit, nempe helluo, aleator, nugator, calumniator, detractor, subsannator, blasphemator: qui quum solum se in hac vita beatum esse iudicarit, æquum sane est vt in illa perpetuo sit miser; sicque cum extrema sui perditione aliam post hanc vitam superesse intelligat. Cum Lazaro hic nihil sibi rei esse voluit: ne ergo ibi quoque sit. Sui similium delectatus est societate: eam quoque ibi cum ijsdem colat. Neque enim quidquam magis est iustitiæ consentaneum, quam vt qui eorundem flagitiorum hic sunt socij, ibi quoque earundem sint socij pœnarum.

Ex his quæ hactenus dicta sunt, breuiter inferri potest: Si Cain inuidus, Lucifer superbus, elatus Sennacherib, audacissimi Babylonicæ turris molitores, imprudens ille

ille Amalechita,& diues ille Epulo lingua non male fuissent vsi,neque hic vitæ, neque ibi animæ iacturam facturos fuisse.

De bonis linguæ effectis.

Mortem in manibus linguæ sitam esse, hactenus demonstrauimus: restat iam vt vitam quoque in eiusdem manibus positam esse demonstremus. Inter omnes corporis humani partes nihil magis necessariũ est corde, nihil subtilius sanguine, nihil pulcrius oculis, nihil grauius carne, nihil tenerius auribus, nihil arteriæ pulsu inquietius, nihil mollius liene, nihil periculosius lingua. Non sine caussa profecto dicimus, Linguam ex omnibus corporis humani partibus omnium esse periculosissimam. Cor enim cogitat, voluntas assentitur, vident oculi, aures audiunt, pedes ambulãt, manus tangunt: sed Lingua occidit, & quidem magis quam vllus culter vel gladius. Hic enim carnem lædit; at Lingua ipsum Cor & viscera penetrat. Mihi quidem instar nudi parietis Lingua videtur, in qua sapiẽs pulcras & ad deuotionẽ accõmodatas imagines; stultus vero mille ineptias & stultitias depingit. Nam si recte vtare, salutem; si male, interitum tibi affert: quum Lingua aliud nihil sit quam cogitationum nostrarum præco, & mentis interpres. Quo vero melius intelligatur quantum boni bona lingua possit efficere, historiã quandã Dauidis regis è S. Scrip-

Scriptura aliquanto altius repetemus, tristem quidem illam auditu, sed scitu & necessariam & nō iniucundam: vt discamus inde facilem quidem esse peccatorum lapsum, sed & resipiscentiam non omnino esse difficilem; si quis concessis à Deo medijs vtatur.

Dauidis præstantia. Ex singulari Dei permissu Saule regnō spoliato, Dauid rex Israelitarum factus est & vnctus: qui non minus Deo gratus fuit, quàm Saul fuerat inuisus. Inter patriarchas Dauid fuit honoratissimus, inter reges maximus, inter propheta illuminatissimus, inter duces fortissimus; & inter omnes Israelitas gratiosissimus: quod facile apparet è præstantissimis quisius à Deo ornatus fuit donis; & è maximis quibus ab eodem liberatus fuit periculis. Quid enim? E caula eum ad aulam præ ceteris omnibus suis fratribus traducit; pro plectro sceptrum ab aliō ablatum, ei tradit; non regia tantum dignitate eum exornat, sed & prophetico spiritu donat: & quod omnium est maximum, Deum & Saluatorem totius Mundi è semine ipsius nasciturum promittit. Tam charus Deo Dauid fuit, vt ipsi tribuat quod numquam vlli hominum tribuisse legitur: adeo vt inuento eo, exclamare non dubitarit: *Inueni virum secundum cor meum.* At quæ caussa fuit cur tam impensè

pense & ardenter Dauid Deus amarit? Ea nimirum, quod Dauid impense quoque & ardenter Deo seruiret. Ex quo patet, amorem quo Deus nos complectitur, & cultum qui ipsi à nobis exhibetur, eadem mensura mensurari, & eodem pondere ponderari.

Quum hoc modo Dauid prospera vtens corporis valetudine, auctoritate & potentia inter reges sui temporis florentissimus, in pace & summa felicitate viueret, res quæpiam incidit quæ non minus honorem ipsius & existimationem læsit, quam vniuersum populum magno scandalo affecit. Verissimum est illud poetæ: *Ocium pulul nat Satbanâ*

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

Et Principes maiorem pœnam merentur ob scandalum quod dant, quam ob peccatum quod committunt. Quod si Dauid tum Psalmis scribendis fuisset intentus, aut foris bellum gessisset, aut de publicis negocijs in Senatu deliberasset, aut alia quæ ipsius erant muneris, obijsset, facile & Dei iram & populi scandalum vitare potuisset. Sed ita semper fuit, itaque semper erit, vt quibus cum hoste foris pax est, domi à vitijs oppugnentur. Ait D. Augustinus in libro De Ciuitate Dei, Carthaginem postquam destructa esset, Romæ plus nocuisse quam quum opibus adhuc

Acrior est cum vitijs quam cum hoste cõtentio.

floreret, & armis cum ipsa vehementissime non vtra imperaret, sed vtra esset, contenderet: quod ante id tempus pleraque vitia Romæ vix nomine nota essent, quorum postea veluti momento vberrima seges succreuit.

Quid vero illud est, inquis, quod Dauidis illam felicitatem interpellauit? *Accidit quadam die vt surgeret Dauid de stratu suo post meridiem, & ambularet in solario domus regiæ: viditque mulierem se lauantem ex aduerso, super solarium suum. Erat autem mulier pulcra valde. Misit ergo rex; & requisiuit quæ esset mulier. Nunciatumque est ei quod ipsa esset Bersabee filia Heliam, vxor Vriæ Ethæi. Missis itaque nuncijs, tulit eam. Quæ quum ingressa esset ad illum, dormiuit cum ea. Et reuersa est domum suam concepto fetu* Habes primum peccatum Dauidis, cui fenestram aperuit ocium. Audi reliqua. Quum Bersabe vereretur ne maritus; Dauid, ne populus flagitium hoc resciscceret: peccatum peccato cumulare quam deprecari maluit: scriptisque ad Ioabum militiæ præfectum, sub cuius signis militabat Vrias, litteris, iussit Vriam in primo aciei cornu collocari, vbi asperrimum est prœlium, & in ipso prœlij ardore deseri, vt interficeretur. Quod etiam ita factum est. Sed ô Dauid! Annon tuum est illud: *Abyssus abyssum inuocat*. An nesci-

Dauidis adulterium.

Homicidiũ.

nesciebas peccatum vnum aliud post se trahere, & hoc rursus aliud, donec tandem in ipsam abyssum perueniatur? Non hoc te fugerat, sed cupiditate & libidine victus, quasi vltrò manum præbuisti: è gulæ vitio ad ocium, ex ocio ad aspectum, ex aspectu ad desiderium, ex desiderio ad sollicitationem, ex sollicitatione ad fraudem, ex fraude ad adulterium, ex adulterio ad homicidium progressus. Laqueis quidem Sathanas Dauidem implicuit, sed ijs quos sibi ipse contexuerat. Quod si tanto amasset Deum opere quanto ab ipso amabatur, numquam sane scelere hoc se obstrinxisset. Tantam enim eorum qui ex animo ipsum amant, eique omnibus viribus seruire student, Deus curam gerit, vt in grauiora peccata numquam eos labi patiatur. Quod vero erramus nonnumquam, decipimur, labimur, adeoque in cœno peccatorum volutamur, mirum non est, nec exemplo caret: quum etiam Angeli lapsi sint & peccato inuoluti. Tantum Deus nobis cum lachrymis deprecandus & exorandus est, vt si forte, permittente ipso, ceciderimus, ipso adiuuante mature resurgamus. Dauid ostendere volens quomodo Deus amicos suos tractet, inquit: *Non dabit fluctuationem iusto*. De peccatoribus

Deserentes se Deus deserit.

vero :*Deduces eos in puteum interitus*. Quasi diceret: Tanta ô Domine, tu cura & solicitudine tuos custodis, vt etiam è medijs fluctibus emergant, malos vero & hostes tuos sic persequeris, vt etiam in terræ speluncis & puteis submergantur & suffocentur. Terribilis est vox illa qua regius propheta vtitur, dum dicit, malos non in flumen aut stagnum, sed *in puteum interitus* deduci. Ex reliquis enim aquis, immo ex ipso mari multi sæpe enatarunt: at si quis in profundum aliquem & angustum puteum delapsus sit, vix vertere se, nedum eluctari inde potest. Tum vero in puteum homo delabitur, & quasi pro conclamato habendus est, quando Deo permittente, peccatis ita immergitur, vt nullam inde eluctandi ac resipiscendi inuenire possit viam. Hæc de peccato Dauidis dicta sunto, in quod ille quidem incidit, sed Dei adiuuante misericordia, mature sese rursus expediuit, sic vt quamuis casu hoc grauissime fuerit afflictus, facile tamen sit resanatus.

Postridie eius diei quo Dauid tantum designarat flagitium, à Nathane propheta diuinitus misso commonefactus fuit; Quandoquidem duplici crimine, adulterio nempe & homicidio se maculare ac Deum offendere non dubitarit, reliquum esse vt hoc diuina exigente iustitia dignas tantis

rantis flagitijs exſpectet pœnas. Verbis his perculſus Dauid ſublatis in cœlum oculis, in verbum hoc erupit: *Peccaui* Erat Dauid magni quidem, ſed honeſti & verecundi animi. Quum ergo ſcelus ſuum propalatum audiret, non erubuit tantum, verum etiam, vt facile credi poteſt, vehementer ingemuit, & cum lachrymis dixit: *Peccaui*.

Equidem arbitror Dauidem tanto facilius à Deo veniam impetraſſe eo quod culpam ſuam non deteſtatus modo, ſed & confeſſus ſit. Maius enim pecatum eſt, peccatum negare vel excuſare, quam ipſum peccare. Nullas latebras, nullos colores aut excuſationes Dauid peccato ſuo quæſiuit, vt diceret; infirmum ſe eſſe, & hominem à quo nihil humani ſit alienum, à carne ſtimulatum, à diabolo ſupplantatum, velut ex improuiſo in hoc peccatum incidiſſe: ſed culpam ingenue & ſimpliciter faſſus eſt, absque vlla circuitione dicens: *Peccaui*: ſic vt ſe ipſum accuſando, quodammodo excuſarit.

Hic illud inprimis notandum eſt, non Deum à Dauide, poſtquam atrox illud peccatum commiſerat, ſed Dauidem à Deo fuiſſe quæſitum & præuentum. Vnde patet immenſa vis diuini amoris, quo Deus ſuos complectitur, adeo vt etiamſi in peccatum aliquod labantur, non tamẽ

diu ei adhærescecant, sed à Deo extrahantur Matthæum Christus D. N. è teloneo ad se vocauit; Paulum in itinere Damascum versus prostrauit, sed mox erexit; cęco in via luminis vsum; claudo apud piscinam commoranti sanitatem restituit & adolescentem Naimiticum quum iam efferretur, resuscitauit. O, quanto plures sunt quos Deus quærit quam qui Deum quærunt! O ineffabilem diuini amoris magnitudinem! Siccine, ò Deus, non quęrentes te quæris, non rogantes sollicitas; excitas dormientes, & nolentes etiam trahis! sic, vt si quis pessum eat, id non tam fiat ex eo quod peccarit, quam quod peccare non cessarit, nec vitam mature emendarit. Deo ergo ad ianuam cordis nostri pulsanti aperiamus, quærenti occurramus, sequamur ducentem, vocantem audiamus, promittenti credamus, & benefacienti seruiamus. Tam liberalis & munificus est Deus noster, vt plura nobis largiri paratus sit quam ab ipso petere audeamus Illud tantum vnice caueamus, ne tam beneficum dominum ad iram prouocemus; quod fit, si in peccatis perseueremus Eamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius. Si namque Dauidem Deus, à quo tantopere offensus atque iritatus fuerat, tam sollicite quæsiuit: quis dubitet eum nobis quoque fore propitium, si modo

modo ex toto animo eum colamus & veneremur. Ad domum Dei vt nemo ingredi compellitur, ita neque ingredi prohibetur Quis non miretur, Dauidem caſu tam graui afflictum ita ſecure agere, ac ſi Deo magnum cultum præſtitiſſet: & tamen à diuina gratia præueniri, excitari, & quaſi rogari, vt ſurgere modo, & domum reuerti velit. Reſipiſcenti enim veniam non oblatam, ſed iam iam datam eſſe.

Neque illud prętereundum mihi videtur, quod quamuis David oculis peccarit quibus Berſabeam aſpexit, peccarit auribus quas amoris præbuit internuncijs, peccarit manibus quibus litteras de Vria occidendo ſcripſit, peccaritq; corde quo impudicum illum amorem cōcepit, peccarit denique toto corpore quo adulterium commiſit; nulla tamen re magis peccarit quam ſuo exemplo. Non legitur Dauid hic magnam vim lachrymarum profudiſſe, non corpus ieiunio aut alijs caſtigationibus, quibus ſancti homines multum vſi ſunt, & adhuc etiam vtuntur, maceraſſe, non vllum votum nuncupaſſe, ſed vnum tantum hoc verbum dixiſſe, *Peccaui* Non enim ſalutis noſtræ cardo in verborum multitudine, ſed in vitæ morumque emendatione, & Chriſtiano dignis virtutibus conſiſtit.

O Iesu benignissime ! ô vnicum animæ meæ solatium! Vtinam, vtinam cum Dauide illud tantum dicere possim, *Peccaui:* non vero, *Pecco*, aut *volo peccare!* Tum enim certo certior essem, peccata mihi eo ipso momento à te remissa esse, ac diuinæ tuæ gratiæ & misericordiæ fores patere. Sed væ misero mihi & infelici homini ! qui quum ad calcem vitæ meæ iam peruenerim, vix vllam adhuc de moribus ac vita emendanda cogitationem suscepi. Vere potuit Dauid rex dicere, *Peccaui*; vere potuit S. Petrus Apostolus dicere, *Peccaui*; vere potuit Maria Magdalena dicere, *Peccaui*; vere potuit cruciarius dicere, *Peccaui.* Hi enim omnes peccarunt quidem, sed à peccatis conuersi, nihil magis cauerunt quam ne iterum peccarent. At miser ego fateri & dicere cogor, non tantum me heri aut hodie peccasse, sed cras etiam, adeoque semper peccaturum, nisi tua, ô mitissime Iesu, benignitas & misericordia mihi succurrat. Cado iam iam, nisi me suffulcias; neque resurgere vmquam potero, nisi tu me erigas. Si Dauid ad Deum dixisset, *Pecco*, aut, *Peccabo*, Domine: numquam à Deo exauditus, multo minus veniam esset consequutus : sed quia dixit, *Peccaui*, cum firmo proposito amplius non peccandi, quamprimum verbum illud proloquutus fuit, peccati veniam meruit. O

A Peccatis desistendum.

sanctam,

sanctam, ò benedictam, ò suauissimam D. N. Iesu Christi legem! Pro tot tantisque delictis quæ quotidie committimus, Deus nihil amplius à nobis exigit quam vt cum Dauide ex animo quis dicat, Peccaui Domine; neque post hac, tua adiuuante gratia, peccabo. Quid faciam miser! Negare non possum, Domine, cuius animus mihi est conscius; celare nō possum, quod tu solus omnium optime nosti. Puer peccaui, peccaui adolescens, peccaui iuuenis, vir peccaui: hoc vnum iam a te peto, Domine, vt gratiam tuam mihi largiare, ne in hac decrepita mea ætate peccare pergā, & quę iuuenis peccaui, senex quoque peccē. Peccare iā cessarat Dauid quando Deū ita deprecatus est: *Delicta iuuentutis meæ ne memineris, Domine.* Neque enim in tā tenera ista ætate sensi quid facerem, nec sciui quid desiderarim.

Dei ad ignoscendum facilitas.

Illud quoque obseruatione dignum est, quod Dauid non peccata quæ puer, sed quæ iuuenis, maturo iam & confirmato iudicio, commiserat, condonari sibi petit. Quæ enim pueri peccant, ignorantiæ; at quæ iuuenes & viri, malitiæ adscribenda sunt. Senex iam Dauid delictorum iuuentutis suæ veniam rogat: & sane credibile est, si vel minimi peccati sibi fuisset conscius in decrepita ista ætate à se designati, eius culpam multo magis & fassu-

Aetas peccata aggrauat

rum & deprecaturum fuiſſe. Ex quo facile poteſt intelligi, quantum ad veniam à Deo impetrandam illud faciat, vt & peccata corde ſentiamus, & lingua fateamur, & opere poſthac vitemus quæ Deus quidem condonat, ſed ita ne amplius eadem committamus.

Illud denique hoc loco notandum eſt, eodem momento quo Dauid dixerat, *Peccaui*, Deum dixiſſe, *Ignoui*. Quod ſi res actionesque hominum diligentius intueamur, videbimus profecto Deum ad peccata remittenda multo eſſe promtiorem quam nos ad fatenda. In quo ſane tacita quædam inter Creatorem & Creaturam apparet conſpiratio. Nam commiſſum adulterium ſequuta eſt Berſabee impraegnatio, impraegnationem proditio ad necem Vriæ, Vriæ mortem Nathanis increpatio, increpationem culpæ confeſſio & pœnitentia, pœnitentiam Dei gratia & miſericordia: ſic vt eadem celeritate qua Dauid Dominum fugerat, à Domino quæſitus ſit & in viam reductus. Ex quo patet, Linguam quæ multis vitam ademit, Dauidi vitam conſeruaſſe. Nam vt culpa reum ipſum fecerat; ſic culpæ confeſſio veniam ei impetrauit.

Ex quo vno patet, quantum boni bona lingua efficere poſſit, quum vnum verbum ad duplicis ac tantæ noxæ expiationem

nem ſatis fieret. O delicatum & mirabile membrum! In tuis manibus vita & mors ſitæ ſunt. Vita quidem ijs qui recte te vtuntur; mors, qui male. Demus ergo operam ne cum Lucifero ſuperbe, ne cum Caino impie, ne cum turris Babilon ædificatoribus vane, ne cum Semacherib elate, ne cum Amalechita imprudenter, ſed cum Dauide humiliter & ingenue loquamur. Loquatur vnusquiſque veritatem ad proximum ſuum. Nugæ & ſcurrilia ne audiantur quidem inter nos. Bonos mores corrumpunt colloquia praua. Vitemus eos, quorum guttur, vt Dauid ait, ſepulcrum patens eſt; qui linguis ſuis doloſe agunt; quorum lingua nouacula eſt acutior.

O Deus, qui vitam & mortem ac linguā noſtram in manu tua habes; da, quæſumus, vt ea ad nominis tui gloriam, proximi noſtri commodum, ac noſtram ipſorum ſalutem ſemper vtamur: per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ad vitam æternam nos perducat.

Amen.

Anto-

Antonij DE GVEVARA De Perseuerantia Oratio.

On minima Sapientię pars censetur, Fratres charissimi, ab alijs exemplum capere, vt aliorum incommodis edocti, melius sapere, & ex aliorum vitijs, nostra emendare discamus. At profecto, si omnia excutiamus, nihil omnibus in rebus, si modo voti nostri compotes fieri velimus, magis necessarium est quam vt in bono perseueremus. Exemplo nobis sit vxor Lothi, cui nō minus quam marito interdictum fuerat, ne Sodomis egressa respiceret: quod interdictum quum contemsisset, in statuā salis conuersa fuit Quod vero in salis statuam, & non in aliud saxi aut lapidis genus mutata dicitur, mysterio non caret. Hoc enim ij homines denotantur, qui vbi boni quid agere cœperint, mox deficiunt, nec in instituto perseuerant, vt & ij, qui in rebus aduersis respiciunt, id est, animum despondent, & de promissione Dei dubitant, & de auxilio desperant. Salis insuper illa statua nos monet, ne insulsi simus, id est,

Vxor Loth in statuam salis conuersa.

eſt, ſtolidi & fatui, omnique quaſi ſapientia deſtituti. Hanc enim hiſtoriam Nicolaus Lyranus & alij Catholici Doctores myſtice ſic interpretantur. Quemadmodum, inquiunt, ſal omnium ciborum condimentum eſt, ſine quo vix quidquam palato ſapere poteſt, ſic pœna huius mulieris virtutes & ſapientiam commendare nobis debet, vt tanto eas tenacius amplectamur, & à vitijs deſiſtamus. Hinc etiam D. N. & Saluator Lucæ XVII. eos hortatur qui in agro ſunt, ne reuertantur. Myſtice per vxorem Lothi denotantur ij qui à diuina gratia vocati ſunt, ſed ad ea quæ antea deſeruerant, mox retrouertuntur. De quibus idem D. N. & Saluator Lucæ IX. loquitur, dum ait eum qui aratro manum admouerit, & retroſpiciat, non eſſe aptũ ad regnum Dei. Quibus omnibus monemur, ne ſi à peccatis deſtiterimus, ad vomitũ redeamus, niſi ęternum velimus ſubire ſupplicium. Quod ergo Lothi vxor retroſpiciens in ſalis ſtatuam mutata, nobis ob oculos ponitur, eo fit, vt exemplo ipſius territi, melius ſapiamus, & tam temeritatem quam ſecordiam fugere diſcamus.

Sed inprimis illud hic nobis præcipitur, vt in bono ſemper progrediamur, neque vmquam manum remittamus. Quo loco diligenter notanda ſunt ea quæ de Per-

Perseuerantia S. Bonauentura scribit, nimirum: Perseuerantiam triplicem esse. Primam esse voluntatis, qua omnes passiones & affectus vincuntur & quasi vinciuntur. Et hæc illa virtus est quæ Fortitudo appellatur. Deinde perseuerantia quoque appellatur bonum propositū in bonis operibus & virtutibus perseuerandi: & hæc illa est proprietas quæ ad omnes virtutes requiritur. Tertio Perseuerantia dicitur illa qua quis ipso actu in bono ad finem perseuerat.

Perseuerantiam Theologi singularem virtutem esse dicunt, cuius munus est, in omni opere bono & laudabili quæ sustinenda sunt sustinere, & ad finem vsque, vel quam diu necessarium fuerit perdurare S Thomas quomodo specialis virtus sit Perseuerantia declarans, inquit, Perseuerantiæ obiectum esse rem bonam, sed grauem & difficilem: eoque fieri vt si specialis caussa illius difficultatis incidat, ibi quoque peculiaris virtutis nomen Perseuerantia illa accipiat.

In virtutum obiectis duo plerumque sunt, Bonitas nẽpe & difficultas & quidẽ tam in specie facti, secundum rationem proprij obiecti, quam in temporis continuatione seu perseuerantia.

Quemadmodum vero Temperantia & Fortitudo speciales sunt virtutes, quũ illa moderatio sit voluptatum, per se frænatu

natu difficilium: hæc audaciæ & timiditatis, maxime in ijs quæ mortis pericula & dolores concernunt: sic Perseuerantia specialis virtus est, & in boni ad finem vsque perduratione consisit. Hanc virtutem S. Bernardus ita cōmendat, vt Christiano homini illud vnum assidua mente cogitandum, & opere implendum dicat: *Perseuera, perseuera perseuera.* neque enim coronatum iri nisi qui strenue decertarit. at strenue decertate eum solum qui ad finem vsque in bono perseuerat. Alio loco idē Bernardus inquit: Sine perseuerantia nec seruitium mercedem, nec beneficium gratiam, nec fortitudinem laudem mereri. Quod si astutia Samsonis, & Salomonis sapientia perseuerantiam habuissent comitem, nec illum roboris, nec hunc sapientiæ cum tanto etiam animæ periculo iacturam facturum fuisse. S. Hieronymus inquit, apud bonos Christianos non initium sed finem esse quærendum: pro exemplo nobis D. Paullum Apostolum proponens, qui male cœperit, sed bene cursum finiuerit: quum Iudæ felix prædicetur initium, sed exitus plusquam infaustus Qui enim bene incipiunt, nec in proposito perseuerant, tanto grauiorem sibi damnationem accersunt: sicut hoc quā plurimis aliorū quoq; exemplis demonstrari posset.

D.Gre-

D. Gregorius de Perſeuerantia loquens ait, Fruſtranea eſſe omnia bona opera, ſi non ad finem vſque vitæ ſine ceſſatione cōtinuentur, Fruſtra enim ad metam currit, qui in medio ſubſiſtit curſu; nec progreditur. Id faciunt quotquot initio quidem rem magno calore aggrediuntur, ſed mox tepeſcunt, immo plane refrigerantur & cœpta omnino omittunt. D. Auguſtinus in epiſtola ad Fratres in eremo Perſeuerantiam mirum in modum commendat, illud D. Paulli inculcans, dicentis, neminem coronatum iri niſi qui decertarit, & ad finem vſque perſeuerarit. Quocirca parum eſt bene incipere, niſi quis etiam conſtanter progrediatur. Multi cum Iſraelitis per deſertum ambulant, ſed pauci in terram promiſſam perueniunt. Idem dicit, Perſeuerantiam informare merita noſtra, recreare currentes, coronare pugnantes, & ad ſalutis ſtatum perducere. Longam hanc illam eſſe & talarem Iobi veſtē, & caudam hoſtiæ Deo immolandæ. Hanc vnicam illam eſſe virtutem qua Deo conciliemur & deuinciamur.

Et ſane hæc illa virtus eſt, quæ martyribus, virginibus, Cōfeſſoribus immarceſſibilē illam coronam impoſuit Hæc illa veſtis eſt ſine rugis, ſine omni macula. Caue ô Chriſtiane quisquis bene cœpiſti, ne cadas ne diſiſtas; ne ſis inſtar fœni, quod iam

viret,

viret, sed desectum statim marcet. Laboremus diligenter, perseueremus constanter. Vos in primis, o Monachi, vos ô Virgines, ita currite vt comprehendatis, & inoffenso pede ad calcem perueniatis. Cogitate, Fratres charissimi, diabolum quidquid potest, sic currentibus obijcere, vt vel eos retardet & à cursu absterreat, vel etiam omnino supplantet; illorum deinde casu ad pessimos suos conatus abutatur. Contra has insidias nullum præsentius est remedium quam Perseuerantia. Hæc enim sola ita comparata est vt bonum cœptum felici coronare possit exitu: vt sic prima vltimis, & media vtrisque respondeant. Turpe profectò monstrum est, quod pulcrum habet initium, & malum finem Longè turpissimum verò est, quod iustitiæ prima sui parte consentaneum videtur, sed posteriori in iniquitatem exit. Monstrum Horatius ridiculum fore dicit:

Monstri instar est benè incipere & male finire.

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si velit & varias inducere plumas,
Vndiq; collatis membris: vt turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne.

At mihi credite, turpius monstrum est, vita bene cœpta, sed male continuata, ac pessime terminata. Monstra sunt, qui caput hominis sed ventrem bouis, & pedes lupi habent. Quid, quæso, iuuat, viam ingredi

Nn

gredi nisi progrediare, & nisi ad destinatum peruenias locum: satius profecto fuerat, viam veritatis numquam cognouisse, quam ab ea deflectere. Hoc scitote, aut in bono vobis perseuerãdum, aut mortem subeundam. Si ergo iam operi manum admouistis, si ædificare cœpistis, in opere strenue pergite, nec prius desistite quam supremam operi imposueritis manum. Quod si nondum cœpistis; agite quamprimum vos operi accingite. Si diabolo florem ætati vestræ consecrastis, saltim fæces Deo consecrate. Misericors est Deus noster: neminem ad se quamuis sero venientem spernit, neminem repellit. Cum filio perdito vos obuijs vlnis excipiet; candida vos induet veste; annulum digitis vestris inseret, & calceis induet pedes vestros. Tunc renouabitur vt aquilæ iuuentus vestra. Semper ob oculos vobis ponite Iudæ Iscariotis exemplum, cuius præclara initia turpissimum & cum æterno animæ exitio coniunctum habuere exitum. Saulis & Salomonis exempla in memoriam vobis reuocate, qui per inconstãtiam in summum dedecus & extrema pericula sunt delapsi Magnus est eorum numerus qui bene cœperunt; sed exiguus eorum qui constanter perseuerarunt. Estote prudentes, & caute ambulate. Qui stat, videat ne cadat. Beatus, atque iterum

Pœnitentia vera numquã est sera.

iter: beatus est qui in bono bene incipit, & in eo ad finem vsque perseuerat. Non enim qui bene cœperit, sed qui ad finem perseuerauerit, saluus erit. Recte D. Augustinus Perseuerantiam in bono certum prædestinationis & electionis ad æternam salutem signum esse ait. Et S Bernardus Perseuerantiam ait finem esse & perfectionem omnium virtutum, & bonorum operum thesaurum, sine qua nemo Deum videre, aut æternam gloriam adipisci potest.

Quænam omnium virtutum regina sit.

HOc loco non abs re facturus mihi videor, si illud breuiter disquiram, quænam omniũ virtutũ sit nobilissima & maxime necessaria, adeoque digna quæ ceterarum Regina dicatur.

Hanc quæstionem multi quidem doctrina & Christiana pietate præstantes viri ventilarunt: quibus tamen omnibus parum inter se conuenit: vt verum hic sit illud, Quot capita tot sensus. Horum ego aliquot opiniones indicabo, deinde meam exponam.

Sunt qui Humilitati primas adscribant, vt quæ radix sit & fundamentum ceterarum virtutum. Id sentire videtur D. Gregorius, inquiens, Qui ceteras *Humilitatis præstantia.*

omnes virtutes h. beat, humilitatem vero non habeat, similem esse ei qui cineres in vento ferat. Hos enim statim dissipari; ac tantum abesse vt integri domũ deportari queant, vt etiam ferentis oculos oppleant & excæcent. Nec ab hac sententia alienus est D. Augustinus quando ait, per Humilitatem Deum factum esse hominem, per eam mortali vitam esse datam, per eã cœlos apertos, Mundum purgatum, & animas è limbo liberatas. Id m D. Virginis Mariæ humilitatẽ ianuã Paradisi, & scalã cœli appellat, per quam Deus in terrã descenderit. Ex quibus non iniuria colligere quis possit, Humilitatem omnium virtutum esse præcipuam & quasi reginam. Sed hæc sententia à vero aliquantum discrepare mihi videtur. Potest enim ficta esse Humilitas: de qua Ecclesiasticus cap. x i x. sic loquitur. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Et est iustus, qui se nimium submittit à multa humilitate: & est iustus qui inclinat faciem suam, & fingit non videre se quod ignoratum est.* Talis est hypocritarum Humilitas, quam externus illi moribus ac gestibus præ se ferunt, animis interim mirum in modum elati.

An Fides. Alij Fidem omnium virtutum reginã faciunt quam D. Paullus Apostolus vocat sperandarum rerum substantiam, & non apparentium argumentum. Idem ait, sine

fide

fide impossibile esse, placere Deo. S. Augustinus Fid vocat omnis boni fundamentum, & principium salutis, sine qua nemo Filiorum Dei numero adscribi possit, sine qua etiam nemo in hac vita iustitiam, aut in altera illa æternã felicitatem queat adipisci. Sed quamuis magnam virtutem Fidem esse non negem; reginam tamen omnium virtutum esse dicere vix ausim, quum Fides etiam in malis Christianis, adeoque in ipsis diabolis reperiatur. Teste enim D. Iacobo Apostolo, Et dæmones credunt, & contremiscunt: quamuis hoc de Fide actuali, non vero infusa intelligendum sit.

Nonnulli cum Salomone sapientiæ primas tribuunt. Salomon certe eam nõ formę tantum, dignitatibus, diuitijs, & si quę alia bona externa sunt, sed omnino omnibus rebus huius vitæ præfert; eoque ad illius studium omnes exhortatur. Apud illum Sapientia de seipso sic loquitur: *Accipite disciplinam meam & non pecuniam; doctrinam magis quam aurum eligite.* Et paullo post: *Mecum sunt diuitia & gloria, opes supera & iustitia. Melior est fructus meus auro & lapide precioso; & genimina mea argento electo.* Quid multis? Hanc vnam virtutem tot nominibus commendat, vt nec argento, nec auro, nec gemmis comparari possit aut debeat. Vnde concludunt nonnulli, hanc

Sapientia an summa virtutum.

inter omnes virtutes tenere Principatum. Sed & hi meo iudicio, à scopo aliquantum aberrant. Duplex enim est Sapientia. Vna bona, altera mala. Hæc tamen astutia vel calliditas potius dicenda est. De hac Sapientia loquitur D. N. & Saluator Iesus Christus, Luc. XVI. inquiens, Filios huius sæculi sapientiores seu prudentiores esse filijs lucis, in generatione sua. Et D. Paullus hanc intelligit, quando dicit, Sapientiam carnis, mortem esse. Et alibi: Sapientiam huius Mundi, stultitiam esse apud Deum.

An Castitas seu Virginitas. Non desunt qui omnibus virtutibus Castitatem siue immaculatam Virginitatem præferunt: quæ inter alia hoc elogium meruit, vt Angelorum soror dicatur. Ait S. Hieronymus, illibatam in sæculari statu castitatem & omni carnis appetitu carentem, nō humanam, sed angelicam esse vitam. Et S. Ambrosius hominum virginitatem, Angelorum virginitati præfert: quum homines ex deuictis in corde cupiditatibus, magnam victoriæ laudem adipiscantur; Angeli vero, vt qui nullos sentiunt carnis stimulos, castitatem facile tueri possint. Quod locis quibusdam perpetua nix reperitur, non adeo mirum est, quum nec pedibus ibi conculcetur, nec solis radijs liquefiat. At quis non miretur, si nix pedibus conculcata, medio in cœno candorem tueatur?

Eodem

Eodem modo, quamuis Angeli in cœlo, vbi nulla est contrarietas, vbi nullæ sunt tentationes, virgineam suam puritatem conseruent, non vsque adeo mirum videri debet. At hominem carne circumdatum, in media hominum turba viuentem, tot tantisque expositum tentationum stimulis, illibatam tueri pudicitiam, vt rarum, ita summa laude dignum, & quasi quiddam diuinum est. Quia ergo ex ijs quæ dicta sunt patet, hominum Virginitatem multo plus laudis mereri quam Angelorum castimoniam; non inepte quidam existimare videntur Castitatem omnium virtutum esse reginam. Sed & horum opinio, vt quidem ego sentio, à vero deuiat: quum virginitas & castimonia eiusmodi plerumque cum stulta quadam arrogantia, & arrogante stultitia coniuncta sit, vt videre est in quinque illis fatuis Virginibus, quæ etsi Virgines fuerint, oleum tamen in lampadibus suis non habuerunt, eoque cœlo exclusæ, nuptialibus epulis & gaudijs, quæ spe iam deuorauerant, priuatæ sunt, audientes illud: Non nouo vos.

Quidam Spem supremo inter omnes *An Spes* virtutes loco collocant. Vnde Salomon Beatum in Domino sperantem appellat. Et regius vates, Beatus, inquit, vir qui sperat in eo. Sanctus Augustinus

Virtutem hanc ad cœlum laudibus extollens, turrim eam munitissimam vocat, in quam qui confugiunt, non con undantur, sed gratia repleantur, non decipiantur, sed illuminentur, non fame contabescant, sed saturentur. Ab hac eadem ait timorem hominum expugnari, & omne mundanum solatium annihilari, falsas & inanes cupiditates exstingui, superbiam contemni, inuidiam retundi; omnia denique vitia profligari. In hac ait charitatem regnare, vt quę omnia credat ad salutem necessaria, & promissa diuinitus patienter exspectet. Hac ait cogitationes nostras acui, charitati imponi fastigium, eamque ad hostes etiam extendi. Hac ait Patriarchas omnia vicisse, prophetas omnia sustinuisse, Apostolos etiam mortem vltro lætis animis subijsse. Hac vna freto martyres cruciatus acerbissimos, durissima supplicia Virgines sustinuisse, & Confessores omne genus contumelias perpessos esse. Hāc eandem ait tam in cœlibatu quam in matrimonio castitatis & continentiæ esse custodem. Hanc orphanorum & viduarum, hanc ægrotorum, hanc egenorum, hanc peregrinorum, vnum esse solatium. Hac denique omnia huius vitæ incommoda & miserias non patienter tantum, verum etiam alacriter perferri ac superari. Ex his tam præclaris elo-

elogijs nonnullis Spes omnium virtutum regina esse videtur. Sed his in mentem illud reuocandum est, etiam improbos Spem habere, quamuis varam & stultam. Hinc Magister sententiarum talem non Spem, sed præsumtionem & stultam confidentiam appellandam esse dicit. Et Salomon Prouerb. x. inquit, Spem impiorum perituram.

De Iustitia. Alij supremam inter virtutes excellentiam Iustitiæ adscribunt, vt quæ non solum suum cuique tribuat, verum etiam pacem & concordiam, immo ipsa regna conseruet Hanc D. Augustinus non vno loco commendat, inquiens, Per hanc castitatem & puritatem regnare, per hanc florere dignitates, & per hanc patientiam operari Qui hanc amplexus fuerit, vnà cum Moyse & Israelitis per cruore peccatorum rubefactum mare siccis pedibus transiturum. Hanc mensuram esse qua pœnæ mensurandæ, & merita magna & parua ponderanda sint. Infinita sunt, quę in huius virtutis laudem adferri possunt. Eoque non absurda eorum videtur sententia qui Virtuti huic principem locum assignant Sed enim fieri sæpe videmus, hanc ipsam virtutem non incorrupte seruari, sed vel amore, vel odio, vel donis & muneribus inflecti. Bene notandum mihi illud videtur quod Isaias cap. x i. in-

quit: *Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.* Quo innuitur, quemadmodum cingulo media pars corporis cingitur; sic Iustitiæ esse semper & in omnibus medium tenere, & ex æquo omnibus, magnis & paruis, diuitibus & egenis, dominis & seruis, ius esse administrandum. At quis non videt, cingulum hoc non medio semper circumduci, sed nimis sæpe ad zonam, quæ à cingulo dependere solet, sese inflectere; sic vt corrupti muneribus iudices, innoxios cõdemnent, & nocentes absoluant. Et profectò tã rara hæc virtus est, vt etiamsi præstantissimam eam esse lubens fatear, tamen ob idipsũ quod in tam paucis reperitur, principatum ei adscribendum non putem.

De Patientia.

Patientiam alij summis laudibus extollunt, & omnium rerum perfectionem in se complecti dicunt. Hinc S. Iacobus ait, Patientiæ opus perfectum esse debere. Quasi diceret, Qui patientiam possideant, perfecta opera facere; & post multos exantlatos labores, perfectam felicitatem adepturos. Glossa vero super illud Saluatoris, *In patientia possidebitis animas vestras,* Patientia, inquit, radix est & clypeus omnium virtutum. Vnde non immerito videtur inferri posse, primum locum inter omnes virtutes Patientiæ seu Tolerantiæ deberi. Sed & isti hallucinantur. Multi namque reperiuntur

qui

qui patientissime aduersa quæque tolerant interim tamen omni vitiorum genere pleni sunt. Diuinæ Reuelationis D. Ioanni Apostolo factæ capite II. hac verba habentur. *Angelo* (id est Episcopo) *Ephesi Ecclesiæ hæc scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio candelabrorũ aureorum: Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt; & inuenisti eos mendaces: Et patientiam habes; & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti. Sed habeo aduersum te pauca, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac, &c.* Ex quibus verbis luce clarius apparet, Patientiam nõ modo non summam, sed aliquando ne virtutem quidem esse.

Alij Fortitudinem ceteris virtutibus anteponunt; quum Sacra Scriptura Domini gaudium nostram appellet Fortitudinem. S. Ambrosius Fortitudinem ait, ceterarum virtutum decus conseruare & tueri, pugnare contra vitia, neque vmquam vinci, sed semper victricem discedere. Vnde quidam efficere volunt, Fortitudinem pro virtutum præcipua habendam. Sed & horum opinio à vero non parum abest. Nam Fortitudo superbiam sæpe & proximi contemptum

habet

habetadiunctum. Hinc Dominus apud prophetam Isaiam cap. XIII. dicit: *Ecce visitabo super orbis mala: & contra impios iniquitatem eorum Et requiescere faciam superbiam infidelium; & arrogantiam Fortium humiliabo.* Sed & docet experientia, multos sæpe fortitudine ad res vanas, immo impias quandoque abuti: quibus cum propheta dicere licet: *In vanitatibus consumsi fortitudinem meam.* Ex quo manifestum est, eos quoque errare qui primam inter virtutes locum Fortitudini adscribunt.

De Misericordia. Nonnulli Clementiam seu Misericordiam omnium virtutum reginam faciunt, vt quæ aditum nobis ad cœlum aperiat, teste ipso D.N. & Saluatore Iesu Christo, qui Misericordes beatos appellat, eo quod & ipsi misericordiam à Domino sint consequuturi Et S. Augustinus tantam vim & efficaciam Misericordiæ esse scribit, vt numquam inanis ad auctorem redeat. Salomon Prouerb. XI. ait: *Bene facit animæ suæ vir misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abijcit.* Et ibidem: *Clementia præparat vitam; & sectatio malorum mortem.* Idem misericordiam Deo omni sacrificio gratiorẽ esse dicit. Micheas propheta non solum misericordiam nobis commendat, sed & regulam quandam, ad quam ea exerceri debeat, præscribit, nimirum, vt iudicium faciamus, & misericordiam

cordiam diligamus. Quia ergo tanti apud Deum est misericordia, præcipuum ei inter virtutes locum quidam tribuere non dubitant. Sed & hi in errore sunt. Videas enim non paucos Misericordiæ studere operibus, eleemosynas largiendo, nudos vestiendo, esurientes pascendo; at impiam interim vitam agere, fenore alios exhaurientes, aut per fraudem circũuenientes: idem facientes ac si quis bouem furatus, exta deinde pro eleemosyna pauperibus erogaret: aut si quis viginti spoliaret, & vnum deinde nudum vestiret. Talis misericordia Deo nequaquam accepta est quum, Syracide teste, impiorum sacrificijs Deus non delectetur, nec ad iniustorum holocausta respiciat. Nec profecto sacrificijs eiusmodi peccata expiari possunt. Qui vero de pauperum spolijs sacrificat, idem facit ac si filium in conspectu patris iugularet. Ex quo facile colligi potest, neque huic virtuti inter reliquas regnum deberi.

De Temperantia. Sed & illi à scopo aberrare mihi videntur, qui Temperantiæ primas tribuunt: quamuis ea vna sit ex quatuor cardinalibus virtutibus; cuius munus in coercendis cupiditatibus versatur. S Bonauentura Temperantiam pro materiæ vel obiecti, à quo cupiditates excitantur, qualitate describendam esse dicit. Vnde intel-

intelligitur, Temperantiam malarum tantum cupiditatum esse vrectricem, vel potius victricem. sic vt Temperantia circa prauas tantum cupiditates refrænandas versetur Quod vero virtus hæc ceterarum regina dici non possit, inde præcipue patet, quod Charitate, quæ est omnis perfectionis vinculum, caret.

De Charitate

Hinc multo sane meliori iudicio & ratione nonnulli præcipuum inter virtutes locum Charitati adscribunt: vt in qua, S. Gregorio attestante, ceterarum omnium bonitas & perfectio consistat Atque ideo hæc nō virtus simpliciter, sed forma virtutis à Philosophis vocatur. Nam sicut forma, secundum Philosophorum placita, dat esse rei; sic Charitas ceteras virtutes informās, facit vt virtutes dici mereātur. Sed non ipsi tantum virtuti, sed operibus quoque virtutis perfectionem largitur Charitas, vt per ea homo vltimum finem, qui per se Deus est, assequi possit. Multo vero perfectius est id quod primo & per se in Deum dirigitur, quam quod aliud respicit. Talis vero est Charitas siue Amor Dei, cuius primus & vnus scopus est cum Deo se coniungere. De hac Charitate S Paullus Apostolus, altiorem nobis ad cœlum viam monstrans, 1. ad Corinth. xiii. sic loquitur: *Si linguis hominum loquar & angelorum, Charitatem autem non habeam,*

beam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuerim prophetiam & nouerim mysteria omnia & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem ita vt montes transferam; Charitatem autem non habuero, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas; & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ex quibus & alijs, quæ plures adferri hoc possent, rationibus, effici videtur, Charitatem omnium virtutum esse reginam.

De Perseuerantia.

Verum enimuero sentiant alij quod volunt, mihi quidem Perseuerantia, quãuis cardinalibus virtutibus non annumeretur, omnium tamen virtutum excellentissima magistra & regina videtur: vt sine qua ceteræ omnes inanes sunt & infructuosæ. Ipsum Saluatorem nostrum audiamus. *Qui*, inquit, *ad finem vsque perseuerat saluus erit.* Non dicit, qui incipit, qui progreditur; sed, qui perseuerat. S. Gregorius omnem bonorum operam bonitatem in Perseuerantia sitam esse dicit. Hæc multis V. T. typis fuit adumbrata, præcipue vero eo quod Deus in lege pręcepit, vt in sacrificijs cauda hostię vnà cõbureretur. Caudam vero hostiæ immolat qui bonorũ operũ sacrificiũ bono fine cõsummat. Et Iosephus à patre Iacobo plus ceteris dilectus, tunica talari indutus fuisse dicitur, quę nihil aliud est, nisi bonus finis

S.Gre-

S. Gregorius Mariæ Magdalenæ & comitum ipsius,quæ ad Christi corpus vngendum venerant,amorem deprædicans, vim eius inde potissimum demonstrat, quod quum discipuli omnes à sepulcro recessissent,ipsæ tamen recedere ab eo noluerint Atque eam ob caussam Christum quoque postquam à mortuis resurrexit, primum ipsis apparuisse,vt quę singulari charitate & zelo ipsum ante quæsiuerant. Et S Ambrosius in eandem sententiam scribit,Christum Mariæ Magdalenæ primum à resurrectione se conspiciendum exhibuisse, quod incredibili charitate incensa, apud sepulcrum substitisset. Sic sapientes illas virgines nullam aliam ob caussam à sponso fuisse intromissas,quam quod aduentum ipsius magna vigilantia exspectarint, & in bono ad finem vsque perseuerarint. Quibus etiam S. Augustinus ijsdem fere verbis, in libro De verbis Domini, adstipulatur.

Perseuerantia virtutū præcipua. Ex his omnibus recte concludi potest, Perseuerantiam omnium aliarum virtutum reginam esse. Quid enim,quęso,profuturum sit tibi;si hodie credas, cras vero rursus infidelis fias? Quam mercedem sperare poteris,si hodie castimoniam serues,at cras libidine te polluas? Quem fructum adferet tibi hodierna humilitas, si cras ei superbia & arrogantia succedat?

Quid

Quid profuerit, si hodie quidvis perferas ac patiaris, cras vero ita morosus sis, vt nemo te iam ferre possit? An ex temperantia laudem aliquam sperabis, si hodie abstemius sis & continens, cras vero hellueris ac libidineris? Quid prodest, si quis hodie Deum amet, cras negligat? atque vtinam non sint qui nullum esse Deum cupiant, quo impune peccare possint. Quid prodest, si hodie mitis sis & beneficus, cras immisericors & sæuus? Quid liberalitatem profuturam tibi existimas, si hodie egenis de tuo largiaris, cras de alieno rapias, quà vi quà fraude? Quid profuerit, si hodie ieiunio & precibus vaces, cras vero quodvis flagitium & scelus designes?

Hæc qùum ita se habeant, agite, in virtutum studia & bona opera ita incumbamus, ne vmquam remittat manus nostra, ne retrospiciamus, multo minus retrogrediamur, sed vt in Fide, Spe & Charitate, per assiduum ieiunij & precationis vsum ad finem vsque perseueremus: donec tandem ex hac lachrymarum valle & exsilio ad cœlestem patriam perducamur.

De recta IVVENTVTIS MODERATIONE,

ORATIO M. Aurelij Imp.

Tinam, amici, & constituendi quod subterfugere nequeo, & vobis mandandi quod mandaturus sum, necessitate non constringerer! nempe vt dicam, quod dij & mihi adsint propitij, & vos persequantur iusti; meque simul vt à me & à vobis omnia dij mala auerruncent, precari. Viro enim fata aduersa habēti satius est ad mortuos commigrare, quam inter viuos morari. Sed cum vos susceperim summa diligentia quæsitos, hoc animo, vti præceptores essetis filij mei Commodi; Deos testor immortales, ex animo me dolere, vestrumque dedecus dedecori mihi ducere, ac pœnæ vestræ partem maximam ad me redundare. Sed fieri aliter non potest: Nō enim decet tam arctam esse inter homines amicitiam, vt sit illius gratia existimationis discrimen adeundum. Cum autem quos quæro sapientes, non tantum ad erudien-

Summ ex præceptor ā dedecore dolorem testatur.

rudiendum Commodum, verum ad corrigendos etiam eos, qui male viuunt in meo palatio, expetam; contra ac volebam euenire video; quod cum ex fatuis fieri sapientes debeant, ex sapientibus fatuos fieri animaduerto.

An nescitis aurum purum putum prunarum violentissimarum igni de bonitate (precioque) nihil deperdere; & viri cordati prudentiam inter hoc genus ineptias elucere? Etenim in fornace auri exploratur puritas; & in stulti ineptijs prudentia probatur cordati. An vos fugit, nec sapientem inter sapientes, nec fatuum inter fatuos cognosci; sed inter cordatos obscurari fatuos, & inter fatuos emicare sapientes? Ibi enim suam sapiens monstrat sapientiam, vbi stultitia redundant cuncti, solusque ipse prudentia non destituitur. An ignoratis in vulneribus lethalibus peritiæ suæ specimen edere chirurgum; in morbis desperatis artem suam ostendere medicum; in prœlijs dubijs virtutem suam declarare ducem; & in atrocibus tempestatibus experientiam suam probare nauclerum? Ad eundem ergo modum in maxima vulgi lętitia suam oportet grauitatem exserat sapiens.

Acris obiurgatio.

An nescitis; ab animo sedato profici- sci in homine intelligentiæ perspicaciam, memo-

Animus moderatus &

sedatus sum mum viri decus.

memoriæ promtitudinem, grauitatem gestuum, personæ tranquillitatem, famæ puritatem, & super omnia linguæ moderationem? Nam is demum nomen meretur sapientis, qui maximè tum in actionibus circumspectus, tum in verbis moderatus est. An ignoratis, quam parum prosit liguam habere volubilem, memoriam viuacem, intelligentiam perspicacem, scientiam locupletem, eloquentiam vberem, stylum suauem, experientiam diuturnam; si his omnibus instructi, quũ magistri esse debeatis, viri estis in actionibus improbi? Turpissimum profecto est virtutis spectatæ Imperatori, magistros ipsum præficere filijs eos, qui discipuli sunt scurrarũ. An vos fugit, quũ mortales in terris vniuersi ad vitæ honestatem deuincti sint, multo magis ad eam obligari qui maiorem sibi scientiam arrogant, quique sua mundum eloquentia se territuros autumant? Est enim regula verissima, Semper actiones malas fidem detrahere verbis bonis.

Lex vetus in sapientum & doctorũ delicta.

Ac ne quid fingere videar, in memoriam vobis reuocabo antiquissimam Romanorum legem, Cinnæ æuo latam, huius sententiæ: Grauiorem pœnam delicti (vel errati) palam admissi eruditus, quam homicidij clam perpetrati idiota luito. O legem iustam; immo vero iustissimam!

O iustos

O justos felicesque ciues Romanos, quotquot leges hujus ferendæ autores fuistis! Idiota enim non plus quam vnum gladio periram jugulat: Sapiens vero multos malo vitæ exemplo perimit. Nam vt dicebat Plato diuinus; Plus exemplo peccant Principes & sapientes, quod præbent, quã peccato, quod committunt. Diligenter hoc contemplatus sum, neque diuersum ab eo quod dico, scriptores affirmant, tunc ad ruinam inclinare cœpisse Romam infelicem quando relegata ex curia columbina simplicitate, calliditas cœpit serpentina dominari. Nihil enim omnino est, quod magis Principum acceleret interitum quam si viris se stipatos sapientibus, quorum consilijs vtantur, existimantes, viros sese improbos, à quibus decipiantur, habere deprehendunt. *Ruinæ initium.*

Quam dulce fuit antiquitus videre politiam Romanam, antequam SyllæMarijque seditionibus distraheretur, à Catilina Lentuloque perturbaretur, à Iulio & Pompeio conuelleretur, ab Augusto & Antonio euerteretur, à Tiberio & Caligula contaminaretur, à Nerone & Domitiano corrumperetur! Nam plerique horum Principum etiamsi viri fuerunt præstantes, multaque imperio regna adiecerunt; plura tamen nobis vitia attulerunt, quam regna subegerunt, & quod omniũ *Eiusque autores.*

est pessimum, regnis iam amissis, vitia retinuimus.

Recentiorum cum priscis illis collatio.

Si Liuio & alijs authoribus fides habenda est, videre in senatu olim licuit ciues natu adeo grandes, canos tam venerandos, viros tam experientes, senes tam moderatos, vt nihil eorum conspectu venerabilius, nihil oratione admirabilius posset cogitari. At quis temperet à lacrymis, videns in locum senum priscorum juuenes successisse locutuleios, adeo peruersos & improbos;, vt & reipublicæ exitio, & ciuitati offendiculo sint? Infelicissimam enim terram, & in extremas angustias adductam esse necesse est, quæ tam impotenti tenetur juuenum dominatu; vt omnium suspirijs senum in vitam reditus requiratur. Si fidem ijs habemus, quæ veteres dicunt, non possumus negare Romam matrem fuisse omnium actionum laudabilium, quemadmodum Græcia antiqua fons fuit omnium scientiarum, ita vt Græcorum opus esset loqui, & Romanorum gloria, agere. Sed contra jam malo nostro fato fit. Nam Græcia blaterones omnes Romam relegauit, & Roma sapientes omnes exsulatum misit in Græciam. Quod cum ita sit, exulare cum vniuersis sapientibus in Græcia malo, quam Romana cum stultis ciuitate frui.

Aristonicus Ita me dij ament! amici, vt ego puer

oratorem

oratorem Romæ vidi, domini mei Adriani ministrum aulicum, nomine Aristonicum, statura mediocri, & facie macilenta, cuius etiam patria ignorabatur. Veruntamen eloquentia erat tam consummata, vt si tres in curia horas oraret, nemo esset, qui strepitum excitaret. Olim enim si is, qui orabat in Senatu, gratiosus erat, non aliter atque Apollo ipse audiebatur. Ceterum Aristonicus ille adeo tum suauis in dicendo, tam dissolutus in viuendi modo fuit, vt nullum vnquam in senatu verbum dixerit, quod non æterna esset memoria dignum, atque inde digressus nihil vnquā visus sit facere, quod non grauissimam mereretur animaduersionem. Etsi autem admodum eram, vt dicebam, tum adolescens; tamen conspectum tam nequam philosophi vniuerso populo ingratissimum fuisse recordor, cum, quod omnium erat deterrimum, nulla esset spes emendationis & in dies magis illius magisque minueretur autoritas. Nemo quippe est, qui tantam adipiscatur eloquentia famam, quin maiorem vitæ impuritate sibi conciliet infamiam.

eloquentiā suam factis dehonestanit.

Quæro nunc ex vobis, amici, cum sapientes habeamini, vtrum melius, aut vt clarius dicam; vtrum minus malum fuisset, philosophum illum idiotam, & probatæ vitæ, an insigniter, quod fuit, eloquentem

Et infamiā sibi maximam conciliauit.

quentem & famæ sinistræ esse ! Fieri sane non potest, quin si semel tantum ille de me dici audijsset, quod ego de ipso dici sæpissime audiui, auctor mihi futurus fuerit, idque vt facerem me impulsurus, vt sepeliri potius, quam ita infamis, quemadmodum ipse vixit, Romæ viuere optarem. Indignus enim est qui inter homines agat, cuius nonnulli quidem verba probant; actiones autem cuncti damnant.

Priscorum philosophorum sanctitas.

Primus Romæ Dictator fuit T. Largius, primusq; equitum Magister Sp. Cassius, & inde ab illorum æuo, qui primi dictaturam gesserunt, ad Syllam vsque & Iulium, qui primi tyrānidem inuaserunt, anni intercesserunt CCCCXV. quo tempore neque verbum futile ab vllo philosopho prolatum, & multo minus quicquam dignum reprehensione factum fuisse legimus; ac si quid aliud Roma permisisset, indigna illa, qua tum floruit, celebritate fuisset. Neque enim potest fieri, vt bene subditi regantur, si sapientes, à quibus reguntur, dissolute viuant.

Recentiorum cum priscis collatio.

Ita deos experiar propitios ! ita etiam vir bonus habear ! vt quoties cum animo meo considero tum quæ de Roma legi, tum ea quæ nunc oculis video, nihil aliud possum, quam gemere propter præterita, & deplorare præsentia. Video enim, quomodo tum pugnarint exercitus, impe-

rarint

rarint tantum ſenes, anniſi ſint vt frugi eſſent iuuenes; video quam bene imperarint Principes, quam promte obtemperarint ſubditi. Video denique, quod omnium maxime mirandum, quanta libertate gratiaque vſi ſint ſapientes & eruditi, quanta in humilitate & deſpectatione vixerint idiotæ. Iam vero fatis prorſum nobis aduerſantibus, contrarium videmus ærumnoſis hiſce temporibus, vt plane neſciã vtrum prius deplorem, virtutes & fortia facta defunctorum, an vitia inertiamque ſuperſtitum. Nullus enim modus eſſe debebat bonorũ prædicandi præſtantiam, & nullum debebamus finem facere vituperandi malorum improbitatem.

O quam dulce fuiſſet videre ſecula illa glorioſa, tam glorioſis frui ſenibus & philoſophis! Ex aduerſo vero quam dolendum pudendumque nunc eſt, videre tot philoſophos diſſolutos, & tot iuuenes contumaces! qui Romæ, vt dixi, vniuerſæ exitio, & toti Italiæ offendiculo ſunt. Homines enim improbi malitiæ abundantia rempub. affligunt, & virtutis penuria patriam peſſundant. Vt idem denuo repetam, amici, C C CCXV. annos nobis durauit proſperitas, & tamdiu Roma floruit, quam diu maieſtatem in actionibus, & in verbis ſimplicitatem retinuit, ſummumque illius bonum fuit, quod à bonis diues,

Tantæ mutatione deploratio.

à malis inops erat. In summa, fortunata non potest dici ciuitas, quæ multos ciues, sed quæ paucos habet vitiosos.

Dimißionis caussam aperit. Sed vt ad rem ipsam propius accedā, ideo vos dimittendos censui, quod me vidente, die festo Genij non admodum vos sedatos, præsente Senatu, ostendistis, vt omnium oculi magis conuersi essent in gesticulationes vestras, quam in ea, quæ vel agebant vel dicebāt Pantomimi. Quas ineptias si vobis licitas arbitrabamini, quia regiæ vos domus ministros esse noueratis, non minus, mihi credite, talia cogitantes, quam facientes peccastis Principum enim familiaritate neminē adeo niti decet, vt siue serio siue ioco reuerentiæ Principi exhibendæ rationem nullam habeat.

Viaticum & præcepta dat Cum autem à me dimittamini, ad viaticum multas potius pecunias, quā multa præcepta à vobis optari noui. Verum vtrisque vos, & pecunijs scilicet, quibus in itinere faciendo, & monitis, quibus in vita agenda vtamini, instruam. Neque miremini consilium me illis dare, quorum est alijs consulere. Sæpissime vsu venit, vt medicus morbos curet alienos, & non cognoscat proprios. Sit ergo vltimum verbum, & postremum consilium hoc, vt Quando accesseritis ad seruiendum Principibus & magnatibus, elaboretis, vt

in

in classe potius censeamini virorum honestorum, quam eruditorum; moderatorum quam ardelionum, taciturnorum quam loquacium. Nam In Aulis Principum si eruditus præter eruditionem nihil habet, prosperitas magna est, si placet. At Vir honestus nunquam displicet.

M. Aurelij
EPISTOLA
Ad Catulum Censorium,
De obitu filij sui, &c.

Arcus Censor nouus & juuenis, Catulo Censorio seni S. & obseruantiam. Cum binas ad te dederim literas, ne vnis quidem mihi respondisti: quod si factum, quia non poteras, æquo animo fero: Sin, quia nolebas, est quod doleam: Sin obliuione id factum, te reprehendo; sin quia me parui pendis, prouoco; sin somnio es prohibitus, non est habenda somnijs fides. Quod si non vis, vt valeat jure testamenti, si possim de tuis tanquam amici gloriari literis; valeat saltim jure condicillorum, si me tanquam filium pater monueris & obiurgaris. *Cur ad binas literas nibil responderit, quærit.*

Est

Iuuenū & senum officia inter se mutua.

Est quidem iuuenum virtute præstantium honorare senes prudentes; est item senum, qualis tu es, erudire & docere valde iuuenes, qualis ego sum Iustum enim est, vt & nouo iuuentutis robore senum fulciatur & farciatur imbecillitas, & longa similiter senum experientia caueat, ne per ætatem teneram, & ignorantiam naturæ insitam in fraudem incidamus. Male cum juuentute agitur, quæ corporis robore pollet, animi vero virtutibus destituitur: at Senectus illa honorata est, quæ quanto magis viribus extrà neruisque deficit, tanto magis virtute intus repullulat & reuirescit. In arbore quidem fructibus collectis, folijs delapsis, floribus arefactis, viridiores & vegetiores radices esse experientia docet. Ad eundem modum, exacto adolescentiæ vere, & juuentutis æstate, postquam hyeme senectutis accedente corrupti sunt fructus carnis, deciderunt folia fauoris, marcuerunt flores voluptatum, & foris exaruerunt vanæ spei cortices; æquum est, vt tum optimæ sint intus actionum radices. Senes, quibus vere nomen hoc conuenit, honestis potius actionibus gloriari quam canis decet. Honor enim non capitis canicie, sed vitæ integritate comparatur. Ea demum respublica gloriosa, felixque Princeps illius dominus, vbi juuentus est,

Senectus flos animi.

quæ

quæ laboret, & senectus, quæ consulat.

Qua ratione naturalis vita conseruatur, eadem habere se debet politica gubernatio, vt videlicet quemadmodum fructus nec vno tempore proueniunt vniuersi, nec vno omnes desinunt; sed desinentibus alijs, alij incipiunt: ita vos quidem docentes, nos vero obedientes, parentum instar seniorum & pullorum nouorum in nido veluti curiæ, plumis alij nudabimur, alij armabimur; lassique ita parentes & volandi impotentes filiorum opera tenerorum nutrientur. Ita vir bonus habear! ita animo quieto mihi, Catule, videre te contingat, vt ne versum quidem ad te hoc anno scribere decreueram! Stilum enim meum tua hebetarat negligentia Verum ingenij mei inertia, & ingens officij mei periculum, consilia tua semper flagitant. Hoc enim habet priuilegium sapientia, vbicunque sedem fixit, quod sapientes insipientium dominos, & insipientes sapientum mancipia facit. *Alia aliam ætatem decent.*

Equidem te mei oblitum arbitror, dum temporis diuturnitate mortē Verissimi, filij mihi vnice chari, obliuioni à me traditam credis: Nec sane iniuria. Sæpe enim tempus plagam sanat, quæ ratione sanari non potuit. Verum hac in parte haud scio, maiorne sit error tuus, an meus dolor. *Luctus ex obitu filij acerbitatem exponit.*

lor! deos enim testor immortales, minus crudeliter infelicia filij mei viscera à vermibus famelicis, quam ærumnosi patris animum doloribus acerbis lancinari, ita quidem vt nulla appareat proportio. Filius enim semel tantum mortuus est; pater vero miserrimus singulis moritur momẽtis. Quid vis amplius dicam? nisi, inuidia quidem ipsius mortem, at commiseratione vitam meam esse prosequendam. Ille enim moriendo viuit; at ego viuendo morior.

Eius remedium explicat.

Mihi quidem efficacissimum videtur in calamitosis vitæ casibus, turbulentisque fortunæ procellis esse remedium, vbi parum industria, & longe minus vis prodest, vt doleamus tanquam homines, & dissimulemus tanquam prudentes. Si lingua palam exprimerent singuli, quæcunque clam in corde sentiunt, cœlum credo suspirijs rumperent, humumque lacrymis inundarent. Quod si cor serio afflictum oculis liceret intueri corporeis; appareret mehercule, quantum vnica sanguinis gutta, quam intus sudat, omnibus præponderet lacrymis, quas plorando foris effundit. Nam maximi dolores corporis, nulla ex parte cum minimo animi cruciatu cõparandi sunt. Omnibus quidem, quæ corpori possunt contingere, malis remedia

exco-

excogitarunt homines: At si ærumnosum cor loquatur, nemo audit; si lacrymetur, nemo videt; si queratur, nemo credit. Quid igitur tali faciendum, nisi vt vitam, qua moritur, odio habeat, & mortem, qua viuit, amet?

Heroicæ virorum excellentium virtutes non in tolerandis corporis, verum in dissimulandis animi affectionibus consistunt. Hæ enim humores perturbant, sine vllo gestuum externorum indicio; febrem accendunt, sine pulsus variatione; humi nos prosternunt, in genua deijciunt, vndis oretenus mergi, mori denique, vita nō amissa, cogunt: In summa vitam prolongant, vt magis affligamur, tumulumque negant, ne in illo requiescamus.

Quum autem considero non modo calamitatibus me diuexari, sed ex ipsis etiam consolationibus tædium capere, semperque inde fame, hinc fastidio cruciari; hoc vtor remedio, vt silentio dissimulando partim, partim largiter deplorando, partim corde dolorem premendo, vitam, eius quod habeo amittendi metu suspensus, & quod amisi recuperandi spe destitutus, transigam. Atque hæc eò dico, vt si forte neque lachrymari, neque lamentari me ita, vt defuncto modo filio, vides, ne minus ardere pectus
meum

meum arbitreris : sed ingenti æstu interno, omnem foris oculorum absumi humorem, visceraque infelicia veluti accensis carbonibus deflagrare statuas.

Heroum filij noxæ.

An te fugit, mi amice, quanto dolori sit patri honorato mors filij boni? Omnibus in rebus munifici in nos dij sunt, præterquam in concedendis filijs virtute præstantibus. Equidem diligentissime obseruaui, quod quo sublimior est cuiusque status, eo maior est hæredum bonorum penuria. Molestissimum sane auditu, at longe acerbius visu est, quod parentes diuitijs proficiunt, filij vitijs deficiunt; quod parentes filijs honori, filij parentibus dedecori sunt; quod parentes quietem filijs parant, filij senectutem parentibus iniucundam reddunt; quod parentibus morti est præmaturus filiorum obitus, at mortis paternæ tarditatem deplorant filij. Quid dicam? quod per incuriã dignitatem opesque filij perdunt, quas summa parentes cura compararunt. Hoc enim persuasissimum habeas, diuitias parentum labore & industria parari posse; easdem solis filiorum virtutibus conseruandas esse Nunquam permittunt dij, vt perpetuum sit, quod à mala profectum intentione, detrimento fundatur alieno, & ab improbo possidetur hærede. Cumque malo parentum fato sit, vt opes filijs

relict.

relictæ vitijs seruiant voluptatique eorũ, qui sunt vitiosi;& merentibus ipsis,& dijs iubentibus, hæres simul pessum it atque hæreditas.

Melioris filij obitum.

Diligenter velim consideres, quod dicturus sum. Erant mihi duo filij, Commodus & Verissimus. Horum ætate minor & virtute maior mortuus est. Semper arbitratus sum,viuente bono,me fore pauperem;at nunc improbo superstite, diuitem me fore cogito,hac adductus ratione,quia tam benigni sunt Dij, vt patri pauperi non dent filium improbum, & vix vnquam bonum patri diuiti tribuant filium. Cumque prosperitas nulla sincera sit,quam non contaminet fortuna aduersa,serius aut maturius ibi nos supplantans,vbi lapsu nos videt grauiore ruituros: ideo permittunt, vt parentes auari, cumulatis magno cum labore pecunijs plurimis, cum hac moriantur molestia, quod eas filijs relinquunt improbis dilapidandas. Non minus,mihi crede, deploratur à me filius,à dijs mihi relictus,quam fato ereptus: superstitis enim inertia immortalem facit defuncti memoriam: Praua quippe indoles & conuersatio superstitum,desiderabilem efficit mortuorum societatem. Semper improbi nequitia vita illum priuari flagitat: semper boni mors deplorari meretur.

Acerbißimi luctus solatia.

Parum, mihi crede, abfuit, quin ad insaniam conspecta filij morte adigerer. Veruntamen illa me consolatur cogitatio, quod alterutrum necesse erat, vt scilicet aut ego illius mortem viderem, aut ille meam; quod illum mihi dij tantum mutuo, non domo dederunt; quod ipsi proprietarij sunt, ego tantum vsufructuarius; quod omnium regula esse debet iusta illorum voluntas, non appetitus noster inordinatus. Quando filium occiderunt, alienum me restituisse, non de meo quicquam amisisse, arbitror. Postquam autem placuit dijs quietē filio dare, quia bonus; & affligere patrem, quia malus est; gratias illis ago pro vsura temporis, quo me frui vita illius permiserunt, patientiamque illis offero, quam in filij morte præstiti, eosque precor, vt iram hac pœna contenti suam mitigent; rogo item, vt cum vitam filio minori ademerint, maiorem (Commodum) in virum bonum laudatumque faxint euadere. Ego hic Romæ tuam intellexi mœstitiam, quam isthic Sami ex mœrore meo percepisti. Itaque dij precor faxint propitij, & vt lætitiam ipse ex tuis capias filijs, & ego luctum meo nomine susceptum lætitia compensare possim.

Salutat te Faustina, cuius te vehementer commiseresceret, si ipsam videres Nā

ocu-

oculis lacrymas, corde suspiria effundit, manibus se verberat, & lingua seipsam exsecratur. Neque cibum interdiu, neque somnum noctu capit; tenebras amat, lucẽ auersatur: Neque ego quod sub intimis natum est præcordijs, in intimis do cre præcordijs miror. Adeo quippe immoderatus est amor maternus, vt licet extinctus in tumulo iaceat filius, nihilo minus viuum in corde mater circumferat; cum ita natura comparatum sit, vt qui fuit in vita carissimus, ingentem semper relinquat in morte molestiam.

Me scito vitam agere afflictissimam, quia vultu lætitiam præ me fero, animo interim omnis lætitiæ experte. Inter viros autem sapientes si quis doloribus angatur assiduis, & lætitiam tamen vultu simulet, quid aliud est, quam si viuus sepeliatur, etiamsi tumulo non inferatur? Magnum tibi videbitur, quod dixi; Sed maius, ita me dij ament! est quod sentio. Sæpe mihi videor crepaturus, quia non audeo id oculis deplorare, quod animo semper obuersatur meo. Quoniã autem necesse habeo, vt nonnulla tecum communicem; celeriter quæso aduola, vt de ijs confabulemur. Nam quia dijs visum est filium mihi eripere tã exoptatũ, abs te solatia petõ, qui mihi amicorum es charissimus. Paucis ab hinc diebus venerunt huc legati Rhodiorum, quibus bonã equorũ

Non est mœrore deterius hominũ bis malum.

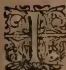
 dedi

dedi meorum partem. Adducti etiam ad me ſunt ex Hiſpania vlteriore equi octo, de quibus tibi quatuor mitto, qui tales opto euadant; vt tibi probentur. Dij te ſeruent,& mihi meęque Fauſtinæ lætitiam aliquam concedant. Vale.

Ad CINCINNATVM M. AVRELII, EPISTOLA:

In qua eum reprehendit quod ex equite mercator ſit factus,&c.

Crebriores epiſt. lis flagitat.

Nde à ſolenni feſto matris Berecynthiæ nec miniſtrum è domo tua vidi, nec literas abs te ſcriptas legi; quę res ſuſpicari me cogit, te aut valetudinis periculum adijſſe, aut amicitiæ iam noſtræ oblitum eſſe. Amicitia quippe quo arctior, hoc frequentiorem exigit communicationem aut viſitationem. Nolim te deinceps adeo incurioſum, noſtrique immemorem eſſe, vt neque viſum ſcilicet nos venias, neque literas ſubinde ſaltem ſcribas. Amicorum enim intimorum epiſtolæ licet præſentiæ deſiderium non prorſus adimant, ſpem tamen nutriunt.

Paratam

Paratam tibi ad ista responsionem noui, tot scilicet in republica te Capuana negotijs distineri, vt nihil supersit ad scribendum otij: Sed ego contra respondeo, nullum tibi negotium tantas occupationes afferre posse, vt legitimum sit impedimentum, quo minus per literas cum amico colloquendi commercium retineas. Solum enim illud tempus nos viuere possumus dicere, quod deorum cultui, & conuersationi cum amicis tribuimus. Quicquid præterea temporis colloquendo, negotiando, laborando, dormiendo, comedendo, requiescendo consumimus, non in codicem vitæ, sed in tabulas mortis referamus oportet. Eiusmodi quippe operibus, etiamsi corpus recreatur, animus tamen non refocillatur. Iurato ergo mihi crede, amice, fieri non posse vt vlla in re quisquam acquiescat; dum animus illius inquietus est. Non enim in ossibus neruisque corporis, sed in viuis animæ potentijs nostra consistit consolatio. *Excusatio nem silentij refutat.*

Diu est, quod ego te, & tu me nosti; diu est, quod ego te, tu me amas. Cum igitur amici tam vetusti simus, vt mutuis amicitiam renouemus officijs æquum est. Falso enim nomen vsurpant amicorum, inter quos non maior, quam inter alienos intercedit conuersatio. Eum qui mecum non loquitur, nihil ad me scribit, me neque vi-

det, neque inuisit, nihil mihi dat, nihil à me accipit, non quidem inimicum mihi velim; veruntamen parum mea refert, amicum se meum prædicare. Nulla enim in re magis consistit peculiaris amicitia, quam vt amici cordis sibi inuicem penetralia (vt sic loquar) aperiant, & familiariter inter se conuersentur.

Dices fortasse Cincinnate, interuallum locorum, quod Roma abes, in caussa fuisse, vt nostra refrigesceret amicitia. Animi quippe teneri vt eius, quod amant, præsentia exardescunt, ita eius, quod exoptant, absentia cruciantur. Ego vero sic respondeo: Vina mollia, quo longius ab eo loco, vbi nascuntur, auehuntur, eo firmiora fiunt. Ad eundem modum, in hoc veri cognoscuntur amici, dum quanto longius inter se corporibus distant, tanto arctius voluntatibus copulantur. Cũ ergo semper fidelem & ad omnia paratum me sis expertus; cur suspicionem, quæso, sinistram de fide mea concepisti? Viridia foris folia non esse intus arborem aridam arguunt; & actiones extra bonæ, quales interius mens sit, ostendunt. Si amicus, Cincinnate, verus perhiberi vis, hanc amicitiæ legem teneto: quod vbicunque non est amor perfectus, semper in obsequijs aliquid desideratur; contra vero, qui perfecte amat, perfecte & constanter

ter

ter seruit Equidem tuus & fui, & sum, & ero; iniurius es, si non totus meus es

Olim cum ego iuuenis essem tu senex, ego te pecunijs; tu me consilijs bonis iuuabas. Hæc vero ætas alios mores postulat. Cum enim cani senem te esse pronuncient; facta vero vt iuuenem accusent; stylum vertamus necesse est, vt ego scilicet bonis te iuuem consilijs, etiamsi de tuis mihi nihil des pecunijs adeo quippe mihi videris auaritiæ deditus, vt ne vno quidem denario consilia consiliario-que Romanorum omnes sis empturus Veruntamen pro mea in te beneuolentia, proque amicitiæ nostræ iure, consilio te nunc vtili instruam, ex quo intelligas, quid viro bono faciendum sit, vt à dijs diligatur, ab hominibus ametur & obseruetur Itaque si vitam inter homines quietam agere Cincinnate cupis, quæ ad te scripta mitto, memoria semper teneto:

Amicitiæ & virtutis est beneficia sibi mutuo conferre.

Primum, beneficiorum acceptorum memor esto, & iniuriarum tibi illatarum vt obliuiscaris, studeto.

Deinde, exiguum id quod tuum est, magni; & multum illud, quod aliorum est; parui æstimato.

Præterea, bonis te semper adiungito, & improborum commercia fugito.

Ad hæc, Erga maiores grauem, erga minores affabilem te præbeto.

Porro, Præſentibus ſemper benefacere ſtudeto, & de abſentibus bene ſemper loquitor.

Tum Fortunatum jacturas vel maximas parui, exiſtimationis vero vel minimas magni ſemper exiſtimato.

Item, Neque vnius rei conſequendæ gratia multas, neque multarum incertarum cauſſa vnam certam in aleam mittito.

Poſtremo te rogo moneoque, vt Non plus quam vnum amicum habeas, & nequem inimicum capias, caueas. Hæc prçſtanda ſunt ei, qui bonus numerari cupit.

Non auditor, ſed operis effector laudandus.

Non dubito, quin vbi hæc præcepta videris, ſingularem inde voluptatem ſis percepturus; ſed longe maiorem ego caperem, ſi eadem abs te præſtita viderem. Præclara enim præcepta dare & perſcribere facillimum, eadem vero opere prçſtare, difficillimum eſt.

Equidem & pro amicitiæ coniunctionisque neceſſitudine, & pro ea, quam in te animaduerti, habilitate, honeſtiſſimis ſemper muneribus vt præficereris curaui. Nam me intercedente & ædilis, & tribunus, & quæſtor ærarius, & magiſter equitum creatus es; quæ munera tam prudenter obijſti, vt & gratias mihi Senatus egerit, quod ea me autore adeptus eſſes, & memoriam inde ſem-

sempiternam tibi comparaueris. Iam vero quippiam de te cognoui, quod vtinam neque ego vnquam resciuissem, neque ipse fecisses! quod scilicet præfecti rerum capitalium munere deserto, mercaturæ terra marique tractandæ te tradidisti; & qui eques dudum Romanus spectabaris, jam mercator Capuanus conspiceris.

Huc vsque cum scribendo peruenissem, aliquantisper suspensum tenui calamum, dum scilicet cogito, vtrum prius in te vituperarem, officij tam honesti desertionem, an eam, ad quam te abiecisti, humilitatem ac vilitatem. Si tui oblitus eras; at maiorum meminisse debueras, qui vt liberos ac nepotes insignibus equestribus claros relinquerent, vitam inter labores profuderunt; cum tu jam dignitatem, quam illi sanguine in campis effuso pepererunt, pecuniarum cupiditate perdas. *Vitæ genus mutatum improbat.*

Maiores tui, neque enim falli me puto, vel scio potius; ergo si in vitam reuerterentur, qua fuerunt circa honores ambitione, non diuturna te lucis vsura frui finerent. Filios enim, si honore parẽtes priuant, optimo jure vita priuare illi possent. (Arces, opida) villæ, domus, montes, aquæductus, nemora, greges, serui, gemmæ, pecuniæ, à maioribus relicta, temporis tandem longinquitate pereunt: nec quicquam est eorum, quod perpetuo teneamus

præter celebrem, quam nobis reliquerunt vitæ famam Quod cum ita sit, Filio, in quo maiorum fama extinguitur, vitę vsuram diuturniorem concedi, consanguineis probrosum est.

Cum Cicero maxime floreret totamque suis consilijs rempub gubernaret, eiusque sapientia & potentia nonnullos vereret, & forte quidam generis humilitatem ei exprobrasset : Dijs, inquit, gratias ago singulares, quod generis tui nobilitas in te finitur; ego vero ita viuo, vt sim posteris meis nobilitatis initium (& virtutis exemplum) Non sine commiserati-oneac dolore maximo cognoscimus, tot viris optimis & nobilissimis in familia aliqua extinctis, tam perditos vitiososque succedere filios; vt æque præsentium memoria per infamiam, quam maiorum per famam propagetur.

Mirari satis nequeo, Cincinnate, cur hostes, equitis Romani more, desieris oppugnare, & mercator, tanquam è plebe aliquis, factus sis. Vis tu relictis extraneis, male domesticis facere? Vis ei, qui vitam nobis dat, vitam adimere, & qui vita nos orbat, cum morte liberare? Vis turbulentis quietem dare, & quietos tranquillitate priuare? Vis dare ijs, qui nostra auferunt, & auferre ijs, qui de suo nobis dant? Vis liberare condemnatos, & condemnare

& condemnare innoxios? Vis tuæ tyrannus esse reipublicæ, non defensor patriæ? His enim omnibus se obstringit, qui depositis armis mercaturæ se tradit. Diligenter mecum perpendi, quid te impulerit, vt ordinem equestrem, cui gloriam omnem debebas, desereres, & vitæ genus tibi infame susciperes. Tibi, inquam, infame, viro scilicet militari, cum id vitæ genus ijs, qui in eo nati sunt, honorificum sit in ciuitate.

Mercatura magna & copiosa non est admodũ vituperãda.

Sic habeto Cincinnate, non damnari à me commercia & negotiatores, non vituperari ementium vendentiumque contractus, Vt enim sine equitibus bene geri bellum nequit; ita sine mercatoribus non potest stare ciuitas. Verum non aliam inuenio desertæ militiæ, & institutæ mercaturę caussam quam, vt ociose sedens in foro rapias, quia per senium latrocinari in falcibus nequis. Emito ergo vili Cincinnate miserrime, & pluris vendito; multa promittito & pauca prestato; mensura in accipiẽdo dandoq; diuersa vtitor; ne quis te decipiat, vigil, imo peruigil esto, quod in huiusmodi rebus solenne est ijs, qui mercaturam exercent. Ego vero iuratus affirmo, Iustiorem fere mensuram, qua vitam tuam dij metientur, quam tabernæ tuæ vlnam.

Qui excelſa, ſpatioſa ac ſpecioſa exſtruere volunt ædificia, in ponendis fundamentis ſummam adhibent vigilantiam. Vbi enim minus ſolida ſunt fundamenta, periculoſæ ſunt fabricæ. Turres mundi, ſtatus ſcilicet proſperi, in quibus filij vanitatis nos iactamus, arenæ ſuperſtructæ ſunt inſtabili, vt quantumuis firmæ validæque ſint, ab aurula minima moueantur; proſperitatis æſtu dehiſcant, & aduerſitatum imbri labefactentur, & cum minime putamus, à morte funditus ſolo æquentur.

Homines perpetuitatis auidi.

Cum ergo videant homines perpetuitatem ſibi denegatam, eam ſibi parare conantur, ædificia molientes ſuperba, & ſtatus filijs relinquentes ampliſſimos, qua in re nonminus quam in ceteris ſtulti ſunt. Quamuis enim palæ aureæ, rutra argentea, ſtructores reges, tignarij fabri nobiles ſint; & præterea in fodienda vſque ad intima viſcera terra mille anni conſumantur, dum ad abyſſum infimam deſcendatur: certo tamen certius, nuſquam inuenturos rupem ſolidam, petramque viuam, in quam tuto domum conſtruant, & ſui memoriam immortalem reddant.

Omnia dij immortales cum hominibus mortalibus communicarunt, præter immortalitatem; ideoque ipſi immortales dicuntur, quia nunquam moriuntur; nos

nos vero mortales, quia nullo non die morimur. Cum igitur homines finem habeant, opes finem non habituras, Cincinnate, reris? Siue viride, siue maturum, siue putre, siue decerptum, siue excussum, necesse tandem est vitæ huius pomum à carnis miseræ arbore auelli: quod neutiquam parui æstimabis. Etsi enim mori naturale est, tamen sæpe nos in folijs aut floribus iuuentæ, morbi pruina, aut calamitatis ictus aufert: vt cùm viuos nos cubitu surrecturos remur, in æternam claudamus lumina noctem. Laboriosa, sumtuosa, inextricabilis & prolixa textu tela est; sed vt multis diebus detexitur, ita puncto temporis abrumpitur. Tristissimum visu est, tanto cùm labore hominem educari, tanto sumptu statum assequi honestum; & cum minime putamus, ita perire, vt nulla vtriusque relinquatur memoria.

Per mutuum inter nos amorem, Cincinnate, te rogo, per deos te immortales obtestor, ne mundo credas, cuius est proprium sub auro tenuissimo multam abscondere ærūginem; sub veritatis colore mille nos onerare mendacijs; breui voluptati myriadem miscere dolorum; quibus maximam ostentat beneuolentiam, eos citius decipere; quanto plus bonorum suorum det, tanto maiora inferre damna; ioco sibi seruientibus mercedem serio reddere;

Felicitati bracteatæ non credendum.

reddere, & à quibus ſerio amatur, ij bona ludicra dare, denique ex ſomno ſecuriſſimo cum maximo nos expergefacere periculo. Tu quidem mundum, eiu que fraudes vel noſti, vel ignoras. Si noſti, cur ei ſeruis? ſi noſti, cur eum ſequeris? An non dementem, quæſo, judicares furem, qui reſtim emeret, qua ſtrangularetur; aut homicidam, qui gladium fabricaret, quo decollaretur, prædonem, qui puteum monſtraret, quò mergeretur; aut proditorem, qui in forum prodiret, vbi in quatuor partes laniaretur; aut ſeditionis autorem, qui ſuo ſeſe indicio proderet, vt lapidaretur. Sed longe medius fidius tu ſtultior es, ſi cum mundum noris, mundo ſeruis, mundum ſectaris.

Fortuna magna magna ſeruitus

Dicam tibi quiddam, tam eximium & ſingulare vt illius obliuiſci nunquam debeas, Maiore ſcilicet fide nobis opus eſſe, vt non credamus, quas oculis videmus, vanitates vaniſſimas quam vt miracula credamus ſtupenda, quæ auribus audimus. Ne transmittas incurioſe, ſed rumines quæſo, quod dixi quippe quod profunditate non caret. An tu cenſes in cinnate Diuites & illuſtri loco poſitos viros quia multum habent pecuniæ paucas habere curas? Tu vero mihi credas velim, amice. Fam eſſe bonorum huius mundi rationem, vt priuſquam dena in

felix

felix aliquis millia H S arca claudat, animum illius centena curarum & moleſtiarum millia diuexent.

Viderunt illud priſci, Videmus id hodierni, videbunt idem poſteri, Pecunias, quas acquirimus, finitas; curas liteſque, quas ſecum trahunt infinitas eſſe Paucas Romæ familias imaginibus inſignes & dignitate illuſtres videmus, quæ breui temporis ſpacio non expertæ ſint graues in animis curas, acerrimas cum vicinis inimicitias, magnam hæredum inuidiam, immoderatas amicorum flagitationes, periculoſam inimicorum malitiam, in primis vero litigioſa in ſenatu certamina, Qui quidem interdum vt vnicam fortunarum lacunam ſolidarent, quatuor exiſtimationi impoſuerunt Quod ego ciuibus euenire vidi, vt quod filio vnice caro relicturi cumularant, illo hæres alius, quem minime putabant, magna cum ſecuritate frueretur. Nihil enim juſtius, quam vt qui in vita fraude alios circumuenerunt, cogitationum ſuarum vanitate ſe circumuentos agnoſcant in morte.

Admodum iniuſti forent dij juſti, ſi malis tempus locumque darent, quicquid mali facere in animum inducunt, perpetrandi. Sed adeo D I I prouidi ſapientesq; ſunt, vt cōniuere & improborum cœptis aliquantiſper fauere & aſpirare videantur;

eadem

eadem vero cum maxime ex destinato fluunt, tanto maiore cum dolore interrumpant. Immites dij forent, & indigna vterentur tolerantia, si quæ mali cum detrimento plurimorum cumularunt bonorum, eorum vsuram illis & tranquillam & diuturnam concederent. Maximæ mihi stultitię videtur esse, cum plorantes nos nasci sciamus, & cum gemitu moriendum nobis videamus, quod tamen ridentes sustinemus viuere. Vellem scire ex mundo, eiusq; amatoribus, cum in mundum cum fletu ingrediamur, & ex eo cum gemitu emigremus, cur ridentes velint viuere? cum regula qua metimur, omni è parte recta esse debeat.

Quis te fascinauit, Cincinnate, vt ob vnicum te aquæ cantharum, quo ex pelago mundi indiges, manus quasi decorticare fune curarum, corpusque in tantorum laborum pugna frangere, & ante omnia propter vnicam aquæ alienæ situlam, existimationem propriam in aleam mittere iuuet? Iurato mihi credas velim, quantumuis multum pecuniæ habeas, æque te siti enectum iri ex pelago illo bibentem, quam cum in campo aqua carebas.

Amici errorē grauiter accusat. Considerata iam ætate tua, si me in consilium adhiberes, mortem à dijs peteres, vt tanquam senex cordatus conquiesceres,

res

res; non diuitias, vt stulti iuuenis more nequiter viueres. Multos ego largis persecutus sum Romæ lacrymis, è mundo videns illos discedere: te vero Cincinnate, lachrymis & prosecutus sum & prosequor sanguineis; ad mundum te redire conspiciens. Et authoritas in senatu tua; & maiorum sanguis, & amicitia mea, & tua dignitas, & cognatorum existimatio; & ciuitatis offensio tantam in te cupiditatem refrænare debuerat. Cogita Cincinnate infelix, Canos venerandos, qui decidunt, honestis debere occupari exercitijs. Quoniam sanguine clarus, meritis grauis, ætate grandæuus, & ciuibus charus eras; considerare debueras, Plus rationem quæ semitis (angustis) bonos ducit, quam vulgi opinionem, quæ latissima improborum via est, valere. Quamuis enim altera ingressu angusta sit; non tamen ad cæcandos oculos, perinde vt altera; pulrulenta est.

Salutare illum mittit consilium.

Consilium tibi dabo, quod si male cesserit, non me amicum porro habeto. Quæris quod sit? Caue caducarum diuitiarum quasi sebo viscoso te porro oneres, cum tam tenue habeas vitæ ellychnion. Nam qui pari tecum ætate sunt, diffluere potius quam illustrare videmus. Huic consilio monitum adiungo, vt Nunquam presenti fidas prosperitati: quippe

quæ fortunæ semper infelicis augurium est. Cum vt stultus callem conscenderis tam abruptum, pedetentim suadeo descendas vt cordatus; ita ab omnibus descendisse potius, quam cecidisse dicaris. Finem facio jam scribendi; summa vero hæc est, quam diligenter obseruabis, Execratione dignum esse te & vitæ genus, quod amplexi, mercatores egeni viuitis, vt locupletes moriamini. Execratione vos dignissimos esse, denuo repeto, & repetam, quoniam Improbi vnius cupiditas cum detrimento multorum explenda est bonorum.

Salutatio & munuscula. Salutat te Faustina mea, non paruo dolore affecta, vbi te mercaturæ deditum, tabernam Capuæ aperuisse cognouit Equum tibi mitto, quo veharis, & calamum Tripolitanum magni precij, quo pro scipione vtaris, præterea annulum preciosum & gladij capulum Alexandrinum, quæ tibi mitto, non quod ijs indigeas, sed ne laudatum, quo vtor, donandi morem negligam.

Pamphilia amita tua, mea vicina mortua est, de qua hoc habeo affirmare, multis jam annis non obijsse feminam, quæ talem de se famam relinqueret, quod scilicet inimicos reconciliauit, egentibus succurrit, exules visitauit, inimicis caruit, omnes

omnes amicos habuit, sola denique, vt perhibent, temp la omnia illustrauit. Priscilla sobrina tua recte valet, quamuis propter obitum matris magno in luctu versetur, nec sane immerito. Nam si solos dolores quos in partu matres sustinent, lachrymis prosequeremur sanguineis, precium persoluere illis dignum non possemus. Dij te custodiant, & à te, à me Faustinaque mea fortunam auertant sinistram.

Prosequitur auctor auaritiæ detestatione.

Ptolemæus apud amicos cœnat & pernoctabat.

Ptolemæum quintum Plutarchus in apophthegmatis refert, adeo tum visu facilem, tum dictu affabilem omnibus fuisse, vt ad amicos familiares cænatum sæpe ierit & cum ijsdem pernoctarit quo facto vehementer ab illis sese amari demonstrabat. Nam, vt vere loquamur, Principem, ex cuius vita reipublicæ totius salus pendet, paucis sese in mensa, paucioribus in cubiculo decet credere.

De eodem Ptolemæo hoc quoque narratur, quod amicos aut peregrinos ad prandium aut cœnam vocaturus, ab alio sedilia, ab alio stragula, ab alio pocula, ab alio mensas, & cetera ad eundem modū vtēda petierit. Erat enim Princeps adeo largus, vt quod in crastinū ministri emerant,

id vespere dilargiretur. Cum autem Ægyptij proceres quodam die frequentes conuenissent, eumque rogarent, vt ad largiendum esset restrictior; alioquin & inopiam ignominiamque ipsius, & regni vniuersi indignationem esse metuendam; in hanc illis sententiam respondit:

Factum suũ tuetur. Vehementer erratis Ægyptij, Principem pauperem & egenum discrimini probroque esse obnoxium existimantes. Bonos enim Principes magis placere sibi decet, quod alios locupletent, quam quod opes amplissimas habeãt. O felicem rempublicam, quæ talem meruit habere Principem! ò felicem linguam, quæ talem potuit proferre sententiam! Profecto optime suadebat Princeps ille optimus ceteris Principibus vniuersis, Honestius & vtilius ipsis esse, si alios diuites facerent, quam si ipsi diuites essent. Si enim multa habeant, nunquam deerunt, qui petant; si parum, nunquam deerunt, qui ipsis seruiant.

Titum Imperatorem autor est Suetonius Tranquillus libro de Cæsaribus, quondam super cœnam, ex intimis duxisse suspirium præcordijs, & amicis illius caussam percontantibus, memorabilem illam (meritoque laudatam) vocem edidisse: Amici, diem perdidi: quibus verbis innuebat Imperator optimus, cum diem

sese

ſeſe inter vitæ dies minime numerare, quod nihil cuiquam toto die illo præſtitiſſet. Ita Princeps ille generoſus, fortis, magnanimus, non ob multa, quæ multis diebus dederat, ſed quod vnus dies nihil danti abijſſet, ingemiſcebat ac dolebat.

Pelopidas Thebanus, vir æuo ſuo illuſtris & prædiues, cum in poſſidendo fortunatus, & in largiendo minime parcus eſſet; quodam interrogante, cur adeo foret in dando prodigus? Tibi quidem ait, multa dare; at mihi etiamnum plura dare debere videor: Pecunias enim mihi ſeruire, non à me velut adorari oportet. Malo enim diuitiarum mearum diſpenſator; quam domus meæ procurator appellari.

Alexandri ad Darium reſponſio.

Plutarchus in apophthegmatis refert, Darium vt Alexandro paupertatem exprobraret, miſſis nūcijs quæſiuiſſe, vbi pecuniæ eſſent ad cogendos contra ſe milites: Alexandrum vero reſpondiſſe: Renunciarent Dario, ipſum theſauros ſuos arcis clauſiſſe æreis: ſe vero nullos habere theſauros præter amicorum animos. Renunciarent item, omnes illius theſauros vnicum hominem furari poſſe; ſuos vero theſauros, amicos ſcilicet, neque ipſum neque vniuerſos (mortales) ſibi poſſe eripere. In eandem ſententiam cum Alexandro auſim dicere; non poſſe vocari pauperem, qui amicis diues eſt, nec diuitem,

qui ab amicis pauper eſt. Euentus enim reſponſum comprobauit, dum Alexander cum amicis Darium theſauris orbauit, Darius vero cum theſauris ſuis Alexandrum amicis priuare nequijt.

Magis fugienda existimationis quam diuitiarum iactura.

Viros natura verecundos, & loco illuſtri poſitos, ſummo ſtudio auarorum probrum decet declinare. Infinities enim pluris eſt honor, qui perit, quam opes, quæ parantur. Si Principes & megiſtanes ad magnanimitatem natura duce feruntur, naturam ducem ſequantur: Sin autem naturali inclinatione ad tenacitatẽ proni ſunt, vim ſibi ipſi afferant: quod ſi facere recuſarint, iam nunc diem fore dico, quo ipſos pœniteat. Eſt enim regula generalis, Cupiditates immoderatas venenatarum ſemper eſſe incitabula linguarum.

Cogita tecum frater, qua vigilantia ipſe vteris, vt alium ſuis ſpolies bonis, eadẽ vel maiore vſurum alterum, vt tuo te ſpoliet honore; quod ſi periculo honorem exponis, vix ſecuram te habere vitam arbitror. Neque enim vel lex vlla iubet, vel patientia vlla tolerare poteſt, vt ex ſudore meo vitã ſibi vicinus voluptuoſam paret. Tanti pauper aliquis pallium detritum, quanti diues vitam voluptuoſam facit: vnde facile colligitur, ſi pallio diues pauperẽ ſpoliat, fore vt à paupere vita priuetur.

Fuit Phocion vir inter Græcos non vulgariter

gariter celebris & honoratus: non tam ob sapientiam, quam ob rerum caducarum contemtum. Huic cum Alexander centum talenta dono misisset, eos qui afferebant, percontatus est, cur tantum munus Alexander sibi potius, quam vlli è philosophis Græcis mitteret? Illis vero respondentibus; Ideo ipsi Alexandrum mittere, quod ipsum ab auaritia alienissimum, & virturis studiosissimum audijsset, respondit Phocion: Renunciate Alexandro; Si ipse, quid sit esse Principem, nesciat, me probe nosse, quid sit esse Philosophum. Est enim philosophi, pecunias contemnere Principum; Principis vero, consilia petere à philosophis. Et porro ait: Renuntiate item Alexandro, quod mihi misit, non amici benigni, sed inimici crudelis esse indicium. Si enim bonum me credebat, opera danda ipsi erat, vt qualem me credebat, talis manerem. Digna profectò tali viro oratio.

Dolendũ profectò est virum nobili loco natum, ita auaritiæ esse deditum, vt famæ & existimationis nulla habita ratione, dũ paullum modo corradat opum, ad exercenda se demittat opificia, quæ ad homines potius humiles, quam viros generosos & nobiles pertinent, quæ quidem res non solum ipsi dedecori, sed amicis quoque vniuersis probro est. Vt idem pressius

Viros nobiles nihil ordine suo decet indignum suscipere.

dicam, Animi mihi videtur prorſus degeneris, virum nobilem ordinis equeſtris neglecto officio, ad obeundum agricolæ munus ſe demittere, vt ſcilicet equi in boues, lanceæ in vomeres, ſcuta in tribula, ſcutigeri in bubulcos, tæniæ in lora mutentur; denique in villa opus facere gaudeat, & in finibus pugnandi periculum refugiat.

Nobilitatis recentioris cũ antiqua comparatio.

Proh quantum equites nonnulli huius æui, à maioribus, qui olim fuerunt, degenerarunt! Maiores enim Mauris à ſe interfectis gloriabantur; at hodie filij illorum tantum iactitant, quot vehes frumenti comportarint. Nunquam ſuſpirare ſolebant equites priſci, niſi cum in diſcrimine verſarentur præſenti: at poſteri hodie ſi menſe Maio non pluat, plorant. Certabant maiores, quis plurimos ſuſtentaret cataphractos: certant poſteri, quis ad cõgerendum ſit ſolertiſſimus. Hæc inter priſcos erant colloquia, domum Titij ducentos, domum Seij trecentos alere cataphractos: Recentium hodie colloquia ſunt, iſtam domum eſſe ſex millionum, illam decem: itaque haud verear dicere, cũ hi de multis glorientur (redituum) millionibus, quemadmodum illi de multis ſibi placebant, quos alebant, cataphractis, nihil hoc aliud eſſe, quam patres ſpatham capulo apprehendiſſe, filios illam vaginæ

mucro-

mucrone arripere. .

Cum omnes bonæ artes interierint: ordinis equestris ars maxime omnium iacet: Nec vero sine caussa artem nomino: Non parum enim temporis philosophi prisci scribendis legibus, quas equites obseruarent, consumserunt. Vt nunc rigidissimus videtur ordo Carthusianorum; ita quondam r gidissimus erat equitum, quibus ego iuratus affirmo, Si in seruandis legibus equestris ordinis, equitũ fungerentur officio, futurum vt neque in vita tempus superesset, vt essent vitiosi, neque in morte mali Christiani arguerentur. Verus eques & minime simulatus, nõ sit superbus, malitiosus, furibundus, gulosus, timidus, impurus, tenax, mendax, blasphemus, deses: in summa non calcari aureo, sed vitæ integritate glorietur.

Veteres in creandis equitibus quid spectarint.

Vtinam tanta hodie Principes vterentur diligentia, in explorandis ijs, quibus animas commendant, quanta Romani vtebantur in ijs, quibus arma credebant! Antiquitus enim non accipiebat balthei militaris dignitatem, nisi qui natalibus clarus, statura virili, sermone moderatus, bello exercitatus, animo impauidus, armis felix, & vita integer erat: In summa omnibus se probaret, & nemini querimoniæ caussam præberet necesse erat. His autem virtutibus qui effulgebant equites, mul-

tis etiam Romæ priuilegijs fruebantur; Solis enim licebat annulos digitis (aureos) induere; equis (per plateas) vehi; gestare ephestrin; insignibus vti gentilitijs; foribus clausis prandere; è poculis argenteis bibere, in Senatu sententiam dicere; duello prouocare; vexilla militaria petere; arma habere, legationibus fungi; & portarum vrbis custodiæ præsse. Autor est horum Blõdus libro de Italia illustrata.

Si Plinium in epistola quadam, Plutarchum in politicis, Senecam in tragœdia, & Ciceronem in paradoxis audimus, nihil erat in quo vigilantiores antiqui essent, quam in explorandis ijs, qui equestris ordinis honorem alijs conferebant; quod tantum abest vt hodie obseruetur; vt qui satis pecuniæ ad emendum dominatum aliquem congessit, continuo pro equite se gerat, & quod omnium pessimum, ordinem hunc affectet, non vt contra hostes pugnet, sed vt tanto licentius vitijs indulgeat. Vt Chistianus aliquis bonus sit, Christum contempletur crucifixum: Vt eques bonus sit, scuti sui intueatur insignia, quæ auus aut proauus promeruit: Ibi enim manifestum fiet, ea consecutos illos non domi nequiter agendo, sed in imperij limitibus sanguinem profundendo.

Ad

M. AVRELII IMP. EPISTOLA:

Ad

Mercurium Samnitem in qua auaritia taxatur.

Micitiæ noſtræ indicia ſunt opera, quæ inter nos exercemus, beneuolentiæ. Nam ſimulatque tuum hic infortunium reſciui, mox tabellarium conſolandi tui gratia ablegaui, tu vero valetudine iſtic mea audita, amicum ad me viſendi gratia miſiſti; vnde & te mei memorem, & me tui minime oblitum fuiſſe manifeſtum eſt. Et tabellarium meum, qui iſtuc ibat, & nuncium, qui huc veniebat, tuum, Capuæ inter ſe obuiam factos cognoui; quorum ille mea ad te deſideria, hic literas ad me tuas portabat. quod ſi tam curioſe meas legiſti, quam ego tuas attente audiui; perſpicue inde cognoſces, quod æque animus meus curis plenus ſit, atque angoribus conficitur.

Quod miſiſti, qui in tertiana me cõſolaretur, & gratũ habeo, & magnas tibi gratias ago. Cõmodũ enim & cõſolatio tua & viſi-

& visitatio hora illa venit, qua febris desinebat. Quod si perinde in mea manu rē totam relinquere dijs placuisset, quemadmodum membris meis febriculam implicare ipsis placuit ; neque discedendi potestatem solatijs tuis facerem, neque redeundi locum febri darem O ingentem superbiam nostram ! o miseram hominum conditionem ! Ego qui multa alijs regna eripere affecto, ne vnicam quidem febriculam artubus possum meis expellere. Quid, obsecro Mercuri, multum nos optare, affectare, cōsequi, superbire prodest, cum & dies tam breues, & vires tam debiles habeamus ?

Amicorum est idem velle, idem nolle.

Diu jam est, quod inter nos amamus, & à multis jam annis inter nos nouimus : & quo die tua meæ se fidei credidit amicitia, extemplo mea se tibi devinxit fides, vt & mala tua mea forent, & bona mea forent tua : Siquidem ea demnm, secundum diuinum Platonem, Vera est amicitia, vbi corpora quidem diuersa, voluntas vnica est. Admodum mihi Suspecta videtur amicitia, vbi & animi inter se diffident, & voluntates discordant. Multos enim Romæ inuenias, qui verbotenus tantum aliorum amici sunt : cumque inter ipsorum & amicorum ædes vix decem intersint domus, animis vltra decies mille parasangas distant. Quod fedus Capuæ, cum tu Ro-

tu Roma discederes, & è Samnio ego redirem, fecerimus, nosti: à quo tantum ab est vt recedam, vt ego alter tu hic sim, modo tu alter ego istic sis, vt & absens ego tibi semper præsens sim,& te absentem tan quam præsentem habeam.

Ex tabellarij quidem tui sermone cognoui,magnam te fortunarum iacturam fecisse; ex ipsis vero literis tuis longe maiorem esse tuum angorem perspexi. Allatum ad nos est, te nauem mercibus onustam in Græciam misisse; nautas vero & institores sua potius vti prudenria, quam tuæ satisfacere cupiditati voluisse, mercibusque in mare abiectis, suæ tantum saluti prospexisse. Quo quidem in casu tam periculoso & difficili neque te æquum est illos incusare; neque illos necesse est tibi satisfacere. Non enim stultius fieri quicquam potest, quam si quis propter alienas fortunas periculo exponat vitam propriam.

Tum ei quod dixi veniam Mercuri, tum multo magis ei quod dicturus sum dabis; nimirum cum nautæ & procuratores neque filij, neque agnati, neque amici tui essent; Dum modo merces tuæ portum incolumes attigissent, parum tua interfuisset, si mari illi profundo fuissent absorpti. Sed ne hoc quidem reticebo, licet id inuitus dicam, & multo magis ipse inuitus audias, nimirum prout parui vos auari æstimatis aliorum

Grauior à uaris mercium iactura, quam animarum.

liorum filios, & prout immoderate opes amatis proprias; quamtumuis vbertim tuarum iacturam opum deplores; ne vnam quidem lacrimulam effunderes, licet omnes illos submersos videres. Acerbius enim Romani mercatores decem H. S. quæ lucrari nequeunt, quam decem virorum, quorum opera illa lucrantur, interitum deflent.

Amici ministros & nautas accusantis peruersitas improbata.

Mihi vero nec iustum, nec honestum videtur, ea te facere, quæ ad me deferuntur, quod videlicet de ministris quereris, & nautas accusas, ab hominibus miseris repetens in terra, quod in potestate sua pisces habent in mari. Vt enim Fortunas pro salute, vita ac fama mutet, nemo obligatur: Itaque vehementer me tui miseret, Mercuri, quod nauis sibi exonerata, tibi oneri est, & quod pessimum, quod nauicularij non tot (mercium) fasces, vt ego arbitror, & tu sentis, in mare proiecerunt, quot in animum tuum solicitudines ceciderunt.

Nunquam ita animatum, vt ipse es, quemquam vidi; qui cum perspicias, non potuisse nauem nauigare securam, nisi supellectilem preciosam in mare abijceret; diuitijs te ad sepulcrum ambulaturus oneras. Heu angoris plenas & execrabiles diuitias! cum quibus tot periculis, tot casibus terra marique subiacemus! Si probe ingenium noui tuum; ego operam in plumbo & stan-

& stanno, quam in corde tuo curis distracto inuestigando malim ponere; Siquidem vno in loco profundi maris plumbum tuum subsedit, tua vero auaritia per terram diffusa est vniuersam.

Si forte hodie moreereris & viscera tua medici nouacula aperirent, prius, ita me mater Berecynthia, magna illa omnium deorum Romanorum genitrix amet! prius (inquam) cor tuum plumbo suffocatum, quam viuum in corpore inuenirent. Non potes iam tu tertiana, vt ego, simplici laborare; sed æstus corporis, & dolores animi geminam tibi pariēt, quam ægritudinem non in lectulo, sed in naui; non in terra, sed in mari, non physicorum, sed nautarum ope curare potes. Physici enim pecuniam tibi erepturi; nautæ vero, quo loco plumbum tuum decidisset, monstraturi essent. Sed noli te affligere mi Mercuri, nam si plumbum in terra tecum non habes illud te secum in mari habet: & hoc te solare, quod cum ante in arcis habueris, iam in visceribus id habeas. Illic enim vita tua submersa est, vbi plumbum tuum subsedit. *Acerbi sarcasmi.*

Nunc demum Mercuri intelligis, cum fortunas tuas scopulis suspectis, vota tua altis fluctibus, auaritiam rabidam ventis importunis, & plumbū tuum vndis credidisti alienis; quā lucri cupidi procuratores

tui

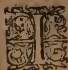
tui proficiſcebantur, tā certum te iacturæ manere debuiſſe? ſi hæc tibi in mentē venissent, aut diligentiā hāc adhibuiſſes; ſubmerſum fuiſſet tuū deſiderium, & ſpes tua euaſiſſet. Qui enim mari opes audent ſuas committere, tam periculoſo & incerto; nō triſtari illo debent, quod ſubmergitur, ſed eo lætari, quod euadit.

Socrates ille philoſophorum antiquiſſimus & maximus, non verbo ſed facto nos docere voluit, quam parui æſtimanda eſſent huius vitæ bona. Proiecit enim in mare non plumbum, ſed aurum; non exigui ponderis, ſed magni; non alienum, ſed ſuum; non coactus, ſed ſponte; non per tempeſtatem; ſed per prudentiam; Animum denique declarauit facto illo heroico tam excelſum, vt nullus auarus tantopere lætatus fuiſſet, illo in terra inuento, quantopere exſultauit philoſophus, illo in mare demerſo. Cum autem memorabile ſit factum Socratis, longe pluris facienda ſunt verba, quæ addidit; Abite in profundum malæ cupiditates! Ego vos mergam, ne ipſe mergar à vobis.

Cratetis & auarorum collatio. Cum ita pecunias timuerit & formidarit Crates proprias; cur non timent auari poſſidere, quas furati ſunt, alienas?, Noluit auro ſeſe puro puto ſapiens ille fidere, & tu plumbo te credebas duro! Agite iactis ambo ſortibus, ille Thebanus, tu Samnis, explo-

explorate, vter recte aut ſecus egerit, illene aurum è terra in mare abijciens, an tu per mare aurum in terram portans. Etſi non dubito, quin priſci Romani, illi ;hodierni auari tibi palmam ſint adiudicaturi. Mea tamen ſic eſt ſententia; te illud magni æſtimando contemtum, Socratem id contemnendo gloriam ab omnibus auferre.

Pertexit & concludit Epiſtolam M. Aurelius, acriter Mercurium obiurgans, quod triſtis eſſet, quid fortuna ſit oſtendens, & conditiones quaſdam auarorum in fine exponens.

IDem tabellarius mihi ſignificabat, totum te mœrori deditum, de nocte vociferari, deos incuſare, vicinos excitare, & ante omnia querelis fortunam, quæ ita te tractauit, quotidianis ream agere. Dolet mihi mœſtitia tua. Mœſtitia enim ſolitudinis amica, ſocietatis inimica, tenebrarum amans, conuerſationis fugitans, & deſperationis hæres eſt. Dolet mihi Vociferatio tua nocturna: eſt enim ſtultitiæ indicium, exiguæ tolerantiæ ſignum, prudentiæ aliquem deficientis nota, amentiæ experi- *Ordine accuſat.*

mentum manifestum. Qua enim hora mundus omnis tenebris operitur, solum cor tuum ad eiulatus aperitur.

Dolet mihi, quod cum dijs contendis, crudeles illos dictitans; qui quidem Si quid ob superbiam tibi ademerunt, ob humilitatem redderent. Quantum enim culpa eeos offendimus, tantùm patientia placamus. An te fugit Mercuri amice, Maiorem esse patientiam, qua in dissimulandis criminibus nostris dij, quam qua homines in tolerandis ipsorum pœnis vtuntur? Nos enim iniuste illos offendimus, & ab illis iustissime punimur.

Dolet mihi, quod clamoribus & querelis tuis offendiculo vicinis es; Semper enim, quod nosti, vicinus vicino, maxime diuiti pauper inuidet. Itaque dissimulato dolore lætitiam ac hilaritatem in omnibus præ te feras censeo: vt Si forte inuidiam tibi cõflauit opulentia, commiserationem excitet tolerantia. Dolet mihi, quod de fortuna conquereris. Fortuna enim cum tam multis pulcre nota sit; ab vno sese infamia affici non patitur, & De Fortuna commode mitiganda, quam accusanda cogitare satius est. Multos enim valde in prædicandis ærumnis suis solicitos, in quærendo remedio plane ignauos reperias.

O te imperitum, Mercuri; qui cum adeo

adeo sis improuidus (obliuiosus) de integro nunc litem fortunæ intendis? Fortunam, cum qua cuncti inducias faciunt, tu bello prouocare audes? Nos arcus retendimus, tu iacula amentas? Nondum scis quid bellum sit, & victoria frui vis? Nemo non fraude irretitus est; & tu securus vis ambulare? Quid vlterius dicam, cum te fortunæ videam congredi? An tu ignoras Hanc esse, quæ muros excelsos oppugnat, & parietinas defendit? quæ deserta inhabitata frequentat, & populos frequentes desolat? quæ ex inimicis amicos, ex amicis inimicos facit? quæ victores vincit, quę ex proditoribus fideles, ex fidelibus suspectos facit? Postremo sic habeto, Fortunam illam esse, quæ regna sursum deorsum voluit, exercitus profligat, reges dijcit, tyrannos euehit, mortuis vitam dat, viuos sepelit.

Non recordaris symboli, quod secundus Spartanorum Rex portæ suæ inscripserat his verbis: Hæc domus est, vbi homo facit quod potest; Fortuna, quod vult. Verba profecto præclara, & tā præclaro ingenio digna, & si qua mihi fides est, ab omnibus cordatis diligenter notāda; quippe quæ nō supra portas, sed in ipsis scribenda sunt præcordijs. Melius ille, quā tu, fortunā nouerat, qui se depositariu, nō proprietariū statuebat, & quoties a-

liquid, perinde ac tu, perdiderat, non suum sibi eripi, sed depositum repeti existimabat. Nihil est quod vitam hanc acerbiorem hominibus reddat, quam quod animo fingunt, bona caduca, quæ ad tempus certum fortuna apud illos deponit, per omnem vitam tenenda ac possidēda esse. Siue id deorum permissu, siue fatorum nobis infelstorum nutu fiat, Quo quis in hac vita honoratior & opulentior est, eo grauiores illum fortunæ ictus sustinere video, vt vere audeamus dicere, Solum illum à fortunæ insultu tutum esse, qui in sepulcri sese arcem recepit.

Negotiationem Romanam & Alexandrinam.

Narrauit mihi tabellarius tuus, proxima æstate Romam te venire in animo habuisse; nunc vero in hyeme Alexandriam nauigare velle. O te infelicem, Mercuri! Dic mihi obsecro, quando sensum omnem amisisti? quod dum vita tua definit, de integro auaritia incipit. Duas inueniebas vrbes exercenda mercatura celeberrimas, Romam scilicet, virtute præstantium tortorem, & Alexandriam vitiorum caput; quas si vnice charas habes, audi quæso quænam ibi merces vendantur. Romæ corpus vitijs onerabis; Alexandriæ cor solicitudinibus implebis. At si forte aliquid coemeris eorum, quæ ibi sunt, aut vendideris aliquid eorum, qnæ hinc exportas, famem medius fidius potius auferes eius

quod

quòd reliqueris,quam animum eo , quod asportaueris,contentum.

Non meminisli & hyemem iam esse, & mare transeundum,in quo, nisi nautæ me fallunt,securissima quæque malacia,maximæ tempestatis præludium est. Quod si dixeris,naues tuas vacuas ituras , ideoque tutius nauigaturas,futurum respondeo ,vt magis onustæ auaritia abs te dimittantur, quā serico oneratæ reuertātur. Quā felix esset permutatio , si cū serico Alexandriæ auaritia mutaretur Italica!quod si fieret,illius serico vix vnā nauim instrui, auaritia nostra integrā classē armari posse iurarim. Ingēs est cupiditas ,quā nec hominū verecundia reprimit,nec mortis timor eripit; quod tua caussa dico , qui cum tali tempestate nauigare audeas,aut auaritia abundes aut prudentia careas necesse est.

Vt mihi satisfaciam,& te excusem,de te percontantibus quid respondeam nescio; nisi & dijs te ignotum, & mari notum ; itemque inquietum animum inquietis vndis , cor durum duris scopulis , denique ventum vento notum esse.Dic mihi ; quid quæsitum is,tali tempore domus tuę quietem relinquens & Alexandriam nauigans? An in sinum abis Arpinum , vbi tuum nauicularij plumbum proiecerunt?Etiam atque etiam Mercuri , quid agas , vide, ne plumbum durum piscibus erepturum te

Nauigationem prorsus intempestiuam esse ostendit.

Rr 3 cogi-

cogitans, carnes illis molles prædæ relinquas. Multos enim Romæ vidi, qui perditum aliquid recuperaturi, reliquum omne perdiderunt.

Auarorum lucrum certissimum.

Vltimum hoc verbum imis sensibus Mercuri reponas, ex quo intelliges, quid auari in hac vita quæratis. Tibi solicitudinem, vicinis inuidiam, stimulos alienis, furibus inuitamenta, corpori tuo periculum, famæ tuæ labem, vitæ perniciem, amicis fatigationem, inimicis occasionem, denique hæredibus execrationem, & lites filijs acerbas quæris.

Conclusio.

Propter accessionem febriculæ nihil addere vlterius possum. Itaque dijs pro me supplices, rogo, Samnitum. Nã si deos habeamus infensos, parum morbis medici prosunt nostris. Salutat te Faustina, tuamque iacturam magno sibi dolori esse ait, & monile filiæ tuæ Fabiolæ preciosum mittit. Ego quoque diploma mitto, vt pro plumbi compensatione nauis tibi detur, qua nauigans caue ne Rhodum veharis; nos enim piratis eam Rhodijs eripuimus. Dij te custodiant, & tibi, mihique & Faustinæ meæ vitam inter nostros bonam, famamque inter exteros secundam largiantur! Non scribo propria manu, valetudine scilicet impeditus.

M. Au-

M. AVRELII IMP.

EPISTOLA:

Ad

Pyramonem amicum Consolatoria.

MArcus Orator Rom. Cælimontanus, Pyramoni Lugdunensi, amico singulari S. animique aduersus fortunam sinistram præsentiam. In literis tuis, quæ III. Calen. Ianuarias mihi redditæ, superiores meas ad te peruenisse indicant, verba non magnopere curo; sententiã vero illarum quantiuis æstimo. Cum autem etiam sine interprete mentem tuam assequar, & ex signis intelligam; æquum fuisset, te mentem meam, qui tam prolixus in scribendo fueram, intellexisse. Verum adeo stolidus es, vt nec vocatus audire, nec pulsatus sentire videaris. *Literas amicis sibi redditas ostendit.*

Vt igitur ad rem accedam, quanta sanguinis propinquitate, quam vetusta amicitia, quam firmo amore cõiuncti simus, quam tenere inter nos amauerimus, quãta ceperimus vtrinque veræ amicitiæ experimenta, nosti. Meministi enim procul

dubio, cum Rhodi ageremus, nos & contubernales & conuictores fuisse; si quid animo concepisses, me opere (factisque) confecisse; si quid ego dixissem, te nunquam aduersatum esse. Quippe meo tu cordi, tuis ego præcordijs infixus eram; ego alter tu, tu alter ego eras; atque ita duo cum videremur, vna tantum amborum voluntas erat.

Mæstitiæ causam sibi aperiri vult. Quid hoc rei est, Pyramon, quod tanto mœrore affectũ te scribis, nec cur tristis sis, exprimis? Mortem imminere tibi inquis, & quis tibi vitam adimat, taces? Si portionem mihi impertire miseriarum pro amicitia recusas, eam me scito iure repetiturum. Sic tibi velim persuadeas à dijs immortalibus esse constitutum, vt omnes voluptates & commoditates à mea arceantur domo; calamitates vero & ægritudines omnes in me incumbant, postea quã is sum, quem omnes molestijs onerant Tu quamuis cupias, imperium meum effugere non potes Nam si in felicitate infelicem te quereris, ego in infortunijs fortunatum me esse glorior.

Dicas mihi, quæso, vnquam cum esurires, saturum me conspexisti? dormientem, cum tu vigilares? requiescentem, cum tu laborares? Profecto, Licet corpora & fortunæ singulorum fuerint propria, ærumnæ tamen, atque infortunia sempe[r]

ſemper communia fuerunt Vnum facias neceſſe eſt, Si modo in amicitia mea perſeuerare cupis, vt bona mea pro tuis, & mala tua pro meis habeas; cum ad delicias ipſe natus ſis, ego laboris gratia viuam. Hæc à me non ſimulate dici ipſe teſtis es. Nam in obitu Ianuariæ ſororis tuæ, præſtantiſſimæ juxta ac pulcerrimæ, animaduertere potuiſti, dum ipſa exanimis terræ mandabatur, me adhuc viuentem ſepeliri: cum ad lacrymarum mearum ſonum tui (vt ſic loquar) ſaltarent oculi.

Cum igitur nullam de me dubitandi cauſſam habeas; dolorem tuum mihi tuto potes aperire. Quoties te interrogaui, nunquam tibi rationes confictæ defuerunt. Quare etiam te atque etiam rogo atque obſecro, per Deos te precor & obteſtor, vt ærumnarum tuarum pyxidem in meo deponas ſinu. Quacunque enim perrexeris, ne latum quidem vnguem abs te recedam Si profectus fueris, proficiſcar; ſi conſtiteris, conſiſtam; ſi laboraueris, laborabo; ſi quieueris, quieſcam. Si mortem optas, me vitam minime optare probe noſti.

Luctus amici partē eps omnino eſſe deſiderat.

Delige Pyramon, quod placet, & diſtribue, vt libet: Nam tuæ meæque calamitates cor vnicum duntaxat torquent. Si dolere vis, alienæ à me deliciæ omnes erunt; Si plorare, nunquam me riſurum

iuro; Si molem luctus deponere cupis, ego illam totam non secus ac meam humeris subibo Si tibi solitudo placet: valeant hominum cœtus. Si cœtus hominum probantur, valeat solitudo. Quid ergo me velle vis? Equidem quicquid volueris vltro appetam.

Quod in tantis rerum difficultatibus tibi nec affinium quenquam auxilio, nec amicorum solatio esse quereris, mihi credas velim Pyramon, vtriusque rei tantam domi meæ esse penuriam, quantum intra parietes tuos mœroris est. Auxilium à locupletibus, solatium à sapientibus expectandum nosti. Cum igitur ob iniquam fatorum iram desidia sapientiam mihi ademerit, & nihil mihi fortuna superesse passa fuerit; pro certo habeas, me & nimiã miseriam tuam, & minimum auxilium erga te meum deflere.

Pollicitis di ues quilibet esse potest.

Quod populares & amicos in promittendo largos, in dando parcos fuisse scribis, minime miror. Non enim ad omnia ea facienda manus prudens obstringitur, quæ fatua lingua pollicetur. Etenim si ad linguæ sonum & pedes nostri saltarent, & manus agerent (omnia;) paucis diebus vita, paucioribus fama interiret. Vetus hoc malum est, & iam pridem ab hominibus leuissimis vsu receptum, linguam velociter loqui, manus (sero aut) segniter agere.

gere. Non eſt autem, quod doleas, vt paullo preſſius agamus in paucis te deprehendere, quod in te vno multi repererunt. Moris enim eſt, cito & alacriter accipere: at ſero & ægre dare: quorum illud proteruiæ, hoc pigritiæ (& deſidiæ) eſt.

Græci bonum amicum eſſe aiunt, qui (cito) promittit, etiamſi ſero præſtet: nos Romani optimum eſſe dicimus, qui cito negat, & petentem errore liberat. Ego vero ſic ſtatuo, qui cum poſſit, non dat, hoſtem apertum, qui cito pollicetur, ſeroque dat, ſuſpectum amicum eſſe. Quid amici noſtri verbis indigent cum factis ijs ſuccurrere poſſumus? Non eſt æquum nos ei, qui nobis cor, potiſſimum viſcerum, dat, linguam qua nihil in vita peius, dare. Etenim nec dij volunt, nec amicitiæ lex patitur, vt cum ab amico expromtum petam auxilium; is diu meditatus bene longum mihi impertiat conſilium.

Plato diuinus in legibus aiebat; Nos iubemus in republ. noſtra feliciter agentibus conſilium dari, ne corruant; miſeris auxilium, ne animum deſpondeant. Quibus verbis multæ & egregiæ inſunt ſententiæ. Noſti Pyramon, Affecto cordi verba mitia & ſimplicia minimum prodeſſe, niſi opera præclara comes adſit. Neque negare auſim, eos, quibus vol[illegible]

noſtras

noſtras ſecundis temporibus noſtris exhibuimus. aſtringi, vt ſuas nobis fortunas & præſidia in aduerſis impertiant.

Verum ex te quæro, Cur tu licentiam tibi quicquam audacius petendi ſumas & libertatem in alio negandi vituperes? Etenim Vt verecundus in petendo nos quaſi aſtringit, vt nihil ipſi negemus; ita inciuilis & importunus omni indignus eſt beneficio. Diſce ergo, ſi neſcis, Pyramon: Obtinere, quicquid petitur, duntaxat deorum; dare quicquid poſtulatur, ſeruorum ſignum; negare aliquid eorum, quæ petuntur, liberorum, flere, ſi quippiam negetur, tyrannorum; ingratum eſſe pro datis, barbarorum; negata (obſequia) magno animo ferre, Romanorum eſſe.

Cæſaris vox magnanima Ex ijs, quibus animi ſui celſitatem C. Cæſar declarauit, & hoc fuit, quod ſi quippiam in Senatu ſibi negaretur, tum magis lætabatur. Subinde enim aiebat, Romæ ſibi nihil honorificentius & glorioſius eſſe, quam ſi quid obnixe à Senatu contenderet, & Patres eſſent in negando pertinaciores: In adipiſcendo enim illo virium ſuarum robur, & Senatus in reſiſtendo imbecillitatem ſpectari.

Tutius mihi videtur, quod idem tibi velim videri, virtute deorum promereri beneuolentiam, quam querelis eos magis etiam iritare. Vt animo æquiore & tranquilliore

quilliore sis, si quando ærumnis oppressus, repulsam apud deos hominesque patiaris, Fac vlna justa metiaris, & æqua lance ponderes, quam multa tibi dederint, quam pauca non concesserint. O nos erga deos ingratos, homines immemores! qui Accepta obliuione imminuimus, negata querelis exaggeramus. Quinquaginta, ni fallor, annos natus es Pyramon, quibus omnibus in muneribus semper accipiendis occupatus fuisti; at ne vnum quidem diem seruitijs impêdere visus es. Quid ergo absurdius, quam de aduersa octo dierum fortuna te queri, cui totos L. annos ingratus fueris?

De Inuidia. Quod ciuium tuorum inuidia in primis torqueri te scribis; equidem dolore tuo plurimum doleo, admirationemque tuam miror. Omnis enim admirationis caussa est ignorationis excessus, & experientiæ defectus. Adeo solers nunc est hominum ingenium, adeo vsque in delicias instructa mortalium vita, vt, cum de malo ingruente vix somniant, ad manum continuo fit medicina. Esurientes comedunt, algentes calefiunt; somno grauati dormiunt, defessi quiescunt, ægroti curantur, mœsti, solatia adhibent: Ita nimirum vita hæc ærumnosa inter ista abit, dum alij aclides conficiunt, alij vallum obijciunt, alij machinas excogitant,

alij aggeres reficiunt: hoc est, Nihil aliud mundus & caro agunt, quàm vt nos oppugnent; & nos ne punctum quidem temporis liberum habemus, quo non sit de defensione cogitandum.

Hæc quidem remedia omnia carnis affectibus inuenta sunt: inter hos autem cum invidia execranda non numeretur, quid quæso faciemus? O infelices diuitias, quibus vniuersi inuident! Profecto aduersus inuidiam propugnaculum nullum est, quo quis sese tueatur; nullus secessus, vbi delitescat; nullum cacumen, quo ascendat; nulli montes, quo se recipiat; nulla sylua, vbi latebras quærat; nullus equus, quo effugiat; nulla pecunia, qua se redimat. Inuidia est anguis adeo venenatus, vt nullus mortalium vel fuerit, vel futurus sit, quem non dentibus suis momorderit, vnguibus laniarit, pedibus conculcarit, veneno infecerit. Deos testor immortales, Quo quisque amplioribus à fortuna cumulatus est opibus, hoc infestioribus illum pestis huius peti dentibus. Adeo, vt idem sæpius repetam, liuida est inuidia, vt qui ab ea longissime discedunt, eos grauioribus contundat ictibus. Itaque nihil mehercule loci est segnitiæ & secordiæ, cum inuidia detestáda ijs, qui in maximis securi delitijs degunt, occultos infligat ictus.

Multos euolui libros, Hebræos, Græcos

cos, Latinos, Chaldæos; complures item consului viros doctissimos, an ratione aliqua ab inuido homine me tueri possem, sciscitatus. Sed vera fatenti mihi credas, lectis, inspectis, inuestigatis omnibus, quæ legi, inspici, inuestigari poterant, Nullum contra inuidiæ pestem inueni remedium, nisi prosperitatis abdicationem, & aduersæ fortunæ contubernium. O infelices ergo homines fortunatos! ô miseros qui illustri loco sunt positi! Siquidem scyllam effugere non possunt, quin Charybdis vorticibus absorbeantur; nec euadere periculum, nisi opum jacturam faciant; hoc est, Talis est inuidiæ morbus, vt mortem minetur; tale pharmacum, quod adhibemus, vt vitæ securitatem minime præstet. Mihi quidem Non constat vtrum melius sit, vel vt verius dicam, vtrum minus malum, extrema miseria nullis obnoxia fortunę procellis; an supremę felicitatis fastigium, quod ruinam semper minatur. In re tam ancipiti, non me satis explico, cum in altero vita periclitetur, in altero fama minime secura sit.

Idem tibi, mi Pyramon, dicam quod Cicero ille sapientissimus, cum multorum se Romæ inuidiæ videret obnoxium, dicere solebat: Neque ego vos, Quirites, ita bonos, neq; me tam improbum cẽseo, vt vos omnia vera dicatis, ego (prorsũ) omnia

omnia mentiar. Noui enim, vos nō inuidere mihi, quod non sim quod vos estis, sed quod vos, quod ego sum, esse nequeatis. Veruntamen inimicos mihi inuidere malo, quam amicos mei miserescere. Ad voluntatem nimirum fortunatorum locutus est Orator, de afferendo miseris nihil cogitans remedio: At mihi crede Pyramon, postquam Pharsaliæ campos Cicero vidit, quodlibet Romæ consilium remediumq; (animo lubente) accepisset. Cæsar enim etsi fortunas ei vitamque concessit, dignitatem tamen & famam non reddidit.

Verum de vitanda inuidia consilium.

Quod tamen aduersus inuidiam tibi dem, profecto non inuenio, cum omnia inuidiæ plena videas. Inuidiæ filij sumus, cum inuidia nascimur, viuimus, morimur, & Quo quis ampliores diuitias (moriens) relinquit, eo maior illum sequitur inuidia. Veteres illi sapientes locupletibus consulebant, ne penes se pauperes haberent; pauperes vero ne prope diuites habitarent, monebant; sapienter sane Nam in diuitijs locupletis sementem suam pauperis inuidentia facit: & ex pauperis penuria, diuitisque abundantia nascitur in populis discordia. Per deos, Pyramon, immortales iuro, quanquam improbi falso me iurare mallent, quot diuites & voluptuarios auaritia genuerit,

tot

tot liuidos & carnifices illius pariturum inuidiam.

Veruntamen nunquam tibi suaserim, vt declinandæ inuidiæ gratia, à virtute illi inimica discedas. Homerus suo æuo duos Græcos vixisse ait in diuersissimo genere insignes: Alterum rebus præclare gestis maxime clarum, sed in primis inuidiæ obnoxium, Achillem nimirum: alterum improbitate insignem, cui nemo vnquam inuidit, nempe Thersitem. Ego vero Achilles esse mallem inuidiæ obnoxius, quam Thersites ab illa immunis. Cum autem Romanos nihil præter quietem in vita, & gloriam post mortem quærere noueris; & fieri non possit, quin is, cui vniuersi inuident, & famæ arcem teneat, & vitam degat pacatissimam: & hæc vtraque in te agnoscamus amici; rumores de te maleuolorum non magnopere curamus.

Inuidia quibus optabilis.

Quod Lugduni omnes bene valere ac gaudere scribis, præter te vnum, qui male affectus & æger sis: Cum eos tuo mœrore lætari non videas, caue eorum te lætitia mœrere ostendas. Fieri enim potest, vt illis aliquando mœrentibus, tu quoque lætus sis; atque ita faciatis æquilibrium. Nulla in perdito homine maior improbitas, nullum in viro bono maius crimen inesse potest, quam commodis dolere, & incommodis gaudere alienis. Etsi autem

omnes inuidia nos lædunt; tamen multo magis nobis amicus, quã inimicus officit. Ab hoste enim caueo, & ille timẽs recedit. Amicus vero amicitiæ federe me decipit, & ego nihil mali suspicans securus fio. Inter inimicos capitales nullus infestior, quã amicus qui pro fidelitate inuidiam reddit. Itaque si in cauendis inimicis extraneis vigilas Pyramon, inter demesticos tuos peruigiles hortor.

Noua nonnulla addit. Quod præterea scribam nihil est, nisi quod vices tuas ex animo doleo. Allatum ad te arbitror, Britiam neptem tuam maritum pugione confodisse. Miseret me vitæ, quam perdidit, & nominis, quod reliquit. Flauius Priscus auunculus tuus iterum Censor designatus est: Litem inter fratrem tuum Phormionem & Britium Senatus composuit. Eos reconciliatos esse gaudeo; quorum vterque sententiæ Senatus se acquiescere ostendit. Libellum, qui inscribitur, Consolatio miserorum, iam absolui, & in Capitolio collocaui. Nunc Græcum facio, ideoque eum nõ misi. Ensem mitto maximi precij, balteumque pulcerrimum. Faustina tibi salutem impertit, & vxori tuæ seruas duas dono dat.

Dij mihi adsint custodes, teque in præsentibus consolentur ærumnis! Vale.

M. AVRELII IMP. EPISTOLA: Ad *Domitium Capuanum Consolatoria.*

Rigoris hyberni asperitas ventos hic vehementes excitauit, qui maximas pepererunt inundationes; vnde multæ ortæ sunt humiditates, quæ morbos pariunt varios, ex quibus & chiragra mea est; & dolor ischiadicus. Æschines dicere solebat, Animi libertatẽ & corporis sanitatẽ nec æstimari vllo precio, nec comparari posse. Qui enim libertate caret, quid quæso potest? qui sanitate, quid valet?

Tria Plato dicebat in libris de Repub. Primum, eum Qui nemini quicquam debet, non posse de paupertate queri: Simul enim alteri pecuniam debeo, alius, non ego, meus dominus est. Deinde eum Qui nec seruus, nec captiuus esset, non recte facere, si vlla alia re sese infelicem fieri posse diceret. Nulla enim in re crudelior fortuna est, quam si vitæ huius libertatem no-

bis adimat. Postremo, nec bonum vllum è temporaneis maius, nec felicitatem vllã pleniorem, q̃uam sanitatis thesaurum. Qui enim morbis infestatur, insufficientiam plenus opibus sustinet, & ex delitijs voluptatem nullam capit.

Leges sanitatis. Maiorum nostrorum çuo, cum præclare Roma gubernaretur, non solum res ad publicum statum pertinentes constituebantur, verum etiam quæ ad singulorum pertinebant sanitatem, curabantur: cum quidem in conseruandis corporibus vigiles, in extirpãdis vitijs pervigiles essent. Quare cum Cn Patroclus, & Iunius Albus Coss animaduertissent, vrbem æstiuo tempore plerumque morbis tentari, edicto prohibuerunt,

Primum ne Iulio & Augusto mensibus cellæ aperirentur meretriciæ; siquidem iuuenum sanguis actibus Venereis corrumperetur. Deinde ne Salona aut Campania pomaRomam venalia importarentur. Delicatiores enim ob æstum, tenuiores ob egestatem æstiuo tempore pomis (& fructibus) tantum vescebantur: Itaque fora omnia pomis plena, & domus febribus infestæ erant.

Præterea ne quis ciuis noctu sub dio vagaretur; Iuuenes enim stolidi & leues, ex lasciuia & amoribus nocturnis morbos contrahebant & dolores diurnos. Adhęc, ne

ne quis vinum Creticum aut Hispanicum in vrbe publice venale haberet: In ardore enim æstiuo, cum Sol ardentissimus est, cicutæ instar lethiferum iuuenibus vinum est. Postremo vt sterquilinia tollerentur, repurgarentur semitæ, & verrerentur domus. Aere quippe infecto cooriri solet in populis pestilentia.

Hæc omnia dum Roma & opulenta & fortunata erat, in ciuitate seruabantur. At postquam Catilina tyrannus exortus est, & Rempub. Sylla Mariusque perturbarunt, Cæsar & Pompeius tyrannice oppresserunt, Octauius & M. Antonius diripuerunt, & Caligula ac Nero infamarunt; paucis Romæ curæ fuit, ne vinum ex Hispania vel Creta inferretur aut venderetur: cũ diligentiores essent singuli in vitãdo gladio hostili, quã caloribus æstiuis.

Non iniuria vrbem dixerunt prisci esse morbis obnoxiam: Est enim reuera talis: quod ideo dico, quoniã licet tentem ambulare, & licet velim scribere nequeo Dũ iuuenis erã, nec caput mihi sub dio dolebat; nec sanguis vino inflãmabatur; nec calore fatigabar æstiuo, nec frigore lædebar hyberno, si discalceatus incederẽ. Iã vero postquã senui, nec calor est quo non exæstuẽ, nec frigus quo nõ cohorrescã. Libidinosa & intẽperans adolescentia effœtũ corpus tradit senectuti. Vtinã mortales *Roma mõrbis obnoxia*

poſtquam aliquandiu ſenes fuiſſent, impetrare à dijs poſſent, vt repueraſcerent! Futurum medius fidius eſſet, vt cautiores, quã fuiſſent, in declinandis mundi fraudibus forent, & in tuenda corporis ſanitate diligentiores. Sed qui in iuuenili ætate vitioſi fuerunt, eos in ſenecta ægrotare non miror. Qui enim virtutem non amarunt, quantulum eſt, eosdem ſanitatem parui æſtimaſſe?

Hæc eo dixi, vt intelligas & credas, me valetudine prohibitum aduerſa, non tam prolixum in ſcribendo eſſe poſſe, quam vel tu velles, vel ego optarem; Vnde fiet, vt & ego dolorem tuum complorem, & tibi podagra mea doleat.

Allatum ad me eſt, feſto Iani die ſuper decurſione equeſtri, rixam inter te & Patricium vicinum tuum extitiſſe, tantumque inde tumultum commotum, vt & bona tua confiſcata, & domus diruta, & filij relegati, & ipſe in decennium ſenatu motus, & nepos tuus ordine ſenatorio deiectus, & tu in perpetuum Capua relegatus, & in cuſtodiam Mamertinam datus antagoniſtes tuus fuerit: atque ita ex furore illo breuiſſimo, complorandi tota vita cauſſam habeatis.

Omnium, qui inſtinc veniunt ſermonibus, & qui iſtinc ſcribunt, literis certior fio, tanto animum tuum diſcruciari mœrore,

tore, tanteque in squalore te vitam agere vt neque cogitationes tristiores animo eijcias, neque amicorum admittas solatia. Quod nequaquam à me dici putes, quod ea re offendar. Nam pro varietate, quam expertus sum, fortunæ, iam olim scio, quid sit mœstitia: Qui enim vere tristis est, interdiu suspirat, noctu vigilat; in societate stomachatur, in solitudine conquiescit; lucem odit, tenebras amat; terram lacrymis rigat, cœlum suspirijs rumpit; de præteritis dolet, de futuris non cogitat; ipsis solatijs iritatur; commemorandis dololoribus refocillatur. In summa, Afflictus nulla ex re voluptatem capit, & in seipsum morosus est.

Si viuis tibi, mi Domiti, expressisse coloribus animum afflictum videor; non alia, mihi crede, caussa factum, quam quod ego, qui fatis ita volentibus omnium illorum cepi experimentum, tam exacte etiam describendi illa facultatem assecutus sum. Nam Ad animi angores & corporis dolores quod attinet, multum interest inter eum qui legit, & eum qui ipse expertus est. Si perinde tu istic, atque ego hic sentias; res est eiusmodi, vt merito & tibi & amicis acerbissimo dolori sit, cũ tam leui de causa & tibi & propinquis exitium te attraxisse cogitas. Equidem vt verum fatear, exitio tuo plurimum doleo; Sed lon-

ge magis doleo, cum aquula tam exigua te submersum video. Viros nobiles & magnanimos pares dignitati suæ inimicos decet capere: Hoc est, quando vir nobilis in aleam mittere & vitam & fortunas decreuit, in magni momenti negotio id faciat oportet. Quippe turpius est, si agricolam vincat, quam si ab equite vincatur.

Hominum cæcitas. Proh quam varia est fortuna! quam magni casus paruis sæpe momentis intercedunt! In eo quod dicturus sum, meipsum condemno, te accuso, de dijs queror, mortuos cito, viuos aduoco; vt videant, nos cum in conspectu mala habeamus, ea non agnoscere; cum ea manibus palpemus, nō sentire; cum ea pedibus teramus, non videre; cum auribus ingerantur, non audire; cum clamor hinc inde personet, non intelligere; cum indies moneamur, non credere. In summa, tum demum periculum intelligimus, cum nullum morbus patitur remedium.

Non tradant securitati sese homines, in rebus vilibus nihil inesse periculi cogitantes. Nam quod experientia testatur, aurula vel minima poma decutiuntur; scintilla minima deflagrat sylua; in scopulum exiguum illisa nauis dehiscit; in lapidem paruum pes impingit; hamo exiguo (magnus) piscis capitur; vulnere leuiculo vir

magnus moritur; Vnde intelligi datur, adeo fragilem eſſe vitã noſtram, adeo ancipitem fortunã, vt qua parte nulla erat ſuſpicio, ea periculum omne ingruat. Senecæ ad Heluiã matrem Roma exulantem verba ſunt: Tu quidem Heluia mea mater es, ego tuus ſum filius; tu anus, ego nondum ſenex; Sed nunquã ego fortunæ credidi, etiam ſi videretur pacẽ (vel inducias) agere. Et mox: Omnia illa, quæ in me indulgentiſſime conferebat (pecuniam, honores, gloriam) eo loco poſui, vt qualibet noctis hora, ne ſomno me priuaret, illa poſſet auferre; atque ita ex arca, non è pectore illa abſtulit meo. Grauiſſima profecto & conueniens tali viro oratio.

Dominus meus Adrianus Imp. annulum in digito geſtabat, quem Druſi Germanici dicebant fuiſſe, cui inſculpta erat hæc ſententia: Illis grauis eſt fortuna, quibus eſt repentina: hoc eſt; facile fortunam ſuſtinere poteſt, qui ſemper exſpectat. Experientia magiſtra diſco, fiſtulam clauſam & non apertam chirurgo perículoſiſſimam videri; in Syrtibus, non in altis vndis formidare nautam; ab inſidijs occultis diligentius ſibi bonum bellatorem, quam à prœlio cauere aperto: Ita virum cordatum cauere ſibi decet nõ ab exteris, ſed à domeſticis; non ab hoſtibus, ſed ab amicis; nõ à bello aſpero, ſed à pace ſimulata;

non à damno manifesto, sed à periculo occulto. Quot vidimus, quos in casuum infelicium turbinibus fortuna posternere nequiuit, & postea in securitate deprehensos supplantauit?

Nemo celerius opprimitur, quã qui nihil timet.

Quam ergo sibi quietem quisquam polliceatur, quis prosperæ sese vnquam fortunæ credat; cum ex caussa tam leui tantus Capuæ tumultus ortus, tanta domui tuæ tibique clades illata sit? Si probe fortunam nossemus, nõ ita de illa quereremur. Nam, vt verum fatear, cum illa rationem habeat cum omnibus, & cunctis satisfacere cupiat, quamuis ad extremum omnes eludat; omnia bona sua nobis spectanda exhibet; nos vero illa tanquam hęreditatem accipimus; quæ nobis vtenda dedit, tanquam perpetua capimus; ioco data, serio sumimus; in summa, vt est deceptrix, & nos ludibrio habet, cum aliena ab ea nobis dari putamus, propria accipimus.

Cum igitur fortuna mihi notissima sit; nec turbines, mihi crede, molestiarum ipsius timebo, nec fulgura & tonitrua expauescam, nec serenitati delitiarum ipsius credam, nec blandimentis suauissimis fidam; nec àmicos ipsius magni æstimabo; nec ipsius hostibus me adiungam; neque voluptatem ex ijs, quæ mihi dat, neque dolorem ex ijs, quæ mihi eripit, capiam; nec vigilabo, quod mihi veritatem dicat,

nec

nec quod mendacium mihi dicat, peruigil ero; In summa, nec ridebo, quod mihi faueat, nec quod me repudiet, cõplorabo.

Mysterium tibi iam, Domiti, singulare aperiam, quod memoriæ abs te mandari velim. Adeo dubia est vita nostra, adeoque repentina fortuna, vt neque semper feriens minetur, neque semper minans feriat. Itaque Qui Viri prudentis sibi laudem vendicat, & cunctis in rebus circumspectus esse cupit; neque tam attonitus incedat, vt ad singulos assultus ruinam formidet; neque ita securus viuat, quin in plano quoque se cespitare posse cogitet: Fortuna enim fraudulenta sæpe minatur, & non ferit; & nonnunquam ferit & non minatur.

Cum ætate annisque te antecedam, & maiorem negotiorum experientiam habeam; si hactenus dicta notasti, quæ dicturus sum, diligenter obserua, Eam scilicet vitæ partem periculosissimam esse, quam incuria securissimam facit. Vis exemplo dicta confirmem? Respice Herculem Thebanum, qui tot terra marique euasit pericula, amicæ tandẽ manu occidit. Agamemnon magnus Græcorum dux toto belli Troiani decennio non periclitatus, tandem domi suæ noctu trucidatus est. Alexander ille inuictus in expeditione Asiatica & Indica non perit, & Babylone mox veneni haustu

Exemplis dicta confirmat.

haustu exiguo perimitur. Pompeius magnus prœlio cum hoste dimicans non occumbit, & ab amico deinde Ptolemęo interficitur. Iulius Cæsar ille magnanimus quinquaginta duobus prœlijs vinci non potuit, & tribus ac viginti in curia plagis confossus est.

Repentinæ mortes.

Annibal Carthaginensium dux fortissimus, septendecim annis vita priuari à Romanis non potuit. qua se ipse tandem priuat, ne in hostium manus veniat. Asclepius Pompeij Magni frater vterinus periculum nullum adijt, dum prædonis more viginti annos maria infestat, & tandem hauriens aquam è puteo mergitur. Decem duces lectissimi, quos in bello Africano Scipio habuit, ludentes in ponte ceciderunt, & submersi sunt. Bibulus ille optimus dum curru per vrbem inuehitur triumphali, tegula delapsa caput illi elidit; atque ita vana illa gloria finem illi vitæ bonæ attulit. Quid dicam? quod Lucia soror mea, cum acum in pectore haberet, & filiolum vlnis gestaret, isque infantulus ludens matrem pugno peteret; qua parte acum infixit, ea matris anima exiuit. Cn. Rufinus vir doctissimus, & meus consanguineus, dum canos pectit, & pectinis dente caput leuiter consauciat; erysipelas inde lethale enatum paullo post finem vitę quidem, at non doctrinę memoriæque

riæque illius attulit.

Quid tibi videtur Domiti? Equidem vt pauca illa recitaui, sic, Deos testor immortales! innumera alia possem referre. Heu quanta post tantã fœlicitatem calamitas! quæ ignominia post tãtam gloriam! quod periculum post tantã securitatem! quæ infortunium post tantam prosperitatem! quam misera nox post tã serenum diem! quam malum, post tam longum iter, diuersorium! quam aspera, post litem tam pertinacem sententia! quam absona tam bono vitæ principio mors! Ego si illorum loco essem, Laboriosam potius vitam, & honoratam mortem, quam mortem infamem & vitã honoratam eligerem. Qui viri cupit nomine appellari, non inter bruta numerari, & optare & eniti summo studio debet, vt bene viuat, multoque magis vt bene moriatur. Nam mors mala dubiam facit vitam bonam: at bona mors vitæ malæ excusatio est.

Mors bona optabilis.

Initio epistolæ mentionem feci chiragræ, quæ malè me haberet Hoc ideo repeto, quia plura cupiebã ad te scribere, idque propria manu. Biduum iam confligunt inter se amor quo te complector, & dolor, quem habeo Gestit animus meus ad te scribere; at digiti calamũ tenere nequeũt: Cuius mali medicina hæc est, vt cũ ego

Breuitatis excusatio & conclusio.

ego (ad te consolandum) non possim; quod volo tanquam tuus, tu velis quod ego possum, tanquam meus. Nihil est praeterea quod addam, nisi quod renunciatum mihi est, te domum Rhodi struere; itaque quater mille H-S. in subsidium snmtuum mitto.

Salutat te Faustina, quae ob morbum meum non satis belle valet. Cicatricem nondum vulneri inductam aiunt: Itaque libram tibi balsami Palaestini mitto; quo si faciem inuuxeris, ne vestigium quidem ictus manebit. Si amygdalas virides & nuces iam maturas & auellanas syluestres inuenire datur, Faustina eas secundo cursu ad se mitti perit. Ego tibi togam & vxori tuę tunicam mitto. Quod reliquum est; deos immortales oro, vt quod tibi opto, & quod mihi precaris, vtrique nostrum largiantur. Quanquam aliena ad te manu scribo, tamen toto pectore te amo, Vale.

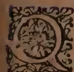
M. AV-

M. AVRELII IMP.

EPISTOLA:

Ad

Lauiniam Consolatoria.

Voties & quid ipsa merearis, & quantum marito tuo debuerim, cogitas; non dubito, quin suspectam habeas ægreque feras meam negligentiam: cum ad grauissimas plagas tuas, gemitusque acerbissimos, tardissime accedant mea solatia. Verum cum animi præsentiam, qua non potes destitui, considero, teque voluntatis meæ, tibi seruiendi semper cupidæ, memorem esse arbitror; exploratum habeo fore, vt sinistram de me suspicionem tua refutet prudentia. Etsi enim ad consolandú vltimus accedo; tamen, mihi crede, inter primos doloribus tuis dolui.

Orditur à [illegible]

Quamuis autem Ignorantia virtutum immanis (vt sic loquar) carnifex, omniumque vitiorum stimulus sit; tamen vsu nonnunquam venit, vt Nimia scientia & perturbet eruditos, & offendat imperitos: Cum ipsa testetur experientia, Qui nimi-

ans

am sibi arrogant sapientiam, in pericula sæpe grauissima incidere. Longe Latinis vtilior est vitiorum ignoratio, quam Græcis fuit virtutum cognitio. In promtu caussa est: Quæ enim ignoramus, ijs neque adipiscendis cruciamur, neque perdendis dolemus. Hæc ideo dixi, quoniam cognoui, quod noluissem rescis ere, & audiui, quod audire noluissem; nimirum & dies & ærumnas mariti tui Claudini iam finem habere; tuas vero, quæ vxor ipsius fuisti, de integro nunc inchoari.

Vtilis vitiorum ignorantia.

Iam pridem Claudini amici mei, mariti tui excessum cognoueram, licet dissimularem, non quidem, ita me Mars amet! quod deflere illum nollem; sed ne animi tibi ægritudinem augerem. Crudelissimum enim mihi videbatur, eam, quæ tanti temporis absentiam moleſtiſſime ferebat, nunciata mariti optatissimi morte manu mea velut occidere. Præterea & iniquum erat eam, à qua tot acceperam beneficia, tam tristem à me accipere nuncium.

Lex erat apud priscos Carthaginenses, vt si filij mors patri, aut patris filio, aut vxori coniugis, aut coniugi vxoris, aut alterius mors dolenda & lamentabilis indicanda alicui foret, eius vterentur ministerio, qui in carcere iam capitis condemnatus

natus erat. Videbatur quippe Carthaginensibus, qui fratris, aut agnati, aut amici mortem alicui nunciaret, eum oportere vel statim occidi, vel mori, vel certe in conspectum illius non amplius venire. Si igitur æqua fuit hac in parte lex Carthaginensium; ne pœnam illam subirem, æquum fuit, vt ego tam tristis casus nuncium non afferrem. Quoties enim rei nobis iniucundæ indicem vidimus, eius conspectu semper plaga renouatur.

Post mortem Claudii mariti tui ne horam quidem quietam egi, dum scilicet cogito, quo pacto tam tristis & acerbus nuncius ad te peruenturus esset. Iam vero postquam rem omnem te cognouisse video, duplici afficior dolore. Nam & mors illius & mea solitudo, & tuus mœror inconsolabili, & damnum (irreparabile) quod illius morte Romano allatum est imperio, mihi dolori est. Nam ciuem amisisti, sanguine nobilem, in prosperis moderatum, in aduersis tolerantem, in ærumnis animosum, in negotijs industrium, in consilijs prudentem, erga amicos fidelem, aduersus inimicos callidum, reipub amantem, & vita integerrimum, & quod caput est, quodque maxime admiror, qui Nunquam vita quenquam offendit, nunquam lingua quenquam læsit. Tot & tam eximias virtutes raro in viro

videmus homine cumulatas. Nam vt vere loquamur, si multorum, qui singularem sibi virtutis opinionem induerunt, vita scrupulosius examinaretur, plurame hercule reprehensione, quam laude digna reperirentur.

T[illegible] i m[illegible] re deplor[illegible] dão[illegible]

Cum ergo tam probum ipsa maritum, tam fidum ego amicum amiserimus, te quidem tantam deplorare iacturam, me vero tam dulcem cum gemitu desiderare sodalem par est: non tam ipsius Claudiani, qui iā quiete cum dijs iucundissima fruitur, quam nostri caussa, qui tantis malis viuimus obnoxij. Mortui namque velut in portu tuto quiescunt; nos autem mari nauigamus procelloso (& in omnes tempestates exposito.) O cor miserum! vt te video inter incudem & malleum! bonorum scilicet sodalitio destitutum, & malorum agmine cinctum. Vnde sæpe cogitare cum animo meo soleo, vtrum malos prius deplorem qui viuunt, an bonos qui mortui sunt; siquidem æque nos excruciat malum, quod inuenimus, quā bonum, quod perdimus. Acerbissimum quidem est mori videre viros virtute præstantes: verum ego acerbius dixerim, videre viuere malos & vitijs deditos.

Verumenimuero, quod dij bonos, à quibus coluntur, occidunt, & vitā malis, à quibus offenduntur, prorogant, res est, vt

Plato

Plato dicebat, tam abstrusa, vt eam quotidie defleamus, eiusdem mysterium nunquam assequamur. Dic mihi quæso Lauinia, iamne intelligis tam bonæ conuersationis esse Deos, ad quos morientes commigramus, & tā praui esse ingenij homines, cum quibus commercium, quā diu viuimus, habemus, vt sicut mali nascuntur, vt moriantur; sic boni moriantur, vt viuant? Vir enim bonus etiamsi moriatur, viuit; malus etiamsi viuat, moritur. Ita me mater amet Bereçynthia! ita me magnus sospitet Iupiter! vt citra simulationem, quod dicturus sum, dico: quod nimirum considerata quiete, qua cum dijs defuncti fruuntur, & perspectis angoribus & ærumnis, quibus hic viuentes conflictamur, denuo dico atque affirmo; maiori illis nostram vitam commiserationi, quam nobis illorum mortem dolori esse.

Etiamsi nihil hominum mors à bestiarum interitu differret, hoc est, etsi nullæ essent furiæ, quæ sceleratos torquerent, nulli dij, qui bonos remunerarentur; vel idcirco æquiore animo amicorum mortē ferre debebamus, quod à tantis iā laboribus liberatos aspicimus. Qua lætitia perfunditur nauta portū ingressus securum, qua gloria dux victoriā adeptᵒ fruitur, qua qete viator, pacto itinere potitur, qua voluptate artifex absoluto opere afficitur,

Non inuideris marito tuo, qui vitã tandem liber, tutam, æternam est.

eadem afficiuntur mortui extra vitam hanc ærumnosam constituti. Si nascerentur homines, vt perpetuo viuerent, æquum esset nos illorum conspecta morte lacrymare. Cum autē vero verius sit, eos vt morerentur, natos esse, & post mortē vita sua frui; non eos, qui cito moriuntur, sed qui diu viuunt, deflendos dixerim.

Qui deflendi. Pro certo scio, si maritus tuus Claudinus, cum ea recordatur, quæ in hac vita sustinuit, & quietem, qua in altera fruitur, intuetur, Romanorum à dijs Imperator declararetur, eum ne vnum quidem diem è sepulcro proditurum. Nam in vitam reuersus denuo cogeretur mori; at cum dijs agens vitā sperat immortalem. Etiam te atque etiam, Lauinia, rogo, ne tantis porro suspirijs cœlos rumpas, ne tam acerbis humum lacrymis riges, cum ibi locatum Claudinum maritum tuum esse noueris, Vbi non mœror illi, sed lætitia; non dolor, sed quies est; vbi non plorat, sed ridet; non suspirat, sed cantat; non cruciatur, sed delectatur; vbi denique mortem non timet, sed vitam habet perpetuam. Quod cum ita sit, quemadmodum reuera est; æquum est vxorem viduam luctum moderari, cum maritum nullo iam dolore affici recordatur.

Sæpe mecum expendere soleo, quid cogitare viduas deceat, in angustijs constitutis

tutis

tutas, vt tristiciam à sese angoremque abigant; & ratione subducta inuenio, Non cogitandum illis esse neque de præteriti temporis societate iucundissima, neque de præsentis temporis solicitudine tristissima: neque de vlla re, quæ voluptati ipsis in mundo fuit; sed recreationem memoria recolendam, quam expectant, futuram. Veram enim viduam cum viuis quidem conuersari, at cum mortuis vt coniungatur, optare par est. Si hactenus cruciabaris maritum expectans vt domum tuam veniret, nunc lætare, quod ille in sua te domo præstolatur, in qua, mihi crede, melius ipsa à dijs tractaberis, quam ipse hic ab hominibus tractatus fuit. In hoc enim mundo, quid gloria sit non intelligimus, illic vero quid dolor sit ignoratur.

Ex Licinio & Posthumio patruelibus tuis cognoui, te nec plorandi finem facere, nec solatium vllum admittere. Ego vero non video, cur sola ita Claudini obitum lugeas, quasi sola illum amiseris. Cum enim omnibus vita illius profuerit, ab omnibus illius mortem complorari par est. Nihil in terris acerbius potest contingere animis mœstis & afflictis, quam si alios doloribus suis lætari videant. Ex aduerso Nihil in diris durisque fortunæ ictibus, animo mœsto & afflicto maiori

Solatij loco est inter multos dolorem suũ diuidere.

leuamini ac ſolamini eſt, quam ſi alios dolore ſuo dolere cogitet. Quando ego dolore & mœrore opprimor, non vulgare ſolatium percipio ex præſentia amici quem doloris mei participem eſſe mihi perſuaſum habeo. Ita ſcilicet Quicquid lacrymarum amicus ex oculis profundit, quicquid doloris animo percipit, eo quemadmodum ſuos humeros velut onerat, ita pectus meum exonerat.

Octauius Auguſtus Imp. quemadmodum hiſtorici narrant, gentem quandam inter Danubij accolas inuenit, quæ more vtebatur ſingulari, cuius ſimile quid neque oculis alibi viſum, neque in libris lectum. Amici enim duo ad aras ſimul templorum accedebant, atque ita fœdus inter ſe inibant, manibus inter ſeſe deuinctis, perinde atque mariti & vxoris corpora coniugio copulantur, deos teſtes inuocantes & conceptis verbis iurantes, in nullo vnquam infortunio ſibi oblato lacrymas ſeſe effuſuros, aut dolorem percepturos, ſed ſi quid alterutri aduerſi contingeret; tum amicum id perinde deploraturum, & remedia adhibiturum, ac ſi ipſi accidiſſe. O ſeculum glorioſum! o fortunatam ætatem! o gentem æterna dignam memoria! in qua viri erant adeo columbina ſinceritate præditi, tamque candidi amici, vt ſuarum obliti ærumnarum

rum, alienis illacrymarent.

O Romam non Romā! o tempus male impenſum! o vitam male apud nos collocatam! o oſcitantiam omni cura vacuam! Adeone hodie pectora bona exinanita, adeo corda malo immerſa eſſe, vt homines conditionis ſuæ obliti & feris ſylueſtribus peiores facti, ego quidem de morte tibi afferenda laborem; tu vero de vita mihi eripienda anxie cogites, tu plores, quod me ridentem videas, ego rideam, quod te flentem aſpiciam. ego ne ſurgas annitar, tu quod non cadam doleas! Ii ſumma Sine vllo emolumento nos perditum imus, & ſine vlla lucri ſpe, extremam nos perditioni noſtræ manum iuuat imponere Crede mihi Lauinia, ſi in mea manu eſſet, rationibus tuis cōſulere, quemadmodum tuus dolor cordi infixus eſt meo, neque tanto mihi luctus tuus dolori, neque tibi marito orbatę tantę acerbitati ſolitudo foret. Sed heu mihi! Animus quidem, qui illa ſentiat, adeſt, vires, quæ medeantur, deſunt.

Seculi peruerſitas.

Cum ergo nec tibi opitulari, nec deſiderio meo ſatisfacere liceat, quoniam in poteſtate noſtra non eſt mortuos in vitam reuocare, vel ſaltem alloqui: Rem omnem deorum voluntati permittamus ambo oportet, qui melius ſcilicet partiri, quam nos eligere, norunt. Itaque etiam

te atque etiam, mea Lauinia, rogo, & tanquam amicus moneo, serio tibi suadeo & toto pectore peto oræsoque, vt quod dij fecerunt boni consulas & ad deorum te voluntatem conformes, nec aliud quã illi, velis. Ipsi enim sciunt & quidem citra erroris periculum, cur tibi præmatura maritum morte eripuerint, & tam diu vitam prorogent. Cum & sapientia dij & potentia præpolleant, quis arcanorum iudiciorum suorum iudex esse audeat? Optime norunt dij, à quibus vel colantur, vel offendantur; quibus amori, quibus contemtui sint; à quibus laudentur, aut contumelia afficiantur; qui denique grati vel ingrati sint. Imo sæpenumero gratiora dijs illorum, qui sepulcris clauduntur, quam qui in fanis orant vrbanis obsequia sunt.

Ab vno quod te torquet, ad plurima quæ cum o.antur te conuertere.

Iam vero si volueris computare rationes, respice quæso & cogita, relictos tibi à dijs liberos, quorum solatio fruaris; relictas fortunas quibus tuam sustentes egestatem relictos amicos, quorum patrocinio defendaris; relictos parentes, quorum dignitate fruari; relictam famam, de qua tibi placeas; relictam sanitatem, vt viuas. Adeo nimirum exiguum est, quod dij nobis eripiunt, respectu plurimorum, quæ nobis relinquunt.

Aliter cum hominibus, aliter cum dijs agun-

agendum est. In homines enim nonnunquam nostorum intueri res poscit, vt humilientur coram dijs vero nos supplices prosternamus oportet, vt ad nos eos attrahamus. Facilius enim, nisi Apollinis oraculo fallimur, humilitate, qua adorantur, quam victimis sumtuosis, quæ offeruntur, dij placantur. Cum ergo & vidua sis Lauinia, & mulier cordata; Deos precare, vt liberos tuos custodiant, famam defendant, ne amici te deserant, aut opes tuæ dissipentur vt valetudine vtaris prospera, & ante omnia ipsos habeas semper propitios. Hac enim ratione non tantū in vita omni vel lucrari vel amittere poteris, quantum vna hora dij tibi vel tribuere vel adimere valent.

Patientia ingens instrumentū ad placandū Deum.

O si intelligeret vidua, quam parum inter homines lucretur, quam multum apud deos perdat, dum patientia in rebus aduersis caret! Impatientia quippe nimia sæpe ad iram deos prouocat. Experientia docet, nonnullos in corporibus humanis morbos qui verbis, quæ nobis dicuntur, curari minime poterant, herbis quæ (parti læsæ) imponuntur sanari alios contra morbos nullis medicamentis adhibitis, solis verbis curari. Hæc eo spectat comparatio, vt ostendam, quicunque ægritudine afflicti iacent, & cogitationum fluctibus iactantur, plus interdum solatij cape-

re ex vnico beneficio sibi præstito, quã ex multis, quæ ad aures accidũt verbis: alias vero cor ægrũ magis vnico amici verbo, quã omnibus omniũ exhilarari obsequijs.

Ego vero proh dolor! neque hoc neque illud præstare possum! Cum enim tuam excellentiam, meamque tenuitatem intueor, adeo me inhabilem agnosco, vt tum ad cõsolandum scientia, tum ad opitulãdum facultatibus destituar. Veruntamen doloris abunde est, si quid dolor ad rem facit. Sed non persoluã charta & atramento, quod ipse (facto) præstare possum. Qui enim verbis tantum solatur, cũ reipsa opitulari possit, amicũ sese antea fuisse simulatum, neque deinceps pro fideli habendum, ostendit. Non imitabor vsitatam Romanorum erga viduas ciues consuetudinem, quod nimirum moriente marito, viduam frequentes inuisunt, ad viduam scribũt, suam viduæ deferunt operam, viduam cuncti consolantur, cum vidua complorant vniuersi, at mox elapsis paucis diebus, vbi paruo vidua misera patrocinio in senatu indiget, à præstando illo ita omnes subterfugiunt, ac si nunquam maritum nouerint, aut cum ipsa cõmercij nihil vnquam habuerint.

Cum autem viduarum Romanarum fama nihil sit tenerius, siquidem Ex Viduarum castitate vel lasciuia, tũ ipsarum

fama

fama, tum familiæ dignitas, tum filiorum existimatio, tum mortuorum memoria pendet: Recte præcipitur viris prudentibus, vt in verbis erga viduas parci, in benefactis largi sint. Quid enim prodest viduis pollicationum epistolis arcas refertas, & verborum blandimentis aures plenas habere? Tu vero si hactenus me pro populari tuo, & mariti propinquo habuisti, porro me habeas rogo, pro marito in amore, pro patre in consilio, pro fratre in obsequijs, pro aduocato in senatu, quæ omnia tam cumulate præstabuntur, vt vere te dicturam confidam, quicquid in multis perdideris, in vno te inuenisse M. Aurelio.

Neque ego ignoro, & ipsa probe nosti, Animis mœrore superatis, perturbari cogitationes, memoriam vacillare, carnem tremere, intellectum iacere; rationem fugere. Cum igitur nunc animi ægritudo & mœsticia, quasi tabernaculum in ædibus tuis collocarint: dij me deserant, si te deseruero! dij mei obliuiscantur, si tui oblitus fuero! nisi quemadmodum Claudinus mortuus ad extremum vsque halitum totus meus fuit, ita M. Aurelius, quã diu vixerit, totus tuus fuerit! Cum ergo tantopere ego tibi faueam, & ipsa ita mihi cõfidas; cum tu iã doloribus obruaris, & meus animus curarũ põdere opprima-

tur,

tur; tibi quidé, Lauinia, potestas sit mihi non secus ac si tuus essem imperandi: mihi vero te rogare & de ijs, quæ ad te existimationemque tuam pertinent, commonefacere liceat. Nonnunquam enim non minus salutari viduæ monito, quam mediocri indigent remedio.

Monet, ne viduarum vanarum ineptias imitentur.

Quamobrem vehementer te rogo, ne ineptias imiteris viduarum Romanarum, quæ solent claudere fores, laniare velamina capitis vestimenta præsecare: nudis pedibus incedere; faciem pingere, cibum solæ capere, ad sepulcra plangere, tondere pedisequas; aquas stillicidiorum colligere; de noctu in triuijs vagari: glandibus sepulcra spargere; vngues dentibus præmordere; colla sanguine erinacei inungere. Has enim & id genus ineptias haudquaquam matronali grauitati admittere, imo ne videre quidem aut scire conuenit. Cum autem immoderatum nihil sit, quin vitiosum sit: disce, si ignoras, Lauinia, viduas, quæ modum luctui nesciunt ponere, se quidem fatigare amicis vero molestias creare, deos offendere, suos contristare. breuiter nec mortuis quicquā prodesse, & maleuolorum sermonibus ansam præbere.

Itaque censuerim, matronis ac viduis eum habitum vestitumque capiendum, quo die maritos ipsarum ex hac vita dij sustu-

sustulerunt, quem omni vita retinere decreuerint. Quid enim prodest viduam mensem vnum domi suæ clausam latere, & priusquam annus abeat omnes peruagari vrbis plateas? Quid prodest, eam aliquot diebus parentum & amicorum cōspectum fugere, & deinde in theatris & orchestra primam esse? Quid viduas prodest initio viduatus sordidatas incedere, & mox cultus elegantia cum matronis maritatis certare? Quid prodest viduas aliquot dies fores claudere, si mox à pluribus illarum ædes quam aliarum frequentātur? Quid viduas ob maritorum mortem large effusèque flere prodest, cum multo largius in suis postea rideant oblectamentis? Omnino parum prodesse aio, si fœmina grauissimum præ se ferat mortuo marito luctum, si clam alium iam sibi quæsiuit maritum. Vidua quippe virtutis & honestati amans continuo ex ipso vesti, quas sumit, cultu cognoscitur.

Narrabo tibi historiolam, Lauinia, quę Romę accidit, ne quid me fingere putes. Fuit enim Romæ femina quædam primaria M. Marcelli nobilis vxor, Fuluia nomine quæ cum maritum suum in campo Martio humari videret, & præ doloris magnitudine faciem sibi laniaret, comā euelleret, vestem omnem scinderet, exanimata humi sese exploderet, eiusque bra- *Fuluiæ luctum simulantis historiola.*

chia

chia duo senatores ne quid grauius in se consuleret, tenerent, Cn. Flauius Censorinus, Manus, inquit, Fuluiæ soluite. Vult enim omni viduatus luctu vno eodemque die defungi. Equidem haud scio num oraculum Flauius consuluerit, an vates fuerit: Euentum sane dictis ipsius respondisse certo scio.

Cum autem Fuluia tam excellentis viri, nimirum M. Marcelli vxor fuerit, nollem rem tam indignam ab ea commissam, quod interim dum ossa M. Marcelli cremarentur, cum alio transegit marito; & quidem è senatoribus, qui illius brachia tenebant, alter ibi data acceptaque dextera fidem ei fecit coniugij. Quę res tam fœda, ab omnibus merito reprehensa fuit, quod omnibus illius æui matronis maculam inussit, caussamque præbuit, vt nulli vnquam viduæ credatur.

Ad castitatem cohortatio.

Etsi autem ista non dico quod te quoque Lauinia, idem facturam putem: quod me hercule nec animus meus suspicatur, neque tam præstantis matronæ dignitas patitur: Tu enim sola culpam sustineres, & ad me solum redundaret ignominia: tamen diligentissime tibi castitatem matrona Romana dignam, & modestiam, quæ in tam generosa (nobilique) vidua requiritur commendo. Nā si te defunctorum, quos luges, absentia excruciauerit, præcla-

clara te ſolabitur, qua inter viuos frueris, opinio. Nihil nunc addam, niſi (enitendum tibi) vt talis ſit inter præſentes fama tua, atque ita de te loquantur abſentes, vt improbis freno iniecto os obſtruas, & bonis calcar, vt tibi inſeruiant, addas. Viduam enim ſiniſtræ famæ viuam ſepeliri oportebat.

Sed contrarium tibi exemplum proponas velim. Cum Porcia Catonis Vticenſis filia, incredibilem animo dolorem ex mariti vnice chari morte caperet; vt ſerium non ſimulatum illum eſſe oſtenderet, non vt vulgo ſe probaret, ſed vt ſatis amori tam impotenti faceret; quia neque ferrum, quo ſe traijceret, neque laqueum quo collum implicaret, reperiebat; ad focum ſe proripuit, atque inde ardentes ore carbones non minore hauſit facilitate ac promtitudine; quam ſanus quiſpiam vuas de racemo edit optimo. Nouum ſane & inopinatum mortis genus, ad teſtificandam amoris vehementiam à Romana illa inuentum; ſed ad comparandam futuris ſeculis memoriam immortalem accommodatiſſimum. Voluit enim generoſæ matronæ more carbonibus ardentibus viſcera, amoris æſtu flagrantia exurere. Quod ego tibi exemplum non ad imitandum, ſed ad admirandum propoſitum volo.

Nihil

Nihil est, quod præterea scribam, tum quia periculosum est epistolis res alicuius momenti credere, tum quia nouis audiendis animus iam tuus minime vacat. Illud tamen celare te non possum, nos amicos & parentes tuos à Senatu impetrasse, vt officium ac munus, quo Bizantij maritus tuus fungebatur, ad filium tuũ transeat quod tibi tributum magni æstimes, at pluris illud, quod de te cuncti dixere, facias, nimirum etiamsi Claudinus maritus tuus non fuisset ciuis Romanus, tamen & illud & ampliora tibi propter solam tuã famam fuisse tribuenda.

Salutat te Faustina mea, quam liquido affirmare possum, nunquam tantam lacrymarum vim profudisse, quantam propter tuã profudit calamitatem: quippe cui & iactura tua, quæ maxima, & mœror meus, qui non paruus erat, dolori esset. Mitto tibi quatuor millia H-S in numerato, quã pecuniam tibi, tum ad sumtus necessarios, tum ad debita dissoluenda opus fore arbitror. Nam viduæ Romanæ plures debitorum flagitatores, aut qui lites intentent, quam opes à maritis relictas habent. Dij qui Claudino marito tuo quietem dederunt, tibi Lauiniæ ipsius vxori consolationem tribuere dignentur.

Ad

M. AVRELII IMP.

EPISTOLA: Ad

Faustinam & Lucillam.

Vm in more haberent Romani, vt eximias mense Ianuario Imperatoribus pompas pararent; accidit, vt in ipso pompæ apparatu per crebros Faustina Augusta internuncios Imperatorem rogaret, vti filiam gubernatricum custodia liberatã in palatium ad spectacula venire pateretur. Ea filia, Lucilla nomine, natu maior erat quam Commodus, gestibus decora, corpore elegans, & matri, quam pulchritudine vitaque referebat, vnice chara. Porro licet tum æqua petitio, tum internuncij familiarium primi, tũ qui rogabatur, pater, quæ rogabat, mater; pro qua rogabatur, filia foret; tamen vix adduci potuit pater, vt petitioni annueret. Itaque Faustina lætissima, impetrata venia, mox filiam domum suam adduci iussit. *Iani festum Romani celebrant.*

Cum ergo festus spectaculorum dies venisset, ipso pompæ solennis & vere triumphalis die Lucilla velut e custodia

emissa, & insperatam adepta licentiam, suaque freta innocentia, neque ab aliena sibi cauens malicia, ridentibus arridere, alloquentibus respondere, intuentes contra intueri, de aliorum iudicijs secura, cũ ipsa neminem iudicaret. Erat autem illis temporibus æque probrosum virgini Romanę ridere cum viris ac si Græcę stuprum esset à sacerdotibus oblatum. Tanti quippe æstimabatur matronarum Romanarum pudor, & tam probrosa erat virginum lasciuia, vt duplo grauius petulantia publica, quam crimen puniretur occultum.

Quæ matronæ fugienda

Ac præter cetera, septem præcipue res fugiebant matronæ Romanæ, ne scilicet inter spectacula multa fabularentur; ne cibo in conuiuijs sese ingurgitarent; ne vinum, dum rectè valebant, biberent; ne secreto cum viris colloquerentur; ne oculos in fanis attollerent; ne de fenestris multum prospectarẽt; ne denique domo sine maritis exirent. Quod si qua fœmina contra fecisse deprehenderetur, perpetuo infamis habebatur.

Multa in personis infimi ordinis tolerantur, quorum nihil in personis in summo dignitatis gradu positis tolerabile est. Matronæ enim generosæ ordinis sui tueri dignitatem non possunt, nisi modestissime se gerant. Quæcunque à naturæ suæ con-

conditione recedunt, merito vituperantur. At fœminam inhonestam perpetua sequitur infamia. Matronæ generosæ si reipsa tales esse cupiunt, quanto magis ceteras diuitijs vincunt, tanto minorem sibi sumant discursitationis licentiam. Etenim opum abundantiam, personarumque libertatem non euagandi calcar, sed frenum, vt intra sua se contineant penetralia, esse decet.

Hæc ideo diximus, quia peractis spectaculis, Lucilla virguncula tenerrima & Faustina mater, non admodum natu grandis, modo pedibus, modo equis, modo detectæ, modo personatæ; iam solæ, iam comitatæ; iam de die, iam de nocte, per vicos vrbis oberrabant, per campos spaciabātur Vulcanios; ad ripas deambulabant Tiberis, poma in hortis Saturnini colligebant; in aquæductibus comessabantur Neronianis, alijsque id genus voluptatibus, ad quas & ætatis commoditate, & verni temporis amœnitate inuitabātur, licet fæminas illas Principes parum decerent, tempus terebant.

Ex bona matre, bona nascitur filia.

Illud commonefaciendi multas fœminas illustres gratia, silentio præterire nequeo, quod scilicet haud scio, vtrum maior fuerit vel Faustinæ & Lucillæ per vicos & plateas vrbis discursantium lasciuia, an

improborum eiusmodi personis obtrectantium audacia. Vt solitudinis in fœminis amor frenum est,ad coercẽdas vulgi linguas:ita fœminæ, quæ domi se non continet, fama periclitatur. Malæ autem famæ fœminam nunquam profecto natam esse oportebat.

Cornelia gens inter Romanos scitissima.

Apud Romanos gens Cornelia semper felix habita fuit: Nam neque inter Cornelios vllus vnquam vecors, neque inter Cornelias infames vllæ fuerunt. Ac historici quandam huius gentis fœminam, tãtum quod profana esset, parentum manibus strangulatam narrant, quod profecto facinus laudabile & vere Romanum fuit. Neque enim vnius fœminæ infamiam toti genti dedecori esse par est. Quibus nobilitas & pudor cordi est, in rebus ad existimationem pertinentibus, magistratus animaduersionem non expectent; sed virum fœminamve, cuius culpa omnes fama bona orbantur, ab omnibus vita orbari fas est. Non satis est, vt bonus sit aliquis, sed omnes etiam, vnde malus haberi possit, occasiones fugiat oportet. Omnia quæ in bonis fortunæ quisquam potest facere damna, ne minimæ quidem famæ iacturæ æquari possunt. Si quis vulgi sermonibus famam suam, veluti scopum sagittarijs obijcit, è centum sagittis vix vna aberrabit. Rursum vero, cui pudor perijt

quæque

quique nulla exiſtimationis cura afficitur, ab eo non eſt quod opus vllum laudabile expectemus.

Ceterum Imperator, tanquam prouidus & peritus nauclerus, qui in maxima cœli ſerenitate tempeſtatem metuens aduerſam vigilat, in ſumma pompæ illius gloria vehementer animo angebatur, veritus ſcilicet, ne quam fœminæ principes conciperent maculam: nec ſane immerito. Hic enim fortunæ liuidæ mos eſt perpetuus, quod præſentem nobis felicitaté, velut repentinæ calamitatis augurium dat. Ita rerum natura fert vt rariſſima ſit in mari malacia, quam non ſubito grauis excipiat tempeſtas: Itemque mira per diem ſerenitas cœli, futuri circa veſperam tonitrus ſignum eſt. Quorſum iſta? Vt oſtendam, quãdo fortuna delitijs nos præſentibus oblectat, ſignum eſſe, quo minime putaremus loco, laqueos ab ea nobis poſitum iri. Molendinarius in ſumma ſecuritate retinacula parat; & villicus dum non pluit tectum reficit, futurum aliquãdo diem cogitans, quo nubibus denſatis pluat Ad eundem modum viro prudenti cogitandum, quam diu in vita moratur, proſpera tanquam commodata, aduerſa ceu patrimonium ſe habere hæreditarium.

Si quis vnquam fuit, qui proſperis vti,

aduersa tolerare didicit, is M. Aurelius Imperator fuit, qui neque plurimis fortunæ blandimentis, vt illi fideret, adduci potuit, neque aduersis, quæ in vita sustinuit plurima, fractus animum vnquam despondit.

Finita ludorum, de quibus dicebamus, celebritate, optimus Imperator animo suo morem gerere, Faustinam commonefacere, filiamque simplicem de cauenda fraude docere, nemine conscio, cupiens, ad se accersitas, remotis arbitris, sic allocutus est: Non probantur mihi, Faustina, quæ vel tua filia, vel tu mater illius facitis. Filię vt probę sint, promte obediendi matribus, matres vero vt bonæ sint, recte educandi filias gnaræ sint oportet. Præcipiendi labore facile supersedere pater potest, vbi virtute præstans mater, & verecunda filia est. Turpe est patri, cum vir sit, committere, vt ab vxore, quæ fœmina est, filius castigetur. Vicissim vxori turpissimum est cum ipsa mater sit, à marito filiam castigari. Rhodij quidem legem habuerunt, vt neque pater filiæ, tanquam mulieris, neque mater filij tanquã masculi curam gereret; sed à viris mares, à fœminis fœmellas educari necesse erat; quæ lex tam sancte seruabatur vt cum vna in domo viuerent, neque patres filias, neque matres filios habere viderentur.

Oratio Imperatoris.

Non

Non ego, ô Roma, viarum strata euersa, tecta pluuijs peruia, pinnas deiectas, nemora cæsa, ciuium que numerum imminutum deploro. Ista enim tibi tempus & dedit & aufert. Sed illud defleo, neque vnquam deflere desinam, quod tantam bonorum parentum penuriam & funditus euersam disciplinam domesticam video. Tum patriæ interitus consummatus est, cum filiorum filiarumque educatio luxari cœpit. Adeo nunc tum filij petulantes, tum filiæ impudentes, tum etiam matres inhonestæ sunt, vt cum olim XX. filijs vnus pater, & XXX filiabus vna mater satis fuerit iam XX. patres vnum filium, vnamque XXX. matres filiam recte educare nequeant.

Hæc dico, quoniã & tu Faustina, matrẽ te esse oblita, maiorem quã par est filiæ libertatem indulges, & tu Lucilla, filiam te esse non cogitans, maiorem quã puellam principem decet, præ te fers lasciuiã. Maximũ donũ, quod matronis dij Romanis dederunt, illud est, vt tũ fœminas se cogitantes, modestæ, tũ Romanas verecundæ essent. Quo die timor deorũ fœminis in secreto, & verecundia erga viros in publico perierit; futurũ mihi credant vniuersæ, vt aut ipse mundo, aut mundus ipsis exitio sit. Nõ minus interest ciuitatis fœminas q̃ in illa manẽt honestas, quã qui ex

Matris indulgentiã, filiæ lasciuiã reprehendit.

prodeunt, duces fortes esse: Hi enim exeuntes ipsam defendunt; illæ manentes eam conseruant.

Quartus nunc annus agitur, ex quo post pestilentiæ, quam vidistis, abitum numerari populum iussi, & de C X L millibus fœminarum integræ vitæ, ad X X C millia perijsse; ex X vero millibus meretricum ferme omnes euasisse inueni. Equidem vtrum prius deplorem nescio: penuriam, qua premitur ciuitas, bonarum; an stragem, quam edunt in iuuentute Romana impudicæ! Non tantum damni dant AEtnæ incendia Siciliæ habitatoribus; quàntum vnica fœmina improba regionibus vrbis affert. Fœmina inhonesta, bestia truculenta hostisque perniciosus in ciuitate est. Ad malum enim inuehendũ satis ingeniosa. ad bonum inducendum plane iners est. Quot regna regesque vnius fœminæ incuria perijsse legimus? quorum saluti vt consuleretur, multorum opus fuit virorum prudentia, periculis, opibus ac fortitudine. Omnia in femina vitia virgæ viridis instar sunt, quæ flecti potest; At lasciuia & impudentia instar est pali aridi, qui frangitur; ita vt eiusmodi magis magisque luxari valeant, dirigi nunquam possint.

Nihil est, Faustina, quod honoris sit auidius, & ad parandum eum minus instructum,

structum, quam fœmina; quod verum esse res ipsa loquitur. Vir orando, scribendo, iter faciendo, res gerendo famam sibi parat; at fœmina quomodo clara euadere nisi loquendo aut garriendo possit, non video. Nam in autorum hactenus monumentis Vel nullam vel certe paucissimas scribendo, legendo, operando, nendo, coquendo, texendo, pinsendo celebrem sibi famam peperisse legimus. Sed hoc cum dico, ne illud quid dissimulabo, de multis sane nos legere, quę quod domi se continerent, sui muneris partes obirent, in verbis moderatæ, aduersus maritos fideles, pro se bene moratæ, cum vicinis pacificæ, inter suos denique honestæ inter alienos verecundæ essent, tum famã superstites celebrem consecutæ sunt, tum æternam sui memoriam defunctę reliquerunt.

Historiam vobis narrabo, nostris iam vitijs amputandis non minus vtilem, quã tum augendis virtutibus fuit. Regnum Lacedæmoniorum, vt autor est Plato, tum corruptissimum per fœminarum luxuriam, tum infame, per virorum crudelitatem fuit, ita vt ab omnibus populis barbari dicerentur, cum genitrix illorum Græcia philosophorum Gymnasium appellaretur. *Lacedæmoniorum mores corrupti.*

At Lycurgus philosophus ob doctrinam sapientissimus, idem rex ob guber-

nandi scientiam iustissimus, laudem illam partim doctrinæ sinceritate, partim vitæ sanctitate adeptus, leges ei regno dedit, quibus tum vitia extirpauit omnia, tum virtutes inseruit vniuersas; Vt haud sciam, fueritne felicior rex, qui populum habuit tam obedientem, an regnum, cui rex æqui seruantissimus obtigit.

Inter alias de fœminis legem hanc celeberrimam tulit: Nullus pater dotem filiæ neque moriens relinquito, neque dum viuit, dato: Nimirum Non diuitijs sed probitate, nō pulcritudine, sed virtute connubia conciliari volebat. Itaque vt multas iam innuptas propter paupertatem videmus; sic tum innuptæ propter infamiam & vitia manebant.

Felicitatis priscæ prædicatio.

O seculum exoptabile, quo Fœminæ non diuitijs parentum labore partis, sed vintutibus propria comparatis industria confidebant! Fuit illud seculum, vt idem denuo repetam, vere aureum, quando Nec filiæ, ne à patre viuo exhæredaretur, metuendum: nec patri morienti quod indotatam relinqueret, dolendum erat.

O detestabilem, qui primus aurum in tuas, ô Roma, domos intulit! o detestabilem qui primus in ærario pecunias accumulauit! Quid Romam tam opulentam diuitijs, tam pauperem virtutibus reddidit?

dit ?Quid fecit vt rusticorum filiæ facile nubant, senatorum innuptæ maneant? Quid fecit, vt diuitis iam filia vel inuita ambiatur, pauperis filiam ne rogati quidem ducant? Quid fecit, vt prius aliqua cum D. sestertijs, quam alia cum myriade virtutum nubat? Non vtique carnem hic dicemus à carne victam; sed à malis vanitatem esse superatam. Auarus enim coniugem hodie diuitem & deformem, pauperi bellæ anteponit.

O infelices fœminas quæ pariunt, infeliciores filias quæ nascuntur! quibus ad connubia nihil maiorum noblitas, nihil parentum gratia, nihil operum solertia, nihil personæ venustas, nihil denique vitæ integritas prodest! in quo Viri boni filia nihil exploratius habet, quam nisi probe nummata sit, nunquam se maritum inuenturam. At enim olim non ita viuebatur. Priscis enim temporibus in coniugijs cótrahendis prima de personis, vltima de facultatibus erat quæstio: At hoc seculo infelici, prima de diuitijs, vltima de personis quæstio est. Illa itidem ætate aurea primus de virtute personæ sermo erat; postea vero peractis iam nuptijs, quasi ioco de opibus quærebatur.

Auro conciliatur amor

Camillus cum de Gallis triumphasset, vnicum habebat filium; at talem, vt tum ob ingenuam totius corporis

pulchri-

pulcritudinem, tum ob patris gloriam multi illum reges adoptare, multi illum Senatores generum eligere cuperent. Is ergo cum xxx. iam annorum & pater sexagenario maior esset, tum in patria à parentibus, tum à Regibus exteris, vt vxorem duceret, plurimum sollicitabatur. Ipse vero & amicorum monita & exterorum sollicitationes constanter reijciebat. Interrogatus ergo Camillus, cur filio coniugem non eligeret, vnde & illi in iuuentute vita tranquilla, & ipsi in senio quies speranda esset. Ego, inquit, vxorem filio meo neque do, neque daturus sum; quia Filias alij mihi diuites, alij nobiles, alij iuuenculas, alij pulcras obtulerunt; At qui filiam virtute præstantem se daturum diceret. nullus fuit. Sane Camillus, sicut triumphum rebus fortissime gestis meritus est, ita memoriam verbis, quæ protulit sempiternam meretur.

Vitare peccata est vitare occasiones peccādi. Hæc ideo, mea Faustina, dixi, quoniam filiam in theatra adducis, illam in Capitolium comitaris, inter gladiatores versari, & pantomimis spectandis inter esse permittis; & quod indignissimum, ipsa ætate sese teneram, tu non valde prouectam te minime cogitantes, per vicos vrbis ripasque fluminis discursitatis. Equidem id non vitupero, quod filiam tuam improbam esse censeam; sed quod

ansam

ansam illi, vt minime proba sit, abs te dari video. Crede mihi Faustina, Ad titillationem carnis quod attinet, neque iuuenibus nimis fidendum, neque de senibus bene sperandum: sed Tutissimum in vtrisque, vt peccandi occasiones cuncti fugiant. Ideo scilicet virgines Vestales intra parietes inclusæ continentur, vt occasiones, quæ in plateis offeruntur, vitent. Non vt solidiores secessum amant; sed vt prudentiores congressum fugiunt.

Non dicat iuuenis, se iuuenem & virtutis amantem esse: non dicat senex, se senem & lassum esse: quoniam Stipulas aridas in pruris conflagrare, palum viridem interflammas fumigare necesse est: hoc est, Sit licet adamante aliquis durior, dum inter viros versatur; ad mulierum ignem vbi accesserit, ceræ instar remollescet. Negare non possumus, licet igni ligna subducantur, carbones extinguantur, saxa tamen semper ardere. Ad eundem modum caro hæc corrupta, etiamsi affligatur morbis, multis exsiccetur laboribus, longis denique annis consumatur; semper tamen concupiscentiæ ignis sopitus in ossibus viuit.

Quid virtutem iactare, & naturam negare prodest? Quis equus adeo clumbis & mutilus, qui visis equabus non semel atque iterum adhinniat? Quis senex adeo

castus,

effœtus, quis iuuenis adeo castus qui visis puellis, non semel atque iterum suspiret? In rebus voluntarijs virtuti præstare aliquem posse non nego. In naturalibus vero suam quisque imbecillitatem fateatur oportet. Igni si ligna subtrahas, ardere desinet. Aduentante æstate, hyemis desinet asperitas. Vbi in mari malacia & tranquillitas extiterit, fluctus intumescere desinent. Vbi sol occiderit, terras nõ amplius collustrabit. Hæc eo pertinent, vt Tum demum carnem ab exhibenda nobis molestia cessaturam appareat, cum in tumulo compositam videbimus. De carne nascimur, in carne viuimus, in carne morimur. Vnde citius vitam bonam, quam carnem malam, finem habituram efficitur. Sæpe cibi optimi in fœtidis corrumpuntur clibanis; & vina optima ingratum de impuris contrahunt saporem dolijs; hoc est, quantumvis puræ & heroicæ sint vitæ nostræ actiones, semper tamen imbecillæ pedorem carnis resipiunt. Hæc eo dico, Faustina, quia si carnis exundationem agger argilla constructus coercere non potuit; quomodo illi vacerra molli texta vimine resistet? Iugum quod vacca non portauit, multò minus vitula portabit. Si tu, quæ mater es, carnem in officio non contines, nec ista, cum filia tua sit, idem præstabit.

Si filias recte educare volunt matronæ Romanę, has dilig.ter obſeruent regulas: Si filias vagari vident, crura illis frangant; ſi venaturam oculis facere, oculos eruant; ſi auribus prurire, illas obſtruant, ſi quid dare volunt vel accipere, manus amputent, ſi garrire audent, os conſuant, ſi petulanter agere, viuas ſepeliant. Filiæ quippe improbæ pro dote mors, pro vtenſilibus vermes, pro domo tumulus debetur. Itaque meo Fauſtina vtere conſilio, & Si Filia tua lætari cupis, occaſiones illi, quibus corrumpi poteſt, adime Ad fulciendam domum multis opus eſt tibicinibus: cui ſi vnam ſubducas columnam, tota corruit: hoc eſt, Adeo ſunt imbecilles fœminæ, vt à mille cuſtodibus vix poſſint cuſtodiri, at vnica minutula occaſione corrumpantur Quam multæ fuerunt improbæ, non quidem quod eſſe eiuſmodi vellent, ſed quoniam ipſæ occaſionem aperuerunt, vt aliter facere non poſſent! In Mea poteſtate eſt prœlium inire, at in mea poteſtate non eſt potiri victoria. In mea poteſtate eſt ingredi mare, at in mea poteſtate non eſt euadere periculum. In poteſtate mulieris eſt occaſioni ſe offerre, at poſtquam illi ſeſe obtulit, in eius poteſtate non eſt culpam euitare.

Filia quomodo habenda.

At enim Fauſtina neminem dices filiam tuam alloqui, quin audias, aut videre, quin videas, neque illam ſe

abſcon-

abſcondere, quin abs te inueniatur, aut pactiones cum vllo facere poſſe, quin animaduertas Verum enimuero maleuolentia ſuffuſos contumelijs inter ſe certare, amore vero mutuo flagrantes mentibus inter ſe colloqui noſti. Amor nouus, qui in ætatis vere ex recenti pullulat ſanguine, venenum eſt, quod ſubito per venas manat, aconitum quod viſcera confeſtim penetrat; ſpaſmus quo membra ſubito torpeſcunt, angina quæ cor ſtatim ſtrangulat, bonæ denique mentis peſtis eſt & interitus Quid dicam, neſcio, etiamſi quod dicere volo ſentiam Nemo enim amorem in lingua habet, quin dolorem intus in pectore grauiſſimum percipiat. Ouidius libro de arte amandi dicit: Eſt amor, neſcio quid; venit, neſcio vnde; immittitur, neſcio à quo; naſcitur, neſcio quomodo; capitur, neſcio quibus; ſentitur, neſcio quando; interimit, neſcio quãobrem. Denique amor virulentus carne foris illæſa, ſanguinem è viſceribus intimum exhaurit. Quid ſibi his verbis Ouidius velit, non intelligo: Veruntamen cum verba illa proferret, mentis eum non magis, atque ego nunc ſum, compotem fuiſſe ſcio. Qui inter ſe amant, Fauſtina, cordibus velut ſpeculæ fumant, in ſomnc ſermocinantur, ſignis colloquuntur Muta enim foris verba, exigui intus amoris

Amoris natura.

indicium

indicium, amoris interni magnitudo silentium foris imperat. Inflammata intus amore præcordia, mutam foris linguam reddunt. Qui vitam in amoribus agit, os habeat obseratum oportet.

Mutorum occultus amor.

Ac ne fabellam tibi narrari putes, historijs id vetustissimis planum faciam. In monimentis priscis anno ab V.C. CCLXX. Hetruscum iuuenem Romanum mutum, itemque Veronam, virginem Latinarum pulcerrimam, mutam fuisse reperimus: qui cum in ludis in monte Cælio se mutuo vidissent, amore inter se non ficto exarserunt, cum mentes illorum tam ad amorem liberæ, quam linguæ ad sermonem vinctæ essent: quæ res vt tum visu mira, sic narratu nunc incredibilis est. Nã puella Salona Romam, iuuenis Roma Salonam subinde triginta annorum spacio vltro citroque commeabãt, vt nec animaduerteret quisquam, nec vnquam ipsi colloquerentur, donec mortuis Latinæ marito, & Hetrusci coniugere, patefacta, ambo matrimonium contraxerunt. Ex his mutis filius natus est, autor felicissimæ gentis Scipionum nostrorum, qui longe armis, quam maiores linguis, expeditiores fuere. Considera ergo rem singularem, quam parum ad reprimendos mutorum illorum amores linguæ vincula, nisi ipsa eximererentur corda, profuerit,

Quid de Masinissa Numidarum regulo & Sophonisba dicam, fœmina Carthaginensi nobili? qui cum in limine inter se obuiam facti essent, & ille cupiditatem suam prodidisset, eamque hæc intellexisset, fracto formidinis remigio, sublatis verecundię anchoris, confestim cordium vela demiserunt, nauibusque inter se corporum concurrerunt. Vnde & primum oculorum intuitũ, & notitiã vtriusque, & animorum nexum, & corporum complexum, & dignitatis iacturam, & famæ labem, vno die, vna hora, vno momento, iñ ipso liminis transitu peracta esse manifestum est.

Paridis & Helenæ amor.

Quid amplius in hanc sententiam vis afferri? An nescis Helenam Gręcam, Paridem Troianum, natione tam dissimiles, terris tam dissitos, ex vnico in fano quodam conspectu, voluntatibus ita conglutinatos fuisse, vt quamuis Paris ad capiendam ipsam parum videretur animosus & validus, ipsa tamen quo minus caperetur non valde reluctante, & victoriam illo vrgente, hac non morante, Paris patri interitus, Helena marito probri, vterque vero sibi mortis, regnis exitij, seculis omnibus sermonis, ex vnico tantum intuitu caussam præbuerint.

Ad Alexandrum M. Amazonibus bellum inferentem, regina & dux illarum,

forma

forma iuxta ac virtute præstans, adeundi cognoscendique illius auida, in ripa fluuij cuiusdam venit: vbi ad horæ spacium alter alterum summo cum silentio intuentes, in castra redierunt, ducum ferocia in amantum delitias commutata.

Pyrrhus constans Tarentinorum protector, & Epeirotarũ rex inclytus, bella in Italia gerens, Neapolim venit, vbi nec antea, nec postea plus vno die fuisse illum constat. Imperabat tũ ciuitati illi Gemellitia, generis nobilitate, formæque præstantia præcellens, cui miseræ & prægnationem & famam in Italia sinistram, & exilium, & post partum etiam mortem, qua fratris manu affecta fuit, dies ille attulit.

M. Antonium amatorem suum Cleopatra in Bithynia in nemore Sethim conuiuio excepit famoso: quæ licet ipsa non admodum bonæ famæ esset, gynæceum tamen habebat modestissimum. Verumenimuero cum multam in noctem producta esset comessatio, nemusq; densissimum foret; ea fuit puellarũ in quærendis latebris, & iuuentutis Romanæ in detegẽdis illis solertia, vt cũ sexaginta essent senatorũ filiæ, quinquaginta quinque intra spineta illa grauidæ fierẽt; quæ res & pessimi ad subditos exempli fuit, & infamiã auxit Cleopatræ, & autoritatẽ imminuit M. Antonij. Quod de paucis istis dico, idẽ

Antonij & Cleopatræ.

de alijs possem dicere. Nec viri omnes viri, nec fœminę omnes fœminę sunt: quod propter ea quæ dicturus sum, dico; quæ mordeant sane eas, quas tetigerint, & intelligantur ab ijs, quæ potuerint. Sunt naues quædam adeo leues, vt leuissima impellantur aura: sunt molendina quædam tam agilia, vt minima circumagantur aqua: Ita fœminæ quædam sunt adeo fragiles, vt vitri instar digituli talitro frangantur, & tentatę in tenuissimo cœno adhærescant.

Res tenerrima est pudicitia. Atenim filiam cum patruelibus tan tum colloqui, vel cum consobrinis versari permissu tuo Faustina respondebis. E go vero hac in parte & matrem decipi, filiam præsentissimo in periculo versa aio An te fugit à prunæ candentis ardo non solum lignum vel viride vel aridu minime tutum esse, verum petras duris mas consumi? An bestias nescis repenti fame stimulatas dentibus, quos edide fœtus laniare? An Deos legum auto omnibus rebus ignoras, præterquam moribus leges dedisse? Nullã enim ama tes legem ferunt. At iustum profecto vt cum fatuis, tanquam mente cap leges Romanæ parcant, amantibus eti tanquam sensu orbatis, nullas dij pœ inferant.

An tu oblita es, cum in Censura

ex patre filia', ex filio mater, & ex patruo neptis peperisset, condemnatos sententia mea parentes, vt bestijs obijcerentur, liberos, vt viui sepelirentur; infantes, vt in Campo Martio comburerentur. Quæ res adeo fuit horrenda auditu, vt nec oculis aspicere abominandos illos homines sustinuerim, & edicto amplius illorum mentionem fieri vetuerim. Quæ seueritas quemadmodum pauorem viris attulit; ita fœminis Romanis castigationis loco esse debet. Quod si patris igne & filia vstulata, & propinqui infumati, & ipsemet combustus est; putasne flammas libidinis tam acres sibi temperaturas, quo minus amitinam aut consobrinam, consanguinitatis verecundia reuinctæ, attingant? Si caro nimis contumax rationi pareret, filiæ tuæ cum consanguineis familiaritas tolerari posset. Verum cum in hoc negotio libidini ratio succumbat; filiam ne fratrum quidem fidei committendam censeo. Sane carie in lignis generata ligna absumi, & à tineis in vestimento natis ipsum vestimentum abrodi, experientia magistra discis: Ad eundem modum sæpe intra parietes aliquis eum nutrit, cuius scelere deinde & vita & dignitate spoliatur. *Incestus abominabilis.*

Quicquid hactenus, Faustina, dixi, cômonefaciendi gratia dixi: cui verba hæc

postrema consilij loco addo: Si & te Faustina curis, & filiam tuam periculis liberare cupis; vt semper aliquid agat prospice. Manibus enim exercitio laudabili occupatis, vacui sunt à vagabundis cogitationibus animi. Singula iuuentutis delicta singulas de vitæ nostræ arce pinnas deijciunt. At ocium iners quacunque intrat, hostis instar portas vitijs aperit vniuersis. Scire cupis Faustina, vnde ista nascatur hodie in puellis Romanis corruptela; quæ vix in lucem æditæ, de amoribus iam cogitant? Ego, si audire voles dicam. Patrum negligentia, matrumque indulgentia facit, vt laborem misellę honestum fugiant, & inhonesta amplectantur oblectamenta. Per ocium deses, & supervacaneas cogitationes oculi aberrare, mens perturbari, voluntas deprauari solet. Postremo dum se punctum rentur esse, ad quod solum amantes collineant, communis manent omnium vitiosorum scopus. Sed vt finiam, nihil est, quod in hoc ludo cogitationis pilam fortius repulset, quam manus operi admota.

Occupatos amor fre git.

M. Aurelij sollicitudo in elocandis filiabus.

MArcus Aurelius Imperator, vt ingenio acerrimus, & appetitu moderatissimus; ita & præteritorum obser-

obſeruantiſſimus,& in præſentibus prudentiſſimus, & de futuris circũſpectiſſimus erat. Itaq; imminere exitiũ Principibus perſpiciens, ſi vel de alienis tantũ ſoliciti, propriorũ curã abijcerent, vel proprijs tantũ intenti, alienorũ prorſus obliuiſcerentur. Sic animo ad omnia parato excubabat, vt neque grauiſſima illum Imperij negotia ab obſeruandis vel minimis domus ſuæ rebus auerterent, neque omnes domus ſuæ res impedimento eſſent, quo minus vnicũ Imperij negotium curaret. Quamobrẽ cum quatuor haberet M. Aurelius filias, Lucillã, Porſenam, Matrinã & Domitiã; matrẽ illæ potius pulcritudine eximia, quã patrem vitæ honeſtate prudentiaque referebant: quæ licet foris, à cõſpectu patris remotæ educarentur, ex memoria tamẽ illius nunquã excidebant; Sed quantum anni filiarum, tantum in animo patris curæ creſcebant: & ſimul atque ætatem puellæ nubilẽ attingebant, iam remedium pater inuenerat.

Erat autem non lex quidem, ſed conſuetudo laudabilis, vt qui munera gerebant Senatoria, non niſi data ab Imperatore licentia vxores ducerent, vtque Imperatoris filiæ arbitrio nuberent Senatus. Cum ergo filiarum vna & ætate & voluntate à nuptijs non aliena eſſet; M. Aurelius quod animo iam dudum deſtina-

uerat, perficiendi occasionem nactus, quoniam valetudine erat tenui, Faustinã rem cum Senatu communicare iussit. Illa vero summis contra viribus nitebatur, quippe de alio clam agens matrimonio, & hac vtebatur in speciem excusatione, & teneræ puellam ætatis esse, & patre deorum beneficio superstite, nunquam defuturam rationibus filiæ prospiciendi occasionem. Quo animaduerso, Imperator vxorem in cubiculũ, in quo æger decumbebat, accersitam sic allocutus est:

Candor decet Principes. Multa in hominibus priuatis ferimus, quorum ne minimum quidem in ijs, qui velut in specula constituti pro omnium excubant salute, toleramus: Nec vnquam promte paretur Principi, qui autoritate parum apud subditos valet Hæc eo dico, Faustina, quod ipsa aliud clam agens, aliud palam præ te fers, quod & fidem minuit tantæ Principis, & tanti autoritatem Imperatoris eleuat. Si vota mea pijssima parum apud te valent ad tuorum salutem liberorum; quid abs te boni ad salutem liberorum alienorum expectabitur? Rectumne tibi videtur ijs filiam, qui à matre illam petunt dari, & quos pater elegit, negari? Vt fœmina quidem veniam mereris; vt mater vero culpam auges. An istarum nuptiarum ducem fortunam, harum prudentiam esse nescis? Qui filias à

paren

parentibus petunt, oculos, mihi crede, magis in vtilitate propria, qiam animos in bono defigunt alieno.

Quondam te audiui dicentem, te quidem filias eniti, Deos vero illas maritare, qui pro dote incredibili illas ornarēt pulchritudine. An te fugit pulchritudinem fœminis alienorum cupiditatem, vicinorum suspiciones, potentiorum vim, inferiorum inuidiam, parentum infamiam, & vitæ periculum attrahere? Difficilis est eius rei, quam multi expetunt custodia. Pulchritudo certe, vt idem repetam, fœminarum nihil aliud est, quā vagabundorum illecebra, leuiumque irritamentum; Vnde à cupiditatibus alienis fama pendet propria. Equidem Homines leues in optanda coniuge formæ excellentiam vitæ integritiati anteponere non nego. Veruntamen Fœminæ, quæ propter formam solam ducitur, nihil aliud quam vitam in senectute insuauem, expectandum affirmo. Ita enim comparatum est, vt cui amorem pulchritudo eximium, eidem odium deformitas acerbissimum conciliet. *Pulcritudo periculosa.*

Quantas proh Iuppiter, suscipit molestias, cui pulcra nubit! Ferenda est ipsius superbia: pulcritudinis enim comes indiuiduus est stultitia. Toleranda profusio: Nam Stultitia in cerebro, & in facie pul-

Forma incommoda. critudo duo vermes sunt, qui & vitam arrodunt, & fortunas vorant Sustinenda iurgia: omnis enim fœmina pulcra sola domi imperare vult. Dissimulandæ delitiæ Omnis enim fœmina pulcra vitam in delilijs cupit agere. Patiendi fastus: Nulla enim fœmina pulcra priorem quenquã patitur. Patienda est arrogantia: Omnis enim fœmina pulcra cunctis anteponi vult In summa, Quisquis pulcram ducit, varijs se præparet infortunijs oportet.

Quætis quamobrem? Non tam arcte mehercule Carthago à Scipionibus obsessa fuit, quam domus pulcræ fœminæ ab hominibus leuibus. O virum infelicem! cuius dum quiescit animus, & dormit corpus, adsunt, qui domum circumambulant, qui vitæ insidiantut, qui per fenestras inspectant, qui parietes transcendunt, qui dicteria scribunt, qui citharas pulsant, qui ad fores excubant, qui per lenas solicitant, qui tegulas deijciunt, qui angulos obsident: quæ omnia in pulcritudinem quidem vxoris, tanquam scopum diriguntur; mariti vero infelicis redundant opprobrium. Cuius rei testis locupletissimus ego sum, cui cum tua nupsiisti pulcritudine, & fama, qualis vrbem peruasit, mea.

Multa quidem dico, sed plura, mihi crede, sentio. Nemo de dijs queratur, quod

fatis

fatis ita volentibus vxorem nactus ſit deformem. Argentum nitidiſſimum in pice elaboratur atra : arbor tenerrima cortice nutritur ſcabro; Deformis coniugis maritus de fama eſt ſecurus. Equidem vt liberam cuilibet optionem relinquo, ita Virum aio, qui pulcram ducit, & famam haſtæ & vitam periculo ſubijcere.

Apud maiores adoleſcentia armis exercebatur; Hodie iuuentus Romana puellis deſeruiendo tempus terit Simulatque pulcritudinis alicuius fama increbuit, certatim ab omnibus extemplo expetitur, dum & puellas demereri iuuenes ſatagunt, & ipſæ ſpectandas ſe præbere non recuſant. Nullam vnquam. Fauſtina, puellam vidi Romanam forma celebrem, quin probri aut particeps aut ſaltem ſuſpecta fuerit.

Non multa quidem legi, ſed hoc tamen animaduerti, quoties fœminarum forma excellentium, Græcarum, Latinarum, Spartanarum, Ægyptiarũ, Romanarum mentio fit, non ob pulcritudinem earum memoriam literarum monimentis eſſe conſecratam, ſed propter pericula ipſarum grauiſſima, & caſus, quos ob pulcritudinem ipſarum illo æuo alij perpeſſi ſunt; miſerabiles; cum & pulcritudine ſpectatores allexerint plurimos, & vbique terrarum in ſumma fuerint infamia.

Pulcrarum celebritas vnde.

Qua

Qua tempestate Carthagiensium ciuitas, vt opibus potentissima, ita armis infelicissima, philosophorum sapientum consilijs regebatur, & mercatorum impigrorum locupletabatur industria; non minus authoritate apud Pœnos Arminius philosophus, quam apud Græcos Homerus, inter Romanos Cicero, valebat. Ab illo autem tempore, quo lucis vsura ipsum frui dij voluerunt, vsque ad eum diem, quo vitam cum morte commutauit, anni intercesserunt CXXII. de quibus XXC, annos viri illus moderatissimi arbitrio gubernata fuit ætas illa fortunata.

Vxorem ducere cur recusarit.

Cum autem perinde à mulieribus abhorreret, ac librorum esset studiosissimus; Senatus eum & negotiorum publicorum cura frangi, & oblectamentis naturæ conuenientibus destitui videns, vt vxorem duceret, instanter rogauit, vt scilicet viri tam insigniter sapientis memoria ad posteros propagaretur. Verum cum Senatus flagitationibus constantissime refragaretur, Nolo, inquit, vxorem ducere: Si enim deformem duxero, odium; si diuitem, seruitus; si pauperem, impensæ; si pulcram, custodiendæ illius labor me manet: quarum pestium quælibet ad perimendos mille viros satis est. Hac sapiens ille excusatione vsus est; qui tamen nimia in

in studijs diligentia, oculorum in senecta aice hebetata, dulcique librorum sodalitio erepto, molestam coactus est amplecti mulieris societatem, quæ filiam peperit, à qua orti sunt Amilcares Cathaginienses, Scipionum Romanorum æmuli, non minus in defendenda Carthagine strenui, quam nostri in augenda Roma fortunati.

Dices forte Faustina, in filias tuas non cadere eiusmodi suspicionem, quas & virtus sua pericnlo liberatura & vitæ honestas sit securas redditura. Ego vero arcanum tibi quiddam patefaciam. Nihil est quod pluribus oppugnetur artibus quam mulier tum casta custodia, tum fœmineo pudore cincta: at Tepide expetitur, & segniter quæritur, quod adeptu facile est Nihil exploratius quam cómodum aliorum proprij mali caussam esse, an nescis Faustina honestissimam quamq; à nostra potissimum tentari improbitate? Certe ipsarum pudor & continentia tela sunt ad expugnandam integritatem nostram Neque natalium splendorem, neque diuitias, neq; pulchritudinem incentiua fuisse legimus, quæ ad Lucretiam illam infelicem quenquam inuitarent; sed potius serenitate vultus, morum grauitate, vitæ sanctimonia, seuera familiæ disciplina, exercitiorum honestate, existima-

Quis castam multis quæ places esse putet.

matione inter ciues & fama inter exteros illustri stimulatum Tarquinium illum stultum, vim illi intulisse. Vnde hoc oriri credis? Ego tibi explanabo. Ea est improborum prauitas, vt bono malè vtamur bonorum; idque non vitio virginum Romanarum: Nam veneranda vitæ ipsarum sanctitas ream apud deos peraget sceleratam nostram prauitatem.

Filiarum matrimonia parentibus cordi esse decet.

Per ætatem nondum idoneam coniugio filiam esse Faustina, ais. An boni patris esse nescis, inde à pueris filios erudire, & filiarum rationibus ab incunabulis prospicere? Etenim si patres iuxta ac matres suo fungerentur officio, simulatque in lucem edita foret filia, arcanum in corde nodum nectere illos decebat, non antè soluendum, quàm maritum filiæ conciliassent. Dum enim patres auari dotare filias recusant, & matres ambitiosæ opulentiores expetunt nuptias, & alter hoc, altera illud caussantur; tempus elabitur, & interim filiæ senescunt; atque ita vt nubât, natu grandiusculæ; vt solæ habitent, nimis puellæ; vt seruiant, non ita assuefactæ sunt; Vnde vitam & ipsæ insuauem, & parens anxiam, & propinqui, ne fortè aliquam concipiant maculam verentes, solicitam agunt. Quot Virgines, clarissimorum Senatorum filias, non quod ob rei familiaris angustias dote carerent, aut

parum

parum virtute præstarent; sed ob solam negligentiam & procrastinationem, repentina morte parentibus orbatas, eò vidi redactas esse, vt nihil ipsis esset desertius, dum illi quidem extincti terra, hæ vero obliuione fuerunt sepultæ.

Mentiar, si me in legibus Rhodiorum, vbi de maritandis liberis agitur, hæc verba legisse negem: De maritandis decem filijs pater ne vnum quidem diem, at de collocanda in matrimonum vnica spectatæ virtutis filia, vel decennium laborato; vel si aquis oretenus immergi, guttas sudare sanguineas, humi reptare pectore, filios exhæredare, opes amittere, salutis denique discrimen adire ipsum necesse sit. Huius legis verba vt in filias mitissima, ita aduersus filios minime aspera sunt. Decem enim filios ipsa virorum conditio ad lustrandum terrarum orbem deuincit; at filiam vnicam ipsa honestatis lex ne vna quidem domo exire patitur. *Lex Rhodiorum de maritandis liberis.*

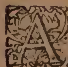
Quid dicam, quod cum omnia caduca, & ad ruinam prona sint, id peculiariter teneræ ætatis virginibus accidit; quibus omne tempus vsque ad nuptiarum diem tanquam superuacaueum & inutile perit? Homerus heroinas Græcas ait solitas numerare annos vitæ, non ab eo quo natæ essent, sed ab eo quo nupsissent, die. Itaq; inter rogata

rogata fœmina Græca, quot annos haberet, viginti respondebat, si tot anni post nuptias exierant, non XL. si tot anni postquam nata erat, elapsi essent; confirmans scilicet, ex quo domui regendæ & administrandæ præesse cœpisset, ex eo vitam se exorsam esse. Pepon postquam in cucumerario maturuit, aut decerpitur aut furto surripitur; Sic Virgo, quæ diu viuit innupta, aut raptus aut infamiæ periculum vix effugit. Finem faciam, vbi hoc addidero, quod sicut vineæ, simul atque vuæ maturescunt, mox custos & tuguriolam additur; sic virgo

Iam matura viro, iam plenis nubilis annis

marito & custode indiget; quem illi qui conciliat pater, & domum periculo liberat, & animum suum cura leuat, & & rem facit filiæ gratissimam.

Antonij DE GVEVARA EPISTOLA: De *Matrimonialium sacrorum ritibus.*

B omnibus, qui vnquam fuere, populis, & in omnibus mundi regnis semper & approbatum & receptum fuit coniugium, cum absque eo neque hominum frequentia mundus celebrari, neque gens humana propagari possit. Ac sane circa approbationem, commendationem & acceptationem coniugij nulla fuit vllius seculi cum altero discrepantia. In ceremonijs vero formaque contrahendi matrimonij magna fuit inter prisci æui homines diuersitas. Non minore enim illi in contrahendis coniugijs varietate, quam in liguriendis hodie edulijs lucrones, vtebantur.

Matrimonium omnium populorum & seculorum consensu probatum.

Plato diuinus in libris de Republica docebat ac suadebat, vt non tantum animantes ac possessiones, sed etiam mulieres essent communes. Duobus enim his verbis, hoc est meum, hoc est tuum, e medio sublatis, nullas fore in mundo con-

tentiones affirmabat. Plato ob ea quæ clare dixit plurima, diuinus autor dicitur, Sed humanus optimo iure dicendus est, qui præceptum tam profanum dedit. Quid enim absurdius dici, quid à ratione alienius cogitari potest, vestes quidem proprias, vxores vero communes esse? Bruta non diutius fetus suos agnoscunt, quam donec vberibus illos nutriant. Idem vel etiam peius aliquid inter homines euenturum esset si mulieres essent in ciuitate communes. Vtut enim matrem, ex qua natus esset aliquis, agnosceret, patrem certe, à quo procreatus esset, ignoraret.

Tarentum vrbs apud veteres clarissima, & non vulgaris Romanorum terror fuit. Eius incolæ in more habebant, vt iustam quærendorum liberorum gratia ducerent vxorem; sed præter eam duas voluptatis gratia pellices eligere licitum erat.

Spartianus Ælium Verum Imperatorem in re vxoria maxima libertate vel potius licentia fuisse vsum refert, eumque vxori, quæ & ætate & forma pollebat, de extraneis conquerenti voluptatibus dixisse narrat; Non est quod de me queraris vxor: Tua quippe vtor consuetudine, quoad ex me concipias: reliquo tempore per alias exercere cupiditates suas viris licet. Vxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis; Alioqui sarcina est molestiæ tædijq;

dijque plena. Quod huic Imperatori Romano, idem Ptolemæo regi Ægyptiorum accidit, qui vt vberem reginæ coniugi querimoniarum materiam præbebat; ita pellici abunde satisfaciebat.

Cum autem Græci omnes sapientes sint habiti, tum præter ceteros Athenienses sapientiæ laude excelluerunt. Erant enim Athenæ tum sapientum, qui rempublicam gubernabant, tum philosophorum, qui scientias profitebatur, domicilium. Illi ergo sapientes Atheniensium statuerunt, vt singulis ciuibus duas habere iustas vxores fas esset, graui constituta pœna, si quis concubinas haberet. Si enim viri vxores sectarentur alienas, male viuendi ansam vxoribus præberi dicebant: qua in lege ferenda illud, quemadmodum in politicis Plutarchus ait, spectarunt Græci, quod absque vxoris consuetudine viuere vir nec possit nec debeat, ideoque duas voluere duci, vt si morbo vel puerperio detineatur altera, domi esset, quæ lectum occuparet, mensamque curaret. Sed hoc etiam spectarunt Athenienses legem illam ferentes, vt si altera sterilis aut effœta esset, vrbi ciues altera pareret; quod si vsu veniret, eaquæ pariebat, pro domina, quæ non pariebat, ancillæ instar habebatur.

Athenæ omnium doctrinarum inventrices.

Ea lex cum ferretur, iam Socrates in matrimonio Xanthippen habebat, qui vt

legi pareret, alteram quoque ducere coactus fuit, nomine Myrto, Aristidis filiam; quæ cum subinde zelotypia quadam in contentionem ambæ venirent, ita vt molesta vicinis ipsarum essent iurgia: Socrates, Cum me, inquit, & oculis strabonem, & repandis cruribus, & capillis crispis, & statura pusillum, & recalua fronte, & pilosis manibus & barba cana, (& simis naribus) esse videatis; cur vos, quæ pulcræ estis, propter me, quem adeo deformem natura finxit, iurgia, contentionesque exercetis? Quæ verba à Socrate ioco dicta tantum effecere, vt feriæ desinerent rixæ.

Lacænæ pluribus nubunt.

Lacedæmonij qui in pacis bellique negotijs contrarij semper Atheniensibus fuere, pro lege habebant, non vt duas vir vxores duceret, sed vt duobus fœmina viris nuberet, hanc prætexentes caussam, vt altero in militiam profecto, domi alter maneret. Nulla enim ratione ferendum in ciuitate dicebant, vt fœmina sola domi viueret.

Plinius ad Quadratum, & D. Hieronymus ad Rusticum monachum scribés, autor est Atheniensibus legitimum fuisse, vt fratri soror nuberet; vt autem patruus neptem duceret non licuisse, quod dicerent, si fratri soror nuberet, inter æquales matrimonium contrahi; sin patruus nep-

ti commisceretur, perinde esse ac si patri filia nuberet. Militiadæ, viri inter Græcos clarissimi filius Cimon in matrimonio habuit sororem germanam suam Elpinicen; qui interrogatus, cur sororem duceret; Mea, inquit, soror & pulcra, & prudens, & diues, & genere mihi æqualis, & à communi patre meæ fidei concredita est. Cum ergo parentum preces pro mandatis esse filijs debeant; optimum factu putaui, si quam natura mihi pro sorore dederat, vltro vxorem ducerem.

AEgyptios Diodorus Siculus ait, antequam leges accepissent, singulos plures pro voluntate & facultatum modo duxisse, seruata vtrinque libertate, vt à viro vxor, vbi visum esset, discederet, & vir vxorem minus placentem repudiaret fieri enim non posse dicebant, vt multos simul annos vir & vxor citra crebras grauissimasque viuerent offensiones. Addit autem ibidem Diodorus Siculus peculiare quiddam, quod neque in libris vnquam alijs legi, neque de veteribus audiui, nullum scilicet apud AEgyptios discrimen fuisse liberorum, sed promiscue pro legitimis habitos, etiam qui è serua emta essent suscepti. Solum enim patrem existimabant generis autorem matrem & nutrimentum & locum infanti præbere: ideoque filios qui nascerentur, carnem *Polygamia Ægyptiorū*

ſolummodo matribus debere, honorem vero & dignitatem hæreditate paterna adipiſci.

Iulius Cæſar in commentarijs Britanniæ, quæ nunc Anglia dicitur, incolas in more habuiſſe refert, vt vna fœmina quinque viris nuberet, cuiuſmodi fœditas de nulla gente in hiſtorijs priſcis legitur. Si enim vni viro plures vxores eſſe turpe: annon vni fœminæ multos viros eſſe flagitioſum ac probroſum eſſet?

Fœminas nobiles & virtute præſtantes propter duas cauſſas nubere decet: primum, vt liberos ex benedictione diuina nanciſcantur, facultatum & nominis hæredes; deinde vt cum maritis conſociatæ honoratæque in ſua ſingulæ domo viuant. Alioquin iam nunc dico & affirmo, Fœminam vno viro non contentam, nec vniuerſis eiuſdem vici contentam fore.

Finis coniugij duplex. Plutarchus in apophthegmatis Cimbros ſolitos ait filias ex ſe genitas ducere, quam conſuetudinem Marius Conſul, poſtquam de illis in Germania victis triumphum Romæ egerat, ſuſtulit. Filius enim tali matrimonio natus eiuſdem patris & filius & nepos, eiuſdem matris & filius & frater; eiuſdem fratris amitinus, & nepos & frater erat: quæ conſuetudo feris potius ſyluestribus, quam hominibus ratione præditis congruit. Multæ enim aut pleræque beſtiarum,

ſtiatum, quos ſuperiore anno pro filijs habuerunt, hoc anno pro viris admittunt.

Strabo de ſitu orbis, & Seneca in Epiſtolis dicunt, Lydis & Armenijs morem fuiſſe, vt filias in portus & ad littora maris mitterent, vti dotes corporis iniuria à peregrinis contraherent, honeſta nimirum tam honeſto vinculo coniugia iunctura!

Romani vt in cęteris ſapientes & moderati fuerunt, ſic in matrimonijs iungendis pręcelluerunt. Habuerunt enim & legem antiquiſſimam & conſuetudinem vſitatiſſimam, vt ciuium quiſque vnicam duceret vxorem. Vnde quemadmodum inter Chriſtianos peccatum mortale eſt digamia; ſic apud Romanos eadem probrum erat & infamia.

Inter difertos ac graues Romanorum oratores fuit Metellus Numidicus, qui cum in Senatu ſententiam quodam die diceret, ita locutus fertur: Diu multumque cogitaui, P. C. quidnam conſilij vobis in negocio matrimoniorum darem. Nam Conſilij ſubiti & repentini non ſemper felix eſt exitus. Neque vt vxores ducatis ſuadeo; neque vt nullas ducatis, vobis autor ſum. Nam ſi ſine vxore poſſemus eſſe; omnes ea moleſtia careremus. Sed quid faciemus? Quirites? quoniam Tales natura nos fecit, vt & habere coniuges periculoſiſſimum, & viuere ſine ijs laboriſſimum ſit:

Ausim ego dicere, si meo locus esset consilio, non male consultum iri, vt voluptati, quippe momentaneæ, resistatur, neque vxor, vt onus perpetuum, capiatur. Hæc Metelli Numidici verba non admodum grata Patribus fuerunt, qui maluissent, quæ de incommodis rei vxoriæ dixit, silentio fuisse ab illo præterita, cum verum sit nullum omnium vitæ genus elegi posse, inquo suas fortuna vices non exerceat.

Varii variarum gentiū ritus.

Iam vero cum magna veteres in coniugijs iungendis diuersitate vsi sint, non minorem illos varietatem vanitatemque in ijsdem auspicandis vsurpasse obseruandum est. Bocarius Florentinus libro quem de nuptijs antiquorum scripsit, multos exponit diuersosque ritus, quibus in contrahendis prisci nuptijs vtebantur. quorum nonnullos non approbandi vel admittendi, sed condemnandi & deridendi gratia referam. Non Aliam enim ob caussam scriptores peccata ab alijs commissa literis mandarunt, quam vt tanto pulcrius veritas, quam alij amplexi sunt, elucescat.

Cimbri in more habebant, vt ipso nuptiarum die, postquam inter propinquos de matrimonio iam conuenerat, sponsus vngues sibi demeret, sponsæque præsegmina mitteret, & vicissim sponsa vnguium sibi demtorum præsegmina sponso mitte-

mitteret; quæ si vtrinque accepissent, mox pro iustis coniugibus habebantur, & vitam porro simul agebant coniugalem.

Teutonum ritu sponsus sponsæ, & sponsa sponsi caput radebat, quod simul atque mutuo vterque consensu fecissent, nuptias celebrabant.

Armenijs lex fuit, vt dextram sponsus aurem sponsæ, ipsa vero sponsi aurem sinistram rumperet, quo facto & ipsa illius se coniugem, & ille huius se maritum testabatur.

Elamitis solenne fuit vt sponsæ digitum annularem sponsus pungeret, & sanguinem inde manantem sugeret & ipsa iditem digitum sponsi annularem pungeret; & simul atque sanguinem digitis alter alterius libassent, vitam agebant coniugalem.

Numidæ pro more habuerūt, vt sponsus in terram expueret, idemque sponsa faceret, lutoque ex ambotum sputis temperato, mox sponsus spōsæ, & ipsa sponsi frontem collineret; ita contracti iam coniugij signum erat lutum alterutrinq; illitum.

Daci nuptias celebraturi certum in locum sponsum sponsamque deuehebant, quo cum conuenissent, sponsus nouum sponsæ, quod libuerat, itemque sponsa sponso nomen imponebat, quæ non i-

num impoſitio cum ab vtroque rata habebatur, ſignum erat contracti coniugij.

Apud Pannonas nuptiali die deum ſponſus familiarem ſponſæ ex argento factum, quos Lares vocabant, qui erant dij domeſtici, itemque ſponſo deum ſpō-ſa argenteum mittebat, & poſtquam alterius deum alter acceperat, iam coniuges erant.

Thraces in contrahendo matrimonio more vtebantur plane barbaro Sponſa enim ferramento ſubtiliſſimo candente quendam fronti ſponſi characterem inurebat, & ſponſus viciſſim in fronte ſponſæ ferro candente characterem imprimebat; quibus cauterijs notati coniuges habebantur.

Sicyoniorum lex nuptialis erat, vt ſponſus ſpōſæ, & viciſſim ſponſa ſponſo calceum mitteret; quod ſi alter alterius accepiſſet calceum, ſignum erat contracti matrimonij.

Tarentini in more habebant, vt nupturi menſæ accumberent, & ſponſus ſponſæ, & ſponſa viciſſim ſponſi tantum manu ingeſta comederet. Quod ſi per incuriam alter eorum propria manu cibum in os ingereret, nec firmum nec ratum erat coniugium.

Scythis lex erat, vt quemadmodū noſtro æuo matrimoniū inituri manus dant &

acci-

accipiunt:ita pedibus sponsus sponsę pedes,genua genibus,manus manibus,cubitis cubitos,capite caput tangeret ; & tandem postquã inter se complexi erant, satis confirmatum habebatur matrimonium.

Persequitur amoris coniugalis vim & finem.

QVicunque in vita arduum quippiam consequi cupiunt, varias adipiscendi illius rationes inuestigant & excogitant.Multa enim solertia obtinentur,in quibus violentia frustra sit. Cum ergo religio Christiana matrimonium inter viros fœminasque sanguine cõiunctos non ferat,& ne de sexuum diuersitate dicam,quorum alter validus, alter imbecillis est,sępe eueniat,vt maritus &vxor non minus ingenio naturaque inter se diffideant,quam genere & sanguine differunt: Consilium necessarium iuxta ac salutare fœminis Principibus & illustribus,imo ceteris etiam plebeijs dederim, vt quoniam maritos & ipsas vnà esse,dormire,conuersari,negotiari,loqui, viuere denique & mori necesse est; in hoc curas cogitationesque omnes conferant , vt mores illorum ferre assuescant.Nã vt verum dicam vxoris est mariti ingenium in vniuersum sequi ; mariti vero vxoris ingenium in nonnullis tolerare. Ita modo

hac morositatem illius patienter ferente, modo illo huius importunitatem prudenter dissimulante, futurum est, vt tam concinnum & concordem seruent vitæ concentum & consensum, vt ipsorum vita & prosperitate in republica gaudeant vniuersi. Coniugum enim tumultuosorum, inquietorum & rixosorum mortem tantum abest vt vicini defleant, vt ea nunciata, euangelia mutuo petant.

Imperium domesticũ marito debetur.

Quantumuis sit maritus in sumtu tenax, gestu inciuilis, ingenio durus, genere obscurus, sermone præceps, in aduersis timidus, in prosperis incautus; tamē cum maritus sit, quo minus domi suæ solus imperet, prohibere non possumus. Quamobrem salutari iam consilio sunt instruendæ vxores, quo commodius graue & diuturnum onus sustinere possint. Nullum enim inuenias hodie virum tanta morum nobilitate & amabilitate conspicuum, vt nullum vxor in ipso næuum reperiat.

Primum opera danda vxoribus, vt serio maritos ament, atque ita se gerant, ne simulate ab illis amentur. Teste enim experientia, rarissime matrimonij vinculum vel ob paupertatem infirmum, vel ob diuitias ratum perpetuumque est. Sed male coniugatos hebdomadis spacio distrahit odium; alios amor ad tumulum

vsque

vsque conglutinat Carnibus siccis & insipidis vt vescare, embammate opus est: vt onera coniugij, quæ & multa, & molesta, & diuturna sunt, tolerabilia reddantur, solus amor præstare potest. Vt enim Plato diuinus dicebat, Non decet quicquam altero laboriosius dici ratione contentionis adhibitæ, sed ratione amoris, quo id conficimus vel feruidi vel tepidi. Quantumuis enim asperum & difficile sit negotium aliquod graue, si amore duce inchoetur, & progressum facilem, & exitum felicem habet. Iucundissimus enim est labor, in quo amor conciliatura in exercet.

Agnosco sane & sponte fateor, consilium esse insuaue, quo vxores instruo, vt nimirum vxor virtute præstans maritum vitijs deditum, honesta dissolutum, prudens rudem, sapiens stolidum amet. Quotidiana enim experientia docet nonnullos viros tam abiecto ingenio, & nonnullas fœminas tam laudatæ esse conuersationis, vt optimo iure ipsas imperare potius viris, quam illorum imperium ferre deceat. Sed hoc licet in casibus quibusdam certis verum esse demus; in vniuersum tamen vxores ad amandos maritos deuinctas esse aio atque affirmo; quippe quibus spontaneæ non coactæ nupserunt. In huiusmodi enim calamitate, Si nimirum

Maritum [illegible] in vxor p[illegible] gai.

rum vxori coniugium parum ex sententia cedat, non tam de marito, à quo petita est, quam de seipsa, quæ petitioni locum dedit, conquerendi caussam habet. Infortunia quippe, quæ nostra nobis eueniunt incuria, si iure deploranda, non minus iure dissimulanda sunt.

Quantumuis truculento & implacabili vir sit ingenio, fieri non potest, quin vxorem, si ab illa ametur, amet: Qui si forte ingenij prauitate, vt ipsum amet, inducere in animum nequeat; at caussam saltem, ipsam odio persequendi, non habebit; quod quidem haud parui, sed magni potius æstimandum est. Multas enim inuenias tum ex plebeijs, tum ex nobilibus fœminas, quæ æquo animo delicijs, in quibus habendæ, & amore quo prosequendæ maritis erant, carerent, dummodo verbis illi contumeliosis abstinerent & manus interdum violentas continerent.

Amoris coniugalis exempla.

Plurima fœminarum nobilium exempla, notatu dignissima historiæ suppeditant, Græcarum iuxta ac Romanarum, quæ inito semel matrimonio, tantam viris fidem constantiamque præstiterunt, vt non solum laborum comites fuerint, sed ex præsentissimis etiam periculis illos liberauerint.

Plutarchus in libro de fœminis illustribus

bus refert, cum Lacedæmonij Minyas, illustris sanguinis viros, hostes suos acerrimos, capite damnassent, coniuges eorum publicam custodiam, vbi inclusi capitali seruabantur supplicio, intrare decreuisse, tandemque impetrasse à custodibus aditum, velut allocuturas perituros viros, cum & lacrymas effudissent plurimas, & dona custodibus non pauciora obtulissent; Ingressas autem carcerem mulieres cum maritis singulas suis, non modo vestimenta, verum etiam libertatem permutasse, vt illi quidem vestitu velati muliebri abirent, ipsæ vero vestes indutæ viriles in carcere manerent. Cum autem innoxiæ ducerentur ad supplicium mulieres ab ijs, qui viros se damnatos rebantur ducere, non solum ignouisse illis Spartanos, sed præmia quoque & honores decreuisse, non aliam ob caussam, quam vt exemplum relinqueretur laudabile probisque imitandum coniugibus.

Vetustissima & nobilissima Panthea, renunciata mariti in prœlio occisi morte, ipsamet quæsitum eum abijt, cum nondum exspirasse sperans; quem cum inuenisset mortuum; illius sanguine corpus faciemque suam lauit, & acinace pectus feriens, virumque amplexa animam exhalauit, atque ita eidem ambo tumulo fuerunt illati.

Diodo-

Diodorus Siculus autor est, Indorum fœminas cum more patrio plures singulis nuptæ essent, mortuo marito, in certamen iudiciumque venire solitas, quam plurimum ille dilxisset, & victricem (gaudio exultantem) vna cum viro in rogum impositam fuisse Ita nimirum tunc mulieres illæ de morte vt de vita hodie viri, ce tabant. Hæc de Connubialium sacrorum ritibus, quorum conclusio est, Felicia esse inter pares coniugia.

FINIS.

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM QVAE IN HOC opere continentur.

A.

Abraham & Ezechiel cur proni, & cur Heli & Iudæi, ad Christum capiendum egressi supini in terram prociderint. pag 216
Acrior est cum vitijs quã cum hoste contentio. 546
Acris obiurgatio 579
Adolescentes inconsulti & temerarij 277
Ædes contagiosæ 161
Ægyptiorũ ritus. 709. superstitiones 342
Ætas alia, alios mores postulat 119. 419. 589.
Ætas matrimonialis quæ. 276
Ætas peccata aggrauat. 553
Ætatis male actæ tristis recordatiõ. 496
Æui nostri peruersitas 325
Alphonsus primus Rex Hispaniæ. 273. & eius gesta & pietas. ibid.
Amalechita suis verbis se iugulat. 538
Amandum sed quid vidẽdum. 408. amantis propria. 194.
Amanti seria negotia nõ cõmendanda. 144
Amici fures temporum. 163.
Amici officium. 148. 194 256.
Amicus optimum vitæ condimentum. 148 amicus bonus thesaurus inæstimabilis. 613. amici quales esse debeãt. 624 amici solatium quod sit. 305. amicus qualis quærendus & verus quis sit. 399. 473. 477 amicus pluris est quam cognatus. 355. amicis quæ precanda. 346. amici iactura magna. 329
Amicus quibus & quot modis iuuetur. 315
Amicitiæ commoda. 114. amicitia vera & perfecta quæ. 114. amicitiæ indicia, & qualis esse debeat. 632. 328
Amicitiæ, & virtutis est, beneficia sibi mutuo conferre. 599
Amor mũdi mors. 410. amor patriæ magnus. 334 amor paratur obsequio. 363. amor auro conciliatur. 693 amor quæ requirat & quid sit. 404. amor inter æquales optimus. 236. amor seni lis, turpis. 235. 493. 495 amoris veri vis. 153. 397 402 408 amoris vincula tenacia. 234 amoris fœdus. 662. amoris indicia & qualitates. 402. natura 688 amoris illiciti incommoda 420. amoris remedium 238. tã amor quam

 odium

odium in cordis penetralibus custodienda. 394. amoris Paridis & Helenæ amantium & aliorum exēpla 690
amoris coniugalis exempla 718 amoris coniugalis vis, & finis. 715. amorem quæ soluant 360
Amari marito satius, quam metui 297
Amant multi, sed non ducūt 399
Androdus Dacus seruus introductus ad pugnam bestiarum 144
Animus generosus & verecundus quis 470
Animum magnum quæ committentur 324
Animus moderatus & sedatus summum viri decus 580
Animus anguste habitans facile erumpit 369
Annus climactericus 205
Anni Lunares qui sunt 59
Aristonicus eloquentiam suā factis dehonestauit & infamiam sibi maximam conciliauit 583
Arrogantia Iul. Cæsarem perdidit 120
Ars amatoria reliquis difficilior 236
Astutia mulieris omnia vincit 300
Athenæ omnium doctrinarū inuentrix 707
Auarus quis dicatur 185.253
Auarorum conditiones 625
Auarorum lucrum certissimū 630
Auaritiæ detestatio 611
Auaritia quę mala adferat 520
Auaritiæ Idolorū quomodo sit seruitus 521
Auaritiæ reprehensio & proprietatum explicatio, & Auaritiæ exempla 518
Auaris grauior iactura mercium quam animarum 621
Aula quibus apta 95
Aula ciuiles facit 345
Aulicæ elegantiæ caput 465
Aulicæ vitæ miseria 226
Aulici morbi 102
Aulæ vana omnium 246
Aulæ variatio 166
Aula plus perditur quam consumitur 14
Aures a calumnia auertendæ. 537

B.

Babylonicæ turris ædificatores lingua ab usi 536
Belli tempore scribere periculosum 256
Bella Christianorum periculosa 105
Bellorum genera quinque, eorum explicatio, & quis primus belli auctor 444
Bellum periculosissimū quod sit 447

Beneficia

Beneficia Dei gratuita 167
Bilis a scriptione absit 213
Blanditur sibi quisque 443
Blasphemia Regis Sennacherib 534
Boni non omnes ob bonum. p. 190
Bonorum fortunæ facilis iactura 230
Bonos persequentium, pœna acerbissima 133
Bona coniugij 298
Breuitatis in scribendo laus. 66.

C.

Cain peccatum lingua commissum 531
Calamitates quomodo ferendæ 229
Calix iræ quid sit 223
Calicem iræ qui ad fæcem exhauriunt 224
Calix duplex 221
Calix Christi quid sit 221
Calix Christi transit ad Ecclesiam 221
Calumniatur & qui aures præbet 163
Calumniæ quorumdam 163
Campanarum sonus quid significet 349
Candor decet principes 696
Canicularum incōmoda 429
Castitatis cohortatio 670
Censorum munus 174
Christi iugum suaue 152
Christus in iugo perferendo socium nobis addat 154
Christus omnia, quæ nos, peccato excepto expertus 114
Christus pro crucifixoribus orat 532
Christianus quis & vnde dignoscatur 14
Cito quod fit cito perit 279
Ciborum vis deterior, quam olim 54
Comitas amorem parit 179
Commodum nullum sine incommodo 286
Confabulatio cibo suauior. p 249
Concionatorum munus 472
Coniugij duplex finis 710
Coniugiis iungendis veterum ritus 712
Coniugium qui auersentur, 401
Coniugij fidem violare quam periculosum maritis 412
Consalui Fernandes cordubensis laus & res gestę 116
Conscientia honori præferenda 321
Cōsiderandum non tam quid quam quomodo dicatur. 411
Consilium & auxilium inter se diuersa 228
Consilium à quo petendum 266. 494
Consilia secreto habenda 108

ad Consilium qui adhibendi pag. 108
Consilium è re nata p. 109
Consilium mature dandum. pag. 265
Consilia euentu æstimātur. 43
Consuetudo expelli non potest pag. 390
Consentio virum grauem non decet 31
Contritionis & pœnitētiæ vis, eiusque exempla 338
Contumeliæ quisque impatiens 181
Contumeliæ obliuio tutior quam vltio. 6
Conuersari cum quibus molestum 329
Conuiciari quorum sit 181
Cornelia gens apud Romanos fœlicissima 676
Cratetis auarorum collatio. pag. 624
Crudelitas Deo hominibusq; inuisa 6
Culpam priuatam publica res sæpe luit 44

D.

DAuidis perfectio 540 eius præstantia 544. adulterium 546 Homicidiū. ibid.
Delictis atrocibus atroces pœnæ 176
Deo rectè fidit, qui mundo nō fidit 339
Deus nostri curam gerit 140
Deus cur votis statim non annuat 131
Deus non facta, sed fontem spectat 257
Deus omnia iuste facit 130
Dei ad ignoscendum facilitas 553
Deus solus verus paranymphus 401
Deus rogandus, & cur 2 7
Deo seruire, facilius, quam mundo 248
Deus idem omnibus 476
Deus pro omnibus nil nisi gratum poscit animum [2
Deus cur bonos affligi permittat 514
Deus hominum fastum tentationibus retundit 13.
Deus, deserentes se, deserit 347. 547
Deus quibus peccatis grauissime offendatur. 459
Deus quos amat castigat 347
Dei beneficia grata manu accipienda 1
Dies quales olim fuerint, à nostris diuersi 60
Dies critici 204
Dissensiones & odia Magistratuum, extinguenda 170
Diues Epulo in quo potissimū peccarit 548
Doctrina & Nobilitas coniungenda 344
Dolor non eijciendus, sed moderandus 351

Domesticus talis qualis Dominus 165

E.

EDucationem malam quæ sequantur 389
Educatio filiorum bona, patriæ salus 679
Edulia Imperatricis 250
Eleemosyna quæ sit Deo acceptior 170
Emeritis referenda gratia 169
Epistolæ ad amicum effectus. pag. 136
Epistolam scribere quid inducat 125
Epistolam accipiens ad respondendum obligatur 124
Epistola negligenter scripta odiosa 123
Epitaphiorum formulæ 376
Equitem quæ deceant & militis boni officia 322
Error iuuenum est, prudentia senum 502
Exilij fructus 336
Existimationis iactura maior, quam diuitiarum 614
Expeditiones aulicæ quales 101
Expeditionem cogitans quo opus habeat 116
Exulantis consolatio 334

F

FActis, non ex verbis, homo iudicandus 135
Febricitantis consolatio 227
Familiaritas nimia noxia 1-1
Fama potius quam alia honestum coniugum causa est. 400
Ferri vsus necessarius 23
Ferientia animum grauiora sunt quam quæ corpus 247
Fidendum, sed cui videndum pag. 305
Filia quomodo habenda 6 7
Filiarum matrimonia parentibus cordi esse decet 7 2
Fœlicitatis priscæ prædicatio. pag. 6 2
Fœmininum genus quæ deceant 288
Fœminis quæ fugienda 291
Formæ gratia flexa 285
Formæ speciosæ incommoda 69
Fortis non nisi à se ipso vincitur 40
Fortunæ euentus non temere diiudicandus 104
Fortuna non lacessenda 17
Fortuna magna, magna seruitus 606
Fortunæ varietas 648
Fortuna belli variabilis 118
Fronti nulla fides 116
Fures olim qui habebantur 326
Fuluiæ luctus ob mortem maritî historia 669

G.

GEnerosum est non accipere, sed dare. 169
Gentiles, & sua loca sacra quæ visita

visitarunt habuerunt 94
Gothorum de Hispanis victoria 27
Gothorum conuersio ad fidem Catholicam 272
Gratia pro dote sæpe spectatur 400
Gratitudo Deo grata 167
Graue est viris magnis, opis petendæ causa alienas fores pulsare 168
Grauitas tam in verbis quam in factis ostendenda 356
Gubernator qualis esse debeat 241
Gubernandi ars, vbi discatur. 133
ad Gubernationem qui apti, & qui inepti 172
Guenarrorum stirps & origo. 78
Homini nihil vtilius quam ipse sibi 353
Homines breues ad iracundiã faciles 85
Homines perpetuitatis auidi. 604
Honoratissimi olim qui fuerint 325
Honor honorantis 179
Honor mulieris facilius læditur quam viri 289
Honor domus à sola muliere dependet, & quis ille honor 290
Hostes pessimi, domestici. pa. 591
Humani nihil ab homine alienum 405
Humilitatis præstantia 564
Humilitas quid præstet 136
Humilitas, gemma in annulo virginitatis 313

H.

HÆroum filij noxæ 592
Hierosolyma Calicẽ Dei ad fæces vsque exhauriens quid sit 224
Hispania Roderico Rege cæso Mauris cessit 271
Hispaniæ reges quo tempore, & quam ob causam Catholici dici cœperunt 267
Hominum cæcitas 648
Homo miserijs subiectus 210
Homo calamitosus equus Seianus 160

I.

IAni festum Romani celebrarunt 673
Imperatores qui olim dicti 11
Imperium administrans quo habeat opus 191
Inane verborum solatium 208
Incestus abominabilis 693
Indigno supplicare nihil indignius 325
Indorum longæuitas 55. 56
Infantes cur sæpe parentibus & nonnunquam matribus similio

similiores nascantur 65.70
Infelix felicitas semper esse felicem 132
Ingenij notæ quæ sint. pag. 239
Ingenium parce victum alitur 27
Ingrato homine nihil detesta bilius 149
Iniuriarum obliuio Deo gratissima 14
Iniuriæ dissimulandæ 195
Inopinantibus mors obrepit. 482
Institutio nobilium puerorum & aliorum qualis esse debeat 183
Interrogare facilius quam respondere 203
Inuidia quibus optabilis 641
Inuidia, quibus occulta 50
Inuidorum qualitates 637
Inuidia execranda 638
Inuidiæ medicina 639
Inuidiæ vitandæ consilium. 640
Inuidia vetus malum 61
Inuidorum mores 64
Iræ dissertatio 454
Irascendum quando & quibus 458 458
Iræ effectus externi 197
Iræ Dei & iræ hominum differentia 224
Ira quid sit & eius proprietates 196
ab iracundia in quo differat, ibid.
Iræ remedium 149
Iratus caute tractandus 120
Ira ex animo eijcienda 262
Iudæi Christum linguis crucifixerunt 532
Iudicia Dei arcana 104
Iudex crudelis republ. noxius 174
Iudicis officium quæ requirat 344
Iudex qualis esse debeat 52
Iudicis boni officia, vt famæ obseruare debeat. p. 53. 431 438. 422
Iudices a iudicijs non immunes 49
Iudicia viris committenda, & quibus 434
Iudici cauenda acerbitas 436
Iugum Domini quorum ceruicibus aptum 157
Iugum Christi quid operetur. 154
Iugum diaboli multiplex. pag 152
Iurisconsulti officium 518
Iustitia Dei 141
Iustitiæ munus quibus dandũ. 175
Iustitiæ pictura 437
Iustitia non peruertenda. pag. 438
Iustitiæ comes misericordia. 439
Iuuentæ & senectutis comparatio 25

Iuuentus laudanda 213
Iuuenum & senum officia inter se mutua 588
Lacenæ pluribus nubunt 708
Lachrymarum vis 426
Lachrymæ amorum interpretes 427
Lachrymæ mulierum quales. pag. 427
Laudem qui mereantur 600
Laus iustitiæ maior quam fortitudinis 103
Lectio quid operetur, & quid auditio 150
Leges apud antiquos 478
Legis Christi & mundi differentia 192
Legum humanarum absurditas & impietas 156
Leonis collati beneficij recognitio 146
Leuis fœminæ difficilis custodia 244
Lex Carthusianensium 656
Lex Rhodiorum de maritandis liberis 703
Lex contra ociosos 388
Lex vetus in sapientum & doctorum delicta 580
Lex vetus transgressores damnat, nec tamen obseruatores saluat 151
Lex Mosaica & Christianorũ in quo differant 152
Lex Christi cui comparetur. pag. 154
Lex diuina malis aspera, bonis dulcis est 138
Liber quis censeatur 188
Libertate qualiter vtendum. pag. 190
Libertas vita charior 39
Libertas multis exitij causa 188
Liberalitatis exempla 330
Linguæ diuersi effectus p. 531, 543
Lingua muliebris pessimum flagellum 293. 302
Lingua meretricis quam noxia 361
Litteræ asseruandæ, non vulgandæ 263
Literarum scriptura qualis esse debeat 97
Litigantium conditiones. 127
Litigantium miseria 98
Luciferi peccatum quale 533
Luctus acerbissimi solatia 544
Luctus amorisque demonstratio 670
Luctus ex obitu filij acerbitatem exponit, & eius remedium explicat 587
Lugentis officium 354
Lycurgi tempora & eius descriptio 19
Lycurgus quomodo leges suas perpetuas confirmarit 21, eius mors & Leges. 22. & seq.

M.

MAgistratus officium. pag. 269.

Ma-

Magistratus & Iudices quales esse debeant 183
Magnatum officium 169
Magnatum in meretrices & adulatores liberalitas 368
Malorum noxa deploranda p. 115
Manus & pedes osculari pui-dam & seruile 468
Marci Aurelij sollicitudo in educandis filiabus 696
Matrimonialium sacrorum ritus 705
Mattimonia vltronea 417
Matrimonium cum paribus contrahendum p. 282
in Matrimonio fides reciproca esse debet 421
Matrimonium clandestinum fugiendum 285
Matrimonij molestiæ 123
Matrimonij querelæ 417
Matrimonium cita pœnitentia 123
Matrimonij malum perpetua miseria 282
Matronarum & virginum virtutes 307
Mariti, & vxoris diuersa officia 276 306
Matrisfamilias officium 278
Marito imperiũ domesticum debetur 716
Maritum etiam vitiosum vxor proba diliget 717
Mariti quæ vxoribus obijcere soleant 302
Maritis nimia erga vxores zelotypia cauenda 2[illegible]8
Mater qualis, talis filia [illegible]
Matronæ quæ fugiendæ 674
Martis alea dubia [illegible]
Mercatura non vituperanda 603
Meretricum descriptio 3[illegible]
Meritorum conscientia [illegible] ne peccandi affert fiduciam 175
Militis officium [illegible]
Militia Christiano licita [illegible]
Milites mundi feroces, Dei [illegible]tes [illegible]
Minores sæpe maioribus [illegible]ualere exemplis S. Scripturæ comprobatur 13
Miseria propria, comparatione alienæ fit leuior 141
Miser, cui non inuidetur 6[illegible]
Mœror deterrimum hominis malum 595
Morbi molestiæ 22[illegible]
Mores Lacedæmonum corrupti 65[illegible]
Moribus debet respondere titulus [illegible]00
Mors & vita in manibus linguæ 5[illegible]7
Mors naturæ inimica 2[illegible]
Mortis imperium, & quid sit mors 350
Mors bona, optabilis 6[illegible]3
Mortes repentinæ 65[illegible]
Mortui qui deflendi 660
Mulier qualis esse debeat 2[illegible]7
Mulier tacere, vir ferre di[illegible]
295

Mulieres solę rerum potiri volunt 498
Mulier in principio qualiter tractanda 297
Mulieres in absentia viri non visitandæ, eiusque periculi exemplum 332
Mulierum natura diuersa, & quam male cohibenda 299
Mulieribus secreta non committenda 259 261
Mulieres vt multa scire videantur multa loquuntur 260
Mulieres verecundæ, & domi assiduæ esse debent 289
Mulier suspitione carere debet 413
Mulier quæ pudica 289 eam quæ deceant 290
Mulier bona verbo, mala ne fuste quidem domatur 296
Mulier iracunda quid lucrifaciat 291
Mulieres impudicæ vrbis ruina 680
Muliere mala & impudica nihil peius 124 287
Mulier quæ maritum odit alium amabit 297
Mulieres zelotypia laborant 421
Mundo non fidendum 605
Mundus sibi seruientibus parce, Christus liberaliter mercedem soluat 155
Musica furori medetur 138
Mutationis deploratio 585
Mutorum occultus amor 689

N

Natura dolorem adfert 343
Negligentia scriptoris vnde aduentatur 129
Negotiationis Romanæ & Alexandrinæ diuersitas 628
Nemo celerius opprimitur quam qui non timet 650
Nemo sine vitio 280
Nobilitatis recentioris cum antiqua comparatio 616
Nobilis officium 260
Nobilis esse quid sit 70
Nobilitatem veram quæ deceant 105
Nobilitatis veræ insignia 107
Nobilitatem generis ornantia 81
Nouationes odiosæ & periculosæ 28 56 184
Noua nuncia 99
Nouissimorum meditatio vtilior quam ad loca sacra peregrinatio 89
Notæ ingenij quales sint 239
Numantiæ vrbis historia 34 eiusque situs & incolæ 35 eorum furor 38
Nuncium de re tristi conciui non ferendum 227

O

Obligatio amici 667
Obliuio iniuriarum remedium

mediuni 171
Obnoxisci proprium hominis 141
Obsequij oblationes 468
Odia dissimulanda 504
Odor hostis mortui gratissimus 139
Officium suum cuique faciendum 70. 71
Officia qualiter distribuenda. 184
Officium boni Imperatoris. 105
Officium virorum erga vxores 295
Olympia quis primus instituerit & in quem finem instituta 20
Omnia non omnibus contingunt 418
Opes alunt vitia 241
Opinionibus mundus regitur. 243
Orandi modus 349
Oratio iusti quantum valeat apud Deum 165
Os, vitæ & mortis ostium. p. 529
Otium puluinar Sathanæ. pagina 545

P.

PArtis vtendum 121
Paruitas non contemnenda 122
Parentum indulgentia natos corrumpit 383
Pati melius quam malum facere 132
Patientia, Deus placatur. pag. 665
Patiētia à Deo præmio digno remuneratur. 140
Patrisfamilias officium. 378. 385. 456
Pauperum lachrymæ vltrices acerrimæ 170
Peccator sibi quisque optimus 164
Peccator est qui iustum peccatorem se agnoscit, 218
Peccatum non peccatorem odens 461
Peccata occulta ad Dei, manifesta ad Regis tribunal pertinent 15
Peccatum maius quod sit. pag. 549
Peccatum grauissimum alios ad peccatum inducere. pa. 385
Peccanti conniuens in se erudelis est 392
Peccantes pœnam qui incurrant 357
Peccat tam qui iubet quam qui facit 117
Peccatis desistendum 552
Peccata vitare quid sit, pagin. 684
Peccata deflenda. pagin 428 432.

Pelagius Belli dux creatus Mauros vicit 272
Peregrina admiranda potius quam imitanda 190
Perseuerantia optima virtus, & eius declaratio 556 576
Piorum vita etiam calamitati bus subiecta 209
Pœna culpam sequitur 337
Pœna filij maiorum famam extinguentis 601
Pœna paterni imperij spreti 286
Pœna verbis non exasperanda 555
Pœnitentia vera nunquam sera 572
Pontificis Romani dignitas 191
Potio calicis Christi amara primo, post melle dulcior 222
Preces Sathanæ plus quam Apostoli apud Deum valuerunt 130
Principis officium 176
Principi maxime conueniencia 178
Princeps bonus & Tyrānus quo differant 173
Principis magnitudo in quo posita 180
Principi iustitia administranda 171
Princeps in quo gloriari debeat 215
Principum est ignoscere 264
Principi quæ vitanda 16 & seq. principem quæ minus deceant 183
Principes obsequio magis quā consilio delectantur 8
Principum aulæ omnis elegantiæ officinæ 466
Priscorum philosophorū sanctitas 584
Pristinæ consuetudinis iucunda memoria 233
Procantes quæ spectent 446
Prodest sæpe quod nocet 393
Proni qui cadant 216
Pudicitia res tenerrima 692
Pudicitia optima dos 287 314
Pudor pudicitiæ custos 315
Pulchritudo periculosa 697
Pulchrarum fœminarum celebritas vnde 699

Q

Quadragesima male à nonnullis obseruata 101
Querimoniis quomodo occurrendum 176
Qui vulgo colantur 215
Qui stat videat ne cadat 217

R

Rebeccæ castitas & laus 312
Rebellionis quorundam causa 181
Recentiorum cum priscis collatio 582. 584
Regulæ vitæ quietæ 599
Regentium munus difficile 269

Regum appellatio & origo 9
Regum quorundam cognomenta 271
Regum splendida seruitus 245
Rei faciundæ incumbendum 120
Religiosos de amoribus loqui non decet 234
Remedia contra iracundiam 462
Remedia contra amores illicitos 500
Reprehensio alterius facilis est 502
Responsio cita nimis & inconsulta stultitiæ argumentum 265
Res graues & arduæ secretum amant 266
Rex Sacrorum 10
Rex ex Dei præscripto qualis esse debeat 13
Rixæ coniugum alijs non manifestandæ 301
Rodiorum lex de educandis liberis 678
Romani Reges Reipubl. bellis duces fuerunt 10
Roma morbis obnoxia 645
Ruinæ vrbis Romæ initium eiusque autores 581
Rusticitatis & arrogantiæ qui notentur 468

S

Sacrorum idem ordo qui fuit 65
Sacris Literis ad res prophanas non abutendum 406
Salutandi modi 467
Sanitatis leges 644
Sapientis quod sit officium 45
Sapiens paruo contentus 140
Sataniçæ subagitationes 312
Saul a malo spiritu arreptus 138
Saulis occisi historia 537
Scriptura & verba animi indices 129
Scelera quam odiosa 161
Seianus equus qualis fuerit 158
Secreta quibus reuelanda 302
Secreti reuelatio noxia 261
Seculi peruersitas 663
Senectus flos animi 586
Senectus ara calamitatum 211
Senectutis incommoda 213
Senex quid ab amica iuuene expectare possit 236
Sententia ferenda cito & iuste 177
Senum obseruatio & honor 25
Senum temperantia qualis, & prudentia 219
Senum proprietates 483. qualitates 503
Sepulturæ solus homo curam habet 371
Seruire Deo optimum 258
Seruitio merces debetur 210
Seruitus quibusdam potior libertate 158
Socius culpę socius pœnæ 386
Solatium in miseriis 66

Solatium est inter multos, dolorem suum diuidere 661
Somno cur alij inter audiendū opprimatur, alij non 66
Sopor in Deum non cadit 138
Sopor Domini quid significet 138
Status mundi varius 424
Stulti de rebus sibi incognitis temere pronunciant 109
Superbus & stultus idem 125
Superbia odium parit 179
Superstitiones quorundam 431
Supini cadentes qui sint 216

T

TEmeritas fugienda 109
Temporalia incerta & caduca sunt 231
Tentamur non & malum faciamus, sed vt vincamus 139
Tentatione carnis cur Apostolus non liberatur 530
Timor virgines decet 316
Tolerantia magistratibus necessaria 269
Tributa quæ causentur 186
Tristitiæ indicia 647
Tyrannis virtus formidabilis 134
Tyrannus quis 9

V.

VAletudo præcipuum bonū Victoria à Deo 3
Victorem decet lenitas & quare 47
Victoria vti difficilius quā vincere. 121
Victus priscorum hominū
statura & modus
Viduarum Romanarum fama nil tenerius 666
Viduas qualis deceat habitus 668. vnde cognoscantur
Vindictæ cupiditas multos perdit 46
Vita monastica 226
Vita claustralis alia tutior 494
Vitæ solitariæ fœlicitas 9
Vitæ huius vel illius differentia 540
Vitæ mors est mors vita 410
Vitæ huius imperfectio 414
Vita quibus lōga & quibus breuis 306
Vitæ huius incommoda 451. 464
Vita miserijs plena 12
Vitæ aulicæ miseria 2 6
Vitiorum ignorantia vtilis 654
Vitia Episcopo indecentia 2 7
Vitia facile discuntur, vix vnquam dediscuntur 5
Viuere & mori quid sit 407
Viui quomodo in infernum descendant 8
Vltio à zelo in quo distinguatur 196
Voluptas honestissima quæ sit 264
Voluptas vna mille dolores parit 4
Vox viua afficit 8
Vox viua magis afficit quam lectio 149
Vox sonus & eius vis 8

Vxor qualis ducenda 283. 414
Vxor cur non ducenda 706
Vxoris bonæ amissio iactura irreparabilis 348
Vxoris vitia nō diuulgāda 300
Vxorum de maritis querelæ 302
Venter caret auribus 142
Vetus & cupido quos suo albo inserebant 235
Venus qualiter suos cultores tractet 235
Verbi cōtumoliosi effectus 198
verba & Scriptura animi iudices 129
vestitus virginis qualis esse debeat 317
vera dos virginis 287 34
virginum honestas qualiter conseruetur 364
virgines quales esse debeāt 311
virginitas vita contemplatiua, 310
virginibus quæ consideranda. 318
virginis honestæ officium 319
& quæ illi propria 320
viri fœlicitas in quo consistat 348
viri Nobilis laus 206
viros nobiles nihil ordine suo decet indignum suscipere 615
virtutis efficacia 134. 268
virtutis stabilitas 116
virtutis summa capita 24
virtus inuidiæ obnoxia 340

Y.

Zelotypia laborantes qui sint 298
Zelotypus quid facere debeat 364

